

VEERESALINGAM RACHANALU
THIRD VOLUME

వీరేశలింగం రచనలు - మూడవ సంపుటం

ప్రచురణ సంఖ్య : 1107

ప్రతుల సంఖ్య : 2000

ప్రథమ ముద్రణ : ఏప్రియల్, 1985

వెల : రు. 25/-

ముఖచిత్రం : చంద్ర

ముద్రణ :
స్వతంత్ర ఆర్టు ప్రింటర్స్,
విజయవాడ - 520 004.

పీఠిక

మొదటి కూర్పు

ఈవఱకు మన యాంధ్రభాషలో జనుల యాచార వ్యవహారములను దెలుపుచు నీతిబోధకములుగా నుండు వచనప్రబంధము లేవియు లేకపోవుట యెల్ల వారికిని విశదమయియే యున్నదిగదా ? అయినను దేశ భాషలలో నెల్లను మధుర మైనదని పేర్కొనఁబడిన మన తెనుఁగుభాష కటువంటి లోపమును తొలఁగింపవలయు నని కొంతకాలము క్రిందట నేనీ గ్రంథమును వ్రాసి శ్రీ వివేకవర్ధనీ పత్రికాముఖ మునఁ బ్రకటించితిని. ఇట్టి గ్రంథములను వ్రాయుట కిదియే ప్రథమ ప్రయత్న మగుటచేత దీనియందుఁ బెక్కులోపము లుండి యుండవచ్చును అయినను దీనిం జదివినవారందఱును నైకకంఠ్యముగా మంచి యభిప్రాయమునే యిచ్చుచు వచ్చినందు నను పలువురు పుస్తకముల నిమిత్తమయి వ్రాయుచు వచ్చుచున్నందునను నేను పడిన ప్రయాసము నిష్ఫలము కాలేదుగదా యని సంతోషించుచున్నాను.

* * * *

ఈ గ్రంథముయొక్క కథను గల్పించుటలో గోల్డుస్మిత్తను నింగ్లీషు కవీశ్వరుని గ్రంథసాహాయ్యమును గొంతఁ బొందినను దానికిని దీనికిని విశేష సంబంధ మేమియు నుండదనియు దీనియందు వ్రాయఁబడిన విషయములన్నియు నూతనములే యనియుఁ గూడ విన్నవించు చున్నాఁడను. గుణగ్రహణ పారీణు లగు పెద్దలు దీనియందు దోషముల నుపేక్షచేసి గుణములనే గ్రహింతురనియు ఆంధ్ర దేశీయులును, విద్యాశాఖవారును దీని నాదరించి మఱియు నిట్టి గ్రంథము లను చేయుటకయి నాకుఁ దగినంత ప్రోత్సాహమును గలిగింతురనియుఁ గోరు చున్నాఁడను

రాజమహేంద్రవరము
20 జూలై, 1880 సం॥రం

కందుకూరి వీరేశలింగము

రెండవ కూర్పు

ఈ పుస్తక మింగ్లీషులోనికి భాషాంతరీకరింపఁబడి పుస్తకరూపముగాఁ బ్రక టింపఁబడియున్నందున, మార్పులను చేసినచో భాషాంతర గ్రంథము యొక్క సహాయ్యముచేత దీనిం జదివెడి యన్యదేశీయులకు కష్టముగానుండునని యెంచి చేయఁదలచుకొన్న మార్పులను జేయక మొదటి కూర్పులో నున్నట్లే దీనిని మరల ముద్రింపించినాఁడను.

రాజమహేంద్రవరము,
2 జనవరి, 1894 సం॥రం.

కందుకూరి వీరేశలింగము

అక్కిరాజు ఉమాకాంతం

వీరేశలింగం రచనల యీ మూడో సంపుటంలో మూడు నవలలు కూర్చడం జరిగింది. ఈ మూడు నవలలు కూడా ఆధునిక తెలుగు నవలా రచనకు రూప రేఖలు దిద్దినటువంటివి. ఈ నవల తర్వాత వెలువడ్డ నవలలకు మార్గదర్శకత్వం వహించాయి.

మొదటి నవలలో సంఘంలో పురుషుడు నడుచుకోవాల్సిన తీరుతెన్నుల గురించీ రెండో నవలలో సంఘంలో స్త్రీ తన కుటుంబ జీవితాన్ని దిద్దుకోవాల్సిన నడవడికల గురించీ పంతులుగారు ప్రతిభావంతంగా ప్రబోధించారు

సామాజిక జీవనంలో ఇంటాబయటా కూడా బుద్ధిమంతులైన స్త్రీ పురుషులు ఎటువంటి సంస్కరణలు సాధించాలో, ఎటువంటి ఆదర్శాలవైపు పయనించాలో చాటిచెప్పిన నవలలు సత్యవతీ చరిత్రము, రాజశేఖర చరిత్రమున్నూ గృహిణీ గృహముచ్యతే, ఇల్లు చూడు ఇల్లాలిని చూడు అనే సూక్తులకు వ్యాఖ్యానం పంతులుగారు రచించిన సత్యవతీ చరిత్రము తెలుగులో కుటుంబ జీవితేతి వృత్తాన్ని స్వీకరించిన నవలలో ఇదే మొదటిది. కుటుంబం కుదురుగా ఉంటే, విద్యా సంస్కార వికాసంతో వర్ధిల్లితే సమాజ శ్రేయస్సు త్వరితగతిని సాధించు వచ్చునన్నది పంతులుగారి ప్రబోధం

మూడో నవల సత్యరాజా పూర్వదేశ యాత్రల ద్వారా మన సంఘంలో స్త్రీకి తరతరాలుగా జరుగుతున్న అన్యాయాలను వీరేశలింగం విమర్శించారు. ఈ నవలలోనే రెండో భాగంలో జాతకాలు, మూఢ విశ్వాసాలు, గ్రహచారాలు, శకునాలు ఆయన హేళన చేశారు

ఈ మూడు నవలలూ ముందుగా పత్రికలలో వెలువడ్డవే. రాజశేఖర చరిత్రం వివేకవర్ధనిలోను, సత్యవతీ చరిత్రం సతీ హిత బోధినిలోను, సత్యరాజా పూర్వదేశ యాత్రలు చింతామణిలోనూ ఆ రోజుల్లో మొదట ప్రచురితమైనాయి తరవాత పుస్తకరూపాన వచ్చాయి. చింతామణి పత్రిక పేరుకు న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులు గారి నిర్వహణలో ఉన్నా నిజానికి నిర్వహించింది వీరేశలింగం పంతులే. అందు

వల్ల ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యంలో మొట్టమొదటిసారిగా చింతామణి పత్రిక నిర్వహించిన నవలా రచనా పోటీల నియమ నిబంధనలు, వివరణలు ఈ సంపుటంలో అనుబంధంగా ఇవ్వడం జరిగింది.

వీరేశలింగం నవలలను గూర్చి స్థూలంగా ఒక సమీక్షను ఉపోద్ఘాతంగా ఇవ్వడం జరిగింది. ఇతివృత్త నిర్వహణంలో, కథాకథనంలో జీవిత వాస్తవిక చిత్రణను ప్రతిబింబింప చేయడంలో పంతులుగారి శక్తిసామర్థ్యాలు ప్రజ్ఞా పాటవాలు వ్యక్తం కాగల ఆయా విశేషాంశాలు ఆయా సందర్భాలలో, సన్నివేశాలలో వివరణ సూచికలుగా పుట అడుగు భాగంలో ఇవ్వడం జరిగింది.

వీరేశలింగం పంతులుగారి సాహిత్య సామాజిక వికాసోన్ముఖ కృషి గురించి ఆయన వ్రాసిన ప్రహసనాలు, వ్యాసాలు, విమర్శలు ఇంకా కొన్ని సంపుటాలుగా వెలువడ్డప్పుడు ఆయన సమగ్రమూర్తిత్వాన్ని ఈతరం పాఠకులు ముందు తరాల వారు అవగాహన చేసుకోవటానికి విశాలాంధ్ర ప్రచురణ సంస్థవారు దోహదం చేసినవారవుతారు. ఆయన వారసత్వాన్ని ముందు తరాలవారికి ఉత్తేజకరంగా భద్రపరచిన వారవుతారు. ఈ అవకాశాన్ని నా కిచ్చిన విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్ వారి యెడల మిక్కిలి కృతజ్ఞుణ్ణి

—అక్కిరాజు రమాపతిరావు

నవలా రచనకు వరవడి

తొలి తెలుగు నవల ఏది ? అనే విషయం ఇటీవల కొంత చర్చకు కారణ మైంది. తన సాహిత్య వ్యవసాయాన్ని గూర్చి ముచ్చటిస్తూ స్వీయ చరిత్రలో "తెలుగులో మొదటి వచన ప్రబంధమును నేనే చేసితిని" అన్నాడు వీరేశలింగం. కొందరు దీన్ని ఆత్మశ్లాఘ గావించి ఆయన్ను విమర్శించారు కూడాను తొలి రోజుల్లో నవలను వచన ప్రబంధమనీ, నవీన ప్రబంధమనీ అనేవారు. అందువల్లనే వీరేశలింగం 'నవల' అనే అర్థంలో వచన ప్రబంధమని పేర్కొన్నాడు.

1872 వ సంవత్సరంలో అంటే వీరేశలింగం కన్నా ఆరేళ్ళ ముందరే నరహరి గోపాలకృష్ణమ చెట్టి అనేవారు 'శ్రీరంగరాజు చరిత్రము' అనే వచన ప్రబంధము రచించారనీ కాబట్టి వీరేశలింగం చెప్పుకొనే ప్రాథమ్యం ఆయనకు లభించదనీ వొకవాదం వుంది. వచన ప్రబంధం అనీ నవీన ప్రబంధం అనీ నవలా ప్రక్రియకు మొదట సమానార్థకాలుగా వాడుక చేసింది కూడా గోపాలకృష్ణమ్మగారే ఆనాటి భారతదేశపు గవర్నర్ జనరల్ లార్డు మేయో బెంగాల్ గెజెటులో ఒక ప్రకటన చేయించారు ఏమంటే బంగాళీ ప్రజల ఆచార వ్యవహారాలను వర్ణిస్తూ ఒక కల్పితమైన రచన చేసే వారికి బహుమానం ఇస్తామంటూ. ఇంగ్లీషు వారైన ఆనాటి ప్రభుత్వోద్యోగులకు దేశీయుల ఆచారాలు, సంప్రదాయాలు సాంస్కృతికమైన కట్టుబాట్లు తెలుసుకోవాలనే కుతూహలం మాట అట్లావుంచి తెలుసుకోవాల్సిన అగత్యం ఎంతైనా వుండేది అందువల్ల కార్యనిర్వాహక, న్యాయశాఖలలో పనిచేసే ఉన్నతోన్నతాధికారులంతా ప్రాంతీయ భాషలు నేర్చు కొనేవారు. భారతదేశంలోని జనుల ఆచార వ్యవహారాలను గురించి తెలుసు కోవాలనే ఉద్దేశంతోనే ఆనాటి గవర్నర్ జనరల్ మేయో ప్రభువు అటువంటి ప్రకటన గెజెట్‌లో వెలువరించి ఉంటారు.

అప్పట్లో ఆంధ్రదేశంలో కర్నూలులో నరహరి గోపాలకృష్ణమ్మ చెట్టిగారు డిప్యూటీ కలెక్టర్‌గా ఉండేవారు బెంగాల్ గెజెట్‌లోని ప్రకటన ఆయన చూడడం తటస్థించింది బహుశా తెలుగులో కూడా అటువంటి ప్రయత్నం చేయడానికి చెట్టి గారి నా ప్రకటన ప్రేరేపించి ఉంటుంది గోపాలకృష్ణమ్మగారు శ్రీరంగరాజు చరిత్రం వ్రాసి వెంటనే ముద్రించారు ఇదంతా కూడా ప్రకటన వెలువడిన ఆ సంవత్సరంలోనే జరగటం విశేషం ఈ శ్రీరంగరాజు చరిత్రను గూర్చి ప్రస్తా విస్తూ మద్రాసు గెజట్ ఇది తెలుగులో వెలువడ్డ మొదటి నవల అని పేర్కొనడం కూడా జరిగింది అంతేకాదు ఆ రోజుల్లో బందరు నుంచి వెలువడుతూ ఉన్న

పురుషార్థ ప్రదాయిని అనే సాహిత్య సామాజిక మాస పత్రిక శ్రీరంగరాజు చరిత్రను సమీక్షిస్తూ ఇంగ్లీషులో నవల అనీ తెలుగులో వచన ప్రబంధమనీ యీ రచనను గూర్చి పేర్కొనడం గమనార్హం కాబట్టి తెలుగులో నవలారచనకు తొలి ప్రయత్నం గోపాలకృష్ణమ్మగారి శ్రీరంగరాజు చరిత్రయే అని ఇందువల్ల అర్థమవుతున్నది.

కిందటి శతాబ్ది ఉత్తరార్థం ప్రవేశించేవరకూ తెలుగులో వచన రచన ఎక్కువ వ్యాప్తికి రాలేదు. ఒక వేళ ఏవో కొన్ని వచన రచనలంటూ ఉన్నా అవి మౌలికమైనవి కాక ఇతిహాస పురాణాముల నుంచి జానపద వాఙ్మయం నుంచీ వచన రూపంలో వ్రాసిన కథలుగా మాత్రమే ఉండేవి భారతదేశంలో విశ్వ విద్యాలయాల స్థాపన జరిగి ఇంగ్లీషు సాహిత్యంతో తగినంత పరిచయం ఏర్పడిన నవీన విద్యా వంతుల తరం బయలుదేరిన తరువాతనే ప్రాంతీయ భాషా సాహిత్యాలలో ప్రక్రియా వైవిధ్యం ప్రారంభమైంది

మొట్ట మొదటి 25 సం॥ల వరకు తెలుగులో ఈ ఆధునిక ప్రక్రియకు నవల అనే పేరుండేదికాదు. వచన ప్రబంధమని మాత్రమే ఈ రకమైన రచనను గూర్చి ప్రసక్తం చేసేవాళ్ళు ఆసక్తికరమైన విషయం ఏమంటే మొదటి పాతిక సంవత్సరాలలో పాతిక నవలలు కూడా వెలువడలేదు తెలుగులో ఇటువంటి ప్రక్రియ ప్రారంభమై పాతకేళ్ళు గడిచిన తర్వాతనే యీ ప్రక్రియను ఇంగ్లీషులో లాగానే నవల అని తెలుగులోనూ పిలవడమే సబబు అని కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రి వీరేశలింగం పంతులుగారి రాజశేఖర చరిత్రను విమర్శిస్తూ ప్రకటించిన గ్రంథం ఉపోద్ఘాతంలో అభిప్రాయపడటం జరిగింది ఆ తరువాత క్రమంగా పదేళ్ళకల్లా ఈ రచనాప్రక్రియకు తెలుగులో కూడా నవల అనే పేరు రూఢమైంది

మరి అయితే వీరేశలింగం తానే తెలుగులో మొదటి వచన ప్రబంధం రాశానని ఎందుకన్నట్లు ? శ్రీరంగరాజు చరిత్ర గూర్చి ఆయనకు తెలియదా ? అసలా పుస్తకాన్ని ఆయన చూడలేదా ? చదవ లేదా ? అంటే, పురుషార్థ ప్రదాయిన్ని పత్రికలో వీరేశలింగం కూడా రచనలు చేస్తూనే ఉండేవాడు కాబట్టి ఆ పత్రికలో వెలువడ్డ శ్రీరంగరాజు చరిత్ర సమీక్ష కూడా వీరేశలింగం చూసే ఉంటాడు. ఆయన ఈ వచన ప్రబంధం చూశాడు. చదివాడు. తన పుస్తక సందోహంలో దీన్నికూడా సేకరించుకున్నాడు. బహుశా ఆయన దృష్టికి నవీన ప్రక్రియకు ఆద్యమని చెప్పదగిన ప్రౌఢరచన అది అని అనిపించి ఉండకపోవచ్చు. అప్పటికి నాలుగు వందల సంవత్సరాల క్రిందట జరిగిన కథ ఇది అని గోపాల కృష్ణమ్మ చెట్టి తొలిపలుకులో చెప్పడం. నాయకుడు మహాకులీనుడై ఉండాలన్న ఆలంకారిక నియమాన్ని ఉల్లేఖించడం, ఈ వచన ప్రబంధంలోని నాయకుడు లంబాడీ పిల్లను ప్రేమించాడని వర్ణించడం, విజయనగరం, కొండవీడు సంస్థానాలు రంగస్థలంగా ఈ కథ జరగడం, ఈ విధమైన చారిత్రక జానపద గాథా వాసనా

వాసితంగా ఈ కథ అంతా ఉండడంవల్లనూ, ఇంగ్లీషు సాహిత్య ప్రక్రియ ప్రభావం ఈ రచనపై ఏ మాత్రమూ లేకపోవడంవల్లనూ నరహరి గోపాలకృష్ణమ్మ చెట్టిగారి విషయంలో నవలా రచన ప్రాథమ్యం వీరేశలింగం ఒప్పుకోలేదని స్పష్టపడు తున్నది అందువల్ల వీరేశలింగం ఈ రచనా ప్రయత్నానికి ఇవ్వవలసిన గుర్తింపును ఇవ్వలేదనిపిస్తున్నది.

అయితే ఇటువంటి రచనకు నరహరివారు పెట్టిన వచన ప్రబంధమనే పరిభాషను మాత్రం వీరేశలింగం శ్రీరంగరాజు చరిత్ర నుంచే గ్రహించాడు. అల్లసాని పెద్దన నుంచి అటు తరవాత సంస్కృతం నుంచి మూలగ్రంథానికి అనువాదం కాకుండా కవి ప్రతిభనుబట్టి వర్ణనా బహుళంగా స్వతంత్ర రచన అనిపించేట్లు నిర్వహించిన కావ్యరచనను ప్రబంధమని పిలవటమూ, ఆ కవులందరినీ ప్రబంధ కవులనటమూ జరిగినట్లే, గోపాలకృష్ణమ్మ కాలం నుంచీ వచన రచన అయిఉండి తెలుగులోని ప్రబంధ రచన మాదిరిగానే రేఖా మాత్రంగా ఏదైనా మూలాన్ని మాత్రం అనుసరిస్తూ ఇతివృత్తాన్ని సృష్టించటాన్ని వచన ప్రబంధమనే ప్రక్రియగా ఆనాటి సాహితీపరులు భావించినట్లు కనపడుతుంది అప్పట్లో ఇతివృత్తం కేవలం సామాజికంగా ఉండాలని ఏమీ నిబంధనలేదు. చరిత్ర నుంచో, పురాణ గాథల నుంచో కూడా తీసుకొని క్రొత్త తరహాగా నిర్వహించడమూ, అది వచన రచనగా ఉండడమూ అయితే దాన్ని వచన ప్రబంధంగా పరిగణించారు. అటు తర్వాత పాతిక, ముప్పై సంవత్సరాల వరకు ఈ నూత్న సాహిత్య ప్రక్రియ నవలగా పేరు పొందలేదు

మొట్టమొదటి ప్రయత్నమైన శ్రీరంగరాజు చరిత్రను ఆనాటి గవర్నర్ జనరలైన లార్డు మేయోకు అంకితం చేశాడు రచయిత 'హిందువుల యాచారములు తెలుపునట్టి నవీన ప్రబంధము' ని గ్రంథకర్త యీ గ్రంథాన్ని గూర్చి పేర్కొన్నాడు. ఈ నవలా రచనకై తనను ప్రేరేపించిన విషయం రచయిత ఇట్లా ప్రస్తావించాడు.

"పది నెలలనాడు లార్డు మేయోగారు బంగాళుల యాచారంబులు తెలుపు ప్రబంధము గావించు వానికి బహుమానంబు చేయబడునని ప్రచురము చేసిరి అది నేను చదివినప్పుడు తెలుగు దేశము వారియాచారంబులు తెలుపునట్టి ప్రబంధం బొకటి రచియించుట తెలుగువారికుపయుక్తం బగునని తలంచి నా నేర్పుకొలదిని ప్రబంధంబు చెప్పబూనితిని".

"ఇది కేవలము కల్పితంబు కథానాయకుండు - మహాకులీనుడై యుండ వలయునను యాదేశంబున మున్ను దొరతనము చేసిన విద్యానగరరాజు వంశము వారిలో శ్రీరంగరాజును పేరు గైకొంటిగాని యింపు జెప్పిన చరితము యధార్థముగా జరిగిన కథయని యెంచగూడదు. ఇందు జెప్పిన యాచారములు మాత్రము యథార్థముగా నాచరింపబడునవి. ఈ కథ 400 సంవత్సరముల నాడు జరిగినట్లుగా చెప్ప

బడియెగానియప్పటియాచారములకు నిప్పటి యాచారములకును లేశంబుగాని భేదంబు లేమింజేసి యిందుదహరింపబడిన యాచారంబులన్ని యిపుడాచరింపబడుచున్నవని యెఱుంగునది – కేవల గద్యాత్మకములయిన తెనుగు ప్రబంధములు – విశేషము లేమింజేసి యిది తెనుగు విద్యార్థులకు నయితముపయోగించునని తలచెద".

శ్రీరంగరాజు చరిత్రం ఐదు ఉల్లాసాల గ్రంథం. మొదటి ప్రకరణంలోను చివర ప్రకరణంలోనూ కథ అంతా చక్కగా ఉన్నది కాని మధ్య మూడు ప్రకరణాలలో కథ చాలా పలచగా ఉంది. 88 పుటల ⅛ డెమ్మీ పరిమాణంలో ఉన్న పుస్తకం ఇది జానపద వాఙ్మయంలోని గంగా గౌరీ సంవాదం కూడా యీ పుస్తకంలో చేర్చారు రచయిత.

ఈ ప్రయత్నంలో మెచ్చవలసిన విషయం ఏమంటే ఇందులోని సులభ శైలి. గోపాలకృష్ణమ్మగారు చిన్నయసూరితో కలిసి ఇంగ్లీషు నుంచి థామస్ స్ట్రేంజ్ అనే ఆయన రచించిన న్యాయశాస్త్ర క్రోడీకరణ గ్రంథాన్ని కూడా తెలుగు చేసిన సహరచయిత. అయి ఉండే చిన్నయసూరి శైలిని శ్రీరంగరాజు చరిత్రలో అనుకరించకపోవడం చాలా శ్లాఘాపాత్రమైన విషయం.

తొలి తెలుగు నవల ఎవరు రచించారు అనే విషయంలో ఇంకో పూర్వపక్షం కూడా ఉంది. ఏమంటే కొక్కొండ వేంకటరత్నం పంతులుగారే తెలుగులో నవలా రచనకు ఆద్యులని వేంకటరత్నం పంతులుగారి శిష్యుడైన ఆర్ శివశంకరపాండ్యా అనే వారు పంతులుగారు రచించి ప్రచురించిన పంచతంత్ర విగ్రహతంత్రానికి పరిచయ వాక్యాలు వ్రాస్తూ 1867 వ సంవత్సరానికే తమ గురువుగారు మహాశ్వేత అనే నవల రచించారనీ, అందువల్ల తెలుగులో నవలా రచన వారితోనే ప్రారంభ మైందనీ ప్రతిపాదించారు. కాని వేంకటరత్నం పంతులుగారు బాణభట్ట కాదంబరిలోని మహాశ్వేత వృత్తాంతాన్ని మక్కికి మక్కీగా అనువదించిన విషయం యీ రచనను చూసిన వారికి బోధపడుతుంది కొక్కొండవారు 1867 నాటికే అనువదించినా అటు తర్వాత 30 సం॥లకు కాని యీ రచన ప్రచురితం కాలేదు. కిందటి శతాబ్ది చివరి దశకం చివరి సంవత్సరాలలో వెలువడుతూ వచ్చిన శ్రీ వైజయంతి అనే పత్రికలో వేంకటరత్నం పంతులుగారి మహాశ్వేత వెలువడింది. కొక్కొండ వారు చేసిన మార్పు అల్లా కాదంబరిని ఆసాంతం అనువదించకుండా అందులోని కథాభాగాన్ని కొంత మాత్రమే అనువదించటం. అంతేకాదు ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియ అనిపించే శైలికాదు ఆ పంతులుగారిది.

ఇక వీరేశలింగం రాజశేఖర చరిత్ర విషయానికి వస్తే కథా నిర్మాణ విషయంలోకాని, శైలి విషయంలోకాని, సామాజిక వాస్తవికతా ప్రతిబింబం విషయంలో కాని శ్రీరంగరాజు చరిత్రకన్నా ప్రశస్తమైన రచన అంతే కాకుండా అటు తరువాత తెలుగులో నవలారచన చేసిన వారంతా వీరేశలింగంగారి రాజశేఖర చరిత్రనే మార్గదర్శకంగా ఎంచుకున్నారు తెలుగులో మొట్టమొదటిసారిగా నవలా

రచనలో పోటీ నిర్వహించిన చింతామణి పత్రిక కూడా యీ పోటీలో పాల్గొనే వారికి మార్గదర్శకంగా రాజశేఖర చరిత్రనే చూపింది ఈ పోటీకి నవలలు పంప దలచుకొన్నవారు అనుసరించవలసిన నియమ నిబంధనలతోపాటు మార్గదర్శక సూత్రాలను వివరిస్తూ రాజశేఖర చరిత్రను చదివి నవల ఏ విధంగా వ్రాయాలో తెలుసుకోవచ్చునని ఆ పత్రిక వివక్షించింది.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం అప్పట్లో నవలారచనకు మార్గదర్శకంగా రాజశేఖర చరిత్రనే అనుసరించి తన రామచంద్ర విజయం వ్రాసినట్లు స్వీయ చరిత్రలో పేర్కొన్నారు. పధ్నాలుగు సంవత్సరాల వ్యవధానంలో రాజశేఖర చరిత్ర ద్వితీయ ముద్రణం గూడా పొందింది. పుస్తక రూపంలో యీ తెలుగు నవల వెలువడ్డ ఐదారేళ్ళలోనే ఇంగ్లీషులోకి కూడా అనువాదం పొందింది ఇది అరవంలోకి, కన్నడంలోకి కూడా ఆ రోజుల్లోనే అనువాదమైనట్లు పంతులుగారు స్వీయ చరిత్రలో వ్రాశారు కాబట్టి రాజశేఖర చరిత్రం వెలువడ్డ తర్వాత ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యంలో అది మంచి ప్రసిద్ధికి వచ్చినట్లుగా చెప్పవచ్చు క్రిష్టియన్ కళాశాల పత్రికలో రాజశేఖర చరిత్ర ఇంగ్లీషు అనువాదం రావడం, అటు తర్వాత లండన్‌లో రాజశేఖర అనువాదం 'ఫార్చూన్స్ వీల్' (అదృష్ట చక్రం) అనే పేరున పుస్తక రూపాన ప్రకటితం కావడం, లండన్ టైమ్సు పత్రిక యీ నవలను సమీక్షిస్తూ 1887 నాటికే గొప్పగా ప్రశంసించడం, ఆనాడు హిందూ పత్రిక కూడా యీ నవలను ఎంతగానో మెచ్చుకోవటం, ఈ నవల ఆ రోజుల్లో పొందిన ప్రసిద్ధికి తార్కాణ కదా !

రా జ శే ఖ ర చ రి త్ర

ఈ నవల ఇప్పటికి పది ముద్రణలదాకా పొందింది. దీనికి వివేక చంద్రిక అని కూడా ఇంకో పేరుంది స్వీయ చరిత్రలో ఈ విషయ ప్రసక్తం కాలేదు. కాని కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి విమర్శనంవల్ల రాజశేఖర చరిత్రకు వివేక చంద్రిక అని కూడా ప్రసిద్ధి ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది నవలా రచనా తొలి రోజుల్లో తెలుగు రచయితలు తమ నవలలకు రెండు పేర్లు ఉంచడం గమనార్హం శ్రీరంగరాజు చరిత్రకు కూడా సోనాబాయి పరిణయం అనే నామాంతరముంది. క్రమంగా ఈ రెండుపేర్ల సంప్రదాయం వెనకబడి పోయింది. నవలా రచనలో పోటీలు కూడా ప్రారంభమై నవలలు ఎక్కువగా రావడం మొదలైన తర్వాత యీ రెండు పేర్ల సంప్రదాయం పూర్తిగా విస్మృతమై పోయింది.

రాజశేఖర చరిత్ర రచనా సంకల్పం పంతులుగారికి ఎట్లా కలిగింది ? 1876 వ సంవత్సరంలోనే వీరేశలింగం చిన్నయ సూరి విడిచిపెట్టిన పంచతంత్ర భాగమైన విగ్రహతంత్రం తెలుగు చేశాడు అంతకు పూర్వమే కొక్కొండ

వెంకటరత్నం పంతులు కూడా విగ్రహతంత్రం అనువదించారు వీరేశలింగానికి వేంకటరత్నం విగ్రహ తంత్రానికి అనువాదం వెలయించినట్లు తెలియదు తెలిసిన తర్వాత దానిని తెప్పించుకొని చూసి తన అనువాదం కూడా ప్రకటించదగినదే అని నిశ్చయానికి వచ్చి పుస్తకంగా ప్రచురించాడు.

వీరేశలింగం వచన శైలి ఆనాటి సాహితీపరులను బాగా ఆకర్షించింది ఆయన విగ్రహ తంత్రానువాదానికి మంచి ప్రాచుర్యమున్నూ లభించింది. కళాశాల ప్రవేశ పరీక్షకు అంటే అప్పటి స్కూల్ ఫైనల్‌కు ఈ విగ్రహతంత్రం పాఠ్యపుస్తకంగా కూడా నిర్ణయించబడింది. ఈ రచనవల్ల ఆ రోజుల్లోనే పంతులుగారికి ఒక్కసారిగా వెయ్యిరూపాయల రాబడి కలిగింది. విగ్రహతంత్రాన్ని మెచ్చుకుంటూ ఆనాడు క్రిస్టియన్, కళాశాలలో గణితశాస్త్రాధ్యాపకుడు, దేశభాషా పర్యవేక్షణాధికారి అయిన సమర్థి రంగయ్యసెట్టి వీరేశలింగానికి ఒక ప్రశంసా లేఖ వ్రాస్తూ అందులో **'Can you not undertake the Writing of an Original novel in Telugu ?'** అని అర్థించారు ప్రోత్సహించారు. ఈ లేఖ వీరేశలింగం స్వీయ చరిత్ర రెండోభాగం రెండో అధ్యాయంలో ఉదాహృతమైంది 'తెలుగులో నొక స్వయం కల్పితమైన వచన ప్రబంధమును వ్రాయుటకు మీరు పూనుకొనలేరా ?' అని పై వాక్యాలకు పంతులుగారు అర్థం చెప్పారు. నవలా రచనకు శ్రీకారం చుట్టటానికి యీ ప్రోత్సాహక వాక్యం ఆయన్ను ప్రేరేపించింది.

"మొట్టమొదట నొక చిన్న యింగ్లీషు ప్రబంధమును దేనినైనను తెలిగించి శైలికుదురుపరచుకొని తరువాత స్వకపోలకల్పితమైన వచన ప్రబంధమును వ్రాయ బూనుకోవలెనని తలచి గోల్డుస్మిత్తనెడి ఇంగ్లీషు కవిచేసిన 'వైకర్ ఆఫ్ వేక్ ఫీల్డు అనుకథను తెనిగింప నారంభించి రెండుమూడు ప్రకరణములు వ్రాసితిని.విదేశీకథయు దాని భాషాంతరమును మనవారికింపుగా నుండదని తోచి చేసిన భాగము నా మనస్సునకే తృప్తికరముగా నుండనందున దానిని మానివేసి రాజశేఖర చరిత్రమును వ్రాయనారంభించితిని" అన్నారు పంతులుగారుస్వీయచరిత్రలో. కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారు యీ వాక్యాలను విమర్శిస్తూ రాజశేఖర చరిత్ర ఆసాంతం ఇంగ్లీషు నవలకు అనువాదమే తప్ప వీరేశలింగం ప్రజ్ఞ ఏమీ లేదనడం కేవలం శాస్త్రిగారి స్పర్థయిక దృష్టిని మాత్రమే వ్యక్తం చేస్తుంది ఇంగ్లీషు గ్రంథానికీ తన రాజశేఖర చరిత్రకు విశేష సంబంధం లేదనీ తెలుగువారిలో గల మూఢ విశ్వాసాలు పోగొట్ట టానికే తాను రాజశేఖర చరిత్ర రచించాననీ వీరేశలింగం అనడం సబబు అని ఈ నవలను జాగ్రత్తగా చదివితే తెలుస్తుంది. ఈ నవల మళ్ళీ ఇంగ్లీషులోకి అనువాదం పొందడం కూడా యీ విషయాన్నే నిరూపిస్తున్నది.

రాజశేఖర చరిత్రలో స్వీయ జీవితానుభవంనుంచి వీరేశలింగం ఎన్నో సన్నివేశాలను సృష్టించాడు, పాత్రలు రూపొందించాడు ఆనాటి సమాజంలోని

అనేక సంగతులను ఎత్తిచూపాడు. నోములు, వ్రతాలు, గుళ్ళు, గోపురాలు, శకునాలు, శాంతులు, ప్రయోగాలు, భూతవైద్యం, మఠాధిపతులదంభం, ఎరుకలు సోదెలు, వెలి పత్రికలు, మతంపేరిట మోసాలు, దౌర్జన్యాలు, కపట సాధువులు, దొంగలు మొదలైన అనేక విషయాలను సందర్భానుసారంగా ఈ నవలలో ఆయన ప్రస్తావించాడు.

రాజశేఖరచరిత్రం చక్కని కథా సంవిధాన నిర్వాహణం గల 15 ప్రకరణాల నవల. సరళమైన శైలి. ఉత్కంఠను పోషిస్తూ చదివిస్తుంది. రాజశేఖరుడుగారి ఇంటి వర్ణన అంతా తమ పెద్దలు కట్టించిన తమ ఇంటి వర్ణనమే అని స్వీయ చరిత్రలో పంతులుగారు చెప్పారు రాజశేఖరుడికి పాత్ర చిత్రణలో వీరేశలింగం తాతాగారి జీవిత ఘటాలకు ఎన్నో పోలికలు కనపడతాయి రాజశేఖర చరిత్రలోని నృసింహస్వామి కాశీయాత్ర మొదలైన ఘట్టాలలో పంతులుగారి బాల్య జీవితానుభవాలు అనుసంధానించారు పొందికగాని ముష్టి సర్వశాస్త్రి, నంబి రాఘవాచార్యులు, బొమ్మకంటి సుబ్బారాయుడు, పెద్దాపురంలోని యంత్రజ్ఞుడు వీరదాసు, స్వయంపాకం తప్ప ఇతరత్రా భోంచెయ్యనని దప్పాలు కొద్దే బులును పేరయ్య సోమయాజులు అంతా పూరిగా తెలుగువాళ్ళు. గోదావరి వర్ణన, పిఠాపురం వృత్తాంతం, శంకర మఠాధిపతుల సంచారాలు, వైష్ణవస్వాముల శిష్యసమాశ్రయణ పర్యటనలు ఇవన్నీ ఆనాటి తెలుగుదేశపు సామాజిక వాతావరణాన్నే ప్రతిబింబిస్తున్నాయి

మొదటి ముద్రణ వెలువడ్డ పధ్నాలుగు సంవత్సరాలకు గాని రెండో ముద్రణ వెలువడకపోయినా విద్యావంతులను ఆనాడు ఈ నవల బాగానే ఆకర్షించిందని చెప్పవచ్చు 'రాజశేఖర చరిత్రము ప్రతికాధిపతులచేతను తదితరుల చేతను బహువిధముల పొగడబడెను కాని సామాన్యజనులు దానిని గ్రహింపలేక పోయినందున దానివలన వట్టి పొగడ్తలేకాని రశ్మి యేమియు నాకు కలుగలేదు' అన్నారు పంతులుగారు స్వీయ చరిత్రలో.

వేసవికాలపు శెలవులు సుఖంగా వెళ్ళబుచ్చటానికి తరవాత తరగతి పుస్తకాలు కొనే మిషతో అగ్నిహోత్రావధానును బోల్తాకొట్టించి డబ్బు రాబట్టటానికి గిరీశంగారు వెంకటేశ్వర్లకు అవశ్యం కొనాల్సిన పుస్తకాల జాబితా వ్రాసుకోవాయ్ అని చెపుతూ రాజశేఖర చరిత్రను కూడా చేర్చారు. అంటే గురజాడ అప్పారావు పంతులు గారికి కూడా ఈ నవల నచ్చిందన్నమాట, గురజాడ డైరీలోకూడా రాజశేఖర చరిత్రను మెచ్చుకుంటూ రాసుకున్నారు

అంతర్జాతీయమైన ఖ్యాతిని పొందిన తొలి తెలుగు నవల రాజశేఖర చరిత్ర మనేచెప్పాలి. ఇంగ్లీషు పత్రికలో సమీక్షితమైన మొదటి తెలుగు నవల కూడా ఇదేననాలి. 1887 సెప్టెంబర్ 30వ తేదీ "లండన్ టైమ్స్" సాహిత్యానుబంధంలో రాజశేఖర చరిత్ర ఇంగ్లీషు అనువాదాన్ని గూర్చిన సమీక్ష ప్రశంస వెలువడింది.

మొదటి ప్రకరణము

ధవళగిరి - దేవాలయవర్ణనము - గోదావరి యొడ్డున నున్న ధర్మశాల మీఁద ప్రాతః కాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి కూర్చుండుట - అప్పుడచ్చటికి వచ్చిన సిద్ధాంతి మొదలగువారి స్తుతివచనములు - అందఱును గలిసి రామపాదముల యొద్దకు బైరాగిని చూడఁబోవుట.

శ్రీ[1]నాసికాత్ర్యంబకముకడ కడుదూరమున నెక్కడనో పశ్చిమమున నొక్కయున్నత గోత్రమున జననమొంది యూర్మికాకంకణాదుల మెఱుఁగులు తుఱంగలింపఁ దన జననమునకు స్థానమైన భూభృద్వర పురోభాగముననే పల్లములంబడి జాఱుచు లేచుచుఁ గొంతకాలముండి యక్కడినుండి మెల్లమెల్లగా ముందు ముందుకు ప్రాఁకనేర్చి యెల్లవారల చూపులకు వేడ్కలు నింపుచు, పిదప నవ్యక్తమధుర స్వరంబులతో ముద్దులు గులుకు శరవేగమునఁ బరుగిడుచు, ఆ పిమ్మట ఘనతరుల చెంతఁజేరి తల్లివేళ్ళను విడిచి తక్కిన వేళ్ళనంటుచు బాటి జమ్ములోనడఁగి దాఁగుడుమూఁత లాడుచు, వెలువడి[2]విదర్భాది దేశముల గుండఁ బ్రయాణములుచేసి, త్రోవపొడుగునను వచ్చి పుచ్చుకొనని వారిదే లోపముగా స్నానపానములకు వలయునంత నిర్మల జలం బొసంగి యా బాలవృద్ధ మందఱి నానందమొందించుచు, తా నడుగిడిన చోటులనెల్ల సస్యములకును ఫలవృక్షములకును జీవనములిచ్చి వానిని ఫలప్రదములఁ గావించుచు తన చల్లఁదనము వ్యాపించినంత వఱకు నిరుపార్శ్వములందు భూమినంతను బచ్చని లేఁబచ్చికతో నలంకరించి పశుగణంబుల కాహారంబు కల్పించుచు, తన రాక విని దూరమునుండి బయలుదేఱి యెడవిపండ్లను, నెమలికన్నులును వహించి పొంగి నానాముఖములఁ దన్నుఁ గానవచ్చు వరద, మంజీర, పిన్నగంగ మొదలగువారి నాదరించి లోఁగొనుచు, అంతకంతకుఁ దన గంభీరత గానుపింప నాథుని వెదకికొనుచు వచ్చివచ్చి, యీగిరిని దూరమునుండి విలోకించి గోదావరి రసోత్తరంగముగా ఘోషించుచు పాదము

---

1. రాజశేఖర చరిత్రం రచించే నాటికి పంతులుగారి వయస్సు ముప్పై. ఇంచుమించుగా ఇరవైయేళ్ళ వయసు నుంచే ఆయన గ్రంథ రచన ఆరంభించారు. పూర్వ సంప్రదాయం మీద అభిమానం యింకా ఆయన్ను పూర్తిగా వదలలేదు అందువల్లనే శ్రీకారంతో ప్రారంభించారు ప్రారంభ కథన శైలి కూడా ప్రౌఢ గంభీరంగానే వుంది. వర్ణనా సామర్థ్యం కవి ప్రతిభకు తార్కాణం కదా. సమకాలీన పండితులు వీరేశలింగాన్ని గొప్ప కవిగా గుర్తించి గౌరవించారు.

2 గోదావరి మహారాష్ట్రంలోని నాసికాత్ర్యంబకంలో పుట్టింది ఇప్పటి నాగపూర్ ప్రాంతాన్ని పూర్వకాలంలో విదర్భగా వ్యవహరించేవారు.

నంబడి శిఖరంబున నధివసించు జనార్దనస్వామి దర్శనము చేసికొనితోడనే యచ్చట నుండి తన శాఖా రూపములయిన రెండు చేతులను జాచి సరసత మీఱ నాధులిం గలియు భాగ్యము గాంచెనో యా ధవళగిరి, యాంధ్రదేశమున కలంకారభూతమయి రాజమహేంద్రవర సమీపమున మిక్కిలి వన్నెకెక్కి యుండెను.[1]

ఆ పర్వత మంత యున్నతమయినది కాకపోయినను, తెల్లని పిండిరాళ్ళతో నిండియుండుటచేఁ జూచుట కెంతయు వింతగా మాత్రముండును. ఆ రాళ్ళను బట్టియే దానికి ధవళగిరియను నామము కలిగి యుండును. దక్షిణపువైపునఁ గ్రింది నుండి పర్వతాగ్రము వఱకును నల్లరాళ్ళతోఁ జక్కని సోపానములు కట్టబడి యున్నవి ఆ సోపానముల కిరుప్రక్కలను కొంత పొడుగున నర్చకులయుఁ, దది తరులగు వైష్ణవస్వాములయు గృహములు చాలుగానుండి కన్నులపండువు చేయు చుండును ఆ సోపానముల వెంబడిని పైకిఁ జనినచో గొండమీఁద నల్లరాళ్ళతోఁ గట్టఁబడిన సుందరమైన చిన్న దేవాలయ మొక్కటి కానఁబడును దానిచుట్టును నించుమించుగానిలువెడెత్తు ప్రాకారము మూఁడుప్రక్కలనుబలిసియుండును ఉత్తరపు వైపున మాత్రము గోడకుబదులుగా పర్వతశృంగమే పైకి వ్యాపించి, గోడలు తన పాదము నాశ్రయింప వానిని మించి యాలయశిఖరమును నిక్కి చూచుచుండును ప్రాకారములోపలనె యుత్తరమున నొక చిన్న గుహ కలదు అందులో గూర్చుండి పాండవులు పూర్వ మరణ్యవాసము చేయునప్పుడు తపస్సు చేసిరని పెద్దలు చెప్పు దురు. అందులో నిప్పుడు చిన్న రాతివిగ్రహ మొక్కటి యుండెను సంవత్సరము పొడుగునను పూజాపురస్కారములు లేక బూజుపట్టియున్న యా దేవర నుత్సవ దినములలో నర్చకు డొకఁడు పైకిదీసి పులికాపుచేసి, ఆ స్వామి సన్నిధానమున దీపము నొకదానిని వెలిగించి గుహాముఖంబునఁ దాను నిలుచుండి పల్లెల నుండి యాత్రార్థము వచ్చిన మూఁకలవలన తలకొక డబ్బు[2]వంతునఁ బుచ్చుకొని లోనికిం గొనిపోయి దేవతాదర్శనము చేయించి వారి పెద్దలు ధన్యులయిరని జెప్పి పంపు చుండును. జనార్దనస్వామి కళ్యాణ దినములు నాలుగును వెళ్ళినతోడనే యెప్పటి

---

1. వీరేశలింగం పంతులుగారి మౌలిక ప్రతిభ యీ వర్ణన ద్వారా తెలుసుకో వచ్చు శ్రీ వివేకవర్ధని పత్రిక ప్రారంభించినప్పుడు వీరేశలింగం ధవళేశ్వరంలోనే ఉండేవారు. 1874 అక్టోబరు నుంచి వివేకవర్ధని మాసపత్రికగా ప్రారంభమైంది. 1878 లో రాజశేఖర చరిత్రం వివేకవర్ధనిలో ధారావాహికంగా మొదలైంది.

2. డబ్బు అంటే ఒక కానీ అణాకు నాలుగు కానులు. రూపాయికి పదహారు అణాలు, అణాకు పన్నెండు పైసలుగా ఆర్థిక వినిమయం వుండేది వీరేశలింగం పంతులుగారి రోజులలో. డబ్బు - A copper coin worth either three or four pies, చిన్నమెత్తు రాగిముద్ర, పాతడబ్బు - A coin worth four pies, కొత్త డబ్బు- a copper coin worth three pies, a quarter anna అని సి.పి. బ్రౌన్ తెలుగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటువులో వుంది.

యట్లు స్వామి రథము యొక్క పగ్గముల నందుంచి, వాని కా చిన్నదేవరను గావలి యుంచి జీతబత్తెములు లేకపోయినను రాత్రిందివములుకాలుగదలపక స్థిరవృత్తితోఁ గాచుచుండు నా పిన్నదేవరయెడల గల విశ్వాసముచేత పూజారులు మఱుచటి సంవత్సరమా త్రాళ్ళుపని మఱల వచ్చువఱకును ఆ గుహ త్రొక్కి చూడనక్కఱ లేక నిర్విచారముగా నుందురు. ఈ ప్రకారముగ మనుష్యులు భక్తిహీనులయి దేవతాసందర్శనము చేసి కొనకపోయినను పర్వతమును కనిపెట్టుకొనియున్న చిన్న చతుష్పాద జంతువులు మాత్రము మిక్కిలి భక్తికలవై నిత్యము నాస్వామిని సంద ర్శించుకొనుచు ఉత్సవదినములలో మనుష్యులువచ్చి తమ్ముఁ దఱిమివేయునంతటి పాపముం గట్టుకొన్నదాఁక రాత్రులు దేవతాసన్నిధానమున గుహలో వట్టిభూతలము ననే శయనించుచుండును. తూర్పువయిపునఁ బ్రాకారములోనే జనార్దనస్వామి కెదురుగా గొప్ప ధ్వజస్తంభమొకటి యున్నది. దాని శిఖరమున నున్న చిఱు గంటలు గాలికిఁ గదలుచు సదా శ్రావ్యమయిన నాదముతోఁ జెవులను దనుపుచుం డును. ఆ స్తంభమునకు మొదట నాంజనేయవిగ్రహ మొకటి చేతులు జోడించు కొని స్వామి కభిముఖమయి నిలిచి యుండును. ఈ శిలా విగ్రహమునకును ధ్వజ స్తంభమునకును ఉత్తరముగాఁ గళ్యాణమంటప మొకటి యుండెను. స్వామి కళ్యాణ దినములలో నుత్సవ విగ్రహములు నందు వేంచేయింపఁజేసి యథావిధిగా వివాహ తంత్రమంతయు మహావైభవముతో నడిపింతురు.

ప్రతి మాసమును రెండు పక్షములయందును ముఖమంటపము మీఁద ఏకా దశినాడు రాత్రి హరిభజనము జరుగుచుండును. హరిభక్తులు తులసిపూసల తావళము లను ధరించుకొని, ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను స్ఫుటముగాఁ బెట్టుకొని కరతాళము లను మృదంగములను మ్రోగుచుండఁగా దంబురలు మీటుచు, బిగ్గరగాఁ తమ యావచ్ఛక్తిని "నవనీతచోరా" "గోపికాజారా" "రాధికాలోలా" "గోపాలబాలా" మొదలగు నామములచే నిష్టదేవతలను సంబోధించుచు మధ్య మధ్య గొంతుకలు బొంగుపోయినప్పుడు మిరియములను బెల్లపు ముక్కలను నమలుచు కృష్ణలీలలను పాడుచుందురు తలలు త్రిప్పుచు భక్తులు తమ సత్తువంతయుఁ జూపి చేతికొలఁదిని వాయించుటచే నొకానొకప్పుడు మద్దెలలును తాళములును పగిలిపోవుటయు సంభ వించుచుండును. దేవతావేశముచేత తఱుచుగా భక్తులలో నొకటిద్దరు దేహములు పరవశమయి రెండు మూడు నిముషముల వఱకు వెనుకకు స్తంభముమీఁది కొఱగు చుండుటయుఁ గలదు. ఇట్టి భక్తిమార్గమును బొత్తిగా గుర్తెఱుఁగని యన్యదేశీయు లకు మాత్రము వచ్చిన జనులు వారెంత వికృతముగా కేకలు వేయుచు భజనచేయు దురో యంత పరమభాగవతోత్తములని తలఁతురు

కొంచెము శ్రమపడి యెవ్వరైన మధ్యాహ్నవేళ నొక్కసారి కొండమీఁది కెక్కి నలుఁగడలఁ జూడ్కి నిగిడించినచో, వన్నెవన్నెల పిల్లలు చెంగు చెంగునఁ మనుందఱ దుముకులాడుచుండఁ గొండ పొడుగునను, ముంగాళ్లు మీఁదికెత్తి

పొదలపయి యాకులను మేయు మేఁకలును, పూర్వదక్షిణములఁ గుప్పనోసినట్లున్న తాటాకుల యిండ్ల నడుమ వానిని వెక్కిరించునట్లక్కడక్కడ నెత్తుగా నొక్కొక్క పెంకుటిల్లును, ఉత్తరమున మంచెలపైనుండి పొలముకాఁపులు కోయని కూఁతలిడుచు నొడిసెలలు త్రిప్పుచు బెదిరింపఁ జేనుతోఁపులలో నుండి వెలువడి మధురరుతములు చేయుచు ఆకాశమున కెగయుచు సందయినప్పుడు కంకులను విఱుచుకొని పఱచి పలువిధములయిన పక్షులు చెట్లకొమ్మలమీఁదఁ బెట్టుకొని తినుచుండ ముచ్చటగా నుండు పలువిధముల పచ్చనిపయిరులును, ఆ పయిని వృక్షములమీఁదను గూర్చుండి కర్ణరసాయనముగాఁ బిల్లనగ్రోవిని మోవినిబూని పాడెడి గోపబాలకులగానములకు హృదయములు కరఁగి, మేపులు చాలించి, క్రేపుల తోడఁగూడఁ జెవులు నిక్కించి యఱ్ఱులు చాచియాలింపుచు నడుమ నడుమ గడ్డిపఱకలు కొఱుకుచుబయళ్ళయందు నిలుచున్నపసుగణములును, పడమటను నీలములవలెనున్న తేటనీటిపై సూర్యకిరణములు పడియెల్లెడలను వజ్రపుఁదళుకులను బుట్టింపఁ బలు తెఱంగుల జలవిహంగంబులు పుట్టచెండ్లవలె మీలఁ బట్టుకొనుటకయి నీటంబడుచు లేచుచుఁ బ్రవాహంబుతోడం బఱచుచుండ నఖండగౌతమియు నేత్రోత్సవము చేయుచుండును

ఆ పర్వతపాదమునకు సమీపమున గోదావరియొడ్డున నల్లరాతి బండమీఁదఁ జక్కఁగా మలఁచిన రామపాదములు వెలసి యున్నవి శ్రీరాములవారు పూర్వకాలమున సీతాలక్ష్మణులతోడఁగూడఁ బర్ణశాలకుఁ బోవుచు త్రోవలో ఈ పర్వత సమీపమున నడచిననాటి పాదముల చిహ్నములే యవి యని యెల్లవారును నమ్ముదురు.[1] కాఁబట్టి యా రామపాదములను సందర్శింపవలె నను నభిలాషతో దూర దేశములనుండి సహితము యాత్రాపరులు వచ్చి రామపాదక్షేత్రమున నఖండ గౌతమీస్నానము చేసికొని, కొండమీఁది కెక్కి శ్రీ జనార్దనస్వామివారి దర్శనము చేసికొని, స్వశక్త్యనుసారముగా దక్షిణతోడి ఫలములను సమర్పించి కలిగినవారైన స్వామికి భోగము సహితము చేయించి మఱి పోవుచుందురు అది దివ్యక్షేత్ర మగుటం జేసి జాతి మతభేదములు లేక యెల్లవారును పులియోగిరము దధ్యోదనము మొదలుగాఁ గల స్వామి ప్రసాదమును స్వీకరించి కన్నుల కద్దుకొని యచ్చటనే యారగించి చేతుల నంటుకొన్నదానిని కడుగుకొన్న నపచారమగును గనుక గర తలములు పయికెత్తి చేతుల కందినంతవఱకు దేవాలయ స్తంభములకును గోడలకును వర్ణము వేయుటయేకాక తచ్ఛేషముతోఁ దమ మీఁజేతులకును బట్టలకును మెఱుఁగు పెట్టుకొనుచుందురు

ఈ కొండకుదక్షిణమునను తూర్పునను కొంతదూరమువఱకు గ్రామము వ్యాపించి యున్నది పర్వతముపేరే పూర్వము గ్రామము నకుంగూడఁ గలిగియుండెను.

---

1 "ఈ దేశంలో పాండవులు వుండని గుహలూ, సీతమ్మవారు స్నానమాడని గుంటలూ లేవు" అని గురజాడ అప్పారావు "మీ పేరేమిటి?" అన్న కథలో ప్రసక్తం చేయడం జ్ఞాపకం వస్తుంది వీరేశలింగం పంతులుగారి యీ వర్ణన చదివినప్పుడు.

కాని, యిప్పుడిప్పుడు గ్రామమును ధవళేశ్వరమని వ్యవహరించుచున్నారు. కొండమీఁదినుండి సోపానములు దిగవచ్చినతోడనే రాజవీధియొక్క యావలిప్రక్కను శ్రీ అగస్త్యేశ్వరస్వామివారి యాలయ మొక్కటి లోచనగోచరం బగును. తొల్లి వింధ్యపర్వతము యొక్క గర్వము నణఁచి దక్షిణాభిముఖుఁడయి చనుచు అగస్త్యుం డాస్వామిని అచట ప్రతిష్ఠ చేసెనని స్థలపురాణము చెప్పుచున్నది. ఈ దేవాలయమునకును, పర్వతమునకును మధ్యను తూర్పుననుండి పడమటికి గోదావరి వఱకును విశాలమయిన రాజవీధి యొకటి గలదు. ఆ వీధి చివరను నల్లరాళ్ళతో నీటివఱకును సోపానములు కట్టఁబడియున్నవి సోపానములకు సమీపమున వీధికిఁ దూర్పుప్రక్కను "ధర్మచావడి" అని యొకటి యుండెను అది పరదేశ బ్రాహ్మణులును, మార్గస్థులును రాత్రులు పరుండుటకై మొట్టమొదట కట్టఁబడినది కాని, ఆ కాలమందది యుబుసుపోవుటకై గ్రామములోని పెద్ద మనుష్యులు ప్రతిదినమును ఉదయాస్తమయ సమయములయందు ప్రోగై యిష్టకథాగోష్ఠిం గొంత ప్రొద్దుపుచ్చి పోవుచుండుటకు మాత్రము వినియోగపడుచుండెను

ఒకానొక దినమున సూర్యుఁడుదయించి ప్రాచీముఖంబునఁ గుంకుమబొట్టు నందంబు వహించి వృక్షాగ్రములను బంగారు నీరు పూసినట్లు ప్రకాశింపఁ జేయుచుండెను చెట్లమీఁది గూళ్ళనుండి కలకల ధ్వనులతో వెలువడి పక్షులు నానాముఖముల ఎరకయి వెడలుచుండెను పసులకాపరిబాలురు చలుదులు మూటగట్టుకొని పశువుల మందలను దోలుకొని పచ్చికపట్లు కఱుగుచుండ, వెనుక "ఎల్లావు కడినాది" "దోరగేదె కడినాది" యని గంపలు చేతఁబట్టుకొని, పడుచు లొండొరుల మీఱి పరుగులిడుచుండిరి; కాఁపులు ములుకోలలు బుజములమీఁదఁ బెట్టుకొని, కోడెయేరులను దోలుకొని తమ తమ పొలములకుం బోవుచుండిరి;[1] అప్పుడు కాయశరీరముగల యొక పెద్ద మనుష్యుఁడు జందెము పేరుగా వేసికొని యెడమచేతితో నిత్తడి చెంబు నొకదానిం బట్టుకొని, గోదావరిలోఁ గాళ్ళను చేతులును గడుగుకొని, ఒడ్డునకు వచ్చి పుక్కిలించివైచి యజ్ఞోపవీతమును సవ్యముగా జేసికొనివచ్చి, ధర్మశాలమీఁద నొడ్డున గూర్చుండి, వచ్చునప్పుడు చెంబులో వేసి తెచ్చుకొన్న తుమ్మపుడకతో దంతధావనము చేసికొనుచుండెను [illegible]నకు వయస్సు నలువది సంవత్సరము లుండును; మొగముమీఁద స్ఫోటకమచ్చ లేకపోయెనేని, మొగము సుందరమయిన దనుటకు సందేహింపనక్కఱ యుండదు అటులని, యా ముఖ మాయనను నిత్యమును దర్శింపవచ్చు ప్రవక్తలనేత్రములకు మాత్ర మెప్పునను బాత్రము కాకపోలేదు. శరీరచ్ఛాయ యెఱ్ఱనిది. విగ్రహము కొంచెము స్థూలముగాను పొట్టిగాను

---

1 మాలపల్లి నవలలో కూడా మొదటిభాగం ఆరవ ప్రకరణం–'గొడ్లుకాపడులు' అనే పేరుతో ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు గ్రామీణ జీవిత సౌందర్యాన్ని వర్ణించారు.

ఉండును. నుదురు విశాలమయి చూచువారి కాతఁడు పండితుఁడని తోఁపఁజేయుచున్నది. అప్పుడు కట్టుకొన్నది గోరంచు నీరుకావి ధోవతి, సరిగంచుల చలువ వస్త్ర మొకటి శిరస్సునకు వదులుగా చుట్టఁబడి కొంగు కొంత వ్రేలాడ వేయఁబడి యున్నది; చెవులనున్న రవలయంటుజోడును, కర్మిష్ఠుఁడనుటకు సాక్ష్యమిచ్చుచున్న కుడిచేతి యనామికయందలి బంగారపు దర్భముడి యుంగరమును, తర్జనియందలి వెండి బటువులు రెండును దప్ప శరీరమున నాభరణము లేవియు లేవు. ఆయన పేరు రాజశేఖరుఁడు; ఆయన ముఖప్రక్షాళన మగునప్పటికి గ్రామములోని గృహస్థులు పలువురును అక్కడికి వచ్చి, ఆయన వారి వారి తారతమ్యముల కర్హముగాఁ దగిన మర్యాదలు చేసి కూర్చుండుఁడని చేయిచూప, 'చిత్తము' 'చిత్తము' 'మీరు దయ చేయండి' అనుచుఁ జావడిలోనఁ గిటగిటలాడుచుఁ గూరుచుండిరి

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు "సిద్ధాంతిగారూ! మీరు నాలుగు దినములనుండి బొత్తిగా దర్శనమిచ్చుట మానివేసినారు! మీ యింట చిన్న పెద్దలందఱును మతేమియు లేకుండా సుఖముగా నున్నారుగదా?"

సిద్ధాంతి — "చిత్తము చిత్తము తమ యనుగ్రహమువల్ల మే మందరము సుఖముగానే యున్నాము; ఎన్ని కుటుంబములనైన నన్న వస్త్రాదులిచ్చి కాపాడఁగల ప్రభురత్నములు తమరు గ్రామములో నుండఁగా మా వంటివారి కేమి కొదువ. మా గ్రామము చేసికొన్న భాగ్యముచేతను, మా పురాకృత పుణ్యముచేతను, తమ వంటి దాన కర్ణులు మా గ్రామమునకు విజయంచేసినారుగాని మరియొకటి కాదు" అని రామశాస్త్రిగారి వంకఁ దిరిగి, "మనము వారి ముఖము ముందట స్తుతి చేయవలసినది కాదు గాని, రాజశేఖరుడుగారు కేవలము నీశ్వరాంశ సంభూతులు సుండీ!"[1]

ఆ మాటల కాదరమును సూచించెడి మందహాసము చేసి రామశాస్త్రి "అందుకు సందేహమేమి? ఈసంగతి మీరు నాతోఁ జెప్పవలెనా! వారీ గ్రామమున నుండఁబట్టి మన మందఱము వారి యండను నిలువగలిగినాము గాని, లేని యెడల నిండ్లను, వాకిళ్లను విడిచిపెట్టి మన మీ పాటికి దేశములపాలయి లేచి పోవలసినవారము కామా! వారి తండ్రిగా రిక్కడికి వచ్చినప్పటినుండి యిది యొక

1. రాజశేఖరుడు పాత్ర చిత్రణలో వీరేశలింగం పంతులుగారి తాతగారైన వీరేశలింగంగారి వ్యక్తిత్వాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొన్నట్లు కనపడుతుంది "ఇట్లు మహోన్నత దశలో నున్న కాలము నందాయన పూర్వార్జితములయిన భూములను జాతులకు గొన్నిటిని విడిచిపెట్టి తక్కిన వానిని విద్వాంసులకు దానము చేసెను" అని తాతగారిని గూర్చి వర్ణించారు స్వీయ చరిత్రలో. పుట 9 - 1982 ముద్రణం.

గ్రామముగాఁ గనఁబడుచున్నదిగాని యింతకుఁ బూర్వము దీనికి నామరూపము లున్నవా ?" 1

అని మంచి సమయము తటస్థించినప్పుడు తన పాండిత్యమును దాఁచిపెట్టక, అందుకొని సిద్ధాంతిగారి స్తోత్రపాఠములకు సాయముగాఁ దనవి కూడ నాలుగు కలిపెను.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు మనసులో మిక్కిలి సంతోషించినను పయి కా సంతోషము కానరాకుండ నడఁచికొని "సిద్ధాంతిగారూ! మొన్న మీ రెండవచిన్నదాని కేదో గ్రహబాధ కనఁబడ్డట్టు విన్నాను. కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?"? 2

అని యడిగిన తోడనే సిద్ధాంతిగారు మోమున దీనభావము గానిపింపఁ గొంచె మాలోచించి తలయూఁచి "జోస్యుల కామావధానులగారి చేత విభూతి పెట్టించు చున్నాను. కాని, దానివల్ల నిప్పటి కేమియు గుణమే కనఁబడలేదు జాతకరీతిచే దాని కిప్పుడు శని చాలదు ఎందుకైనను మంచిదని నా తమ్మునిచేత నవగ్రహ జపము చేయించుచున్నాను అంతతో నూరకుండక కామావధానులుగారిచే 'పంచముఖి వీర హనుమంతము' పునశ్చరణ చేయవలసినదనియు, జపశాంతి కేమయినఁ గావ లసియున్న ఏ రాజశేఖరుఁడుగారినైన కాళ్ళు కడుపో పట్టుకొని తెచ్చి నాలుగు రూపాయల సొమ్మిచ్చుకొనైన నిచ్చుకొనియెద మంచి విభూతి పెట్టుమనియు ఆయన ననుసరించి బతిమాలుచున్నాను. అందుచేతనే యీ నాలుగుదినములనుండి దర్శ

---

1. తమ తాతగారైన వీరేశలింగాన్ని గూర్చి పంతులుగారు స్వీయచరిత్రలో ఇట్లా చెప్పారు.

"మా తాతగారి జన్మభూమి యేలూరు. అక్కడనే వారికి బూర్వార్జితము అయిన భూములును గృహములును నుండెను. మా యింటి పేరునుబట్టి మా పూర్వులాది యందు నెల్లూరు మండలములోని కందుకూరు పుర నివాసులయి యుండినట్టును అటు తరువాత మహమ్మదీయుల కాలములో నుద్యోగ ధర్మమును బట్టి యేలూరునకు వచ్చినట్టును తెలియు చున్నది.

...భూముల యాదాయమును నమ్ముకొని స్వస్థలమునందే యుండుట కవకాశము లేక మా తాతగారు రాజాశ్రయమును బొంది స్వగ్రామమును విడిచి రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి కొంతకాలమున కక్కడ మిక్కిలి ప్రబలులయి విశేష ధనార్జనము చేసి రాజ భవన మును దగినంత మహాసౌధమును గట్టి యచ్చటనే స్థిర నివాస మేర్పరచుకొనిరి"

2. "ఆ కాలము నందెల్ల వారికిని దయ్యముల యందలి విశ్వాస మత్యధికము. స్త్రీలలో నొకప్పుడును దయ్యము పట్టని వారెక్కడనో యుండిరి. ఎవ్వరికే వ్యాధి వచ్చినను వైద్యుని ఇంటికి మారుగా భూత వైద్యుని యింటికో సోదె చెప్పువాని యింటికో పరుగెత్తుచుండిరి".

— స్వీయ చరిత్రము మొదటి భాగం

మొదటి ప్రకరణం పుట 11

నము చేయలేదుగాని లేకపోయిన నేది యెట్లయినను నేను తమ దర్శనము మాను దునా ?" అనెను.

మొదటి భాగం, మొదటి ప్రకరణం;
—పుటలు 8, 9 — 1982 ముద్రణం

రాజ — "శాస్త్రిగారూ ! మీరు రూపాయల నిమిత్తము సంశయపడ నక్కఱ లేదు. కావలసియున్న ఆ నాలుగు రూపాయలను నే నిచ్చెదను. మఱి నాలుగు రూపా యలు పోయినను మంచి వైద్యుని విచారింపవలెను మన గ్రామములో కామావధా నులుగారికన్న —" అని మిన్నువంకఁ జూచి యేమో యాలోచించుచుండెను. సిద్ధాంతిగారు చేసినస్తుతి యమోఘముగాఁ బటుకొని కొంచెముగానో గొప్పగానో ధనరూపమైన ప్రతిఫలమును దెచ్చుచునే వచ్చుచున్నదిగాని, యీవఱకెన్నఁడును రాజశేఖరుఁడుగారివద్ద వ్యర్థముగాఁ బోలేదు

ధవళేశ్వరమునందును, చుట్టుపట్టుల గ్రామములయందును వేఱు సిద్ధాంతి లేఁడు గనుక, ఆయన యింటికి వచ్చి వర్షము మెప్పుడని కాని, ప్రయాణమునకు ముహూర్తము పెట్టుమనికాని, క్రొత్తబట్ట చించి కట్టుకొనుట కేదినము మంచిదని కాని, ఇల్లు కట్టుకొన నారంభించుట కేమాస మనుకూలమైనదనికాని, క్షౌరము చేయించుకొనుట కేవారము మంచిదని కాని, వివాహమునకు లగ్నము పెట్టుమని కాని, రజస్వల యయినప్పుడు నక్షత్రము చెప్పుమని కాని సదా యెవ్వరో యొక రాయన నడగి పోవుచునే యుందురు దూరబంధువులు పోయినప్పుడు మైల యెంత కాలము పట్టవలెనో తెలిసికోవలె నన్నను, జబ్బు నక్షత్రమున నెవ్వరైన మృతి నొందినప్పుడు ఇల్లువదలి యెంతకాలము లేచిపోవలెనో కనుగొనవలెనన్నను రోహిణ్యాది నక్షత్రములయందు బిడ్డను గన్నప్పు డేమిశాంతి తగునో యెఱుఁగ వలెనన్నను సిద్ధాంతి యొద్దకు రాకసరిపడదు ఏ కాఁపువాని పశువు తప్పిపోయినను ఎవనింట ఏ వస్తువు పోయినను వచ్చి సిద్ధాంతిగారి నడుగకపోరు ఇటువంటి సమ యములయం దెల్లను, అతఁడు వీధినడవలో నేలమీఁద ఇసుకపోసి దానిలో పూచికపుడకతో ఏమేమో బీజాక్షరములును అంకెలును వ్రాసి మీఁదివంకచూచి యాలోచించి వచ్చినకార్య మిది యనియు, కార్య మీప్రకారముగా నగుననియు చెప్పి పంపుచుండును అతఁడు బల్లిపాటు మొదలైనవాని ఫలములును,[1] కంప

---

1 బల్లిపాటుకు ఫలమిట్లా వుంటుందని
పెద్ద బాలశిక్షలోను, పంచాంగంలోను
ఆయా వివరాలు కనపడతాయి.

"శిరస్సు - కలహం, ముఖం - బంధు దర్శనం, కనుబొమ్మల నడుమ రాజానుగ్రహం, పై పెదవి - ధన వ్యయం, క్రింది పెదవి-ధన లాభం" ఇత్యాది.

దీన్ని గౌళిశాస్త్రం అని కూడా అంటారు.

ములు చూచి సంతానము కలుగు కాలమును గూడ చెప్పుచుండును. వేయేల? సిద్ధాంతి యాలోచన లేక యా చేరువగ్రామములలో ఏ శుభకార్యము గాని యశుభ కార్యముకాని జరుగదు అతఁడు చెప్పెడి జ్యోతిషము తఱుచుగా అబద్ధమే యగుచు వచ్చినను, అప్పుడప్పుడు కాకతాళీయముగా కొన్ని సంగతులు నిజమగుటయుఁ గలదు గనుక జనులాతనిమాట యమోఘమని నమ్ముచునే యుండిరి

అప్పుడా చావడిలో నున్నవారిలో నెవరో "బైరాగులు భూత వైద్యమునకు గట్టివా"రని మెల్లగా ననిరి అంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు సిద్ధాంతిగారివంకఁ జూపు త్రిప్పి "ఔను, బైరాగులన్న తోడనే జ్ఞప్తికి వచ్చినది. పది దినముల క్రిందట ఈ గ్రామమున కెవ్వడో యొక బైరాగి వచ్చినాఁడట! అతనికిఁ జూపింప రాదా? గోసాయీలకుఁ బరమహంసక్రియలును, వనమూలికలును విశేషముగాఁ దెలిసియుండును. వాండ్రెట్టి యసాధ్యమైన పీడలనైనను జిటికెలలోఁ బోగొట్టుదురు" అనినతోడనే చావడి యంతయు 'చిత్తము' 'వాస్తవము' 'అలాగున నవశ్యము చేయవలసినదే'యను ధ్వనులతో నిండిపోయెను మాటలాడువారు ధనవంతులైనచో, వ్యర్థవచనము సహితము స్తుతియోగ్యము కాకపోదుసుండీ ఆ మాటల వలన నుత్సాహము కలిగి, రాజశేఖరుఁడుగారా బైరాగిని తాము చూడకపోయినను బ్రహ్మవర్చస్సు కలవాఁడని శ్లాఘించిరి

అంత సిద్ధాంతి యుల్లములో లేని సంతోషమును మోమునఁ దెచ్చిపెట్టుకొని యొక్క చిఱునవ్వు నవ్వి, వినయముతోఁ జేతులు జోడించి రాజశేఖరుఁడుగారి ముఖమున దృష్టినిలిపి, "తమమాట చేతనే మా చిన్నదాని బాధ నివారణ మయినది. నియదృష్టము బాగుండఁబట్టియే దేవరివారి ముఖః నుండి యీ మాట వచ్చినది.

అయితే ఇక్కడ 'పాటు'గాదు. ఆ బల్లి చేసే ధ్వనులనుబట్టి ఆయా శకునాల శుభాశుభాలు నిర్ణయించడం జరిగేవి.

గౌళి - శకునములు చెప్పే బల్లి, A kind of lizard called by naturalist Monitor from in chirping note అని సి. పి. బ్రౌన్ తెలుగు - ఇంగ్లీషు నిఘంటువు

"ఈకాలము నందు జ్యోతిశ్శాస్త్రములోని,
ముహూర్త జాతక భాగముల యందును,
శకునములు మొదలైన వానియందును
గూడ నాకు విశ్వాసము సంపూర్ణముగా చెడినది.

స్వీయ చరిత్రము మొదటి భాగము, మూడవ ప్రకరణము.
పుట. 51 - 1982 ముద్రణ.

వీరేశలింగంగారి కప్పటికి 24 సం॥ ల వయస్సు తరవాత 6 సం॥ లకు రాజశేఖర చరిత్ర రచించారు.

ఇప్పుడే తమ సెలవు ప్రకారము బైరాగియొద్దకు వెళ్ళెదను." అని మనవిచేసి, ప్రయాణోన్ముఖుఁడయి లేచి నిలువఁబడెను. రాజశేఖరుఁడుగారి యభిప్రాయము కొంచెము తెలిసినతోడనే బైరాగిమహానుభావుఁ డనువారును, మహా మంత్రవేత్త యనువారు, వాయుభక్షణము చేయుననువారును, మండువేసవిని పంచాగ్నిమధ్యమునఁ దపస్సు చేయు ననువారును అయి సభ యంతయు అతని విషయమైన స్తుతిపాఠములలో మునిఁగిపోయెను. ఒక గొప్పవాఁడొకనిని మంచివాఁడన్నచో, ఎవ్వని వాక్కు భిన్నముగా లేచును? ఎవ్వని నోరు స్తుతి వాక్యముల కొఱకు తడవుకొనును?

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు వీధివంకఁజూచి "ఎవ్వరో స్త్రీలు నీళ్ళకు వచ్చి మనలఁజూచి సిగ్గుపడి వెనుకకునాలుగడుగులు పెట్టి నిలుచుండి యొండొరులమొగముల వంకఁజూచుకొనుచున్నారు. మనమందఱమును లేచి బైరాగిని జూచివత్తమురండి." అనుమాట తోడనే ఎల్లరును లేచి ప్రయాణోన్ముఖులయి నిలుచుండిరి. వెంటనే యందఱును గలిసి యుత్తర ముఖముగా రామపాదములవైపునకు నడవ నారంభించిరి

రెండవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారి కూతురు రుక్మిణి స్నానమునకు వచ్చుట - నదీతీర వర్ణనము - రుక్మిణికిని సిద్ధాంతిగారి భార్యకును జరిగిన సంభాషణ - నీళ్ళకు వచ్చిన యమ్మలక్కల ప్రసంగములు - పంచాంగపు బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి సంకల్పము చెప్పుట - రుక్మిణి స్నానముచేసి బయలుదేఱుట.

రాజశేఖరుఁడుగారు పౌరబృందముతో నాలు గడుగులు ముందుకు సాగిన తోడనే యొకసుందరి సుందరగమనముతో బాదముల యందలి యందియల మ్రోత మట్టియల మ్రోఁతతోఁ జెలిమి సేయ, మొలనున్న వెండి యొడ్డాణము యొక్కయు ముంజేతుల పసిడికంకణముల యొక్కయు, గాజులయొక్కయు కాంతులు ప్రతిఫలించి కుడిచేతిలోని తళతళ లాడుచున్న రాగి చెంబునకుఁ జిత్రవర్ణ మొసంగ, మోమున లజ్జాభయములు నటియింప, పయ్యెద చక్కఁజేర్చుకొనుచు తిన్నగాఁ దలవంచుకొని మెట్లుదిగివచ్చి చెంబును నీటియొడ్డున నుంచి చెంబుమూతి కంటించియున్న పసుపుముద్దను దీసి కొంత రాచుకొని మోదుగాకులోఁ జుట్టి తెచ్చికొన్న కుంకుమపొట్లము నొక బట్టయుతుకు రాతిపయిం బెట్టి, మోఁకాలి బంటినీటిలో నిలుచుండెను. ఆమె రాజశేఖరుఁడుగారి పెద్దకూఁతురగు రుక్మిణి- ఆహా! ఆమె సౌందర్యమును ప్రత్యక్షమునఁ జూడ నోచినవారికన్నులే కన్నులు. ఆ కాలమున హిందూ దేశమునందలి సుందరులలో నెల్లఁ దెనుఁగు దేశములోనివారే రూపరేఖా విలాసములచేత నసమానులుగా నుండిరి.[1] వారిలోను బ్రాహ్మణజాతినాతులు మిక్కిలి చక్కనివారు. కాని, రుక్మిణి రూపమును దలఁచినప్పుడు మాత్రము, ఆ సుందరులొక సౌందర్యవతులని చెప్పుట కెల్లవారును సంకోచపడుచుందురు జనులందఱును మిక్కిలి సౌందర్యవతులని యొప్పుకొన్నవారిలో చక్కనివారి నేటి యామె చెంత

---

1. వీరేశలింగం పంతులుగారికి తెలుగు తనం పైనా, తెలుగు దేశంపైనా చాలా అభిమాన ముండేది.

"నే నఱవ దేశమునందును కన్నడదేశము నందును సంచారము చేసినప్పుడక్కడివారు సంఘ సంస్కారాది విషయములలో తమ దేశముల కంటె తెలుగు దేశమెక్కువ యభివృద్ధి పొందినదని చెప్పుకొనుచుండగా నేను పలుమాఱు విని యాంధ్రదేశము యొక్క యభ్యున్నతి కానందించి గర్వపడుచువచ్చినాడను" స్వీయ చరిత్రము-రెండవ భాగము, నాలుగవ ప్రకరణము, పుట 306-

(ద్వితీయ భాగం ముద్రణం 1984)

పిలిచినచో గుహాపురాంద్రనిపించెడు యామె మనోజ్ఞత నేమని పిలువవలెనో తెలికున్నది. అపూర్వ వర్ణనా సామర్థ్యముగల కాళిదాసాది కవులలో నొకరినై బోలఁజాలని నేను, ఉన్నత సౌందర్యమును బోధించు పదములు నే- పదములు బోధించునంత పటుకైనఁ బూర్ణముగా దెలుపలేని బ వర్ణిం పూనుట యామె చక్కఁదనముయొక్క గౌరవమునకుఁ గొఱంత గలుగఁజేయుటయే గదా! అయినను యోగ్యవస్తువు దొరికినపుడు వర్ణింప మానుట యుచితము కాదు కాఁబట్టి, యీ సృష్టిలోని వస్తువులతో వేనితోనైనను బోల్చి యీ పుస్తకముం జదువువారి కామె యవయవముల యొక్క రూపము నించుక మనస్సున బుట్టించుచున్నాను ఆమె యంగముల నెంచి యావస్తువుల పేరు చెప్పుటకే సి పొడముచున్నది వేయేల? చతుర్ముఖుఁడును ఘుణాక్షరన్యాయమునఁ బడినయా రూపమునకుఁ దలయూఁచి, తన యపూర్వ వస్తునిర్మాణ చాతురిని మెచ్చుకో బోఁడని యామెంజూచిన వారెల్లరు నెంచుచుందురు ఆమె శరీరచ్ఛాయం జూచి ఇఁక నీ భూమిమీఁద బంగారమున కేమిచాయ యెక్కువగలదని తోఁచును; నల్ల నుండు నేని, విండ్లామెకనుబొమలం గొంచెము పోలియున్నవని చెప్పవచ్చును నేత్రములను జూచిన భాగ్యదేవత వానియందే కాఁపురము కుదిరినట్లు కనిపించును; కాని, నిపుణముగాఁ బరిశీలించినచో నేదో స్థిరవిచార మొకటి యామె హృదయసీరమున నెలవుకొనియున్నట్లు ముఖలక్షణములు కొంచెముసూచించుచున్నవి ఆవిచారమునకు గారణము లేకపోలేదు; ఆమె పెనిమిటి సహవాస దోషముచేత నాఱునెలల క్రిందట దలిదండ్రులతోఁ జెప్పక దేశాంతరము లేచిపోయినాఁడు

ఇప్పుడామెకుఁ బదునాలుగు సంవత్సరముల వయస్సు గలదు బంగారమునకుఁ బరిమళ మబ్బినట్లు, ఇప్పు డిప్పుడే యౌవనము తలచూపి యామె మేని సోయగమునకు మెఱుఁగు దెచ్చుచున్నది. పచ్చని దేహముమీఁద అప్పుడు కట్టుకొన్న తెల్లనిబట్టయు బంగారమునకు పటిక పూసినట్లు లోకవిధమయిన యందమునే కలిగించుచుండెను సుందరాంగుల యంగముం జేరినప్పు డేది యందముగా నుండదు? ముక్కున నడ్డబాసయు, చెవుల నీలాలబావిలీలును, చేతుల కంకణములును, మెడలో పట్టెడయును, మొలను వెండియొడ్డాణమును, కాళ్ళ నందెలును మట్టెలును ఆమె యప్పుడు ధరించుకొన్నది కంకణములకు సాహాయ్యముగా రంగురంగుల గాజులును లక్క పట్టులును ముంజేతుల నలంకరించుచుండును ఈ నగలచే నామె యవయవముల కేమైన శోభ కలిగినదో లేదో కాని యవయవములచే నగలు కొంత శోభగాంచుట మాత్రము కరతలామలకముగాఁ గనఁబడుచున్నది

సృష్టిలోని యే పదార్థమునకును పరిపూర్ణత్వమును దయచేయనిరీతిచే, సర్వసముఁడగు భగవంతుడు రుక్మిణి సౌందర్యమందును గొంత కొఱంతను గలిగించినాఁడు కాని బొత్తిగాఁ గలిగింపక మానినవాఁడు కాఁడు నిజముగా అది

కొంతయే యయ్యెనేని యామెకుంగల లోపమెల్లను మెడ మిక్కిలి
గా నుండుట, అయినను పుష్టి సర్వశాస్త్రి యాయవారమునకుఁ వచ్చినప్పు
నుజూచి సంతోషించి, "మిక్కిలి నిడుదగు మెడకామిని కులవర్ధని
నఁగ... ...నిరి బుధుల్॥" అను సాముద్రిక గ్రంథములోని పద్యమును
చి పోవుచుండును.

అప్పుడొక్క విధవ ...లలోఁతునీళ్ళలో దూరముగా నిలుచుండి నోటిలో
మేమో జపించుకొనుచు నడుమనడుమ దలయెత్తి సూర్యుని వంకజూఁచి దండ
...లు పెట్టుచు, దోసిటలో నీళ్ళుపట్టి సూర్యున కర్ఘ్యము విడుచుచు, అప్పుడప్పుడు
ప్రదక్షిణములు చేయుచుండెను ఆవలకే వచ్చియున్న కొందఱు స్త్రీలు తమ
తడిబిందెలను నీళ్ళలోఁబెట్టి రేవునకు సమీపముగానున్న రాళ్ళపయిని నిలుచుండి
...క్క పెట్టువేయుచు మధ్యమధ్య నొక్కొక్కమాట చెప్పుకొనుచు బట్టల
తో ...కుకొనుచుండిరి. ఒక వృద్ధాంగన సగముబట్ట కట్టుకొని తక్కిన సగము
...కుకొన్న తరువాత, ఉతికినభాగము మార్చి కట్టుకొని మిగిలియున్న భాగము
...కుకొనుచుండెను కొందఱు వయసులోనున్న స్త్రీలును గోప్యముగా నుంచఁ
...గిన తమ యవయవములు స్నానము చేయుచున్నట్టియు గట్టున నున్నట్టియు
...రుషులకుఁ గనఁబడునట్లు సిగ్గువిడచి లోదుగుకొన్న రవికలను దీసి యుదుకుటకయి
తాము కట్టుకొన్న వస్త్రముల నక్కడనే విచ్చి యావల కుదికిన వేఱు తడిబట్టలను
...టఁబెట్టుకొనుచుండిరి ఆవల పదిబారల దూరమున దాసేజనములు క్రిందఁబడిన
...కులకై కావు కావని మూఁగిన కాకులను చేయెత్తి యదలించుచు అంటుతప్పెల
...ను ఒడునఁ బెట్టుకొని తోముకొనుచుండిరి. ఆపయిని బెస్తలు పుట్టగోచులతో
మొలబంటినీటిలో నిలుచుండి వలత్రాడు మొలత్రాడునం దోపుకొని రెండుచేతుల
తోను వలను త్రిప్పి లోఁతునీళ్ళలో విసరివైచి మెల్లమెల్లగా లాగుచుండిరి మఱి
...ందఱు లాగిన వలను నీళ్ళలోఁ బలుమారు జాడించి యంటుకొనియున్న బురద
...యిన తరువాత గట్టునకుఁ దీసికొనివచ్చి చివర దగిలించియున్న యినుపగుండ్లు
...లగలలాడ వలలను విప్పి రాయిరప్ప క్రిందఁ బాఱవైచుచు నడుమనడుమ వల
...న్నులసందున నుండి మిట్టిమిట్టిపడు చిఱుచేపలను చేతులతో నదిమిపట్టి మీలబుట్ట
ను చేతఁబట్టుకొని నిలుచున్న పిన్నవాండ్రచేతి కందిచ్చుచుండిరి. ఆపయిని
...బుగడుగులు నడచిన తరువాత దినమున కొఱకాల పాటుపడఁగలిగిన యొక
మరిపోతు నీళ్ళలోనున్న నడదోనెమీఁదికెక్కి నల్ల యనఁబడు పేరిన నెత్తురు
...ద్దను త్రాటిచివరనున్న గాలమునకు గ్రుచ్చి, లేచి నిలువఁబడి కుడిచేతితో నతువ
...లదిని త్రాడు గిరగిరత్రిప్పి లోతునీట న్విసరివైచి మరలఁ గూర్చుండి చేప
...యెప్పుడు చిక్కునాయని తదేకధ్యానముతో త్రాడువంకనే చూచుచు త్రాడు కదలి
...ప్పుడెల్ల నులికిపడుచు దైవవశమున చేప గాలమును మ్రింగి కొట్టుకొనుచుండ
...ల్లమెల్లగా లాగుచు, త్రాడు తెంపుకొని పాఱిపోవునో యను భయమునఁ

గుడిచేతిలోనిత్రాడు వదలుచు మరల లాఁగి ఉండగాఁ జుట్టుచు, చేప కలసట వచ్చిన తరువాత నోడునకు లాఁగి పెన్నిధిగన్న పేదవలెఁ బరమానందము నొందుచు, ఒడ్డుదాఁక వచ్చిన తరువాత గ్రహచారము చాలక మత్స్యము త్రాడు తెంపుకొని పఱచిన చేతిలోఁబడ్డ సొమ్ముపోఁగొట్టుకొన్న వానివలె నిర్వేదించుచు చేఁప రాకపోగా రెండణాల గాలముకూడఁ బోయెనని విచారించుచు వట్టిచేతులతో నింటికి బోయెను. ఆ సమీపముననే యొడ్డునఁ జేరి కుఱ్ఱవాండ్రు వెదురుచువ్వ కొక దారమును గట్టి దాని కొననున్న చిన్న గాలమునకు ఎఱ్ఱలను గ్రుచ్చి నీళ్ళలో వైచుచుఁ దటాలునఁ దీయుచు జిన్నచేపలను బట్టుకొని మఱియొక దారమునకు గుదిగ్రుచ్చి 'నాకుఁ బదిజెల్లలు దొరికినవి' 'నాకు నాలుగు పరిగెలు దొరికిన' వని, యొండొరులతోఁ జెప్పుకొనుచు సంతోషించుచుండిరి అక్కడి జువ్విచెట్టుమీఁదఁ గూర్చుండి చూచుచున్న చెకుగ్రద్దయొకటి యకస్మాత్తుగావచ్చి యొకటిరెండు పర్యాయములు పిల్లవాండ్రు త్రాటికి గ్రుచ్చుటకయి చేతఁబట్టుకొన్న చేపఁ నెగర దన్నుకొనిపోయెను

అప్పు డొక్క పెద్దముత్తయిదువ మొగమంతయు నొక్కచే బొట్టు పెట్టుకొని, బట్టలతోనున్న బుజముమీఁది బిందెను తీసి చేతఁబట్టుకొని రుక్మిణియున్న తావునకువచ్చి గౌరవము తోఁప "అమ్మాయిగారూ! ఏమి? మీరీవేళ స్నానమునకు దయచేసినారు"

రుక్మిణి—"కార్తికసోమవారము కాదా? కడపటి సోమవారము గనుక ప్రదోషవేళ మా అమ్మతోకూడ శివాలయమునకు వెళ్ళవలెనని గోదావరిస్నానము చేయ వచ్చినాను."

పెద్దముత్తైదువ—మీరు రాత్రిదాఁక భోజనము లేకుండ నుండఁగలరా?

రు—"ఒక్కదినమున కేమి? ఏలాగునైన నుందును మొన్న మీ రెండవ చిన్నదానికి శరీరములో నిమ్మళముగా లేదని చెప్పినావు ఇప్పుడు కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నదా?"

పె—"ఏమి నిమ్మళమో నాకు తెలియదు మావారు రెణ్ణాళ్ళఁబట్టి కామావధానులచేత విభూతి పెట్టించుచున్నారు రాత్రి తెల్లవారినదాఁక నిద్రలేక బాధపడినాము"

రు—"గ్రహబాధయా యేమి?"[1]

---

1. "ఏ యింట నే పురుషుడు మరణము నొందినను, ఏ తరుణి మరణము నొందినను దయ్యమయి తిరుగుచుండునని స్త్రీ పురుష సామాన్యముగా." ఆ రోజుల్లో నమ్మేవారని పంతులుగారు స్వీయచరిత్రలో వ్రాశారు.

మొదటి భాగం, మొదటి ప్రకరణం, పుట 11, 1982 ముద్రణం

1874 అక్టోబరు నెల వివేకవర్ధని ప్రారంభ సంచికలోనే దయ్యాలనుగూర్చి పంతులుగారు అపహాస్యంచేస్తూ వ్రాశారు.

పె—"అవునమ్మాయీ! ఏమి చెప్పుకోను? మగడు"—అని 'యిక్కడ నెవరునులేరుగదా' యని నాలుగు ప్రక్కలనుజూచి మఱింత దగ్గఱగా జరగి చెవిలో మెల్లగా "మగడు పట్టుకొని వేపుకొని తినుచున్నాఁడు. మీ రెఱుఁగుదురు గదా దానికి పెండ్లియయి మూడేండ్లుకాలేదు అప్పుడే దానిమగఁడు పోయి యాఱునెల లయినది అప్పటి నుండియు దానికి కొన్నాళ్ళు కలలోను కొన్నాళ్ళు రాత్రివేళ ఒంటరిగా నున్నప్పుడును కనఁబడుచునే యున్నాఁడు పిల్లది సిగ్గుచేత ఎవ్వరితోను చెప్పక దాఁచినది నెలదినముల నుండి దొ త్తిగా ఎప్పుడును విడువక రేయింబగళ్లు వెంటవెంటనే యెక్కడికి వెళ్ళిన నక్కడికెల్లఁ దిరుగుచున్నాఁడు ఏమిపాపమోకాని మూఁడు దినములనుండి మఱింత పీకుకొని తినుచున్నాఁడు. ఈ మూణ్ణాళ్ళలోను పిల్లది సగమయిపోయినది. ఇంతేగదా? మగనితో"—అని కడుపులోనుండి దుఃఖము బయలుదేఱఁగాఁ గొంచె మాపుకొనుచుఁ గన్నీరు పైట చెఱఁగుతో తుడుచుకొనుచుఁ గొంచెముతాళి గద్గదస్వరముతో— "మగనితో సౌఖ్య మనుభవింపనా? కాపురము చేయనా?" అని కొంచెము బిగ్గరగా నేడ్వఁజొచ్చెను.

రు—(ఆ మాటలు మనసునకు నాఁటి యొకలు పులకరింపఁ గొంత తాళి ధైర్యము తెచ్చుకొని) "పెద్ద ముత్తైదువవు ఆలాగునఁ గంట తడి పెట్టరాదు. ఊరుకో ? ఊరుకో ! రోగము మనుష్యులకు రాక మ్రాకులకు వచ్చునా ?"

పె—(ఏడుపు చాలించి) —'అమ్మాయీ ! దానికే సౌఖ్యము నక్కఱలేదు. ఈలాగునైన నుండి బ్రతికి బట్టకట్టినఁ జాలును. మా ముసలిప్రాణములు రెండును బ్రతికి వాగున్నంతవఱకు దాని యన్న వస్త్రముల కేమియు లోపమురాదు '

రు—కొంచెముసేపేమో యాలోచించి—'సోమిదేవమ్మా ? మి వారు గ్రామములో పెద్ద సిద్ధాంతులుగదా ? తెలిసికూడ చిన్నదానిని అంత యర్ధాయుష్మంతున—'[1]

---

1. "నేనారంభదశలో జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందత్యంత విశ్వాసము కలవాడనే యైనను జన్మపత్రికలలో దీర్ఘాయుష్మంతులగుదురని చెప్పబడినవారనేకు లల్పాయుష్కులగుచుండుటయు, మహాధనాఢ్యులగుదురని చెప్పబడినవారనేకులు దరిద్రులగుచుండుటయు, సంతానవంతులగుదురన్నవారనేకులు సంతానహీనులగుచుండుటయు, చిరకాల సువాసినులగుదురన్న కాంతలు పలువురు బాల వితంతువులగుచుండుటయు, సుముహూర్తములు పెట్టుకొని చేసిన కార్యములు పెక్కులు భగ్నములగుచుండుటయు, చూచుచు వచ్చినకొలదిని నాకీ జ్యోతిష విషయమయి యంతకంతకు నమ్మకము తగ్గి లోకానుభవమధికమయిన తరువాత పూర్ణముగా నశించెను.

...సుముహూర్తములను బెట్టుకొని జన్మ పత్రములను జట్టి దీర్ఘాయుష్మంతులయిన వరుల నేర్పరచుకొని వివాహ కార్యములు నడుపునప్పుడు వివాహితలలో ననేకులేల బాలవితంతువులేల కావలెను ?"

స్వీయచరిత్రము - మొదటిభాగము మొదటి ప్రకరణము; పుటలు, 6, 7—1982 వ ముద్రణం.

పె—(మాట కడ్డమువచ్చి)—"ఔనౌను ! నీ వడుగఁబోవునది నేను గ్రహించినాను ఎవరియదృష్టమున కెవరు కర్తలు ? దానికి ముండమోయవలసిన వ్రాఁత యుండఁగా నెవరు తప్పింపగలరు ? ఎవరైన జాతకము మంచిదిగాఁ జూచి వివాహము జేయుదురుగాని పెండ్లికుమారునకు లేని యాయువును తెచ్చి పోయఁగలరా ?"

రు—"అవును, జాతకములో మీ యల్లునకు పూర్ణాయుస్సే యున్నది కాఁబోలు !"

పె—(కొంచె మనుమానించి)—"పూర్ణాయుస్సా !—అవును పూర్ణాయుస్సే యున్నది. జాతకప్రకారము జరగదా అందువేమో, వేళ తిన్నగా కట్టి జాతకము వ్రాసినయెడల, అందులో నెన్ని యక్షరములున్నవో అన్ని యక్షరములును జరుగును. శాస్త్రము చక్కఁగా తెలియనివారు తిన్నగా వేళ కట్టలేక పాడు చేయుదురు మా వారు ఇన్ని ముహూర్తములు పెట్టినారుగదా ? నీ వెఱిఁగినంతవఱకు మఱియొక విధముగా నెక్కడనైన జరిగినదేమో చెప్పు."

రు—"కన్నమ్మగారి పిచ్చమ్మ వివాహముహూర్తము మా చావడిలో మన సిద్ధాంతిగారే పెట్టినారుగాని దాని మగనిజాతకము కూడ సిద్ధాంతిగారే వ్రాసి—"

పె—"అవును; ఒకానొకటి తప్పిపోవుటయుఁ గలదు. జ్యోతిషమునకుఁ బార్వతిశాప మున్నదఁట ! మావారెప్పుడును ఈ సంగతినే చెప్పుచుందురు. గట్టుమీఁద మట్టెలచప్పు డగుచున్నది ఎవ్వరో వచ్చుచున్నట్లున్నారు. ఈపాటికి మన మీ సంగతి చాలింతము" అని వెనుక తిరిగి చూచి బిందె యొడ్డున నుంచి స్నానమునకు నీళ్ళలో దిగుచున్నది.

ఇంతలోఁ గొందఱు పుణ్యస్త్రీలును విధవలును మెట్లుదిగుచు ముందున్నవారు వంగి కాళ్ళ వెండి పావడములను కొంచెము పయికిఁ దీసికొనుచు వెనుకఁ దిరిగి దూరముననున్నవారు వచ్చువఱకు దగ్గఱవారితో మాటలాడుచు మెల్ల మెల్లగా నీటి సమీపమునకు వచ్చి గృహకృత్యములను గుఱించి మాటాడుకొనుచు బిందెల నొడ్డునఁ బెట్టిరి. అందఱును నొక్కచోట సమావేశమయి సావకాశముగా మాటాడుకొనుటకు నీళ్ళకు వచ్చినప్పటికన్న మంచి సమయము స్త్రీలకెప్పుడును దొరకదు గదా ? అందుచేతనే వారు సాధారణముగా కొంచము తీఱుబడి చేసికొని మాటాడవలసిన నాలుగు మాటలను నీళ్ళకు వచ్చినప్పుడే మాటాడుకొని పోవుదురు. అప్పుడు ముప్పదియేండ్ల యీడుగల పొట్టిదొకతె ముందునకు వచ్చి ముక్కుమీఁద వ్రేలు వైచికొని "ఓసె ! వెంకమ్మా ! రాత్రి శేషమ్మను మగఁడు కొట్టినాఁడట ! విన్నావా ?"

వెంకమ్మ—"దానిని మగఁడెప్పుడును ఆలాగుననే కొట్టుచుండును. నెలదినములక్రింద కఱ్ఱపుచ్చుకొని కొట్టినప్పుడు చేతిగాజులన్నియు పగిలిపోయినవి."

పొట్టి—"దానిని మగఁడు తిన్నగా ఒల్లఁడఁట" అని బుగ్గను చేయి పెట్టుకొని "ఓసీ! ఓసీ! అతఁడు ముండనుంచుకొన్నాఁడఁట సుమీ"

బట్టతల ముత్తైదువ యొకతె చేతులు త్రిప్పుకొనుచు ముందునకు వచ్చి "సరి సరి! దాని గుణము మాత్రము తిన్ననిదా? మొన్న సుబ్బావధానుల కొడుకుతో మాటాడుచుండఁగా మగనికంటనే పడ్డదఁట! మగవాఁడేలాగున నున్నను దోషములేదు. ఆఁడుదాని గుణము తిన్నగా నుండనక్కఱలేదా?"

పొట్టి—"దాని కేమిగాని, పాపము! చిన్నమ్మను అత్తగారు లోకములో లేని కోడంట్రికము పెట్టుచున్నది అంతేకాకుండ మగఁడింటికి వచ్చునప్పటికేవో నాలుగు లేనిపోని నేరములు కల్పించి చెప్పును దానిమీఁద అతఁడు ప్రతిదినమును దానిని చావగొట్టుచుండును"

పదియాఱు సంవత్సరముల వయస్సుగల యొక చామనచాయది కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచు—"అత్తగారు బ్రతికియున్నచోట్ల నెల్ల నిదే కర్మము లోకములో అత్తలెల్ల ఒకసారి చచ్చిరా"—

పొట్టిది—"శేషమ్మా! నీ అత్తగారు కూడ నిన్ను చాలా బాధ పెట్టునని వినాన్నను, నిజమా?"

శేష—"బాధ గీధ నాకు తెలియదు కోఁత పడలేక చచ్చిపోవుచున్నాను; జాము తెల్లవాఱ లేచి యింటిప్రాచి యంతయుఁ జేసి, అంట్లు తోమి, యింటికి కావలసిన నీళ్ళన్నియు తోడి, మడి బట్టలుదికి, ఆమె లేచువఱకు పనులన్నియు జేయుచుండును అప్పుడు నాలుగు గడియల ప్రొద్దెక్కి లేచి కన్నులు నులుపుకొనుచు వచ్చి గరిటె నంటు వదలలేదని, వాకిటలోఁ బెంట యట్టేయున్నదని తిట్ల మొదలు పెట్టును తరువాత పేడచేసి గోఁడమీఁద పిడకలు చఱిచి తెక్కలు విఱుచుకొని జాముప్రొద్దెక్కి చలిది భోజనమునకు వచ్చువఱకు, "ఒకమూల తెల్లవాఱక మునుపే తిండికి సిద్ధపడుచుండువు పని మాత్రము ముట్టుకో"వని వంట చేసికొనుచు సాధించుచుండును పగలు మగనితో మాటాడిన తప్పుగదా![1] రాత్రి యందఱి భోజనములు అయిన తరువాత, అత్తగారికి కాళ్లు పిసికి యామె నిద్రపోయిన తరువాత వెళ్ళి పడుకోబోవునప్పటికి రాత్రి రెండుయామము లగును పడుకొన్నది మొదలుకొని యెప్పుడు తెలవాఱిపోవునో, వేళకుఁ బనిగాకున్న అత్తగారెక్కడ కోపపడునో అని నిద్రలో సహిత ములికిపడుచుండును; ఎట్లు చేసినను నాకు తిట్లును దెబ్బలును తప్పవుగదా?" అని మొగమునకు కొంగడ్డుపెట్టుకొని నేత్రముల నీరు కార్పఁజొచ్చెను

---

1. సత్యవతీ చరిత్రం నవలలో కూడా ఆనాటి సంసార జీవితంలో కోడలి కష్టాలు వర్ణితమైనవి.

రుక్మి—"అత్తగారికి కోపము తెప్పించకుండ జేసెడుపనిని నీవు తిన్నగానే చేయరాదా?"

శేష—"అయ్యో! రుక్మిణమ్మా! నీ కత్తగారు లేమగనుక నీ కీసంగతు లేమియుఁ దెలియవు ఎంతపని చేసినను అత్తగారి కెప్పుడును మెప్పులేదు. కలయంపి చల్లునప్పుడు చక్కగాఁ జల్లిన, "ఇల్లంతయు సముద్రము చేసినావు, జారిపడి చచ్చిపోనా?"యని తిట్టును, పలుచగాఁ జల్లిన "నీళ్ళకు కఱవు వచ్చినట్లు పేణ్ణీళ్ళే చల్లినావుకా"వని తిట్టును అడిగిన మాటలకు మాఱు చెప్పిన "నా మాట కెదురు చెప్పుచున్నావా"యని కోసి పెట్టును బదులు చెప్పక యూరకున్న "మొద్దులాగున మాటాడవే"మని తిట్టుచు ఆమె ముందఱ ఏమి చేసినను తప్పిదమే "ఆఁ" అన్న అపరాధము; "నారాయణా" యన్న బూతుమాట. నేను కాపురమునకు వచ్చిన నాలుగు సంవత్సరముల నుండియు వాడుకొనుచున్న ఓటికుండ పగులఁగొట్టినా వని నేటివరకు తిట్టుచున్నది."

పొట్టి—"అత్త పోఁగొట్టినది అడుగోటికుండ, కోడలు పోగొట్టినది క్రొత్తకుండ" యన్న సామెత వినలేదా?[1]

శేష—నేను పడుబాధ యిప్పుడేమి చూచినారు? నా విధవ వదినెగారు బ్రతికియున్నప్పుడు చూడవలెను నిరుడు అమ్మవారి జాడ్యములో—దైవము కడుపుచల్లగా—ఆవిడ పోయినప్పటినుండి మూఁడు పూఁటలును కడుపున కింత తిన్నగా అన్నము నైన దినుచున్నాను; ఆఁడబిడ్డ జీవించియున్నప్పు డదియును లేదు ఉన్నమాట చెప్పవలెను. ఎన్నియన్నను ఇప్పుడు నా అత్తగారు అన్నము తిన్నగా తినవైతివని తిట్టునుగాని తినిపోతినని తిట్టదు.

పొట్టిది—"లోకములో నెటువంటివాఁడును లేకున్న—పిండి బొమ్మనుజేసి పీఁటమీఁదఁ బెట్టిన, ఆఁడుబిడ్డతనపున కదిరదరిపడ్డది—అన్న సామెత యూరకే పుట్టినదా?"

ఇంతలో జపము చేసికొనుచున్న ముసలామె కొంత దూరమువచ్చి చెంబులోని నీళ్ళు పాఱఁబోసి "మీకు మాటల సందడిలో కన్నులు కనఁబడునా? ఈవల స్నానముచేసిన వారున్నారని యయినలేమ. ఊరికే నీళ్ళు విదలువుకొందురు మీఁద మయిలనీళ్ళు పడి స్నానముచేసిన ముందను చచ్చినట్టు చలిలో మరల

1. కోడంట్రికాన్ని గూర్చి తెలుగు సామెతలెన్నో వున్నాయి. కోడలి తప్పు కోలువులోను, కూతురు తప్పు గూట్లోను, అత్త మంచీ వేము తీపూ లేవు, అంబటి ఏరొచ్చింది అత్తా అంటే కొలబుర్ర నా చేతిలోనే వుంది కోడలా అన్నదట; అత్తా మామల సంపుర (అదుపున) ఉన్న కోడలు సానబెట్టిన వజ్రంలా రాణిస్తుంది, ఆడేఅత్త, ఆడదే మామ ఏతే మగడూ లేకపోతే ఆడది తన పసుగు కలుసుకోనుందట - ఆనాటి సాంఘిక జీవనంలో మహిళ స్థితిగతులు యీ సామెతలు తెలియజేస్తున్నాయి.

మునుఁగుచున్నాను"[1] అని గొణుఁగుకొనుచు లోతు నీళ్ళలోనికి నడిచి బుడుగు బుడుగున నాలుగు మునకలువేసి బయలుదేఱి, మాటాడుకొనుచున్న వారివంక కన్ను లెఱ్ఱచేసి చూచుచు "అమ్మలక్కలు క్రిందును మీఁదను దెలియక పొంగి పడుదురు. మా కాలములో నున్న కోడంట్రికములో ఇప్పుడు సహస్రాంశము లేదు. అత్త మంచియు, వేము తీపును లేదు. ఎక్కడను అత్తలేని కోడ లుత్తమురాలు కోడలులేని యత్త గుణవంతురాలు' అని సణుగుకొనుచు, దోసిలితో నదిలోని నీళ్లు మూఁడుసారులు గట్టునపోసి, కొంచెము దూరము పోయిన తరువాత మరల మూఁడు మాఱు లాత్మప్రదక్షిణములుచేసి మెట్లెక్కి యదృశ్యురాలయ్యెను

శేషమ్మ—నాలుగువంకలుఁజూచి వడవడ వడఁకుచు "అమ్మలారా! నేనీలాగున అన్నానని మీరెవ్వరితోనైన ననెదరుసుండీ! మా అత్తగారు విన్న నన్ను చంపివేసి పోవును ఈవఱకే నాకు గతులు లేకుండ నున్నవి ఇది విన్న బొత్తిగానే యుండవు వెంకమ్మ తల్లీ! ఈ బ్రతుకు బ్రతుకుటకంటె గోదావరిలో పడిన బాగుండునని తోఁచుచున్నది." అని వలవల నేడ్వఁజొచ్చెను.

వెంకమ్మ—"ఊరుకో! ఊరుకో! అటువంటి అవాచ్యము లెప్పుడును పలుకరాదు పడ్డవాండ్రెప్పుడును చెడ్డవాండ్రు కారు" అని యూరడించుచున్నది

శేషమ్మ—ఆ మాటలతో దుఃఖము మాని "గోదావరికి వచ్చి చాలసేప యినదమ్మా! ఇంతసేపేమి చేయుచున్నావని అత్తగారు చంపివేయును వేగిరము పోవలెను" అని వేగముగా నీళ్ళు ముంచుకొని బిందె బుజముమీఁద నెత్తుకొని గట్టునకు నడుచుచున్నది

---

1 పంతులుగారు రచించిన 'ఆచారము' అనే ప్రహసనంలో చాదస్తపు చెలమమ్మ తన నిష్ఠాగరిష్ఠతను ఇట్లా చాటుకుంటున్నది మరొకావిడతో "నీవు అదృష్టవంతురాలవు గనుక ఎక్కడో మోస్తరుగా ఆచారం జరుపుకుంటున్నావు నాకు నలాగు జరుగదు. అక్కడికి నేను రోజుకు రెండువందల స్నానాలు చేస్తాను. ఈ వేళ మట్టుకు ఇప్పటికి పది స్నానాలు చేసినాను. తెల్లవారి లేచి దొడ్లోకి వెళ్ళినప్పుడు కాలికిందయేమో మెత్తగా తగిలి అది యేమి గుడ్డో అని తలసెండా స్నానము చేసినాను. తరువాత మా కోడలు దగ్గరనుంచి వెళ్ళినప్పుడు పైటకొంగు తగిలినట్టు అనుమానం కలిగి మళ్ళీ స్నానము చేసినాను. గోదావరికి వెళ్ళి స్నానముచేసి బిందె ఎత్తుకుని వస్తూ బట్టలు వుతుక్కునే వాళ్ళనీళ్ళు పడ్డట్టు తోచి మళ్ళీ వెళ్ళి మునిగినాను. తీరా వడ్డుకు వచ్చేటప్పుడు నీళ్ళలో కాలికేదో ఆకుతగిలి అంటతప్పేళాలు తోమేవాళ్ళు వేసిన ఆకంటాకని నీళ్ళు పారపోసివెళ్లి మళ్ళీ స్నానం చేసినాను తరువాత బిందెత్తుకొని సగందూరం వచ్చేటప్పటికి ఇరవైగజాల దూరంలో మాలవాడు కనబడి, నీళ్ళు నడివీధిలో పారబోసి వాణ్ణి నాలుగు తిట్టి వాడి జీవానికి ఉసూరుమంటూ మళ్ళీ వెనుకకు గోదావరికి వెళ్ళి స్నానముచేసి నీళ్ళు తెచ్చుకున్నాను....ఎన్నిస్నానాలయినవో లెక్కపెట్టినావా."

వీరేశలింగం రచించిన హాస్య సంజీవని 3 భాగాలలో ఇటువంటి ప్రహసనాలు చాలా వున్నాయి. ఆంధ్ర రచయితలనే గ్రంథంలో వీరేశలింగం పంతులుగారిని గూర్చి వ్రాస్తూ మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు యీ ప్రహసన పంక్తులుదాహరించారు. పంతులుగారి శైలీ సారళ్యానికి, దురాచార భంజన తత్పరత్వానికి నివాళిగా

అప్పుడే నీళ్ళకు వచ్చినవారిలో ఇరువదియేండ్ల ప్రాయముగల యొకతె చేరువనున్న మఱియొకతె మెడదగ్గఱకు చేయి పోనిచ్చి, "కాంతమ్మా ! ఈ పట్టెడ క్రొత్తగా చేయించుకొన్నావా. నీకేమి ? నీవు అదృష్టవంతురాలవు. గనుక తల మొదలుకొని పాదముల వఱకు నీ మగఁడు నీకు నగలు దిగవేయుచున్నాఁడు."

కాంత—నిన్ననే కంసాలి సుబ్బయ్య చేసి తెచ్చినాఁడు. నాలుగు పేటల పలకసరులు కూడ చేయుచున్నాఁడు. పేరమ్మా ! నీ మగనికి నీమీఁద బహుదయ అని విన్నాను. నిజమేకదా !

పేర—ఎందుకు వచ్చినదయ ? సంవత్సరమున కొక్క పర్యాయమయినను పట్టుమని పదివరహాల నగ చేయించి పెట్టుట లేదుగదా ? పూర్వజన్మమునందు చేసి కొన్న పాపముచేత నాకీజన్మమందు ఇటువంటి–

అప్పుడు ప్రక్కను నిలుచున్న మఱియొకతె—పేరమ్మా ! నీవు వృధాగా లేనిపోని వ్యసనము తెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నావు నీ కేమయిన అన్నమునకు తక్కు వయినదా ? బట్టకు తక్కువయినదా ? మహారాజువలె మగఁడు తిన్నగా చూచు నప్పుడు నగలు లేకపోయిననేమి ? మగనికి ప్రేమ లేకపోయిన తరువాత, దిక్కు మాలిన నగలెందుకు ? వట్టి మోతచేటు, చూడు. మన గ్రామములో బంగారమ్మకు శరీరమునిండ నెన్నినగలున్నవో ! ఆ నగల పేర్లే కొన్ని నేను వినలేదు దీపములు పెట్టఁగానే వెళ్ళి దాని మగఁడు బోగముదాని యింటిలోఁగూరుచుండును దానికేమి సుఖమున్నది? నీ మగఁ డెప్పుడును చీఁకటిపడ్డ తరువాత వీధి గుమ్మము దాఁటఁడు.[1]

పేర—నీవు చదువుకొన్న దానవుగనుక, కావలసిన శ్రీరంగనీతులు చెప్పఁగలవు నీకువలె మా కెవ్వరికి ఇటువంటి వేదాంతము తెలియదు నలుగు రును నగలు పెట్టుకొని వచ్చినప్పుడు. వట్టి మోడులాగున ఎక్కడికయినను పేరం టమునకు వెళ్ళుటకు నాకు సిగ్గగుచున్నది జానకమ్మా ! నీకు నా మగనివంటి బీదవాడు—

జాన—పేరమ్మతల్లీ ! నేనేమో తెలియక అన్నాను కోపపడకు అని బిందె ముంచుకొని వెళ్ళిపోవుచున్నది

తక్కినవారందఱును నీళ్ళు ముంచుకొని వెనుకనే బయలుదేఱి "ఓసీ, పూజారిపాపమ్మ చెంపకొప్పు పెట్టుచున్నది" "కరణము పెండ్లా మెంతయొయ్యా

1. ఆనాటి కొందరు న్యాయవాదులను గూర్చి పంతులుగారు స్వీయచరిత్రలో ఇట్లా ప్రస్తావించారు. "రాత్రి భోజనములయిన తరువాత వారు స్వగృహముల యందు దొరకరు. వారినప్పుడు సందర్శింపవలెనన్న పక్షమున వేశ్యా గృహములలోనె వెదకవలెను. తాము వేశ్యల యిండ్లనుండి శృంగార వేషములతో వచ్చుచుండగా నా కంటబడుట నాకవమానకర మని యెంచి పగలు పదిగంటలకు నేను పాఠశాలకు నడచిపోవుచుండునప్పుడు నా రాక వేచి యుండి పాచిముఖములతో తాంబూలము నములుచు బోగముదాని యింటినుండి రావలెనని పూర్వము నాకెదురుపడుచుండిన మహానుభావులును వారిలో నొకరిద్దరుండిరి." మొదటిభాగము మూడవ ప్రకరణము : పుట 87. 1982 ముద్రణం.

రముగా నడుచునో చూచినావా" "అయ్యగారి రామమ్మ కేమిగర్వమోకాని మనుష్యులతో మాటాడనే మాటాడదే" "పుల్లమ్మ పట్టపగలే మగనితో మాటాడునఁట !" "కనకమ్మది కొంచెము మెల్లకన్ను సుమీ" "కరణమువారి సీతమ్మకు నగలే లేవే" అని పరులమీఁది దోషముల నెన్నుకొనుచు మెట్లెక్కి యిండ్లకు నడిచిరి. విద్యాగంధమే యెఱుఁగని మూఢవనితలకు మాటాడుకొనుట కంతకన్న మంచి విషయము లేమి దొరుకును ? అక్కడకు వచ్చెడి స్త్రీలు సాధారణముగా సంభాషించెడి యితర విషయములు సవతుల పోట్లాటలును, మాఱుతల్లుల దుర్మార్గములును, మగల యనాదరణమును మొదలైనవి తప్ప మఱియేమియు నుండవు.

అప్పుడు కుడిచేతిలో తాటాకులమీఁద వ్రాసిన పంచాంగమును బట్టుకొని, నీర్కావిధోవతి కట్టుకొని, మడతపెట్టిన చిన్న యంగవస్త్ర మొకటి బుజముమీఁద వేసికొని, మొగమునను దేహమునను విభూతి పెండెకట్లు స్పష్టముగా గానుపింప, నిమ్మకాయ లంతలేసి రుద్రాక్షలుగల కంఠమాల ప్రకాశింప, రొంటిని బిగించుకొన్న పొడుముకాయ చిన్న కంతివలెఁ గనఁబడ, గట్టుమీఁదినుండి పోవుచు గోదావరిలో స్నానము చేయువారెవ్వరోయని కనులకు చేయి యడ్డము పెట్టుకొని నిదానించి చూచి, గిరుక్కున మళ్లి యొక బ్రాహ్మణుఁడు మెట్లు దిగివచ్చెను.

బ్రాహ్మణుఁడు—"రుక్మిణమ్మగారూ ! సంకల్పము చెప్పెదను స్నానము చేయండి."

రుక్మి—'నేను డబ్బు తీసుకొనిరాలేదే'

బ్రా—డబ్బుకేమి ? మధ్యాహ్నమింటివద్ద నిత్తురుగానిలెండి. (అని వంగినిలుచుండి) ఆచమనము చేయండి. కేశవా-నారాయణా-మాధవా-గోవిందా-తూర్పుమొగముగా తిరుగండి సూర్యునికేసి.

రుక్మి—స్నానము చేయవలెనా ?

బ్రా—'సంకల్పము చెప్పనిండి' అని పొడుముబుఱ్ఱను రొంటి నుండి తీసి రెండుమాఱులు నేలఁమీఁద మెల్లగాఁగొట్టి యెడమచేతిలో కొంత పొడుము వేసికొని మరల నెప్పటియట్ల మూఁతవేసి కాయను రొంటిని దోవతిలో దోపుకొని యెడమ చేతిలోనున్న పొడమును బొటనవ్రేలితోను చూపుడువ్రేలితోను పటగలిగినంత పెద్ద పట్టునుపట్టి బుఱ్ఱునపీల్చి రెండుముక్కులలోను ఎక్కించి, మిగిలినదానిని రెండవపట్టుపట్టి చేతిలో నుంచుకొని, ఎడమచేతిని కట్టుకొన్న బట్టకు రాచి ముక్కు నలుపుకొని, 'శుభే శోభనముహూర్తే శ్రీ మహావిష్ణురాజ్ఞయా-ప్రవర్తమానస్య-ఆద్య బ్రహ్మణః-ద్వితీయప్రహరార్ధే-శ్వేతవరాహకల్పే-వైవస్వతమన్వంతరే-కలియుగే-ప్రథమపాదే-జంబూద్వీపే-భరతవర్షే-భరతఖండే-అస్మిన్ వర్తమానే వ్యావహారిక

చాంద్రమానేన-కాళయుక్తినామసంవత్సరే-[1]దక్షిణాయనే-శరదృతౌ- కార్తీకమాసే-కృష్ణపక్షే-ద్వాదశ్యాం-ఇందువాసరే-శుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణాద్యనేక గుణ విశిష్టాయాం మాస్యాం శుభతిథౌ-క్షేమస్థైర్య విజయాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధ్యర్థం-అఖండ గౌతమీస్నానమహంకరిష్యే——మూడుమారులు స్నానము చేయండి.

రుక్మిణి, తఱుచుగా స్నానము చేయునదికాదుగాన లోఁతు నీళ్ళలోనికి వెళ్ళుటకు భయపడి, మునుఁగుటకు చేఁతగాక మోకాలిలోఁతు నీళ్ళలోఁ గూర్చుండి కొప్పు విప్పుకొని దోసిలితో తలమీఁద నీళ్ళు పోసికొనుచుండెను అప్పుడు సంకల్పము చెప్పిన బ్రాహ్మణుడు శబ్బు నిమిత్తము తరువాత వచ్చెదనని చెప్పి వెడలిపోయెను. అంతట రుక్మిణి బట్టకొంగుతో తలతుడుచుకొని, శిరోజములు చివర ముడివైచుకొని గట్టు వంకఁజూసి దూరమునుండి వచ్చుచున్న తండ్రిగారిని జూచి వేగిరము బయలుదేఱి, రాతిఁమీద బెట్టిన కుంకుమ పొట్లమును దీసి నొసట బొట్టు పెట్టుకొని, రెండుమారులు చేతితో నీళ్ళు చెంబుమీఁద పోసి తీసికొని, రెండడుగులు నదిలోనికిఁ బోయి నీళ్ళు ముంచుకొని, బట్ట తిన్నగా సవరించుకొని, ఉతికినబట్టలు బుజముమీఁదను వానిపయిని నీళ్ళతో నున్న బిందెయును పెట్టుకొని తన కొఱకయి కనిపెట్టుకొనియున్న సిద్ధాంతిగారి భార్యతోఁగూడ గృహమునకు పోవ బయలుదేరెను.

---

1 1858 వ సంవత్సరం కాళయుక్తి అయింది. వీరేశలింగం పంతులుగారికప్పటికి పదేళ్ళు.

రాజశేఖరుడిగారి వృత్తాంతం 2 వందల సంవత్సరాల నాటిదని చివరి ప్రకరణంలో చెప్పారు రచయిత వాస్తవికత కోసం ప్రతి చిన్న అంశాన్నీ పాత్రచిత్రణలో సమన్వయించ చేశారు పంతులుగారు.

మూడవ ప్రకరణము

రుక్మిణి యింటికిఁబోవుట—గృహవర్ణనము—రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి కచేరి చావడిలోఁ గూర్చుండుట—ఐంషుదర్శనము—స్వహస్తాపాకియైన వైశ్వదేవ పరుఁడు

సిద్ధాంతిగారి భార్యయు రుక్మిణియు బయలుదేఱి సోపానములెక్కి వీధి పొడుగునను దేవాలయముదాఁక తిన్నగా నడిచి, అక్కడనుండి కుడిచేతి వంక నున్న వీధిలోనికి మళ్ళి కొంతదూరము పోయిన తరువాత, రుక్మిణి తూర్పువైపు సందులోనికి రెండడుగులు పెట్టి నిలుచుండి వెనుక తిరిగి రెండుమూఁడుమాటలు మెల్లగా దగ్గెను. ఆ దగ్గుతో సిద్ధాంతిగారి భార్యకూడ నిలుచుండి 'అమ్మాయీ! నేనుం దునా?' అని వెనుక తిరిగి పలికెను

రుక్మి—మంచిది, సోమిదేవమ్మగారూ! నా కొఱకయి మీరు చుట్టుతిరిగి యింటికి వెళ్ళవలసి వచ్చినది గదా ?

సోమి—ఎంతచుట్టు? నిమిషములో వెళ్ళెదను

రుక్మి—'పోయిరండి'

సోమి—బీదవాండ్రము; మామీఁద దయయుంచవలెను సుండీ.

రుక్మి—'దానికేమి? వెళ్ళిరండి' అని నాలుగడుగులు నడచి మరల వెనుక తిరిగి 'సోమిదేవమ్మగారూ! చెప్ప మఱచిపోయినాను. సాయంకాలము దేవాలయము లోనికి వెళ్ళునప్పుడు మీ రొక్క పర్యాయము వచ్చెదరు కాదా?'

సోమి—అవశ్యము. ఆలాగుననే వచ్చెదను; నేను పోయివత్తునా?

అని సోమిదేవమ్మ నడచినది. సిద్ధాంతిగారు గాని, ఆయన పెద్దలుగాని యెప్పుడును యజ్ఞము చేసినవారు కాకపోయినను, సోమిదేవమ్మ పుట్టినింటివంక వారిలో మాత్రము యజ్ఞము చేసినవారు బొత్తిగా లేకపోలేదు సాక్షాత్తుగా ఆమె పితామహుఁడే యజ్ఞముచేసి యేఁటేఁట నొక్కొక్కటి చొప్పున మూఁడుపదులమీఁద నాలుగు శ్రావణ పశువులను పట్టి మఱి రంభాదులతో స్వర్గసుఖ మనుభవింపఁ బోయెను. సోమిదేవమ్మ తండ్రి యజ్ఞము చేయకపోయినను. తండ్రి యెంతో ధనవ్యయము చేసి సంపాదించుకొన్న పేళ్ళనుమాత్రము పోగొట్ట నిష్టములేనివాఁడయి తన కుమారునకు సోమయాజులనియు; కొమార్తెకు సోమిదేవమ్మ యనియు, నామకరణములు చేసెను రుక్మిణియు సందులో నూఱుబారలు నడచి; అక్కడి

నుండి దక్షిణముగా తిరిగి, ఆ సందులో రెండు గుమ్మములు దాఁటి పెరటిదారిని మూడవ యిల్లు ప్రవేశించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు ఆ కాలపుటిండ్లలో మిక్కిలి సుందరమైనది.[1] వీధి గుమ్మమునకు రెండు ప్రక్కలను రెండు గొప్ప అరుగులు కలవు. ఆ రెండు అరుగులకును మధ్యను పల్లముగా లోపలికిఁ బోవు నడవ యున్నది, ఆ నడవ మొగమున సింహద్వార మున్నది ద్వార బంధపు పట్టెలకు గడపదాపున ఏనుఁగు తలమీద సింహము గూర్చుండి కుంభస్థలములను బద్దలు చేయుచున్నట్లు చిత్రముగా చెక్కఁబడి యున్నది. ఇరుప్రక్కలనుండు నాసింహములయొక్క శిరోభాగ ములు మొదలుకొని గొడుగుబల్ల వఱకును పువ్వులును కాయలును గల లత చెక్కఁ బడి యున్నది. ఈ కమ్ములకు పయిగా రెండు ప్రక్కలను కఱ్ఱగుఱ్ఱములు వీధి వైపునకు ముందఱికాళ్ళు చాచి చూచువారిమీఁద దుముకవచ్చు నట్లుగాఁ కని పించును ఈ గుఱ్ఱముల కాళ్ళకే శుభ దినములందు మామిడాకుల తోరణములు గట్టుచుందురు గుఱ్ఱముల రెంటికిని నడుమనుండు గొడుగుబల్ల మీఁద నడుమను పద్మముల కిరుపార్శ్వములను గుఱ్ఱముల వఱకు చిత్రములయిన యాకులును పువ్వు లును గల తీఁగెయును చెక్కఁబడి యున్నవి ఆ తీఁగపైని కాళ్ళమోపి ఫలము లను ముక్కుతో పొడుచుచున్నట్లు నడుమ నడుమ చిలుకలు చిత్రింపబడియున్నవి. వీధి తలుపులకు బలమయిన గ్రంధులు చేయఁబడి వానిపయిని సహిత మొక విధ మయిన పుష్పలత మలఁచబడి యున్నది

గుమ్మము దాటి లోపలికి వెళ్ళినతోడనే చావడి యుండెను. ఆ చావడి కెదురుగా పెద్దకుండు ఒకటి యుండెను వర్షము కురియునప్పుడు నాలుగు వైపుల నుండియు చూరు నీళ్ళాకుండలోఁ బడి వీధి చావడి క్రింద నుండు తూము గుండ వీధిలోనికిఁ బోవును. ఆ కుండున కు తరపు వైపునను దక్షిణపు వైపునను ఒకదాని కొకటి యెదురుగా రెండు చావళ్ళుండును. అందు దక్షిణపుది కచేరి చావడి, దానిలో వివాహాదుల యందు తాంబూలములకు పిలిచిన బంధువులును పెద్ద మనుష్యులును సభచేసి గూర్చుండగా, క్రింద బోగము మేళము జరుగుచుండును ఇతర సమయము లలో పెద్ద మనుష్యులు చూడ వచ్చినప్పుడును, మధ్యాహ్న భోజనమయిన తరు

---

1. "నా రాజశేఖర చరిత్రము నందలి రాజశేఖరుడిగారి గృహవర్ణన యించు మించుగా మా గృహవర్ణనమే."

స్వీయ చరిత్రము - మొదటిభాగము, మొదటి ప్రకరణము, పుట 3, 1982 వ ముద్రణం.

వాస్తుశాస్త్ర ప్రకరంగా ఇటువంటి యిల్లు ఎక్కడా వుండదు, ఉండటానికి వీల్లేదు అని కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారు ఆక్షేపించారు వివేక చంద్రికా విమర్శనంలో (1896) దాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని పంతులుగారు స్వీయ చరిత్రలో యీ ప్రస్తావన తీసుకొని వచ్చి నట్లు అనుకోవచ్చు

పాత పురాణ కాలక్షేపము జరుగునప్పుడును, శిష్యు లప్పుడప్పుడు చదువుకొన వచ్చినప్పుడును రాజశేఖరుఁడు గారందు కూర్చుందురు ఆ చావడికి రెండు ప్రక్కలను రెండు గదులు గలవు ఆ చావడి దక్షిణపువైపు గోడకు పొడుగునను చెక్కల తలుపులుండి, తీసినప్పు డెల్లను సభవారి చెమట లార్ప మలయమారుతమును లోపలికిఁ బంపుచుండును ఆ తలుపులకు వెనుక పంచపాళియు, దాని వెనుక పలు విధములయిన పూల మొక్కలతో నేత్రములకు విందుకొలుపు చిన్నదొడ్డి యుండెను ఆ చావడిలో మూఁడు గోడలకును నిలువె డెత్తులకు పయిని మేకులకు గొప్ప పటములు వేయఁబడి యున్నవి. అందు దశావతారములును మాత్రమేకాక, కృష్ణుఁడు గోపికలవలువలు నెత్తికొనివచ్చి పొన్నచెట్టుఁమీఁదఁగూర్చుండి వారిచేఁ జేతులెత్తి మ్రొక్కించుకొను చున్నట్లును, వెన్నలు దొంగిలినందుకయి తల్లి రోటను గట్టిపెట్ట దాని నీడ్చుకొనిపోయి మద్దులఁ గూలద్రోచినట్లును, మఱియు ననేకవిధముల కృష్ణలీలలుగల పటములును, కుమారస్వామి తారకాసురుని జంపుచున్నట్లును, పార్వతి మహిషాసురుని వధించుచున్నట్లును, శివుఁడు త్రిపుర సంహారమును చేయుచున్నట్లును నున్న శివ సంబంధములయిన పటములును, విఘ్నేశ్వరుఁడు, సరస్వతి, గజలక్ష్మి, చతుర్ముఖుఁడు మొదలగుగాగల మఱికొన్ని పటములును గోడల నలంకరించుచుండును. ఉత్తరపుప్రక్క చావడి మాత్రమే యుండి, అది తరుచుగా మూయఁబడి యుండును. ఈ చావడిలో రెండుమూడు పాతసవారి లెప్పుడును వ్రేలాడఁగట్టఁబడియుండును రాజశేఖరుఁడుగా రప్పుడప్పుడు గ్రామాంతరములకుఁ బోవునప్పుడును పెద్దమనుష్యు లెవ్వరయినఁ దఱుచుగా నెర వడుగునప్పుడును ఉపయోగపడుచుండును క్రొత్తసవారి మాత్రముఁ బురకా వేయబడి చావడిలో క్రిందనే పడమటిగోడ దగ్గఱఁ జేర్పబడి యుండును. ఈ చావడిగోడకున్న తలుపుతీసి యుత్తరపు పంచపాళిలోనికి పోయినతోడనే దొడ్డిలో నుయ్యి యొకటి కనఁబడును. ఆ నూతిపయి నుండుగిలకలు కీచుధ్వని చేయుచుండ నిరుగుపొరుగులవారు సదా నీళ్ళుతోడుకొని పోవుచుందురు. ఆ నూతికి పడమటివైపున ధాన్యము నిలువచేయు గాదెలు రెండు లోగిలిని చేరక ప్రత్యేకముగాఁ గట్టింపబడి యున్నవి నూతికి సమీపముగా వీధిలోనికి పాణిద్వార మొకటి యున్నది ఇంతకు మునుపు రుక్మిణి వచ్చినదా ద్వారముననే. ఇరుగుపొరుగువారు వచ్చి నీళ్ళు తోడుకొని పోవుచుందురు మఱియు మధ్యాహ్న సమయమున చుట్టుప్రక్కలనుండు స్త్రీలు వారిని చూడవచ్చినప్పుడును, రాజశేఖరుఁడుగారు కచేరీ చావడిలోఁ గూర్చున్న కాలమున లోపలియాఁడువారు వెలుపలికి వెళ్ళవలసినపుడును ఆ త్రోవనే వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు.

లోపలికుండునకు నాలుగు ప్రక్కలను పనసకాయలు చెక్కిన నాలుగు స్తంభము లున్నవి వీధి చావడి కెదురుగా నుండు పడమటి చావడిలో లోపలికి పోవు నడిమిగుమ్మ మొకటి యున్నది ఆ గుమ్మమున లోపలికిఁ బోవఁగానే

చావడి యొకటి కనిపించును. ఆ చావడికి దక్షిణపువైపున గుమ్మమొకటి యున్నది ఆ ద్వారము లోపలికి వెళ్ళిన రాజశేఖరుఁడుగారు బరుండుగదిలోఁ బ్రవేశింతుము గదిలో నుత్తరపుగోడ పొడుగునను దూర్పునుండి పడమటకు పందిరిపట్టెమంచము రాతిదిమ్మెల మీఁద నాలుగు గాళ్ళను మోపి వేయఁబడియున్నది. మంచమునకు చుట్టును దోమతెరయును జాలరును దిగవేయఁబడి యున్నది పందిరి స్తంభము లకు నడుమను లక్క పూసిన కొయ్య పళ్ళెములును బరిణెలు నుండెను పందిరికి మధ్యగా లక్క కాయలును పువ్వులునుగల చిలకలపందిరి యొకటి వ్రేలాడు చుండును. గోడలకు సుద్దతో వెల్లవేయఁబడియుండెను. గోడల పొడుగునను రుక్మిణియు తల్లియు నోపిక చేసి కుట్టిన గోడసంచులు తగిలించఁబడి యుండెను. ఆ గోడసంచులకు కొంచెము ఎఁదుగా గుడ్డచిలుకలు దారములతో వ్రాళ్ళకు కట్టఁ బడి గాలికి సుందరముగా కదలుచుండును గోడకు పెద్ద మేకులు కొట్టి వానిమీఁదఁ బెట్టిన బల్లమీఁద కొండపల్లి బొమ్మలును లక్క పిడతలును గది కలంకారభూత ముగా నుండెను. గోడసంచులు కొట్టినమేకులకు దశావతారములు మొదలయిన పటములు చిన్నవి వేయఁబడియున్నవి దక్షిణపుగోడకు శ్రీ రాములవారి పట్టాభిషేకము తగిలింపఁబడియున్నది. దానినే రాజశేఖరుఁడుగారు నిద్రలేచిన తోడనే చూచి, ఆవల మఱియొక వస్తువును జూతురు. గదికి బయిని అందమయిన బల్లకూర్చు కూర్చఁబడి యుండెను. మంచమున కెదురుగా దక్షిణపుగోడ పొడుగు నను గడమంచెమీద వరుసగా కావడిపెట్టెలు పెట్టఁబడి యున్నవి ఆ పెట్టెలలో సాధారణముగా ధరించుకొను వస్త్రములును నాగరలిపితో బంగాళాకాగితముల మీఁద వ్రాయఁబడిన రాజశేఖరుఁడుగారి సంస్కృత పుస్తకములును వేయఁబడి యుండెను గదిలో పడమటిగోడతట్టున పెద్దమందస మొకటి గట్టితాళము వేయఁ బడి యుండెను. ఆ మందసము లోపలనున్న చిన్న తాళపుపెట్టెలలో నగలును పండుగదినములలో ధరించుకొను విలువ బట్టలును రొక్కమును ఉండును చీఁకటి రాత్రులలో దొంగల భయము విశేషముగా నుండునప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు ఆ మందసము మీఁదనే పఱపు వేయించుకొని పరుండుదురు మందసమునకును కావడి పెట్టెలున్న గడమంచెకును మధ్యను దక్షిణపువైపున గదిదొడ్డిలోనికి బోవు మార్గ మొకటి కలదు, ఆ మార్గమున దొడ్డిలో బ్రవేశించిన తోడనే విశాలమయిన చేమంతిమడి యొకటి పచ్చని పూవులతోను మొగ్గలతోను నేత్రోత్సవము చేయు చుండెను దాని కెడమ ప్రక్కను గొంచెము దూరమున మల్లెఁతీగలు పందిరిమీఁద నల్లుకొని యకాలమగుటచే నప్పుడు పుష్పింపకపోయినను పచ్చని కాంతులనీనుచు మనోహరముగా నుండెను

రాజశేఖరుఁడుగారి పడకగది ముందఱి చావడిలో దూలమునకుఁ జిలుక పంజర మొకటి వ్రేలాడఁగట్టబడి యుండెను అందులో నున్న చిలుక సదా 'ఎవరువారు' 'ఎవరువారు' 'పిల్లివచ్చె కొట్టు కొట్టు' 'కూరోయి తోటకూర'

మొదలగు మాటలను సహజ మధుర స్వరముతో పలుకుచుండును. ఆ బాలము నకే మఱికొంత దూరమున రామాయణము మొదలయిన తాటాకుల పుస్తకములు త్రాళ్ళతో వ్రేలాడఁ గట్టబడి యుండెను ప్రొద్దుననే నిద్రలేచి రుక్మిణి చిలుకను పంజరమునుండితీసి చేతిమీఁద నెక్కించుకొని "చేతిలో వెన్నముద్ద"[1] మొదలుగాఁ గల పద్యములను సహితము నిత్యమును నేర్పుచుండును ఆ కాలములోఁ దఱచుగా స్త్రీలు చదువుకొను నాచారము లేకపోయినను. రాజశేఖరుఁడుగారు తన కుమార్తె మీఁది ముద్దుచేతఁదాని రుక్మిణికి క్రొత్త పుస్తకమును అన్యసాహాయ్యము లేకుండ నర్థము చేసికొను శక్తిగలుగునంతవఱకు విద్యను చెప్పెను. ఆమె స్వభావము చేతనే తెలివిగల దగుటచే విద్యకూడ దానికి సాయమయి చిన్నతనములోనే యుక్తాయుక్త వివేకమును జ్ఞానమును కలది యాయెను [2]తండ్రి యామెకు చదువు చెప్పుట చూచి యసూయచేత నిరుగుపొరుగులవారు చాటున గుసగుసలాడుకొనిరి గాని, రాజశేఖరుఁడుగారు ధనికు లగుటవలన నేమియుఁ బలుక సాహసింపక పోయిరి. అట్లని వారు బొత్తిగా నూరుకున్నవారు కారు పెద్దవాఁడని రాజశేఖరుఁడుగారు గౌరవముతోఁ జూచుచుండెడి యొకయాప్తబంధుని మెల్లగా ప్రేరేపించి, ఆయనచేత అందఱును సభలోఁ గూర్చుండియుండగా "నాయనా! మన యింట ఆడుపిల్లలను జదివించు సంప్రదాయములేదే, మన రుక్మిణి నేల చదివించెదవు?" అనిపించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు విద్యవలని లాభముల నెఱింగిన వాఁడగుటవలనను స్త్రీ విద్య యే శాస్త్రమునందును నిషేధింపఁబడి యుండకపోవుటయు, పూర్వపు పతివ్రతలందఱు విద్యావంతులయి యుండుటయు నెఱిగినవాఁడగుటవలనను ఆవృద్ధుని వాక్యములను లక్ష్యముచేయక స్త్రీ విద్యాభ్యాసమున కనుకూలముగాఁగొన్ని స్మృతి వాక్యములను జదివి మీయభిప్రాయ మేమని సభలోనున్నవారి నడిగెను. వారందఱును మనసులో స్త్రీ విద్యయన్న నేవగించువారే యయినను రాజశేఖరుఁడుగారి యభిప్రాయము తెలిసిన పిమ్మటదానికి వ్యతిరిక్తముగా నేమియు జెప్పుటి నలవాటు పడినవారు కారు గావున స్త్రీవిద్యాభ్యాసము వలన గణనాతీతము లయిన లాభములు

---

1. చేతిలో వెన్నముద్ద చెంగల్వ పూదండ
బంగారు మొలత్రాడు పట్టుదట్టి
సందె తాయెతులును సరిమువ్వగజ్జెలు
చిన్నికృష్ణా నిన్ను నే చేరి కొలుతు

పూర్వ కాలం వీధి బడులలో ఇలాటి ముక్తక పద్యాలు చెప్తుతుండేవారు పిల్లలకు.

2. స్త్రీ విద్య పట్ల పంతులుగారికి చాలా అభిమానం. 24 సం॥ల వయస్సునసే స్త్రీ విద్యను సమర్థిస్తూ వీరేశలింగం (1872) పురుషార్థ ప్రదాయిని పత్రికలోను, కొక్కొండ వారి ఆంధ్ర భాషా సంజీవినిలోను జరిగిన వాదవివాదాల్లో పాల్గొన్నారు. చంద్రమతీ చరిత్రమనే పెద్ద కథలో స్త్రీలు నేర్పవలసిన విషయాలన్నీ చంద్రమతి తన గురువుగారి నుంచి తెలుసుకున్నట్లు వర్ణించారు.

గలవని పొగడి రుక్మిణికి విద్య నేర్పుచున్నందునకయి రాజశేఖరుఁడుగారిని శ్లాఘించిరి.

చిలుకపంజర మున్నతావునుండి నాలుగుబారలు నడిచినతరువాత పడమటి ట ద్వారమున్నది పడమటియిల్లు విశాలమయి యేఁబదిమంది బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేయుటకుఁ జాలియుండును ఇఁకఁ గొంచెము సేపునకు భోజనములకు లేతు రనఁగా వెళ్ళి చూచినయెడల మూఁరెడు మూరెఁడెడముగా రెండుగోడల పొడుగునను పీటలును పీటలకు ముందఱ పిండిముగ్గుతో పెట్టిన పట్టును చాలగా నుండును, పడమటింటి ఈశాన్యమూలను గచ్చుతో గట్టిన దేవునరుగు కలదు ఆ యరుగుపయిని 'భువనేశ్వర' మను దేవతార్చన సామానులు సాల గ్రామములును పెట్టు పెట్టె యుండును ఆ పెట్టెమీఁదనే రాజశేఖరుఁడుగారు మడితో నిత్యమును పారాయణచేయు శ్రీమద్రామాయణము సుందర కాండము పెట్టబడియుండెను [1] రాజశేఖరుఁడుగారు స్నానముచేసివచ్చి దేవునరుగుముందఱ పీఁట వేసికొని కూర్చుండి రామాయణమును పంచపూజయు చేసికొందురు దేవునరుగున కెదురుగా నున్న తలుపు తీసికొని యావలకు వెళ్ళినచో నొక పెరటిలోనికిఁ బోవుదుము. అక్కడ సున్నముతోను ఇటికలతోను కటిన తులసికోట యొకటి నాలుగయి దడుగులయెత్తున నందమై యుండెను ఆ కోటలోపల లక్ష్మీతులసియు కృష్ణతులసియు శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బెంపబడుచుండును. ఆ సమీపముననే కొంచెము దూరమున తులసివనమును, ఆవల నితెమల్లి చెట్టును, వాని చేరువనున్న నందివర్ధనపు చెట్టు మీఁదనల్లుకొన్న కాశీరత్నములును రాజశేఖరుడుగారికి నిత్యమును దేవతార్చనకయి పుష్పపత్రాదులను సమకూర్చుచుండెను. ఆపైని రుక్మిణియుఁ జెల్లెలును ప్రేమతో బెంచుకొనుచున్న బంతి చెట్లును, బొగడబంతిచెట్లును, జంద్రకాంతపుచెట్లును గోడ పొడుగునను వరుసగా నుండును పడమటింటివంటిదే దక్షిణపువైపునున్న వంట యింటి దొడ్డిలోపల నరఁటిబోదెలు పిలకలతో నిండియుండి చూడ పండువుగా నుండును. రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రత్యహమును ఆ బోదె మొదలనె స్నానము చేయుదురు

వెనుక చెప్పిన చొప్పున రుక్మిణి స్నానముచేసి వచ్చి గోదావరినుండి చెంబుతోఁ దెచ్చిన నీళ్ళను తులసికోటలోఁ బోసి మ్రొక్కి, తడిబట్టలతోనే

1. తమ తాతగారిని గురించి వీరేశలింగం పంతులుగారు స్వీయ చరిత్రలో ఇట్లా వ్రాసుకొన్నారు.

"వారు ధనకాములుగాక కీర్తికాములయి పండితుల నాదరించియు దానధర్మములుచేసియు విశేష యశోధనమును సంపాదించినవారు ఆయన యొద్ద బురాణము చెప్పెడు శాస్త్రుల యొద్దనే నేను గాళిదాసత్రయమును జదివినాడను.

స్వీయ చరిత్ర మొదటి భాగం, మొదటి ప్రకరణం, పుట 10, 1982 ముద్రణం.

చుట్టును మూఁడు ప్రదక్షిణములు చేసి, లోపలికిఁబోయి తడిబట్ట వదలి పట్టుబట్ట కట్టుకొని యొకచేతిలోఁ గుంకుమబరిణియు రెండవచేతిలో నక్షతలును బసుపును బియ్యపుపిండియును గల గదులపెట్టెయును బట్టుకొనివచ్చి, తులసికోటతో నంటియున్న ముందరివేదికమీఁద నీళ్ళు చల్లి చేతితో శుభ్రము చేసి బియ్యపుపిండితో పద్మములు మొదలయిన వింత వింతల ముగ్గులను బెట్టుచు నడుమ నడుమఁ జిత్రముగాఁ గుంకుమతోను పసుపుతోను నలంకరించుచుఁ గూర్చుండి, మధుర స్వరముతో మెల్లగా, 'లంకాయాగము'ను పాడుకొనుచుండెను.[1]

ఈ లోపుగా రాజశేఖరుఁడుగారు వెంట నున్నవారితో నానా విషయములను ముచ్చటించుచు నడుమ నడుమ వారి కిఱ్ఱుచెప్పుల జోళ్ళ చప్పుడులవో నడఁగి పోయిన మాటలను మరల నడుగుచుఁ బలువురతోఁ గలసి యింటికి వచ్చి, పాదరక్షలను నడవలో విడిచి యొకరొకరే వచ్చి కచేరీచావడిలో రత్నకంబళము మీఁదఁ గూర్చుండగాఁ దాము దక్షిణపుగోడ కానుకొని యెండలోనుండి నడిచి వచ్చిన బడలికచేఁ బట్టిన చెమ్మట పోవ నుత్తరీయముతో విసరుకొనుచుఁ గూరు చుండిరి అప్పుడు నంబి రాఘవాచార్యుఁడు నామముల తిరుమణి బెత్తికలు లేవ నెడమచేతితో నదుకొని చేతులు నలుపుకొనుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగముమీఁదఁ జూపు నిగిడించి, 'దేవరవారి కీనడుమ స్వామిమీఁద కొంచె మనుగ్రహము తక్కువగా నున్నది" అని యొక చిఱునవ్వు నవ్వి లేచి నిలువఁబడి బట్టలోనున్న గన్నేరుపూలతోమాలెను దీసి చేతిలోఁ బట్టుకొని 'స్వామివారియందుఁ బరిపూర్ణ కటాక్ష ముంచవలెను' అని వినయముతోఁ బలుకుచు మెల్లగా హస్తమునం దుంచెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు భక్తితోఁ బుచ్చుకొని, 'యీ మధ్య నున జనార్దనస్వామి వారికి జరుగవలసిన యుత్సవము లేమయిన నున్నవా?' అని యడిగిరి.

---

1. శ్రీలు పాడుకునే రామాయణం పాటలన్నింటిలో చాలా ప్రాచుర్యం పొందినది యీ పాట. శ్రీరాముడు అడవికిపోవటంతో ప్రారంభించి రావణ సంహారానంతరం అయోధ్యలో మళ్ళీ ఆయన పట్టాభిషేకం చేసుకోవడంవరకూ ఈ పాటలో వర్ణింపబడింది. రాముణ్ణి సంహ రించటానికి రావణుడుచేసిన పాతాళహోమాన్నిబట్టి యీ పాటకు ఈ పేరు వచ్చింది. ఈ సందర్భం అవాల్మీకం. జానపదుల పాటల్లో వాల్మీకి రామాయణంలో లేని ఎన్నో విచిత్రమైన కల్పనలు చోటుచేసుకున్నాయి.

"మా యన్న మా వదినె పదునాలుగు
యేండ్లు వనము ప్రవేశమమ్మా
వారి వెంటా నేను తల్లి వెళ్ళుతాను

దీవెనలు ఇవ్వవమ్మా" అని లక్ష్మణుడు తల్లిని వేడుకుంటున్న సన్నివేశంతో యీ పాట ప్రారంభమవుతుంది. రామాయణ గాథ ఇతివృత్తంగా గల పాటలన్నిటిలోనూ ఇది పెద్ద పాట

రాఘ—పదియేనుదినములలో మార్గశిరశుద్ధ చతుర్దశినాఁడును, పూర్ణిమ నాఁడును వరుసగా తిరుమంగయాళ్వారియొక్కయు, తిరుప్పాణాళ్వారియొక్కయు తిరునక్షత్రములు వచ్చుచున్నవి అప్పుడు విశేషోత్సవములు జరుగవలసి యున్నవి నెలదినములలో ధనుర్మాసము వచ్చుచున్నది ఆ నెలదినములును స్వామికి నిత్యోత్సవములును సంక్రాంతి దినములలో నధ్యయనోత్సవమును జరుగవలసి యున్నవి. ధనుస్సులోనే పుష్యబహుళ ద్వాదశినాఁడు తొండరడిప్పొడియాళ్వారి తిరునక్షత్రము వచ్చుచున్నది. ఆ దినమున స్వామి యుత్సవముకన్నను విశేషముగా జరుగవలెను [1]

రాజ—నిత్యమును స్వామికి బాలభోగమును నందాదీపమును క్రమముగా జరుగుచున్నవా?

రాఘ—తమరు ప్రతి మాసమును దయచేయుంచెడి రెండు రూపాయలును బాలభోగమునకుఁ జాలకున్నవి ఇప్పుడు స్వాములధికముగా వచ్చుచున్నారు. నందాదీపము క్రింద దమరు దయచేయు రూపాయితో మఱియొక రూపాయిను జేర్చి యొకరీతిగా జరుపుకొని వచ్చుచున్నాను కాని నందాదీపములో మఱియొకరికి భాగముండుట నా కిష్టములేదు. స్వామికి బొత్తిగా వాహనములు లేవు; పొన్న వాహన మొక్కటి యుండెనా రేపటి యధ్యయనోత్సవములో నెంతయైన నిండుగా నుండును. అది యీ యేఁటికిఁ గాకపోయిన మీఁదటికైనను మీకే మాట దక్కవలెను. ముందుగా చెవిని వేసియుండిన నెందున కయినను మంచిదని మీతో మనవి చేసినాను

రాజ—మొన్న దేవాలయములో స్వాములలో స్వాములేమో పోట్లాడినారట

రాఘ—ద్వారకా తిరుమలనుండి వచ్చిన స్వామి సాపాటుచేసి కూర్చుండి యుండఁగా, పెంటపాడునుండి వేంచేసిన స్వామి పెరుమాళ్ళ సేవ చేసి వచ్చి

---

1. తిరునక్షత్రం అంటే జయంతి. పన్నిద్ద రాళ్వారుల జయంతులను వైష్ణవ దేవాలయాలలో భక్తిశ్రద్ధలతో జరపడం సంప్రదాయం. తిరుమంగయాళ్వారునే పరకాలుడని కూడా అంటారు వైష్ణవారాధనతో సంపరకాలుడు దొంగతనాలు కూడా చేసేవాడని ఈయన చరిత్రలో వర్ణితం.

తిరుప్పాణాళ్వారు హరిజన వాడలో పెరిగిన వైష్ణవభక్తుడు. శ్రీరంగనాథుడిపైన ఈ భక్తుడు రచించిన పాశురాలను 'అమలనాదిపిరాన్' అంటారు. వైష్ణవ ఆళ్వారు రచించిన పాటలన్నిటినీ నాలాయిరం లేదా దివ్యప్రబంధంగా వైష్ణవ దేవాలయాలలో గానం చేస్తారు. తొండరడిప్పొడి యాళ్వారు అసలుపేరు విప్రనారాయణుడు. భక్తాంఘ్రి రేణువని యీయన బిరుదు

ద్రావిడ ప్రబంధ పారాయణం ముగింపు ఉత్సవాన్ని అధ్యయ నోత్సవం అంటారు. ధనుర్మాసం అంటే పుష్యమాసమంతా వైష్ణవ దేవాలయాలలో విశేషోత్సవాలు జరుగుతాయి.

కూర్చున్నారు వారిద్దరిలో నొకరు తెంగలెవారును ఒకరు వడహలెవారును గనుక, నామము క్రింద పాద ముంచవచ్చును కూడదని మాటపట్టింపులు పట్టుకొన్నారు.

రాజ—ఊరకే మాటలతో సరిపోయినదా?

రాఘ—తరువాత గొంచెము చేయి చేయి కలిసినదిగాని ముదరనీయక నేనును నా తమ్ముఁడును అడ్డము వెళ్ళి నివారించినాము.

రాజ—మన జనార్దనస్వామివారి కేమాత్రము మాన్యమున్నది?

రాఘ—ఏడుపుట్ల మాన్య మున్నదందురుగాని, అయిదుపుట్లు మాత్రము భోగముపాండ్రక్రింద జరుగుచున్నది తక్కిన రెండుపుట్ల భూమియు అర్చకులది గాని స్వామిది కాదు [1]

రాజ—మొన్న జరిగిన స్వామి యుత్సవములో భోగముమేళము రాలేదే

రాఘ—వా రన్ని యుత్సవములలోను రారు రాజమహేంద్రవరములోఁ గాఁపురమున్నారు గనుక చిల్లరపండువుల కెల్ల బండ్లు చేసికొనివచ్చుట బహు ప్రయాసము ఒక్క స్వామి కళ్యాణ దినములలో రథోత్సవమునాఁడు మాత్రము వత్తురు అప్పుడు వారి బత్తెము క్రింద స్వామి ద్రవ్యములోనుండి నాలుగు రూపాయిలు మాత్ర మిచ్చుట యాచారము.

ఇంతలో నెవ్వరో ముప్పదిసంవత్సరముల వయస్సుగల చాయనచాయ గృహస్థు తెల్లబట్టలు గట్టుకొని కుడిచేతిలో నున్న పొన్నుకఱ్ఱ నాడించుచు, ముందఱ నొక కూలివాఁడు బట్టలమూఁటను నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని నడువ, నడవలో నుండి చావడిలోనికి చొరవగా నడిచివచ్చి అచ్చట నిలువఁబడి, "ఓరీ ! రామిగా ! మూట లోపలికిఁ దీసికొనిపోయి యెవరినైనఁ బిలిచి రాజశేఖరుఁడుగారు పరుండు గదిలోఁ బెట్టి రా" అని కూలివానిని నియమించి, కూరుచున్నవారి నందఱిని త్రోచు కొనుచు నడుమనుండివచ్చి మున్నెంతో పరిచయము గలవానివలెనే తాను రాజశేఖరుఁడుగారి ముందఱ తివాచిమీఁదఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడు గారావఱ కెన్నఁడును అతని మొగమే యెఱుఁగకపోయినను పెద్ద మనుష్యుఁడింటికి వచ్చి నప్పుడు మర్యాద చేయకపోయిన బాగుండదని, కొంచెము లేచి దయచేయుఁడని చేయిచూపి తాను గొంచెము వెనుకకు జరిగి చోటిచ్చి "యింటివద్ద నందఱును సుఖముగానున్నారా ?" యని కుశలప్రశ్నమును జేసి 'మీరెవ'రని యడిగినఁ దప్పు పట్టుకొందురేమో యని సంశయించుచు నూరకుండిరి. అప్పుడా వచ్చినాఁతడు తన పొడుముకాయను రాఘవాచార్యులవంక దొర్లించి యాతని పొడుము బుఱ్ఱను పుచ్చు కొని, మునుపు చేతిలోనున్న పట్టును బాఱవైచి క్రొత్త పట్టుపట్టి సగము పీల్చి

1. గుడిపాడైనా గూబవదలదు,
గుడిపాలాల పూజారి వదలడూ అని
అడివి బాపిరాజు గీతం ఉన్నది.

రాజశేఖరుఁడుగారివంకఁ దిరిగి" రాజశేఖరుఁడుగారు నన్ను మఱచిపోయినట్టున్నారే అనెను.

రాజ—"లేదు లేదు" అని మొగమువంకఁ బాఱజూచిరి

క్రొత్త—ఇంకను నానవాలు పట్టలేదు మీరు నన్ను పది సంవత్సరప క్రిందట రాజమహేంద్రవరములో రామమూర్తిగారింటి[1] లోపల జూచినారు నే వామరాజు భైరవమూర్తిని. మనమందఱమును దగ్గఱ బంధువులము మీ తల్లిగ మేనత్తయల్లుఁడు మా మేనమామగారికి సాక్షాత్తుగా నొక వేలు విడిచిన మేన కొడుకు. మొన్న మా అన్నగారు సాంబయ్యగారు మీ యింట నెలదినములుం వచ్చిన తరువాత మీరు చేసిన యాదరణనే నిత్యమును సెలవిచ్చుచు వచ్చిరి నపుడు మీరు పెట్టిన బట్టలను సహితము పెట్టెతీసి చూపినారు దానిని జూచి బంధువులలో నొకరు మీరింత యనుకూలమయిన స్థితిలో నున్నారని పరమాన భరితుఁడ నయినాను

ఆ మాటలు విని లోపలిగదిలోఁ బండుకొనియున్న యొక ముసలా దగ్గుచు లేచివచ్చి "ఓరీ భైరవమూర్తీ ! నీ వెప్పుడు వచ్చినావు ?"

భైర—ఓహోహో ! ప్రసాదరావుగారా ? మీరు విజయంచేసి యెన్నాళ్ళ నది?

ప్రసా—రెండు మాసములనుండి యిక్కడనే యున్నాను. బంధువని శేఖరుని జూచిపోదమని వచ్చి యితని బలవంతమునకు మాఱు చెప్పలేక యిక్క జిక్కుపడ్డాను. మన బంధువులలో రాజశేఖరుఁడు బహుయోగ్యుఁడు సుమీ ! (కూర్చుండెను)

రాఘ—తాతగారూ ! మీకు రాజశేఖరుఁడుగా రెటువంటి బంధువులు ?

ప్రసా—ఇప్పుడు మావాని బంధుత్వము విన్నాడుగదా ? వీని మేనమా బావమఱఁది నా కుమార్తె యత్తగారి సవతి తమ్ముఁడు[2]

ఈ ప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా లోపలినుండి స్త్రీ కంఠ ముతో "సీతా ! సీతా !" యని రెండు మూఁడు పిలుపులు వినఁబడినవి. అప్పుడు రాఘవాచార్యు లందుకొని, "అమ్మాయీ సీతమ్మా" అని పిలిచి లోపల అమ్మగా రెంపలకో పిలుచుచున్నారు అని చెప్పెను అప్పుడు నూతివైపు పంచపాళిలోఁ దన యీడు పడుచులతోఁగూడి గవ్వలాడుచున్న యేడు సంవత్సరముల యీడు

---

1. రాజశేఖరుడుగారి పినతండ్రి కుమారుడు. రాజమహేంద్రవరం నివాస స్థానం.

2. "బెల్లమున్నచోట నీగలు ముసురునట్లు తమవాడొకడు మంచి దశలో నున్నప్పు డెక్కడెక్కడివో తరములనాటి బంధుత్వములు తెలుకొనుచు వచ్చి బంధువులౌతని నాశ్ర యింతురు. అట్టి చుట్టములతో మా తాతగారిల్లు సదా నిండియుండెడిదట." స్వీయ చరిత్రము, మొదటిభాగము, మొదటి ప్రకరణము పుట 9- 1982 వ ముద్రణం.

కూ చామనచాయ పిల్ల పరికిణీ కట్టుకొని కుడిచేతిలో పందెము వేయు గవ్వలను నాకమచేతిలో గజ్జెగిలిన సుద్దకొమ్మును బట్టుకొని 'వచ్చె వచ్చె'నని కేకలు యుచు కాళ్ళగజ్జెలు గల్లు గల్లుమన చావడిలోనుండి వడమటింటి గుమ్మమువైపు కఁ బరిగెత్తుకొని వెళ్ళెను. ఆ చిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవ కుమార్తె. నేట్లు వెళ్ళి గుమ్మమున కీవలనే నిలుచుండి

సీత—'అమ్మా ! ఎందుకు పిలిచినావు ?'

బ మాణిక్యాంబ—నాన్నగారితో వంటయినదని, స్నానమునకు లేవచ్చునని గావ్పు.

మాణిక్యాంబ రాజశేఖరుఁడుగారి భార్య. ఆమె రుక్మిణితో సమానమయిన పిగలదియు, విద్య నేర్చినదియుఁ గాకపోయినను, గృహకృత్యములను గ్గ పెట్టుటయందును, పాకము చేయుటయందును నిరుపమానమయిన ప్రజ్ఞ కలది. ప్రపమున చాలవఱకు పెద్ద కుమార్తెను పోలియుండునుగాని మొగము కొంచెము వటురుదిగాను దేహచ్ఛాయ యొకవాసి నలుపుగాను కనఁబడును ఆమె ముప్పది ర్గేండ్ల వయస్సుకల దయ్యును దూరము నుండి చూచుటకు చిన్నదానివలెనే ఁడును.

అంతట సీత మరలఁ జావడిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి, 'నాన్నగారూ ! ంట అయినదఁట ! అమ్మ స్నానమునకు లెమ్మనుచున్నది' అని చెప్పి, యెప్పటి ఁ గవ్వలాడుటకయి నూతిపంచపాళిలోనికిఁ బోయెను

రాజ—ప్రసాదరావుగారూ ! మీరు స్నానము చేయుదురేమో నూతిదగ్గఱకుఁ క్షాఁ; భైరవమూర్తిగారూ ! గోదావరికి వెళ్ళెదరా ? లేక నూతియొద్దనే నీళ్ళు ఁకొనెదరా !

భైరా—కార్తికసోమవారము గనుక గోదావరికే వెళ్ళెదను.

అప్పుడక్కడ నున్నవారందఱును లేచి, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని యెవరి యిండ్లకు వారు వెళ్ళిరి రాజశేఖరుఁడుగారును వడమటింటిలోనికి నడచిరి లోపల సానమీఁద గంధము తీయుచున్న మాణిక్యాంబ మట్టియల చప్పుడుతో వడమటింటి దొడ్డితలుపు కడకు నడచి యొకకాలు గడప కీవలను రెండవ కాలు పంచపాళిలోను బెట్టి, కుడిచేతతో ద్వారబంధమును బట్టుకొని నిలువఁబడి 'రుక్మిణీ ! బాబయ్యగారు స్నానమునకు వచ్చినారు; వేగిరము వచ్చి నీళ్ళందిమ్మ' అని కేక వేసెను, ఆ పిలుపు విని, దేవతార్చనకుఁ బూలు గోయుచున్న రుక్మిణి "వచ్చుచున్నాను" అని పలికి తొందరగా రాగిహరివారణముతో నిత్యమల్లి పుష్పములను తులసిదళములను దెచ్చి దేవునకరుగుమీఁద బెట్టి తండ్రిగారికి నీళ్ళిచ్చుటకయి

వంటయింటి దొడ్డిలోనికిఁ బోయెను. మాణిక్యాంబ కంచుగిన్నెలలో గంధాక్షతలు గూటిలో నున్న యద్దమును విభూతిపెట్టెను గొనివచ్చి దేవునరుగునొద్ద నున్న పీఁటవగ్గఱఁ బెట్టినది తోడనే లోపలినుండి నలువదియేండ్లు దాఁటిన విధవ యొకతె పిడిచి కట్టుకొనిన తడిబట్ట చెఱఁగు నెత్తిమీఁదినుండి రానిచ్చి ముసుఁగువేసికొని, పొయిలోని బూడిద నొసటను బొట్టు పెట్టుకొని, వెండిచెంబుల జోటితో మడినీళ్ళు దెచ్చి పీఁటయొద్దనుంచెను. తరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు స్నానముచేసి, జుట్టు తుడుచుకొని కొసలు ముడివైచుకొని, అప్పుడాఱవేసిన మడిబట్ట గట్టుకొని వచ్చి, దేవునరుగుముందఱ నున్నపీఁటమీఁద గూరుచుండి యాచమనము చేసి, విభూతిపండు కొంచెము చిదిపి నీళ్ళతోఁదడిపి చేతి యంగుష్ఠమును కనిష్ఠకయుఁ దప్ప తక్కిన మూడు వ్రేళ్ళతోను నొసటను భుజములను కంఠమునను తొమ్మనను రేఖలను తీర్చి, భువనేశ్వరము తాళము తీసి విగ్రహములను సాలగ్రామములను పళ్ళెములో నిడి మంత్రములు చదువుచు దేవతార్చనమున కారంభించెను. ఇంతలో తక్కిన వారందఱును స్నానముచేసి వచ్చి గోడల పొడుగునను పీఁటలమీఁదఁ గూరుచుండిరి.

భోజనమునకు రావలసినవారందఱును లోపలికి వెళ్ళిన తరువాత మాణిక్యాంబ మడి విడిచి నడిమితలుపు వేసివచ్చి పడకగదిలో కూరుచుండి తమలపాకులు చుట్టు చుండెను. ఇంతలో వీధితలుపువద్ద "రాజశేఖరుఁడుగారూ !" అని పిలుపుమీఁద పిలుపుగా పొలము కేకలవలె నిరువది కేకలు వినఁబడెను "వచ్చె వచ్చె"నని లోపలినుండి పలుకుచు మాణిక్యాంబ వచ్చులోపలనె, కేకలతోఁగూడ తలుపుమీఁద దబదబ గుద్దులు వినబడెను ఆమె వెళ్ళి తలుపుగడియ తీయునప్పటికి, నుదుట దట్టముగాఁ బెట్టిన విభూతి చెమ్మటతోఁ గలిసి చప్పిడిదౌడలకు వెల్ల వేయఁ జెవుల కుండలము లుయ్యాలలూగ ముడుతలు పడియున్న ముసలిమొగమును, అంగ వస్త్రముతోఁ జేర్చి చుట్టిన బట్టల సందునుండి కనఁబడు తెల్లని జుట్టు గలతలయును, లోపలి నీరు కావిదోవతులపై నున్న దర్భాసనముచే లావుగాఁ గనఁబడు కృష్ణా జినపుచుటగల మూపులును, వీపునుండి కుడి భుజముమీదుగా వచ్చిన కృష్ణాజినపు త్రాటికొనను గట్టఁబడ్డ రాగిజారీయును నారసంచియుఁ గల యెండుకొమ్మను గల నల్లని పొడుగయిన విగ్రహ మొకటి ద్వారబంధము పొడుగునను నిలువఁబడి యుండెను. తలుపు తీయఁగానే యా విగ్రహము తిన్నగా పడమటింటి వైపునకు నడిచి లోపల రాజశేఖరుఁడుగారి కెదురుగా నిలువఁబడెను

రాజ—శాస్త్రిలుగారూ ! మీ దేయూరు ?

శాస్త్రి—మాది కానూరగ్రహారము. మా యింటిపేరు బులుసువారు; నాపేరు పేరయ్యసోమయాజులు మీ కీర్తి జగద్విఖ్యాతమయినది. పదిమంది బ్రాహ్మణుల కింతయన్నము పెట్టినను సంభావన యిచ్చినను భూమిమీఁద సార్థకజన్మము మీది కాని నావంటి వ్యర్థుని బ్రతుకెందుకు?

రాజ—కార్తికసోమవారము మీరు రాత్రిదాఁక నుండెదరా?

సోమ—పెద్దవాఁడ నయినాను, ఇప్పు డుండలేను.

రాజ—సోమయాజులుగా రెండఁబడిన ట్టున్నారు. అట్లయిన వేగిరము నూతిదగ్గఱ నాలుగు చేఁదల నీళ్ళు పోసికొనిరండి, వడ్డన యవుచున్నది.

సోమ—మీ భోజనములు కానివ్వండి నా దొక్క మనవి యున్నది. నాకు స్వహ స్తపాకము కావలెను పొయ్యి కొంచెము గోమయముతో శుద్ధిచేసి నాలుగు వస్తువులను అమర్చినయెడల స్నానము చేసివచ్చి పాకము చేసికొనెదను.

రాజ—వేఱే పొయ్యిలేదు మీరు దయచేసి మా పాకములోనికే రావలెను.

సోమ—నాకు స్త్రీ పాకము పుచ్చుకోనని నియమము, మీ యింట వంట చేయువారు పురుషులేకదా!

రాజ—మా పినతల్లి కుమార్తె వంటచేసినది. మా యింట నెప్పుడును స్త్రీలే వంట చేయుదురు

సోమ—అయ్యో! స్త్రీ పాకమే కాకుండ నియోగిపాకము కూడ నే నెట్లు పుచ్చుకొందును? కొంచె మత్తెసరు పెట్టించిన నేను వచ్చి దింపుకొనెదను.

రాజ—నేఁడు సందర్భపడదు ఈ పూఁట మీరు వేరే ఎక్కడికయిన విజయం చేయవలెను

సోమ—(కొంచెముసే పనుమానించి) నే నెఱుఁగుదును. మీది మొదటి నుండియు శిష్టసంప్రదాయము—మీ తాతగా రెంతో కర్మిష్ఠులు; మీ తండ్రిగారు కేవలము బ్రహ్మవేత్త మీ యింట నా కభ్యంతరము లేదుగాని యొకచోట భోజనము చేసినానన్న మఱియొక చోటను గూడ నాలాగుననే చేయుచుందురు నే నిక్కడ భోజనము చేసిన మాటను మీరు రహస్యముగా నుంచవలెను కార్తిక సోమవారము గనుక గోదావరికిబోయి నిమిషములో స్నానముచేసి వచ్చెదను ఇంతలో వడ్డన కానిండు

అని పేరయ్య సోమయాజులు కృష్ణాజినమును నారసంచియు నట్టింటఁబెట్టి గోదావరికిఁ బోయి స్నానము చేసి వచ్చి, కృష్ణాజినమును చావడిలో క్రిందఁబఱచి దానిమీఁద దర్భాసనము వేసికొని కూర్చుండి, గోముఖములోఁ జేయిదూర్చి లోపల రుద్రాక్షమాలను త్రిప్పుచు కన్నులు మూసికొని జపముచేయ నారంభించెను ప్రసాదరావు నల్లమందువాఁడనని తొందరపడుటను, వడ్డించియున్న యన్నమును, కూరలును చల్లారిపోవుటను జూచి లోపల వి స్తళ్ళముందుఁ గనిపెట్టుకొని యున్న వారు లేచివచ్చి పలుమారు పిలువఁగాఁ బిలువగా, సోమయాజులు రెండు గడియలకు

మౌనము చాలించి లేచివచ్చి వి స్తరిముందఱఁ గూరుచుండెను అప్పు డందఱును పరిషేచనములు చేసి భోజనముచేయ మొదలుపెట్టిరి.

రాజ—రాజమహేంద్రవరమునుండి శుభలేఖ తీసుకొని వచ్చిన నీళ్ళకావడి వెంకయ్య జాడలేదు. ఎక్కడఁ గూరుచున్నాఁడు?

వెంక—అయ్యా! అయ్యా! ఇదిగో సోమయాజులుగారి వెనుక మూల వి స్తరి వద్దఁ గూరుచున్నాను.

సోమ—ఈ పాకము దివ్యముగా నున్నది. దీని ముందఱ నలభీమ పాకము లెందుకు!

వెంక—సోమయాజులుగారూ! నిన్న సత్రములో వండిన బీరకాయి యింత రుచిగా లేదు సుమండీ!

రాజ—ఏ సత్రము?

నిన్న రాజమహేంద్రవరములో నొక కోమటియింట గృహప్రవేశమునకు సంతర్పణ జరిగినది బొల్లి పేరయ్యగాఁడు వంటచేసినాఁడు అక్కడ సోమ యాజులుగారును నేనును ఏక పం క్తినే కూరుచున్నాము

ఈ ప్రకారముగా నన్యోన్యసంభాషణములు గావించుకొనుచు భోజనము చేసి యందఱును పడమటింటిదొడ్డిలో చేతులు కడుగుకొని త్రేన్చుచు బొజ్జలు నిమురు కొనుచు వచ్చి చావడిలోఁ గూర్చుండిరి. సోమయాజులుగారు మొట్టమొదట నాలుగు దినము లుండఁదలఁచుకొనియే వచ్చినను, భోజన సమయమున జరిగిన ప్రసంగ మును బట్టి నిలువ మనసొప్పక సంభావనను సహిత మడుగకయే వెంటనే తాంబూ లమును బుచ్చుకొని నడచిరి

నాల్గవ ప్రకరణము

పురాణ కాలక్షేపము — రాజశేఖరుఁడుగారి స్థితి — ఆయన బావమఱఁది దామోదరయ్య చరిత్రము — మిత్రుఁడు నారాయణమూర్తి కథ — ఎఱుక యడుగుట.

రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసిన తరువాత ఒక్క నిద్రపోయి లేచి, తాంబూలము వేసికొని కచేరీచావడిలోనికి వచ్చి కూర్చుండిరి అంతకుమునుపే గ్రామమునఁ గల పెద్దమనుష్యులు పలువురు వచ్చి తగిన స్థలములలోఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు 'సుబ్రహ్మణ్యా!' అని పిలిచినతోడనే 'అయ్యా' అని పలికి లోపలినుండి పదియాఱు సంవత్సరముల వయసుగల యెఱ్ఱని చిన్నవాఁ డొకఁడు వచ్చి యెదుర నిలువఁబడెను. అతఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు; సీత పుట్టిన తరువాత రెండు సంవత్సరములకు మఱియొక పిల్లవాఁడు కలిగెనుగాని యా చిన్నవాఁడు పురిటిలోనే సందుగొట్టిపోయెను. ఆ వెనుక మాణిక్యాంబకు కానుపులేదు. సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క మొగ మందమైనదేకాని మూడేండ్ల ప్రాయమున బాలరోగము [1] వచ్చినప్పుడు పసుపు కొమ్ముతోఁ గాల్చిన మచ్చ మాత్రము నొసటను గొంచెము వికారముగా నుండెను; తలవెంట్రుకలు నిడువుగాను నల్లగాను ఉండెను. చేతుల బంగారు మురుగులును, చెవులను రవల యంటుజోడును అనామికను పచ్చదాపిన కుందనంవుపని యుంగరమును ఉండెను

రాజ—సుబ్రహ్మణ్యా! అందఱితోఁగూడ నీవు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వచ్చినావు కావేమి?

సుబ్ర—కార్తికసోమవారము గనుక, ఈ దినము రాత్రిదాఁక నుండి మఱి భోజనము చేయవలెననుకున్నాను

రాజ—లోపల బల్లమీఁద ఆదిపర్వ మున్నది. తీసికొని వచ్చి శాస్త్రులుగారిని వెళ్ళి పిలుచుకొని రా

తండ్రియాజ్ఞప్రకారము సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికి వెళ్ళి పుస్తకమును దీసికొని వచ్చి తండ్రిచేతి కిచ్చి, నడవలో నుండి నడచి వీధి గుమ్మము మెట్లుదిగుచు, దూరమునుండి వచ్చుచున్న యొక నల్లని విగ్రహము జూచి 'వేగిరము రండి' అని

1. చిన్నపిల్ల చేష్ట అని కూడా అంటారు.

కేకవేసి, తాను మరలివచ్చి శాస్త్రులుగారు వచ్చుచున్నారని చెప్పి చావడిలో నడుమగా పుస్తకమును ముందరఁ బెట్టుకొని కూర్చుండెను ఇంతలో శాస్త్రులును భుజముమీఁద చినిగిపోయిన పాఁతశాలువునుఁ మడతబెట్టివేసికొని, బంగారము తే కె త్తుటచే నడుమ నడుమ లోపలి లక్క కనఁబడుచున్న కుండలముల జోడు చెవుల నల్లలనాడుచుండ వచ్చి సభలోఁ గూర్చుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారు సాహిత్యపరులయ్యును, ఆ కాలమునందు పెద్ద పుస్తకము [1] జదివి మరియొక పండితునిచే అర్థము చెప్పించుట గొప్ప గౌరవముగా నెంచబడుచుండును గనుక, ఆ శాస్త్రులు వచ్చువఱకును పుస్తకమును జదువక గనిపెట్టుకొనియుండిరి

రాజ—మీ రీవేళ నింత యాలస్యముగా వచ్చినారేమండి?

శాస్త్రి—ఇంతకుమును పొకపర్యాయము వచ్చి చూచిపోయినాను. తమరు లేవలేదని చెప్పినందున, వేఱేయొక పెద్దమనుష్యునితోఁ గొంచెము మాటాడవలసిన పనియుండఁగా మరి లేచునప్పటికి మరల వత్తమని వెళ్ళినాను ఆయనతో మాటాడుట కొంచెమాలస్య మయినది. క్షమించవలెను — నాయనా! సుబ్రహ్మణ్యము! పుస్తకము విప్పు

సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకమును విప్పుచు, 'తుండము నేకదంతమును దోరపు బొజ్జయు' నను విఘ్నేశ్వరస్తవపద్యము నారంభించి చదువుచుండగా శాస్త్రులందుకొని యా పద్యము కడవఱకునయిన తరువాత, 'అంజలిఁజేసి మ్రొక్కెద మదంబకు' మొదలుగాఁగల సరస్వతీ ప్రార్థనమును, పిమ్మట 'ప్రాంశుపయోద నీలతను భాసితు' మొదలుగాఁగల వ్యాసస్తోత్రమును, పిదప మఱికొన్ని పద్యములను తానుగూడ కలిసి చదివెను. ఈ లోపల సుబ్రహ్మణ్యము గతదినము విడిచి పెట్టిన భాగమును దీసి, అర్జునుఁడు ద్వారకానగరమునకు వెళ్ళిన భాగమునందలి

"ద్వాదశ మాసికవ్రతము ధర్మవిధిం జరుపంగ నేఁగి గం
గాది మహానదీ హిమవదాది మహాగిరిదర్శనంబు మీ
పాదపయోజదర్శనము పన్నుఁగజేయుటఁ జేసి పూర్వసం
పాదిత సర్వపాపములు వాసె భృశంబుగ నాకు నచ్యుతా!"

అను పద్యమును చదివెను. అప్పుడు శాస్త్రులు పద్యములో నున్నవి కొన్నియు, లేనివి కొన్నియుఁ గల్పించి దీర్ఘములు తీయుచు నర్థముచెప్ప మొదలు పెట్టెను అర్థము చెప్పుచున్న కాలములో సుబ్రహ్మణ్యము పుస్తకముయొక్క సూత్రమునకుఁ గట్టియున్న పుడకను జేతితోఁ బట్టుకొని త్రిప్పుచుండెను అది చూచి శాస్త్రులు ఉలికిపడి ముక్కుమీఁద వ్రేలు వైచుకొని 'పుస్తకము చదువుచుండగా దాని నాప్రకారము ముట్టుకోవచ్చునా? వ్యాసులవారు దానిమీఁదఁ గూరుచుందురే' యని దగ్గఱ నున్నవారి కావిషయమయిన కథ నొకదానిని జెప్పెను.

---

1. భారతము

ఆ మాటమీఁద నందులో నెవ్వరో యడిగినదానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగా, 'వ్యాసుల వారు దగ్గఱనుండి వెళ్ళుచుండినంగాని వారు స్మరణకు రారనియు, వారిప్పు డా మార్గముననే యాకాశముమీఁద దివ్య విమాన మెక్కి వెళ్ళుచున్నారనియు చెప్పి ఆకాశమువంక జూచి కన్నులు మూసికొని మూఁడు నమస్కారములు చేసెను. ఈ ప్రకారముగా సంజవేళకు ఆదిపర్వము ముగిసినందున నాటికిఁ బురాణ కాలక్షేపమును జాలించి "స్వస్తిప్రజాభ్యః" మొదలుగాఁ గల శ్లోకమును జదివి యెవరి యిండ్లకు వారు వెళ్ళిపోయిరి

రాజశేఖరుడుగారి యింటికి నిత్యమును బంధువులు నలువది తరములు గడచి పోయినను వంశవృక్షములు సహితము చూచుకోనక్కఱలేకయే తమ బంధుత్వము జ్ఞాపకముంచుకొని రాజశేఖరుఁడుగారి మీఁది ప్రేమచేత నాతనిని చూచి యాదరించి పోవలెనను నుద్దేశముతో వచ్చి నెలలకొలఁది నుండి తినిపోవుచు వస్త్రములు మొదలగువానిని బహుమానమును వడయుచుందురు, ఊరనుండు పెద్దమనుష్యులును పరిచితులయిన వారునుగూడ రాజశేఖరుఁడుగారి యింట వంటదివ్యముగా జేయుదురని శ్లాఘించుచు నెలకు సగముదినము లచ్చటనే భోజనములు చేయుచుందురు వారు చేయు స్తోత్రపాఠముల కుబ్బి రాజశేఖరుఁడుగారును, వారు వచ్చినప్పుడెల్ల పిండి వంటలును క్షీరాన్నమును మొదలగువానిని చేయించి వారిచేత మెప్పువడయఁ జూచుచుందురు. అన్న ముడుకకపోయినను, పులుసు కాఁగకపోయినను, పప్పు వేఁగక పోయినను కూడ వారివంట బాగుండలేదని యెవ్వరును జెప్పలేరు— ఊరకే వచ్చిన పదార్థమునం దెప్పుడును రుచి యధికముగా నుండునుగదా? కొందఱు బంధువులు తాము వెళ్ళినప్పుడు కొంత సొమ్మును బదులుపుచ్చుకొని అదివఱకుఁ దఱచుగా వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండువారేయైనను అంతటినుండి తీఱిక లేక బదులుతీర్చుటకయి మరల నెప్పుడును వచ్చెడివారు కారు ధనవంతుఁడు గనుక ఆయన కెల్లవారును మిత్రులుగా నుండిరి ఆ మిత్ర సహస్రములలో నొకఁడైనను నిజమైన యాప్తుఁ డున్నాఁడో లేఁడో యన్నసంగతిని మాత్ర మాయనకు ధనలక్ష్మి తెలియనిచ్చినది కాదు. అట్టి మిత్రోత్తము లందఱును రాజశేఖరుఁడుగారికి స్తుతిపాఠములతో భూమి మీఁదనే స్వర్గసుఖమును గలిగించిన యాయన నానందింపఁజేయుచుఁ దా మాయన యిచ్చెడి ధనకనకవస్తు వాహనముల నాతని ప్రీతికై యంగీకరించుచుందురు. నిత్యమును యాచకులసంఖ్యముగా వచ్చి తమ కష్టకథలను గాథలుగాఁ జెప్పి చివరకుఁ దమ కేమయినను ఇమ్మని తెల్పుచుండిరి— అట్టివారు పటించెడి యాపదల నన్నిటిని ఆతఁడు నిజమయినవానినిగానే భావించి సాహాయ్యము చేయుచుండును కొందఱు బ్రాహ్మణులు పిల్లవానికి వివాహము చేసి కొనెదమనియు, ఉపనయనము చేసి కొనెద మనియు, తాము యజ్ఞములు చేసెదమనియు, సత్రములు సమారాధనలు చేయించెద మనియు, చెప్పి యాయనవద్ద ధనమార్జించుకొని పోవుచుందురు. మిత్రుల వేడుకకయి రాజశేఖరుఁడుగారియింట రాత్రులు తఱుచుగా గానవినోదము

ను నాట్యవిశేషములును జారిపోతాది నాటకగోష్ఠులును జరుగుచుండును. మోస
ంగ్రు కొందఱు తమ కమ్మ్మదువోని యుంగరములు మొదలగు వస్తువులను
చ్చి, వానిలోఁ జెక్కినరాళ్ళ వెలయెఱిగి కొనఁగలిగిన సరసులు రాజశేఖరుఁడు
'రు తప్ప మఱియొకరు లేరని ముఖప్రీతిగా మాటలుచెప్పి వస్తువు లంత వెల
యకపోయినను మాటలనే యెక్కువ వెలకు విక్రయించి పోవుచుందురు. గ్రామము
ని వైదికబృందము యొక్క ప్రేరణచేత సప్తసంతానములలో నొకటైన దేవా
య నిర్మాణముఁ జేయ నిశ్చయించుకొని, రాజవరపుకొండనుండి నల్లరాళ్ళు
ప్పించి రాజశేఖరుఁడుగారు రామపాదక్షేత్రమునకు సమీపమున నాంజనేయునకు
డికట్టింప నారంభించి నాలుగు సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచుండెను. కాని
పని సగముకంటె నెక్కువ కాకపోయినను పనివాండ్రును పనిచేయింపఁ దిరుగు
చుండెడి యాశ్రితులును మాత్రము కొంతవఱకు భాగ్యవంతులయిరి ఈ ప్రకార
ముగాఁ దన్ననాదరము చేసి యితరులపాలు చేయవచ్చుచున్నందున, ధనదేవత
కాతనియం దాగ్రహము వచ్చి వేచిపోవుటకు ప్రయత్నము చేయుచుండెను గాని
చిరపరిచయమునుబట్టి యొక్కసారిగా విడువలేక సంకోచించుచుండెను. ఈ సంగ
తిని దెలిసికొని దారిద్ర్యదేవత యప్పుడప్పుడు వచ్చి వెలుపలనుండియే తొంగి
చూచుచు, భాగ్యదేవత యాతనిగృహము చోటుచేసినతోడనే తాను బ్రవేశింపవలె
నని గూరుచుండెను రుక్మిణీవివాహములో నిచ్చిన సంభావన నిమిత్తమై రాజ
శేఖరుఁడుగారికి మాన్యములమీఁదఁ గొంత ఋణమైనందున దానిమీఁది వడ్డి పెరుగు
చుండెనేకాని మఱియొక తొందరయేమియును గలుగుచుండలేదు.

రాజశేఖరుఁడుగారివలన బాగుపడినవారు పలువు రున్నను వారిలో నెల్ల
దామోదరయ్యయు, నారాయణమూర్తియు ముఖ్యులు. ఆ యిద్దరిలో దామోదరయ్య
రాజశేఖరుఁడుగారి బావమఱఁది: రాజశేఖరుఁడుగారి తోడబుట్టిన పడుచునే యాతని
కిచ్చిరి; కాని యామె యొక్క కుమారునిమాత్రము గని కాలము చేసెను. ఆ కుమారున
కిప్పుడు పదియేనువత్సరములున్నవి; అతనిపేరు శంకరయ్య, అతని కెనిమిది సంవ
త్సరములు దాఁటకముందే తల్లి పోయినందున, అతడు చిన్నప్పటినుండియు మేన
మామగారియింటనే పెరిగినాఁడు. అతనికే సీతనిచ్చి వివాహము చేయవలయునని
తల్లిదండ్రుల కిద్దఱికిని నుండెను భార్యపోయిన తర్వాత దామోదరయ్య రాజ
శేఖరుఁడుగారి సాయముచేతనే రెండవ వివాహము చేసికొనెనుగాని యా చిన్నది
పెండ్లినాఁటికి తొమ్మిది సంవత్సరములలోపు వయస్సు గలది గనుక, ఈడేరి
కాపురమునకువచ్చి రెండు సంవత్సరములు మాత్రమే యయినది ఆతనికి ద్వితీయ
కళత్రమువలన సంతానమింకను కలుగలేదు దామోదరయ్య మొదటినుండియు
మిక్కిలి బీదవాఁడు; ఆతనికి రాజశేఖరుఁడుగారి చెల్లెలి నిచ్చునప్పటికి రాజశేఖరుఁడు
గారి తండ్రియు ధనవంతుఁడు కాఁడు వారిది పూర్వము వసంతవాఁడ నివాసస్థలము.
రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి తన యింటికి గోడలు పెట్టించుటకయి పుట్టలు త్రవ్వించు

చుండఁగా నొకచోట నితడి బిందెతో ధనము దొఱికినది ధనము దొరకిన తరువాత స్వస్థలములో నున్న విశేష గౌరవ ముండదని యెంచియో, లోకులు యోర్వలేని తనమునకు జడిసియో రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి దారపుత్రాదులతో నల్లుని గూఁడ వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చి యప్పటినుండియు ఈ ధవళగిరియందే నివాసముగా నుండి యా చుట్టుపట్టులనే మాన్యములు గొని కొంతకాలమునకు మరణము నొందెను. భార్య పోవుటకును దామోదరయ్య రాజశేఖరుఁడుగారి యింటనే యుండి, ఆయన పేరు చెప్పి ధనము నితరుల వద్ద తెచ్చి తా నపహరించుచుఁ బయికిఁ దెలియ నియ్యక దాచుకొనుచుండెను తరువాత అప్పులవారు వచ్చి తొందరపెట్టినపుడు రాజశేఖరుఁడుగారే సొమ్మిచ్చుకొనుచుండిరి. తోడఁబుట్టిన పడుచు పోయిన తరువాత దామోదరయ్య చేయు నక్రమములకు సహింపలేక యొకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారాతనిని కఠినముగా మందలించిరి. అందుమీఁద గోపము వచ్చి దామోదరయ్య తన్ను బావమఱఁది కట్టుబట్టలతో నిల్లు వెడలఁగొట్టినాఁడని యూరివారందరి మ్రోలను జాటుచు దేశాంతరమునకు లేచిపోయి, యాఱు నెలలకు గడ్డమును తలయును బెంచుకొని మరల వచ్చి, భూతవైద్యుఁడనని వేషము వేసికొని నుదుట పెద్ద కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని వీధులవెంబడి తిరుగుచుండెను. ఆ వఱకే దామోదరయ్య తా నార్జించుకొన్న ధనమును వేఱుగ జాగ్రత్త చేసి కొన్నందున అప్పుడా ధనముతో నొక యిల్లుగట్టి ఆ గ్రామములోనే ప్రత్యేకముగా నొక చోటఁ గాపుర ముండెను. ఆతని భూతవైద్యము నానాఁటికి బలపడినందున ఊర నెవ్వరికైన కాలిలో ముల్లుగ్రుచ్చుకొన్న నాతనిచేత విభూతి పెట్టించుచుందురు ఈ విధముగా దామోదరయ్య భాగ్యవంతుడగుటయేగాక, జనులచేత మిక్కిలి గౌరవమును సహితము పొందుచుండెను

రెండవ యాతఁడైన నారాయణమూర్తి మొదట సద్వంశమునఁ బుట్టినవాడే గాని దుర్మార్గులతో సావాసముచేసి తనకుఁగల కాసువీసములను వ్యయము జేసికొని బీదవాఁడయ్యెను పయికి ధనికునివలె నటించుచుండెను అతనికి భాగ్యము పోయినను దాని ననుసరించి యుండిన చిహ్నములు మాత్రము పోనందున నారాయణమూర్తి తఱుచుగా రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చును. రహస్యమని చెప్పి రాజశేఖరుఁడుగారి లోపలికిఁ బిలుచుకొనిపోయి తన యక్కఱను దెలిపి సొమ్ము బదులడుగు చుండును ఆ ఋణము మరల తీఱునది కాదని దృఢముగా నెఱిఁగియు, రాజశేఖరుఁడుగారు మానవంతుల గౌరవమును కాపాడుచుండుటయందు మిక్కిలి యభిలాష కలవారు గనుకను, అతఁడు చిన్నతనములో తన సహపాఠిగనుకను, అడిగిన మొత్తమును రెండవవా రెఱుఁగకుండ చేతిలోఁబెట్టి పంపుచుందురు ఆతఁడా ధనముతో సరిగవస్త్రములు, సుగంధద్రవ్యములు మొదలగువానిని గొనుచు మిత్రులకు షడ్రసోపేతముగా విందులు చేయుచుండును. ఇదిగాక యాతఁ డితర

లును నాట్యవిశేషములును జారిపోతాది నాటకగోష్ఠులును జరుగుచుండును. రా
గాండ్రు కొందఱు తమ కమ్మ్కడుపోని యుంగరములు మొదలగు వస్తువు
దెచ్చి, వానిలోఁ జెక్కినరాళ్ళ వెలయెఱిగి కొనఁగలిగిన సరసులు రాజశేఖర
గారు తప్ప మఱియొకరు లేరని ముఖప్రీతిగా మాటలుచెప్పి వస్తువు లంత
చేయకపోయినను మాటలనే యెక్కువ వెలకు విక్రయించి పోవుచుందురు. గ్రామ
లోని పై దికబృందము యొక్క ప్రేరణచేత సప్తసంతానములలో వొకటైన
లయ నిర్మాణముఁ జేయ నిశ్చయించుకొని, రాజవరపుకొండనుండి నల్ల
తెప్పించి రాజశేఖరుఁడుగారు రామపాదక్షేత్రమునకు సమీపమున నాంజనేయ
గుడికట్టింప నారంభించి నాలుగు సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచుండెను.
పని సగముకంటె నెక్కువ కాకపోయినను పనివాండ్రును పనిచేయింపఁ ది
చుండెడి యాశ్రితులును మాత్రము కొంతవఱకు భాగ్యవంతులయిరి ఈ ప్ర
ముగాఁ దన్నునాదరము చేసి యితరులపాలు చేయవచ్చుచున్నందున, ధన
కాతనియందాగ్రహము వచ్చి రేచిపోవుటకు ప్రయత్నము చేయుచుండెను
చిరపరిచయమునుబట్టి యొక్కసారిగా విడువలేక సంకోచించుచుండెను. ఈ
తిని దెలిసికొని దారిద్ర్యదేవత యప్పుడప్పుడు వచ్చి వెలుపలనుండియే
చూచుచు, భాగ్యదేవత యాతనిగృహము చోటుచేసినతోడనే తాను ప్రవేశిం
నని గూరుచుండెను. రుక్మిణివివాహములో నిచ్చిన సంభావన నిమిత్తమై
శేఖరుఁడుగారికి మాన్యములమీఁదఁ గొంత ఋణమైనందున దానిమీఁది వడ్డి
చుండెనేకాని మఱియొక తొందరయేమియును గలుగుచుండలేదు.

రాజశేఖరుఁడుగారివలన బాగుపడినవారు పలువు రున్నను వారిలో
దామోదరయ్యయు, నారాయణమూర్తియు ముఖ్యులు. ఆ యిద్దరిలో దామోద
రాజశేఖరుఁడుగారి బావమఱఁది: రాజశేఖరుఁడుగారి తోడఁబుట్టిన పడుచునే
కిచ్చిరి; కాని యామె ఒక్క కుమారునిమాత్రము గని కాలము చేసెను. ఆ కు
కిప్పుడు పదియేనువత్సరములున్నవి; అతనిపేరు శంకరయ్య, అతని కెనిమిది
త్సరములు దాఁటకముందే తల్లి పోయినందున, అతడు చిన్నప్పటినుండియు
మామగారియింటనే పెరిగినాఁడు. అతనికే సీతనిచ్చి వివాహము చేయవల
తల్లిదండ్రుల కిద్దఱికిని నుండెను భార్యపోయిన తర్వాత దామోదరయ్య
శేఖరుఁడుగారి సాయముచేతనే రెండవ వివాహము చేసికొనెనుగాని యా
పెండ్లినాఁటికి తొమ్మిది సంవత్సరములలోపు వయస్సు గలది గనుక,
కాపురమునకువచ్చి రెండు సంవత్సరములు మాత్రమే యయినది ఆతనికి
కళత్రమువలన సంతానమింకను కలుగలేదు దామోదరయ్య మొదటను
మిక్కిలి బీదవాఁడు; ఆతనికి రాజశేఖరుఁడుగారి చెల్లెలి నిచ్చునప్పటికి రాజశే
గారి తండ్రియు ధనవంతుఁడు కాఁడు వారిది పూర్వము వసంతవాఁడ నివాస
రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి తన యింటికి గోడలు పెట్టించుటకయి పుట్టుప్ర

మొగ మొకవిధముగా నుండుటచూచి సంగతి నూహించి 'నీది మగవారివంక తలంపు; శీఘ్రముగానే కార్యము గట్టెక్కనున్నది నీకోర్కె నేతఁ బడనున్న'దని చెప్పి తక్కిన ప్రసంగమువలన రుక్మిణి మనసులోని సంగతి యంతయు దెలిసి రుక్మిణి మగఁడు దేశాంతరగతుఁ డయినవార్త నావటకే వినియున్నది కాన 'నీ [illegible] చెడుసావాసముచేత దేశాలపాలయిఁ తిరుగుచున్నాఁడు: నీమీఁది మోహము చేత నెల [illegible] వెదకుకొనుచు రాఁగలడు' అని చెప్పి సంచిలోని వేరు నొకదానిని తీసి పసుపు[illegible]ముతో జేతికికట్టి ప్రాఁతబట్టయు రవికయు బుచ్చు [illegible]ని, మగనితోఁ గలిసి కాపురము చేయుచున్న తరువాత క్రొత్త చీర పెట్టుమని [illegible]ప్పి తనదారిని బోయెను. రుక్మిణియుఁ బరమానంద భరితురాలయి అంత [illegible]టిగాఁ తన మనోగతమును దెలిపి సందునకై యెఱుకతయొ [illegible]త్వమును [illegible]చ్చుకొని యబ్బుర పడుచు లోపలికిఁ బోయెను.

లును నాట్యవిశేషములును జారిపోతాది నాటకగోష్ఠులును జరుగుచుండును. మోసగాండ్రు కొందఱు తమ కమ్మడుపోని యుంగరములు మొదలగు వస్తువులను దెచ్చి, వానిలోఁ జెక్కినరాళ్ళు వెలయెఱిగి కొనఁగలిగిన సరసులు రాజశేఖరుఁడుగారు తప్ప మఱియొకరు లేరని ముఖప్రీతిగా మాటలుచెప్పి వస్తువు లంత వెల చేయకపోయినను మాటలనే యెక్కువ వెలకు విక్రయించి పోవుచుందురు. గ్రామములోని వైదికబృందము యొక్క ప్రేరణచేత సప్తసంతానములలో నొకటైన దేవాలయ నిర్మాణముఁ జేయ నిశ్చయించుకొని, రాజవరపుకొండనుండి నల్లరాళ్ళు తెప్పించి రాజశేఖరుఁడుగారు రామపాదక్షేత్రమునకు సమీపమున నాంజనేయునకు గుడికట్టింప నారంభించి నాలుగు సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచుండెను. కాని పని సగముకంటె నెక్కువ కాకపోయినను పనివాండ్రును పనిచేయింపఁ దిరుగుచుండెడి యాశ్రితులును మాత్రము కొంతవఱకు భాగ్యవంతులయిరి ఈ ప్రకారముగాఁ దన్ననాదరము చేసి యితరులపాలు చేయవచ్చుచున్నందున, ధనదేవత కాతనియందాగ్రహము వచ్చి లేచిపోవుటకు ప్రయత్నము చేయుచుండెను గాని చిరపరిచయమునుబట్టి యొక్కసారిగా విడువలేక సంకోచించుచుండెను. ఈ సంగతిని దెలిసికొని దారిద్ర్యదేవత యప్పుడప్పుడు వచ్చి వెలుపలనుండియే తొంగిచూచుచు, భాగ్యదేవత యాతనిగృహము చోటుచేసినతోడనే తాను బ్రవేశింపవలెనని గూరుచుండెను రుక్మిణీవివాహములో నిచ్చిన సంభావన నిమిత్తమై రాజశేఖరుఁడుగారికి మాన్యములమీఁదఁ గొంత ఋణమైనందున దానిమీఁది వడ్డి పెరుగుచుండెనేకాని మఱియొక తొందరయేమియును గలుగుచుండలేదు.

రాజశేఖరుఁడుగారివలన బాగుపడినవారు పలువు రున్నను వారిలో నెల్ల దామోదరయ్యయు, నారాయణమూర్తియు ముఖ్యులు. ఆ యిద్దరిలో దామోదరయ్య రాజశేఖరుఁడుగారి బావమఱఁది: రాజశేఖరుఁడుగారి తోడబుట్టిన పడుచునే యాతని కిచ్చిరి; కాని యామె యొక్క కుమారునిమాత్రము గని కాలము చేసెను. ఆ కుమారుని కిప్పుడు పదియేనువత్సరములున్నవి; అతనిపేరు శంకరయ్య, అతని కెనిమిది సంవత్సరములు దాఁటకముందే తల్లి పోయినందున, అతఁడు చిన్నప్పటినుండియు మేనమామగారియింటనే పెరిగినాఁడు. అతనికే సీతనిచ్చి వివాహము చేయవలయునని తల్లిదండ్రుల కిద్దఱికిని నుండెను భార్యపోయిన తర్వాత దామోదరయ్య రాజశేఖరుఁడుగారి సాయముచేతనే రెండవ వివాహము చేసికొనెనుగాని యా చిన్నది పెండ్లినాఁటికి తొమ్మిది సంవత్సరములలోపు వయస్సు గలది గనుక, ఈడేరి కాపురమునకువచ్చి రెండు సంవత్సరములు మాత్రమే యయినది ఆతనికి ద్వితీయ కళత్రమువలన సంతానమింకను కలుగలేదు దామోదరయ్య మొదటినుండియు మిక్కిలి బీదవాఁడు; ఆతనికి రాజశేఖరుఁడుగారి చెల్లెలి నిచ్చునప్పటికి రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రియు ధనవంతుఁడు కాఁడు వారిది పూర్వము వసంతవాఁడ నివాసస్థలము. రాజశేఖరుఁడుగారి తండ్రి తన యింటికి గోడలు పెట్టించుటకయి పుట్టు త్రవ్వించు

కము సర్వోత్తమముగా నున్నది—అందులో కేంద్రాధిపతిక త్రికోణాధిపతి సంబంధము కలిగియున్నది. ఇతరులయిన తృతీయ, షష్ఠ, ఏకాదశ, అష్టమాధిపతులతోడి సంబంధము లేదు — శ్లో కేంద్రత్రికోణ పతయ స్సంబంధేవ పరస్పరం ఇతరైః ప్రసక్తాశ్చే ద్విశేషశుభదాయకాః॥ అని శాస్త్రప్రకారమతఁడు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడు. తక్కిన చిల్లర చేష్టలకు రూపమునకును నేమి? మఱి నాలుగేండ్లు పంబడిన నెంతబుద్ధిమంతుఁ డగునో యెవరెఱుఁగుదురు ? నా మాట విని చిన్నవాని నాతని కిండు.

రాజ —— నేను దాపిరాజుకొడుకునకు పిల్లనియ్యను నా చెల్లెలు పోవునప్పుడు తన కొడుకునకు సీత నిచ్చునట్లు నాచేత చేతిలో చేయి వేయించుకొన్నది దామోదరయ్యయు సీత నిచ్చి శంకరయ్యను మీ యొద్దనే యుంచుకొమ్మని నిత్యమును మొగమాట పెట్టుచున్నాడు ఇప్పుడు నేను పిల్లదానిని మఱియొకరికిచ్చినయెడల నా చెల్లెలు పోఁబట్టి యట్లు చేసితినని కలకాలము చెప్పుచుందురు అదిగాక మా శంకరయ్య బహుబుద్ధిమంతుఁడుఁ స్ఫురద్రూపిఁ విద్యావినయ సంపన్నుఁడు పిల్ల నాతనికే యిచ్చెదను జాతకమును మీరు మఱియొకసారి శ్రద్ధతోఁ జూడవలెను

అప్పుడు సిద్ధాంతి తాను మఱియొక విధముగాఁ జెప్పిన కార్యములేదని తలఁచుకొని కొంచెముసేపాకాశమువంకఁ జూచి యనుమానించి 'సీతజననము కృత్తికా నక్షత్రము యొక్క యే పాదము ?' అని ప్రశ్నించెను.

రాజ—ద్వితీయ పాదము

సిద్ధాం—శంకరయ్యది ప్రథమ పాదము. అవును, అనుకూలముగానే యున్నది—శ్లో॥ ఏకర్క్షేచైకపాదేతు వివాహః ప్రాణహానిదః। దంపత్యోరేక నక్షత్రే భిన్నపాదే శుభావహః ॥—అను శాస్త్రమునుబట్టి దోషము లేకపోఁగా శుభావహముగా కూడనున్నది తప్పక సీత నీతనికిచ్చి వివాహము చేయండి.

రాజ—ఈ సంవత్సరములో పెండ్లికనుకూలమయిన ముహూర్త మెప్పుడున్నది ?

సిద్ధాం—'శ్లో॥ మాఘఫాల్గున వైశాఖ జ్యేష్ఠమాసా శ్శుభ ప్రదాః॥' అనుటచే మాఘమాస మనుకూలముగ నున్నది బహుళ పంచమీ మంగళవారమునాఁడు రవి కుంభలగ్నమం దున్నాఁడు. ఆ ముహూర్తము దివ్యమయినది—శ్లో॥ అజగోయుగ కుంభాళి మృగరాశి గతే రవౌ। ముఖ్యః కర్మ గృహ స్త్వన్యరాశికేన కదాచన॥ అని ప్రమాణవచనము.

రాజ—మీ కుమార్తె జబ్బు నిమ్మళముగా నున్నదా ?

సిద్ధాం—తమ కటాక్షము వలన నిమ్మళముగానే యున్నది నాఁడు మీరు చెప్పిన బైరాగి బహుసమర్థుఁడు. అతఁడు మాయింట గ్రహమును నిమిషములో

వెళ్ళగొట్టినాఁడు భూతవైద్యులందఱును మా చిన్నదానికిఁ బట్టిన గ్రహమును వద లించుట యసాధ్యమని విడిచి పెట్టినారు. అతఁడు మూఁడుదినములు జల మభి మంత్రించి లోపలికిచ్చి రక్షరేకు కట్టినాఁడు నాఁటినుండియు పిల్లది సుఖముగా నున్నది

రాజ—మా చెల్లెలు సుబ్బమ్మకు దేహ మస్వస్థగా నున్నది మన గ్రామ ములో నెవ్వరును మంచి వైద్యులు కనఁబడరు నాకేమి చేయుటకును తోఁచ కున్నది.

రాఘ—బైరాగిచేత మందిప్పించరాదా ! అతఁడు మీరు సొమ్మిచ్చిన మాత్రమున పుచ్చుకొనఁడు. ఈ యూర నెందఱికో ధర్మార్థముగానే యౌషధము లిచ్చి దీర్ఘవ్యాధులను సహితము కుదిర్చినాఁడు.

రాజ—గట్టివాఁడయిన యెడల నీ వాతని నొక్క పర్యాయము మధ్యా హ్నము మా యింటికి వెంబడబెట్టుకొనివచ్చి సుబ్బమ్మను చూపెదవా ? నాలుగు దినములనుండి దాని శరీరములో దుర్భలతగా నున్నందున వంటకు మిక్కిలి యిబ్బందిపడుచున్నాను.

రాఘ—అవశ్యముగా దీసికొనివచ్చెదను అతని కాభేషజములు లేవు. ఎవరు పిలిచినను వచ్చును.

సిద్ధాంతి—అతనికడ స్వర్ణముఖీవిద్య కలదని చెప్పుచున్నారు మహా నుభావులు గోసాయీలలో నెటువంటివారైనను నుందురు.

రాఘ—ఆతఁడు ప్రతిదినమును దమ్మిడియెత్తు రాగి కరఁగించి బంగారముచే చేయునట ? ఆతఁడప్పుడప్పుడు బ్రాహ్మణులకు దానధర్మములు చేయుచున్నాఁడే ఈ విద్యయే లేకపోయిన నాతనికి ధనమెక్కడనుండి వచ్చును ?

రాజ—రాఘవాచారీ ! దేవున కధ్యయనోత్సవము లు క్రమముగా జరుగు చున్నవా ?

రాఘ—తమ యనుగ్రహముండఁగా ఉత్సవముల కేమిలోపము ? నిరుడు పుష్యమాసములో సంక్రాంతినాఁటి యుత్సవము ప్రత్యేకముగా తమ ద్రవ్యముతో జరిగినది. నిన్ననో మొన్ననోలాగున కనఁబడుచున్నది. అప్పుడే సంవత్సర మయినది. రేపే సంక్రాంతి—ఈ సంగతి తమతో మనవిచేయుటకేవచ్చి సుబ్బమ్మ గారికి జబ్బుగా నున్నందున సమయము కాదని యూరకున్నాను.

రాజ—క్రిందటి సంవత్సరము నూటయేఁబది రూపాయల నిచ్చినాను ఈ సంవత్సరము మాలోపల వివాహములు తటస్థమయినవి గనుక నూఱురూపాయల మాత్రమే యిచ్చెదను. ఏలాగునయిన దానితో సరిపెట్టవలెను.

రాఘ—చిత్తము, దానికేమి ? అలాగుననే చేసెదను.

రాజ—రాఘవాచార్యులూ ! బైరాగి నవశ్యముగా నేఁడే మా యింటికి తీసి కొనివచ్చి నీవు మఱియొకపనిని చేసికోవలెనుజుమీ ? ప్రొద్దెక్కుచున్నది. శీఘ్రముగా వెళ్ళు—సిద్ధాంతిగారూ ! మీకు సందేహముగా నున్న పక్షమున శంకరయ్య జాతకము మఱియొకసారి జూడుండి; ఎవరితోనైన నాలోచించవలసి యున్న యెడల లచ్చయ్యశాస్త్రిగారికి కూడ ఆ జాతకము చూపవచ్చును

సిద్ధాంతి—చిత్తము, నా కటువంటి సందేహము లేదు

రాజ—అట్లయిన, ఇప్పుడు బసకుపోయి తరువాత దర్శనమిండి.

అని చెప్పి పంపిన తరువాత సభవారందఱును తమ యిండ్లకు బోయిరి రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనముచేసిచేయి కడుగుకొను నప్పటికి రాఘవాచార్యు లాబైరాగిని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి యింటఁ బ్రవేశ పెట్టెను నిత్యమును రాజశేఖరుఁడుగా రాతనికి సకలోపచారములను చేయుచు భక్తితో ననుసరించుచుండెను సుబ్బమ్మకు వ్యాధి వెంటనే నిమ్మళించినను స్వర్ణముచేయు విద్యను నేర్చుకోవలెనను నాసక్తితో రాజశేఖరుఁడుగా రాతనిని విడిచిపెట్టక, యింటనే యుంచుకొని నిత్యమును పాలును పంచదారయు వేళకు సమర్పించుచు, నెగళ్ళకు వలయు పుల్లలను సమకూర్చుచు, బహువిధముల భక్తిసేయుచు నాతని యనుగ్రహ సంపాదనకుఁదగిన ప్రయత్నములు చేయుచుండెను ఈ ప్రకారముగాఁ గొన్ని దినములు జరుగఁగా నింతలో జనార్దనస్వామివారికిఁ గళ్యాణోత్సవము సమీపించినది ఆ యుత్సవమును జూచుటకై చుట్టుప్రక్కల గ్రామములనుండి వేలకొలఁది జనులువచ్చి ప్రతి గృహమును గ్రిక్కిఱిసినట్టు దిగియుండిరి.

మాఘశుద్ధమున నేకాదశినాఁడు రథోత్సవమునకు వలయు ప్రయత్నము లన్నియు జరుగుచుండెను. నాలుగు దినములనుండి రథమంతయు నలంకరించి దాని పొడుగునను పన్నెవన్నెల గుడ్డలను చిత్రవర్ణము గల కాగితములను అంటించి వెదురుకఱ్ఱల కొనలకు హనుమద్విగ్రహమును గరుడవిగ్రహమును గల ధ్వజపటములనుగట్టి రథమునకుఁదగిలించిరి. దేవుఁడు కూర్చుండు పైవైపున గెలలతో నున్న కదళికాస్తంభములను నిలిపి వానికి మామిడిమండలతోను వివిధ పుష్పములతోను తోరణములను గట్టిరి ఆ యరఁటి కంబెములకు నడుమను తెల్లని లక్కగుఱ్ఱములు రెండు రథము నీడ్చుచున్నట్లు ముంగాళ్ళు మీది కెత్తుకొని మోరలు సారించి వీధివంకఁజూచుచుండెను. ఆ రథమునకుఁ బదియడుగుల దూరమున వెదురు పేళ్ళతో నల్లబడి పయిని గుడ్డ మూయఁబడి వికృతాకారముతో నున్న యాంజనేయవిగ్రహములోను గరుడవిగ్రహములోను మనుష్యులు దూరి చూడవచ్చిన పల్లెవాండ్రును పిల్లలును జడిసికొనులాగున నెగిరెగిరిపడుచు లక్క తలకాయలు ద్రిప్పుచుండిరి. అప్పుడు పూజారులు పల్లకిలో నుత్సవవిగ్రహముల నెక్కించుకొని వాద్యములతోఁ గొండదిగివచ్చి రథమునకు మూఁడు ప్రదక్షిణములను జేయించి

స్వామి నందు వేంచేయింపఁజేసిరి చెంతలనున్నవారందఱును క్రింద నుండి యరఁటిపండ్లతో స్వామిని గొట్టుచుండగా రథముమీఁదఁ గూర్చున్న యర్చకులును తదితరులును చేతులతో దెబ్బలు తగులకుండఁ గాచుకొనుచు నడుమ నడుమ జేగంటలు వాయించుచు గోవిందా యని కేకలు వేయుచుండిరి ఆ కేకలతో రథము నకుఁ గట్టియున్న మ్రోకులను వందలకొలఁది మనుష్యులు పట్టుకొని యిండ్లకప్పు లును వీధి యరుగులును కూలునట్టులుగా రథము నీడ్చుచుండిరి. అంతట భోగము మేళ మొకటి రథమునకు ముందు దూరముగా నిలువఁబడ, మద్దెల మీఁదఁ జేయి వైచుకొని యొకతె యాడసాగెను. మద్దెలమీఁద దెబ్బ వినబడినతోడనే దేవునితో నున్న పెద్దమనుష్యు లందఱును మూఁకలను త్రోచుకొనుచు వెళ్ళి యాటకత్తియల ముందు మున్నున్నవారిని వెనుకకుఁబంపి తాము పెద్దలయి యుత్సవమునందు గాన వినోదమునకు కొఱత రాకుండ సమర్థించుచుండిరి

అప్పుడు రుక్మిణి సమస్తాభరణభూషితురాలయి. ఉమ్మెత్త పువ్వువలె వందమై బెడబెడలాడుచున్న కుచ్చిళ్ళు మీఁగాళ్ళపై నొఱయ, ఎడమభుజము మీఁది నుండి వచ్చి జరీచెట్లుగల సరిగంచు పయ్యెదకొంగు వీఁపున జీరాడ, కట్టుకొన్న గువ్వకన్నద్దిన నల్లచీర యామె యందమున కొక వింతయందమును గలిగింప, కాళ్ళ యందియలును, పాంజేబులును, గల్లుగల్లున శ్రావ్యనాదము చేయ కుడిచేయి తప్పఁ గడమభాగ మంతయుఁ బయిటలోఁ దాఁగి కనఁబడకయున్న వంగపండు చాయగల గుత్తపుపట్టురెక నీరెండలో ద్విగుణముగాఁ బ్రకాశింప, కొప్పులోని కమ్మపూవుల తావి కడలకుఁ బరిమళము లెసంగుచు గంధవహుని సార్థకనామునిఁ జేయ, నడచివచ్చి వీధిలో నొక యరుగుచెంత నిలుచుండి రథమువంక జూచు చుండెను, ఈ దేశములో సాధారణముగా స్త్రీలు తమ భర్తలు గ్రామమున లేన ప్పుడు విలువచీరలు కట్టుకొని యలంకరించుకొనుట దూష్యముగా నెంచువారయినను, ఇతరులయింట జరుగు శుభకార్యములయందు పేరంటమునకు వెళ్ళునప్పుడుగాని, గ్రామములో జరిగెడి స్వామి కళ్యాణమహోత్సవమును గ్రామదేవతల తీర్థములను జూడఁబోవునప్పుడుగాని యెరువు తెచ్చుకొనియైన మంచి బట్టలను, మంచి నగలను ధరించుకొనక మానరు అప్పటి యామె సౌందర్యము నేమని చెప్పుదును; నిడు దలై సోగలైన కన్నులకుఁ గాటుకరేఖ లొక సొగసు నింప, లేనవ్వుమిషమున నర్ధచంద్రునిఁ బరిహసించు నెన్నుదుటను బాలచంద్రు యాకృతినున్న కుంకుమ బొట్టు రంగులీన, శృంగారరస మొలికెడి యా ముద్దుమొగముయొక్క యప్పటి యొప్పిదము కన్నుల కఱవుదీఱఁ జూచితీఱవలసినదేగాని, చెప్పి తీఱదు. రథ మామె దృష్టిపథమును దాఁటి పోయినతోడనే ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను దట్ట ముగా ధరియించి దాసరులు ఇనుప దీప స్తంభములలో దీపములు వెలిగించుకొని నడుమునకుఁ బట్టు వస్త్రములను బిగించుకొని యొకచేతిలో నెమలికుంచె యాడిం చుచు రెండవ చేతిలోని గుడ్డచుట్టలు చమురులో ముంచి వెలిగించి సెగ సోకకుండ

నేయ్యితో దేహమునిండ నంటించుకొనుచు ప్రజలిచ్చు దబ్బులను దీపస్తంభముల మట్లలో వేయుచు నడచిరి. ఆ సందడి యడఁగినతోడనే రుక్మిణితల్లియు, మరి కొందఱును తోడ నడువ బయలుదేఱి, ఉత్సవము నిమిత్తమయి పొరుగూళ్ళనుండి వచ్చి గుడారములలోఁ బెట్టిన కంచరిమకాణములను పండ్లయంగళ్ళను దాఁటి, మెట్ల పొడుగునను ప్రక్కలయందు బట్టలు పఱుచుకొని యఱచుచు కూరుచున్న వికలాంగులకు పెనగపప్పును గవ్వలును [1] విసరివైచుచు, కాశి కావళ్ళు ముందు బెట్టుకొని పుణ్యాత్ములను పాపాత్ములను స్వర్గమును నరకమును జూపెదమని పటములు చేతఁబెట్టుకొని వచ్చెడివారిని పోయెడివారిని నడగించెడు కపటయాత్రికు లకు తొలఁగుచు, కొండయొక్క దేవతాదర్శనార్థము వెళ్ళెను. అక్కడ నిసుక చల్లిన రాలకుండు మూఁకలోనుండి బలముగలవారు దేవునకు, బండ్లియ్యవలెనను నపేక్షతోదూఱి సందడిలోఁబడి దేవతాదర్శన మటుండఁగా మందిలోనుండి యీవలంబడినఁజాలునని నడుమనుండియే మరలి యీవలకువచ్చి సంతోషించు చుండిరి వారికంటె బలవంతు లయినవారు గర్భాలయమువఱకును బోయి పండ్లను పూజారి చేతిలోఁబెట్టి యీవలఁ బడుచుండిరి. అర్చకులును ఒకరువిడిచి యొకరు వెలుపలికివచ్చి చెమటలచేఁ దడిసిన బట్టలను పిండుకొని వెలుపలి గాలిలో కొంత సేపు హాయిగానుండి మరల గర్భాలయములోఁ బ్రవేశించి యాయుక్కలో బాధ పడుచుండిరి. ఈ ప్రకారముగా వచ్చిన యర్చకులలో నొకఁడు మాణిక్యాంబను

---

1. పైసల మాదిరిగానే గవ్వలు కూడా ఒకప్పుడు ద్రవ్యంగా చెలామణిలో వుండేవి. ఏనుగుల వీరాస్వామయ్యగారి కాశీయాత్రా చరిత్రలో పైసలప గవ్వల మారకం క్రమం కూడా ఇచ్చారు.

"కృష్ణానది దాటినది మొదలు హైదరాబాదు వరకు పకీరులు నిండియున్నారు గనుక సవారీమీద నెవరు వచ్చినా అడుగడుగుకు పకీరులు పోగడి భిక్షం అడగక మానరు. వారికి కొన్ని గవ్వలయినా యిచ్చిపోకపోతే అవమానము తోచుచున్నది. చెన్నపట్టణపు రూపాయి 1 కి అక్కడి పైసలు 50. పయిసా 1 కి 20 వుండేల గవ్వలు. వుండే 1 కి గవ్వలు 4" అని హైదరాబాదులో తాము మజిలీ చేసిన రోజులను గూర్చి వీరాస్వామయ్యగారు వ్రాశారు.

పుట 38.

సం॥ దిగవల్లి వేంకటశివరావు (1941).

చిన్నతనంలో చీట్లపేక ప్రలోభంలో చిక్కుకున్నానని చెపుతూ వీరేశలింగం స్వీయ చరిత్రలో "నా మిత్రుడును నేనును మొట్టమొదట పందెములేకయే చీట్లాడుచుండినను తరువాత ప్రథమమున చింతగింజలను తదనంతరమున గవ్వలును బెట్టి యాడజొచ్చితిమి. అప్పుడు పదునారు గవ్వల వెల యొక దమ్మిడికి సమానముగా నుండెను; గవ్వలిచ్చి యప్పుడంగడిలో నే వస్తువునైనను గొనవచ్చును" ఇత్యాదిగా ప్రస్తావించారు. పుట 47, ప్ర. భా; మొ. సం. (1982).

జూచి యామె చేతిలోని పండ్లను బుచ్చుకొని లోపలికిఁబోయి స్వామికి నివేదనచేసి వానిలోఁ గొన్ని పండ్లను తులసిదళములను మరలఁ దెచ్చియిచ్చి యందఱ శిరస్సులమీఁదను శఠకోపము నుంచెను. అంతట మాణిక్యాంబ వెనుతిరిగి యాలయ ద్వారమును దాఁటుచుండెను. రుక్మిణి యామెచెఱఁగు పట్టుకొని వెనుక నిలుచుండెను. ఒకప్రక్క సీతయు మఱియొకప్రక్క నొక ముత్తైదువయు నిలుచుండిరి. ఆ సమయములో నెవ్వఁడో వెనుకనుండి రుక్మిణిమెడలోనికి చేయిపోనిచ్చి కాసులపేరును పుటుక్కున త్రెంచెను. రుక్మిణి వెనుకమరలి చూచునప్పటికి చేయియుఁ గాసుల పేరునుగూడ నదృశ్యము లాయెను. రుక్మిణికేకతో పదిమందియు వచ్చి దొంగను పట్టుకొనుటకయి ప్రయత్నము చేసిరి. కాని యా దొంగసహితము వారిలోనేయుండి తానును దొంగనే వెదకుచుండెను. అప్పుడు రుక్మిణి మొదలగువారు ప్రదోష సమయమున నగలుపోయినందుకయి మఱింత విచారించుచు నింటికిఁ బోయిరి.

ఆఱవ ప్రకరణము

సొమ్ము పోయినందుకు మంత్రజ్ఞులు చేసిన తంతు—రుక్మిణి మగఁడు పోయిన వార్త నొకఁడు చెప్పుట—రుక్మిణికి రుగ్ణత వచ్చుట—సోదెయడుగుట—మగఁడు వచ్చుట—భూత వైద్యము—సువర్ణవిద్య—బైరాగి సొమ్ముతో నదృశ్యుఁడగుట.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున రాజశేఖరుఁడుగారు దంతధావనము చేసికొనుచు వీధి యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండియుండఁగా సిద్ధాంతి తనతోఁగూడ మఱియొక బ్రాహ్మణునిఁ దీసికొనివచ్చి యరుగుమీఁద నొకప్రక్కను చతికిలఁబడెను, చేతిలో వెండిపొన్ను వేసిన ప్రేప బెత్తమును పట్టుకొని. తలయును గడ్డమును గోళ్ళను బెంచుకొని కనుబొమల నడుమ గొప్ప కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని గంభీరముగాఁ గూరుచున్న యీ విగ్రహమును నఖశిఖపర్యంతమును తేఱిపాఱఁజూచి యాయన యెవరని రాజశేఖరుఁడుగారు సిద్ధాంతి నడిగిరి[1] – "వీరు మహామంత్రవేత్తలు; మలయాళమునందుఁ గొంతకాలముండి మంత్ర రహస్యముల నామూలాగ్రముగా గ్రహించినారు; వీరు కృష్ణా తీరమునుండి యాత్రార్థమయి విజయం చేసినారు; వీరి పేరు హరిశాస్త్రులవారు; వీరివఱకు బహుస్థలములలో పోయిన వస్తువుల నిమి

---

1. వీరేశలింగం తల్లి గారికి దయ్యాలున్నాయన్న నమ్మకం ఉండేది. దాంతో ఆమె అప్పుడప్పుడు బాధపడుతుండేది.

1872 వ సం॥ లో కోరంగిలోని ఆంగ్లో వెర్నాక్యులర్ స్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా వీరేశలింగం పనిచేస్తున్న రోజుల్లో తనకు తటస్థపడిన ఒక భూత వైద్యుణ్ణి గురించి విపులంగా స్వీయ చరిత్రలో పేర్కొన్నారు పంతులుగారు.

"అక్కడివారు గొప్ప భూత వైద్యుడని నా యొద్దకొక యోగిని గొనివచ్చిరి. ఆ బ్రాహ్మణ యోగి మిక్కిలి కండపుష్టిగలవాడు, పూటకు సేరు బియ్యపు అన్నమునకు తక్కువ కాకుండ తినెడివాడు. గడ్డమును గోళ్ళను బెంచినవాడు, కాలికి కఱ్ఱ పావలు తొడిగి, చేత బెత్తమును బట్టి, కాషాయి వస్త్రములను గట్టి, నొసట గొప్ప కుంకుమ బొట్టుపెట్టి, చూచుటకు మహా భయంకరముగా నుండెడివాడు. గంజాయి త్రాగెడివాడు; ముప్పదికిని నలుబదికిని నడిమి ప్రాయముగల యా పురుషుని నా వద్దకు గొనివచ్చినప్పుడు నాకు మంత్రములయందు గాని, దయ్యములయందుగాని నమ్మకము లేకపోయినను, నే నాతని మా ఇంట నుంచుకొని భోజనము పెట్టెదననియు, నా తల్లి దేహము స్వస్థపడిన తరువాత మంచి బహుమానము చేసెదననియు చెప్పితిని. ఆతడందుకొప్పుకొని మా యింట ప్రవేశించెను" స్వీ, చ, మొ. భా పు. 53, 1982 ముద్రణం.

షముతో దెప్పించి యిచ్చినారు; వీరు నాలుగు సంవత్సరముల నుండి వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించి యున్నారు" అని తా నాతనిని రెండు దినముల నుండియే యెఱిఁగినవాఁ డయినను జన్మదినము నుండియు నెఱిఁగియున్నవానివలె నాతని చరిత్రమును చెప్పి, 'నఖలో మైర్వనాఁశ్రమీ' యను దక్షస్మృతి వచనమును జదివి గోళ్ళను వెంట్రుకలను బెంచుకొనుటచే వానప్రస్థుఁ డగు నని తల్లక్షణమును జెప్పెను. అప్పుడు హరిశాస్త్రిలు తన మంత్ర సామర్థ్యమును గొంతసేపు పొగడుకొని తా నావఱకు పోయినవస్తువులు తెప్పించినా నన్న స్థలముల పట్టిక నొకదానిని బహుదినములు ప్రయాసపడి వల్లించిన వానివలె తడవుకోకుండఁ జదివెను. అప్పుడు సిద్ధాంతి రుక్మిణి వస్తువు పోయిన సంగతి జెప్పి దానిజాడ చెప్పవలయు నని ప్రార్థించెను. తోడనే హరిశాస్త్రిలు తన ముక్కు పుటములయొద్ద వ్రేలు పెట్టుకొని చూచి, ఆకాశమువంకఁ జూడ్కి నిగిడించి వ్రేళ్ళు మడఁచి యేమో లెక్కించి నిమిషమాలోచించి 'పోయినవస్తువు ఇక్కడికి వచ్చుచుఁబోవుచునుండు వారి చేతనే చిక్కినది కాని యిల్లు దాఁటిపోలే'దని చెప్పెను. ఇంతలో రా: శేఖరుఁడుగారి ముఖప్రక్షాళన మయినందున నందఱుఁగలిసి లోపలికిఁ బోయిరి నడవలో నిలుచుండి హరిశాస్త్రిలు వస్తువును చెప్పించి యిచ్చుటకు తనదే భారమనియు. మధ్యాహ్నము వచ్చి యంత్రము వేసెదను కాఁబట్టి యాసమయమున కింట నున్న సేవకులందఱను సిద్ధముగా నుంచవలయు ననియుఁ జెప్పి, 'లోపలి నుండి కొంచెము బియ్యమిప్పుడు తెప్పింపుఁడు' అని కోరెను. సిద్ధాంతియే లోపలికిఁ బోయి యొకపళ్ళెములో బియ్యమును దీసికొనివచ్చి శాస్త్రిల కోరిక ప్రకారము గృహమునఁ గనఁబడ భృత్యవర్గమును బిలుచుకొనివచ్చెను ఆ మీఁదట శాస్త్రిలు తమ మంత్ర ప్రభావమును గొంచెము చిత్తగింపవలయునని మనవిచేసి, అక్కడ నున్న వారిలో నెవ్వరైన నొకవస్తువును దీసి రహస్యముగా దాఁచిన యెడల వారి పేరు చెప్పెదనని చెప్పి. తాను వీధిలోనికిఁ బోయెను అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు తన యుంగరము నొకని చేతికిచ్చి పదిలముగా దాపించి, యాతఁడు వచ్చి కూరుచున్న తరువాత శాస్త్రిలను లోపలికిఁ బిలిచి యుంగరమును దాఁచిన వానిని జూపుమని యడిగిరి. శాస్త్రిలు తోడనే యక్కడనున్న పదిమంది చేతులలో బియ్యమునుబెట్టి యొక రొకరేవచ్చి బియ్యమును పళ్ళెములో బోయవలెనని చెప్పి తా నేమో మంత్రమును జపించుచుండెను. అప్పుడందఱును వరుసగా వచ్చి బియ్యము పళ్ళెములోఁ బోసిరి. వెంటనే యతఁడుంగరమును దీసినవాఁ డీతఁడని చూపెను అప్పు డక్కడనున్నవా రందఱును నద్భుత రసాక్రాంతులయిరి రాజశేఖరుఁడుగారును అతఁడు మహామంత్ర వేత్త యని యొప్పుకొని నమస్కారము చేసి, పోయిన నగ యాతని మంత్ర శక్తి చేత వచ్చునని నమ్మకముతో మధ్యాహ్నమునఁ దప్పక రావలయునని పలుమారు ప్రార్థించి, తీసుకొనిరమ్మని సిద్ధాంతితోను జెప్పెను. సిద్ధాంతియు శాస్త్రిలును ముఖవిలాసముతో సల్లాపసుఖము ననుభవించు కొనుచు నింటికి నడ

చెరి. ఇక్కడికి వచ్చునప్పుడే సిద్ధాంతియు శాస్త్రియు రహస్యముగా నన్ని సంగతులను మాటాడుకొని రాజశేఖరుఁడుగారిచ్చు బహుమతిలో చెఱిసగమును బుచ్చుకొను నట్లు సమాధానపడిరి కాఁబట్టి రాజశేఖరుఁడుగారికి నమ్మకము పుట్టించుట కయి ముందుగా చేయవలసిన తంతును కూడఁబలుకుకొన్న తరువాత, వస్తువును దాఁచిన వాఁడు పళ్ళెములో బియ్యము పోయఁగానే వెనుకఁ దాను బోసెదననియు వాఁడే దానిని తీసి దాఁచినాఁడని చెప్పవలసిన దనియు సిద్ధాంతి యింటి వద్దనే నిర్ణయము చేసినందున శాస్త్రిలాతనిసాహాయ్యముచేత నిమిషములో నుంగరమును దీసిన వానిని చూపఁగలిగెను మధ్యాహ్న భోజనము చేసి బయలుదేఱి కావలసిన పరికరములతోసిద్ధాంతియు హరిశాస్త్రిలును వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి యిల్లు చేరిరి. అంతకు మునుపే యింటఁగల పరిచారకులును తక్కినవారును రావింపబడిరి హరిశాస్త్రిలకు వినబడు నట్లుగా సిద్ధాంతి రథోత్సవ సమయమున రుక్మిణితో నెవరు వెళ్ళిరో కాసులపేరు పోయినప్పు డెవ్వరెవ్వరెచటనుండిరో యాసంగతులు వెంటవెళ్ళినవారి నడిగి తెలిసి కొనుచుండెను అంత సిద్ధాంతి వచ్చి రహస్యముగా శాస్త్రిలచెవిలో నొకమాటచెప్పి మరల వెళ్ళి యేమేమో సంగతులను మాటాడుచుండెను ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి వారినందఱని లోపలికి రండని పిలిచిరి. హరిశాస్త్రిలు అమ్మవారి పెట్టెను తీసికొని యిప్పుడే వచ్చెద నని చెప్పిపోయి గడియసేపు తాళి యిత్తడి పెట్టెను పట్టుకొని కుడిచేతి కొక రాగికడియమును దొడుగుకొని మరల వచ్చి, అలికి దిగవిడచియున్న చావడిలో నల్లని పచ్చని ముగ్గులతో నొక్క విగ్రహము వేసి, దాని నాభిస్థానమునం దాను తెచ్చిన యిత్తడి పెట్టెను బెట్టి మూత తీసి 'జయజననీ' యని కేకవేసి కొంతసేపేమో కన్నులు మూసికొని జపముచేసి, రాజశేఖరుఁడుగారివంకఁజూచి యొక తెల్ల కాగితము తెమ్మని యడిగెను ఆ కాలములలో కొండపల్లి కాగితములుతప్ప మఱియొకరీతి కాగితములు లేవు రాజశేఖరుడుగారి కుమారుఁడు లోపలికిఁబోయి యొక తెల్లకాగితము దీసికొని వచ్చి యిచ్చెను అప్పుడా కాగితము నందఱును జూచుచుండగా సమానములైన యెనిమిది ముక్కలుగాఁ జించి యం దొక్కముక్కను దనయొద్ద నుంచుకొని తక్కిన యేడు ముక్కలను వారికిచ్చివేసి, తానుపాసించు దేవతయొక్క శక్తిచేత ఆ కాగితపు ముక్కమీఁదికి వస్తువును దొంగిలించినవారి పేరు వచ్చునని చెప్పి, యా ముక్కను ఇత్తడిపెట్టెలోఁబెట్టి నిమిష మందుంచి యొక మంత్రమును జపించి యా ముక్కను మరలఁ బయికిఁ దీసి తన చేతులోనే పట్టుకొని యందఱకు జూపి, దానిని క్రిందనుంచి మూలలను కుంకుమమురాచి, హారతి కర్పూరపు తునకతో దాని మీఁద బీజాక్షరములను యంత్రమునువేసి క్రింద నుంచి, యొకరొకరే వచ్చి దాని మీఁద జేయివైచి పొండని యాజ్ఞాపించెను స్పష్టముగా గనబడుచున్న యా తెల్ల కాగితము మీఁద నెల్లవారును చేతులువేసి పోయి యేమి జరుగునో చూతమను వేడుకచేతఁ దమస్థానముల గూరుచుండి జూచుచుండిరి అందఱును చుట్టుకొని

పోయిన తరువాత హరిశాస్త్రులా ముక్కను దీసి సాంబ్రాణి ధూపమువేసి, హారతి కర్పూరము వెలిగించి దానిమీఁద ఆ ముక్కను నాలుగైదుసారులు మోపి రాజశేఖరుడుగారి చేతికిచ్చెను. ఆయన చేతిలోఁ బుచ్చుకొని చూచునప్పటికి దానిమీఁద పెద్ద యక్షరములతో 'చాకలసరడు' అని వ్రాసియుండెను. ఆ కాగితము పయికెత్తగానే యెల్లవారికిని స్పష్టముగా వంకరయక్షరములు కనఁబడుచుండెను. దగ్గరనున్నవారిలో నొకరు దానిని పుచ్చుకొని చదువునప్పటికి చాకలి సర్వఁడొకడు తప్ప మిగిలినవారందఱును నమ్మిత ప్రమోదమగ్న మానసులయి చప్పటలుగొట్టి శాస్త్రుల శక్తిని, ఉపాసనా బలమును వేయినోళ్ళం గొనియాడఁజొచ్చిరి. కొంద అక్కడనున్నవారిలో "వీఁడె నగదీసిన దొంగ; అప్పుడు వెనుక నిలుచున్నాఁ"డని వానిని నిందింపసాగిరి. సితవచ్చి కాసులపేరు పోయినప్పుడు సర్విగాఁడు పండ్లు చేతిలోఁ బట్టుకొని మా వెనుక నిలువఁబడినాఁడని చెప్పెను. అందుమీఁద నందఱును నగ హరించినవాఁడు చాకలి సర్విగాఁడు తప్ప మఱియొకఁడు కాఁడని నిశ్చయించిరి. ఇంటనున్నవారును రాజశేఖరుఁడుగారును కూడ ఆ ప్రకారముగానే నమ్మిరి. ఆ వస్తువును శీఘ్రముగాఁ దెచ్చియిమ్మని యడిగినప్పుడు, ఆ చాకలివాఁడు కంటికి నేలకు నేకధారగా రోదనముచేయుచుఁ దానే దోషము నెఱుఁగనని బిడ్డల మీఁదను భార్యమీఁదను బట్టు పెట్టుకొనసాగెను. కాని యదిరియంతయు దొంగయేడుపని యెల్లవారును నిశ్చయము చేసికొనిరి. నయమున భయమున వాని నన్నివిధముల నడిగినను వాఁడు తాను నిరపరాధిననియే చెప్పి యేడుచుచు వచ్చినందున, హరిశాస్త్రులు రాజశేఖరుఁడుగారిని చాటునకు 'మాట' యని పిలుచుకొనిపోయి 'మీ సెలవయిన పక్షమున వీనికి ప్రయోగముచేసి పోయినవస్తువును దెప్పించెద'నని చెప్పెను. వాఁడు చిన్నతనమునుండియు మిక్కిలి నమ్మకముగా బనిచేసినవాఁడయినందున వానికేహానియుఁ జేయ నొడఁబడక రాజశేఖరుఁడుగారు వానిని కొలువునుండి మాత్రము తొలగించివేసిరి. వాడు తాను నిరపరాధి ననియేడ్చుచు నింటికిఁ బోయెను. మొదట సిద్ధాంతి శాస్త్రుల చెవిలో రహస్యముగాఁ జెప్పినది చాకలి సర్వనిపేరు వ్రాయుమనియే. అతఁ డమ్మవారి పెట్టెను దెచ్చు మిషమీఁద వెలుపలికిఁబోయి యొక కాగితపు ముక్కమీఁద నీరుల్లిపాయల రసముతో "చాకలి సరడు" అని యక్షరజ్ఞానము చక్కగా లేకపోవుటచేత 'వ' వొత్తు పోఁగొట్టి వ్రాసి యాఱబెట్టి పెట్టెలోఁ బెట్టుకొనివచ్చెను. రాజశేఖరుఁడుగారి కొమరుఁడు కాగితము తీసికొనివచ్చినప్పుడు తానాపేరు వ్రాసిన కాగితమంత ముక్కను జింపుకొని తక్కినదాని నిచ్చివేసి, దానిని పెట్టెలోఁ బెట్టినప్పుడు మార్చి మొదటి తన కాగితమును పయికిఁ దీసెను. అదియు మునుపటి కాగితమువలెనే యున్నందున నెవ్వరు ననుమానపడలేదు. ఆ కాగితముమీఁద హారతికర్పూరముతో బీజాక్షరములు వ్రాసినది యుల్లిపాయకంపు పోవుటకేకాని మఱియొకందునకుఁ గాదు. తరువాత సాంబ్రాణి పొగలోను కర్పూరపు దీపముమీఁదను పొగచూరఁబెట్టుట

మున్న కనబడకుండ సన్న యక్షరములు స్ఫుటముగాఁ గనబడునట్లు చేయుటకయి కావించినతంత్రము. ఈ ప్రకారముగా తన మంత్రప్రభావముచేత శాస్త్రి అంతటి ఘనకార్యమును జేసినందుకయి వస్తువు దొరకకపోయినను రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కొక దోవతులచాపును కట్టబెట్టి నాలుగురూపాయల రొక్కము నిచ్చిరి. ఇంటికి బోయిన తరువాత హరిశాస్త్రులును సిద్ధాంతియు వానిని సమభాగంబులుగాఁ బంచు కొనిరి.

ఆ మఱునాఁడు జాముప్రొద్దెక్కిన తరువాత రుక్మిణి యొక్క-తెయు పడమటింటి పంచపాళిలోఁ గూరుచుండి యెఱుకత చెప్పిన గడుపు నిన్నటితో వెళ్ళిపోయెనే యింకను మగఁడు రాఁడాయెనే యని తలపోయుచు వస్తువు పోయినందునకయి విచారించుచుండెను. ఆ సమయమున నిఱువది సంవత్సరముల వయిసు గల యొక చిన్నవాఁడు లోపలికి వచ్చి చేతిలోని బట్టలమూఁటను క్రిందఁబడవైచి రుక్మిణి మొగమువంకఁ జూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. అదిచూచి రుక్మిణి సంగతి యేమో తెలిసికొనకయే తానును నేడ్వఁజొచ్చెను ఆ రోదనధ్వని విని యింటనున్న వారందఱును లోపలినుండి పరుగెత్తుకొని వచ్చి యేమియని యడిగిరి అప్పుడా చిన్నవాఁడు గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు గద్గదస్వరముతో రుక్మిణి మగఁడు నృసింహస్వామి కాశినుండి వచ్చుచు త్రోవలో జగన్నాథమువద్ద పుష్యశుద్ధ నవమి నాఁడు గ్రహణీజాడ్యముచేత కాలధర్మము నొందెననియు. దహనాదికృత్యములను తానే నిర్వహించితిననియుఁ జెప్పెను ఆ మాటలు విన్నతోడనే యింటనున్న వారందఱును నొక్కసారిగ గొల్లుమని యేడ్చిరి. ఆ యాక్రందనధ్వని విని చావడిలో నున్న రాజశేఖరుఁడుగారును బొరుగిండ్ల వారును వచ్చి కారణంబును దెలిసికొని పలు తెఱంగుల విలపించిరి. అప్పుడక్కడనున్న పెద్దలందఱును వారినోదార్చి వారిచే స్నానములు చేయించి వేదాంత వచనముల నుపదేశింపసాగిరి ఇట్లు కొన్నిదినములు జరిగిన తరువాత బంధువులు మొదలగువారు రుక్మిణికి శిరోజములు తీయించు విషయమయి రాజశేఖరుఁడుగారితోఁ బ్రసంగించిరిగాని, ఆయన తన కొమార్తెమీఁది ప్రేమచేత చిన్నతనములోనే యా పని చేయింప నొప్పుకొననందున, నందఱును గూడ దానివలన నొక బాధకము లేదని చెప్పి యాయన చెప్పినవిధమే మంచిదని యొప్పుకొనిరి.

మన దేశములో పతిరహితులగు యువతుల దురవస్థను తలఁచు కొన్న మాత్రముననే పగవారికయినను మనస్సు కలుక్కు మనకమానదు పతిశోకమును మఱచు నట్లుచేసి యాదరింపవలసిన తలిదండ్రులే జీవితేశ్వరులయిపోయి దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియున్న తమ కడుపున బుట్టిన కొమార్తెను కరుణమాలి సమస్తాలంకారములను దూరురాండ్రనుజేసి తలగొఱిగించి కురూపిణులనుజేసి ముసుఁగువేసి మూల గూర్చుండబెట్టుదురు రెండుపూఁటలను కడుపునిండ తిండియయినఁ బెట్టక మాడ్చి యందఱిభోజనములు నయినతరువాత మూఁడుజాముల కిన్ని మెతుకులు వేయుదురు.

మనసయినను మంచిబట్ట కట్టుకొనియ్యక అంచులేని ముతకబట్టనే కట్టుకొని తురుము వేయేల? మగఁడు పోయినవారి జీవనములనే దుఃఖభాజనములనుగాఁ జేసి, వారిని జీవచ్ఛవములనుగా నుంతురు ఎవ్వరును పెట్టినవిగాక పుట్టుకతోనే భగవంతు డలంకారము దయచేసినట్టియు, చిన్నప్పటినుండియు చమురువ్రాసి దువ్వి ప్రాణముతో సమానముగా పెంచుకొనుచున్నట్టియు చక్కని శిరోజములను నిర్దయుఁడైన మంగలివాని కత్తి కొప్పగించుటకంటె మానవతులకు ప్రాణత్యాగమే మేలని తోఁచును; ఇంతఁగల కష్టమయినట్టియు. నీచమయినట్టియు పనులన్నియు వారి మీఁదనే పడును; పుట్టినింటఁ జేరగానే, వదినెలు మరదండ్రును దాసినిగాఁ జూతురు; గౌరవమను మాట యుండదు; శుభకార్యములయందు నలుగురిలోఁ దల యెత్తుకొని తిరుగుటకు నోచుకొనకపోఁగా, మొగ మగపడిన మాత్రమున మీఁద మిక్కిలి యెల్లవారును దుశ్శకునమని దూషింతురు ఈ హేతువుచేతనే "విధవ" యను మాటయే వినుటకు శూలమువలె గర్ణకఠోరముగా నుండును; ఎవ్వనినైన 'విధవా' యను పేరను బిలిచిన మాత్రమున ఘోరమయిన తిట్టుగా నెంచుకొని వాఁడు మండిపడును [1]

ఈ స్థితియంతయు కన్నులకు గట్టినట్లగపడి. ఆ వర్తమానము తెలిసిన దినము మొదలుకొని రుక్మిణి రాత్రియుఁ బగలును గదిలోనుండి వెలుపలికి రాక నిద్రాహారములు మాని మగనికయి శోకించుచు గృశింపసాగెను. విచారమునకుఁ దోడు దేహమున నేదియో వ్యాధి కూడ నాశ్రయించెను ఆమె లేవలేనంత బలహీను రాలగు వఱకును వ్యాధి సంగతిని నెవ్వరును కనుఁగొన్నవారుకారు కనుగొన్న తోడనే రాజశేఖరుఁడుగారు ఘనవైద్యుఁ డని ప్రసిద్ధికెక్కిన జంగము బసవయ్యను పిలిపించి చేయి చూపించిరి అతఁడు రుక్మిణి పరున్న మంచముమీఁద గూరుచుండి యెడమచేయి పట్టుకొని నాడిని నిదానించి చూచి వాతనాడి విశేషముగా నాడుచున్న దని చెప్పి, యామెకుఁ బెక్కు దినములనుండి, శీతజ్వరము వచ్చుచున్నదనియు వెంటనే కనుగొనకపోవుటచేత జ్వరము దేహములో జీర్ణించినదనియుఁ జెప్పి వైద్యగ్రంథమునుండి—శ్లో॥ పారాదార్వి మహాబలా త్రికటుకా జాజీరసోనా స్తథా।

1. "కడుపున పుట్టిన కన్న తల్లిదండ్రులకైన నా ముగ్ధబాలికలయందు కరుణపుట్టివారిని పునర్వివాహముచేసి సుఖపెట్టవలెనన్న బుద్ధి జనింపగూడదా? నిన్న మొన్నటివరకు నెంతో ప్రేమతో పెంచి ప్రాణములనెల్లను వారిమీదనే పెట్టుకొనియుండి భర్త పోయినాడన్న పాడు వార్త విన్న మాత్రమున సమస్తాలంకారములను తీసివేసి విరూపినిజేసి ముసుగువేసి మూల కూరుచుండబెట్టి చచ్చియు చావకుండ....దుఃఖభాజనముల జేయుటకై తల్లిదండ్రుల కెట్లు మనసొప్పుచున్నది" అని స్త్రీ పునర్వివాహశాస్త్ర సంగ్రహము, స్త్రీ పునర్వివాహ విషయకోపన్యాసము, స్త్రీ పునర్వివాహ విషయక ప్రథమ విజ్ఞాపనము, స్త్రీ పునర్వివాహ విషయక ద్వితీయ విజ్ఞాపనము మొదలైన రచనలలో యీ విషయాలన్నిటినీ వీరేశలింగం పదే పదే ప్రస్తావించారు.

విష్ణుక్రాంతసినాడికా గృహభవోధూమ స్తులస్యాద్వయం । నారంగస్య శలాటపత్ర మరలు త్యక్వత్ర నిర్గుండికా। భార్గీపక్వపటచ్ఛదాచ్చ సకలాన్ శీతజ్వరా న్నాశయేత్॥- అను శ్లోకమును జదివి, తెప్పింపవలసిన వస్తువుల నొక కాగితముమీఁద వ్రాయించి యప్పటి కింటికిఁ బోయెను ఆ మధ్యాహ్నమునకే రాజశేఖరుఁడుగారు వస్తువులన్నిటిని తెప్పించి వైద్యునకు వర్తమానము నంపినందున, అతఁడు వచ్చి వస్తువులను చూర్ణము చేయించి పొట్లములు కట్టించి, తేనె యనుపానముచేసి మూఁడువేళలను మూఁడు పొట్లము లిమ్మని చెప్పి, నూనె, గుమ్మడి, బచ్చలి, పులుసు, కంద, పనస మాత్రము తగులగూడదని పథ్యమును విధించి, ప్రతి దినమును రెండు పర్యాయములు వచ్చి చేయిచూచి గుణమును కట్టుకొని పోవుచుండును. మొదట రుక్మిణికి శరీరము కొంచెము స్వస్థతపడ నారంభించినది కాని తరువాత రాత్రులు పలవరింతలు మొదలయినవి పుట్టి జ్వర మధికము కాసాగెను, అప్పుడు వైద్యుని బిలిచి జ్వరమింకను నిమ్మళించలేదేమని యడుగఁగా, అతఁడు 'రేవత్యామనురాధాయాం జ్వరో బహుదినం భవేత్' అని చదివి యీ జ్వరము రేవతీ నక్షత్రమున వచ్చినదికాన బహుదినములకుఁగాని పోదని చెప్పెను కాని యాతని మాటలయం దంతగా నమ్మకము చిక్కక గ్రామములోనున్న మరియొక వైద్యునిఁ బిలిపించి, రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణిని జూపించిరి. అతఁడు చేయి చూచి పైత్యజ్వరమని చెప్పి, మూఁడు పూటలలో రుక్మిణిది వజ్రశరీరము చేసెదనని ప్రగల్భవచనములు పలికి, అతనియొద్ద మాటలేకాని మందులు విస్తారముగా లేనందున వాడుక ప్రకారముగా 'లంఘనమ్ పరమౌషధ' మన్న యొక్క సూత్రమునే శరణము గావించుకొని లంకణములు కట్ట నారంభించెను, ఆతఁడు నవజ్వరపక్వము కావలెనని పలుకుచున్నను లక్ష్యము చేయక, దినదిన క్రమమున రుక్మిణి శుష్కించి యంతకంతకు మఱింత బలహీనురాలగుచుండుట చూచి యాతని వైద్యమును మానిపించి, మరల మొదటి వైద్యునినే రావింపఁగా నతఁడు వెంటనే పథ్యము పెట్టించి యౌషధసేవ చేయింప నారంభించెను ఆ యౌషధ బలమున వ్యాధి కొంచెము మళ్ళుముఖము పట్టినను, ఒక పట్టున నిశ్శేషమయినది కాదు. [1]

---

1. చిన్నతనంలో తనకు జబ్బు చేసినప్పుడు ఆనాటి వైద్యున్ని గురించి వీరేశలింగం స్వీయచరిత్రలో ప్రస్తావించటమేకాక, వైద్యుల కపటాలను, స్వార్థపరత్వాన్ని గూర్చి వివేకవర్ధనిలో ఆయన చాలా వ్యాసాలు వ్రాశాడు.

"ఇంగ్లీషు వైద్యులును తెలుగు వైద్యులును కూడా బహుమాసములు నా కనేకౌషధములిచ్చిరి గాని యెవరి మందువలనను రోగమించుకయు నివారణము కాలేదు. శరీరములోని రక్తమాంసములు హరించిపోయి శల్యావశిష్టుడనై నేను పూచికపుడకవలెనయితిని.

—ఘన వైద్యులు నన్ను విడిచిపెట్టిన తరువాత మా యింటి సమీపమున నె వాసము చేయుచుండినట్టియు మొదటినుండియు నాకు మందులిచ్చుచుండినట్టియు గంద్రాపు వెంకన్నగారనెడు వైద్యశిఖామణి నాకు కూరగాయ వైద్యము చేయుచువచ్చెను. తుదకాయన వైద్యము వలననే దేహస్వాస్థ్యము కలిగినది." స్వీయచరిత్ర పుట 30-ప్ర. భా; మొ. సం. (1982)

ఈ లోపల మాణిక్యాంబ యొకయాదివారమునాఁడు నాలుగు గడియలకుఁ
దెల్లవాఱుననఁగా లేచి సుబ్బమ్మను వెంటబెట్టుకొని యెవ్వరును వెళ్ళకముందే
ముందుఁగా దాము వెళ్ళవలెనని బయలుదేఱి కొమార్తెమీఁది ప్రేమచేతఁ దాను
స్వయముగానే కోరలమ్మ గుడికి నోచె యడుగుటకయి వెళ్ళెను. ఆ గుడియొద్ద
నున్న మాలది మాణిక్యాంబ ధూపము వేసిన మొదట నిష్టదేవత తన కావేశమయి
నట్లు కనఁబడి తాను రుక్మిణి పెనిమిటిని బయలపడి, కాని దేశములో దిక్కు
మాలినపక్షినయి చచ్చిపోతినని యేడ్చుటయేగాక తాను రుక్మిణిమీఁది మోహము
చేత వచ్చితిననియు, ఆమెను దనయొద్దకుఁ దీసికొని పోయెదననియుఁ జెప్పెను
ఆ సంగతులు చెప్పినప్పుడు మాణిక్యాంబయు సుబ్బమ్మయుఁగూడ నేడువసాగిరి.
ఆ యుద్రేకము శాంతి పొందినపిమ్మట వారా పూలదానికి సమర్పింపవలసినదాని
నర్పించి యింటికిఁ బోయిరి రుక్మిణికిని రాత్రులు కలలలోను పగలుసహితము
కన్ను మూసికొనునప్పుడును మగఁ డెదుటఁ గనఁబడుచుండెను ఒకానొకప్పుడు
మాటాడినట్లుసహిత మామెకు వినఁబడుచు వచ్చెనుగాని యామాటల నామె
గ్రహింపఁ గలిగినదికాదు ఆమె యొకానొకప్పుడెవ్వరో గుండెలమీద నెక్కికూరు
చున్నట్లు తలఁచి నిద్రలోఁ గేకలు వేయుచుండును

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు హరిశాస్త్రులు వికృతవేషముతో మరలవచ్చి
రుక్మిణిచేయిచూచి భూతనాడి యాడుచున్నదని చెప్పెను వైరాగిచేత విభూతి
పెట్టించి లోపలికి తీర్థమిప్పించిరి కాని, అందువలన రుక్మిణికేమియు గుణ మగ
పడలేదు. ఒకనాఁడొక బుడబుక్కలవాఁడు నెత్తిమీఁది తలగుడ్డలోఁ బక్షియీఁక
లును, బుజముమీఁద ప్రేపబెత్తముల కట్టయు, వీఁపున బెత్తములకు వ్రేలాడఁ
గట్టిన పెద్ద తోలుసంచియునుండ డక్కి వాయించుచు వచ్చి, మాణిక్యాంబ శకున
మడిగినప్పుడు గీతలును బొమ్మలును వేసియున్న తాటాకుల పుస్తకము చూచి తీర్థ
మునకు వెళ్ళిన దినమున రావిచెట్టుమీఁదినుండివచ్చి యొక కామినీగ్రహము సోఁకిన
దనియు దిగఁదుడుపు పెట్టినఁ బోవుననియుఁ జెప్పి యొక వేరుముక్క యిచ్చి
దానిని వెండి తాయెతులోఁ బెట్టి దండచేతికిఁ గట్టుమని చెప్పి యొక రూపాయ
పుచ్చుకొని పోయెను. ఆ ప్రకారముగా మాణిక్యాంబ రుక్మిణికి దిగఁదుడుపు
పెట్టెనుగాని యందువలనను గార్య మగపడలేదు. ఒక దినమున సుబ్బమ్మ కావే
శము వచ్చి వేంకటేశ్వరులు బయలఁబడి యదియంతయుఁ దన మాహాత్మ్యమే
యనియు, కొండకువచ్చి తనకు నిలువుదోపిడిచ్చెదనని తల్లి మ్రొక్కుకొన్న పక్ష
మున సర్వము నివర్తియగుననియుఁ జెప్పెను. ఆ ప్రకారమే చేసెదనని మాణి
క్యాంబ మ్రొక్కుకొని తన నగలలో నొకదానిని ముడుపుగట్టెను. గాని దానివల
నను రుక్మిణిదేహస్థితి యనుకూలదశకు రాలేదు. అంతట హరిశాస్త్రులు వచ్చి యీ
రాత్రి చిన్నదానిచేతఁ బలికించి దయ్యమును వదలగొట్టెదనని ప్రతిజ్ఞచేసి, తాను
నాలుగు గడియల ప్రొద్దువేళనే వచ్చి చావడి యలికించి దానినిండ రంగు ముగ్గు

లతో ధైర్య శాలులయిన పురుషులు చూచినను భయపడునట్లుగా వికృతమయిన స్త్రీ విగ్రహము నొకదానిని వేసి తాను స్నానముచేసి జుట్టు విరియఁబోసికొని కుంకుమముతో మొగమంతయు నొక జేబొట్టుపెట్టుకొని, రుక్మిణిని స్నానము చేయించి తడిబట్టతో నా పట్టునను గూరుచుండఁబెట్టి మొగమునకు విభూతి రాచి చుట్టును బింబెనాదములు మ్రోగునట్లు మనుష్యులను నియమించి, కన్నులు మిఱుమిట్లు గొను నెయ్యి గొప్ప దీపములు పెట్టించి, మంచివారికి సహితము పైత్యోద్రేకము చేయు ధూపములు వేయుచు, చుట్టుపట్ల యిండ్లలోని పిల్లలందఱును జడిసికొనులాగున "హ్రాం" "హ్రీం" అని పెద్ద గొంతుకతో బీజాక్షరముల నుచ్చరించుచు, గ్రుడ్లెఱ్ఱచేసి బెత్తము పుచ్చుకొని కొట్టఁబోయినట్టుగా రుక్మిణిమీఁదికి వెళ్ళి "ఉన్నదియున్నట్టుగాఁ జెప్పు" మని కేకవేసెను. అపఱకే దేహస్మృతితప్పి వికారముగాఁ జూచుచున్న యా రుక్మిణి తల్లి నోదెకు వెళ్ళివచ్చి చెప్పిన ప్రకారముగా తాను నృసింహస్వామిననియు భార్యమీఁదిమక్కువ తీఱక వచ్చి యావహించినాఁడననియు, తనతోఁగూడ నామెను దీసికొనిపోయెదననియు పలికెను. అంతనా పైత్యోద్రేకము పోవునట్టుగా రుక్మిణి మొగమునకేమో రాచి యామెకు తెలివివచ్చినమీఁదట లోపలికిఁ గొనిపోయి శైత్యోపచారములు చేయుఁడని దగ్గఱ నున్నవారితోఁ జెప్పి హరిశాస్త్రిలు ఇంటికిఁ బోయెను రుక్మిణి యాదినమును మఱునాఁడును బలహీనముగాను మత్తుగాను పడియుండెను. మఱునాఁటి యుదయమున మరల హరిశాస్త్రిలు వచ్చి రుక్మిణిని పట్టినది మొండిగ్రహ మనియు, మహామంత్రములచేతఁ గాని శాబరములచేత సాధ్యము కాదనియు, అయినను తానుజేసిన తపస్సంతయు ధారపోసి వదలఁగొట్టెద ననియుఁ జెప్పి, రాత్రికి తొమ్మిదిమూరల క్రొత్త వస్త్రమును, అఖండము నిమిత్తము మణుగు నేయియు పుష్పములును, ఆఱుమూరల జనపనారత్రాడును, నాలుగుమేకులు. రెండుకుంచముల నీరుపట్టు లోతైన యిత్తడి పళ్ళెమును సిద్ధముచేయించి రెండవత్రోవలేని యొకగదిని గోమయముతో నలికించి యుంచుఁడని రాజశేఖరుఁడుగారితోఁ జెప్పిపోయెను రాజశేఖరుఁడుగా రాప్రకారము సర్వము జాగ్రత్త పెట్టించి యాతనిరాక కెదురుచూచు చుండిరి అతఁడు రాత్రి తొమ్మిదిగంటలయిన తరువాత వచ్చి గదిలో అఖండదీపమును వెలిఁగించి, అమ్మవారి పెట్టెను దాని సమీపమున నుంచి, బియ్యపుముగ్గుతో గదికి నడుమ నొక చిన్న పట్టుపెట్టి యందులో రుక్మిణిని గూరుచుండబెట్టి కొంచెముసేపు తనలో నేమో మంత్రమును జపించి దిగ్బంధనము చేసి గది నాలుగు మూలలను మంత్రోదకమును చల్లి రుక్మిణి నావలకుఁ దీసికొనిపోవచ్చు నని చెప్పి, ఆమెను లోపలికి గొనిపోయిన తరువాత గదితలుపు లోపల గడియవేసికొని గడియసేపుండి వెలుపలికి వచ్చి పయిని తాళమువేసి, ఆ గ్రహమునకు బ్రతికియున్న కాలములో నృసింహమంత్రము వచ్చియున్నది. కాఁబట్టి యది యే దేవతకును లోఁబడినది కాదనియు, తన యావచ్ఛక్తి వినియోగించి గదిని విడిచి రాకుండునట్లు బంధించి మాత్రము

వచ్చితిననియు, తా నీవలనుండి శరభసాళ్వమును బ్రయోగించినచో ఘోర యుద్ధము చేసి లోఁబడునుగాని మఱియొక విధముగా లోఁబడదనియుచెప్పి —"ఓం-ఖేం-ఖం-ప్రసిహాం-ఫట్-సర్వశత్రు సంహారిణే-శరభసాళ్వాయ-పక్షిరాజాయ-హాం-ఫట్-స్వాహా"—[1] అని శరభసాళ్వమును పునశ్చరణ చేయనారంభించెను. రెండు మాఱులు మంత్రము నుచ్చరించునప్పటికి గదిలోనుండి యొక మనుష్యుని మఱి యెవ్వరో కొట్టుచున్నట్టు చిన్న చిన్న దెబ్బలు వినఁబడినవి; ఆ పిమ్మట నొక పెద్దదెబ్బ వినఁబడెను. ఈ ప్రకారముగా నరగడియసేపు దెబ్బలు వినఁబడుచువచ్చి సద్దడఁగిన తరువాత గ్రహము సులభముగానె దొరికెననియు దానినిప్పుడే తీసికొని పోయి గోదావరిలోఁ గలిపెదననియుఁ జెప్పి వాఁడొక్కఁడును, గదిలోనికిబోయి యందలి సమస్త వస్తువులను దీసికొని హరిశాస్త్రిలు వెళ్ళిపోయెను ఆ మఱుచటి దినము మొదలుకొని క్రమక్రమముగా రుక్మిణి జబ్బువదలి యారోగ్యమును బొందసాగెను. తరువాత నాబ్రాహ్మణుఁ డొకదినము రాగిరేకుమీఁద నొక ప్రక్కను ఆంజనేయ విగ్రహమును బీజాక్షరములును రెండవప్రక్కను ఎటుకూడినను ముప్పదినాలుగు వచ్చునట్లుగాఁ బదునాఱు గములుగల యీ క్రిందినున్న రీతి యంత్రమును వేసి, ఆ రక్షరేకును రుక్మిణిమెడకుఁ గట్టి యున్నంతకాలము నేవిధ

౧౦	౫	౧౬	౩
౨౫	౪	౯	౬
౧	౧౪	౭	౧౨
౮	౧౧	౨	౧౩

మయిన గాలియు సోఁకదని చెప్పెను. కొమార్తె యొక్క గ్రహబాధ నివారణచేసినందునకయి రాజశేఖరుఁడుగారు శాస్త్రులకు దోవతులచాపు కట్టఁబెట్టుటయేకాక నూట

1. "నాకు మంత్ర మహిమ యందలి విశ్వాసము పోయిన తరువాతనే నా తల్లియొక్క భ్రమను నివారించు నిమిత్తమయి నేను శరభసాళ్వ మంత్రము నుపదేశమయితిని—" అని కోరంగిలో తనకు తటస్థపడిన భూతవైద్యుడి వృత్తాంతాన్ని వివరిస్తూ స్వీయచరిత్రలో మంత్ర తంత్రాల మోసాలు బయటపెట్టారు వీరేశలింగం (పుట 55) - (ప్ర. భా: విశాలాంధ్ర ప్రచురణ — 1982)

పదియాఱు రూపాయలను బహుమాన మిచ్చిరి.[1] శాస్త్రులారాత్రి అమ్మవారి పెట్టెను దెచ్చినప్పు డందులో వేసి కొన్ని బొమ్మరాళ్ళను మాత్రము తెచ్చుకొనెను. ఆవలి కండలను బంపివేసి తానొక్కడును లోపలఁ గూరుచున్నప్పుడు తలుపువేసికొని గదియొక్క మట్టిమిద్దెకు నడుముగా మేకులను దిగఁగొట్టి యా మేకులకు జనుపనార త్రాడును గట్టి, క్రొత్త బట్టలోఁ గొంత ముక్కను జించి వానికిఁ గొంచెము కొంచెము దూరముగా బొమ్మరాళ్ళను ముడివైచి గుడ్డను దిట్టముగా నేతిలోనుంచి యొకకొనను జనపనారత్రాటికి వ్రేలాడఁగట్టి, దానికి సూటిగా క్రింద భూమిమీఁద పళ్ళెమునిండ నీళ్లుపోసి నీళ్ళలో పువ్వులను చక్కఁగా బఱచి, ఆ గుడ్డకొనకు చేపమంటించి హరిశాస్త్రులు వెలుపలికి వచ్చెను అప్పు డీవలకు వచ్చిన రెండు మూఁడు నిమిషముల కెల్లను గుడ్డ యంటుకొనఁగా మండుచుండెడు [illegible]రుబొట్లు నీటిలోఁబడి టప్పుమని మనుష్యులఁమీఁద దెబ్బవేసినట్లు చప్పుడు కాసాగెను. ఆవల బొమ్మరాళ్ళ వఱకును కాలినప్పుడారాయి యూడి నీళ్ళలోఁబడి గొప్ప ధ్వనిని జేయుచు వచ్చెను. కాని పళ్ళెములో నడుగునఁ బువ్వులుండుటచేత నిత్తడి పళ్ళెము మీఁద వాయించినట్టెంతమాత్రము వినఁబడినదికాదు, ఆ గుడ్డంతయు మండిపోయిన తరువాత అతఁడు లోపలికిఁ బోయి మసి మొదలగువానిని పూర్ణముగా నెత్తుకొని వెడలిపోయెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు సువర్ణవిద్యను గ్రహింపవలెనను నపేక్షతో నిత్యమును బైరాగికి సమస్తోపచారములను జరిపించుచు, అతని సమయము కనిపెట్టి యనుసరించుచు, అతఁడొకనాడు గంజాయి త్రాగి యుల్లాసముగాఁ గూరుచున్నప్పుడు చేరఁ బోయి వినయముతో "బావాజీ! లోకములో సువర్ణముచేయు విద్య యున్నదా ?" అని యడిగెను. అతఁడు మందహాసముచేసి 'ఉన్నది' అని చెప్పెను ఆ పయిని మాటల ధోరణిని 'ఆ విద్యయొక్క సంగతి యెటువంటి'దని రాజశేఖరుఁడుగారు మహాభక్తి శ్రద్ధలతో చేతులు జోడించుకొని యడిగిరి అందుమీఁద నతఁడు 'సంగతి పరమరహస్య మయినను నీకుఁ జెప్పెద' నని పూర్వయుగములలో

---

1. "తమ మంత్రములయందు పటిమ లేదని యెరిగి ధనార్జనమునకయి మాయ వేషములు వేసి పరులను మోసపుచ్చుచుండువారు సహితము యితరుల మంత్రములయందు పాటవము కలదని నమ్ముచుందురు." అని కోరంగి ఆంగ్లో వెర్నాక్యులర్ స్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా వీరేశలింగం పనిచేస్తున్న రోజుల్లో తనకు తటస్థపడిన ఒక దయ్యాలపోతు కపట మాంత్రికుడి వృత్తాంతం స్వీయచరిత్రలో వర్ణించారు. వీరేశలింగం తనపై శరభసాళ్వం ఉపయోగించాడని భయపడి ఆ మాంత్రికుడు జబ్బుపడటం, ఆ భూత వైద్యుడిపై జాలిపడి తన ఇంట్లోనే వుంచుకొని వైద్యం చేయించడం స్వీయచరిత్రలో రాశారు పంతులుగారు.

"అతడు పూర్ణముగా స్వస్థతపడిన తరువాత నాతనికొక క్రొత్తబట్ట కట్టబెట్టి యొక రూపాయి రొక్కమిచ్చి పంపివేసితిని. శరభసాళ్వ మంత్ర మెఱుగ నపేక్షించువారు నా రాజశేఖర చరిత్రమునందు జూడవచ్చును " అన్నారు స్వీయచరిత్రలో. పుట 55, ప్ర. భా.-1982

స్పర్శవేదివలన నినుము బంగారమగుచు వచ్చెను గాని యీ కలియుగములో స్పర్శవేది లేదనియు, పూర్వము శంకరాచార్యులవారొక యీఁడిగవానికి సువర్ణముఖి యను విద్య నుపదేశింపఁగా వాఁడు చిరకాలము బంగారమును జేసి కడపట యోగులలో గలసి వారికుపదేశించి దేహము చాలించెననియు, తన గురువా విద్యను తన కుపదేశించెనుగాని మంత్రముయొక్క పునశ్చరణము పూర్తికానందునఁ దనకది యింకను ఫలింపలేదనియు, తానిప్పుడు పసరులతో మాత్రమే బంగారమును జేయఁ గలనెనియు, రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁది యనుగ్రహము చేతనే చెప్పినట్లు జెప్పి, ఎల్లవారలుదన్ను బంగారము చేయుమని బాధింతురు గాన ఆ సంగతిని మహా రహస్యముగా నుంచవలెనని కోరెను రాజశేఖరుఁడుగారు తానా ప్రకారము గోప్యముగా నుంచెదననియు ప్రమాణముచేసి తనకు సువర్ణముచేయు యోగమును జెప్పుఁడని బహు విధముల వానిని ప్రార్థించిరి. దానిపయిని ఆ బైరాగి యది గృహస్థులు చేయఁగూడదనియు, చేసినయెడల వంశక్షయ మగుననియుఁ జెప్పి తనయెడల విశ్వాసముగలవారికి తానే బంగారమును జేసి యిచ్చెదను గాని యోగమునుమాత్రము చెప్పనని చెప్పెను.[1]

అందుమీఁద బంగారమునైనఁ జేయించుకోవలెనను నాశపుట్టి మఱింత శ్రద్ధా భక్తులతో నాతని నాశ్రయించుచు నొకనాఁటి యుదయకాలమున రాజశేఖరుఁడు గారు పాలును శక్కరయుఁ దీసికొనివచ్చి యిచ్చి కూరుచుండియుండఁగా, ఆ బైరాగి రాజశేఖరుఁడుగారిమీఁద దనకుఁ బరిపూర్ణానుగ్రహము గలిగినట్టు ముఖ చిహ్నములనుఁ గనఁబఱచుచు నొక బేడయెత్తు బంగారమును బేడయెత్తు వెండినిఁ దెమ్మని యడిగి యాతఁడు తెచ్చిన తరువాత వానిని రెంటిని నొక గుడ్డలో కట్టి

1. ఈ శతాబ్దం మొదటి సంవత్సరాలలో రాజమండ్రి మున్సిపల్ కక్షలను వివరిస్తూ ఆంధ్రకేసరి ప్రకాశం పంతులు సందర్భానుసారంగా ఆ రోజుల్లో బంగారం తయారుచేస్తామనే కపట యోగుల ప్రాబల్యం వుండేదని ఒక వృత్తాంతం వ్రాశారు తనకు మున్సిపల్ రాజకీయాలలో అత్యంతాప్తుడైన యేలూరి లక్ష్మీనరసింహంగారిని దొంగ బంగారం కేసులో ఇరికించటానికి ప్రతిపక్షంవాళ్ళు పన్నిన యెత్తుగడ ప్రస్తావిస్తూ ప్రకాశం పంతులుగారు ఈ విషయాలు వ్రాశారు. రాజశేఖర చరిత్ర రచనాకాలం 1878. ప్రకాశంగారి స్వీయచరిత్రలోని వృత్తాంతం 1901, 1902 సం॥లకు చెందింది.

"నా పార్టీలో నాకు బలంగా ఉండే యేలూరి లక్ష్మీనరసింహంగారిమీద మళ్ళీ ఒక కేసు బయలుదేరదీశారు. ఆ రోజులో రాగి బంగారం చేస్తామనే మంత్రగాళ్ళు వాళ్ళ మాయల్లో పడే అమాయకులూ ఉంటూండేవాళ్ళు. శనివారపుపేట ఎస్టేటులోకి ఇల్లాంటి మంత్రగాడొకడు సిద్ధమై, రాగి బంగారం చెయ్యడానికి పూనుకున్నాడు. ఒకగదిలో దేవతని పెట్టి, ఇంట్లో ఉండే బంగారమూ, జవాహరీ అంతా ఆ దేవతకి అలంకరించి పూజ చెయ్యాలని చెప్పి బంగారం అంతా సేకరించాడు. నాలుగురోజులు జపం అయ్యాక ఆ బంగారం అంతా మూటకట్టుకొని రాత్రి రాత్రి ప్రయాణమై మాయమైపోయాడు."

పుట 135– నా జీవితయాత్ర–(1957)

రాజశేఖరుఁడుగారు చూచుచుండఁగా నిప్పులలో వేసి కొంతసేపుండనిచ్చి యొక పసరును దానిమీఁద పిండి కొంచెముసేపు తాళి పట్టకారుతోఁ దీసి రెండుబేడల యెత్తు బంగారమును చేతులోఁ బెట్టెను అందుమీఁద రాజశేఖరుఁడుగారు మఱింత యాశ కలవారయి, తమ యింటగల బంగారమును వెండిని గలిపి యేకముగా బంగారమును జేసిపెట్టుఁడని వానిని బహువిధముల వేఁడుకొనిరి. అట్లు వేఁడుకోఁగా వేఁడుకోఁగా గోసాయి యాతని ప్రార్థన నంగీకరించి యింటఁగల బంగారమును వెండినిఁ జేర్చి యొక మూట గట్టి నియమించెను ఆతని యాజ్ఞానుసారముగా రాజశేఖరుఁడుగారు తమ యింటగల నగలును వెండిపాత్రములును ధనమును ప్రోగు చేసి యొక పెద్ద మూటను గట్టి యింటనున్నవారు సహిత మెఱుగకుండ రహస్యముగ బైరాగియొద్దకుఁ దీసికొని వచ్చిరి అతఁడు వెంటనే పిడకలదాలి పెట్టించి యామూటను రాజశేఖరుఁడుగారి చేతులతోనే దానిలోఁ బెట్టించి పుటమువేసి ఆయనను లోపలికిఁ బోయి విసనగఱ్ఱను దెమ్మని పంపెను రాజశేఖరుఁడుగారు విసనకఱ్ఱను బట్టుకొని మరల వచ్చునప్పటికి బైరాగి గొట్టముతో నూదుచుండెను; పిడకల సందుననుండి మూటయు కనఁబడుచుండెను అప్పుడు బైరాగి మరికొన్ని పిడకలను పైనిబెట్టి మంట చేసి, తాను వేమగిరి కొండమీఁద నున్న మూలికలను గొనివచ్చుట కయిఁ వెళ్ళెదననియు, తాను బోయి వానిని గొనివచ్చి పసరు పిండినం గాని యంతయు బంగారము కాదనియు, దాను వచ్చులోపల పిడకలను వేసి మంటచేయుచు జాగ్రత్తతోఁ గనిపెట్టుకొని యుండవలయుననియుఁ జెప్పి, మూలికల నిమిత్తమయి వెళ్ళెను. ఆతఁడు వనమూలికల కయి వెళ్ళి యే వేళకును రానందున, రాజశేఖరుఁడుగారు తామక్కడనే యుండి. బైరాగిని పిలుచుకొనివచ్చుట కయి మనుష్యులను బంపిరి వారును గొండయంతయు వెదకి యెక్కడను అతని జాడను గానక మందుచెట్టు దొరకకపోవుటచేత దూరపు కొండలకుఁ బోయినాఁడేమో యనుకొని మరలవచ్చి యా వార్తను జెప్పిరి. ఆ బైరాగి బంగారముచేయు మూలికలు దొరకనందున గాఁబోలు మరల రానేలేదు అతని నిమిత్తమయి యొక దినము వఱకు వేచియుండి రాజశేఖరుఁడుగారు పుటము దీసి చూచునప్పటికి దానియందు బంగారమును వెండియు లేదుగాని తెల్లని భస్మము మాత్ర ముండెను. సులభముగా రజిత భస్మమును సువర్ణ భస్మమును నయినందున రాజశేఖరుఁడుగారు సంతోషించి పదిలముగా దానిని దాచిరి కాని, యేమి కారణముచేతనో యా భస్మమందు బరువు గాని సువర్ణాది భస్మములయందుండు గుణముకాని కనఁబడలేదు.

ఏడవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారి బీదతనము — సుబ్బమ్మ మరణము — బంధుమిత్రుల ప్రవర్తన— రాజమహేంద్రవర ప్రయాణము — గ్రహణ స్నానము.

పూర్వము పుస్తకములయందు — శ్లో॥ ఆధివ్యాధిశతైర్జనస్య వివిధైరారోగ్యమున్మూల్యతే। లక్ష్మీర్యత్ర పతంతి తత్ర వివృతద్వారా ఇవ వ్యాపదః॥ ఇత్యాదులకు ధనమే యాపదలకెల్లను మూలమని బోధించు వచనములను జదువునపుడు పురాణవైరాగ్యము గలిగి రాజశేఖరుఁడుగారు దారిద్ర్యమును గోరుచు వచ్చిరి లక్ష్మీవలెఁగాక యామె యప్పయైన పెద్దమ్మవారిప్పుడు నాశ్రితసులభురాలు గనుక, ఆతని కోరిక ప్రకారము దరిద్రదేవత వెంటనే ప్రత్యక్షమయి యాతని యభిమతమును సిద్ధింపఁజేసినది. కాని తాను మునుపనుకొన్నరీతిని పేదఱిక మాతని కంత సుఖకరమయినదిగాఁ గనిపించలేదు ఇప్పుడు మునుపటివలె నిచ్చుటకు ధనము లేకపోయినది గనుక, ఈవరకు నాతని నింద్రుఁడవు చంద్రుఁడవని పొగడుచు వచ్చిన స్తుతిపాఠకులందఱును మెల్లమెల్లగా నాతనిని విడిచిపెట్టి, అతనివలన ధనికులయి బాగుపడినవారి యొద్దకుఁ బోసాగిరి అయినను రాజశేఖరుఁడుగారు చేయిచాచి యాచించినవారి నూరక పొమ్మనలేక నోటితో లేదనునది చేతితోనే లేదనుచు, తమ కున్నదానిలోనే వేళకు వచ్చి యడిగిన వారికి భోజనము పెట్టుచుండిరి. అందుచేత నతిథి యెంత బీదవాఁడయిన నెంత సంతోషించుచుండునే కాని మునుపటివలె విందులకు విజయంచేయు మిత్రులవంటివా రెవ్వరు నిప్పుడు సంతోషపడుచుండలేదు. ఈ దానధర్మములకు సహితము కొంత ధనము కావలసియున్నది. కాఁబట్టి, ఇంటఁగల యిత్తడిసామానులను కుదువబెట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు సొమ్ము తెచ్చుచుండిరి. అందుచే నానాఁటికి గృహమునఁగల సొత్తు తక్కువయి కాపాడవలసిన భారము తగ్గుచుండెను [1] ఇట్లు కొంతకాలము జరుగఁగా

---

1. తమ తాతగారు చనిపోయిన తరువాత తండ్రులు వుద్యోగంకోసం కృషిచేస్తున్న రోజుల్లో తమ కుటుంబాన్ని క్రమంగా బీదతనం ముసురుకున్న వైనం వీరేశలింగం తన బాల్యాన్ని వర్ణిస్తూ స్వీయచరిత్రలో ప్రస్తావించారు.

"తరువాత గృహవ్యయముల నిమిత్తమయి మా తండ్రులు మొట్టమొదట మా తాతగారిల్లు పెంపుచేయుటకొరకు నిలువయుంచిన కలపను విక్రయించివేసిరి; పిమ్మట దొడ్డిలో పడమటివైపుది కొంత భాగము అమ్మివేసిరి; అటుపైని వెండి బంగారపు వస్తువులను విక్రయము చేయసాగిరి."

పుట 10—ప్ర. భా; మొ. సం. 1982.

మించుమించుగా నింటఁగల జంగమరూపమయిన సొత్తంతయు బట్టలును తట్టలును
కొయ్యలుమగా మాఱఁజొచ్చెను. అప్పుడు సహిత మాతఁడు యాచించినప్పుడు
లేదని యెవ్వరి మనస్సులకును నొప్పి కలుగఁజేయ నిష్టములేనివాఁడయి, మున్నె
న్నఁడు నసత్యమన్నమాట నెఱుఁగనివాఁ డయినను దరిద్రత్వ దేవతయొక్క యుప
దేశముచేత ధనదానములకు బదులుగా వాగ్దానముల మాత్రమే చేయ నారంభించెను.
ఆహా! మనుష్యులచేత దుష్కార్యములను జేయించుటలో దారిద్ర్యమును మించినది
మఱియొకటి లేదుగదా? అతఁ డీప్రకారముగా సర్వవిధములచేతను బాధపడు
చున్నను, ఆ సంగతి నొరులెఱుఁగకుండుట కయి భోజనపదార్థములలోఁ దక్కువ
చేసియైన మంచిబట్టలను గట్టుకొనుచు అప్పుచేసి యైన బీదసాదల కిచ్చుచుఁ బయి
కొకరీతి వేషముతోఁ బ్రవర్తించుచుండెను అది యేమి మాయయోకాని లోకములో
నెల్లవారును తాము సుఖపడుటకయి వహించుదానికంటెఁ దాము సుఖము ననుభ
వించుచున్నట్లితరులకుఁ దోఁచునట్లు చేయుటకయియే విశేష శ్రద్ధను వహించి,
పేదతనమువలనఁ గలుగు సౌఖ్యములను లాభములను వేదాంతగ్రంథములు వర్ణించి
చెప్పుచు ధనము పాపమునకుఁ గుదురని దూషించుచున్నను, రాజశేఖరుఁడుగారు
మాత్రము మనల నీదారిద్ర్యదేవత యెప్పుడు విడుచునాయని నిమిష మొక యుగ
ముగాఁ గడుపుచుండిరి; కాఁబట్టి యాతఁ డింతవఱకును లక్ష్యముతోఁ జూడని
యదృష్టదేవత నిప్పుడు మఱిమఱి ప్రార్థింపసాగెను. దాని నాతఁ డెంతయాసపడి
వేఁడుచువచ్చెనో యా యదృష్టదేవతయు నంతదూరముగాఁ దొలఁగ నారంభి
చెను

అట్టి సమయములోనే సుబ్బమ్మకు రోగము తిరుగఁ బెట్టినది. డబ్బులేక
యిబ్బంది పడుచున్న సమయములోనే యుపవాసమును నుప్పిడులును చేసి దినమున
కిరువదిస్నానములు చేసి తడిబట్టలు కట్టుకొని రోగపడి యెక్కువ కర్చును దెచ్చి
పెట్టినందున కామెమీఁద నెంతో కోపము వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు విసుగుకొను
చుండఁగా, పనినిమిత్తమయివచ్చి తిరిగిపోవుచున్న యొకబ్రాహ్మణుడు దగ్గఱనుండి
విని యామెను దూషించిన లాభములేదని చెప్పితాను వంటబ్రాహ్మణుఁడనుగా గుది
రెదననియు, ఆమెను మనసు వచ్చినన్నాళ్ళు రోగపడనిండనియుఁ జెప్పుటయేకాక
వంటను నలభీమ పాకములను మించునట్లు చేయ తా నున్నందున నిష్టమున్నచో
నామె మృతి నొందినను బొందవచ్చునన్న యభిప్రాయమును సహితము సూచనగాఁ
గనబఱిచెను అతని దెట్టిసత్యవాక్కో కాని యాదినము మొదలుకొని తగువైద్యుఁడు
లేనందుననో, ఆ బ్రాహ్మణుఁడే పథ్యపానములు జరుపుచు వచ్చినందునో వ్యాధి
ప్రబలి యొకనాఁడామెకుఁ బ్రాణములమీఁదికి వచ్చెను. ఆ దినము నక్షత్రము
మంచిదికాదని పురోహితుఁడు చెప్పినందున, ఆమెను వీధిలోనికిఁ గొనిపోయి గోడ
ప్రక్కను భూశయనముచేసి యొకచాప యడ్డము పెట్టిరి. ఆమెయు రాత్రి జాము
ప్రొద్దుపోయిన తరువాత లోకాంతరగతురా లయ్యెను. ఆ దినము తెల్లవాఱినదనుక

నింటనున్న వారందఱును పీనుఁగుతో జాగరము చేసిరి. మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలము నుండియు సమస్తప్రయత్నములు చేసినను, ఊరనున్న బ్రాహ్మణులలో నెవ్వరును సాహాయ్యమునకు వచ్చినవారుగారు; రాజశేఖరుఁడుగారు తామే వెళ్ళి యొకచోట బోగముదాని యింట పీనుఁగుల విస్సన్నను పట్టుకొని సంగతిని దెలుపఁగా అతఁడు బేరముల కారంభించి పదియాఱురూపాయలకు శవమును మోచుట కొప్పుకొని లేచివచ్చెను. ఇప్పుడు సహిత మాంధ్రదేశపు బ్రాహ్మణులలో ముఖ్యముగా స్మార్తులలో నెవరియింటనైనా ఎవ్వరైనను మృతినొందినప్పుడు బంధువులును కులమువారును తక్కిన మతములయందువలెఁ దమంతటవచ్చి సాయముచేయుట లేకపోఁగా వచ్చిప్రార్థించినను రాకసాకులు చెప్పుటయు మొగము చాటువేయుటయు బ్రాహ్మణజాతికంతకు నవమానకరముగానున్నది. సమస్తాపదలలోను ఘోరతరమయి యీ యాపదకే యెవ్వరును తోడుపడనపుడొక మతములో నుండుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఉండకపోవుటవలన హానియేమి? ఆదినము శవమింటినుండి కదలునప్పటికిఁ బగలు రెండుజాము లయినది. దహనముచేసి మరల వచ్చునప్పటికిఁ బడమట నాలుగుగడియల ప్రొద్దున్నది, తరువాత విధ్యుక్తముగా సంచయనము మొదలయిన యపరకర్మలన్నియు జరిగినవి [1]

మునుపటివలె రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుటకయి బంధువులును నంతగా వచ్చుట మానివేసిరి; వీధిలో గనఁబడినపుడు సహితము చూడనట్టు తొలఁగిపోవుటకే ప్రయత్నించుచు విధిలేక కలిసికొని మాటాడునప్పుడు సంగ్రహముగా రెండుమూడు మాటలతోనే సరిపెట్టుచువచ్చిరి ; పూర్వ మాయన మాటాడునపుడెల్లను ముఖస్తుతులను జేయువారు తరువాత సమ్మతిని గనఁబఱచు శిరఃకంపములను మాత్రము చేయుచు నాతని మాటలను మందహాసముతో వినసాగిరి. కొన్నాళ్ళకా శిరఃకంపములును మందహాసములును పోయి యూరక యూకొట్టుట క్రింద మాఱినవి; అటుపిమ్మట నా యూకొట్టుటలు సహితము నడఁగి హితబోధలు బలిసినవి; కాలక్రమమున హితబోధలు సహిత మడుగంటి యొకరీతి పరిహాసములుగా బరిణమించినవి. రాజశేఖరుఁడుగారును దారాపుత్రాదులును ధనములేనివా రయినను తామొక దుష్కార్యమునకయి ధనమును దుర్వినియోగము చేయలేదు గదా యని మనసులో

---

1 "మన దేశములో శవములను స్మశానములకుగొనిపోయెడు విధమును, శవములను దహనము చేసెడు విధమును, నాగరికులచే గర్హింపదగినవిగా నున్నవి. మరణసమయములయందు బంధువులు తోడుపడి శవములను మోయక ప్రేత పత్నుల వగల దెగనమ్మించియైన డబ్బిచ్చి పనికిమాలిన యపవిత్రులచేత మోయించుటయు .... బ్రాహ్మణులలోని యవశ్య సంస్కరణీయములైన దురాచారము"

స్వీయచరిత్ర, ప్ర. భా. పుట 103 ఈ విషయాన్ని గూర్చి వివేకవర్ధనిలో కూడా పంతులుగారు ద్విజులలోని గొప్ప దురాచారము, (ఏప్రిల్ 1880) శవవహన సాహాయ్యము (నవంబర్ 1880) మొదలైన వ్యాసాలు ప్రచురించారు.

నొకవిధమయిన ధైర్యమునవలంబించి యున్నదానితోనే తృప్తివహించియుండఁగా, వారి సౌఖ్యమునుగని యోరువలేనివారు కొందఱు మిత్రులని పేరుపెట్టుకొనివచ్చి వారును వీరును మిమ్ము దూషించుచున్నారని చెప్పి వారి నెమ్మదికి భంగము గలిగించుచు వచ్చిరి; రాజశేఖరుఁడుగారు చేసిన వ్యయమును బూర్వము దాతృత్వ మని వేయినోళ్ళఁ బొగడినవారే యిప్పుడు దానిని దుర్వినియోగమని నిందింపసాగిరి; ఆయనవలనఁ బూర్వ మెన్నివిధములనో లాభములను బొందినవారు సహితము రాజశేఖరుఁడుగారు వీధిలోనుండి నడచుచున్నప్పుడు వ్రేలితోఁ జూపి యీయనయే తన ధనమంతయుఁ బాడుచేసికొని జోగియైన మహానుభావుడని దగ్గఱ నున్నవారితోఁ జెప్పి నవ్వ మొదలుపెట్టిరి ఈవఱకును సీతను దన కుమారుని కిమ్మని నిర్భంధించుచు వచ్చిన దామోదరయ్య, ఇప్పుడాపిల్లను దనకొడుకునకుఁ జేసికోనని వారి వీరి ముందఱను బలుకజొచ్చెను ఆ సంగతి కర్ణపరంపరచే రాజశేఖరుఁడుగారి వఱకును వచ్చినందున ఆయన యొకదినము పోయి యడుగగా తానీసంవత్సరము వివాహము చేయనని చెప్పెను సుబ్రహ్మణ్యమంతటి యదృష్టవంతుఁడు లోకములో మఱి యెవ్వరును లేరని జాతకము వ్రాసిన సిద్ధాంతియే యతనికిఁ గన్య నిచ్చెదనన్నవారి యింటికిఁబోయి యాతనిది తాను జూచినవానిలో నెల్ల జబ్బుజాతక మనిచెప్పి పిల్లనీకుండఁ జేసెను. రాజశేఖరుఁడుగారు ధనములేక బాధపడుచుండియు నొరులనడుగుట కిష్టములేనివారయియూరకుండఁగా నిజమైనమిత్రుడొకడైనా నుండక పోవునా యనియెంచి మాణిక్యాంబయు, సుబ్రహ్మణ్యమును రాజశేఖరుఁడుగారి కడకుఁబోయి నారాయణమూర్తినిగాని మఱి యెవ్వరినైననుగాని బదులడిగి యే మాత్రమయిన సుబ్బమ్మ మాసికమునకయి తెండని ప్రార్థించిరి ఆయన వారి మాటను దీసివేయలేక దామోదరయ్యను నారాయణ మూర్తిని మిత్రులవలె నటించి తనవలన లాభమును బొందిన మఱికొందఱిని బదులడిగి చూచెను గాని, అక్కఱ లేనప్పుడు వెనుక మేము బదులిచ్చెదము మేము బదులిచ్చెదమని యడుగనిదే పలు మాఱు సంతోషపూర్వకముగాఁ జెప్పుచు వచ్చినవా రిప్పుడు నిజముగాఁ గావలసి వచ్చినది గనుక పోయి యడిగినను వేయి క్షమార్పణలు జెప్పి విచారముతో లేదనిరి. పలువురు రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికి వచ్చుట మానుకొన్నను, గొంత కాలమువఱకును గొందఱు వచ్చుచుండిరి. కాని తమ్మేమయిన ఋణ మడుగుదు రేమో యని యిప్పు డావచ్చెడువారు కూడ రాకుండిరి కాఁబట్టి మును షెప్పుడును మనుష్యులతో నిండియుండి రణగుణధ్వని గలిగియుండెడి రాజశేఖరుఁడుగారి గృహమిప్పుడు త్రొక్కి చూచువారులేక నిశ్శబ్దముగా నుండెను అయిన నాస్థితి యందది చిరకాల ముండినదికాదు; దాని సంభ్రమహూ ర్తబల మెట్టిదో కాని తరు వాత మరల సదా మనుష్యులతో నిండి మునుపటికంటెను సమ్మర్దము గలిగి బహుజనధ్వనులతో మ్రోయు చుండెను మునుపు మనసులో నొకటి యుంచుకొని పయి కొకటి చెప్పుచుఁ గపటముగాఁ బ్రవర్తించువారితోను, బట్టి

యిమ్మని కూడుపెట్టుమని యాచించు దరిద్రులతోను నిండి యుండెనుగాని యిప్పుడు మనసులో నున్నదానినే నిర్భయముగా మొగముమీఁద ననెడు ఋజువర్తనము గల వారితోను బట్టలును భోజనపదార్థములు గొన్నందునకయి యీవలసిన సొమ్మిమ్మని యధికారమును జూపు భాగ్యవంతులతోను నిండియుండ నారంభించెను. గృహమునకు మనుష్య సమృద్ధి కలిగినట్టుగానే రాజశేఖరుఁడుగారికి వస్తుసమృద్ధియు నానాఁటి కధికముగాఁ గలుగ నారంభించెను మునుపటివలెఁ బగటిపూటయందుఁ బదార్థసందర్శన మంతగాఁ గలుగకపోయినను తదేకధ్యానముతో నున్నందున రాత్రులు కలలయందుమాత్రము తొంటికంటె సహస్రగుణాధికముగాఁ గలుగుచుండెను. ఆ బాధ లటుండఁగా, మున్ను రుక్మిణి శిరోజములను తీయించక పోవుటయే బాగుగ నున్నదని శ్లాఘించిన శ్రోత్రియులే యిప్పు డాతనినిఁ బలు విధముల దూషించుటయే కాక సభవారికి నూఱురూపాయ లపరాధము సమర్పింపకోనియెడల శ్రీ శంకరాచార్యగురుస్వామికి వ్రాసి జాతిలో నుండి వెలివేయించెదమని బెదరింపఁజొచ్చిరి [1] ఋణ ప్రదాతలతో నిండియుండి యిల్లొక యడవిగా నున్నందునను, వీధిలోనికిఁ బోయిన సుగుణములను సహితము దుర్గుణములనుగానే పలుకుచు హేళనచేయు మహాత్ములతో నిండియుండి యూ రొకమహాసముద్రముగా నున్నందునను గౌరవముతో బ్రతికినచోటనే మరల లాఘవముతో జీవనము చేయుటకంటె మరణమయినను మేలుగాఁ గనఁబడినందునను, ఏలాగునైనను ఋణవిముక్తి చేసికొని యూరువిడిచి మఱియొక చోటికిఁ బోవలెనని ఆయన నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి వెంటనే రామశాస్త్రియొద్దకు బోయి యింటి తాకట్టుమీఁద నయిదువందల రూపాయలను బదులుపుచ్చుకొని, సొమ్ము సంవత్సరము నాఁటికి వడ్డీతోఁగూడ దీర్చునట్టును, గడువునాఁటికి సొమ్మియ్యలేని పక్షమున నిల్లాతనికిఁ గ్రయ మగునట్టును పత్రమును వ్రాసియిచ్చెను. ఆ ప్రకారముగా సొమ్ము బదులుతెచ్చి దానిలో నాలుగు వందల రూపాయలతో ఋణములన్నిటిని దీర్చివేసెను. బదులిచ్చిన మఱుసటి నాఁటినుండియు నిల్లు చోటుచేసి తన యధీనము చేయవలసినదని రామశాస్త్రి వర్తమానమును పంపుచుండెను పూర్వము స్కాంద

---

1. మొట్టమొదటి సారి శ్రీ పునర్వివాహం తాము నిర్వహించినప్పటి సాంఘిక పరిస్థితులను వీరేశలింగం పంతులు స్వీయ చరిత్రలో విపులంగా వర్ణించారు.

"కొన్ని దినములలోనే ముప్పది మందికి శ్రీ శంకరాచార్యస్వాములవారి యొద్దనుండి బహిష్కార పత్రికలు కూడ వచ్చినవి. మా యూరి సభాపతులు మొదలైన వారాపత్రికలను జూచి పరమానంద భరితులయి వానిని ప్రకటించుటకు శ్రీ విజయనగరము మహారాజుగారి బాలికా పాఠశాలలో సభచేసిరి ....వారిని వెలివేసితిమనియు శుభాశుభకార్యములయందు వారియిండ్ల కెవ్వరును పోఁగూడదనియు వారి నెవ్వరి యిండ్లకును బిలువ గూడదనియు.- కేకలు వేయుచు బల్లలమీద నెక్కి గంతులువేసి యరచిరి "పుట 141; ప్ర. భా, మొ. సం. —1829

పురాణమును జదివినప్పటినుండియు రాజశేఖరుఁడుగారి మనసులోఁ గాశీయాత్ర వెళ్ళవలెనని యుండెను. ఆకోరిక యిప్పుడీ విధముగా నెఱవేఱనున్నందునకు సంతోషించి, రాజశేఖరుఁడుగారు సకుటుంబముగా గంగాస్నానము చేసివచ్చుటకు నిశ్చయించి తారాబలమును చంద్రబలమును బాగుగనున్నయొక చరలగ్నమునందుఁ బ్రయాణమునకుఁ ముహూర్తము పెట్టి "ప్రతిపన్నవమీపూర్వే" యని యుండుటచేత తిథిశూల లేకుండఁ జూచుకొని "సపూర్వేశనిసోమేచ" యనుటచేత వారశూల తగులకుండ ఫాల్గుణశుద్ధ త్రయోదశీ బుధవారమునాఁడుమధ్యాహ్నము నాల్గుగడియల ప్రొద్దువేళ బయలుదేఱుటకు బండినొక దానిని గుదిర్చి తెచ్చిరి వారివఱకుఁ జేసిన యాత్రలన్నియు గోదావరి యొడ్డున నుండి యింటియొద్దకును, ఇంటియొద్ద నుండి గోదావరి యొడ్డునకునేకాని యంతకన్న గొప్పయాత్రలను జేసిన వారు కారు.

బండిని తెప్పించి వాకిటఁగట్టిపెట్టించి ప్రయాణ ముహూర్తము మించిపోక మునుపే బండిలో వేయవలసిన వస్తువులను వేయవలసినదని రాజశేఖరుఁడుగారు పలుమాఱు తొందరపెట్టినమీఁదట మాణిక్యాంబ తెమలివచ్చి బండినిండను సుద్ద తట్టలను బుట్టలను చేఁదలను నింపి మఱియొకబండికిఁ గూడఁ జాలునన్నిటిని వీధి గుమ్మములో నుంచెను; బండిలో నెక్కవలసిన యితడి పాత్రములను బటల పెట్టెలను లోపలనే యుండెను; ఇంతలో రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి యాబుట్టలు మొదలగువానిని బండిలోనుండి దింపించి వారు వెళ్ళిపోవుచున్నారని విని చూడ వచ్చిన బీదసాదలకుఁ బంచిపెట్ట నారంభించెను. ఆ వఱకు లోపలనుండి కదలి రాకపోయినను రాజశేఖరుఁడుగారు వస్తువులను బంచిపెట్టుచున్నారన్న మాటను విన్నతోడనే యిరుగుపొరుగుల బ్రాహ్మణోత్తములు వాయువేగమునఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చిరి. బండిలో స్థలము చాలక క్రిందనుంచిన తట్టలు మొదలగువానిని మాణిక్యాంబయుఁ దన్ననుసరించుచున్నవారికిఁ బంచిపెట్టెను. తరువాతఁబెట్టెలును తడి సామానులును బండిలోనెక్కింపఁబడినవి; మునుపు నాలుగుబండ్లలోనెక్కించినను సరిపోని సామాను లిప్పుడొక్క బండిలోనికే చాలక దానిలో నలుగురు గూరుచుండుటకు స్థలము కూడ మిగిలెను. రాజశేఖరుఁడుగారెంతో తొందరపెట్టుచున్నను మాణిక్యాంబ తన కాప్తురాండ్రయిన యొకరిద్దఱు పొరుగుస్త్రీలవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని వచ్చుటకే ప్రత్యేకముగా నలుగుగడియలాలస్యము చేసెను. ఈ లోపుగా మంచములను బండీగూటిపయిని గట్టించి, పిల్లలను బండిలో నెక్కించి, రాజశేఖరుఁడుగారు కోపపడినందున మాణిక్యాంబ వచ్చి బండిలోఁ గూరుచుండెను. బండివాని యొద్దకు వచ్చినప్పటినుండియుఁ గొంచెము వట్టిగడ్డిపరకలతోను కావలసినంత జలముతోను మితాహారమును గొనుచు పథ్యము చేయుచున్న బక్కయెడ్లు మెల్లగా బండిని లాగ నారంభించెను. బండివాఁడును వాని వెనుకనే నడచుచు మేఁతవేయుటలోఁ బరమ లుబ్ధుఁడుగానే యున్నను కొట్టుటలో మాత్రము మిక్కిలి యౌదార్యమును గనఁ

బఱుపసాగెను. ఊరి బయలవఱకును వచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారి వలన బిచ్చములను గొన్న నిరుపేదలయిన తక్కువజాతులవారు పలువిధముల వారిని దీవించి, విచారముతో వెనుకకు మరలిపోయిరి. నల్లమందు వేసికొనుటచేతనో త్రాగుటచేతనో సహజమైన మత్తతచేతనో యీ మూఁడునుగూడఁ గలియుట చేతనో త్రోవపొడుగునను తూలుచుఁ గునుకుపాట్లుపడుచు నడుచుచున్న బండివాఁడు మొత్త నెక్కి కూరుచుండి,బండిలోనివారికిఁ గావలసినంత పరిమళమును ఆకాశమునఁ జిన్న మేఘములును గలుగునట్లుగా సగము కాలియున్న ప్రాఁతపొగచుట్టలను నాలిగింటిని గుప్పునగుప్పునఁ గాల్చి బండిలోని పెట్టెకుఁ జేరగిలఁబడి హాయిగా నిద్రపోయెను బండియు మెల్లగా ప్రాకుచున్నటే కనఁబడుచుండెను ఇంతలోఁ జీఁకటియుఁ బడెను కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారు క్రిందఁ జూచునప్పటికి బండి కదలుచున్న జాడ కనఁబడలేదు అప్పుడు కుంభకర్ణునివలె నిద్రపోవుచున్న యా బండివానిని లేవఁ బూమ్మక్కోగా, కేకలేమియుఁ బనిచేసినవికావు కాని వాని కాలిమీఁద కొట్టిన దెబ్బలు మాత్రము వానిని కదల్చి యొక్క మూలుగు మూలిగి మరియొక్క ప్రక్కఁ బరుండునట్లుచేసినవి. మహా ప్రయత్నముమీఁద వానినిలేపిక్రింద దిగిచూచువఱకు బండిత్రోవ తప్పివచ్చి యొక పొలములోమోఁకాలిలోతు బురదలో దిగఁబడియుండెను. అప్పుడందఱును దిగి యావచ్ఛక్తి నుపయోగించి రెండుగడియలకు బండినిరొంపిలో నుండి లేవనెత్తి మార్గమునకు లాగుకొనివచ్చిరి. కాని యెద్దు మాత్రము తాము బండిని గొనిపోవుస్థితిలో లేక తమ్మే మఱి యొకరు గొనిపోవలసిన యవస్థయందుండెను, కాఁబట్టి చీఁకటిపడువఱకు బండి శ్రమచేసి వారిని లాగుకొని వచ్చినందుకు ప్రత్యుపకారముగా నిప్పుడు చీఁకటిపడ్డందున వారే బండి నీడ్చుకొని పోవలసిన వంతు వచ్చెను ఇట్టి యవస్థ పగలు సంభవింపక రాత్రి సంభవించినందున కెల్లవారును మిక్కిలి సంతోషించిరి అందఱి బట్టలకును బురదచేతఁ జిన్నవియుఁ బెద్దవియునైన పలువిధములైన పుష్పము లద్దఁబడినవి.బండిలో నెక్కివచ్చినవారి కెట్టున్నను చూచువారు లేకపోయిరి కాని యున్నయెడల వారి కెంతయైన వినోదము కలిగియుండును. బండివాడు భీమునివంటివాఁడు గనుక రాజశేఖరుఁడుగారి సాహాయ్యముచేత బండిని సులభముగా నీడ్చుచుండఁగా, సుబ్రహ్మణ్యము వెనుకజేరి యెడ్లను స్త్రీలను నడిపించుకొని వచ్చెను. వారు నడిచియే వెళ్ళిన యెడల జాములోపలనె రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళి చేరియుందురు గాని బండికూడ నీడ్చుకొని పోవలసివచ్చినందున రాత్రి రెండుయామములకు రాజశేఖరుఁడుగారి పినతండ్రికుమారుఁడగు రామమూర్తిగారి యిల్లు చేరిరి అప్పుడందఱును మంచినిద్రలో నుండిరి కాఁబట్టి బండి చప్పుడు కాఁగానే తలుపు తీయఁగలిగినవారుకారు. కొంతసేపు తలుపువద్ద బొబ్బలు పెట్టిన మీఁదట చావడిలోఁ బరున్నవారెవ్వరో లేచివచ్చి తలుపుతీసిరి రాజశేఖరుఁడుగారి మాట వినఁబడినతోడనే లోపలిగదిలోఁ బరుండి యున్న రామమూర్తిగారు లేచివచ్చి, అన్నగారిని కౌఁగిలించుకొని వారావఱకేవత్తు

పని కని పెట్టుకొనియుండి జాము ప్రొద్దుపోయిన మీఁదటనుగూడ రానందున, ఆ
దినము బయలుదేఱలేదని నిశ్చయించుకొని భోజనములుచేసి తా మింతకుమునుపే
పరుండుకొన్నామని చెప్పి యంత యాలస్యముగా వచ్చుటకు గారణమేమని యడిగిరి.
తాము చెప్పనక్కఱలేకయే తమ బట్టలును మోఁకాలివఱకును బురదలో దిగఁబడిన
కాళ్ళును జెప్ప సిద్ధముగానున్న దానినిమాత్ర మాలస్యకారణముగాఁ జెప్పి బండిని
దాఁచిపుచ్చుకొని వచ్చిన సంగతిని మాత్రము చెప్పక రాజశేఖరుఁడుగారు దాచిరి
అప్పుడీయవలసిన బండికూలి నిచ్చివేసి బండివానిని పొమ్మని చెప్పఁగా వాఁడు
తాను విశేషముగా శ్రమపడితిననియు తన బండి యెడ్లంతటి మంచివి మఱెక్కడను
దొరకవనియు జెప్పి తన్నును తన యెడ్లను గొంతసేపు శ్లాఘించుకొని బహుమతి
రావలెనని యడిగెను. తడవుగ మాటాడనిచ్చిన యెడల మాటవెంబడిని బండిని
తాను లాగుకొని వచ్చిన మాటను చెప్పునేమోయను భయమున సామాను దిగిన
తోడనే బహుమతిని సహితమిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనే వానిని బంపివేసిరి
క్రొత్తగా మగఁడు పోయినవారిని పుణ్యస్త్రీలు భోజనములు అయిన తరువాత
మొదటిసారి చూడరాదు గనుకను, ఆ రాత్రి మంచిదినము కాదుగనుక, సువాసినుల
నందఱను గదిలోనికిఁబోయి తలుపు వేసికొండని యొక విధవ ముందుగా రుక్మిణిని
లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి మఱియొక గదిలోనికిఁ బంపి తలుపు దగ్గఱగా వేసెను;
తరువాత లోపలినుండి యేఁడువారు వచ్చి మాణిక్యాంబ మొదలైనవారు పడమ
టింటిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి రుక్మిణికిఁ దటస్థించిన యవస్థకయి యేడుపులు మొద
లైనవి చల్లారిన పిమ్మట, వారి నిమిత్త మావఱకు చేసిన వంట మిగిలియున్నది
కాన వారికి వడ్డించి రాజశేఖరుఁడుగారి నిమిత్త మప్పుడ తెసరు పెట్టిరి. అందఱును
భోజనము అయిన తరువాత మూఁడుజాములకు పరుండి సుఖనిద్ర చేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్ని దినములు రామమూర్తిగారి ఇంటిలోపలనే
యుండిరి ఒకనాఁడు పడవమీఁద గోవూరునకుఁ బోయి యచటఁ బూర్వము గౌత
ముఁడు తపస్సు చేసిన స్థలమును మాయగోవు పడినచోటును జూచి గోష్పాద
క్షేత్రమునకు స్నానముచేసి రాత్రికి మరల వచ్చిరి మరియొకనాఁడు కోటిలింగ
క్షేత్రమున స్నానమునకుఁ బోయి యచట నొక శాస్త్రుల వలనఁ బూర్వ మాంజ
నేయులొక లింగము నెత్తుకొనిపోయి కాశిలో వేయుటయు అప్పటి నుండియు కాశీ
పట్టణము ప్రసిద్ధిగనుటయు మొదలుగాఁ గల కథను వినిరి ఇంకొకనాఁడు రాజ
రాజ నరేంద్రుని కోటకుఁబోయి అందులోఁ బూర్వము చిత్రాంగిమేడ యున్న
తావును సారంగధరుఁడు పావురముల నెగురవేసిన చోటును జూచి, పూర్వము రాజ
రాజనరేంద్రున కమ్మవారు ప్రత్యక్షమయి నీ వెంతదూరము వెనుక తిరిగిచూడ
కుండ నడుతువో యంతదూరము కోట యగునని చెప్పుటయు, ఆతఁడా ప్రకా
రముగా నడచుచు వెనుక గొప్ప ధ్వని యగుచుండఁగాఁ గొంతసేపటికి మనస్సు
పట్టలేక వెనుక తిరిగి చూచుటయు, చుట్టును బంగారు కట్టుతో నించుమించుగా

ముగియవచ్చిన కోట యంతటితో నిలిచిపోవుటయు, మొదలుగాఁగల కథను దగ్గఱ నున్న వారివలన విని, రాజశేఖరుఁడుగారు సారంగధరుని కాళ్ళను జేతులను నఱికిన స్థలమునే చూచిరావలెనని బయలుదేఱి సారంగధరుని మెట్టకుఁబోయి యక్కడ నొకనిమ్మచెట్టు క్రింద సారంగధరుని కాళ్ళును చేతులను ఖండించిన చాప రాతిని దానిచుట్టును గడ్డిసహితము మొలవక నున్నగానున్న ప్రదేశమును దాని సమీపముననే సిద్ధుఁడు సారంగధరుని గొనిపోయి స్నానము చేయించిన కొలఁకును జూచి వచ్చిరి రాజమహేంద్రవరములో నున్న కాలములో రాజశేఖరుఁడుగారు పట్టణములో నుండెడి జనులకును పల్లెలలో నుండెడి జనులకును నడవడియందేమి వ్యత్యాస ముండునో చూడవలెనని యెల్లవారియొక్క చర్యలును బరీక్షింపసాగిరి కాఁబట్టి యిప్పుడిప్పుడాయనకు నిజమయిన ప్రపంచ జ్ఞానము కొంతవఱకుఁ గలుగ నారంభించెను ఆ పట్టణములో—ఎరవడిగి తెచ్చుకొనినదైన జేతికి మురుగులు నుంగరము లును వేసికొని, చాకలివానియొద్ద పడిదెకుఁ దెచ్చుకొనినదైనను విలువబట్టలను గట్టుకొనువారె మిక్కిలి గౌరవమునకుఁ బాత్రులుగా నుండిరి లోపల సారమేమియు లేకపోయినను చెవులకు మంచి కుండలములను జేయించుకొని తలకు గొప్ప శాలువను జుట్టుకొన్నవారు మహాపండితులుగా నుండిరి,[1] ఎల్లవారును ధనికుల యిండ్లకుఁ బోయి జీవితకాలములో నొకప్పుడును దేవాలయము త్రొక్కి చూడకపోయినను భగవన్నామమును కలలోనైనను స్మరింపక పోయినను వారిని పరమ భాగవతోత్తములని భక్తాగ్రేసరులని పొగడుచుండిరి నిజమైన విద్వాంసులయొక్కయు కవీశ్వరులయొక్కయు నోళ్ళను కడుపులను సదా శోకములతోను పద్యములతోను మాత్రమే నిండియుండెనుగాని బాహ్యాడంబరము లేకపోవుటచేత నన్నముతో నొకప్పుడును నిండియుండలేదు: దినమున కెనిమిది దొమ్మరగుడిసెలలో దూఱినను, స్నానము చేసినట్టు జుట్టుచివర ముడివైచుకొని బొట్టగోచులను బెట్టుకొని తిరుగువారు పెద్దమనుష్యులని పొగడొందుచుండిరి. వేయేల? చాటున లక్షదుష్కార్యములు చేయుచున్నను, బాహ్య వేషధారణమునందు మాత్రము లోపము లేకుండనున్నచో వారి ప్రవర్తనమును సంపూర్ణముగా నెఱిఁగియు నట్టివారి కందఱును సభలో సహితము మంచి నడవడి గలవారికిఁ జేయుదానికంటె నెక్కువ మర్యాదను చేయుచుండిరి. నీతి విషయమున వారి ప్రవర్తన యెంత హేయమయినదిగా నున్నను మత విషయమునందు మాత్రము పయికి భక్తులుగానే కనఁబడుచుండిరి. నిలువ నీడ లేక బాధపడుచుండెడి ప్రాణమిత్రులకొక కుటీరమును గట్టించి యియ్యలేనివారు సహితము, రాతివిగ్రహములు కాపురముండుటకయి వేలకొలఁది వెచ్చపెట్టి దేవాల

1. బసవరాజు గవర్రాజుగారనే తమ ఆప్తమిత్రుడు చనిపోయినప్పుడు తిథి వార నక్షత్రాల పేచీ పెట్టి శవాన్ని కదలనివ్వకుండా బాధపెట్టిన ఆ ఊళ్ళోని సభాపతులను తీవ్రంగా ఆక్షేపిస్తూ 'తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ' అనే ప్రహసనం రచించి వివేకవర్ధనిలో ప్రకటించారు వీరేశలింగం.

యములు కట్టించుచుండిరి; కట్టించినవారు పోయిన తరువాత వసతులు లేక పాడుపడిన దేవాలయములను నూట యిరువదిమూఁటిని లెక్కపెట్టి రాజశేఖరుడుగారు కోటి లింగములకుఁగూడ బూర్వమెప్పుడో దేవాలయములు పాడయినందున నా ప్రకార ముగా నిసుకదిబ్బలయందుఁ బడియుండినవై యుండవచ్చు నని సంశయించిరి: అక్కడ వేశ్యలు తప్ప మఱియెవ్వరును స్త్రీలు చదువకుండిరి;[1] అట్టివా రభ్యసించిన విద్యయంతయు వ్యభిచారమును వృద్ధిచేసి పురుషులను దమ వలలలోఁ బడవేసికొని పట్టణము పాడుచేయుటకొఱకే పనికివచ్చు చుండెనుగాని జ్ఞానాభివృద్ధికిని సన్మార్గ ప్రవర్తనమునకును లేశమయినను తోడుపడుచుండలేదు

అక్కడ సప్తమివఱకు నుండి రాజశేఖరుఁడుగారు కాశికివెళ్ళుటకు ప్రయాణ మయిరిగాని, సంవత్సరాదివఱకు నుండుఁడని రామమూర్తిగారు బలవంతపెట్టినందున నాతనిమాట తీసివేయలేక యొప్పుకొనిరి ఫాల్గుణబహుళ అమావాస్యనాఁడు పగలు మూఁడుజాముల వేళ సంపూర్ణసూర్యగ్రహణము పట్టెను. జనులందఱును గోదా వరిలో పట్టుస్నానము చేసి తమ పితరులకు తర్పణము లిచ్చుచుండిరి; కొందఱు పుణ్యముకొఱకు నవగ్రహజపములు చేయుచు బ్రాహ్మణులకు నవధాన్యములను దానము చేయుచుండిరి; కొందఱు ఛాందసులును వృద్ధాంగనలును సూర్యునకు ఆపత్తువచ్చెనని కన్నుల నీరు పెట్టుకొనసాగిరి; వారిలో తెలిసినవార మనుకొనువారు సూర్యునకుఁ బట్టిన పీడను వదలఁగొట్టుటకయి మంత్రములను జపించుచుండిరి; వారికంటెను తెలివిగలవారు గ్రహణ కాలమునందు తమ కడుపులలో జీర్ణముకాని పదార్థములుండిన దోషమని యెఱింగి దానిముందు మూఁడుజాముల నుండియు నుప వాసములు చేయుచుండిరి; ఎల్లవారును భోజనపదార్థములుండు పాత్రములలో దర్భ గడ్డిని వేయుచుండిరి; కడుపుతో నున్న స్త్రీలు పైకి వచ్చినయెడల అంగ హీనులయిన పిల్లలు పుట్టుదురని యెంచి పెద్దవా రట్టిస్త్రీలను గదులలోఁ బెట్టి తాళము వేసి కదల మెదలవలదని యాజ్ఞాపించిరి; మఱికొందఱు మంత్రవేత్తలమని పేరు పెట్టుకొన్న వారి కేమయిన నిచ్చి మంత్రోపదేశమును బొంది శీఘ్రముగా సిద్ధించుట కయి

---

1. "ఆ కాలమునందు రాజమహేంద్రవరములో పాఠశాల యనగా వేశ్యల చదువు. కూటమనియే యర్థము. వేశ్యల వృత్తిగీతాదులకై పెట్టింపబడిన పాఠశాలలప్పుడా పురవరము నందెన్నియో యుండెను. వేద పాఠశాలలకును శాస్త్రపాఠశాలలకును చిల్లిగవ్వ యియ్యనొల్లని శుద్ధశ్రోత్రియులు సహిత మధికారుల మెప్పునకయి యీ వేశ్యల పాఠశాలలకు నెలకయిదులు పదులు రూపాయలు చందాలిచ్చుచుండిరి." పుట 69 స్వీయచరిత్ర, ప్ర, భా, మొ సం, — 1982.

తొమ్మలబంటి నీటిలో జపము చేయుచుండిరి గ్రహణకాలమున నోషధులయందు విశేషగుణ ముండునని యెంచి కొందఱు మూఢులు స్నానముచేసి దిస మొలలతో జుట్టు విరియఁబోసికొని చెట్లకు ధూపదీపములు సమర్పించి వేళ్ళను దీయుచుండిరి; గ్రహణ సమయమున దానముచేసిన మహాపుణ్యము కలుగునని చెప్పి బ్రాహ్మణ బ్రువులు తమ బట్టలు తడియకుండఁ బయికెగఁగట్టుకొని మోకాలిలోతు నీళ్ళలో నిలుచుండి సంకల్పమును జెప్పుచు మూఢులయొద్దను స్త్రీలయొద్దను జేరి సీరు కాసులను గ్రహించుచుండిరి. పూర్వాచారమును బట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు తాము ను స్నానము చేసిరిగాని, పయిని చెప్పిన కృత్యమును జేయువారందఱును మూఢులని యెంచి గ్రహణవిషయమయి యచ్చటి పండితులతో వాదములు చేయ నారంభించిరి. అతఁడు జ్యోతిషశాస్త్రమును నమ్మినను పురాణములను మాత్రము శాస్త్రవిరుద్ధముగా నున్నప్పుడు నమ్మకుండెను. కాఁబట్టి—శ్లో॥ పశ్చాద్భాగా జ్జలదవదధస్సంస్థితో శ్యేత్యచంద్రో। భానోర్బింబం స్ఫురదసితయా ఛాదయ త్యాత్మమూర్త్యా॥ అను సిద్ధాంతశిరోమణి శ్లోకమును, శ్లో॥ ఛాదకో భాస్కరస్యేందు రథస్థో ఘనవద్భవేత్, భూచ్ఛాయాం ప్రాఙ్ముఖశ్చంద్రో విశత్యస్య భవేదసౌ — అను సూర్యసిద్ధాంత శ్లోకమును చదివి, భూగోళమున కుపరిభాగమున సూర్యుఁడుండు నపుడు చంద్రుఁడు తన గతివిశేషముచేత సూర్యునకును భూమికిని నడుమ సమకళయందు వచ్చునేని సూర్యగ్రహణము గలుగునుగాని రాహువు మ్రింగుటచేతఁ గలుగదనియు, పౌరాణికులు చెప్పినదే గ్రహణమునకుఁ గారణ మయినయెడల రాహుకేతువుల మనసులలోని యభిప్రాయములను దెలిసికొనుటకు మనము శక్తులముకాము కాఁబట్టి గ్రహణమిప్పుడు కలుగునని ముందుగాఁ దెలిసికోలేకపోయి యుందుమనియు, సూర్యగ్రహణ మమావాస్యనాఁడును, చంద్రగ్రహణము పూర్ణిమనాఁడును మాత్రమే పట్టుటకుఁగారణ ముండదనియు, రాహుకేతువు లాకాశమున నెప్పుడును గనఁబడక పోవుట యెల్లరు నెఱుంగుదురుగాన సూర్యచంద్రులను మ్రింగఁగలిగినంత పెద్దవియే యయి యుండినయెడల గ్రహణ సమయమున నవేల కనఁబడకుండు ననియు, రాహువే మ్రింగునేని మన పంచాంగ రీతిగా నీ గ్రహణ మొక దేశమునఁ గనబడి మరియొక దేశమునఁగనబడక పోవుటకు హేతువుండదనియు, రాజశేఖరుఁడు గారు బహుదూరము వాదించిరి అక్కడనున్న పండితులలో నెవ్వరికిని యుక్తులు తోచఁకపోయినను, విశేషముగా కేకలుమాత్రము వేసిరి. అక్కడ నున్నవారి కా వాదమేమియుఁ దెలియలేము కనుక బిగ్గరగా నఱచినందున శాస్త్రుల పేళ్ళవారే

గట్టివారని మెచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారి వాదము బౌద్ధవాదమని దూషించిరి.[1] ఒకరిని వెక్కిరించుటవలనఁ గలుగవలసిన సంతోషము తప్ప మఱియొక విధమైన సంతోషము తమకు లేదుగనుక, విద్యాగంధ మెఱుఁగని మూర్ఖశిరోమణులు రాజశేఖరుఁడుగారిని బహువిధములఁ బరిహసించి పొందఁదగిన యానందము నంతటిని సంపూర్ణముగా ననుభవించిరి, ఇంతలో గ్రహణమోక్ష కాలము సమీపించి నందున నెల్లవారును విడుపు స్నానమునకై పోయిరి. శుద్ధమోక్ష మయిన తరువాత ముందుగా స్నానము చేసివచ్చి యాఁడువారు వంటచేసినందున దీపములు పెట్టించి యెల్లవారును ప్రథమ భోజనములను జేసిరి

---

1. తన సంఘ సంస్కరణ ప్రయత్నాల నిమిత్తం బందరు వెళ్ళి అక్కడ ఒకటి రెండు సభలలో స్త్రీ పునర్వివాహావశ్యకతను గూర్చి తాము ప్రసంగించిన ఉదంతాలను, తమ అనుభవాలను పేర్కొంటూ వీరేశలింగం స్వీయచరిత్రలో ఇట్లా వ్రాశారు.

"సభాపతులైన కష్టల వరసయ్యగారు మొదలైన బ్రాహ్మణులలోని ప్రసిద్ధపురుషులు కొందరు తమ శిష్యబృందముతో గూడ వేంచేసి నా యుపన్యాసమును సాగనీయక చప్పటలుగొట్టి యల్లరిచేయ నిశ్చయించుకొని వచ్చియున్నారని నా మిత్రులు కొందరు నాకా మహాపురుషులను చూపిరి. ... ...

సాధారణముగా పండితులు వాదములో తాము పరాజయము నొందినను తమ యోటమి నొప్పుకొనక "శేషంకోపేన పూరయేత్" అను న్యాయము నవలంబించి క్రిందబడినను తామే గెలిచితిమని కేకలు వేయుదురు." పుటలు 190, 191 ప్ర. భా, మొ. సం — 1982.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

సంవత్సరాది—రాజశేఖరుఁడుగారి ప్రయాణము—రాజానగరమునకు సమీపమున నొకరాజు వడఁగొట్టి పడిపోవుట—నల్లచెఱువు సమీపమున నొకయోగి కనఁబడుట—దొంగలు కొట్టుట—రుక్మిణి మరణము.

సంవత్సరాదినాడు తెల్లవాఱిన తరువాత రామమూర్తిగారు మంగలివానిని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారికిని, సుబ్రహ్మణ్యమునకును వానిచేత తలయంటించిరి ఇంటనున్న మగవారి యభ్యంజన స్నానము లయిన తరువాత, ఆఁడువారందఱును తలలంటుకొని నీళ్ళుపోసుకొనిరి. స్నానములయిన పిమ్మట వేపపువ్వును క్రొత్త మామిడికాయ ముక్కలును క్రొత్తచింతపండు పులుసుతో నందఱును దేశాచారము ననుసరించి భక్షించి రెండుజాములకు పిండివంటలతో భోజనములు కావించి పండుగ చేసికొనిరి పండుగదినములలో జనులు మఱింత యెక్కువ సుఖపడవలసిన దానికి మాఱుగా, ఈ దేశములో వేళతప్పించి భోజనములుచేసి యట్టి దినములందు దేహము లను మఱింత యాయాసపెట్టుకొందురు మధ్యాహ్నము చల్లపడినమీఁదట రామమూర్తిగారు రాజశేఖరుఁడుగారిని వెంటఁబెట్టుకొని నూతన పంచాంగశ్రవణమున కయి వేణుగోపాలస్వామివారి యాలయమునకు వెళ్ళిరి. ఆ వఱకే యొక సిద్ధాంతి పసుపుతో గలిపిన యక్షతలను పళ్ళెముతో ముందు పెట్టుకొని—

శ్లో॥ శ్రీకళ్యాణ గుణావహం రిపుహరం దుస్స్వప్న దోషాపహం
గంగాస్నాన విశేషపుణ్యఫలదం గోదానతుల్యం నృణాం
ఆయుర్వృద్ధిదముత్తమం శుచికరం సంతాన సంపత్ప్రదం
నానాకర్మ సుసాధనం సముచితం పంచాంగమాకర్ణ్యతాం॥

అను శ్లోకము జదివి, సంక్రాంతి పురుషుని లక్షణమును వివరించి సంవత్సర ఫలమునుజెప్పి, ధాన్యాదులయొక్కయు వృశ్చికాదులయొక్కయు వృద్ధిక్షయములను జదివి, జన్మనక్షత్రములను తెలియనియెడల నామనక్షత్రములను తెలిసికొని యెల్ల వారికిని కందాయముల యంకములను ఆదాయవ్యయములను జెప్పెను. అక్కడ నున్న కాఁపులు మొదలగు వారు సిద్ధాంతిగారిచేతిలో నేమైనఁబెట్టి తమకే కందాయము నందును సున్నలు రాకుండఁ జేసికొనిరి. పంచాంగశ్రవణ మయినతరువాత రామ

మూర్తిగారు — "సిద్ధాంతిగారూ! కలియుగము ప్రారంభమయి యిప్పటి కెన్ని సంవత్సరము లయినది!" అని యడిగిరి.

సిద్ధాంతి—— ఇప్పటికి కలియుగాది గత సంవత్సరములు ౪౯౮౯ శాలివాహన శతాబ్దములు ౧౮౧౦, విక్రమార్క శక సంవత్సరములు ౧౯౪౫.

రామ—— మనదేశములో మ్లేచ్ఛుల యధికార మింకను ఎంతకాలముండునో కాలమానమునుబట్టి చెప్పఁగలరా?

సిద్ధాంతి—— మనదేశములో తురుష్కుల దొరతనము అయిదు వందల సంవత్సరములకు లోపలపోదు. ఆ పిమ్మట పూసపాటివారి వంశమున వేపకాయంత తోఁకగలవా డొకఁడుపుట్టి, ఆ సేతుహిమాచలమునుగల సర్వప్రపంచమును మరల జయించును

అంత ప్రదోష సమయమయినందున పంచాంగము కట్టిపెట్టి యందఱును తమ తమ యిండ్లకు నడచిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారు విదియనాఁడు కాశీయాత్రకు బయలుదేఱ నిశ్చయించుకొని యెంద రెన్నివిధముల జెప్పినను వినక ప్రయాణ ముహూర్తమును పెట్టుటకై గుడిలో పంచాంగమును జదివిన పిడపర్తి శ్రీరామసిద్ధాంతిని పిలిపించిరి ఆఁతడును తిథివార నక్షత్రములను చక్కఁగాఁ నాలోచించి యా రాత్రియే పదియాఱుఘటికల తొమ్మిది విఘటికలమీఁద యాత్రకుయోగ్యసమయమని ముహూర్తముంచెను[1] ఆ సమయమున కుటుంబముతో బైలుదేరుట క్షేమకరముకాదని యెంచి, రాజశేఖరుఁడు గారు పొరుగింట నొక వస్త్రమును దానిలో చుట్టబెట్టి యొక పుస్తకమును నిర్గమన మునుంచి తెల్లవాఱిన తరువాతనే బైలుదేరుటకు నిశ్చయించిరి అప్పుడు రామమూర్తి గారు బండినిమిత్తము వర్తమానము పంపఁబోఁగా వలదని వారించి బండినెక్కి పోయినయెడల యాత్రాఫలము దక్కదు గాన కాలినడకనే పోయెదనని రాజశేఖరుఁడు గారు చెప్పిరి. ఆ రాత్రియే వారికందఱికినిఁ క్రొత్తబట్టలు కట్టఁబెట్టి, రామమూర్తి గారు ప్రాతఃకాలముననే వారికంటె ముందుగాలేచి వారు ప్రయాణమగునప్పటికి సిద్ధముగా నుండిరి. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు తాము ధవళేశ్వరమునుండి తెచ్చిన పాత్రసామగ్రియు, మంచములును, బట్టలపెట్టెలను తాము మరల వచ్చువరకును భద్రముగా జాగ్రత్త చేయవలయునని రామమూర్తిగారికి చెప్పి యొప్పగించి, దారి ప్రయాణమునకు ముఖ్యముగా కావలసిన వస్తువులను మాత్రము తమతో

1. కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారికి వీరేశలింగం పంతులుగారి సంఘసంస్కరణం, భాషా సంస్కరణం అసలు గిట్టవు. రాజశేఖర చరిత్రను విమర్శిస్తూ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి వివేక చంద్రికా విమర్శనం పేరిట ఒక గ్రంథం ప్రకటించారు.

రాజశేఖర చరిత్రలో రాజశేఖరుడుగారు చూసుకొని బయలుదేరిన ముహూర్తం దుర్ముహూర్తమనీ, అది చోరపంచకంలో పడింది కబట్టే, దొంగలు కొట్టారని, వీరేశలింగానికి జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞానం శూన్యమనీ, యీ విధంగా ఆక్షేపించారు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి.

నుంచుకొనిరి. మాణిక్యాంబ మొదలగువారు బైలుదేఱునపుడు రామమూర్తిగారి భార్య వీధివరకువచ్చి వారు దూరదేశయాత్రను జేయఁబూనుటను దలఁచుకొని కంటఁదడిబెట్ట మొదలుపెట్టెను అప్పుడు వారందఱును గుమ్మములోనున్న వారి యొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని, ఒకబ్రాహ్మణుఁ డెదురుగావచ్చుచుండఁగా నతఁడు పోవువరకును నిలిచి యావల నొక పుణ్యస్త్రీ రాఁగా మంచి శకున మయినదని దారిసాగి నడువ నారంభించిరి రామమూర్తిగారు వారి నూరిబయలవరకును సాగనంపి దూరదేశ ప్రయాణమును జేయుచున్నారు గాన భద్రముగా వెళ్ళుఁడని బుద్ధులుచెప్పి వెనుకకు మరలి యింటికి వచ్చిరి రాజశేఖరుఁడుగారు త్రోవపొడుగునను చెట్లు మొదలగువానిని భార్యకును బిడ్డలకును జూపుచు దారినడువసాగిరి

రాజ— చూచితిరా యీ మఱ్ఱిచెట్టు ఆమూలాగ్రము చిగిరించి, పగడములవలె నున్న, యెఱ్ఱనిపండ్లగుత్తులతో నెంత మనోహరముగా నున్నదో!

సుబ్బ— ఔనౌను, దానిచేరువ నున్న మామిడిగున్న చీనాంబరమువలెనున్న లేఁత చిగుళ్ళతో మఱింత వింతగానున్నది కొనకొమ్మనుజేరి కోయిలయొక్కటి మధురమైన కంఠధ్వనితోఁ జెవులపండువు సేయుచున్నది

రుక్మి— నాన్నగారూ! రామచిలుక కొమ్మమీఁద తలక్రిందుగా నిలుచుండి జామపండు నేప్రకారముగా ముక్కుతో పొడుచుకొని తినుచున్నదో చూడండి.

సీత— అన్నయ్యా! నా కా మామిడికాయ కోసియిచ్చెదవా?

సుబ్బ— అమ్మాయీ! చెట్టుక్రింద చిలుకకొట్టిన దోరకాయలున్నవి తెచ్చుకో (సీత పరుగెత్తుకొని పోయి నాలుగయిదు కాయలను తెచ్చుకొని కొఱికి చూచి పంచదారవలెనున్నవని చంకలుకొట్టుకొనుచున్నది)

మాణి— ఎక్కడినుండియో యిప్పుడు గుప్పున మల్లెపువ్వుల వాసన కొట్టినది!

సుబ్బ— అమ్మా! వేగిరము రా అదిగో పొగడచెట్టుమీఁద నొక యడవి మల్లెతీఁగ అల్లుకొని, గంపలకొలఁది తెల్లని పుష్పములతో నిండియున్నది. మన యింటివద్ద నెన్నినీళ్ళు పోసినను, మల్లెపువ్వు లీలాగున పూయవుగదా!

మాణి— ఆహా! పొగడపువ్వు లెంతసువాసన గలిగియున్నవి!

సుబ్బ— ఇప్పుడు పదిగడియల ప్రొద్దెక్కినను, గాలి యెంత చల్లగా కొట్టుచున్నది! మన యింటివద్ద నెన్నఁడైన వేసవికాలములో గాలి యింత చల్లగా నున్నదా?

రాజ—సర్వేంద్రియములకు సౌఖ్యము కలుగునట్లుగా, మార్గస్థుల సంతోషముకొఱకై యిటువంటివాని నన్నిటిని సృజించి నిర్హేతుక కృపామానకటాక్షముచేత స్వేచ్ఛగా ననుభవింప ప్రసాదించిన యీశ్వరుని మహత్త్వము నెఱిఁగి కొనియాడ మన మెంతవారము? మన మెన్నడును నిల్లుకదలకపోవుటచేత నిటువంటి సౌఖ్య

ముల నేమియు నెఱుఁగనివారమై యుండియు, మనమే యెల్లవారికంటెను మిక్కిలి సుఖపడుచున్నా మనుకొని గర్వపడుచుంటిమి. ఈ యడవులలోనే సదా కాపురముండి, దీనబంధువైన పరమాత్మని యనుగ్రహమువలనఁ గలిగిన యీ సౌఖ్యముల ననుభవించుచుండెడి యీ వనచరులైన కిరాతులు మొదలగు వా రెంతటి యదృష్టవంతులు! ఆహా! గ్రామములో నెప్పుడును మన కీ వసంతకాల మింత మనోజ్ఞముగా నుండలేదుగదా?

సీత—అమ్మా! నేనిఁక నడవలేను. నన్నెత్తుకో.

మాణి—ఆ చెట్టుదాఁక నడచిరా, అక్కడ నెత్తుకొనెదను రుక్మిణీ! వెనుక పడుచున్నా వేమి? రెండడుగులు వేగిరము పెట్టు.

రుక్మి— అలవాటు లేకపోవుటచేత కాళ్లు పొక్కు లెక్కినవి వేగిరము నడవలేకున్నాను.

రాజ—పసులకాపరివాని నడిగినాను. ఊరొక క్రోసున్నదఁట! రెండు జాములు కావచ్చినది ఏలాగునైనను కొంచెము శ్రమచేసి నాలుగడుగులు వేగిరము నడువవలెను

మాణి—సీత నెత్తుకొని నడుచుచున్నాను. ఆఁకలి యగుచున్నదని యిది యేడ్చుచున్నది మన కుడిచేతివైపున దూరమున నేమో మనుష్యుల మాటలచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. అది యూరేమో మనమీ పూఁట అక్కడ దిగుదమా?

రాజ—ఎవ్వరో మనుష్యు లక్కడ తొందరపడి పరుగెత్తుచున్నారు; వారిలో నెవ్వరికైన నొకయాపద వచ్చియుండఁ బోలును! శీఘ్రముగా వెళ్ళుదము రండి.

అని వేగముగ నడచి వారు మనుష్యుల కలకలము వినఁబడుచున్న ప్రదేశమునకు సమీపముగాఁ బోఁగా, మార్గమునకుఁ గొంచెము దూరములో దక్షిణపు దిక్కున మూఁగియున్న గుంపులోనుండి "శుద్ధిచేయుటకు మజ్జిగ" యని కేకలు వేయుచు కొందరు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచుండిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు వాండ్రను జూచి యా సందడి యేమని యడుగఁగా, వారిలో నొక గొల్లవాఁడు "రాచకుమారుఁ డొకఁడు వడగొట్టి యా రావిచెట్టుకింద పడిపోయినాఁ'డని చెప్పెను

రాజ—మీ రాతని గొంతుకలోఁ గొంచెము నీళ్ళు పోయలేకపోయినారా?

గొల్ల—మొట్టమొదట మేము నీళ్ళియ్యఁబోఁగా, శూద్రులము కాఁబట్టి మా చేతినీళ్ళు త్రాగనని యా రాజు పుచ్చుకొన్నాఁడు కాఁడు. తరువాత దాహమునకు తాళలేక మా చేతినీళ్ళు త్రాగుట కొప్పుకొన్నాఁడు. కాని మా వారిలో పెద్దవాఁడు వచ్చి శూద్రుఁడు రాజనోటిలో నీళ్ళుపోసిన పాపము వచ్చునని చెప్పి నీళ్ళు శుద్ధి చేయుటకై మజ్జిగ నిమిత్తము మమ్ముఁ బంపినాఁడు మా పల్లె యిక్కడికి పావు క్రోసుదూరమున నున్నది. మీరు బ్రాహ్మణులుగాఁ గనఁబడుచున్నారు. మీవద్ద నేమయిన మంచితీర్థ మున్నయెడల, వేగిరము పోయి యాతని గొంతుకలో నాలుగు చుక్కలు పోసి పుణ్యము కట్టుకొనుండి.

ఆ మాటలువిని రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణిచేతిలో నున్న మంచినీళ్ళ చెంబును పుచ్చుకొని, చెట్టువద్దకు పరుగెత్తిపోయి గుంపులోనుండి త్రోవచేసి కొని ముందుకు నడచి గుంపునడుమను చెట్టునీడను కటికినేలను పరుండి చేతితో నోరును జూపి నీళ్ళనిమిత్తము సైఁగచేయుచున్న యొక మనుష్యునిఁ జూచిరి. ఆ మూఁకలో నొకఁడు నీళ్ళచెంబును జేతిలోఁ బట్టుకొని 'ఈ రాజు నిష్కారణముగా జచ్చిపోవుచున్నాఁడు; ఏ దోషము వచ్చిననుసరే నీళ్ళుపోసి బ్రతికించెద' నని చేరువకుఁ బోవుచుండెను. అప్పుడొక ముసలివాఁ డడ్డమువచ్చి వానిచేయి పట్టుకొని నిలిపి, 'ఈవఁడుకుఁ బూర్వజన్మలో మన మెన్నియో పాపములను జేయుటచేతనే మనకిప్పు డీశూద్రజన్మము వచ్చినది.[1] ఇప్పు డీరాజును జాతిభ్రష్టునిజేసి యీ పాపము సహితము కట్టుకోవలెనా? నా మాట విని నీళ్ళు బోయవల' దని వారించు చుండెను. ఇంతలో రాజు కన్నులు తేలగిలవైచి, చేయి నోటివద్ద కెత్తఁబోయి వడ కించుచు క్రిందఁ బడవైచెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనే పోయి మంచి నీళ్ళతో ముంచిగా నెండుకొనిపోవుచున్న పెదవులను తడిపి నోటిలోఁ గొంచెము నీళ్ళు పోయగా గొంతసేపటి కాతఁడు మెల్లగా చప్పరింపనారంభించెను. అంతట రాజశేఖరుఁడుగారు తన చేతిలోని యుదకముతో మొగమును దడిపి మఱికొంచెము నీరు లోపలికిఁ బోయఁగా త్రాగి కన్నులు విప్పిచూచి రెండవప్రక్కకు త్తిగిలి మఱి కొంతసేపునకు సేదతేఱి, ఆ రాజు తన జీవములను నిలిపినందులకై రాజశేఖరుఁడు గారికి కృతజ్ఞతతో బహూనమస్కారములు చేసి లేచి కూరుచుండెను. ఇంతలో పల్లెకుఁ బోయినవారు మజ్జిగయు, కొన్ని పండ్లను దీసికొనివచ్చి యిచ్చిరి. ఆ రాజు కొన్ని పండ్లను లోపలికిఁ బుచ్చుకొని మజ్జిగ త్రాగి స్వస్థతపడెను. అంతట నక్క డున్నవా రందఱును తమ తమ త్రోవలను బోయిరి. ఈ లోపల మాణిక్యాంబ మొద లగువా రొకతరువునీడను గూర్చుండి మార్గాయాసము కొంత తీర్చుకొనిరి. రాజ శేఖరుఁడుగారు మిక్కిలి బడలియున్నవారయ్యును, సమీపములో నెక్కడను ఊరు లేదని విన్నందున నేవేళకైనను రాజానగరమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొని, తమ వారినందఱిని లేవ నియమించి యా రాజుతో ముచ్చటలాడుచు దారిసాగి నడవ నారంభించిరి.

రాజ—రాజుగారూ! మీ పేరేమి? మీ నివాసస్థల మెక్కడ? మీరిక్కడి కొంటిగా నెందులకు వచ్చినారు?

రాజు—నా పేరు రామరాజు; మాది పెద్దాపురమునకు సమీపముననున్న కట్టమూరు నివాసస్థలము; మా కక్కడ నాలుగుకాండ్ల వ్యవసాయ మున్నది;[2] రాజ

---

1. సరిగ్గా ఇటువంటి సన్నివేశమే ఒకటి నరహరి గోపాలకృష్ణమ్మశెట్టి రచించిన శ్రీరంగరాజు చరిత్రలో కూడా వర్ణితమైంది. ఆ నవల ప్రచురణకాలం 1872.

2 కాడి n Ayoke కాడిగట్టు the ridge between two fields, a boundary or land mark plu కాండ్లు. అని బ్రౌన్. P. 269. revised edition of 1905. A E S Reprint-1979.

మహేంద్రవరములోనున్న మా బంధువులఁ జూచుటకై పదిదినముల క్రిందట పోయి, నిన్న తెల్లవాఱుజామున బయలుదేరి మరల వచ్చుచుండఁగా నొక పెద్దపులివచ్చి నన్నెదిరించినది నాపైనున్న యుత్తరీయమును వేగముగా నెడమచేతికిఁ జుట్టుకొని యాచేయి పులినోటికందిచ్చి రెండవచేతిలోని కత్తితో దానిపొట్టనఁ బొడిచితిని; ఆ పులి మిక్కిలి బలముకలది కాఁబట్టి యాపోటును లక్ష్యము చేయక త్రోవపొడుగునను నెత్తురు గాలువలుగట్ట నన్నడవిలోనికి బహుదూరము ఈడ్చుకొనిపోయెను; ఈ లోపల నేను కత్తితో దానిని పలుచోట్ల బొడిచినందున నడువలేక యొక వృక్ష సమీపమునఁబడియెను. నేను బహుప్రయాసముతో, జేయివదల్చుకొనుటకై కుడిచేతిలోని కత్తి వదలిపెట్టి దానినోరు పెగలించి చేయూడ దీసికొంటిని; ఇంతలో మునుపటిదానికంటెను బలమైన మఱియొక వ్యాఘ్రము చేరువ పొదయందుండి నామీఁదికి దుమికెను; కాని దైవవశముచేతఁ గొంచెము గుఱితప్పి నా ప్రక్కనున్న చిన్న గోతిలోఁ బడెను; కత్తిని బుచ్చుకొనుటకు సమయము చిక్కనందున వెంటనే నేను వృక్షమున కెగఁబ్రాకి అది మరల దూఁకులోపల పైకొమ్మను జేరి కూర్చుంటిని; పులియు విడిచిపోక వృక్షముక్రిందనే పీఁట పెట్టుకొని గూరుచుండెను; నేఁడు తెల్లవాఱిన తరువాత పదిగడియల ప్రొద్దెక్కువఱకును అది యా ప్రకారముగానే యుండి చివరకు విసిగి లేచిపోయినది; నేను నిన్నటియుదయమునుండియు నిద్రాహారములు లేక వృక్షశాఖయందే యుండి, పులిపోయిన గడియకు మెల్లగా వృక్షము దిగి కత్తిని చేతఁబుచ్చుకొని బయలుదేఱి గత దినమంతయు నెండచేత మలమల మాడినందున నాలుక పిడచకట్టి నడచుటకు కాళ్ళయందు సత్తువలేక యే రీతినో దేహము నీ వృక్షచ్ఛాయకుఁ జేరవైచి పడిపోయితిని. నాకు చేతిమీఁద మాత్ర మిదిగో రెండు గాయములైనవి.

అని చెప్పి చేయిచూపి పైకి చేతికట్టుబాగున నగపడుచున్న మొలయందున్న కత్తి నిదీసి చూపెను; రాజశేఖరుఁడుగారును దానిని పుచ్చుకొని చూచి యాతఁడు చేసిన సాహసకార్యమునకు మిక్కిలి యాశ్చర్య పడసాగిరి

రామ — నాకు మీరీదినమున పోయిన ప్రాణములను మరల నిచ్చినారు; మీకు నా ప్రాణము లిచ్చినను, మీరు చేసిన యుపకారము యొక్క ఋణము తీఱదు. నాయందు దయచేసి నేను కృతజ్ఞతా సూచకముగాఁ జేయు నమస్కారముల నంగీకరింపుడు. అదృష్టదేవత యితరులను ధనదానము మొదలయిన కార్యములచేతఁ దమ కృతజ్ఞతను దెలుపునట్లుగాఁ జేసి యిప్పుడు పేదవాఁడనై యున్న నన్ను మాత్రము మీ యంతటి మహోపకారికి వట్టిమాటలచేతనే నా కృతజ్ఞతను దెలుపునట్లు చేసినందున కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను అయినను నాచేతనైన యుపకారము మీకే

పైన కావలసియున్నచో నా ప్రాణములకైన నాశపడక చేయసిద్ధముగా నున్నాడను. మీరిప్పు డెక్కడికిఁ బోయెదరు ?

రాజ—కాశియాత్రకయి బయలుదేఱినాము.

రామ—ఈ వేసవి కాలము ప్రయాణమున కెంతమాత్రమును మంచి సమయము కాదు. ఈ యెండలో మీరు గాడ్పుకొట్టి పడిపోవుదురు. త్రోవపొడుగునను దొంగల భయము విశేషము మీకు రాజమహేంద్రవరములో నెవరైన బంధువులున్నారా ? లేక మీకదే నివాస స్థలమా ?

రాజ—గోటేటి రామమూర్తిగారిని మీ రెఱుఁగుదురా ? అతఁడు నా పినతండ్రి కొమారుఁడు. వారి యింటనే నేను పదియేను దినములుండి బయలుదేఱినాను మా స్వస్థలము ధవళేశ్వరము.

రామ—మీ పేరేమి ? వీరందఱును మీకేమగుదురు ?

రాజ—నా పేరు రాజశేఖరుఁడు; వాఁడు నా కొమారుఁడు; ఆ యాఁడుపిల్ల లిద్దఱును నా కొమార్తెలు; అది నా భార్య.

రామ—మీరింత వేసవి కాలములో యాత్రకు బయలుదేఱుటకు కారణమేమి ? మీ వైఖరి చూడ మిక్కిలి సుఖము ననుభవించిన వారుగాఁ గనబడుచున్నారు

రాజ—నేను మొదట ధనికుఁడనే యైనను కాని నావద్దనున్న ధనమంతయు నా కొమార్తె వివాహములో నిచ్చిన[1] సంభావనల క్రిందను ముఖస్తుతులు చేయు మోసగాండ్రకుఁ జేసిన దానముల క్రిందను వెచ్చపెట్టి బీదవాఁడనయి, కడపట యాత్రకు బయలుదేఱినాను. నిత్యమును వారి స్తుతి పాఠములను స్వీకరించి నేను తుష్టిఁబొందుచుంటిని; నా ధనమును స్వీకరించి వారు తృప్తినొందుచుండిరి. తుద కొక బైరాగి బంగారము చేసెదనని నాయొద్దనున్న వెండి బంగారముల నపహరించి వానికి బదులుగా నింతబూడిద నిచ్చిపోయి నన్ను నిజమైన జోగినిగాఁ జేసెను

రామ—మున్నెప్పుడు మీరు దూరదేశ ప్రయాణములను చేసినవారు కారు. నా మాట విని మీరీ వేసవికాలము వెళ్ళువఱకైన భీమవరములో నుండుఁడు. అది గొప్ప పుణ్యక్షేత్రము; భీమనది సమీపమున భీమేశ్వరస్వామివారి యాలయమున్నది; దానికిని పెద్దాపురమునకును క్రోసెడు దూరము కలదు. పెద్దాపురమును పాలించుచున్న కృష్ణగజపతి మహారాజుగారు మిక్కిలి ధర్మాత్ములు. వారు తమ ప్రజల క్షేమమును విచారించు నిమిత్తమయి మాఱువేషము వేసికొని తిరుగుచుందురు వారియొద్ద మా బంధు వొకఁడు గొప్ప పనిలో నున్నాఁడు. మీరు భీమవరములో నుండెడి పక్షమున మావానితో మాటాడి సమయము వచ్చినప్పుడు మీకొక యుద్యోగమును ఇప్పించెదను.

---

1. వీరేశలింగం పంతులుగారి తాతగారు కూడా పుత్రుల వివాహాలలో సంభావనల క్రింద అధిక వ్యయం చేసినట్లు స్వీయచరిత్రలో వుంది.

రాజశేఖరుఁడుగారు మంచివారు గనుక పెద్దాపురము వెళ్ళినమీఁదట నాలో వించెదమని యప్పటికి చెప్పిరిగాని, యా రాజుస్థితినిజూచి యాతఁడు డుద్యోగముఁ జెప్పించునన్న యాశనుమాత్రము పెట్టుకొన్న వారుకారు ఈ మాటలు ముగియు నప్పటికి వారు గ్రామమును సమీపించిరి.

రాజ—ఆ చెట్లకు గ్రామ మెంతదూరము?

రాము—గ్రామ సమీపమునకు వచ్చినాము. ఆ చెట్లు చెఱువు గట్టుమీఁదివి చెఱువున కెదురుగానే సత్ర మున్నది

రాజ—మీరీపూట మాతో భోజనము చేసెదరా?

రామ—నాకు గ్రామములో బంధువులున్నారు; అక్కడికి వెళ్ళి భోజనము చేసి, చల్లపాటువేళ మెల్లగా బయలుదేరి వచ్చెదను. మీరు స్త్రీలతో బయలుదేఱినారు. కాఁబట్టి భోజనము చేసిన తోడనే ప్రయాణమయి పొద్దుకుంకకముందే వేఁడిమం గలమును దాఁటవలెను అక్కడ దొంగలభయము బహువిస్తారము మీ రేలాగున నయిన శ్రమచేసి చీఁకటిపడకముందే పెద్దాపురం చేరి యొకనాఁడక్కడ నుండుఁడు. నేను మిక్కిలి డస్సియున్నాను గనుక మీతో నిప్పుడు రాలేను. రెపటి దినమువచ్చి మిమ్ముక గలిసికొనెదను

అని రాజశేఖరుఁడుగారికి నమస్కారము చేసి, అందరివద్దను సెలవు పుచ్చుకొని త్రోవలో భద్రమని పలుమాఱులు చెప్పి రామరాజు తనదారిని పోయెను. వంటలైన తరువాత భోజనములు చేసి వారందఱును బయలుదేరి యెండలో దేహము నిండను చెమ్మటపట్ట, అడుగడుగునకు ముంతెడు నీళ్ళు త్రాగుచు నడుమనడుమ వృక్షచ్ఛాయలను నిలుచుచు అఱుగొక యామడగా నడిచి నాలుగుగడియలు ప్రొద్దు వేళ నల్ల చెఱువు చేరిరి ఆ చెఱువు గటునకు క్రిందుగానున్న యొకజువ్వి చెట్టు మొదలను తాటాకు పందిరిలో దేహమునిండ విభూతిపూసికొని కంఠమునను చేతు లను శిరస్సునను రుద్రాక్షమాలలను ధరించుకొని గూరుచుండి వారిని చేసైఁగచేసి పిలిచి, దగ్గఱనున్న చాపమీఁద గూరుచుండ నియోగించి యొక యోగి కుడిచేతిలోని తులసిపూసల తావళమును ద్రిప్పుచు నోటిలో నేమేమో జపించుకొనుచు నడుమ నడుమ నొక్కొక్కప్రశ్న వేయ నారంభించెను.

యోగి—మార్గస్థులారా! మీరు మిక్కిలి యెండఁబడి మార్గాయాసముచే బడలియున్నారు. కొంచెము సేపిక్కడ విశ్రమించిపొండి. సకుటుంబముగా బయలు దేరినట్లున్నది. మీ రెక్కడికిఁ బోయెదరు?

రాజ—కాశీయాత్ర పోవుచున్నాము.

యోగి—అట్టి దూరదేశయాత్ర ధనవంతులకు గాని లభింపదు త్రోవ పొడుగునను సత్రములు లేవు. మీరేమైన ధనమును సేకరించుకొని మఱి బయలు దేరినారు కారా?

రాజ—మావంటి బీదవారికి విశేషధన మెక్కడినుండి వచ్చును? అయినను మేము నూఱు రూపాయల సొమ్ము తెచ్చుకొన్నాము. ఏలాగున నైనను దానితోనే గంగాయాత్ర చేసికొని రావలెనని యున్నది.

యోగి—మీరు బహుజాగ్రత్తగా నుండవలెను. ఇక్కడికి రెండు క్రోసుల దూరములో నున్న వేఁడిమంగలమువద్ద బాటసారులను దొంగలు కొట్టుచున్నారు. గడియసేపు తాళుమరేని మా శిష్యులను తోడిచ్చి పంపెదము

అని చెప్పి యా యోగి తావళమును ద్రిప్పుచు మరల జపముచేయ నారంభించెను. ఏ వేళకును నాతని శిష్యులు రానందున, రాజశేఖరుఁడుగారు మనసులో తొందరపడుచుండిరి ప్రొద్దును అంతకంతకువాలు చుండెను

రాజ—స్వామీ! మీ శిష్యు లీవఱకును రాలేదు. రెండు గడియల ప్రొద్దు న్నది వేగిరము వర్తమానము బంపెదరా?

యోగి—అవశ్యముగాఁ బంపెదము.

అని చివాలున లేచి జువ్విచెట్టునకు నూఱుబారల దూరములో నున్న యొక గుడిసెయొద్దకుఁ బోయి 'గోపాలిగా' యని యొక పిలుపుపిలిచెను. లోపలినుండి చినిగినగుడ్డను కట్టుకొని బొగ్గువంటి శరీరముతో బుఱ్ఱముక్కును మిట్టనొసలును తుప్పతలయు గొగ్గిపళ్ళును గల యొక కిరాతకుఁడు బయటికి వచ్చెను. వానితో నేమేమో మాటాడుచు పందిరి వఱకును దీసికొనివచ్చి, రాజశేఖరుఁడుగారు విను చుండగా 'వీరికి సహాయముగాఁ బంపుట కయి మనవాండ్రను బిలుచుకొని యిక్కడ నున్నట్లుగా రమ్మ'ని పంపెను.

రాజ—స్వామీ! మీ శిష్యు లేవేళకు వత్తురో చీఁకటి పడకముందే వేఁడి మంగలము దాఁటవలెను; మేము నడచుచుందుమా?

యోగి—అవును. మీరు చెప్పినమాట నిజమే; మీరు నడచుచుండుడి. వాండ్రువచ్చి మిమ్మిప్పుడే కలిసికొందురు.

అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లముతోను బిడ్డలతోను బయలుదేఱి దొంగలపేరు జ్ఞప్తికి వచ్చినప్పుడెల్ల గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొన బుజములమీఁది మూటలను పలుమాఱు తడవి చూచుకొనుచు, చీమ చిటుక్కుమన్న వెనుక దిరిగి చూచుచు, కొంచెమెక్కడ నయినను పొద కదిలిన నులికిపడుచు నడుచు చుండిరి; ఆ యోగిచేఁ బంపబడిన కిరాతుఁడును వేగముగా నడచిపోయి త్రోవలో నొకచోట దిట్టముగా కల్లునీళ్ళు త్రాగి తూలుచు తల పంకించుచు చింతనిప్పులవలె నున్న గ్రుడ్లు త్రిప్పుచు సంకేతస్థలమును జేరి, అక్కడ నొక పాకలో నిదురించు చున్న మనుష్యుని చేతితో గొట్టిలేపి, "ఓరీ! ఒక బ్రాహ్మణుఁడును కొడుకును భార్యయు నిద్దరు కొమార్తెలును నూఱురూపాయలతో వెళ్ళుచున్నారు. కాబట్టి మీరు చీమలచింత దగ్గఱకు వేగిరము వెళ్ళవలెనని మన గురువుగారు చెప్పినారు"

అని చెప్పి పోయెను అతఁ డామాటలు విన్నతోడనే కొంతసే పేమో యాలోచించి సంతోషపూర్వకముగా లేచి, ఆ త్రోవలను సంకేతస్థలములను నెఱింగియున్నవాడు కావున మాఱుమాటాడక కత్తి చేతఁ బట్టుకొని పాకవెడలి బయలుదేఱెను. ఆ కిరాతుఁడును అడ్డత్రోవను బోయి దారిలోఁ గనఁబడ్డ మఱియొకనితోఁగూడఁ జెప్పి తిరిగి యోగిని గలిసికొని యాతని యుత్తరువు ప్రకారము విల్లును నమ్ములను ధరించి వారిని మార్గము తప్పించి చీమలచింతయొద్దకుఁ దీసికొనిపోవుటకయి పరు గెత్తుకొని పోయి సంజచీఁకటివేళ వారిని గలిసికొనెను

కిరా——అయ్యా! శిష్యులు రానందున మా గురువుగారు మీ కొఱకుఁ దలకయి నన్నుఁ బంపినారు. మంచిసమయములో వచ్చి మిమ్ముఁగూడుకొన్నాను దొంగలు కొట్టు స్థలమునకు సమీపములో నున్నాము. అయినను మీ కేదియు భయములేదు మన మీ మార్గమును విడిచి కాలి మార్గమునఁ బోయి భయపడవలసిన స్థలమును దాఁటినతరువాత పెద్దబాటలో వెళ్ళి చేరుదము

రాజ——ఏలాగున నయినను మమ్ము సుఖముగాఁ దీసికొని వెళ్ళవలసిన భారము నీది. నీవే త్రోవను రమ్మన్న నా త్రోవనే వచ్చెదము

అప్పుడా కిరాతుఁడు వారిని పెద్దత్రోవనుండి మరలించి యిఱుకు దారిని వెంటఁ బెట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇంతలో మబ్బుపట్టి దారి కానరాక గాఢాంధ కారబంధురముగా నుండెను. చెట్లమీఁది పక్షుల కలకలము లుడిగెనుగాని గుడ్ల గూబ మొదలగు కొన్ని పక్షులు మాత్రము మేఁతకయి సంచరించుచుండెను చిమ్మటలు కీచుమని దశదిశలయందును ధ్వనిఁ జేయఁజొచ్చెను; అడవిమృగముల యొక్క కూఁతలును పాములయొక్క పూత్కారములును కర్ణకఠోరములుగా వినఁబడుచుండెను నడుమనడుమ మేఘములలోనుండి తళుక్కని మెఱుపొక్కటి మెఱసి కొంచెము త్రోవ కఁనబడుచుండెను. ఈ రీతిని కొంచెము దూరము నడ చిన తరువాత దూరమున వెలుతు రగపడెను; ఆ వెలుతురు సమీపించిన కొలఁదిని గొప్ప మంటగా నేర్పడుచు, ఒక గొప్ప చింత చెట్టునకు సమీపముగా నుండెను. చీఁకటిలో నీప్రకారముగా నడచునప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారి ప్రాణము లాయన దేహములో లేవు; తక్కినవారును అఱచేతిలో ప్రాణములు పెట్టుకొని కాళ్ళీడ్చుచు నడచుచుండిరి. ఆ రాత్రి యాపద నుండి తప్పించుకొని యేదైన నొకయూరు చేరితిమా యిఁక నెప్పుడును దారి ప్రయాణము చేయమని యెల్లవారును నిశ్చ యము చేసికొనిరి. ఊరు చేరినతరువాత గ్రామదేవతకు మేఁకపోతును బలి యిప్పించెదనని మాణిక్యాంబ మ్రొక్కుకొనెను ఈ ప్రకారముగా వ్యాకులపడుచు వారు నడచి యొక విశాలస్థలమును జేరునప్పటికి, చింతచెట్టుక్రింద మంటముందఱఁ గూరుచుండి యున్న రెండు విగ్రహములు లేచి, దేహమునిండ కంబళ్ళు కప్పు కొని నోటిలో చుట్టలంటించి బుజములమీఁద దుడ్డుకఱ్ఱలతో వారివంక నడచిరా

నారంభించెను. వాండ్రను జూచినతోడనే వారి కందఱకును పంచప్రాణములు పైని పోయినవి; వెనుక నున్న కిరాతుఁడు దొంగలని కేకవేసి వెనుకవాఁడు వెనుకనే పాఱిపోయెను. ఇంతలో నాదొంగలలో నొకఁడు ముందుకువచ్చి రెండుచేతుల తోను కత్తిని పూనిపట్టి, మాటాడక యుండియున్న రుక్మిణి నెత్తిమీఁద నత్తువకొలఁది నొకపెట్టు పెట్టెను. ఆపెట్టుతో మొదలునఱికిన యరఁటిచెట్టువలె రుక్మిణి నేల కొఱిగి నిశ్చేష్టురాలయి పడియుండెను. ఇంతలో నెవ్వడో కత్తి దూసికొని 'ఆగు' 'ఆగు' మని కేకలువేయుచు, మెఱుఁపుమెఱసినట్లు ఊఁడిపడి దొంగలలో నొకనిని మెడమీఁద ఖడ్గముతోవేసెను. ఆవ్రేటుతో శిరస్సు పుచ్చకాయవలె మీఁది కెగరి దూరముగాఁ బడఁగా మొండెము భూమిమీఁద బడి చిమ్మిన గొట్టములతోఁ గొట్టినట్లు రక్తధారలు ప్రవహింప కాళ్ళతోను చేతులతోను విలవిలఁ గొట్టుకొనుచుం డెను. శత్రు వాయుధపాణియయి యుండుటయు, తా నొంటిగాఁ దగులుటయు, బాట సారులలో మఱియిద్దరు మగవాండ్రుండుటయు చూచి కిరాతునితోఁ గూడికొని రెండవ దొంగవాఁడు కాలికొలఁదిని పాఱెను. ఖడ్గపాణియైన యాపుణ్యాత్ముఁడు వాండ్రను కొంతదూరము వెంబడించెను గాని వాండ్రు నిమిషములోఁ జూపుమేర దూరము దాఁటి యదృశ్యులయినందున వెనుకకు మరల వచ్చి రాజశేఖరుఁడు గారిని కలిసికొనెను.

రామ — రాజశేఖరుఁడుగారూ! ప్రొద్దుండగానే యీస్థలమును దాఁటవలసిన దని నేను మధ్యాహ్నముననే బహువిధముల బోధించితిని గదా? మీరు నామాట లను లక్ష్యముచేయక యీయాపదను తెచ్చిపెట్టుకొంటిరి

రాజ — ఓహోహో! రామరాజుగారా! మీరు మాపాలిటి దైవమువలె సమ యమునకు వచ్చి మా యందఱిప్రాణములను నిలువఁబెట్టితిరి. మీరింకొక నిమిషము రాకుండిన మే మందఱము నాదుర్మార్గులచేతులలోఁ బడిపోయి యుందుము. మీరీ వేళ నిక్కడ కెట్లు రాఁ గలిగితిరి ?

రామ — మీతోవచ్చిన కిరాతుఁడు యోగిచే దొంగలను బిలుచుకొని వచ్చుట కయి పంపఁబడి యెండలో నడువలేక యొకపాకలోఁ బరుండియున్న నన్నుఁ దన వారిలో నొకనిగా భ్రమించి తన గురువు కొందఱుఁ బ్రాహ్మణులను దోఁచుకొనుట కయి యీ చింతచెట్టువద్దకు వెళ్ళుచున్నాఁడని చెప్పెను. ఆమాటలు విన్నతోడనే యాబ్రాహ్మణులు మీరే యని యూహించి నా కచట గాలు నిలువక దొంగలను వారింపవలెనను నుద్దేశముతో యోగియున్న తావునకుఁ బోతిని. అక్కడ నావఱకే దొంగలు వచ్చి యోగితో మాటాడి పోయినా రన్నవార్త విని గుండెలు పగిలి నేను వచ్చులోపల మీకేమి యుపద్రవమువచ్చునోయని మార్గాయాసమునేమియు లక్ష్యము చేయక యొక్కపరుగున వచ్చి యుక్తసమయమున మీకుఁ దోడుపడఁగాంచి నా జన్మము కృతార్థత గనెను గదాయని సంతోషించుచున్నాఁడను.

అనునప్పుడు మాణిక్యాంబ రుక్మిణిని నఖశిఖపర్యంతము తడవిచూచి గొంతెత్తి యేడ్వఁజొచ్చెను. రామరాజును రాజశేఖరుఁడుగారును గూడ దగ్గఱకుఁ బోయి చూచి కడుపుపట్టిచూచి ముక్కుదగ్గఱ వ్రేళ్లుపెట్టి యూపిరిగానక దెబ్బచేతను ధనుముచేతను మరణమునొందె నని నిశ్చయించుకొనిరి. రామరాజును నాడి నిదానించి చూచి యామె చచ్చినదనియే స్థిరపఱచెను అప్పు డందఱును శవముచుట్టును జేరి విలపింపుచుండిరి ఆసమయమున సమీపమునుండి వ్యాఘ్రము యొక్క కూఁత యొకటి వినఁబడెను అంత యాపదలోనహిత మాధ్వాని కందఱును బెదరి వడఁకుచుండఁగా, రామరాజు వారికి ధైర్యము చెప్పి క్రూరమృగములతో నిండియున్న యరణ్యమధ్య మగుటచేత నచ్చట నిలువఁగూడ దనియు తెల్లవాఱినమీఁదట మరల వచ్చి శవమునకు దహనాదిసంస్కారములు చేయవచ్చు ననియు బోధింపజొచ్చెను. కన్నకూఁతురును కాఱడవిలో విడిచిపెట్టి వెళ్లుటకు మనసురాక వారాతని మాటలను చెవినిబెట్టక రుక్మిణి సుగుణములను దలఁచుకొని యేడుచుచుండిరి ఇంతలో మఱింత సమీపమున గాండ్రుమని పులి మఱల నఱచెను ఆ రెండవకూఁతతో సూర్యకిరణములకు మంచు కరఁగునట్టుగా వారి ధైర్యసారము కరఁగిపోయెను. అప్పుడా రామరాజు హితబోధ నంగీకరించి, యెంతో కష్టముతో రుక్మిణిని విడిచిపెట్టి, నడవకాళ్ళురాక ముందుకు నాలు గడుగులుపెట్టి మరల వెనుకతిరిగి చూచుచు. తుదకు విధిలేక రామరాజువెంట వారందఱును పెద్దాపురమునకుఁ బోయిరి తమ ప్రాణములమీఁదికి వచ్చినప్పుడు లోకములో నెల్లవారును తామావఱకు ప్రాణాధికులుగాఁ జూచుకొనువారి యాపదలనయినను మఱచిపోయి తమవ యాపదను తప్పించుకొనుటకే ప్రయత్నింతురు గదా!

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము చేరుట—రుక్మిణి దేహమును వెదకివచ్చి కానక దుఃఖించుట--పెద్దాపురములోని వార్తలు—భీమవరమునకుఁబోవుట-అక్కడి విశేషములు—సుబ్రహ్మణ్యమును పిఠాపురము పంపుట.

రామరాజు నాఁటిరాత్రి మెల్లగా రాజశేఖరుఁడుగారిని కుటుంబ సహితముగా గొనిపోయి పెద్దాపురము చేర్చి, తిరుపతిరాజు చెఱువునకు సమీపముగనున్న సత్రములోడించి, కాశీప్రయాణము మాని భీమవరములో నుండుఁడని బహువిధములఁజెప్పి, యొప్పించి తన దారిని బోయెను. ఒక్కనాఁటి ప్రయాణములోనే కూఁతురుపోవుటయు తక్కినవారు ప్రాణములు దప్పించుకొని బయలఁబడినను కాళ్ళన్నియు వాచి యడుగుతీసి యడుగు పెట్టలేనంత మస్థితిలో నుండుటయుఁ దలఁచుకొని యాత్రపేరన్న భయపడి రాజశేఖరుఁడుగారు కొన్ని దినములలో భీమవరముచేరి యందుండి సమయమయినప్పుడు రాజుగారిని చూచుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. రుక్మిణి పోయినదన్న విచారముచేతను మార్గాయాసమున బడలియుండుటచేతను వారా రాత్రి వంటలు చేసికొని భోజనము చేసినవారు కారు. వారికెవ్వరికిని కంటికి నిద్రయును పట్టలేదు. ఆ రాత్రినొక యుగముగా వేగించి రాజశేఖరుఁడుగారు. కోడికూసినతోడనే లేచి తామొక్కరును బయలుదేఱి రుక్మిణిని వెదకుటకయి వేఁడిమంగలపు మార్గమున నడచిరి.

అట్లు కొంతదూరము నడిచి రాజశేఖరుఁడుగారు పసులకాపరి బాలుర నడిగి మార్గమును గనుఁగొనుచు అడవిలోఁ బ్రవేశించి, నాలుగుగడియల పొద్దెక్కువఱకు దొంగలుకొట్టిన స్థలముచేరి యక్కడ రుక్మిణి దేహమును గానక యిసుకలో నెత్తురు చుక్కలను మాత్రము చూచి దుఃఖముతో నలుప్రక్కలను రుక్మిణిని వెదకికొనుచుఁ దిరిగి యెందు నేమియుఁగానక మరల నెప్పటిచోటునకు వచ్చి, అచ్చటఁ గొంతసేపు పచ్చిక బయలను గూరుచుండి యాపచ్చికను తన కన్నీటితోఁ దడిపి రుక్మిణి దేహము నే మృగములో యీడ్చుకొనిపోయి యుండునని నిశ్చయము చేసికొని యీ దుర్వార్తను, గొనిపోయి యెట్లుభార్యతోను బిడ్డలతోను జెప్పుదునాయని కొంతసేపు దుఃఖించి మెల్లగాలేచి కాళ్లు తడఁబడ నడచుచు త్రోవపొడుగునను రుక్మిణియొక్క సౌందర్యమును సుగుణసంపదలను దలఁచుకొని కన్నీళ

నీరునించుచు మధ్యాహ్నము రెండుజాముల కేలాగుననో యింటికి దేహమునుచేర్చి నడవలో చాపమీఁద చతికిలఁబడి యేమో చెప్పఁబోయి మాటరాక పెదవులు నాలుకతో తడుపుకొనుచు నూరకుండిరి అప్పుడు మాణిక్యాంబ తొందరపడి లోపలికి పరుగెత్తుకొనిపోయి కంచు చెంబుతో మంచితీర్థముతెచ్చి నోటి కందిచ్చి పయిటచెఱఁగుతో మొగముమీఁదిచెమ్మటతుడిచి విసనకఱ్ఱతో విసరుచు మగనిమార్గాయాసమును కొంతవఱకు పోఁగొట్టెను. అంత నతఁడును కొంత ధైర్యము నవలంబించి, కన్నుకొలుకులనుండి నీరు కాలువలుకట్టి గడియ కొకమాట చొప్పున దుఃఖమును మ్రింగుకొనుచు రుక్మిణి వార్తను జెప్పెను అప్పు డందఱును పెద్దపెట్టున గొల్లుమని రోదనము చేయ నారంభించిరి అది విని సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు చుట్టుపట్లవారు వచ్చి, వారికి వచ్చిన యాపదను దెలిసికొని బహువిధముల వారి నూరార్చి భోజనమునకుఁ లేవఁదీసిరి. వారును విస్తళ్ళయొద్ద కూరుచుండి తినఁబోయిన మెతుకులు లోపలికిపోక కొంతసేపు కూరుచుండి విచారముతో విస్తళ్ళను వదిలిపెట్టి లేచిరి అప్పుడు నూతి పెరటిలోనికిఁ బోయి వారు చేతులు కడుగుకొనుచుండగా కేకలువేయుచు వీధిలోనుండి పరుగులెత్తుచున్న మనుష్యులయొక్క కలకలము వినవచ్చెను ఆ సందడియేమో చూతమని వీధిలోనికి వచ్చునప్పటికి తూర్పువయిపున దూరముగా మంటయును మిన్నుముట్టు పొగయును కనఁబడెను. ఇంతలో సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి కుమ్మరివీధి తగులఁబడుచున్నది. చూచి వత్తము రమ్మని రాజశేఖరుఁడుగారిని పిలిచెను కాని యాతఁ డెంతదయార్ద్రహృదయుం డయినను కొండంత దుఃఖములో మునిగియున్నవాఁడు గనుక, సిల్లు కదలుటకు మనసు గొలుపక యూరకుండెను సుబ్రహ్మణ్య మావఱ కెన్నఁడు నాపదల ననుభవించి యెఱుఁగని పసివాఁడగుటచేత పరుల కాపద వచ్చినదన్నమాట వినినతోడనే తనయాపద మఱచిపోయి, చేతనయిన యెడల వారికి సాహాయ్యము చేయవలెనను నుద్దేశముతో తానా బ్రాహ్మణునితోఁ గూడ బయలు దేఱిపోయెను వారక్కడికిఁబోయి చేరునప్పటికి వేలకొలఁది జనులువచ్చి వేడుక చూచుచుండిరి కాని, వారిలో నొక్కరయినను ఆర్పుటకు ప్రయత్నపడుచుండలేదు. ఇండ్లకు వేసిన వెదురుబొంగుల కణుపులయొద్ద పగిలి పెటపెటధ్వనులతో తుపాకులు మ్రోగినట్టు మ్రోగుచుండెను ప్రాతతాటాకులు పయికి లేచి గాలిలో తారాచువ్వలను తలఁపించుచుండెను ఎండలవేడిమి చేత సమీపముననున్న చెఱువు వెండిపోయినందునను ఇంకిపోఁగా మిగిలిన నూతులలోని నీళ్ళు చేఁద మునుగుటకయిన వీలులేక పాతాళలోకమునకు సమీపముగా నున్నందునను, నీళ్ళను తెచ్చి కోలేక అంటుకొన్న యిండ్లవాండ్రు పెణకలను లాగుటకు ప్రయత్నపడు చుండిరి ఆ చేరువ యిండ్లవారు తమ యింటిమీఁది తాటాకుల నయిన దీసిన మరల వేసికొనుటకయి శ్రమపడవలసి వచ్చునని వానిని ముట్టుకోక, కాలుచున్న యిండ్ల వారు వేఁడుకొన్నను ఇయ్యక దాచిపెట్టుకొన్న కడివెడు నీళ్ళను బట్టుకొని నడికప్పుల

మేఁడ లెక్కి తమ యిల్లంటుకొనుటను చూచి నీళ్ళకుండ లక్కడనే దిగవిడిచి రోదనము చేయుచు దిగుచుండిరి. మఱికొందరు తమ యిండ్లలోని సామానులు కాలిపోవునను భయముచేత వెలుపలికిఁ దెచ్చి వీధిలోఁ బెట్టుచుండిరి. వారొక వస్తువును దెచ్చి రెండవవస్తువుకొఱకు వెళ్ళునప్పటికి పరోపకార పారీణు లయిన మహాత్ములు కొందఱు చూచువారులేక వీధిలో పడియున్న వస్తువులను దీసి తమయింట జాగ్రత్త చేసికొనుచుండిరి.

ఇట్లు కుమ్మరపేట పరశురామప్రీతి యగుచుండఁగా సత్రబ్రాహ్మణుఁడు సుబ్రహ్మణ్యమును దూరముగా నున్న యొక చెట్టునీడకుఁ దీసికొనివచ్చి యిండ్లు కాలుటను గుఱించి ప్రసంగింప నారంభించెను.

సత్ర — ఈ ప్రకారముగా రెండుజాములవేళ ఇండ్లెందుకు కాలినవో కారణము మీకుఁ దెలిసినదా?

సుబ్ర — కుమ్మరావములు కాల్చునప్పుడు ప్రమాదవశమున నిప్పంటుకొని తాటాకుల యిండ్లుగనుక కాలియుండవచ్చును. లేదా యెవ్వరయినను పోట్లాడి యిండ్లకు నిప్పు పెట్టియుందురు

సత్ర — మీరు చెప్పిన రెండుకారణములును సరియయినవి కావు. ఈ గ్రామమున కేదో క్రొత్తగా నొక గ్రహమువచ్చి యీ ప్రకారముగా తగుల బెట్టినదికాని వేఱుకాదు.

సుబ్ర — నీవు నాతోనే యిప్పుడిక్కడికి వచ్చితివిగదా : ఎవ్వరిని అడిగి తెలిసికోకుండ గ్రహమే యిండ్లు తగులఁబెట్టినదని నీ వెట్లు దృఢముగా జెప్పఁగలవు?

సత్ర—మా గ్రామముసంగతి నాకుఁ దెలియదా? ఈగ్రామ మేఁటేఁట వేసవికాలములో నాలుగుసారులు తగులపడును ప్రతి పర్యాయమును గ్రహమునకు జాతరచేసి యూరివారు దానిని సాగనంపుచుందురు. ఇది గ్రహముచేతనే కాకపోయిన పక్షమున, వర్షకాలములో నేల తగులపడకూడదు ?

సుబ్ర— ఇండ్లుకాలుట గ్రహముచేతనే యయినయెడల, ఒకసారి జాతర చేసిపంపిన గ్రహము మరల వచ్చుటకుఁ గారణమేమి? వర్షకాలములో ఇండ్ల కప్పులు వానతో నానియుండును కనుక—

సత్ర —కారణములు గీరణములును నాకుఁ దెలియవు. నాకెప్పుడును యుక్తి యుక్తులన్నఁ దలనొప్పి; కాబట్టి నేను జెప్పినమాటల కడ్డమాడక సత్యమని నమ్ము. ఇప్పుడు నమ్మకపోయినను రేపు జాతరగుచుండఁగా కన్నులార చూచి నప్పుడయినను నమ్మెదవు

ఈ ప్రకారముగా సంభాషణ జరుగుచుండఁగా అగ్నిహోత్రుడు తన చెలికాఁడగు వాయుదేవుని సాయముచే కుమ్మరిపేటను సంపూర్ణముగా దహనము చేసి తృప్తిపొంది ప్రశాంతి నొందెను. ఇండ్లు కాలినవారును సొత్తుపోయినవారును విచారించుచుండగాఁ గొందఱు చుట్ట కాల్చుకొనుటకు కావలసినంత నిప్పు దొరికిన

దనియు రేపు బొగ్గులు చవుకగా దొరకగలవనియు సంతోషించుచుఁబోయిరి వారి వెనుకనే సుబ్రహ్మణ్యమును సత్రపుబ్రాహ్మణునితోఁ గూడ బయలుదేరి సత్రమును జేరెను. ఈ లోపల నెవ్వరో రుక్మిణి యత్తవారి యూరికిఁ బోవుచున్న బ్రాహ్మణు డొకడు సత్రములోనికి భోజనమునకు రాఁగా, దుర్మరణ కథను జాబుడ్రాసి యుత్తరక్రియలను వేగిరము జరిగించుటకయి యా జాబు నతని చేతికిచ్చి రాజ శేఖరుఁడుగారు వియ్యంకునకుఁ బంపిరి

ఆ మఱునాఁడు పగలు రెండుజాములవేళ రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి వీధియరుగుమీఁద **గూరుచుండియుండ**గాఁ, ఆ దారిని తుడుములు డప్పులు మ్రోగు చుండఁగా కొందఱు బండిమీఁద కుంభమును బెట్టుకొని త్రాగి కేకలువేయుచు నడుచుచుండిరి; వారి వెనుకను జనసంఘము మూఁకలుకట్టి తమ చేతులలోని కఱ్ఱలతో త్రోవపొడుగునను ఇండ్లమీఁద కొట్టుచుఁబోవుచుండిరి ఆ మూకలలోనుండి సత్రపు బ్రాహ్మణుఁడు నడుమునకు బట్టబిగించుకొని చేతిలో పెద్దకఱ్ఱ పెట్టుకొని దేహమంత టను జెమ్మట కాలువలు గట్టవచ్చి సుబ్రహ్మణ్యము చేయి పట్టుకొని "నిన్న నేను జెప్పినప్పు డబద్ధమంటివే, ఇప్పుడయిన నా మాట నమ్మెదవా?' యని క్రిందికి లాగెను

సుబ్ర—ఉండు; నేను వచ్చెదను. ఈ యుత్సవ మెవ్వరిది ?

సత్ర—నిన్న చెప్పలేదా? ఇండ్లుకాల్చు గ్రహము గ్రామమునకు వచ్చి నప్పుడు ఈ ప్రకారముగా చేయుదురు ఒక చేతితో వేపమండయు, రెండవచేతితో ప్రేపబెత్తమును పట్టుకొని ముందు నడుచుచున్న యతనిని జూచినావా ?

సుబ్ర—పెద్ద కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొన్నతఁడు కాదా ? చూచినాను. అతఁడెవరు?

సత్ర—అతఁడే యీ తంతు నడిపించుచున్న మంత్రజ్ఞుఁడు; క్రొత్తగావచ్చి యిండ్లు కాల్చుచున్న దేవతను కొంచెముసేపటికి వెళ్ళఁగొట్టును. అతని పేరు వీరదాసు.

సుబ్ర—ఈవఱ కేమితంతు చేసినారు ?

సత్ర—ఇంటికొకటికి రెండేసిచేరల బియ్యము చొప్పున ఏడిండ్లలో అడిగి పుచ్చుకొని, క్రొత్తకుండతెప్పించి గ్రామమునడుమ వీధిలో పొయ్యిపెట్టి ఆ కుండతో అడిగిపుచ్చుకొన్న బియ్యము, మునుగకూర, తెలగపిండికలిపి జాముదరకు వంటచేసి, ఆ కుండను దిగువదించియుంచి నడివీధినలికి యెఱ్ఱముగ్గు, తెల్లముగ్గు, నల్లముగ్గు, పచ్చముగ్గు, ఆకుపసరుముగ్గు తెచ్చి వానితో బేతాళుని స్వరూపము వ్రాసి బేతాళ యంత్రము వేసి పూజచేసి ధూపదీపఫల నైవేద్యములు సమర్పించి ఏదేసి రావి యాకులతో కుట్టిన యేడు విస్తళ్ళలో వండిన కుంభమును వడ్డించి, నడివీధిలో నొక కొయ్యనుపాతి దానికి బేతాళ యంత్రమునకు గ్రహమును వ్రాసిన యాజ్ఞనుగట్టి

ఈయన జరిగించవలసినపని యంతయు జరిపినాఁడు. తరువాత మేము కుంభమును బండిలో నెత్తించుకొని యీ కఱ్ఱతో గృహములమీఁద కొట్టుచు ఊరేగుచున్నాము ఇఁక గ్రామదేవత గుడివద్దకు వెళ్ళినతరువాత చిత్రము జరుగును.

సుబ్ర—అలాగయిన నేనును వచ్చెదను

అని సుబ్రహ్మణ్యము వారివెంట బయలుదేఱెను. అందఱును గ్రామదేవత గుడి చేరినతరువాత యంత్రజ్ఞుడు బిగ్గరగా గ్రామదేవతపేర వ్రాసిన యాజ్ఞను ఈ ప్రకారముగాఁ జదివెను.

యంత్రజ్ఞుఁడైన పీరదాసుగారు పెద్దాపురము గ్రామదేవత అయిన మరిడీ మహాలక్ష్మికి చేసిన యాజ్ఞ—ఈ గ్రామములో ఏదో గ్రహముచేరి యిండ్లు కాల్చుచుండఁగా ఈ గ్రామమునకు దేవతవయియుండియు నీవూరికే చూచుచుండుటకు నిమిత్తములేదు. ఆ గ్రహమునకు నీతరపున కుంభము కట్టబడి చేయించినాము. ఆ కుంభము ఆ గ్రహమునకిచ్చి మాఱుమన్యమయిన కొండలమీఁదికి దానినిపంపివేయ వలసినది. అలాగున పంపించనిపక్షమున, శ్రీ బేతాళుని చేతగాని శ్రీహనుమానుల చేతఁగాని కఠినమయిన తాఖీదును బొందగలవు.

"శ్లో॥ యక్షరాక్షస దుష్టానాం మూషకాశ్శలభాశ్శుకాః
క్రిమికీట పంతగానా మాజ్ఞాసిద్ధి ర్విభీషణః॥"

అని చదివిన తరువాత, యంత్రజ్ఞుఁడు ఏడు విస్తళ్ళను ఏడుచోట్ల వేయించి ఆ యేడింటిలోను కుంభము పోయించి, బండి తోలుకొని వచ్చినవానిచేత నల్లకోడి నొకదానిని కోయించి దాని రక్తమును కుంభముమీఁద పోయించి, "ఓ గ్రహమా! నీ వీ కుంభము పుచ్చుకొని కొండలమీఁదికి పో" అని యాజ్ఞాపించెను. అక్కడికి వెళ్ళినవారందఱును చెఱువులో స్నానముచేసి యిండ్లకు వెళ్ళిరి సుబ్రహ్మణ్యమును బ్రాహ్మణునితో సత్రమునకు వచ్చెను.

ఇంటికివచ్చి సుబ్రహ్మణ్య మా సంగతియంతయుఁ జెప్పినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతసేపు జనుల మూఢత్వమును గుఱించి యాలోచించి, ఇంతలో రుక్మిణి తలఁపుకుఱిన దుఃఖమువచ్చి ధైర్యము తెచ్చుకొనవలెనని యెంతసేపు ప్రయత్నము చేసినను చేతఁగాక ఎక్కడికయిన వెళ్ళిన దుఃఖము మఱచిపోవచ్చునని తలంచి పట్టణమును జూచుటకు బయలుదేఱిరి. ఆతఁడు సత్రమును దాఁటి నాలుగడుగులు నడచినతోడనే యొక యింటివద్ద దంపతులిద్దఱు వాక్కలహమున కారంభించిరి; అంతకంత కాకలహము ముదరి యొకరీతి యుద్ధముక్రింద మాఱినది. భార్య తిట్లెక్కువ చేసిన కొలఁదిని భర్త దెబ్బలెక్కువ చేయుచుండెను. మగని కేకలును భార్యయేడుపును విని వీధివారందఱును గుంపులు గుంపులుగా చూడవచ్చిరి. అంతమంది వచ్చినను వారిలో నొకరును వారిని వారింపవలెనని తలఁచుకొని వచ్చిన వారు లేరు గనుక, అందఱును వేడుకచూచుచు మాత్రము నిలుచుండిరి. అంత రాజ

ఖరుఁడుగా రాసభమును విడిచిపెట్టి ముందుకు సాగిరి ఆవల మఱి నూఱుబారల దూరము వెళ్ళఁగా ఒకచోట వీథియరుగుమీఁద పదిమంది పెద్దమనుష్యులు చేరి సభ తీర్చి కూరుచుండిరి వారు నాగరికులు గనుక వారి ప్రసంగ మెంతమనోహరముగా నుండునో వినియానందింపవలెనని తలఁచి రాజశేఖరుఁడుగారు వీథిలోనే నిలువఁబడి వినుచుండిరి ఆ సభికులందఱును తామైనను పొగడుకొనుచుండిరి; లేదా స్నేహితులు పొగడగా సంతోషమైనను బొందుచుండిరి; వారందఱు సల్లానందించుచుండఁగా రాజశేఖరుఁడుగారు తన్నెవరును పొగడువారును పొగడుకొన్న వినువారును గూడ లేనందునఁ జిన్నఁబోయి యింక నిందు నిలువఁగూడదనుకొని యక్కడనుండి బయలుదేఱి అటుపిమ్మట నాతఁడు త్రోవపొడుగునను నాలుగైదు రమణీయ సౌధములను జూచి లోపలికిబోయి వానిని చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి గుమ్మమెక్కి తాను పండితుఁడననియు మేడనుచూడ వేడుకపడి వచ్చితిననియుఁ జెప్పి చూచెను గాని, ఆ పట్టణస్థులందఱును ధనికులయ్యుఁ దమమాత్రమే ప్రేమగలవారు గనుక ఆయన పాండిత్యమేమియు పనికిరాక మేడలయొక్క వెలుపలి భాగములను మాత్రము చూచి సూర్యాస్తమయ సమయము కావచ్చినందున వెనుకకు మరలి తిన్నగా సత్రమువద్దకు వచ్చి చేరవలసినచ్చెను.

అప్పుడు సత్రపుబ్రాహ్మణుఁడు రాత్రి వంటలేమి గనుక తీఱుబడిగా వచ్చి కూరుచుండి రాజశేఖరుఁడుగారితో ముచ్చటలకు మొదలుపెట్టెను

రాజ—మీ పట్టణములో గొప్ప పండితులున్నారా ?

సత్ర—ఉన్నారు ఆస్థాన పండితుఁడయిన హరి పాపయ్య శాస్త్రిలుగారు లేరా? ఆయన యెప్పుడు నెవ్వరితోను బ్రసంగింపఁడు గనుక అందఱికంటెను గొప్ప పండితుడని వాడుక. ఆయన యొకసారి యీ సత్రములో జరిగిన సంతర్పణమునకు భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు విశేషముగా మాటాడపోయినను భుజించినందున, ఆయన గొప్ప పండితుఁడనియే నేనును నమ్మినాను.

రాజ—ఆయనగాక మఱియెవ్వరయిన నున్నారా ?

సత్ర—మాగురువులు భానుమూర్తిగారు వేదాంత శాస్త్రమందు నిరుపమానమయిన ప్రజ్ఞ గలవాఁడు నాడు మొన్నరోగము వచ్చినప్పుడు పుణ్యలోకము వచ్చుటకు తగిన సదుపాయమును చేసి పదిరూపాయలను పట్టుకొని పోయినారు. ఆ మఱునాఁడే దొంగవస్తు వొకటి ఆయన యధీనములో కనఁబడినందున దుర్మార్గులయిన రాజభటులాయనను నిష్కారణముగా తీసుకొనిపోయి ఠాణాలో పెట్టినారు.

రాజ—గురువు లెప్పుడును శిష్యులకుఁ దమవ్రేలితో స్వర్గమునకు త్రోవ చూపుచుందురు కాని తాముమాత్రము స్వర్గమార్గము, మాటయటుండఁగా దామున్న యీ లోకమునే త్రోవఁగానక గోతిలో పడుచుందురు తార్కికుఁడును వైయాకరణుఁడును నగుట సులభముకాని యోగ్యుఁడగుట యంతసులభము కాదు ఆ మాట యటుండనిచ్చి మీ పట్టణములోని వారి స్థితిగతులను కొంచెము చెప్పుము.

సత్ర—కష్టపడి పనిచేయువారు తాము తెచ్చుకొన్నది అన్న వస్త్రాదులకు చాలక బాధపడుచుందురు: పాటుపడని సోమరిపోతులు పూర్వు లార్జించిన మాన్యముల ననుభవించుచు విలువబట్టలను పంచభక్ష్య పరమాన్నములును గలిగి సుఖించు చుందురు. తాతముత్తాతల నాటినుండియు పరువుతో బ్రతికినవారు కొందఱు జీవనము జరగక రాజుగారిని చిరకాలమునుండి యాశ్రయించుచున్నారు; కాని యెంత యనుసరించినను రాజు నిర్దయుఁడై చదువురాదనిచెప్పి వారికి కొలువు లియ్యకున్నాఁడు.

రాజ—అదృష్టవంతులము కావలెనని చేయు ప్రయత్న మొకటితప్ప వేఱెప్రయత్నము లేనివా రెప్పుడును భాగ్యవంతులు కారు. భాగ్యదేవత మాఱు పని లేక తనకొఱకే కాచుకొనియున్న వారియొద్దనుండి పాఱిపోయి, యింటఁ గూరు చుండి యొడలు వంచి పని చేయువారినే చేరును దాని కేమిగాని మిగిలిన వృత్తాం తమును చెప్పుము.

సత్ర—మా పట్టణమున ననేకులు రాత్రులను పురాణ కాలక్షేపమును జేయుదురు ఇక్కడికి దగ్గఱనే యొక పెద్దమనుష్యుఁ డున్నాఁడు ఆయన యెప్పుడును చదువక పోయినను తాటాకుల పుస్తకము నొకదానిని విప్పి సర్వదా ముందు పెట్టుకొని కూరుచుండును మన పొరుగింట కాఁపురమున్న సముతుదాయ గారి తల్లికి పురాణ మన్న నెంతో యపేక్ష; ఆమెకు నిద్రరానప్పుడెల్లను పురాణము చదువుమనును. పురాణ మారంభించిన తరువాత మంచి కథపట్టు రాఁగానే గోడను చేరగిలఁబడి హాయిగా నిద్రపోవును

రాజ—ఇక్కడివర్తకు లెటువంటివారు?

సత్ర—వర్తకులు తమ సరుకులను మాత్రమే కాదు, మాటలను సహితము విశేషలాభమునకు విక్రయింతురు. అయినను వారి కెంత లాభము వచ్చినను, ఆ లాభము మాత్రము వారి యాళకుఁ దగియుండదు. ఈ సంగతి నెఱిఁగి యిక్కడి పెద్దమనుష్యులు కొందఱు మొదట వారి వర్తకశాలకుఁ బోయి యొకవస్తువును గొని వారడిగిన వెల నిచ్చి వేయుదురు; ఆపయిని చిన్నవస్తు వొకదానిని అరువు తెప్పించి, దాని సొమ్మును మఱునాఁడే పంపివేయుదురు; అటుపిమ్మట క్రమక్రమముగా పెద్దవస్తువులను దెప్పించి వాని వెలలనుగూడ యుక్తసమయము ననే యిచ్చివేయుదురు ఈ ప్రకారముగా నమ్మకము కుదిరిన తరువాత పెండ్లి పేరో మఱియొక శుభకార్యముపేరో చెప్పి విలువ వస్తువులను విస్తారముగాఁ దెప్పించి కడపట సొమ్మియక యపహరింతురు

రాజ—ధనము నిమిత్తము ఈ ప్రకారముగా నక్రమమున కొడిగట్టిన కీర్తి పోదా?

సత్య—కీర్తికేమి? దానిని కొనుటకయి ముందుగా ధనము సంపాదించిన మొదల తరువాత నిమిషములో కావలసినంత కీర్తిని కొనవచ్చును.

రాజ—మీ రాజుగా రెంతో ధర్మాత్ములనియు ప్రజలను న్యాయ మార్గమున నడిపించువారనియు ఎప్పుడును వినుచుందును వారి రాజధానియైన యీ పట్టణము నందె యిట్టిఘోరకృత్యములు జరుగుచుండగా రాజుగారు సహించి యూరకున్నారా?

సత్య—ఈ పట్టణములో నిప్పు డేమియక్రమములు జరుగుచున్నవి? మా మహారాజుగారి తండ్రిగారి కాలములో పూర్వము జరుగుచుండెడి ఘోరకృత్యము లలో నిప్పుడు గుమ్మడికాయలో నావగింజంత పాలయినను లేవు. ఆ కాలములోనే మీరీపట్టణమునకు వచ్చియుండిన మొదల మంచిబట్టలు కట్టుకొని పట్టపగలీప్రకార ముగా వీధిలో నిర్భయముగా నడవఁగలిగి యుందురా? మా రాజుగారు సహస్ర ముఖముల కనుగొని నిత్యమును దుర్మార్గుల ననేకులను శిక్షించుటచేతనే యిప్పుడు నరహత్యలు మొదలయిన ఘోరపాతకము లేవియు జరగకున్నవి.

రాజ—ఈ పట్టణములో వేదవిహితకర్మానుష్ఠానములు చక్కఁగా జరుగు చుండునా?

సత్య—త్రికాలములయందు యథావిధిగా జరుగుచుండును

రాజ—అట్లయిన, నీవిప్పుడు సంధ్యావందనము చేసినావా?

సత్య—ఎన్నడో వడుగునాఁడు నేర్చుకొన్న సంధ్యావందనము మఱచిపోక యిప్పటిదాఁక జ్ఞాపక ముంచుకొన్నా ననుకొన్నారా?

రాజ—పోనీ; అర్ఘ్యమునయిన విడిచినావా?

సత్య—ఒక్క అర్ఘ్యమును మాత్రమేకాదు. సంధ్యావందన మంతయు విడిచినాను.

ఈ సంభాషణము ముగిసిన తరువాత ప్రొద్దుపోయినందున రాజశేఖరుఁడు గారులేచి వెళ్ళి భోజనముచేసి, తరువాత నొక్కరుసు పరుండి యాలోచించుకొని మోసములకెల్లను పుట్టినిల్లయిన యీ పట్టణమును సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా విడిచిపెట్టవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి; కాఁబట్టి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలముననే యొకబండిని కుదుర్చుకొనివచ్చి, కుటుంబసహితముగా దానిమీఁదనెక్కి జాము ప్రొద్దెక్కువఱకు భీమవరము చేరిరి. బండిమీఁద నెవ్వరో క్రొత్తవారు వచ్చినారని యూరిలో నెల్లవారును జూడవచ్చి వారి నివాస స్థలమును గుఱించియు ఆగమన కారణమును గుఱించియు ప్రశ్నలు వేయఁజొచ్చిరి; చెప్పినదానినే మరల మరల నడిగినవారికెల్లను జెప్పలేక రాజశేఖరుఁడుగారును మాణిక్యాంబయు విసిగిపోయిరి. వారందఱు నట్లు పనికట్టుకొనివచ్చి ప్రశ్నలు వేయుటకయి ముందడుగిడుచు వచ్చి నను, రాజశేఖరుఁడుగారు తమకు బసకావలె నని యడుగఁబోగానే తిన్నగా విని పించుకోక లేదని వెనుకంజవేయ నారంభించిరి. అంతట రాజశేఖరుఁడుగారు బండిని

వీధిలో నిలిపి, తాము బయలుదేఱి బస నిమిత్తమయి యెల్ల వారి యింటికిని బోయి రెండు జాములవఱకు నడుగుచుండిరి గాని వారిలో నొక్కరును ఆ పూఁట వండుకొని తినుటకయినను స్థలమిచ్చినవారు కారు క్రొత్తగా వచ్చినవారు గనుక రాజశేఖరుఁడుగారు బసనిమిత్తమయి తిరుగునప్పుడు వీధులలో నిలువచేయఁ బడియున్న పెంటకుప్పలను జూచి యసహ్యపడుచు వచ్చిరిగాని యెరువున కుపయోగించుటకయి పొరుగూళ్ళకు సహితము గొనిపోయి యమ్ముకొనెడి యాయూరివారి కవియే కనకమన్న సంగతిని తెలిసికోలేకపోయిరి. అట్లా దుర్గంధమునకు ముక్కుమూసికొని నడచి గ్రామకరణముయొక్క యింటికిఁబోయి వారి యింటిపేరడిగి యేదో యొక బ్రాతబంధుత్వమును తెలుపుకొని మొగమాట పెట్టఁగా అతఁడాపూఁటకు తమయింట వంటచేసికొనుట కంగీకరించి, పొరుగున నున్న యొక వైదికబ్రాహ్మణుని పిలిపించి రాజశేఖరుఁడుగారు కాఁపురముండుటకయి వారి బ్రాతయిల్లిమ్మని చెప్పెను అతఁడాయిల్లు బాగుచేయించినంగాని కాఁపురమున కక్కఱకురాదనియు, తనభార్య సమ్మతి లేక యియ్య వలనుపడదనియు, పెక్కు ప్రతిబంధములను జెప్పెను; కాని రాజశేఖరుఁడుగా రాతనిని కూరుచుండఁబెట్టుకొని పరోపకారమును గూర్చి రెండుగడియలసేపు వుపన్యాసము చేసి యిల్లు బాగుచేయించుట పేరుచెప్పి రెండురూపాయలు చేతిలోఁబెట్టి చెప్పిన వాక్యము లన్నిటికన్నను చేతిలోబెట్టిన సొమ్మాతనిని నిమిషములో సమాధానపఱచినది కాఁబట్టి రాజశేఖరుఁడుగారు వెంటనేపోయి బండిని తోలించుకొనివచ్చి యాపూఁట కరణములోపల వంటచేసికొని భోజనముచేసి దీపములవేళ సకుటుంబముగా ఆ గ్రామ పురోహితులయింటఁ బ్రవేశించిరి. ఆ యిల్లు పల్లపునేలయందుఁ గట్టఁబడియున్నది; గవాక్షములు బొత్తిగా లేనేలేవు; వాస్తుశాస్త్ర ప్రకారముగా దూలములు యజమానునిచేతి కందులాగునఁ గట్టఁబడిన యా యింటి గోడలే పొట్టివి గనుక గుమ్మము లంతకన్నను పొట్టివిగా నుండెను కాఁబట్టి యెక్కడను వంగినడవనివారు సహిత మక్కడ వంగి నడుచుచుందురు; లోపలి గోడ లెత్తుగా నుండకపోయినను దొంగలభయముచేతఁ గాఁబోలును గాలివచ్చుటకు వలనుపడకుండ దొడ్డిచుట్టును నున్న గోడలు మాత్రము మిక్కిలి యెత్తుగాఁ బెట్టఁబడినవి; కాని యింటివా రాయిల్లు విడిచిపెట్టి వెళ్ళిన తరువాత చూచువారులేక కూలి యిప్పుడు మొండి గోడలుగా నున్నందున లోపలికి గాలి వచ్చుట కవకాశము కలిగినది పూర్వ మిల్లుగలవా రందున్నప్పు డెవ్వరో యొకరు సదా రోగబాధితులై యుండుచు వచ్చినందునను, గృహాధిపతియొక్క కూఁతు రందులోనే పోయినందునను ఆ యిల్లచ్చిరాలేదనియు, దానిలో నేదో గ్రహమున్నదనియు నెంచి దానిని విడిచి మఱియొక చోటికిఁ బోవయత్నించుచుండిరి కూఁతురు పోయిన నక్షత్రము ధనిష్ఠాపంచకములో నొకటైనందున బ్రాహ్మణుఁ డాఱునెలలవఱకు ఆ యింటిని పాడుపఱచి తరువాత సహితము పిల్లలతో నందుండుటకు మనసొప్పక వేఱొక

యిల్లు కట్టుకొని యందు కాఁపుర ముండెను. రాజశేఖరుఁడుగా రాయింటిలోఁ బ్రవేశించిన తరువాత కొన్ని గవాక్షముల నెత్తించి గాలి వీచ కలిగించుకొనుటయేగాక, తేమ పోవునటుగా యిల్లెత్తు చేయించి, వంటకు ప్రత్యేకముగా దూరమున దొడ్డిలో నొకపాక వేయించిరి. ఈ ఖర్చులక్రిందను భోజనాదికముక్రిందను తెచ్చిన కొన్ని రూపాయలు వ్యయపడుచుండెను కాఁబట్టి రెండుమూడు మాసములలోనే జీవనమున కిబ్బంది కలుగునటు కనఁబడుచుండెను.

అది యొక పల్లెగనుక భీమవరములో కొనుటకు పాలు మజ్జిగలు కాని కట్టెలుగాని దొరకవు; పాఁడిగలవారికి చిట్టును పొట్టును యిచ్చిన యెడల వారింత పలచని మజ్జిగ పోయుచుందురు. రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రతి భానువారమునాఁడును పెద్దాపురమునకుఁ బోయి సంతలో వారమునకు సరిపడిన వస్తువుల నన్నిటిని కొని తెప్పించుకొనుచుందురు. నెలదినములు గ్రామములో కాఁపుర ముండునప్పటికి రాజశేఖరుఁడుగారికి పలువురు పరిచితులుగా నేర్పడిరి; వారాయన స్థితిగతులను దెలిసికొని విచారపడి, రాజబంధువుఁడు కారాగృహాధికారియునైన శోభనాద్రిరాజుగారిని చూడుఁడని బోధించిరి భీమవరమును చేరియే శ్యామలకోట యని యొక దుర్గ ముండెను. దానిలో శ్యామలాంబగుడి యుండెను కాబట్టి దానికాపేరు కలిగియుండెను. అది యాకాలములో పెద్దాపురరాజుగారి యొక్క రాజ్యములో నేరము చేసినవారినుంచు చెఱసాలగా నుపయోగపడుచుండెను ఇప్పుడుకోట పడిపోయినందున, అది యుండు స్థానమున నొక్క గ్రామము కట్టఁబడి యున్నది; దానికి చామర్లకోటయని పేరు ఆ కోట కధికారిగానున్న శోభనాద్రిరాజుగారి కొక గ్రామము కూడ నుండెను.

రాజశేఖరుఁడుగారా గ్రామములో కాఁపురమున్న కాలమందు రామరాజప్పుడప్పుడు రాత్రులువచ్చి చూచి పోవుచుండెను. ధనము క్రమక్రమముగా తఱిగి పోవుటకు చింతించి, మాణిక్యాంబ ప్రతిదినమును శోభనాద్రిరాజుగారిని జూచి యుద్యోగము నిమిత్తమయి ప్రయత్నము చేయవలసినదని బలవంత పెట్టుచుండెను. అతడు రెండు మూడుసారులు పోయి సమయమయినది కాదని మరల వచ్చుచుండెను. కడపటిసారి రాజశేఖరుడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి దర్శనార్థము వెళ్ళివచ్చినప్పుడు దంపతుల కిరువురకును యీ ప్రకారముగా సంభాషణ జరిగెను.

మాణి—మీకు రాజుగారిదర్శన మయినదా?

రాజ—అయినది. నేను వీధిగుమ్మములో నిలుచుండి యక్కడనున్న యొక పరిచారకుని జూచి లోపలికి వెళ్ళవచ్చునా యని యడిగితిని భాగ్యవంతుడవయిన పక్షమునఁ దిన్నఁగా లోపలికి వెళ్ళవచ్చుననియు, బీదవాఁడ వైనయెడల నిక్కడనే నిలుచుండవలసిన దనియు వాఁడు చెప్పెను. నేను గొంచముసేపాలోచించి చొరవ చేసి రాజుగారున్న చోటికిఁ బోయి నిలువఁబడితిని.

మాణి—రాజుగారితో మాటాడి మీ సంగతులన్నియు చక్కఁగా మనవి చేసినారా?

రాజ — నేను గదిలోనికి వెళ్ళి నా స్థితిగతులను జెప్పుకొన్నాను ఎవరితో నందువేమో; రాజుగారితోఁ గాదు—ఎందుచేతనన్న నేనెంతసేపు చెప్పుకొన్నను రాజు నోటినుండి యొకమాటయు బయలురాలేదు. నేను మాటాడ మొదలుపెట్టినతోడనే మంచము దగ్గఱనున్న కుక్క యొకటి మొఱుగ నారంభించినది. కాఁబట్టి దానితోనే నేను మాటాడినాననుకొన్నాను. కాని యది యేమి చెప్పినదో దానిభాష నాకు రానందున గ్రహింపలేక పోయినాను. ఇట్లు దాని యభిప్రాయము తెలియక యనుమానించుచు నిలుచుండ, రాజు తన సేవకుని నొక్కని బిలిచి నాకుఁ దెలిసినభాషతో ఈ బ్రాహ్మణు నావలికిఁ బంపివేయుమని యాజ్ఞాపించెను. జరుగఁబోవు సంగతిని గ్రహించి వాడు రాకముందు మృదువుగా నేనే వెనుకకు మరలి తిన్నగా నింటికి వచ్చితిని.

అంతటి సన్మానము జరిపించిన రాజుగారిని మరలవెళ్ళి యాశ్రయింప బుద్ధి పుట్టక రాజశేఖరుఁడుగారు ముందు జీవనోపాధి యెట్లు కలుగునా యని యాలోచించి సుబ్రహ్మణ్యము నెక్కడికైనను బంపవలెనని తలఁచి మాణిక్యాంబతోఁ జెప్పి యామె యనుమతిని కుమారునితో నా సంగతిని జెప్పిరి. అతఁడును పరమసంతోషముతో నొప్పుకొన్నందున, అందఱును నాలోచించుకొని చివరి కతనిని పిఠాపురమునకుఁ బంప నిశ్చయించుకొనిరి. ప్రయాణము నిశ్చయించిన దినమున రాజశేఖరుఁడుగారు కుమారుని బిలిచి యనేకవిధముల నీతులు బోధించి బుద్ధిచెప్పి, న్యాయమార్గమునఁ బ్రవర్తింప వలసినదని పలుమారులు జెప్పి, నమస్కరించిన కుమారుని నాశీర్వదించి అయిదురూపాయలను ఖర్చునిమిత్త మిచ్చిరి; మాణిక్యాంబయు దగ్గరనున్నదానిలో నేమియు లోపముచేయక కావలసినన్ని దీవనలిచ్చెను. సుబ్రహ్మణ్యమును వారి నెడఁబాయవలసి వచ్చినదిగదా యని కంటఁదడి పెట్టుకొని చెల్లెలిని ముద్దాడి తనకిచ్చిన రూపాయలలో నొకదానిని చేతిలోఁబెట్టి వారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని వెనుక తిరిగి చూచుచు దారిసాగి నడచెను.

పదవ ప్రకరణము

శోభనాద్రిరాజుతో మైత్రి—సీత వివాహ ప్రయత్నము—రామమూర్తిగారి మరణవార్త—రామరాజుతో విరోధము—రాజశేఖరుఁడుగారిని చెఱసాలలోఁ బెట్టుట—సీత నెత్తుకొనిపోవుట.

30683

ఒక యాదివారమునాఁడు నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కినతరువాత రాజశేఖరుఁడు గారు పెద్దాపురమునకు బోవుచుండఁగా, శోభనాద్రిరాజు వీధియరుగుమీఁదనున్న యున్నతాసనముపైని గూరుచుండి చూచి లంపతావాని[1] నొక్కని బిలిచి "ఆ మార్గమునఁ బోవుచున్న బ్రాహ్మణుని దీసికొని రమ్మ"ని చెప్పెను. వాఁడును మహావేగముగాఁబోయి "రాజుగారి సెలవయినది రమ్మ"ని పిలిచెను. రాజశేఖరుఁడుగా రెట్లయిన నాతని యనుగ్రహము సంపాదించుకోవలెనని యే కోరుచున్నవారు గనుక పిలిచినదే చాలునని వెళ్ళి, అతఁడు చూపిన బల్లమీద కూరుచుండిరి.

శోభ—ఈ నడుమ భీమవరమునుండి వచ్చి సోమభట్లుగారిలోపల కాపురమున్నవారు మీరే కాదా ?

రాజ—అవును వెనుక నేనొక పర్యాయము తమ దర్శనము చేసినాను.

శోభ—జ్ఞాపకమున్నది. మేమప్పుడు మిక్కిలి తొందరపనిలో నుండి మీమీఁద కోపపడినాము అంతేకాకుండ ఆ వచ్చినవారు మీరని మాకప్పుడు తెలియలేదు మీ పోష్యవర్గములో చేరినవారెంతమంది యున్నారు ? పెండ్లి కెదిగిన కొమార్తె కూడ ఉన్నదఁట కాదా ?

రాజ—ఇప్పుడున్నది వివాహము కావలసిన యాకూఁతురొక్కతయే. నా పెద్ద కుమార్తె మొన్న త్రోవలో దొంగలు కొట్టినప్పుడు చనిపోయినది. ఏదయిననొక యుద్యోగమును సంపాదించుటకయి నా కుమారుని ఇక్కడకు వచ్చిన తరువాతనే పిఠాపురము పంపినాను.

ఈ ప్రకారము సంభాషణ జరుగుచుండఁగా కొంతమంది పెద్ద మనుష్యులు వచ్చి అరుగుమీఁదనున్న బల్లమీఁద గూరుచుండిరి అప్పుడు రాజుగారు వారితో తాము చేసిన యద్భుతచర్యలను గురించి బహువిధముల ప్రశంస చేసిరి. చెప్పిన

---

1. చిన్నయసూరి నీతిచంద్రికలో యీ ప్రయోగం వుంది. కావలి[illegible] లంపతావాడు – n A son of a slave దాసి పుత్రుడు అని బ్రౌన్ నిఘంటువు[illegible]

మాటలలో నేమియు చమత్కారము లేకపోయినను, అక్కడ నున్నవారా లోపమును
లోనవ్వుతో మాత్రము పూర్తిచేసిరి; వారందఱు నవ్వినప్పుడు తామొక్కరు
నూరకున్న బాగుండదని నిజముగా నవ్వురాకపోయినను తెచ్చుకొని వారు నవ్వినప్పు
డెల్లను రాజశేఖరుఁడుగారును నవ్వుచు వచ్చిరి ఆ రాజు తన్ను రాజశేఖరుఁడుగారు
తెలిసినవాఁడనుకొనుటకయి ప్రతి విషయములోను గొంచెము కొంచెముగా మాటాడి
యన్నియు దెలిసిన వానివలె నటింపసాగెను; తన కేమియుఁ జెపుటకు తోఁచ
నప్పుడు అక్కడనున్న వారి మొగములవంకఁ జూచి నవ్వుచువచ్చెను. అప్పు
డాయన పాండిత్యమును సభవారందఱు నూరక పొగడుచుండిరి. ఇంతలోఁ గొందఱు
గాయకులువచ్చి సంగీతముపాడుట కారంభింపనియెడల, వారి పొగడ్తలు సభ
చాలించువరకు నుండుననుటకు సందేహములేదు. వారు పాట నారంభింపఁగానే
యెల్లవారికిని ఇండ్ల మీఁద ధ్యానము పాఱ నారంభించినది, అయినను రాజుగారే
మనుకొందురోయని యందఱును కొంతసేపు శ్రమచేసి మాటలు చెప్పుకొనుచు
నచటనే కూరుచుండిరి ఆ పాట విని విని తాళలేక కడపట నొక పెద్ద మనుష్యుడు
చొరవచేసి, "వారు మంచివారని యదేపనిగా శ్రమయిచ్చుట న్యాయముకాదు.
కాఁబట్టి, యీ పాటికి పాట చాలింప ననుజ్ఞ యియ్యవచ్చు" నని చెప్పెను సభ
వారందరును అది యుక్తమని యేకవాక్యముగాఁ బలికిరి. అంతట సభచాలించి
యందఱును సెలవుపుచ్చుకొని వెళ్ళఁబోవునపుడు రాజుగారు రాజశేఖరుఁడుగారిని
'అప్పుడప్పుడు వచ్చి దర్శనమిచ్చుచుండెదరు కాదా?' యని యడిగిరి. 'ముఖ్యముగా
వచ్చి దర్శనము చేసికొనుచుండెద' నని చెప్పి, ఆయన నాటికి పెద్దాపురము
ప్రయాణముమానుకొని పది గడియల ప్రొద్దెక్కువఱ కిల్లుచేరిరి

నాఁడు మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు ప్రాతఃకాలము
నను సాయంకాలమునను గూడఁ బోయి శోభనాద్రిరాజుగారి దర్శనము చేయుచుం
డిరి. ఆ రాజుగారును మిక్కిలి దయతోనాతని నాదరించి మంచిమాటలతో సంతోష
పెట్టుచుండిరి. ఆయన రాజ కార్య విషయమైన పని జూచుచుండునపుడు సహితము
రాజశేఖరుఁడుగారి వద్దనే యుండి సంగతి కనుఁగొనుచుందురు; గ్రామాదులలోని
ప్రజలు వ్రాసికొన్న విజ్ఞాపనపత్రికలను కొలువుకాండ్రు చదువునపుడు వ్రాసికొన్న
మనవి కడపట రెండుమూడు పంక్తులలో మాత్రమే యున్నను బిరుదావళి
మాత్రము మొదటి రెండుపత్రములలోను పూర్ణముగా నిండియుండుట తెలిసికొని
రాజుగారికి గ్రామములోని కాపులకన్న బిరుదుపేళ్ళే విశేషముగా నుండుట కానం
దించుచువచ్చిరి. రాజకార్యపుఁబని యైనతోడనే రాజుగారు సభవారితో ముచ్చట
కారంభింతురు. ఆతఁడెంతసేపుచెప్పినను తన ప్రతాపమునే చెప్పుచుండును; ఆకథ
లన్నియు నావఱకు పదిసారులు విన్నవే అయినను మొదటిసారి నవ్వినట్టే ప్రతి
పర్యాయమును సభలోని వారందఱును నవ్వుచుందురు; అందులోఁ గొందఱు స్తోత్ర
పాఠములను జదివి రాజుగారిమనస్సును సంతోషపెట్టుచుందురు. అందఱును ముఖ

స్తుతులు చేయుచుండఁగా తా మొక్కరుమాత్ర మూరకుండుట న్యాయము కాదని యెంచి, రాజశేఖరుఁడుగారు స్తుతివిద్యయందు పాండిత్యము చాలనివారు గావున నసత్యమునకు భయపడి యాతఁడు మఱి యేవిషయమునందును స్తోత్రార్హుఁడు కానందున మంచిబట్టలను కట్టుకొనుటను కొంత శ్లాఘించిరి. ఇట్లు తఱచుగా రాజశేఖరుఁడుగారు రాజాస్థానమునందు మెలఁగుచు వచ్చుటచేత పెద్దలాభమును పొందకపోయినను సభలో పదిమందిని నవ్వించుమార్గమును మాత్రము నేర్చుకొనిరి; కాఁబట్టి యప్పటినుండియుఁ దా మొకమాటను చెప్పుచు నుండఁగాఁ దామే నవ్వుచు వచ్చిరి. అది చూచి అందఱును నవ్వుచుండిరి రాజుగారప్పుడప్పుడు ధర్మోపన్యాసములసహితము చేయుచుందురు. లోకములో నెవ్వరెన్ని పాట్లుపడినను భోజనమునిమిత్తమే కాఁబట్టి, ఆ విషయమున నేమిచేసినను దోషములేదని వాదించుచుండిరి సిద్ధాంతము మనస్సున నాఁటి యుండుట చేతనే కాఁబోలును రాజుగారు ప్రతిదినమును లేచినదిమొదలుకొని పదిగడియలవఱకు ప్రాతర్భోజనమునకు వలయు యసంభారముల నిమిత్తమే ప్రయత్నము చేయుచుందురు; భోజన మయినది మొదలుకొని మధ్యాహ్నము ఫలాహార మేమిదొరకునా యని చింతించుచుందురు; ఫలాహార మయినప్పటినుండియు రాత్రి భోజనమునకు వ్యంజనములేవి కలవని యాలోచించుచుందురు.

ఈ రాకపోకలచేత రాజశేఖరుఁడుగారికి రాజుగారివద్ద మిక్కిలి చనువు గలిగెను. ఆ సంగతి నెఱిఁగి బ్రాహ్మణులు రాజశేఖరుఁడుగారి యింటికిఁ బోయి పలువిషయములు ముచ్చటించుచు, వారిలోఁ గొందఱు సీత నెవ్వరికిచ్చి వివాహము చేయఁదలఁచినా రని మాటవెంబడి నడుగుచుందురు; ఇప్పుడు చేతిలో డబ్బు లేనందున, ఎవరికిచ్చి వివాహము చేయుటకు తలపెట్టుకోలేదని యాయన బదులు చెప్పుచుండును. ఒకనాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనముచేసి కూరుచుండి యుండఁగా బొమ్మగంటి సుబ్బరాయఁడను సిద్ధాంతి వచ్చి జ్యోతిశ్శాస్త్రము నందలి తన యఖండపాండిత్యమును దానివలనఁ దనకుఁ గలిగిన గౌరవమును పొగడుకొని ఆంధ్రదేశమునందలి గొప్పవారందఱును జాతకములను తనకుఁ బంపి ఫలములను దెలిసికొనుచుందురని చెప్పి దానికి నిదర్శనముగాఁ బెక్కు జాతక చక్రములను విజయనగరాది దూరదేశములనుండి ప్రభువులు వ్రాసినట్లున్న జాబులను జూపి ఫలముజెప్పుట కయి ఆయనయొక్క జన్మనక్షత్రమునుకూడ తెమ్మని యడిగెను

రాజ—నా కిప్పుడు జ్యోతిషశాస్త్రమునందలి నమ్మకము పోయినది; నావద్ద కొల్లగా ధనము పుచ్చుకొని వ్రాసిన మావాండ్ర జన్మపత్రికలలో ఫలము లేవియు నిజమయినవి కావు; మేము కాశీయాత్రకు బయలుదేరునపుడు మంచిముహూర్తము పెట్టుకొని యిల్లు బయలుదేరినను త్రోవలో గొప్పయాపదలు వచ్చినవి; అందు

చేత జ్యోతిషముమీఁది నమ్మకము చెడినది. కాఁబట్టియే మొన్న పెద్దాపురము నుండి యిక్కడికి వచ్చునపుడు ముహూర్తము చూచుకొనకయే బయలుదేరినాను

సుబ్బ—నాది అందఱి జ్యోతిషములవంటిదికాదు; నేను చెప్పినప్రశ్న కాని పెట్టిన ముహూర్తముకాని యెవర కెన్నఁడును తప్పిపోలేదు; నేను జాతకములో నెన్నియక్షరములు వ్రాయుదునో యన్నియక్షరములును జరిగితీరవలెను.

రాజ—మీరు చెప్పెడుఫలము నిజమైనను నాక్కరలేదు. నాకు ముందు మేలు కలుగునవెడిపక్షమున. వచ్చెడు ననుకొన్నది రాకపోయెనేని మిక్కిలి వ్యసనముగా నుండును; నిజముగా వచ్చెనేని, ఆవఱకే దాని నెదురు చూచియుండుటం జేసి వచ్చినప్పు డధికసంతోషము కలుగదు కీడుగలుగునని చెప్పెడు పక్షమున నిజముగా వచ్చినప్పుడు దుఃఖపడుట యటుండఁగా ఇప్పటినుండియు విచారపడవలసి వచ్చును; ఒకవేళ రాకపోయెడు పక్షమున వ్యర్థముగా లేనిపోని చింత పడవలసి వచ్చును; ఆ వట్టివిచారముచేతనే కీడు గలిగినను గలుగవచ్చును గాని. సంతోషపడుటచేత మేలుమాత్రము కలుగనేరదు.

సుబ్బ—పండితులైయుండియు మీ రీలాగున సెలవిచ్చుట భావ్యముకాదు పెద్దలు చెప్పిన శాస్త్రములయందు మన మెప్పుడు గురియుంచవలెను. ఆ మాట పోనిండి; మీ కుమారైకు పెండ్లీడు వచ్చినట్టున్నది, ఇంకను వివాహప్రయత్నము చేయక యశ్రద్ధగా నున్నారేమి?

రాజ—ఆ విషయమైయే నేనును విచారించుచున్నాను అనుకూలమయిన సంబంధము కనఁబడలేదు; చేతిలో సొమ్ముసహితము కనఁబడదు మీ యెఱుకనెక్కడనైనను మంచిసంబంధము లేదుగదా?

సుబ్బ—సం—బం—ధమా? ఉన్నదికాని, వారు గొప్పవారు. మీ సంబంధము చేసికొందురో లేదో. అది మీకు సమకూడినయెడల మీకు సర్వవిధముల ననుకూలముగా నుండును.

రాజ—వారిదేయూరు? మన మిప్రయత్నము చేసిన ఆ సంబంధము లభ్యమగును?

సుబ్బ—వారిది పెద్దాపురము వారి యింటిపేరు మంచిరాజువారు; వారికి సంవత్సరమునకు రెండువేలరూపాయలు వచ్చు మాన్యములున్నవి; ఇవిగాక వారియొద్ద రొక్కముగూడ విస్తారముగా నున్నదని వాడుక. చిన్నవాఁడు ప్రథమవరుఁడు;[1] స్ఫురద్రూపి; అతనికొక్క యన్నగారున్నారుగాని, ఆయనకు సంతానము లేదు. ముందు సమస్తమునకును ఈ చిన్నవాఁడే కర్తయగును. పెండ్లికొమారునిపేరు పద్మరాజుగారు ఆ సంబంధము మన శోభనాద్రిరాజుగారు ప్రయత్నము చేసిన

---

1. ఆ కాలంలో ఇది గొప్ప యోగ్యత. బాల్య వివాహాలు కాబట్టే, బాలింత మరణాలు అధికం కాబట్టే పురుషులు రెండో వివాహం సర్వ సామాన్యంగా చేసుకొనే వారనుకోవాలి.

పక్షమున మీ యదృష్టబలమువలన రావలెనుగాని మఱియొక విధముగా మీకు లభింపదు

రాజ — అలాగయిన పక్షమున, ఈ సంగతిని ముందుగా మీరొకసారి రాజు గారితో ప్రసంగించి వారి యభిప్రాయమును తెలిసికొనెదరా ?

సుబ్బ — నేను ముందు వెళ్ళికూర్చుండెదను తరువాత మీరు కూడ రండి. మీరుండగానే మాటప్రస్తావనమున మీ కొమార్తె వివాహపు సంగతిని తెచ్చిచూచెదను. దానిమీఁద మీ రందుకొని రాజుగారితో నొక్కి మనవి చేయవలెను

అనిచెప్పి సుబ్బరాయఁడు సిద్ధాంతి బయలుదేరి తిన్నగా శోభనాద్రిరాజుగారి యింటికిఁబోయి కూరుచుండెను తరువాత మఱినాలుగు నిమిషములకు రాజశేఖరుఁడు నారును వెళ్ళి చేరిరి అప్పుడు కొంతసేపు పలువిధముల ప్రసంగములు జరిగిన మీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారి కొమార్తె సంగతి సిద్ధాంతి మెల్లఁగాఁ దెచ్చెను

సుబ్బ — రాజశేఖరుఁడుగారికి పెండ్లికావలసిన కొమార్తెయున్న సంగతి దేవరవారెఱుఁగుదురా ?

శోభ — ఎఱుఁగుదుము; ఈ మధ్య విన్నాము. ఆ చిన్నదానికిఁ బెండ్లియీడు వచ్చినదా ?

సుబ్బ — ఈ మధ్యాహ్నమే నేను చూచినాను ఇఁక చిన్నదానిని నిలిపి యుంచరాదు; మొన్న మా బంధువుల గ్రామములో నింతకంటె చిన్నపిల్ల సమర్తా త్తినది 1

---

1. ఆనాటి అగ్రవర్ణాల వారిలో బాలికా వివాహాలను గూర్చి ఎటువంటి అభిప్రాయాలుండేవో సామినేని ముద్దు నరసింహనాయని వారి హిత సూచన ఇట్లా తెలుపుతున్నది

“వివాహముకాకమునుపే చిన్నది రజస్వల అయిన పక్షమందు తల్లిదండ్రులు తోడబుట్టినవారు ఆ చిన్నదానితో నదీగర్భమందు ప్రవేశించవలసినదని ఒక పురుషుడు నిర్ణయించినాడు.

పిల్లలు రజస్వలలు కాకమునుపే వారికి వివాహాలు చెయ్యవలసినదనిన్ని వివాహము కాకమునుపే కన్యలు రజస్వలలైన పక్షమందు తల్లిదండ్రులున్ను తోడబుట్టినవారున్ను ఆ కన్యలతో నదీప్రవేశము కావలసినదనిన్ని నిర్ణయములుండడమువల్ల అటువంటి కుటుంబములవారికి అనివార్యములైన ఆపత్తులు కలుగుతున్నవి” పుట 220 – వివాహప్రమేయము. ఈ 'హిత సూచని' 1862 సం॥ ప్రకటితం.

“బ్రాహ్మణ కన్యలకు ఎనిమిది మొదలుకొని పది సంవత్సరముల మట్టుకు మాత్రమే వివాహయోగ్య కాలమైనట్లు దశైకోనాష్టవర్షాత్వీత్యాది వచనమందు లిఖించబడియున్నదనిన్ని” సామినేని వారు అభిప్రాయపడ్డారు (పుట 198).

ఆనాటి పరిస్థితులను గూర్చి వీరేశలింగం పంతులుగారు కూడా స్వీయచరిత్రలో ఇట్లా ప్రసక్తంచేశారు. “రజస్వలయినవెనుక తరువాతనే బాలికలకు వివాహములు చేయుట నిజమయిన సంస్కారమును పరులకు మార్గప్రదర్శకమువగును. అప్పుడది చిన్న సంస్కారము గాక పెద్ద సంస్కారమే యగును.

శోభ—ఎక్కడనైన సంబంధము విచారించినారా ?

సుబ్బ— పెద్దాపురములో మంచిరాజు పద్మరాజుగారున్నారు. తమరు ప్రయత్నము చేసెడిపక్షమున, ఆ సంబంధ మనుకూల పడవచ్చును.

శోభ—అవును; అది దివ్యమయిన సంబంధమే కాని, వారీచిన్న దానిని చేసికొనుట కంగీకరింతురా ?

రాజ— తమ రేలాగునైనను ప్రయత్నముచేసి మాకీ మేలు చేయకతప్పదు. తమరు సెలవిచ్చిన తరువాత వారు మఱియొక విధముగాఁ దలఁచుకోరు.

శోభ—ఈపూట పద్మరాజుగారిక్కడకే వచ్చినారు మీ యెదుటనే వారితో చెప్పెదము. ఓరీ! స్వామిగా! మనబావగారితో మంచిరాజు పద్మరాజుగారు మాటాడుచున్నట్టున్నారు. వెళ్ళఁబోవునప్పుడొకసారి యవశ్యముగా దర్శనమిచ్చి మఱి వెళ్ళుమన్నానని మనవి చేసిరా.

లంపతావాఁడు వెళ్ళిన కొంతసేపటికి ముప్పదియేండ్ల యీడుగల నల్లని పెద్ద మనుష్యుఁడు చలువచేసిన తెల్లబట్టలు కట్టుకొని పవిత్రవేళ్ళను ఉంగరములు, చేతులను మురుగులును, మొలను బంగారపు మొలత్రాడును పెట్టుకొని వచ్చెను శోభనాద్రి రాజుగారు దయచేయుఁడని మర్యాదచేసి యాయనను తమ దాపునఁ గూర్చుండ బెట్టుకొనిరి.

పద్మ—తమ సెలవయినదని సామిగాడు వర్తమానము చెప్పినందున, వెళ్ళుచున్నవాడను మరలి వచ్చినాను నాతో నేమయిన సెలవియ్యవలసిండి యున్నదా ?

శోభ—వీరు కొంతకాలమునుండి మా గ్రామములో నివసించి యున్నారు. మిక్కిలి దొడ్డవారు వీరిపేరు రాజశేఖరుఁడుగారు మీరు సంబంధముకొరకు విచారించుచున్నారని తెలిసింది. వీరి కొమార్తెయున్నది చేసుకోరాదా? పిల్ల మిక్కిలి లక్షణవతి; వీరిది మొదటినుండియు మంచి సంప్రదాయసిద్ధమైన వంశము

పద్మ—పలువురు పిల్లనిచ్చెదమని తిరుగుచున్నారు. నాకీవఱకును వివాహము చేసికోవలెనని యిచ్చ లేకపోయినది; అలాగే కానియెడల, నాకు చిన్నతనములోనే వివాహమయి యీపాటికి సంతానయోగము కూడ కలుగదా ? మీవంటివా రందరును మెడలు విఱుచుటచేత విధిలేక యొప్పుకోవలసి వచ్చినది. అయినను తమరీలాగున సెలవిచ్చినారని మా నాన్నగారితో మనవిచేసి యే మాటయు రేపు విశద పఱిచెదను.

నా పుత్రికకు రజస్వలయయిన తరువాతనే వివాహము చేయుచున్నానని చెప్పి చేయువానిని సహించి యూరుకుండక కులమువారు కులమునుండి వెలివేయుదురు."(పుట. 101) అని శ్రీ పునర్వివాహ సంస్కార ప్రయాసదశ అనే ప్రకరణపు ప్రారంభవాక్యాలుగా వ్రాశారు.

స్వీ. చ: ప్ర భా:– (1982)

శోభ—ఈసారి నామాట వినకపోయినయెడల, మీ స్నేహమునకును మా స్నేహమునకును ఇదే యవసానమని మీ నాన్నగారితో నేను మనవి చేయుచున్నానని ముఖ్యముగా చెప్పవలెను.

పద్మ—చిత్తము. ఆయన మీ యాజ్ఞను మీఱి నడువరు సెలవు పుచ్చుకొనెదను

పద్మరాజు వెళ్ళిపోయిన తరువాత సంబంధమును గురించి గట్టి ప్రయత్నము చేయవలయునని రాజశేఖరుఁడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారిని బహువిధముల ప్రార్థించిరి. ఆతఁడును తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి యీ సంబంధమును సమకూర్చెదనని వాగ్దానము చేయుటయే కాక, ఆ సంబంధము దొరికినయెడల రాజశేఖరుఁడుగారికి మునుపటికంటెను విశేషగౌరవమును ప్రసిద్ధియు గలుగఁగలదని దృఢముగాఁ జెప్పెను అంతట ప్రొద్దుక్రుంకినందున రాజుగారు భోజనము నిమిత్తము లేచిరి. తక్కినవా రందరును సెలవు పుచ్చుకొని యెవరియిండ్లకు వారు పోయిరి;

మఱునాఁడు నాలుగు గడియల ప్రొద్దెక్కిన తరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు వెళ్ళినతోడనే, శోభనాద్రిరాజుగారు చిఱునవ్వు నవ్వుచు లోపలినుండి వచ్చి "నిన్న మనము పంపిన వర్తమానమునకు రాత్రియే ప్రత్యుత్తరము వచ్చినది సుండీ" యని చెప్పెను "ఏమని వచ్చినది? ఏమని వచ్చినది?" అని రాజశేఖరుఁడుగా రత్యాతురతతో నడిగిరి "నే నంత ఖండితముగా వర్తమానము పంపిన తరువాత వారు మఱియొక లాగునఁ జెప్పెదరా? చేసికొనియెద మని జాబు వ్రాసి పంపినారు" అని యొక తాటాకుచుట్టను చేతికిచ్చెను దానిని చదువుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు పరమానందభరితు లయిరి అప్పుడే రాజుగారు సుబ్బారాయఁడు సిద్ధాంతిని పిలిపించి వివాహమునకు ముహూర్తము పెట్టుఁడని నియమించిరి. ఆతఁడు పంచాంగమును జూచి యాలోచించి వైశాఖబహుళ సప్తమి గురువారము రాత్రి 24 ఘటికల 13 విఘటికల మీఁదట పునర్వసు నక్షత్ర మేషలగ్నమందు ముహూర్తము నుంచెను. వెంటనే పెండ్లిపనులు చేయుట కారంభింపవలసినదని చెప్పి మీకు ఖర్చున కిబ్బందిగా నున్నయెడల ప్రస్తుత మీ నూరురూపాయలను పుచ్చుకొని మీ చేతిలో నున్నప్పుడు నెమ్మదిగా తిర్చవచ్చునని శోభనాద్రిరాజుగారు పెట్టెతీసి రూపాయలను రాజశేఖరుఁడుగారి చేతిలోఁబెట్టి 'సామిగా' అని సేవకునొక్కని బిలిచి 'నీ వీ వారము దినములును పంతులుగారితో కూడ నుండి వా రేపని చెప్పినను చేయుచుండుము' అని చెప్పి యొప్పగించెను. రాజశేఖరుఁడుగారు వానిని తీసికొని యింటికిఁ బోయిరి.

ఆ దినము మొదలుకొని ప్రతిదినమును రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురమునకు వెళ్ళుచు కంచులు మొదలుగాఁ గల వానినెల్ల కొనితెచ్చి ఆదివారపు సంతలో

హరగాయలను దెప్పించిరి. ఈ విధముగా పెండ్లిపనులను సాగించుచు పంచమి నాఁడు సీతను పెండ్లికూఁతురుఁగా జేసిరి. ఇఁక రేపురాత్రి పెండ్లియనఁగా షష్ఠినాఁడు రాత్రి చేతిలోకఱ్ఱ పట్టుకొని గొంగళి ముసుఁగు పెట్టుకొని యొక కూలివాఁడు చీఁకటిలో వచ్చి రాజమహేంద్రవరమునుండి యుత్తరము తెచ్చినానని యొక తాటాకుచుటను సీత చేతికిచ్చెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబ లోపలినుండి వచ్చి సీత చేతిలోని యుత్తరమును పుచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు పెద్దాపురము వెళ్ళి రాలేదనియు వచ్చెడి సమయమైనది గనుక వచ్చినదాఁక వీధిలో నిలుచుండవలసిన దనియుఁ జెప్పి లోపలికి బోయెను. రాజశేఖరుఁడుగారు వేగిరము రాఁకపోగా కూలివాఁడు తొందరపడుచుండుటను జూచి మాణిక్యాంబ వానికి తవ్వెడు బియ్యమును డబ్బును ఇచ్చివేసెను ఆ వెనుక సీత 'నాన్నగారు వచ్చుచున్నారేమో చూచివచ్చెద' నని వీథిగుమ్మములోనికి వెళ్ళి ఇప్పుడు వచ్చిన కూలివాఁడు కఱ్ఱ దిగఁబెట్టి పోయినాఁడని యొక చేతికఱ్ఱను దెచ్చి వాఁడు మరల వచ్చి యడిగినప్పు డియ్యవచ్చునని పడక గదిలో మూలను బెట్టెను

కొంతసేపటికి రాజశేఖరుఁడుగారు వచ్చి, భార్య రాజమహేంద్రవరమునుండి యుత్తరము వచ్చినదని చెప్పి చేతి కియ్యఁగానే దీపము వెలుతురునకుఁ బోయి సగము చదివి చేతులు వడఁకఁగా జాబును క్రింద పడవయిచి కన్నులనీరు పెట్టుకొన నారంభించిరి. జాబులో నేమి విషయము లున్నవో వినవలెనని చేరువను నిలువఁ బడియున్న మాణిక్యాంబ మగనిచేష్టలు చూచి తొందరపడి యేమియు తోఁచక ఖేదపడియెను. అతఁడు గద్గదస్వరముతో మన రామమూర్తి విషూచి జాడ్యముచేత నిన్న మధ్యాహ్నము కాలముచేసినాఁడని చెప్పెను. అంత వారిద్దఱును గొంతసేపు విచారమును పొందిరి.

ఆ మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలముననే రాజశేఖరుఁడుగారు బయలుదేఱి శోభనాద్రి రాజుగారి యింటికిఁబోయి తన పినతండ్రి కొమారుఁడయిన రామమూర్తిగారి మరణమువలన సంభవించిన దురవస్థను జెప్పి ముహూర్త మశుభదినములలో వచ్చుట చేత వివాహకార్యమునకు సంభవింపన యాలస్యమునకును నష్టమునకును కొంత చింతపడి పెండ్లికుమారునివారు తరలి రాకుండ వెంటనే వర్తమానము చేయుఁడని కోరిరి. శోభనాద్రిరాజుగారును ఆయనను గొంచెమూరార్చి తక్షణమే పెద్దాపురము నకు మనుష్యునిఁ బంపిరి. పిమ్మట రాజశేఖరుఁడుగారింటికిఁ బోయిరి.

తరువాత వచ్చిన యాదివారమునాఁడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి కూరల గంపళ్ళను కూలివాండ్రచేత మోపించుకొని వానిని విక్రయించి వేయుటకయి పెద్దాపురము సంతకుఁ బోయి యొక యంగడివానికి బేరమిచ్చి నిలువఁబడిరి. ఆ సమయమున నొక గృహస్థు తలగుడ్డ చుట్టుకొని నిలువుటంగీ తొడుగుకొని చేర వచ్చి "అన్నయ్యా ! యీ మయిలవా లెక్కడిది?" అని యడిగెను రాజశేఖరుఁడుగా

రాయన మొగమువంకఁజూచి చిచ్చపడి మాటతోఁచక యూరకుండిరి. మరల ఆ పెద్దమనుష్యుఁడు "గంధపుచుక్క పెట్టినావే. మనకు మైల యెక్కడి నుండి వచ్చినది?" అని యడిగెను.

రాజ—మన రుక్మిణి పోయిన వర్తమానము నీకు తెలియఁజేసినానుగదా? మొన్న గురువారమునాఁడు సీతకు వివాహము నిశ్చయించుకొని పెండ్లిపనులన్నియుఁ దీర్చి సిద్ధముగా నుండఁగా బుధవారమునాఁడు రాత్రి యెవ్వఁడో దుర్మార్గు డొకడు నేను లేనిసమయమునవచ్చి నీవు పోయినట్టు వ్రాసియున్న జాబు నొకదానిని మీ వదినె చేతికిచ్చి పోయినాఁడు.

రామ—ఎవ్వడో పెండ్లి కార్యమునకు విఘ్నము కలిగించవలెనని యీ దుస్తంత్రమును చేసియుండెను.

రాజ—గిట్టనివాఁ డెవఁడో యీ పన్నుగడ పన్నినాఁడు ఇంటికివచ్చి నీ వదినెగారిని సీతను చూచివతువుకొని రా

రామ—నా కిప్పుడే రాజుగారితో మాటాడి మరల నిమిషములమీఁద రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళవలసిన రాజకార్యమున్నది నెలదినములలో మరలవచ్చి మిమ్మందరను జూచి రెండు దినములుండి పోయెదను

అని చెప్పి రామమూర్తిగారు తన పనిమీఁద రాజసభకు వెళ్ళిపోయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారును తిన్నఁగా భీమవరమునకు వచ్చి భార్యతో రామమూర్తిగారి వార్తను జెప్పి వివాహకార్యమునకు భంగము కలిగించిన దుర్మార్గుని బహువిధముల దూషింపఁజొచ్చిరి అప్పుడు కూలివాఁడు దిగఁబెట్టిపోయిన కత్తిను తీసుకొని వచ్చి సీత తండ్రికిఁ జూపెను. దాని నాతఁ డాసవాలుపట్టి, చేతఁ బట్టుకొని చూచి, నాడు రామరాజు చూపిన కత్తికత్తి యిదియేయని భార్యతోఁ జెప్పెను. వారిరువురును ఆలోచించుకొని నిశ్చయముగా నీ యుత్తరమును తెచ్చినవాఁడు రామరాజేకాని మఱి యొకఁడు కాఁడని దృఢపఱుచుకొనిరి.

రాజ—రామరాజు మనవలన నుపకారమును పొందినవాఁడే? యిట్లేల చేసెనో?

మాణి—నాటిరాత్రి మన యందరిప్రాణములను గాపాడి మనకెంతో ప్రత్యుపకారమును చూపినాఁడు. ఆతఁడీ యపకారము తలఁచుకొనుటకు నాకేమియు కారణము నూహించుటకు తోఁచకున్నది.

రాజ—మనశత్రువులవద్ద ధనము పుచ్చుకొని యీ దుర్మార్గమున కొడికట్టియుండవచ్చును. సొమ్ము ప్రాణమువంటి మిత్రులనయినను పగవారినిగాఁజేయును గదా?

మాణి—నేటికాలమునకు ధనాశ యాతని కీ దుర్బుద్ధిని పుట్టించెను గాఁబోలును. అదిగో రామరాజు వచ్చుచున్నాడు. ఆతని నడిగిన సమస్తమును తేటపడును.

రాజ—ఏమయ్యా! రామరాజుగారూ! మావలన మహోపకారమును పొందియు మా కార్యవిఘాతము చేయుట మీకు ధర్మమా ?

రామ—మీకు నే నేమి కార్యవిఘాతము చేసినాను ?

రాజ—రామమూర్తి పోయినట్టు జాబు సృష్టించి నే నింట లేనప్పుడు మావాండ్ర కిచ్చిపోలేదా?

రామ—నేను మీయింటి మొగమయినను చూడలేదు ఇటువంటి లేనిదోషములు నామీఁద నారోపించిన, మీకును నాకును తిన్నగా జరుగదు సుండీ

రాజ—మీరు మాయింటి మొగమే యెఱుఁగనియెడల, మీచేతి కట్టు యిది యిక్కడ కేలాగు వచ్చినది?

రామ—అయిదారు దినములనుండి నాచేతికఱ్ఱ గానక దాని నిమిత్తమె సకలప్రయత్నములను జేయుచున్నాను. సరిసరి; తెలిసినది మీ రాకఱ్ఱ యెత్తుకొని దానిని తప్పించుకొనుటకయి యిపుడు నామీఁదను దోషారోపణము చేయుచున్నారా? మీరేమో యింతవరకును యోగ్యు లనుకొనుచున్నాను.

రాజ—నావద్ద నీవేమి యయోగ్యతను కనిపెట్టినావు ? ఇఁకముందు నీవెప్పుడును మాయిల్లు తొక్కి చూడవద్దు

రామ— నీవు నీ వనఁబోకు. నీ యింటిజోలి యెవరికిఁ గావలెను?

అని చివాలున లేచి రామరాజు వెళ్ళిపోయెను అతని వెనుకనే బయలుదేరి రాజశేఖరుఁడుగారు శోభనాద్రిరాజుగారి యింటికిఁ బోయి, జరిగి యావద్వృత్తాంతమును వినిపించి, మరల ముహూర్తము పెట్టుటకయి సిద్ధాంతిని పిలిపించవలెనని చెప్పిరి.

శోభ—మీలోపల ముహూర్తము పెట్టిననాఁటి రాత్రియే సిద్ధాంతికి జ్వరము తగిలి, వ్యాధి ప్రబలమయి జీవితాశపోయినందున మంగళవారమునాఁడు మధ్యాహ్నమున ఆయనను భూశయనము చేసినారు అప్పుడాయన బంధువు లందఱును జేరి చదువుకొన్న బ్రాహ్మణున కిటువంటిచావు యోగ్యమయినదికాదని యాతురసన్యాస మిప్పించినారు ఆరాత్రి నుండియు రోగము తిరిగి యిప్పుడు కొంతవ్యాధి కుదిరియేయున్నాఁడట. మీరిప్పుడే పోయి యీమాసములో వివాహ ముహూర్త మెప్పుడున్నదో విచారించి రండి.

రాజ—చిత్తము సెలవు పుచ్చుకొనెదను

అని లేచి తిన్నగా సుబ్బారాయుడు సిద్ధాంతిగారి యింటికిఁబోయి చావడిలో పీటలమీఁదగోడకుఁ జేరగిలబడికూరుచుండియున్న యాయనకు నమస్కరించి, దేహము స్వస్థముగా నున్నదాయని రాజశేఖరుఁడుగారు కుశలప్రశ్నము చేసిరి.

సుబ్బ—కొంతవఱకు నెమ్మదిగా నున్నది. నారోగము ప్రబలముగానుండి నేను తెలివితప్పి యున్నయప్పుడు, నాసొత్తు నపహరింపవలెనని నాజ్ఞాతులంద

మను జేరి నాకు సన్యాస మిప్పించినారు నా రెండవ పెండ్లి భార్య కాపురమునకు వచ్చి యాఱునెల లయినది. దానితో పటుమని యొకసంవత్సరమైన సౌఖ్య మను భవింపలేము. నా దేహము బలపడఁగానే యింటసహిత ముండనీయక నన్ను తఱిమి వేయుదురు.

రాజ—జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలమేమి? మీరిఁక సంసార సుఖములను మఱచి, మీరున్న యాశ్రమమునకు ముఖ్యముగా గావలసిన ప్రణవమును జపించుకొనుచు ముక్తిమార్గమును జూచుకొండి.

సుబ్బ—నేనిప్పుడు సర్వసంగములను విడిచియున్నాను. నేను మీకుఁ జేసిన యపకారమును మఱచి నన్ను మన్నింపవలెను.

రాజ—మీరు నాకేమి యపకారము చేసినారు?

సుబ్బ—చేసిన పాపము చెప్పినఁబోవునని పెద్దలు చెప్పుదురు. మీరు మొన్న సీతనిచ్చి వివాహము చేసినతఁడు ధనవంతుఁడు కాఁడు. అతఁడు శోభనాద్రిరాజుగారికి గుండలను తాపువాఁడు అతఁడు ధరించిన వస్త్రములు నగలు, మొదలయినవి రాజుగారివే రాజుగారీతంత్రము పన్ని నన్ను మీదగ్గరకుఁ బంపిన నేను వచ్చి కార్యసంఘటనము చేసినాను. ఇంతకును దైవసంకల్ప మట్లున్నది కాఁబట్టి కార్యము జరిగిపోయినది. మీరన్నట్లు జరిగిపోయినదానికి విచారించిన ఫలములేదు.

రాజ—శోభనాద్రిరా జంతటి దుర్మార్గుఁడా? అతని సంగతి నేను మొదట చర్శనమునకు వెళ్ళినప్పుడే తెలిసినది. ఈ కపటము తెలియక రూపాయలు చేతిలోఁ బెట్టినప్పుడు నామీఁది యనుగ్రహముచేతనే యిచ్చుచున్నాఁ డనుకొన్నాను రామరాజు ధర్మమా యని వివాహము కాకపోఁబట్టి సరిపోయినది కాని, లేకపోయిన యెడల నిష్కారణముగా పిల్లదాని గొంతుక కోసినవార మగుదుమే.

సుబ్బ—వివాహము కాలేదని మేలువార్త విన్నాను. నిశ్చయమైన కార్యమెట్లు తప్పిపోయినది.

రాజ—మాజ్ఞాతి యొకఁడు కాలముచేసినట్టు మయిల వర్తమానము వచ్చినందున మీరుపెట్టిన లగ్నమున శుభకార్యము కాలేదు. మరల క్రొత్త ముహూర్తమును పెట్టించుకొని రమ్మనియే యాదుర్మార్గుఁడిప్పుడు నన్ను మీ వద్దకుఁ బంపినాఁడు.

సుబ్బ—ఆపాపకర్ముని మాఁట యిఁక నాతోఁ జెప్పకుఁడు. ఆ పాపాత్ముని ప్రేరణమువలన మీయింట ముహూర్తము పెట్టిననాఁడే నాకు రోగమారంభమైనది. కాబట్టి మీయెడల చేసిన మోసమునకు శిక్షగా భగవంతుఁడు నాకీ యాపదను దెచ్చి పెట్టినాఁ డనుకొని వివాహము కాకమునుపు రోగము కుదిరెనా మీతో నిజము చెప్పి వేసి పాపపరిహారము పొందవలెనని కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుకొన్నాను ఆలాగు

నను కుదిరినది కాదు. అటుతరువాత "వారిజాక్షులందు । వైవాహికములందుఁ। ప్రాణ విత్తమానభంగమందుఁ। జకితగోకులాగ్రజన్మ రక్షణమందు । బొంకవచ్చు నఘము పొందదధిప॥"[1] అను శుక్రనీతిని దలంచుకొని వివాహ కార్యమునకై కల్లలాడితిని గదాయని కొంత మనస్సమాధానము చేసికొన్నాను ఈ నీతినిబట్టియే యెవ్వరును మీతోఁ బద్మరాజు విషయమై ప్రస్తావించినవారు కారు.

రాజ—ఇప్పుడేపోయి యీ సంగతి శోభనాద్రిరాజు నడిగి యనవలసిన నాలుగుమాటలును మొగముమీఁదనే యనివేసి వచ్చెదను

అని వెంటనే పోయి శోభనాద్రిరాజు వీధి గుమ్మములో నిలుచుండియుండఁగా జూచి "మీరేమో గొప్పవారనుకొని మీమాటను నమ్మి మోసపోయినాను మీతో నింతకాలము స్నేహము చేసినందుకు, నా కొమార్తెను నిర్భాగ్యునకిచ్చి వివాహము చేయించు కొఱకా ప్రయత్నము చేసినారు?" అని నిర్భయముగాఁ బలికి రాజశేఖరుఁడుగారు వెనుకకు మరలిరి శోభనాద్రిరాజు మరలఁ బిలిచి "మావద్దఁ బుచ్చుకొన్న రూపాయలనిచ్చి మఱిపొమ్ము" అని నిలువఁ బెట్టెను. మీరిచ్చిన రూపాయలును నాయొద్దనున్న రూపాయలును కూడఁ గలిపి వానితో వివాహమునకు వలయు వస్తువుల నెల్ల కొన్నాను. ఇప్పుడు నా యొద్ద రొక్కము లేదు; చేతిలో

1. ఆచంట లక్ష్మీపతిగారు రాజమహేంద్రవరంలో వీరేశలింగంగారి దగ్గర విద్యార్థి వీరేశలింగం క్లాసుల్లో పాఠాలు చెప్పేటప్పుడు ఈ పద్యాన్ని విమర్శిస్తూ ఉద్వేగంగా మాట్లాడేవాడేవారని రాశారు. "వీరేశలింగము పంతులుగారు మాకు తెలుగు పండితులు. క్లాస్‌లో వారములు చెబితే రెండు మూడు పద్యములు చదివి, ఏదో సోషల్ రిఫారమ్ విషయమును గూర్చి ఉపన్యాసము ప్రారంభించగా గంటంతా దానిమీద లెక్చర్‌తోనే గడిచిపోయేది. 'వారిజాక్షులందు, వైవాహికములందు.... ' అనే పద్యమును చదివి హిందూ దేశమునందు సత్యప్రవర్తనము, హిందువుల ఆచారములు – వీటిని గూర్చి హేళన చేస్తూ క్లాసులో పెద్ద ఉపన్యాసములు ఇచ్చేవారు. పుట 39 – 1973.

వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు కూడా స్వీయచరిత్రలో ఇట్లా ప్రస్తావించారు పంతులుగారిని గూర్చి

"ఆ 1878 సం॥లో నేను రాజమహేంద్రవరము గవర్నమెంటు కాలేజీలో, నాల్గవ పారములో చేరినప్పటినుండియు, కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు మా ఉపాధ్యాయులుగా నుండి ఒక్క తెలుగే గాక మరికొన్ని గ్రంథములలో కూడ పాఠములను చెప్పుచుండిరి....

ఈయన యలవాటును బట్టియు, మేము పాఠములను సరిగా వల్లించకపోబట్టియు, క్లాసులో యేవియో లోకాభిరామాయణములలో దింపేవారము. మా కోమల మనస్సులకు నాటునట్లు మాకు ఉగ్గుపాలతో సంఘ సంస్కరణలను గురించియు, సాంఘిక మూఢ విశ్వాసములను గురించియు చిత్ర విచిత్రముగ యీయన ఉపదేశించుచుండిరి. పూర్వపు రాతిబొమ్మల నన్నిటిని బ్రద్దలు కొట్టుటే యీయన పరమావధి. ఆంధ్ర కవుల అతిశయోక్తులు, అలంకారములు యీయనకు తలకెక్కవు. వారి నెల్లపుడు యీసడించేవారు" పుట 165 – (1936)

మిమ్ము నప్పగించెదను అని చెప్పిపోవుచుండగా, శోభనాద్రిరాజు తనభటులచేత రాజశేఖరుఁడుగారిని పట్టితెప్పించి చెఱసాలలోఁ బెట్టించెను. ఆ సంగతి మాణిక్యాంబకు తెలిసినది మొదలుకొని పెనిమిటికి సంభవించిన యాపదను దలఁచుకొని నిద్రాహారములు మాని సదా యీశ్వరధ్యానము చేయుచు లోలోపల దుఃఖించుచు కృశించుచు నుండెను.

ఈ సంగతి జరిగిన మూఁడవనాఁడు సూర్యోదయమయిన తరువాత సీత వీధిగుమ్మములో నిలుచుండగా నెవ్వరో యిద్దరు మనుష్యులు వచ్చి "మీ యన్నగారు పిఠాపురమునుండి వచ్చి యానవాలి వీధిని కరణముగారి యింటిలోఁ గూరుచుండి నిన్నక్కడకు దీసికొని రమ్మన్నాఁడు." అని చెప్పి సీతను దీసికొనిపోయి యూరి బయటనుండి యెత్తుకొని పాఱిపోయిరి. ఈ దుఃఖవార్త మాణిక్యాంబకు తెలిసిన తోడనే యామె భూమిమీఁద పడి మూర్ఛపోయి కొంతసేపటికి తెలిసి పెనిమిటి యొక్క వియోగమునకుఁ బుత్రికాశోకము తోడుపడ నెవ్వరెన్ని విధములఁ జెప్పినను మానక కన్నీరు కాలువగట్ట విలపించుచుండెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురము ప్రవేశించుట — ఒక మిత్రుఁడు కనఁబడి యింటికిఁ గొనిపోయి యాదరించుట — నీలాద్రిరాజుచర్య — రాజుగారి ధనము పోవుట — లంజనము వేయుట — పోయిన ధనము నీలాద్రిరాజు దొడ్డిలో మఱికొంత సొమ్ముతోఁ గూడ దొరకుట

తలిదండ్రులను వీడ్కొని బయలుదేరిననాఁడు సుబ్రహ్మణ్యము త్రోవతప్పి యెచ్చటికోపోయి తుద కసలసంజవేళ పిఠాపురము చేరెను. అప్పుడు కొందఱు దుష్టాత్ములొకచోట గూరుచుండి యాతని వాలకమును జూచి తమలోఁ దామాలో చించుకొని "యీతఁడు పల్లెటూరి వాఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాడు. ఈతని బెదరించి మనమేమయిన పుచ్చుకొందము" అని నిశ్చయము చేసికొనిరి. వెంటనే యా గుంపులోనుండి రాజభటుఁడొకఁడు పైకివచ్చి ముందుకునడిచి సుబ్రహ్మణ్యమువచ్చు మార్గమున కడ్డముగా నిలిచి గంభీరధ్వనితో "ఆ వచ్చెడువా రెవరు?" అని అడిగెను.

సుబ్ర — నేను బ్రాహ్మణుఁడను; భీమవరమునుండి వచ్చుచున్నాను.

భటు — ఇంత చీఁకటి పడిన తరువాత వచ్చుటకు కారణమేమి?

సుబ్ర — తిన్నఁగా బయలుదేరినది మొదలుకొని నడచివచ్చిన యెడల ప్రొద్దుండగానే యూరు చేరియుందునుగాని, దారితప్పి పెడదారినిపడి వచ్చినందున నింత యాలస్యమయినది.

భటు — ఈ గ్రామములో నీకు బంధువులెవరున్నారు?

సుబ్ర — ఎవ్వరును బంధువులు లేరు. రాజుగారి నాశ్రయించి పని సంపాదించుకోవలె నని వచ్చినాను.

భటు — నీ భుజము మీఁది మూట యెవరిది?

సుబ్ర — నాదే. మఱియొకరిమూట నా యొద్దకెందుకు వచ్చును?

భటు — నీది కాదు. నీ వనుమానపు మనుష్యుఁడవుగాఁ గనఁబడుచున్నావు. నిన్ను నే నిప్పుడు వదిలిపెట్టను. తిన్నగా ఠాణాకు నడువు.

సుబ్ర — నేను దొంగను కాను. చిన్నప్పటినుండియు నింత ప్రతిష్ఠతో బ్రతికినవాఁడను. నన్ను విడిచిపెట్టు.

భటు — చీఁకటి పడ్డతరువాత గ్రామమునకు వచ్చినవారిని విడిచి పెట్టఁగూడదని మా రాజుగారియాజ్ఞ. విడిచిపెట్టెదు పక్షమున నా కేమిచ్చెదవు.

సుబ్ర—నాలు గణాలిచ్చెదను నన్ను విడిచి పెట్టు

భటు—నాలుగురూపాయలకు తక్కువ వల్లపడదు నీవు చూడఁబోయిన దొంగవుగాఁ గనఁబడుచున్నావు మూఁట నక్కడ పెట్టు; పెట్టకపోయిన నిన్నేమి చేసెదనో చూడు.

అవరకు బాహ్యభూమికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చుచున్న యొకపురుషు డింతలో నామార్గముననే యింటికి బోవుచు, ఆ సందడి విని యచట నిలుచుండి "ఏమా మనుష్యుని నట్లు తొందరపెట్టుచున్నారు?" యని అడిగెను.

సుబ్ర— చూచినారా. యీ మనుష్యుఁడు నాలుగు రూపాయలిచ్చినం గాని నన్ను పోనియ్యనని నిర్బంధపెట్టుచున్నాఁడు

పురు—సుబ్రహ్మణ్యమా? నీవా! కంఠస్వరమునుబట్టి యానవాలు పట్టినాను ఇక్కడి కొక్కఁడవును రాత్రివేళ నెందుకు వచ్చినావు? ఇంటికడనుండి చెప్పకుండ పాఱిపోయి రాలేదు గదా? ఇంటికి రా పోదము?

సుబ్ర—ఉమాపతిగారా? మీ రిక్కడ నున్నారేమి? మీరింకొక నిమిషము రాకపోయినయెడల, వాఁడు బెదిరించి నా యొద్ద నేమైన గాఁజేయును జుండీ.

ఉమా—ఏఁడీ; నిన్ను తొందఱపెట్టినవాఁ డెవ్వఁడు?

సుబ్ర—మనము మాటలాడుచుండుట చూచి మెల్లమెల్లగా జాఱి దూరము నుండి పారిపోవుచున్నాఁడు.

ఉమా—పోనీ, వాని సంగతి రేపు విచారించి కనుగొందము,

అని మాటలాడుకొనుచు వారిద్దఱును గలిసి యింటివంక నడచిరి ఇల్లు చేరులోపల సుబ్రహ్మణ్యము తనతండ్రికిని కుటుంబమునకును నాఁటివఱకు సంభవించిన విపత్తులును ప్రస్తుతపు స్థితియు తానక్కడికి వచ్చిన కారణము చెప్పెను అవి విని యుమాపతిగారు మిక్కిలి వ్యసనపడి తాను చిన్నతనములో రాజశేఖరుఁడుగారివద్దఁ జదువుకొన్నప్పుడున్న యైశ్వర్యమంతయు బోయి యింతలో నింత బీదతనము సంభవించినందున కాశ్చర్యపడి తనకు విద్యాదానము చేసిన గురువు విషయమై శక్తి వంచన లేక ప్రయత్నముచేసి చేతనయిన యుపకారమును జేయవలెనని మనసులో నిశ్చయించుకొనెను కాఁబట్టి, సుబ్రహ్మణ్యమును పలువిధముల నాదరించి, తాను పిఠాపురపురాజుగారియొద్ద నిరువదిరూపాయల యుద్యోగములోనున్న సంగతిని జెప్పి, అతనికింత యనుకూలమైన పని చేయించుటకై రాజుగారియొద్దఁ బ్రయత్నము చేసెద ననియు, పనియైనదాక తనయింటనే యుండవలసిన దనియుఁ జెప్పెను. ఆ ప్రకారముగా ప్రతిదినమును సుబ్రహ్మణ్యము భోజనముచేసి యుమాపతిగారి తోడఁ గూడ రాజసభకుఁ బోవుచుండెను. పిఠికాపురాధీశ్వరుడయిన విజయరామరాజుగా రొకనాఁ డాతని జూచి, యీయన యెవ్వరని యుమాపతిగారి నడుగఁగా, ఆయన వారి స్థితిగతులను మొదటనుండియుఁ జెప్పి 'తమ యాస్థానములో నేదియయిన నొక యుద్యోగ మీతని కిప్పింపవలయు' నని మనవి చేసెను,

ఉమాపతిగారి యింటినుండి రాజుగారికోటకుఁ బోవుమార్గములో నొక గొప్ప మేడయుండెను ఆ మేడ నద్దెకుఁ బుచ్చుకొని నెలదినములనుండి యందులో నొక రాజుగారు తన సేవకులతోఁ గూడ కాపురముండి రెండుమూడు దినముల క్రిందట బ్రాహ్మణ సంతర్పణ మొకటి చేసెను సొమ్ములేకుండ వచ్చినప్పుడు పుష్కలముగా భుజించుట యెల్లవారికిని సహజగుణమే కాఁబట్టి ఆ యూరిబ్రాహ్మణో త్తములును నిత్యము నింటివద్ద ఘృతము నభిఘరించుకొనువారే యయ్యును నాఁడు మాత్రము చేరలకొలఁది నేయిత్రాగిరి. ఆ సంతర్పణమువలన రాజుగారి కీర్తి గ్రామమంతటను వ్యాపించెను; కాఁబట్టి ప్రతిదినమును పలువురువచ్చి యాయనను నాశ్రయించి పోవుచుండిరి. ఆయనపేరు నీలాద్రిరాజుగారు ఒకనాఁడు నీలాద్రిరాజుగారుభోజనము చేసి వీధి యరుగుమీఁద పచారుచేయుచు నిలువఁబడి, అత్రోవను రాజసభకుఁ బోవుచున్న సుబ్రహ్మణ్యమును దూరమునుండి చూచి 'మాట,యని చేసైఁగజేసి పిలిచెను.

నీలా—పూర్వము మిమ్మెక్కడనో చూచినట్లున్నది, మీ కాఁపురపుగ్రామ మేది ?

సుబ్ర—నాజన్మభూమి ధవళేశ్వరము. మాయింటిపేరు గోకెటివారు. నాపేరు సుబ్రహ్మణ్యము,

నీలా—అవును జ్ఞప్తికి వచ్చినది మీరు రాజశేఖరుఁడుగారి కొమాళ్ళు కారా? ఇప్పుడాయన యెక్కడ నున్నారు?

సుబ్ర—ఇక్కడనే భీమవరములో నున్నారు. మీ రాయన నెక్కడ నెఱుఁగుదురు ?

నీలా—ధవళేశ్వరములోనే చూచినాము మేము సంవత్సరము క్రిందట యాత్రార్థమై బయలుదేఱి పదిదినములు ధవళేశ్వరములోనుండి గౌతమీస్నానమును చేసికొని, కోటిఫలి మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములను సేవించుకొని, మాసముక్రిందట పాదగయను దర్శించుటకయి వచ్చి యప్పటినుండియు నిక్కడనే యున్నాము మీ తండ్రిగారికి మాయెడల గురుభావము. మేమక్కడ నున్నదినములలో మీతండ్రిగా రెప్పుడును మాయొద్దనే యుండెడివారు

సుబ్ర—సంవత్సరము క్రిందట మిమ్ముఁ జూచినట్లు నాకు జ్ఞాపకములేదు. మీరెక్కడ బసచేసినారు ?

నీలా—మీకు జ్ఞాపకము లేదుగాని మాకు చక్కఁగా జ్ఞాపకమున్నది మీ కిద్దఱు చెల్లెం డ్రుండవలెను వారు బాగున్నారా

సుబ్ర—పెద్దచెల్లెలు రుక్మిణి చనిపోయినది. చిన్నచెల్లెలు బాగున్నది

నీలా—మీరు నాసంగతి బాగుగ నెఱుఁగరు విజయనగరపు రాజుగారు మా మేనమామకొమాళ్ళ మొగలితుర్రురాజుగారి కిచ్చినది మా సవతిమేనకోడలు.

సుబ్ర—నేనిప్పుడుసభకుఁ బోవుచున్నాను. మఱియొకప్పుడు సావకాశముగా దర్శనము చేసికొని మాటాడెదను. ఇప్పటికి సెలవిచ్చెదరా?

అని సెలవుపుచ్చుకొని సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి కొలువుకూటమునకుం బోయెను. అతఁడు ప్రతిదినమును తప్పక సభకుఁ బోవుచు, ఉద్యోగస్థులతో నెల్ల స్నేహముచేసి, అన్నివిధముల పనులను నేర్చుకొనెను అక్కడి కొలువుకాండ్రందఱును ఏ కాగితము వ్రాయవలసివచ్చినను సుబ్రహ్మణ్యమునే పిలిచి వ్రాయించుచుండిరి ఏ లెక్క కట్టవలసి వచ్చినను సుబ్రహ్మణ్యముచేతనే కట్టించుచుండిరి అందుచేత నతనికి జీతమేమియు లేకపోయినను జీతగాండ్రకంటె పనిమాత్ర మెక్కువగలిగి యుండెను. ఈ ప్రకారముగా నందఱికిని దయవచ్చునట్లుగా నెవ్వరే పని చెప్పినను జేయుచు వచ్చినందున వారందఱును గలసి యీ చిన్నవాఁడు బహుకాలమునుండి యాశ్రయించి సంస్థానము కనిపెట్టియున్నాఁడని రాజుగారితో మనవిచేసిరి దానిమీఁద రాజుగారు సమయమువచ్చినప్పు డుద్యోగమును జెప్పించెద మనియు. అందాక దివాణమును కనిపెట్టుకొని యుండవలసిన దనియు సెలవిచ్చిరి. ఈ లోపల సుబ్రహ్మణ్య మొకనాఁడు వెళ్ళి మరల నీలాద్రిరాజుగారి దర్శనము చేసెను

నీలా—ఏమయ్యా ? సుబ్రహ్మణ్యముగారూ ! గ్రామములో విశేషము లేమి ?

సుబ్ర—ఏంతలేమియు లేవు. ఉద్యోగముకయి రాజుగారి ననుసరించుచున్నాను ఇంకను పని కలిసి రాలేదు.

నీలా—మీకింత యనుసరించుట యెందుకు ? దూరదేశమునకు వెళ్ళగలరా ? నిమిషములో విజయనగరపు మహారాజుగారివద్ద గొప్ప పని చెప్పించెదను ఆయన మాకుఁ బినతల్లి కొమారుఁడు,

ఈ కడపటి వాక్యము పూర్వము మేనమామ కొమారుఁడని చెప్పినదానికి విరుద్ధముగా నున్నందున. అతఁ డబద్ధమాడుచున్నాఁడని మనసులో ననుకొనియు చెప్పినమాట మంచిది గనుక కొంచెము సంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యము మారుపలుకక యూరకుండెను.

నీలా—అనుమానించుచున్నా రేమి ? మీతోడు. మీకు తప్పక గొప్ప యుద్యోగము నిప్పించెదము కాళహస్తి రాజుగారయిన రామవర్మగారికిని మాకును నత్యంతమైత్రి. చిన్నప్పుడు వారును మేమును నొక్కబండిమీఁద నెక్కినాము. ఈ సంగతి పరమరహస్యము. ఎవ్వరితోను జెప్పవద్దు.

సుబ్ర—చిత్తము ఇక్కడ పని కలిసిరానియెడల నవశ్యముగా వెళ్ళెదను.

నీలా— మీకింకొక రహస్యము చెప్పెదను బాల్యములో మేమును గాళహస్తిరాజుగారును కలిసి జూదమాడెడివారము ఆయన సంగతి మనకెందుకుఁగాని, అప్పుడాయన భోగముదానినుంచుకొన్నాఁడుసుమా

సుబ్ర—తమరు ప్రొద్దుననే యక్షతలు ధరించినారు. పార్థివము చేయుచున్నారా ?

నీలా—పూర్వము పార్థివము చేయుచుంటిమి కాని యిప్పుడు శివపూజ మాత్రము చేయుచున్నాము. మీ రాజుగారు కూడా శివపూజా ధురంధరులంట కాదా? అందుచేతనే వారికి విశేషైశ్వర్యము కలిగి యున్నదని విన్నాము

సుబ్ర—అవును. వారు శ్రీమంతులనియే నేను విన్నాను.

నీలా—మీ రాజుగారివద్ద లెక్క లేనిమాత్ర మున్నదని చెప్పుకొనుచున్నారు

సుబ్ర—పదిలక్షలకు తక్కువ లేదని వాడుక

నీలా—అవి యంతయు గోటలోనేగదా యుండును?

సుబ్ర—కోటలోనే యుండును. అక్కడ చిరకాలమునుండి నమ్మకముగాఁ [illegible]చున్న ముసలివాండ్లు కావలియుందురు.

నీలా—విజయనగరపు మహారాజుగారు క్రొత్తగా నొకకోటను గట్టుదలఁచి, మేము చూచిన పట్టణములలోనున్న కోటల పటములను వ్రాయించి తీసికొని రండని మఱిమఱి చెప్పినారు మొన్ననే పెద్దాపురపు కోటపటమును దెప్పించినాము. మీరీ కోటపటమునుకూడా వ్రాసి యియ్యఁగలరా?

సుబ్ర—చిత్తము కాగితము కాలమును దెప్పించుఁడు. ఇప్పుడే వ్రాసి యిచ్చెదను

అని, కాగితమును కలమును సిరాబుడ్డియు తెప్పించిన మీఁదట తాను జూచిన వంతయు జ్ఞాపకమునుబట్టి పటమును వ్రాసి నీలాద్రిరాజుగారి చేతికిచ్చెను. ఆయన దానిని జూచుకొని యా యా స్థలముల యుపయోగములను గుఱించియు పనియొక్క గట్టితనమును గూర్చియు ప్రశ్నలు వేయజొచ్చెను సుబ్రహ్మణ్యమును దనకుఁ దెలిసినంతవఱకు సమత్తరములను జెప్పుచు వచ్చెను.

నీలా—ఉత్తరపువైపున వీధిప్రక్క నున్నదేకదా ధనాగారము?

సుబ్ర—అవును

నీలా—అంతయు బాగుగానున్నది; కాని కోటగోడ యెత్తెంత పెట్టినారు?

సుబ్ర—సుమారు పండ్రెండడుగు లుండవచ్చును

నీలా—మన మీ కోట పటము వ్రాసికొన్నసంగతి యెవ్వరికిని దెలియనీయక రహస్యముగా నుంచవలెను. రాజులకు తమ కోటవంటిది మఱియొకటి యుండుట కిష్టముండదు.

అని చెప్పి, లోపలనుండి తమలపాకులును పోకచెక్కలును పళ్ళెముతోఁ దెప్పించి తాంబూల మిచ్చి, కోటకటించునప్పు డీపటము వ్రాసి యిచ్చినది మీరే యని రాజుగారితోఁ జెప్పెదము సుండీ యని పంపివేసెను సుబ్రహ్మణ్య మా మాటలకు సంతోషించి సెలవు పుచ్చుకొని, తనకొక వేళ గొప్పయుద్యోగ మగునేమోయను నాశతో పరిపరివిధముల నాలోచించుకొనుచు మెల్లగా నింటికి వచ్చెను

తరువాత నాలుగుదినముల కొకనాఁడు ప్రభాతసమయముననే రాజుగారి యింట దొంగలుపడి ధనాలయములోని నగలును రొక్కమును దోచుకొనిపోయినారని యూరనొక కింవదంతి కలిగెను. పిమ్మట గొంతసేపటికి రాజభటులు సందడి చేయుచు నూర నలుప్రక్కలను దిరిగి, తమకు విరోధముగా నున్నవారి నందఱిని పట్టుకొని రాజాజ్ఞకీడ్చుకొనిపోవ మొదలుపెట్టిరి అక్కడ నున్నవారు వాండ్రను కొట్టులోఁ బెట్టి నేరము నొప్పుకొండని పలువిధములఁ గొట్టి బాధింపఁ జొచ్చిరి. కాని వారు నిరపరాధుల నెందఱిని పట్టుకొని బాధపెట్టినను నిజమయిన దొంగలను మాత్రం కనిపెట్టలేకపోయిరి. ఉత్తరపు దిక్కున కోట గోడకు నిచ్చెన వేసికొని దొంగలు లోపల ప్రవేశించినట్లు అడుగుల జాడ కనఁబడుచుండెను గచ్చుతో కట్టిన ధనమున్న గదియొక్క రాతిగోడలో చిన్నతలుపెత్తుటకు తగినంత హాణిద్వార మొకటి కొట్టబడియుండెను ఆ ద్వారమును త్రవ్వుటకు బలమయిన పనివాండ్రు ముగ్గురు పూనుకొన్నచో నధమపక్షము రెండుజాముల సేపయినను పట్టును. రాత్రి యంతసేపు మేలుకొని పనిచేయుటకు దొంగల నిద్ర యేమయిపోయినదా యని విచారింపవలసిన యక్కఱలేదు. వారి నిద్ర యంతయు ద్విగుణముగా వచ్చి కావలివాండ్ర నాశ్రయించినది కోటలోపల రూపాయల సంచుల చప్పుడై నప్పుడు ధనలక్ష్మి మూలుగుచున్నదని జడిసికొని కావలియున్నవారు భద్రమైన గదిలోదూరి తలుపువేసికొని ప్రాణములను కాపాడుకొనిరనియు. గ్రామములో నొక ప్రవాదము పుట్టినది ఇదెంత నిజమో యీశ్వరునకుఁ దెలియును! ఏది యెట్లయినను ధనలక్ష్మి మాత్ర మా రాత్రి నరవాహనారూఢురాలై నూతన ద్వారమున కోటవిడిచి వెళ్ళి పోయిన మాట మాత్రము వాస్తవము ఎన్నివిధముల ప్రయత్నము చేసినను రాజకీయ భటులకు దొంగలజాడ యెక్కడను గానరానందున, విసిగి తుదకు వారు తమ నాయకుని కడకు వచ్చి తాము పడ్డ ప్రయాసయంతయుఁ జెప్పుకొనిరి. అందు మీఁద నాతఁడు చేయవలసినపని యేమియు తోఁచక కొంతసేపాలోచించి, దొంగలు పట్టుకొనిపోయిన సొమ్ము తెప్పించలేకపోయిన యెడల రాజుగారివలన మాట వచ్చును గాఁబట్టి రాజకీయ నియోగులలో నొకరిమీఁద పెట్ట నిశ్చయించి, వారి నందఱిని వేఱువేఱ పేర్కొని యెవరిమీఁద బెట్టిన నెవరికి కోపము వచ్చునో యని జడిసి, వారిలో లోకువయైన వారిమీఁదికి త్రోయనెంచి; యాపని తానుచేయుట యుచితముకాదని యింటికిపోయి మాటాడి యంజనము వేయువాని నొకనిని పిలుచుకొని జాములోపల మరల వచ్చెను

నాయ—ఏమోయి భీమన్నా ! రాత్రి రాజుగారియింట ధనము పోయినది నీ వా ధన మపహరించినవానిని చెప్పఁగలిగినయెడల, నీకు గొప్ప బహుమతి దొరకఁగలదు.

భీమ—అదెంతసేపు? సొమ్ము తెప్పించుకోగలిగినయెడల అంజనము వేసి నిమిషములో పేరు చెప్పించెదను.

నాయ—అంజన మిప్పుడు నీ యొద్ద సిద్ధముగా నున్నదా? [1]

భీమ—ఉన్నది అది పిల్లికన్నులవానికేగాని పాఱదు అటువంటివాని నెవ్వని నైనను పిలిపించవలెను

నాయకుఁ డామాటలు విని యొకభటుని బిలిచి, "నీవు పోయి చాకలి సామిగానిని తీసికొనిరా వానివి పిల్లికన్నులు" అని నియమించెను. వాఁడు వెంటనేపోయి రెండుగడియలసేపునకు సామిగానిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెను ఈ లోపల నంజనము వేయువాఁడు దాసిదానిచేత గదనొకదానిని నలికించి, అందొకమూలను నూనెతో గొప్ప దీపమును వెలిఁగించి తాను స్నానముచేసి వచ్చి దీపము ముందట పిండి ముగ్గుతో నొకపటు పెట్టి ఆంజనేయ విగ్రహమును కాటుకపరాటమును ఉంచి పూజ చేయుచుండెను చాకలివాఁడు వచ్చినతోడనే యాతఁడు తనపూజను చాలించి, పట్టులో వానిని గూరుచుండఁబెట్టి బరిణలోని కాటుకను వాని కుడిచేతిలో రాచి దానిని నిదానించిచూచి దానిలో నేమి కనఁబడునో దాని నెల్ల తనకుఁ జెప్పుచుండుమని యుత్తరువు చేసెను.

భీమ—చేయి దీపము దగ్గరగాఁ బెట్టి దానిపైపు తెప్పవాల్పకచూడు నీ కిప్పు డేమయినఁ గనఁబడుచున్నదా?

సామి—లేదు. కాటుకమాత్రము కనఁబడుచున్నది

భీమ—చూపు చెదరనీయకు, ఇప్పు డేమయినఁ గనబడుచున్నదా?

సామి—కనబడుచున్నది పెద్దబంగారపు రేకువలె నున్నది.

భీమ—ఆ రేకు నడుమ నేమయిన నున్నదా?

సామి—అవిసిచెట్టున్నది

భీమ—అవిసిచెట్టుకా దశోకవృక్షము ఆ వృక్షము కొమ్మలలో నెవరు న్నారో చూడు.

సామి—పెద్ద కోఁతియున్నది

భీమ—కోఁతి యనఁబోకు. ఆంజనేయులువారను నీ మనసులో నమస్కారము చేసి యేమిచెప్పునో తెలిసికో.

సామి—ఏమో పెదవులు కదల్చుచున్నాడు ఆ మాటలు నాకు తెలియవు.

భీమ—రాజుగారి సొమ్మెవ్వ రెత్తుకొనిపోయినారో యడుగు

---

1. అంజనము

The magic ointment used, for the purpose of discovering any thing that is concealed అంజనకాడు a conjurer. he who finds that which is concealed by putting this ointment on his hand or on his eyelashes అంజనము వేసి చూచు to search for hidden things అం బ్రౌను నిఘంటువు.

సామి—రాజుగారిపద్ద కొలువున్న వారిలోనే యొకరు తీసినారనుకొన్నాఁను

భీమ—వారింటిపే రడుగు

సామి—గోటేటివారు

భీమ—పేరు కూడా చెప్పుమను

సామి—సుబ్బమ్మ.

భీమ—సుబ్రహ్మణ్యమా? గోటేటి సుబ్రహ్మణ్యము

సామి—ఇందాక నే నాలాగునఁ జెప్పలేదు

భీమ—నీ వాంజనేయులవారితోనా మాటాడుచున్నావు? ఆంజనేయు లిందాక నాలాగునఁ జెప్పలేదనుచున్నావా? ఆయన యాలాగుననే చెప్పినాఁడు. నీవే పేరు నోటఁబట్టలేక తప్పుపలికినావు చాలు ఈపాటికిలే ఇఁక మాటాడకు.

అని యాతఁడు సామిగానిని తనవెనుకకుఁ దీసికొని, సొమ్ము తీసినవాని పేరు బయలఁబడదని కేకలు వేసి చెప్ప నారంభించెను భటుల నాయకుఁడును 'ఈ దొంగతనము మఱియొకరివలన జరిగినది కాదని యీ ప్రక్కనుండి యాప్రక్కకుఁ దిరుగసాగెను సభలోని యుద్యోగస్థు లందఱును వీరిద్దఱును గలిసి యామాట చాకలివానికి నేర్పి పెట్టిరికాని యిందు సత్యమేమియు లేదని తలఁచిరి సాధారణ జను లందఱును నిజముగా దొంగతన మాతఁడు చేయకపోయినయెడల చాకలివానికా పే రెట్లు తెలిసియుండును. గట్టిగా సుబ్రహ్మణ్య మాపని చేసెననియు, జెప్పుకొనుచుండిరి ఊరనెక్కడఁ జూచినను సుబ్రహ్మణ్యము సొమ్మును తస్కరించి పట్టి అంజనము వేయఁగా బయలపడదని నూఁకలు గట్టి మాటాడుకొనఁ జొచ్చిరి; రాజుగా రామాటల నెంతమాత్రము విశ్వసించలేదు

అప్పుడు సభామందిరమునుండి యింటికిఁ బోవునప్పుడు త్రోవ పొడుగునను ప్రజలెల్ల 'ఈతఁడే కన్నము వేయించినవాఁడు' అని సుబ్రహ్మణ్యమును వ్రేలుపెట్టి చూపనారంభించిరి అందుచేత నాతఁడు వట్టి నీలాపనింద వచ్చెగదా యని సిగ్గుపడి రాత్రిభోజన మయినతరువాత నొక్కఁడును బరుండి తనలోఁ దానిట్లు చింతింప మొదలుపెట్టెను ఆ గోడకు కన్నము వేసినవాఁ డెవ్వఁడయియుండును? ఒకఁడంత సాహసపుఁ బనిని చేయఁజాలఁడు అటువంటి బలమయిన రాతిగోడకు కన్నము వేసిన వా రిద్దఱు ముగ్గురుండక తప్పదు ఆ ముగ్గురు నెవ్వరై యుందురు? కోట సంగతి గుర్తెఱిఁగినవారే కాని మఱియొకరు కారు నాలుగు దినముల క్రిందట పెలాద్రిరాజు నాచేత కోటపటమును వ్రాయించుకొన్నప్పుడు ధనాగారమును గూర్చి రెండుమూఁడుసారు లడిగెను. అతఁడట్లడుగుటకుఁ గారణమేమి? ఈ దొంగతనములో నతని కేదో సంబంధము గలిగియుండవలెను. అతఁడు గోడయెత్తు కూడ నడిగెను. దొంగతనములో సంబంధమే లేనియెడల గోడయెత్తుతో నతని కేమి ప్రయోజనము? అంతియకాక యీ సంగతి గ్రామములో పొక్కకమునుపే వేకువజామున బహిర్భూమికి వెళ్ళుచుండఁగా నన్నుఁ బిలిచి యతఁడు రాజుగారిలోపల దొంగలు పడ్డా

రట యని యడిగినాఁడు; అతఁడు దొంగలలోఁ జేరియుండని పక్షమున, అంత పెందలకడ నాతని కాసంగతి యెట్లు తెలియును? నేను సాయంకాలము ఇంటికి వచ్చు నప్పుడు వీధిలో నిలుచుండఁగా నాతని జూచినాను. అప్పుడాతని చర్య వింతగా నున్నది. ఈ యన్ని హేతువుల చేతను విచారించిచూడఁగా ఈతఁడు దొంగఁగురు వనుటకు సందేహములేదు రేపు రాజుగారి నడిగి కొందఱు రాజభటులను దెచ్చు కొని యెవ్వరికిని దెలియకుండ నాతని యింటిమీఁద పడి పెట్టెలు మొదలగునవి పరీక్షించెదను అప్పుడు కొంతసొమ్మయిన దొరకగలదు అంతమీఁద నామీఁది నిందయైనను పోవును. అని యాలోచించి యారాత్రి యెట్లో వేగించి తెల్లవారిన తోడనే రాజుగారిదర్శనము చేసి తనయందు దోషము లేశమయినను లేదని చెప్పు కొని తనవశమునఁ గొందఱు భటులనిచ్చి తనయాజ్ఞ ప్రకారము చేయు నుత్తరువిచ్చి నచో దొంగలను సొత్తుతోఁ గూడఁ బట్టుకొనెదనని దృఢముగా జెప్పెను రాజుగా రాతని మాటయందు గౌరవముంచి, తక్షణమే పదుగురు భటులను రప్పించి. 'మీరందఱు నీయన చెప్పినట్లెల్లచేసి పర్యవసానము మాతో మనవి చేయవలసిన దని గట్టి యుత్తరువు చేసిరి సుబ్రహ్మణ్యము వారిని దీసికొని తిన్నగా నీలాద్రి రాజున్న యింటికిఁ బోయి వీధితలుపు వేసియుండఁగా వారినందఱిని ఇంటిచుట్టును కావలిపెట్టి యిద్దఱిని వెంటఁదీసికొని పాణి ద్వారముల దొడ్డిలో ప్రవేశించెను అప్పుడు నీలాద్రిరాజు పెరటిలో నిలుచుండి క్రొత్తమనుష్యులు వచ్చుటచూచి తత్తరపడసాగెను

నీలా___సుబ్రహ్మణ్యముగారా? ప్రొద్దుననే యిక్కడకు వచ్చినారేమి?

సుబ్ర___తమ దర్శనము నిమిత్తమే దొడ్డిలో నేమిచేయించుచున్నారు?

నీలా___విత్తనములు చల్లించుటకయి దొడ్డి త్రవ్వించినాను ఏమిగింజలు చల్లింతునా యని యాలోచించుచున్నాను

అని యాతొందరలో తనవిషయమునందు బహువచనప్రయోగమును మఱచి పోయి తన నిజమయిన స్థితి కనుగుణముగా మాటాడెను సుబ్రహ్మణ్యము మాఱు మాటాడక భటులతో లోపలఁజొరబడి పెట్టెలన్నియుఁ దీయించి పరీక్షింపఁగా వానిలోనున్న తమ లోపల బైరాగి యెత్తుకొనిపోయిన వస్తువులను మఱికొన్ని వస్తువులను గానఁబడెను గాని రాజుగారి సొత్తేమియుఁ గనఁబడలేదు తన సొమ్ము దొరుకుటఁబట్టి నీలాద్రిరాజే దొంగయని నిశ్చయముజేసి వస్తువులు భూమిలో పాతిపెట్టి త్రవ్విన యానవాలు తెలియకుండ, మఱుగుపఱచుటకయి దొడ్డియం తయుఁ ద్రవ్వించి విత్తనములు చల్లుటకని మిషపెట్టి బొంకుచున్నాఁడని యూహ చేసి యతఁడు భటులచేత దొడ్డియంతయు త్రవ్వించెను; అందొకచోట రాజుగారి లోపలఁ బోయినసొత్తంతయు గవ్వయయినను బోకుండ మూలలోను భూమిలో గానఁబడెను వెంటనే కూలివాండ్రచేత సొమ్మును మోయించుకొని నీలాద్రిరాజును

నాలనిభృత్యులను బట్టుకొని తీసికొని వచ్చుటకయి భటుల నియోగించి సుబ్రహ్మణ్యము రాజుగారి యింటికి వెళ్ళి జరిగిన సర్వ వృత్తాంతమును నివేదించి, కావళ్ళతో సొమ్మును ముందుబెట్టి దొంగల నొప్పగించెను. నీలాద్రిరాజును సేవకులును తమ నేరమును కొప్పుకొని క్షమింపవేడుకొనిరి. అంతట రాజుగారు మిక్కిలి సంతోషించి సుబ్రహ్మణ్యమునకు గొప్పబహుమానము చేసి, తాను పెద్దాపురము రాజునకు గప్పముగట్టెడి సామంతరాజు గనుక వారిని విమర్శింప దన కధికారము లేదని దొంగలను రాజభటులవశమున నొప్పగించి వారికందరకు సుబ్రహ్మణ్యమును నాయకునిగాజేసి విచారణకయి పెద్దాపురము కృష్ణజగపతి మహారాజుగారికడకు బంపెను. సుబ్రహ్మణ్యమును ఉమాపతిగారియొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పెద్దాపురమునకు ప్రయాణమయి బయలుదేరి వీధిగుమ్మమువద్దకు వచ్చునప్పటికి పైనుండి మాలబల్లి యొకటి మీదపడెను. అప్పుడు ప్రయాణమాపి గౌళిపాటుయొక్క ఫలము కనుగొనుటకు పురోహితునకు వర్తమానము పంపగా నతడు తాటాకుల పంచాంగమును పట్టుకొనివచ్చి శిరస్సుమీద పడలేదు గనుక మరణభయము లేదనియు [1] స్నానముజేసి దీపము పెట్టుకొని బ్రాహ్మణునకు కొంచెము సువర్ణదానము చేసినపక్షమున బల్లిపాటుయొక్కదోషము పోవుననియు జెప్పెను. సుబ్రహ్మణ్యము వెంటనే శిరస్స్నానము చేసివచ్చి రాగిలో సువర్ణ ముండునుగనుక నాలుగుడబ్బులా బ్రాహ్మణుని చేతిలోనే పెట్టి గాయత్రి చేసికొని తరువాత నెంతో మొండ యెక్కినను ఆ పూటనే పెద్దాపురమునకు వెళ్ళ బయలుదేరెను

బల్లి,

1. A lizard, పాలబల్లి the white kind మాలబల్లి the mottled kind చింతబల్లి the speckled kind అని బ్రౌన్ నిఘంటువు.

బల్లిపాటుల ఫలితాలు ఇటా ఉంటాయని ప్రతి పంచాంగంలోనూ నేడు కూడా-యీ వివరం తప్పనిసరిగా చేస్తున్నారు. తాటాకుల నాటినుంచీ ఇవి ఆనవాయితీగా వస్తున్నదని ఇప్పుడీ రాజశేఖర చరిత్ర ప్రసక్తినిబట్టి తెలుసుకోవచ్చు. సువర్ణదానమూ, రాగిలో సువర్ణం ఉంటుంది కాబట్టి నాలుగు డబ్బులు దక్షిణ ఇవ్వాడనడం పంతులుగారి వేళాకోళం.

పండ్రెండవ ప్రకరణము

రామరాజు నాయకుని సుబ్బరాయఁడు సీతను వెంటబెట్టుకొని వచ్చుట — రామరాజు చెఱసాలలో రాజశేఖరుఁడుగారిని చూచుట — రాజశేఖరుఁడుగారి కారాబంధవిమోచనము — గోదనాద్రిరాజును శిక్షించుట — సుబ్బరాయుఁడు రుక్మిణి యయి తన వృత్తాంతమును చెప్పుట.

పెద్దాపురమునకు అయిదుక్రోసుల దూరములో జగ్గయ్యపేటయను గ్రామ మొకటిగలదు. సీత నెత్తుకొనిపోయిన నాఁడు మధ్యాహ్నము రెండుజాములవేళ గ్రామకరణముయొక్క యింటిపద్ద కెవ్వరో వచ్చి తలుపు తీయుమని కేకలు వేసిరి. అప్పుడు పదునాలుగు సంవత్సరముల ప్రాయముగలిగి మిక్కిలి యందగాఁడై యే హేతువుచేతనో తల పెంచుకొనియున్న చిన్నవాఁ డొకఁడు లోపలినుండి వచ్చి తలుపుతీసి యెందుకు వచ్చినారని యడిగెను. అక్కడ నిలుచుండియున్న యిద్దఱు మనుష్యులలో నొకఁడు "బ్రాహ్మణకన్యకకు దప్పిపుట్టినది యన్నము పెట్టెదరా ?" యని యడిగెను. ఆ చిన్నవాఁడు వెలుపలికి వచ్చి చూచునప్పటికి, ఎనిమిదేండ్ల యీడుగల యొక చిన్నది యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి క్రిందు చూచుచు వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. ఆ మనుష్యులలో నొకఁడు చేరువ నిలుచుండి యూరకుండుమని యదలించుచుండెను. ఆ చిన్నవాఁడట్లు వెలుపలికి వచ్చి తన మొగమువంకఁ దేఱిపాఱ చూచుచుండుటఁ గని ఆ మనుష్యు లిద్దఱును మీ పేరేమని యడిగిరి. ఆతఁడు సుబ్బరాయఁడని చెప్పి. యా చిన్నదాని మొగమును నిదానించి కొంచెముసేపు చూచి యిట్లనియెను

సుబ్బ — ఈ చిన్నది యెవరు ? మీ రెక్కడనుండి తీసుకొని వచ్చినారు ? ఎక్కడకు తీసికొని పోయెదరు ?

మను — మాది కాకినాడ. ఈ చిన్నది మా గ్రామ కరణము కూఁతురు. పేరు సీతమ్మ. అప్పగారియింటిలో పెద్దాపురమున నుండఁగా తండ్రియింటికిఁ దీసికొనిపోవుచున్నాము. అక్కడికి వచ్చుట కిష్టములేక రాగములు పెట్టుచున్నది

సీత — కాదు కాదు. నన్ను వీండ్రెత్తుకొని పోవుచున్నారు

సుబ్బ — పెద్దాపురమునుండి కాకినాడ కీయూరు త్రోవగాదే ఆ చిన్నది చెప్పినమాటే నిజమని తోఁచుచున్నది.

ఈ ప్రకారముగా ప్రశ్నోత్తరములు జరుగుచుండగా, వెనుకనుండి యెవ్వరో యేమఱుపాటున వచ్చి సీతయొద్ద నిలుచున్న వానిని జుట్టుపట్టుకొని వంగదీసి వీపుమీద వీసెగుద్దులను మఱుగుగుద్దులను దబదబ వర్షముగాగున కురిపించెను. అది చూచి రెండవవాఁడు సీతను తన మిత్రుని విడిచిపెట్టి పరుగెత్తుటలోఁ దనకు గల సామర్థ్యమంతయు జూపెను. ఆ క్రొత్తగా వచ్చిన నాతఁడును "పోనీకు పోనీకు" మని చేతిలోని వానిని వదలివేసి పరుగెత్తుచున్న వానివెంటఁబడెను. అదే సమయమున రెండవవాఁడు గూడ రెండవవైపునకుఁ బరుగెత్తి పరుగులో మొదటి వానికంటె దిట్టమయిన వాఁడని పేరు పొందెను. ఆ మనుష్యుని కొంతదూరము వఱకుఁ దఱిమి, క్రొత్త మనుష్యుఁడు మరల సీతయున్న చోటికి వచ్చెను

సీత—రామరాజుగారూ! నన్నాదొంగలనుండి విడిపించినారు గదా! ఇఁక నా అమ్మయొద్దకు తీసికొనిపోయి యొప్పగించరా?

రామ—అమ్మాయీ! ఏడ్వవద్దు. నేను సాయంకాలమునకుగా నిన్ను దీసికొనిపోయి మీ యింటికడ నొప్పగించెదను

సుబ్బ—రాజుగారూ! ఈ చిన్నదాని తల్లిదండ్రు లెక్కడ నున్నారు? వారు చిరకాలము నన్ను కన్నబిడ్డలవలెఁ జూచినారు

రామ—అట్లయిన మీకీ చిన్నదాని నెఱుఁగుదురా?

సుబ్బ—ఎఱుఁగుదును ఈ చిన్నది రాజశేఖరుఁడుగారి రెండవ కొమార్తె. ఈ చిన్నదియు నేనును నీమెయన్నగారును నన్యోన్యమును సోదరభావమున నుండెడివారము: అందులో ముఖ్యముగా నీ చిన్నదాని యన్నగారును నేనును తానే నేనట్లు భేదములేక యుండెడివారము ఈ చిన్నది నన్ను మఱచిపోయినట్లున్నది.

రామ—ఈ చిన్నదాని తలిదండ్రు లిప్పుడు భీమవరములో నున్నారు. వారి వలన మీరింత యుపకారమును పొందియున్నయెడల, ఈ చిన్నదానిని గొనిపోయి జననీజనకులకడఁ జేర్చువత్తము, దారితోడుగా వచ్చెదరా?

సుబ్బ—అవశ్యముగా వచ్చెదను. నేను లోపలికిబోయి యీ సంగతిని మావాండ్రతోఁ జెప్పివచ్చువఱకును నిమిషమిక్కడ నిలువుండి;

అని సుబ్బారాయఁడు లోపలికిఁబోయి యింటివారితో సంగతి యంతయుఁ జెప్పి యీ చిన్నదానిని భీమవరములో దిగఁబెట్టి సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగానే తిరిగివచ్చెదనని చెప్పెను వారు వలదని యనేక విధములఁ జెప్పినను విననందున వారందఱును వీధిగుమ్మమువరకును వచ్చి 'నాయనా! వేగిరము రావలెనుసుమీ' యని మఱిమఱి చెప్పిరి. రామరాజా చిన్నవాని సౌందర్యమున కాశ్చర్యపడుచు, ఇంతటి చక్కఁదనము స్త్రీలయందుండిన నెంత రాణించునని తనలోఁదాను తలపోయుచుండెను. అతఁడు వచ్చినతోడనే రామరాజా చిన్నదానిని బుజముమీఁద నెత్తుకొని సుబ్బరాయనితో మాటాడుచు భీమవరము మార్గముపట్టి నడవనారంభించెను

రామ—మీరు బ్రాహ్మణులగుట్యును, ఆ ప్రకారముగా తలపెంచుకొన్నారేమి?

సుబ్బ—వెంకటేశ్వరులకు మ్రొక్కుకొన్నది ఆ మ్రొక్కును బట్టియే తొడుగుకొన్న యంగీ మొదలగు వస్త్రములను భోజనము చేయునప్పుడు సహితము తీయకుందును; బట్టలు మాసినప్పుడు సహితము రెండవవారెఱుఁగకుండ మహా రహస్యముగా నొక గదిలో నుతికిన బట్టల - కట్టుకొనుచుందును ఈ వ్రతము నేఁటి వఱకు దైవానుగ్రహమువలన సాగి వచ్చుచున్నది.

రామ—ఈ వ్రతము మిక్కిలి చిత్రముగానున్నది ఇటువంటి వ్రతము నే నీవఱకు వినియు కనియు నెఱుఁగను

ఈ విధముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు దీపములు పెట్టిన నాలుగు గడియ లకు భీమవరమునకు సమీపమున నున్న యొక చిన్నపల్లెను జేరిరి; అక్కడినుండి త్రోవ మంచిది కాకపోవుటచేతను, రెండు దినముల క్రిందట నాయూరి బయటనే పెద్దపులి యొక మనుష్యుని నెత్తుకొనిపోయినదని వినుటచేతను, చీఁకటిలో వారిని నడిపించుకొనిపోవుట యుక్తము గాదని రామరాజు వారి నా గ్రామములో నొక కాఁపువానియింటఁ బరుండబెట్టెను ఆ పల్లెలో బ్రాహ్మణులు లేరు. గనుక వారారాత్రి భోజనము చేయకపోయినను రామరాజు కోమటి యింటికి వెళ్ళి యటుకులను దెచ్చి పరున్న యింటివాండ్రకు వాడియొౌటచేత చెంబెడు చిక్కనిమజ్జిగ యడిగి పుచ్చుకొని వారి కిద్దఱికిని బెట్టెను వానితో క్షుత్తు నివారణమైనందున వారును బసవాండ్రిచ్చిన తుంగచాపమీఁద పడుకొని హాయిగా నిద్రపోయిరి. రామరాజు జాముసాత్రియుండ గానే వారిని లేపి తనతోఁగూడ దీసికొని బయలుదేఱి రెండుగడియలలో భీమవరము చేర్చి, యూరిబయటకు రాఁగానే తా నావరకు మఱచిపోయిన గొప్పసంగతి యేదో తనకప్పు డకస్మాత్తుగా జ్ఞప్తికి వచ్చినట్లు నటించి తొందరపడి తనకు వెంటనే వెళ్ళక తీరనిపనియున్న దని చెప్పి వారికి త్రోవచూపి తాను ప్రక్కదారిని పోయెను వారిద్దఱును దారి యడిగి తెలిసికొనుచు కొంతదూరము కలసి వచ్చిరి. సీత తా నెఱిఁగి యున్న వీథికి రాఁగానే సుబ్బరాయని వెనుక దిగవిడిచి పరుగెత్తుకొనిపోయి యొకసందులో నుండి మరలి తిన్నఁగా నింటికిఁబోయి చేరెను. సుబ్బరాయఁడు చీఁకటిలో సీతపోయిన సందును కనిపెట్టలేక తిన్నగా వీథి చివరదాఁక నడచి యిల్లుఁ కనుగొనలేక గ్రామములో తిరుగుచుండెను. సీత వెళ్ళి వీధిగుమ్మమువద్ద పిలువఁ గనే మంచముమీఁద పరుండి నిద్రపట్టక విచారించుచున్న మాణిక్యాంబ త్రుళ్ళిపడి లేచి పరుగెత్తుకొని వచ్చి తలుపు తీసెను. తలుపు తీసినతోడనే సీత తల్లిని కౌఁగి లించుకొని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను మాణిక్యాంబయు దుఃఖముపట్టఁజాలక కొంతసేపు తానుకూడ నేడిచి తన పైటచెఱఁగుతో కూమా రైకన్నుల నీళ్లు తుడిచి నిన్నఁటి నుండియు నెక్కడికిఁ బోయితివనియు నింతచీకఁటిలో నొక్కతెవు నెట్లురాఁగలిగితి వనియు సీతనడిగెను. ఆ క్రిందటిదినము ప్రొద్దుననే తన్నిద్దఱు దొంగ లెత్తుకొని పోవుటయు. రామరాజును మఱియొక చిన్నవాఁడును తన్ను విడిపించి తీసికొని

పెట్టుటయు. రామరా జేదో పనియున్నదని యూరి వెలుపలివాఁక వచ్చి వెళ్ళిపోవు టయు. సీత చెప్పెను అప్పుడా రెండవచిన్నవాఁ దేమయినాఁడని తల్లి యత్యాదరముతో నడిగెను తనతోఁ గూడ పయిపీధివఱకును వచ్చినాఁడనియు, అతఁడు పూర్వము రమ్మందఁగ నెఱఁగినవాఁడే యనియు, కొంచెముసేపటికెల్ల వచ్చుటికి వచ్చుననియు తాతఁరు ఒపలు చెప్పెను ఈ ప్రకారముగా మాణిక్యాంబ సీతను తొడఁమీద గూరుచుండఁ బెట్టుకొని మాటాడుచుండఁగానే సూర్యోదయ మాయెను అప్పుడు వీధిగుమ్మములో నెవ్వరో 'రాజశేఖరుఁడుగారి బస యెక్కడ?' నని యడిగిరి ఆ మాటవిని యని రుక్మిణి కంఠముపలెనున్నదని యొకిలోనుండి సీతను పంపి మాణిక్యాంబ వీధిగుమ్మముకొని కొక్కుయుంజెవేసి యెవరువాఁని కేకవేసెను. అప్పుడు సుబ్బరాయఁడు మాణిక్యాంబను జూచి 'అమ్మా!' అని కౌఁగిలించుకొని బోరున నేడువ మొదలుపెట్టెను అంతట వారందఱు గలిసి లోపలికిఁ బోయిరి

చెఱసాలలో బెట్టబడిన దినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు వ్యసనపడుచు నొకచోటఁ గూరుచుండి యుండఁగా ఏఁబదిసంవత్సరములు దాఁటిన కారాబద్ధుఁ డొకఁ డా మార్గమున కాళ్ళసంకెళ్ళతోఁ బోవుచు రాజశేఖరుఁడుగారి మొగమువంక గొంతతడవు చూచి యాయన సమీపమునకు వచ్చి కూరుచుండెను.

రాజ—— మీపే రెవరు?

కారా—— నా పేరు పాపయ్య; మా యింటిపేరు మంచిరాజువారు; నన్నెక్కడనైన జూచినట్టు జ్ఞప్తియున్నదా?

రాజ—— మీ మొగ మెక్కడనో చూచినట్లే యున్నది కాని యెప్పుడు చూచినానో మాత్రము స్మరణకు రాలేదు మంచిరాజు పద్మరాజు మీ కేమగును?

పాప—— నన్ను మీరు నల్లచెఱువువద్ద జువ్విచెట్టుక్రిందఁ జూచినారు. నే నప్పుడు బైరాగివేషముతో నున్నందున, న న్నానవాలు పట్టలేకపోయినారు. పద్మరాజు నా కొమారుఁడు

రాజ—— మునుపటియవస్థ పోయి మీ కింతలో నిప్పటి యీ దశ యెట్లు వచ్చినది?

పాప—— నే నీ శోభనాద్రిరాజుతో స్నేహము చేసిన దోషముచేత. నాకీతని మాట వినవలసి వచ్చినది. ఈ రాజు దారులు కొట్టుటకై నలుగురిని తోడితెచ్చి నన్ను వారికి నాథునిగాఁ జేసి నల్లచెఱువునకు పంపెను వెనుక కోయ రామిరెడ్డియు వాని మనుష్యులును పట్టుకోఁబడి రాజుగారిచే చెట్లకొమ్మలకు ఉరితీయఁబడిన తరువాత మేమే ప్రబలులముగా నుండి రెండు మాసములు త్రోవలుకొట్టుటలోఁ బ్రసిద్ధిగాంచితిమి దోఁచుకొని తెచ్చిన సొమ్ములో సగము శోభనాద్రిరాజు పుచ్చుకొనుచుండెను. మిగిలిన సగములోను సగము నా వంతునకు వచ్చుచుండెను. మెట్టుసొమ్ములో నాలవపాలును తక్కినవారు నలువురును సమభాగములుగా బంచుకొనుచుండిరి నేను యోగివలె నటింపుచుంటిని; నా తోడ నున్నవారు దూరముగా

పడవిలోఁ బగలెల్ల నుండి రాత్రులువచ్చి మాటాడి పోవుచుండురు; పగలు వారి కేమయిన వర్తమానము చేయవలసి వచ్చినప్పుడు, గుడిసెలో గాపురమున్న కోయవానిని బంపుచుండును; వానికిఁ బ్రత్యేకముగా నేనే జీతమిచ్చెడివాఁడను

రాజ — అప్పుడు విల్లును అమ్ములును బుచ్చుకొని మాతో వచ్చినవాఁడు వాఁడేకాఁడా?

పాప — అవును వానపొట్టువాఁడే. మీ నిమిత్తమై పంపిననాఁటి రాత్రియే యీ నలుగురిలో నొకఁడు చంపఁబడినాఁడు. రాజుగారి కేలాగునఁ దెలిసెనోకాని మఱునాఁడు తెల్లవారకమునుపే రాజభటులు కోయవానిని కొట్టినందున వాడు చిక్కిన వారుండుస్థలములను జూపఁగా వారిని సహితము పట్టుకొని మమ్మందఱను రాజుగారి యొద్దకు తీసికొనివచ్చిరి ఆయన మమ్మందఱను చెఱసాలయందుఁ బెట్టించెను; మా కందఱకు శిక్షకలిగినను మేమీరాజుపేరు చెప్పినవారముకాము; కాఁబట్టి మమ్మీతఁడు చెఱసాలలో స్వేచ్ఛగా తిరుగుట కంగీకరించి మిక్కిలి ప్రేమతో జూచుచున్నాఁడు

రాజ — అట్లయిన శోభనాద్రిరాజు మీ కెంతో యుపకారమే చేయుచున్నాఁడు.

పాప — ఏమి యుపకారము? ఈ దుర్మార్గుని మూలమున చెఱసాలలోఁబడి బాధపడుచున్నాను. రాజుగా రెప్పుడో యీతని దుర్మార్గతను దెలిసికొని యీతనిని కూడ మాకు సహాయునిగా నిందేయుంతురు అటుపిమ్మట మఱియొక కారాగృహాధికారి వచ్చినప్పుడు మాపాట్లు దైవమునకుఁ దెలియఁగలవు.

రాజ — మీ కొమారునకు పిల్లనియ్యనందుననే సుమీ యితఁ డిందు బెట్టించినాఁడు.

పాప — అవును నే నెఱుఁగుదును మీరు రాజుదగ్గఱనుండఁగా పద్మరాజును పిలిపించినప్పుడు వాఁడు నా వద్దనే యున్నాఁడు అదియంతయు నేనును మావాఁడును రాజును సిద్ధాంతియుఁ గలిసి చేసిన యాలోచనయే. అయినను మీ దినములు బాగుండి మా యాలోచన కొనసాగినదికాదు. శోభనాద్రిరా జెక్కడికోగాని నాతోఁ గూడ నల్లచెఱువువద్దనుండిన వాండ్ర నిద్దఱిని, సంకెళ్ళూడదీయించి పంప దలఁచుకొన్నాఁడు

రాజ — ఎక్కడకో మీకుఁ దెలియలేదా?

పాప — తెలియలేదు. ప్రొద్దున నాతో నేమో యాలోచించుటకు వచ్చినప్పుడు రాజుగారి తమ్ముఁడిక్కడకు వచ్చినందున రాత్రి చెప్పెదనని వెళ్ళిపోయినాఁడు నేను మీకు పూర్వము గొప్ప యపకారము చేసితిని; దానికి మాఱుగా నిప్పు డుపకారము నొకదానిని జేసెదను. పెద్దాపురపు రాజుగారు బహు యోగ్యులు; శోభనాద్రిరాజు మిమ్మిట్లు నిర్బంధబెట్టుచున్న సంగతి మనవి వ్రాసికొన్నయెడల మిమ్ము తక్షణమే విడుదల చేయుదురు. కాగితము మొదలయినవి నేను తెప్పించి ఇచ్చెదను

అని పాపయ్య కాగితమును కలమును తెప్పించి యిచ్చెను తోడనే రాజశేఖరుడుగారు విజ్ఞాపనపత్రిక నొకదానిని వ్రాసి మడచి జిగురంటించి పయిని పైరునామా వ్రాసి యియ్యగా పాపయ్య యొక మనుష్యునిచేత దానిని రాజుగారి కంపెను కాని, యాయనయొద్దనుండి యొక యుత్తరపుగాని, విమర్శచేసి న్యాయము దయచేయు సూచనలుగాని రెండుమూడు దినములు కడచినను రాలేదు. రాజబంధువు మీద జేసిన విన్నపము గనుక బదులు రాదని రాజశేఖరుడుగా రూరకుండిరి.

సీత నెత్తుకొనిపోయిన మణినాయుడు ప్రొద్దుననే రాజుగారు చెఱసాలను జూచుటకు వత్తురని యచట నొక వదంతి కలిగెను తరువాత గొంతసేపటికి రామరాజు రాజశేఖరుడుగారున్న తావునకు వచ్చెను

రాజ— రామరాజుగారూ! నా తప్పును క్షమింపవలెను మీరా రాత్రి జాబును తెచ్చియిచ్చుటయే నాకు మహోపకారమయినది నేను సంగతిని తెలిసికోలేక మిమ్ము నిష్కారణముగా కానిమాట లాడినాడను.

రామ— మీకు నేను జేసియున్న యుపకారమునకు నన్నటువంటిమాట లనవలసినదే. ఇంక నెప్పుడును మేలుచేయకుండ మంచిబుద్ధి చెప్పినారు

రాజ— నా యందు కరుణించి మీరా సంగతిని మఱచిపోవలెను. మంచి సంబంధము చెడిపోయెగదా యని యా సమయములో నొడలు తెలియక యేమో యన్నాను నన్ను క్షమింపుడు

రామ— రాజుగారు చెఱసాలనుజూడ బయలుదేరినారట నేను వేగిరము పోవలెను

అని రామరాజు వెళ్ళిపోయెను తరువాత రెండుగడియలకు బెండిబిళ్ళ బంట్రొకడు వచ్చి రాజుగారు కొలువుతీర్చి కూరుచుండి, రాజశేఖరుడుగారేమో విన్నపము వ్రాసినందునకయి పిలుచుకొని రమ్మన్నారని చెప్పి, ఆయనను వెంట బెట్టుకొని పోయెను. ఆయన వెళ్ళునప్పటికి సమస్తాభరణ భూషితులయి రాజుగారు రత్నసింహాసనముమీద గూరుచుండియుండగా, వేత్రహస్తులు పసిడిబెత్తములను చేతబూని ముందునిలుచుండిరి. చామరధరు లిద్దఱు ప్రక్కల నిలుచుండి వింజామరలు వీచుచుండిరి ఒకప్రక్కను శోభనాద్రిరాజు చేతులు జోడించుకొని నిలుచుండెను రెండవ ప్రక్కను మఱియిద్దఱు మనుష్యులు చేతులు కట్టుకొని నిలువబడియుండిరి; రాజశేఖరుడుగారు వచ్చి యెదుట నిలువబడగానే కృష్ణగజపతి మహారాజుగారు 'మీరీ శోభనాద్రిరాజుగారిమీద నేమైన మా పేర మనవి చేసికొన్నారా?' అని యడిగిరి. రాజశేఖరుడుగారు తనమీది కేమివచ్చునో యని భయపడుచు, శరీర మంతయు కంపమునొంద నోరు మెదల్పక యూరకుండిరి.

కృష్ణ— శోభనాద్రిరాజా! నీవీ రాజశేఖరుడుగారి విషయమయి చేసిన యక్రమపు పనులన్నియు మాకు దెలియవచ్చినవి. నీకు చనవరిగానున్న తుచ్ఛునకు తన కొమార్తె నియ్యనున్న మాత్రమున, నీ వాయనను పట్టి చెఱసాలయందు

బెట్టుటయేగాక చెఱసాలలోనున్నవాండ్ర నిద్దలను పిలిపించి యీ చిన్నదాని నెత్తుకొనిపోవునట్లు ప్రేరేపించితివి

శోభ— ఆ చిన్నదాని నెవ్వరెత్తుకొనిపోయినారో నా కేమియుఁ దెలియదు.

కృష్ణ— నీకుఁ దెలియకపోయినయెడల చెఱసాలలో నున్న వీండ్రిద్దఱును నెట్లు వెలుపలికి వెళ్ళఁగలిగిరి

శోభ — వీండ్రిద్దఱును నిన్నటియుదయకాలమున గోటదాటి పాఱిపోయి నారు. నేనప్పటినుండియు వీండ్రను బట్టుకొనుటకు భటులను బంపి వెదకించు చున్నాను.

కృష్ణ— ఏమిరా? గురవా! మిమ్మీయన యెక్కడికయిన పంపినాఁడా? లేక మీరే గోడదూఁకి పాఱిపోయినారా?

గుర— మహాప్రభూ! నిన్న బ్రొద్దున్న మమ్మిద్దఱను పిలిచి యీ రాజు గారు చిన్నదానిని రవణక్కపేట కెత్తుకొనిపోయి, యక్కడ పద్మరాజున కొప్ప గించవలసిన పని యాజ్ఞాపించినారు. చిన్నది రాగానే దొంగతనముగా పెండ్లియాడు టకై పద్మరాజు ముందుగానే పోయి యక్కడ నున్నాఁడు.

శోభ—కాదు కాదు. ఈ దొంగలంజకొడుకులు పాఱిపోయి, తప్పించు కొనుటకయి యీలాగున బొంకుచున్నారు

గుర—ఈ రాజు దొంగల గురువు. మునుపు మాచేత దారులు కొట్టించి తిన్నగా మా సొమ్ము మా కియ్యక సకలమయిన చిక్కులు పెట్టినాఁడు. ఈ బ్రాహ్మ ణుని దోచుకొనుటకు వచ్చి మే మారాత్రి యాయన మూలముగా పడ్డపాట్లు తలఁచుకొన్న నిప్పటికి మాకు దుఃఖము వచ్చుచున్నది.

కృష్ణ—వెనుక నీ ప్రకారముగా దారులు దోపించినావా ?

శోభ—లేదు లేదు ఈ విధవకొడుకు లబద్ధ మాడుచున్నారు.

గుర— మా మాట లబద్ధమేమో పాపయ్యగారిని పిలిపించి విచారింప వచ్చును. ఇప్పు డాయన యీ చెరసాలలోనే యున్నాఁడు.

కృష్ణ—ఓరీ ! పాపయ్యను పిలుచుకొనిరా.

కొంతసేపటికి పాపయ్య వచ్చి రాజుగారు నిజము చెప్పిన యెడల శిక్ష తగ్గించెదమని వాగ్దానము చేసినందున మొదటినుండియు నాతని చర్యయంతయు నేకరువుపెట్టెను అందుమీద శోభనాద్రిరాజు మాఱుపలుక నోరురాక క్రింద చూచుచు మిన్నకుండెను. రాజుగారి మొగము పోలికయు కంఠస్వరమును రామ రాజుగారివలె నున్నందున, రాజశేఖరుఁడుగారు దేహమంతయుఁ జెమర్చ దిగ్భ్రాం మము నొంది యూరక తెల్లపోయి చూచుచుండెను అప్పుడు రాజుగా రాయన వెలవెలపాటును తత్తరమును గనిపెట్టి సింహాసనమునుండి దిగివచ్చి చేయిపట్టు కొని, వెనుక రామరాజను పేరునఁ బలుమాఱువచ్చి యోగక్షేమంబుల నారయుచు వచ్చినది తామే యనియు, వెంటనే సహాయము చేయుటకు శక్తిగలిగి యుండియుఁ

ప్రవర్తనమును బరీక్షించుటకయి యింతకాల ముపేక్ష చేసితి మనియు చెప్పి, వెంటనే కారాబంధ విమోచనము చేయించిరి రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతసే పేమి పలుకుటకు తోఁచక కొంత భయము తీరినవెనుక మెల్లగా వెలుగు[1] తెచ్చుకొని, గద్గద స్వరముతో "దేవరవారి స్థితి తెలియక సామాన్యమానవునిగా నెంచి యగౌరవముతోఁ జూచినందునకును, సీత వివాహకార్యమునకు భంగము కలిగెనన్న కోపమున దూషణవాక్యములు పలికినందులకును క్షమించి రక్షింపవలయు" నని బహుదీనత్వముతో వేఁడుకొనిరి ఆ విషయమునఁ దమ కెప్పుడును మనసులో మఱియొకలాగున లేదని చెప్పి, రేపు పెద్దాపురమునకు వచ్చి తమ్ముఁ జూడవలసినదని సెలవిచ్చి రాజుగా రాయన నింటికిఁ బంపిరి

ఆయన వెళ్ళిన తరువాత రాజుగారు శోభనాద్రిరాజును బిలిచి యాతఁడు చేసిన నేరమున కెంత గొప్పదండనమునో విధింపవలసియున్నను దయారసము పెంపున నెలదినములు మాత్రము చెఱసాలలో నుండ శిక్ష విధించి భటులవశమున నొప్పగించిరి. అంతేకాక సీత నెత్తుకొనిపోయిన వారికి తాను పట్టి తెప్పించినప్పుడు నిజము చెప్పినయెడల శిక్షలో కొంతభాగము తగ్గింపఁబడునని వాగ్దానముచేసి యుండుటఁబట్టి వాండ్రశిక్షలో సగము తగ్గించుటయేకాక మంచిరాజు పాపయ్యకు సహితము సగముశిక్ష తక్కువ చేసిరి. ఈ కార్యముల నన్నిటిని జక్కఁబెట్టుకొని శ్రీకృష్ణజగపతి మహారాజులవారు భద్రగజారూఢులయి, వందిమాగధులు బిరుదు పద్యములు చదివి కొనియాడ, మృదంగాదిభేరీ వాద్యములు బోరుకలుగ, చతురంగ బలసమేతులయి తమ రాజధానికి విజయం చేసిరి.

రాజశేఖరుఁడుగారింటికి వెళ్ళునప్పటికి మాణిక్యాంబ పడమటింటి గోడకుఁ జేరగిలఁబడి గూరుచుండి తలవంచుకొని సుబ్బారాయుఁడామెతో నేమో చెప్పుచుండెను. రాజశేఖరుఁడుగారు గుమ్మమువద్దకు వెళ్ళి, ఆ చిన్నదాని ముఖలక్షణములును, బలుకుబడియు రుక్మిణిని పోలియున్నందున నాశ్చర్యపడి చూచి పురుషుఁడయి యున్నందున నేమని నిశ్చయించుటకు తోఁచక విభ్రాంతితో నాతని మొగము వంకనే ఱెప్పవేయక చూచుచు లోపలికి రాక యచ్చటనే నిలుచుండిరి. ఇంతలో సీత గుమ్మములోనుండి తొంగిచూచి, "అమ్మా ! నాన్నగారు వచ్చినా" రని కేకవేసి వెళ్ళి తండ్రిని కౌగలించుకొనెను.

అంతట మాణిక్యాంబ పరమానంద భరితురాలయి వెంటనే లేచివెళ్ళి, కాళ్ళు కడుగుకొన నీళ్ళు తెచ్చియిచ్చి పాదములతడి తన పయిఁటచెఱఁగుతో నొత్తి కూరుచుండుటకయి గోడదరిని పీట వేసెను. రాజశేఖరుఁడుగారు పీటమీఁదఁ గూరుచుండి, సీతను ముద్దాడి తొడమీఁద కూర్చుండఁబెట్టుకొనెను అప్పుడు మాణిక్యాంబ సీతను దొంగలెత్తుకొని పోవుటయు, రామరాజు మఱియొకరును వదలించి తెచ్చు

1. వెలుగు, కంఠస్వరం.

టయుఁ జెప్పెను. రాజశేఖరుఁడుగారు రామరాజు పెద్దాపురాధినాథులయిన కృష్ణ జగపతి మహారాజులనియు. ఆయన ప్రజల క్షేమము కనుఁగొనుటకయి యట్టి మారువేషముతో సంచరించుచుండిరనియు. రామరాజను పేరున వచ్చి మనకు బహూపకారములను జేసి తుదకు కారాబంధ విమోచనము జేయించిరనియుఁ జెప్పి తన్ను విడిపించిన క్రమమును వివరించి కొంతసేపు నృపుని సద్గుణవర్ణనమును జేసెను. మాణిక్యాంబ రామరాజు దేశాధీశుఁడని విని, యాశ్చర్యపడి, ఆయన యొక్క గర్వరాహిత్యమును, పరోపకార శీలతను బహూభంగుల మెచ్చుకొనెను.

ఇటు మాటాడుచుండగానే సుబ్బరాయఁడు వచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి కాళ్ళ మీఁదపడి "నేను రుక్మిణి" నని చెప్పెను ఆయన సంతోషముచేత కొంతసేపు మాటాడలేక, తుదకు హృదయము దిటవుపఱచుకొని లేచి పెద్దకుమార్తె నాలింగనము చేసికొనెను. అప్పుడు చచ్చిపోయెననుకొనుచున్న కూతురు లేచి వచ్చుట చేత నా దంపతుల కిరువురకును గలిగిన సంతోషము నింతింతయని చెప్పశక్యము కాదు; ఆ సమయమున సీతకుఁ గలిగిన సంతోషము పట్టశక్యము కాకపోయెను. ఆ యుద్రేకము కొంత నిమ్మళపడిన మీఁదట, ఆ వధూవరులు తమ్ము దఁబాసినది మొదలు కొని నేఁటి వఱకును జరిగిన వృత్తాంతమును సవిస్తారముగాఁ జెప్పుమని రుక్మిణి నడిగిరి. రుక్మిణి యీ ప్రకారముగా వినిపింప నారంభించెను [1]

మనలను దొంగలు కొట్టిననాఁటి రాత్రి పిండియారఁబోసినట్లు తెల్లగా వెన్నెల కాయుచుండఁగా నాకు మెలఁకువ వచ్చి చూచునుగదా కటికినేలను మహారణ్య మధ్యమునఁ బడియుంటిని; నలుదిక్కుల నెంతవఱకుఁ జూచిన నెందు నెవ్వరును గనఁబడలేదు; ఎక్కడను మనుష్యసంచారము కనఁబడలేదు గాని మృగములయొక్క కూఁతలు మాత్రము చెవిలో వినఁబడసాగెను. ఇంతలో నొకవ్యాఘ్రము నా వగ్గఱ

---

1. రాజశేఖరుడుగారు చెరసాలనుంచి ఇంటికి వచ్చేవదాకా రుక్మిణి సుబ్బారాయుడు వేషంలో ఉన్నదని తల్లికి కూడా తెలియదా? చెల్లికి తెలియదా? పాత్రల సహజ స్వభావాలను, మానసికమైన వత్తిళ్ళను, ఉద్వేగ ప్రవృత్తులను పంతులుగారు సరిగా వర్ణించలేక పోయారనే అనుకోవాలి. సుబ్బారాయుడు తల్లికి తాను రుక్మిణిని అని చెప్పలేకపోవటానికి బలమైన కారణం కన్పించటంలేదు.

ఈ ప్రకరణంలోనే జగ్గంపేట నుంచి సీతను దొంగల బారినుంచి తెప్పించి రామరాజు భీమవరంలో ఆ పిల్లను ఇంటిదగ్గర అప్పచెప్పటానికి వచ్చిన సందర్భంలో రామరాజు వెంబడి తోడుగా వచ్చిన సుబ్బారాయుడు వీధిలో రాజశేఖరుడు గారింటిని గుర్చి వాకబు చేస్తుండగా "మాణిక్యాంబ వీధిగుమ్మములోని కొక్కె యంటె వేసి యెవరు వారని కేకవేసెను. అప్పుడు సుబ్బారాయుడు మాణిక్యాంబను జూచి "అమ్మా" యని కౌగలించుకొని బోరున నేడువ మొదలుపెట్టెను. పిమ్మట వారందరును గలిసి లోపలికి బోయిరి" అని వర్ణించటం ముందు వచ్చే సన్నివేశ కథాక్రమంతో సరిగా అతకడంలేదు. తండ్రి ఇంటికి వచ్చిందాకా తల్లికి కూడా రుక్మిణి గురించి తెలియదనుకోవడం ఎట్లా? తొలినాళ్ళ నవలా రచనలో ఇటువంటి లోపాలను పట్టించుకోకూడదని ఇప్పటివారు అనుకోవాలి మరి. అంతకన్నా గత్యంతరం లేదు

ఒంపియే పోయినది కాని నన్నుఁజూడక చేయవచ్చిన యొక మనుష్యుని మొండెము నీడ్చుకొని తొలఁగిపోయెను. దానిని చూచినతోడనే నా దేహము నాకు స్వాధీనము కాలేదు. కొంత తెలివి వచ్చిన తరువాత మీ రెవ్వరును లేకపోవుట చూచి బ్రతికి యున్నయెడల మీరు నన్నొంటిగా దిగవిడిచి పోరను నమ్మకమును మీరందఱును దొంగలచేత మరణము నొంది యుందురనియు ఘాతుకమృగము లేవియో మీ దేహ ములనీడ్చుకొనిపోయి యుండవచ్చుననియుఁ దలపోసి, చూడఁ జుట్టును క్రొక్క ఱైనను గానక చావ నిశ్చయించుకొని. మరల నింతలో నాత్మహత్యా దోషమను బుద్ధి యొకటి పుట్టుటచే కొంత జంకి మీలో నెవరయినను బ్రతికియుండవచ్చు ననియు నొకవేళ మిమ్ముఁ గంటను మరల జూచుభాగ్యము కలిగినను కలుగవచ్చు ననియు నూహచేసి మరణప్రయత్నమును మానుకొని. లేచి నాలుగడుగులు నడిచితిని. అక్కడ నెత్తుట దోఁగియున్న శిరస్సొకటియుఁ దానిప్రక్కను బట్టల మూటయుఁ గనఁబడఁగా, అంతటి యాపదలో సహితము దుర్వారమయిన క్షుద్బాధకు సహింపలేక తినుట కిందులో నేమయిన దొరకవచ్చునని యా మూటను విప్పి చూచితిని. అందు పురుషులు ధరించు కోఁదగిన వస్త్రాదులు మాత్రమున్నవి. వానిని చూచినతోడనే చక్కని స్త్రీలు నిజవేషములతో నొంటరిగాఁ దిరుగుట క్షేమకరము కాదు కాఁబట్టి పురుషవేషము వేసికొని యేదో యొకగ్రామము చేరవలెనను యాలోచన తోఁచి యా వస్త్రములను గట్టుకొని యంగీని తొడిగికొని పురుషవేషమును ధరించి, నా పూర్వపు బట్టలను మిగిలిన బట్టలతోఁ జేర్చి మూటగట్టి నా శరీరముననున్న నగలను తీసి చెంగున ముడివైచుకొని బయలుదేఱి.[1] యొక కాలిమార్గమున నడచి

1. పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రలో ఇటువంటి సన్నివేశం ఒకటి వర్ణితమైంది. స్త్రీ పునర్వివాహ ప్రయత్నం తొలిరోజుల సంఘటన అది. పెద్దాపురంనుంచి ఒక బాల వితంతువును రాజమహేంద్రవరంలో పంతులుగారి ఇంటికి చేర్చడం గూర్చిన ఉదంతం ఇది.

"పరమ నిపుణుడును మాకు పరమ విశ్వాసమునయి మా ముద్రాశాలలో పనిలో నుండిన మునిసామిని పెద్దాపురమునకు బంపితిమి. అతడెవ్వరికిని ననుమానము కలుగకుండ మార్గస్థునివలె వర్తించి రాత్రి వారి వీధి యరుగుమీదనే పరుండి తన సందేశము నా చిన్నదానికి తెలివి నేర్పుతో పని చేసెను. అమావాస్యనాడు రాత్రి రెండుజాములవేళ మబ్బుపట్టి చినుకులు పడుచుండగా తన తండ్రికి తలనొప్పి వచ్చుట చేత నుపచారములు చేయుచున్న తల్లి మొదలైన వారి నేమరించి లఘుశంకకుపోవు మిషవీధిలోనికి వచ్చి యా చిన్నది మా మనుష్యునితో తాను వచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్న సంగతిని తెలిపెను.

అతడు వెంటనే యా చిన్నదానిని వెంటగొని బైలుదేరి, కొంతదూరము పోయిన తరువాత తాను వరకు తీసుకొని పోయిన బట్టలా చిన్నదానికి కట్టి పురుషవేషమువేసి, పగలు చూచుకొని వచ్చిన మారుమూల దారిని గాఢాంధకారములో వానలో తడియుచు పరుగెత్తి, కొంత దూర మెత్తుకొని మోచియు తెల్లవారునప్పటికి రెండామడలు నడిచి, అక్కడ బండిచేసుకొని మరునాడు పగలు రెండు జాములవేళ నామెను మా యింటికి జేర్చెను." పుటలు 165 - 66 స్వీయచరిత్ర ప్ర. భా. (1982)

తెల్లవాఱు వఱ కొక గ్రామమును జేరితిని; ఆ గ్రామములో ఆ పూట నుండి, నగల నమ్మివేసి రొక్కమును జేర్చుకొని తలయందలి దెబ్బచేత బాధపడుచునే చేరువ గ్రామమునకుఁ బోయి యక్కడ కొన్నిదినములుండి వైద్యము చేయించుకొని నిమ్మళించిన తరువాత బయలుదేరి చుట్టుపట్ల గ్రామములలోఁ దిరుగుచు పూటకూటి యిండ్లలో భోజనముచేయుచు పదియేను దినముల క్రిందట జగ్గంపేటఁ జేరితిని. ఆ గ్రామ కరణము ముసలివాఁడును పుత్ర సంతానము లేనివాఁడును గనుక నన్నుఁజూచి ముచ్చటపడి తనపనికి నేను సాయముగా నుందునని యెంచి నన్నుఁ దనయొద్దనే యుంచుకొని యాదరించుచు నా ప్రవర్తనమునకు మిక్కిలి సంతోషించి తనకున్న యొక్క కుమార్తెను నాకిచ్చి వివాహముచేసి యిల్లరిక ముంచుకోవలెనను నుద్దేశముతో నా కులగోత్ర నామముల నడిగి తెలిసికొనెను. నేనక్కడ సుబ్బారాయఁడను పేరున మిక్కిలి నమ్మకముగా నుండి, మీరు విద్య చెప్పించిన మహిమచేత లెక్కలు మొదలైనవి వ్రాయుటలో తోడుపడుచుండి, నాకు వెంకటేశ్వరుల మ్రొక్కుచేత మా వారు తల పెంచుకొనునట్లు చేసినారనియు, ఈ వ్రతసమాప్తియగు వఱకును తల యంటుకోఁగూడదనియు, చెప్పి యా వ్రతమునకు భంగము కలుగకుండా గాపాడెదమని వారిచేత ననిపించుకొని పురుషవేషము బయలఁ బడకుండఁ గడుపుకొనుచు వచ్చితిని. అట్లుండఁగా నొకనాఁడు మధ్యాహ్నము సీతనెత్తుకొనివచ్చి యెవ్వరో యిద్దరు మనుష్యులు భోజనము పెట్టించుటకై నేనున్న యింటికిఁ దీసికొని వచ్చిరి అప్పుడు మనము దాహముతీర్చి బ్రతికించిన రాజా వచ్చి వాండ్రను కొట్టి సాగనంపెను. అంతట నా యింటివారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని నేనును రాజుగారును సీతను దీసికొని వచ్చితిమి. మీ యంతట మీరందఱును సన్నానవాలు పట్టి కనుఁగొనువఱకును నేను రుక్మిణినని మీతో నెవ్వరితో జెప్పకుండ నుండవలెనని మార్గము పొడుగునను తలంచుకొని వచ్చితినిగాని, అమ్మను జూచినతోడనే మనస్సు పట్టలేక లోపలినుండి దుఃఖము పొంగివచ్చి కౌఁగలించుకొని నా సంగతి జెప్పివేసితిని [1]

అని రుక్మిణి చెప్పినతరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు కొమార్తెయొక్క బుద్ధికిని సాహసకార్యమునకును సంతోషించి యామెను కౌఁగలించుకొని మిక్కిలి గారవించెను. రుక్మిణియొక్క యీ చరిత్రమును వినినవారెవ్వరైనను. ఉన్న యూరిలో సహితము గడపదాఁటి పొరుగువీధికైన నెప్పుడును పదచలనముచేసి యెఱుఁగనంత సుకుమారిగాఁ బెరిఁగిన పదునాలుగేండ్ల ప్రాయముగల ఒక ముగ్ధ బాలిక అంతటి ధైర్యమును పూని సమయోచిత బుద్ధితో మంచియుపాయము నూహించి పరుల కెవ్వరికిని భేద్యముకాని మాఱువేషమును ధరించి లోకానుభవమువలన నాఁటి

1. అమ్మకు జెప్పివేసితిని అంటున్నది రుక్మిణి. కానిరాజశేఖరుడుగారు చెరసాలనుంచి ఇంటికిరాగానే మాణిక్యమ్మగారు యీ విషయం ఆయనకు చెప్పక పోవటంలో ఏమీ ఔచిత్యం లేదు. అదికాక చెల్లెలు సీతకు కూడా అక్క సంగతి తెలియకపోవడం వాస్తవదూరం.

తెలిసిన ప్రౌఢాంగనలకు సహితము కష్టసాధ్య మయినకీర్తి ప్రచ్ఛన్నముగా నుండఁ గలిగిన దన్నవార్త నమ్మశక్యము కాకున్న దనవచ్చును. ఎవరు నమ్మినను ఎవరు నమ్మక పోయినను వాస్తవమును మఱుఁగు పఱపక చెప్పుట చరిత్రకారునికి విధాయక కృత్యము; గనుక, జరిగిన సంగతినేమో జరిగినట్టు చెప్పుచున్నాను. పురాణగాథల యందువలె మనుష్యులు లేడిరూపమును ధరించినారని కాని, పురుషులు కేవల స్త్రీలు గానే మాఱినారని కాని అసాధ్యమయిన సంగతి యిందేదియుఁ దెలుపఁబడలేదు. ఆమెకట్టి యద్భుతవిధమున బ్రవర్తింప నేర్పినది యామె నాశ్రయించియున్న సరస్వతియే కాని స్వశక్తి కాదు. విద్యాప్రభావము నెఱిఁగిన వారెవ్వ రిట్టిదొక ఘన కార్యమని యాశ్చర్యపడుదురు?[1]

---

1. స్త్రీవిద్య పట్ల ఆయన కంతటి గొప్ప అభిమానం. సత్యహరిశ్చంద్ర నాటకంలో చంద్రమతి విద్యాధికురాలు కాబట్టి, భర్త కెన్ని విధాలుగానో తోడ్పడింది అని పంతులుగారు వర్ణించారు. అతిమానుష, అమానుష, అద్భుత సంఘటనలను నాటకంలో పంతులుగారు పరిహరించారు.

పదమూడవ ప్రకరణము

శంకరయ్య కాలుపేరుతో వచ్చుట — అతఁడు తన తండ్రి వృత్తాంతమును వివరించుట — వైష్ణవ గురువుల యూరేగింపు — నృసింహస్వామియొక్క రాక — అతఁడు తన కథను జెప్పుట.

పైని చెప్పినరీతిగా రుక్మిణియు తల్లిదండ్రులును మాటాడుకొను చుండఁగానే పదునాఱు సంవత్సరముల యీడుగల యొక చిన్నవాఁడు వచ్చి బుజముమీఁది మూటను క్రిందఁబడవైచి రాజశేఖరుఁడుగారి కాళ్ళమీఁదఁబడి 'అయ్యో, మామయ్యా' యని యేడువ నారంభించెను.

రాజ—ఏమి శంకరయ్యా! ఆఁడుదానివలె నాలాగున నేడ్చుచున్నావు? ఊరకో.

శంక—మానాయన పదియేను దినముల క్రిందట కాలము చేసినాఁడు నే నప్పుడు గ్రామములోకూడ లేకపోయినాను.

రాజ—ఏమి రోగముచేత పోయినాఁడు? నీవప్పుడు గ్రామములో లేక యెక్కడకు వెళ్ళినావు?

శంక—అతఁ డాత్మరోగముచేత పోలేదు; ఇల్లుకాలి పోయినాఁడు, నేనావరకు పదిదినముల క్రిందటనే నా సవతితల్లిని తీసుకొని యేలూరు వెళ్ళియుంటిని నేనక్కడ నుండఁగా నాకీ వర్తమానము తెలిసినది.

రాజ—ఇల్లెందుచేత కాలిపోయెనో యాతఁ డేల బయటికి రాకుండెనో నాకా సంగతి వివరముగాఁ జెప్పు.

శంక—మీరు గ్రామములో నుండఁగానే మా నాయన భూతవైద్యమునందు ప్రబలుఁడుగా నున్నాఁడుగదా? అటుతరువాత చుట్టుప్రక్కల గ్రామములయందుఁ గూడ అతని ప్రసిద్ధి వ్యాపించినది. ఎవ్వరి యింట నెవ్వరికి కొంచెము జ్వరము వచ్చినను మానాయనను పిలిచి తీర్థ మిప్పించుచుండిరి; ఎవ్వరికి కాలు కొంత నొచ్చినను మానాయన చేతనే రక్షరేకు కట్టించుకొనుచుండిరి; ఎవ్వరికి కొంచెము గాలి సోకినదన్నను మా నాయననే పిలుచుకొని పోవుచుండిరి ఎవ్వరు కొంచెము జడిసికొన్నను, మా నాయనచేతనే విభూతి పెట్టించుచుండిరి. వేయేల? చుట్టుపట్ల నే గ్రామములో నెవరికేజబ్బు వచ్చినను మా నాయనను పిలువని స్థలము లేదు. ఈ

ప్రకారముగా జరుగుచుండుటచేత నెల్లవారును సమస్త వస్తువులను మా యింటికిఁ దెచ్చి భక్తిపూర్వకముగా సమర్పించుచుండిరి. ఎవ్వరియింట నే శుభకార్యము జరిగినను మొదట కట్నము మా నాయనదిగానే యుండెను.

ఈ విధముగాఁ గొంతకాలము జరిగిన పిమ్మట నొకనాఁడు ప్రాతఃకాలమున మా నాయన వీథిలో నడచుచు, ఒక యీడిగవాని వాకిట కాయలగెలలతో నిండి యున్న యొక కొబ్బరిచెట్టును జూచి ఆ యింటివానిని పిలిచి తనకు నాలుగు లేఁత బొండములు పంపుమని యడిగెను. వాఁడు కొంచెము పొగరుఁబోతుగనుక సొమ్ము తెప్పించుకొన్నచో కాయలు నిచ్చెదనని మాఱుపలికెను. అందుమీఁద మా నాయన కోపదృష్టితో వానివంక నెట్టపాటి చూచి కాయల నియ్యవా యని గద్దించెను. నేనియ్యను నన్నెట్టపాటి చూచి యేమిచేసెదవో చూతమని వాఁడును వెనుకతీయక గట్టిగాఁ జెప్పెను. వేసవిపాటికి నీ చెట్టేమగునో చూచుకొమ్మని తల యూఁచుచు మా తండ్రి యింటికిఁ బోయెను. దయ్యాలు పెట్టి చంపినప్పటిమాట చూచుకొందమని వాఁడును లోపలికి నడచెను.

ఆ రాత్రి రెండుజాములవేళ మా తండ్రి గాఢనిద్రలోనున్న నన్నులేపి నాయుత్తరీయపుకొంగున గిద్దెడుబియ్యము మూటగట్టి కడుగుచెంబు చేతికిచ్చి తనతోఁగూడ రమ్మని చీఁకటిలో నన్నుఁ దీసికొనిపోయెను. నేనును కన్నుకనఁబడని గాఢాంధకారములో నిశాసమయమున దారి తడవుకొనుచు మా తండ్రితో నీడిగవాని యింటికడకుఁ జేరి నిలిచితిని. అప్పుడు నన్నక్కడ నిలువఁబెట్టి మా నాయన కాలికి బందము వేసుకొని కొబ్బరచెట్టున కెగఁబ్రాకి, యొక కత్తితో దాని మొవ్వను చితుకఁబొడిచి యందు నేను దెచ్చిన బియ్యమును కడుగును బోసి చెట్టు దిగివచ్చి యా యర్ధరాత్ర మప్పుడు మరల నన్నుఁ దీసికొని యింటికి వచ్చి యారాత్రి సుఖనిద్ర చేసెను. మఱునాఁడతఁడు తన్నుఁ జూడవచ్చిన వారితోనెల్ల 'యీడిగవాఁడు కొబ్బరికాయ లియ్యకపోయినందున వానిచెట్టునకుఁ బ్రయోగము చేసితి' నని చాట మొదలు పెట్టెను. అందుకు దృష్టాంతముగా నాఁడు మొదలుకొని మొవ్వువాడి క్రమక్రమముగా ఆకులెండిపోయి నాలు గైదు దినములలో చెట్టు చచ్చెను. "తమకు కొబ్బరకాయ లియ్యనన్న కోపముచేత బాపనవాఁడు నిష్కారణముగా నా కొబ్బరచెట్టును దయ్యాలు పెట్టి చంపినా" డని యూర నెల్లవారితోను జెప్పుకొని యీడిగవాఁడేడువ నారంభించెను. ఆ వార్త శీఘ్రకాలములోనే చేరువ గ్రామములకును బ్రాఁకెను. అందుమీఁద నెల్లవారికిని మా నాయనమీఁద నొక విధమయిన యసూయ కలిగెను.

ఆ పిమ్మట గ్రామములో నొకరికి రోగము వచ్చినప్పుడు మా నాయన ప్రయోగము చేసినాఁడేమో యని కొందఱి కనుమానము కలిగెను. అందుచేత గ్రామములోనివారు తమయింట రోగాదికము వచ్చినప్పుడు మునుపటంత తరుచుగా మా నాయనను పిలుచుకొనిపోవ మానివేసినారు; కాని యాతనిని పిలువకపోయిన

నేమిచేసి పోవునో యని మనస్సులలో భయపడుచుండిరి. ఈరీతి నుండఁగా నొక
కోమటివాని పిల్లవానికి రోగము వచ్చినప్పుడు, వానితల్లియు ముత్తవయు వెళ్ళి
సోదెయడుగఁగా పేరంటాలు గుడియొద్దనున్న మాలది యా పిల్లవానికి గ్రామము
లోనివారే యొకరు ప్రయోగము చేసినారని చెప్పెను. అంతమీఁద వారిద్దఱు
నేడ్చుచు నింటికివచ్చి యావత్సమాచారమును మగవాండ్రకు వినిపింపఁగా వాండ్రా
ప్రయోగము చేసినవాఁడు మా తండ్రియేయని నిశ్చయించి భూతవైద్యులను పిలి
పించి పలువిధముల పాట్లుపడిరికొని వచ్చిన రోగమునకు చికిత్స చేయించక పోయి
రందునను, జ్వరబాధితుఁడయి యుండఁగా భూతవైద్యులాతనిని పలుమాఱు
స్నానములు చేయించుచు వచ్చినందునను వాయువుచేసి యా పిల్లవాఁడు కాల
ధర్మము నొందెను. అది మొదలుకొని మా తండ్రి ప్రయోగములుచేసి యందఱను
జంపుచున్నాఁడన్న నమ్మక మొకటి యూర నందఱకిని గలిగెను. ఆ నమ్మకము
నకుఁదోడు మునుపెప్పుడో గ్రామమున చచ్చినవారు తాము ప్రయోగముచేతనే
చచ్చినామనియు, మీరు నిజమును కనుగొనలేక రోగమని భ్రమపడి తమ్ముఁ బోఁ
గొట్టుకొన్నా రనియు చెప్పుకొని యేడ్చుచున్నట్లు గ్రామములోని ముసలిముండ
లిద్దఱు ముగ్గురు రోదనముల నారంభించిరి. ఆ కాలములో కామేశ్వరి మొదలైన
యిలవేల్పులు గృహములోని పిదపల కావేశమై యెవరికైన రోగము వచ్చినప్పుడు
ప్రయోగమని యొకటి రెండుచోట్ల పలుకుచు వచ్చెను. ఈ యన్ని కారణముల
చేతను గ్రామములో నెవ్వరి కేవిధమయినజబ్బు కలిగినను, అది యంతయుఁ మా
నాయన చేసిన ప్రయోగముచేతనే కలిగినదని జనులు భ్రమపడుచుండిరి. తా నే
దోషము నెఱుఁగనని మా నాయన యెన్నివిధముల ప్రమాణములు చేసి చెప్పినను,
ఎవ్వరు నాతనిమాటలను విశ్వసించినవారుకారు. జనులపిచ్చి యేమందును!
గ్రామములో మరణము నొందినవారందఱు మా నాయన చేసిన ప్రయోగము
చేతనే పోయిరని దృఢముగా నమ్మిరి. వ్యాధిగ్రస్తులైన వారందఱును మా నాయన
యొక్క మంత్రశక్తిచేతనే బాధపడుచున్నారని తలఁచిరి. కాఁబట్టి యెల్లవారును
కొంతకాలమునకు మా నాయనను గ్రామమునకొక మృత్యుదేవతనుగాఁ జూచు
కొనుచుండిరి. మా నాయన వీధి గనఁబడినప్పు డెల్లను గ్రామములోని యాఁడు
వారు నెటికలు విఱిచి తిట్టఁజొచ్చిరి. మగవాండ్రు కొఱకొఱలాడుచు మునుపటివలె
మాటాడక యాతఁడు కనఁబడినపు డెల్లను తప్పించుకొని పెడదారిని తొలఁగిపోవు
చుండిరి. ఇరుగు పొరుగున నున్నవారు నిప్పు సహితము పెట్ట మానివేసిరి.
ఏ వస్తువులు నిమిత్తము వెళ్ళినను లేదనుచు ఇరు పొరుగువారు తమ నూతిలో
నీళ్ళు తోడుకొనవలను పడదనిరి. అందుచేత నీ ప్రకారముగా శత్రుమధ్యమున
కాపురము చేయుట మా నాయన కెంతో భారముగానుండె. ఇదియంతయుఁ దాను
భూతవైద్యుఁడనని వేషము వేసికొనుటవలన గలిగిన పాపఫలముగా యని తెలుసు
కొని పశ్చాత్తాపపడిన కార్యములేక స్వయంకృతాపరాధమునకు నోరెత్తక యనుభ

నించుచుండెను. ఇట్లున్న సమయములో నొకసారి సవతితల్లికి దేహములో రుగ్మతవచ్చినది; అప్పుడెందరిని గాళ్ళగడ్డములు పట్టుకొన్నను ఒక్కరైనను పథ్యపానములు చేసి పెట్టుటకుఁ గాని నిద్రరాకుండ దగ్గఱనుండి మాటలు చెప్పుటకుఁగాని వచ్చినవారు కారు; గ్రామములోని వారెవ్వరును పథ్యపానములకయి తమ నూతిలోనుండి నీళ్ళుసహితము తెచ్చుకొనిచ్చినవారు కారు మరు గ్రామము నుండి లేచివచ్చిన నాలవనాఁడే మన గ్రామములో వైద్యుఁడుగా నుండిన నంబి వరదాచార్యులు పోయినాఁడు. నేతి రామయ్య మనయింట వంటబ్రాహ్మణుఁడుగా నుండి కంచుచెంబులజోడెత్తుకొనిపోయి ముండకిచ్చినందునకయి మీరు పని తీసి వేసిన తరువాత వాఁడు మఱియెందునకును పనికిరాని వాఁడౌటచేత చదువులబడి పెట్టుకొని జీవనము చేయుచుండెనుగదా[1] వరదాచార్యులు పోఁగానే వైద్యము కూడ నారంభించి వాఁడిప్పుడు గ్రామములో ఘన వైద్యుఁడయి యున్నాఁడు. మొదట వైద్యమారంభించినప్పుడు క్రొత్తగనుక రోగముల నామములను ఔషధనామములను మా నాయనచేతనే వ్రాయించుకొని, యెఱ్ఱనివియు నల్లనివియు నయిన కుప్పెలుచేసి తీసికొనివచ్చి యేమందే రంగుగలదిగా నుండునో మా నాయనవలనే తెలిసికొని వానిమీద "పూర్ణచంద్రోదయము" "వాతరాక్షసము" మొదలయిన పేర్లను వ్రాసి యంటించినాఁడు జీలకఱ్ఱ, మిరియములు మొదలయిన వస్తువులలో సిందూరము వేసి నిమ్మకాయలరసముతో నూరి మా యింటనే మాత్రలుచేసి తీసికొని వెళ్ళుచుండెను అతఁడే యౌషధమునడిగినను తనయొద్ద లేదనక తులమునకు రూపాయ మొదలుకొని యిరువదిరూపాలయవఱకును వెలగట్టి యిచ్చుచుండెను. ఆరంభదశయందు వచ్చినసొమ్ములో మా నాయనకుఁ గూడ భాగమిచ్చెడివాఁడు గాని తాను పెద్ద వైద్యుఁడని పేరుపొందిన తరువాతను, మానాయనకు గ్రామములోనివారితో విరోధము వచ్చిన తరువాతను భాగమిచ్చుట మానివేసినాడు. అట్టి

---

1. తనతండ్రి మరణ వృత్తాంతం మేనమామకు తెలియజేస్తూ శంకరయ్య ఇంత విషయ వివరణం చేయడం, అనవసరమైన, అప్రస్తుతమైన విషయాలు చెప్పడం ఈనాటి నవలలు, చదివే పాఠకులకు వింత అనిపించకపోదు. కాని ఆనాటి సాంఘిక దురాచారాల తీవ్రతను పాఠకునికి తెలియజేయటం ప్రథమ కర్తవ్యంగా పంతులుగారు భావించారు.

"వంటబ్రాహ్మణులలో నిద్దరు కూడ మా యిల్లు విడువవలసినవారయిరి. వారిరువురిలో నొకడు హస్తలాఘవ విద్యయందు నిపుణుడు అతని శక్తిచేత మాయింటనే వస్తువును పెట్టి కొంచ మేమరియుండినను ఆ వస్తువు నిముషములో నదృశ్యమగుచు వచ్చెను...

ఆ బ్రాహ్మణుడు మేము చెన్నపట్టణములో నున్నప్పుడు మా ముద్రాక్షరశాలలో పనిలో నున్న మునిసామి యనువాని కత్తెర మొదలయినవానిని తస్కరింపగా, అతడు గదిలో పెట్టి దిట్టముగాకొట్టినందున వంట బ్రాహ్మణుడు భయపడి మునిసామిని తనవెంటతానుంచుకున్న ముండయింటికితీసికొనిపోయి యాతనివస్తువుల నిచ్చివేసెను." పుట 159—స్వీ. చ; ప్ర. భా — (1882) అని శ్రీ పునర్వివాహ ప్రయత్నాల తొలివాళ్ళ సంగతులు ప్రస్తావించారు పంతులుగారు.

వాఁడు మా నాయన స్వయముగా వెళ్ళి తన భార్యకు జబ్బుగా నున్నదని బతిమాలి పిలిచినను ప్రజలకు వెఱచి యొక్కసారి చేయియయినను చూచి పోయినవాఁడు కాఁడు. వేయేల? ఊరివారు పెట్టవలసిన నిర్బంధములనన్నిటిని బెట్టిరి; చీఁకటిపడిన మీఁద ఇంటిమీఁద బెడ్డలు వేయ నారంభించిరి. నన్ను భార్యకుఁ గావలిపెట్టి మా నాయనయే చెఱువునకుఁబోయి స్నానముచేసి నీళ్ళు తెచ్చుకొని వంటచేసి పగలు రెండుజాములకు పథ్యము పెట్టుచు, మీఁదయిన గ్రామములోనున్నఁ దనకింత యిబ్బంది రాదుగదాయని మరుచేసిన యుపకారములను దలఁచుకొనుచు బహు విధముల విచారించెను. బహు ప్రయాసముమీఁద కొన్నిదినములకు మా తల్లికి వ్యాధి నిమ్మళించినది గాని దేహములో బలము మాత్రము చేరినదికాదు. గ్రామములో విరోధమంతకంతకు ప్రబలినది. తెల్లవారిలేచి చూచునప్పటికి మా వీధిగుమ్మమునిండ నశుద్ధ పదార్థములను మనుష్యుల ప్రతిమలను పడవేయుచు వచ్చెను. మా తండ్రి వానినన్నిటిని దీసివేసి నిత్యమును రెండుమూఁడు స్నానములు చేయుచు భార్యకుపచారము తిన్నగా జరగనందున నన్నామె వెంటనిచ్చి సవారి మీఁద పుట్టినింటికి హేలాపురము[1] పంపి, తానొక్కఁడు నిల్లు కనిపెట్టుకొని యుండెను.

బయలుదేరిన మూఁడవనాఁడు రాత్రి నాలుగు గడియల ప్రొద్దుపోయిన తరువాత మేము సుఖముగాపోయి యేలూరు చేరితిమి. అక్కడఁ గొన్నాళ్ళున్న మీఁదట పథ్యము బలపడుటచేతను, తల్లిదండ్రుల యాదరణచేతను నా సవతితల్లి దేహము స్వస్థపడినది. ఒకనాఁడు నేనును నా సవతిమేనమామయు నుదయకాలమున దంతధావనము చేసికొని వీధిలో రావిచెట్టుచుట్టును గుండ్రముగా రెండు అడుగుల యెత్తుగా వేయఁబడియున్న యరుగుమీఁదఁ గూరుచుండి యుంటిమి. నా సవతితల్లి తండ్రి రావిచెట్టునకును వేపచెట్టునకును పెండ్లి చేయించి వాని చుట్టును విశాలమయిన యా యరుగు వేయించినాఁడు. ఆ యరుగుమీఁద చెట్టు నీడను గూరుచుండి గ్రామ కరణ మెప్పుడును పనిచూచుకొనుచుండును. అప్పుడు ముప్పది సంవత్సరముల యీడుగల యొక నల్లని శూద్రుఁడు తెల్లబట్టలు కట్టుకొని చంక మూటను పట్టుకొని వచ్చి 'మీరేమయిన కాసులపేరు గొనియెదరా?' యని యడిగెను. నా సవతిమేనమామ 'ఏదిచూపు' మని యడిగెను. ఆ శూద్రుఁ డరుగు మీఁదగూరుచుండి మూటనువిప్పి కాసులపేరుతీసి యాతని చేతికిచ్చెను. ఆతఁడు చూచి వెలయడిగి నా చేతికిచ్చి బాగున్నదేమో చూడుమని చెప్పెను. నేను దానిని చేతఁబట్టుకొని నిదానించి చూచి, కొలికిపూసను బట్టి యానవాలుపట్టి రుక్మిణిదని తెలుసుకొని 'నీకీ కాసులపేరెక్కడినుండి వచ్చె' నని వానిని ప్రశ్నలు వేసితిని. వాఁడు 'నేను వర్తకుఁడను కాఁబట్టి మా యూరిలో నొకనిచేత పట్టుతో కట్టించినా'

1 ఏలూరు

నని చెప్పెను. అందుమీఁద నేనా పేరు మా బంధువులదని చెప్పి 'యీ దొంగ సొమ్ము నీ యొద్దఁ గనఁబడినది కాబట్టి నిన్ను రాజభటుల కొప్పగించెద' నని బెదరించితిని. వాఁడును జడియక తాసులపేరు మా యొద్దనే దిగవిడిచి, తానాసఁబోయి మీరుచేసిన యక్రమమును జెప్పి మిమ్ములను బట్టుకొని శిక్షించుటకు బంట్రోతులను దీసికొనివచ్చెద' నని కేకలు వేయుచుఁబోయి. నే నచట రెండుదినములున్నను మరల రానేలేదు.

మూఁడవనాఁడు ప్రాతఃకాలముననే యొక కూలివాఁడు ధవళేశ్వరమునుండి వచ్చి నారాయణమూర్తిగారు వ్రాసిన జాబు నొకదానిని నా చేతికిచ్చెను నేను దానిని పుచ్చుకొని విప్పి, చూచుకొను నప్పటికి "మీ నాయన నేఁడే గృహము తగులబడి కాలము చేసినాఁడు. కాబట్టి తత్క్షణము బయలుదేఱి రావలసినది'' అని యందు వ్రాసియుండెను. పిడుగువంటి యీ వార్త చూడఁగానే గుండెలు బ్రద్దలయి లోపలికిఁబోయి యేడ్చుచు నా సవతితల్లికా దుర్వార్తను వినిపించితిని ఆ మాట విన్నతోడనే యామె నేలఁబడి కొప్పు విడిపోవ దొర్లుచు. రొమ్ము బాదుకొనుచు నిల్లెగిరిపోవునట్లు రోదనముచేయ నారంభించెను. ఆ యేడుపులును పెడబొబ్బలును కొంచెము చల్లాఱిన తరువాత నామెకు ధైర్యముచెప్పి. ఆ కూలివానివెంట నా పూటనే బయలుదేఱి కాళ్ళు పొక్కి లెక్కునట్లుగా, తెల్లవారినదాక నడచి మఱునాఁడు పగలు రెండుజాములవేళకు మా యిల్లు చేరితిని అప్పుడా యింటికి గోడలుతప్ప మఱేమియులేవు. చుట్టుపట్ల నొక యిల్లయిన కాలక వింతగా మా యొక్క యిల్లు మాత్రము పరశురామప్రీతి యయినది. నేనక్కడ విలపించుచుండగా నిరుగుపొరుగువారు వచ్చి నన్నోదార్చి నాలుగుదినముల క్రింది రాత్రి యాకస్మికముగా గృహమునకు నిప్పంటుకొని సాయము వచ్చులోపలనే కాలిపోయినదని చెప్పిరి నే నంతట నారాయణమూర్తిగారి యింటికి బోయితిని. అతఁడావఱకే మా తండ్రికి దహనసంస్కారములు చేయించెను. మీరా గ్రామమునుండి వచ్చినప్పటినుండియు మా నాయనయు నారాయణమూర్తిగారును ప్రాణస్నేహితులుగా నుండిరి. మీరు ధవళేశ్వరము విడిచిపెట్టిన నెలదినములకు నారాయణమూర్తిగారి లోపల దొంగలుపడి యొకరాత్రి సర్వస్వము దోఁచుకొనిపోయిరి. అందుచే నతఁడు మరల బీదవాఁడై మా తండ్రి ననుసరింపఁగా, భూతవైద్యములో తనకు సహాయునిగా నాతనిని త్రిప్పుచు భోజనమున కేమయిన నిచ్చుచుండెను. మా నాయనకు గ్రామములో నందఱును శత్రువులుగా నేర్పడినప్పుడు నారాయణమూర్తిగారొక్కరే పరమమిత్రుఁడుగా నున్నాఁడు మీ బావమఱదికి గ్రామములోనివారు తనసొత్తును దోచుకొని పోవుదురని భయము తోచినప్పుడు, ఒకనాఁటిరాత్రి రహస్యముగా నన్ను తోడు పట్టుమని నగలును రొక్కము నున్న పెట్టెను నారాయణమూర్తిగారి యింటికిఁ గొనిపోయి అతని పడకగదిలోఁ బెట్టి లక్కతో ముద్రవేసి పైన కప్పు తాళమువేసి తాళపు చెవిని తనదగ్గఱనే యుంచుకొనెను.

నారాయణమూర్తి నన్నుఁజూచి మా నాయనను తలచుకొని యేడ్చునప్పుడు, "నాయొద్ద దాఁచుకొన్ననగలపెట్టెను గూడ మరణకాలమునకుఁ దీసికొని పోతివా" యని యేడ్చెను. నేను పడకగదిలోనికి వెళ్ళినప్పుడు పెట్టె యచటలేదు ఆ యింట మఱియొక చోటను గనఁబడలేదు. తరువాత మా తండ్రి చావునుగురించి యడుగగా నేను హేలాపురము నకు వెళ్ళినది మొదలుకొని వీధిలోనికి వచ్చిన నెవ్వరేమి చేసెదరో యను భీతిచేత మీ బావమఱఁది లోపల తలుపులువేసికొని కూరుచుండుచు వచ్చెననియు, అట్లు రెండుమూడు దినములు జరిగిన పిమ్మట దామోదరయ్య లోపల తలుపువేసికొని కూరుచుండి యేమో పాతాళహోమము చేయుచున్నాఁడని గ్రామములో నొక వదంతి కలిగినదనియు, ఆవల గ్రామములోని వారందఱును నాలోచించి యందఱకును కీడు గలుగుటకై యేదో మహామంత్రమును పునశ్చరణ చేయుచున్నాఁడు కాని వేఱు కాదని నిశ్చయించి దానికి విఘ్నము కలిగించినఁగాని తమకు బ్రతుకు లేదని గోదావరి యొడ్డున సభచేసినారనియు, ఆ రాత్రియే యిల్లు కొలుట మొదలుగాఁగల పని యంతయు జరిగినదనియు, అతఁడు చెప్పెను. నేనును పది దినముల కర్మయు జరిగినదాఁక వారియింటనే యుండి, పదమూఁడవనాడు బయలుదేఱరాదు గనుక పదునాలుగవనాఁడు కాసులపేరుతో మీరున్న గ్రామమునకు రావలెనని వచ్చుచుండగా, త్రోవలో సిద్ధాంతి యగపడి రహస్యమని నన్ను దూరముగాఁ దీసుకొనిపోయి మా నగలపెట్టెను నారాయణమూర్తి తమయింట దాఁచుట చెప్పి తనకు నూరురూపాయలిచ్చెపక్షమున పెట్టె నాతని కియ్యక నిలిపి యుంచెదననియు, మీ మామగారిని చూచి వచ్చినతోడనే తగవు పెట్టవలసినదనియు జెప్పెను. నేనును మంచిదని చెప్పి మీ కొఱకు వెదకుకొనుచు వచ్చితిని.[1]

అని శంకరయ్య తన తండ్రిసంగతి యంతయుఁజెప్పి మూటనువిప్పి కాసులపేరును దీసి రాజశేఖరుఁడుగారిచేతి కిచ్చెను. ఆయన దానిని పుచ్చుకొని మేనల్లుని కౌఁగలించుకొని యూరార్చుచు, దామోదరయ్య పోయినందుకుఁ గొంత తడవు విచారించెను. అప్పు డింటనున్న వారందఱును దామోదరయ్య నిమిత్త మొకసారి రోదనముచేసి భోజనములు చేసిరి. ఆ మధ్యాహ్న మంతయు లోక వార్తలతో ప్రొద్దు జరిగినది.

దీపములు పెట్టిన కొంతసేపటికి వాద్యముల చప్పుడు వినఁబడినందున రాజశేఖరుడుఁగారు మొదలగు వారందఱును వీధిలోనికిచూడ వచ్చిరి బలముగా ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను ధరించి యొకవైష్ణవస్వామి పల్లకిలోఁ గూరుచుండి యిరుప్రక్కల నిద్దఱు వింజామరలు వీచుచుండ కరదీపిక లనేకములు వెలుఁగ

1. రాజశేఖరుడుగారు సకుటుంబముగా కాశీయాత్రకని బయలుదేరినా పెద్దాపురం దగ్గర భీమవరంలోనే నిలిచిపోయారని సిద్ధాంతి మొదలయిన వాళ్ళ ద్వారా శంకరయ్యకు తెలిసి వుంటుంది.

మూరేగు చుండెను ఆ వెనుక కొందఱు తెలగాణ్యులును నొక వైష్ణవుఁడును గంధములు పూసుకొని తాళవృంతిములతో విసరుకొనుచు నడచుచుండిరి. ఆ వైష్ణవుని రాజశేఖరుఁడుగా రెఱుఁగుదురు గనుక దగ్గరకు పిలిచి యీ ప్రకారముగా ముచ్చటింప నారంభించిరి

రాజ—మీరు ధవళేశ్వరములో నున్న గూడూరువారికి గురువులు కారా?

వైష్ణ—అవును ఆ పల్లకిలోఁ గూరుచున్నవారి కీగ్రామములో నవసరాల వారు శిష్యులు.

రాజ—వెనుక నేను చూచినప్పుడు మీరు గురువులుగాను, మీ కాయన శిష్యుఁడుగాను ఉండెడివారు కారా?

వైష్ణ—మాలో మాకటువంటి భేదమురేమి నాకు శిష్యులున్న గ్రామములో నతఁడు శిష్యుఁడుగాను, అతనికి శిష్యులున్న గ్రామములో నేను శిష్యుఁడనుగాను మాఱుచుందుము. ఆయన తాతయు, మా తాతయు సహోదరులు; వారితండ్రి ప్రతి వాదిభయంకరము గండభేరుండాచార్యులవారు, జగదేకపండితులు. వారు పరమ పదమునకు వేంచేసిన తరువాత వారు సంపాదించిన శిష్యులను మా తాతలును తండ్రులును పాళ్ళువేసుకొని పంచుకొన్నారు. ఈ గ్రామంలోనివారు మా వాని వంతునకును ధవళేశ్వరములోనివారు నా వంతునకును వచ్చినారు. మా కాపురపు గ్రామమైన శ్రీకూర్మము విడిచి ఈ ప్రకారముగా సంవత్సరమున కొకసారి శిష్యసంచారము చేయుదుము.

రాజ—వెనుక మీ రాయనకు చదువు రాదని చెప్పినారే, ఆయన శిష్యుల కేమి యుపదేశము చేయును ?

వైష్ణ—ఆయన కెంతచదువు వచ్చునో నాకు నంతే వచ్చును. శిష్యుల కుపదే శించుట కేమి చదువు రావలెను? శిష్యుల కష్టాక్షరి చెవిలో నుపదేశించి నిత్యమును నష్టోత్తరశతము జపము చేసికొమ్మని చెప్పి, గురువే దైవమని నమ్మి కొలిచిన వైకుంఠము కరస్థమని పలికి, భుజములమీఁద తప్తముద్రధారణము చేసి, మా గురు దక్షిణ పుచ్చుకొని మాదారిన మేము పోదుము మే మెవ్వరితోనూ ప్రసంగించము గనుక మమ్మందఱును పండితులే యనుకొందురు.

రాజ—మీరీ గ్రామములో పదిదినము లుందురా ?

వైష్ణ—ఉండము, రేపేవెళ్ళిపోయెదము. తరువాత సావకాశముగా దర్శనము చేసి మాటాడెదను.

అని యాతఁడు పల్లకితోఁ గలిసికొనుట కయి పరుగెత్తెను

వారు వెళ్ళినతరువాత వీధితలుపు వేసివచ్చి మగవారు రాత్రి భోజనమునకుఁ గూరుచున్నతోడనే యెవరోవచ్చి వీధితలుపుకడ "రాజశేఖరుఁడు మామగారూ" అని పిలువఁజొచ్చిరి. మాణిక్యాంబ నడవలోనికివెళ్ళి 'యెవరువా'రని యడుగఁగా 'నేను నృసింహస్వామి' నని-వెలుపలినుండి యొకరు పలికిరి.ఆ మాటయొక్క ధ్వనియు

పేరును విన్నతోడనే మాణిక్యాంబ భయపడి పటాలున లోపలికిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చి యీ సంగతి భర్తతోఁ జెప్పి, 'నృసింహస్వామి పోయి అన్నాళ్ళయినది; ఎప్పుడును నాకీవఱకు స్వప్నములో నైనను గనఁబడలేదు. ఇప్పుడీవిరుద్ధమే' మని యాశ్చర్యపడఁ జొచ్చెను ఇంతలో వీధితలుపువద్ద మరల గేకలు వినఁబడెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనము చేసి దీపము వెలిగించుకొని పోయి తలుపు తీసిరి. తీయఁగా నిజముగా నృసింహస్వామియే 'మామా' అని పలుకరించి, ఆయన చేయి పట్టుకొనెను ఆయన యల్లునిఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూచినను నమ్మక మరల మరల దేహమును పట్టి చూచి, పాదములు వెనుకవైపునకు తిరిగియుండక తిన్నగానే యుండుటవలన మాయకాదని నిశ్చయించి యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనివచ్చి భార్యతో మన నృసింహస్వామియే వచ్చినాఁడని చెప్పి కాళ్ళు కడుగుకో నీళ్ళిమ్మని తొందర పెట్టెను. ఆమెయు దీపము దగ్గరగాఁ దీసికొనివచ్చి మొగము పారఁజూచి, 'నాయనా' యని కౌఁగిలించుకొని కన్నీరు నించెను. ఆమెనుజూచి యల్లుడును కన్నులనీరు పెట్టుకొనెను ఆ యుద్రేకమంతయు నడఁగిన మీఁదట, నృసింహస్వామిలేచి కాళ్ళు కడుగుకొని భోజనము చేయుచు తాను కాశీయాత్ర వెళ్ళుటయు దారిలో తన మిత్రుడు తన్ను విడిచి వచ్చుటయు మొదలుగాఁగల సంగతి నీప్రకారముగాఁ జెప్ప నారంభించెను [1]

"నాకు చిరకాలమునుండి కాశీయాత్ర చేసిరావలెనని మనసులో కోరిక యుండెను గాని తగినతోఁడు లేకపోవుటచేత నా కది దుర్లభమని యాతలఁపు విడిచి

---

1 వీరేశలింగంపంతులుగారి బాల్య వృత్తాంతం ఒకటి ఇక్కడ గుర్తుచేసుకోవచ్చు. స్వీయచరిత్రలో విశదంగా దాన్ని వర్ణించారువారు.

"తపో మహత్త్వములను గూర్చి చదువుచున్నప్పుడెల్లను నాకు చిత్తోద్రేకము కలిగి నేనెప్పుడు తపస్సునకు బూనుదునా యెప్పుడా మహిమలను మించిన మహిమలను బొందుదునా యని తహతహ పడుచుందును.......

ఈ తపోవర్ణనమన్నియు దివాస్వప్నములనుకోక సత్యములని నమ్మి నేను భ్రమపడి యితరులను నా భ్రమలో బడవేయ దొడగితిని నా భ్రమలో ననాయాసముగా బడినవారు నా సహపాఠులయిన రాచర్ల వేంకటరామయ్యగారును కనవర్తి లక్ష్మయ్యగారును హోతా వీరభద్రయ్యగారును.. .....

తపోమహిమయొక్క ప్రాశస్త్యమును వారికి బోధించి, హిమవత్పర్వతము మీద తపస్సు చేయునట్లు పథకమేర్పరచి వారిని ముగ్గురుని ప్రయాణముచేసితిని. వీరిలో గడపటి యతడు హిమగిరియందలి సంజీవనౌషధములను సువర్ణకరణ మూలికలను సహితము సంపాదింపవలయునని యుపదేశించెను.

బాల్యకాలములోనే యుత్సాహమునందు నన్ను మించిన వారయి యచిర తపో మహిమాన్వితులు కాగోరి....త్వరపెట్ట మొదలు పెట్టిరి"

పుటలు 20,21 – ప్ర. భా (1982)

పెట్టితివి. ఇట్లుండగా నొకనాఁడు చామర్తి వారి చిన్న వాడు శేషాచలము నా యొద్దకు వచ్చి యెవ్వరితోను జెప్పనని నా చేతఁ దనచేతిలో చేయి వేయించుకొని రహస్యముగాఁ దనకు హిమవత్పర్వతముదగ్గఱ తపస్సుచేసి స్వర్ణవిద్యను గ్రహింపవలెనని కోరిక గలదనియు, నేనుకూడ వచ్చినపక్షమున తనతో దీసికొని వెళ్ళి యావిద్య నుపదేశించెదననియు, మన మిద్దఱమును బంగారము చేయు యోగము గ్రహించిన మీఁదట మరల నింటికివచ్చి కావలసినంత బంగారమునుజేసికొని కోటీశ్వరులము కావచ్చుననియు చెప్పెను. ఆ మాటలమీఁద మనస్సులోనాకును మిక్కిలియాశపుట్టి, తప్పక బయలుదేఱి సాధ్యమయినయెడల కాశీయాత్రకూడఁ జేసికొనిరావలెనని నిశ్చయించితిని. తరువాత మేమిద్దరమును బారశాలలో రహస్యముగా బ్రయాణము సంగతిని మాటాడుకొనుచు, బయలుదేఱవలసిన దినము నిర్ణయము చేసికొని, యాలోపుగానే బట్టలు మొదలగువానినొకచోట పదిలముగాఁ జేర్చి ప్రొద్దుననే భోజనముచేసి శాస్త్రిలవారి యొద్దకుఁబోయి కావ్యములు చెప్పించుకొని వచ్చెదనని చెప్పి తిన్నగా నడచి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమునకు పెద్దాపురము చేరితిమి.[1] మేము బయలుదేఱిననాఁటి క్రిందటిదినము నేను పుట్టినదినము. గనుక నాఁడు మావాండ్రు పండుగుచేసి నాకు బంగరుకంటెయు మురుగులును బెట్టిరి ఆ రాత్రి నేను మాతండ్రిగారి పెట్టెను

---

1. మిత్రులతోకలిసి తమ హిమవత్పర్వత తపోగమనాన్ని గూర్చి తమ చిన్ననాటి వృత్తాంతం ఇంకా ఇట్లా పొడిగించారు పంతులుగారు స్వీయచరిత్రలో.

"ఒకనాటి సాయంకాలము వారిలో నిరువురు నా యొద్దకువచ్చి రేపే ప్రయాణమని చెప్పిరి. నేను వారివెంట రాజాలనంటిని. అంతట వారు నాతో మరల మాటాడక యింటివద్ద బాఠశాలకు బోయెదమని చెప్పి భోజనములుచేసి పుస్తకములు పట్టుకొని పాఠశాల దారినే తపోగమన ప్రారంభులయి యుత్తరాభిముఖముగా వెడలిరి సాయంకాలము వేళకువారిండ్లకురాకపోగా బంధువులు వెదక నారంభించి మూడవ యతనిని పిఠాపురము వద్దనే పట్టుకొని యింటికి గొని వచ్చిరి. విజయనగరమువరకునుబోయిన తరువాత రెండవయతడు మొదటియాతనితో దగవులాడి మురుగులమ్ముకొని వెనుకకు మరలెను. మొదటియతడు కొంతదృఢ మనస్కుఁడయి ముందుకు సాగి దారిబత్తెమునకయి వెండిమొలత్రాడమ్ముకొని జగన్నాథము వరకునుబోయి యాత్రచేసికొని పోయిన దారినే మరల వచ్చెను. ఈ ప్రకారముగా నా మానసిక యాత్రతోను మిత్రుల దేహయాత్రతోను మా తపోయాత్రావ్రత ముద్యాపనమయినది" అని పంతులుగారు హాస్యం చేశారు. ఈ స్వీయ జీవిత వృత్తాంతాన్ని నృసింహస్వామి కథకు జోడించారు పంతులుగారు. ఇందువల్ల వాస్తవిక కథనంపట్ల వారికి ఎంతో ఆసక్తి ఉండేదని, వీలైనంతవరకు సన్నివేశ కల్పనంలో వాస్తవికతకు, సహజత్వానికి ప్రాధాన్యం ఇచ్చేవారని నిర్ణయించవచ్చు.

అయితే ఈ ప్రకరణంలో ఇప్పటివరకు నృసింహస్వామి వచ్చాడనగానే రుక్మిణి కోసం పాఠకులు తహతహ పడతారు, ఏమైంది ఆమె, భర్త దగ్గరకువచ్చి పలకరించదేమని; కాని ఆనాటి సాంఘిక కట్టుబాట్లు, కుటుంబ జీవనం, భార్యాభర్తల అనురాగాలు, మమకారాలు, అనుబంధాలు సేవ్యసేవక పక్కని మాత్రమే సాగేవనుకోవాలి. నృసింహస్వామి కూడా నా ఇల్లాలు రుక్మిణి ఏది? అని అడిగాడేమో చూడండి. తరువాత నవల సత్యవతీ చరిత్రంలో ఆనాటి అవిభక్త కుటుంబ జీవన వైఖరి ఇంకా వివరంగా తెలుస్తుంది.

మాఱు తాళపుచెవితో దీసి యందులోనున్న యేఁబదినాలుగురూపాయలను మూట గట్టుకొని, మఱునాఁ డా నగలతోను సొమ్ముతోను మేము గ్రామము విడిచితిమి. శేషాచలము తనతో మూఁడురూపాయలను మాత్రము పట్టుకొని వచ్చినాఁడు త్రోవ పొడుగునను మా యిద్దఱకుఁ గావలసిన ఖర్చును నేనే పెట్టుచు వచ్చితిని. మేము జగన్నాథమునుదాటి కటకము వెళ్ళునప్పటికి నా యొద్దనున్న రూపాయలన్నియు నైపోయినవి. కాఁబట్టి యక్కడ నా నగలను నలువదిరూపాయలకు విక్రయించి మునుపటివలె నధికవ్యయము చేయక యాసొమ్ముతోనే కాశిచేరితిమి. అతఁడు దారి పొడుగునను తాను వాడుకొనుట కేమైనను నిమ్మని యడుగుచు వచ్చెనుగాని నేను రూపాయికంటె నెక్కువగా నెప్పుడును చేతిలోఁబెట్టలేదు. అందుచేత నతఁడు నా మీఁద కొఱకొఱగానుండి తిన్నగా మాటాడక మొగము ముడుచుకొని యొకరీతిగాఁ బ్రవర్తించుచుండెను. మేము కాశి చేరునప్పటికి నావద్ద నాలుగు రూపాయలుండినవి; అవియుఁ బదిదినములలోనే వ్యయమయి పోయినవి. తరువాత నూటయేఁబది రూపాయలకు నాకంటెను సహితము కాశిలో నొక వర్తకుని కమ్మివేసితిని. మేము మొట్టమొదట ననుకొన్నట్లు బంగారము చేయుటకు మాఱుగా మునుపున్న బంగారమును సహితము పోఁగొట్టుకొనుచుంటిమి. శేషాచలము భోజనమునకుఁ జదవుకొనక్కఱ లేకుండా నాసొమ్ముతో నిర్విచారముగాఁ గాలక్షేపముచేయుచు, అంతతో నైనఁ దృప్తినొందియుండక యొకనాఁడు నాయొద్దకువచ్చి తన కేఁబది రూపాయిలేదో పనికిఁ గావలసి వచ్చినని కాఁబట్టి యిమ్మని యడిగెను. నే నియ్యనని నిర్దాక్షిణ్యముగాఁ దెలియఁజెప్పితిని. దానిపైని నాతో పోట్లాడి 'కృతఘ్నుఁడ' వని నన్నుఁ దిట్టి విస్తరిలో వడ్డించిన యన్నమును సహితము తినక పగలు రెండుజాములవేళ లేచి పోయెను. నేను తరువాత నాలుగుమాసములు కాశిలో నివాసముగానుంటి, యింటిమీఁద బుద్ధిపుట్టినందున బయలుదేఱి వచ్చుచు నిన్నటియుదయమున నిక్కడ నున్న సంగతి తునిలో విన్నాను

అని నృసింహస్వామి తనవృత్తాంతమును జెప్పినమీఁదట రాజశేఖరుఁడుగారు శేషాచలము చేసిన దురాగతము నాతనితోఁ జెప్పి భోజనమయిన తరువాత పక్క వేయించి యాతఁడు పరుండి నిద్రపోయిన మీఁదట తాము పరుండిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురమునుండివచ్చి తండ్రిని దర్శించుట—శ్రీ శంకరాబాప్పలవారి యాగమనము—నీలాద్రిరాజు సభలో తనవృత్తాంతమునుజెప్పుట—కృష్ణజగపతిమహారాజులుగారు రాజశేఖరుఁడుగారి మాన్యములను విడిపించి యిచ్చుట.

సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురమునుండి బయలుదేఱి, సొమ్ముతో నీలాద్రిరాజు వెంటవచ్చుచున్న రాజభటులతోఁ గలసి భీమవరమునకు వచ్చి, అక్కడనుండి వారిని పెద్దాపురము పొమ్మని తా నొక్కఁడును తిన్నగా నింటికిఁ బోయెను అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు భోజనమునకు లేవఁబోవుచుండిరి. కొమారుఁడు వీధి గుమ్మములోనుండి లోపల నడుగు పెటగానే చూచి, అబ్బాయి వచ్చినాఁడని రాజశేఖరుఁడుగారు కేకవేసిరి. ఆ కేకతోనే 'యేడీ యేడీ' యని లోపలివా రందఱును నొక్కసారిగా పరిగెత్తుకొనివచ్చిరి. అందఱికంటెను ముందుగా సీత పరుగెత్తుకొనివచ్చి అన్నగారిని కౌఁగలించుకొనెను. ఇంతలో మాణిక్యాంబరాఁగా సుబ్రహ్మణ్య మామెను కౌఁగిలించుకొని, తరువాత తల్లిదండ్రులకిద్దఱికిని నమస్కారము చేసి వారిచేత నాశీర్వాదములను బొందెను ఈ నడుమ నృసింహస్వామివచ్చి సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క చేయిపట్టుకొని 'బావా!' యనిపిలువగానే యతఁ డాతని మొగమువంక దిరిగిచూచి మాటరాక యద్భుతపడి చూడసాగెను. అట్లొకనిమిషము చూచి మఱఁది నాలింగనముచేసి 'యెప్పుడు వచ్చినా' వని యడిగి, మగఁడు జీవించియున్నాఁడన్న వార్త విని సంతోషించుటకు రుక్మిణికి ఋణము లేకపోయెనుగదా యని కన్నుల నీరుపెటుకొనెను. అంతట రుక్మిణి బ్రతికి యుండుటయు దొంగలు కొట్టినరాత్రినుండియు నామెకు సంభవించిన ఆపదలును తుదకు సుఖముగా నిల్లు చేరుటయుఁ జెప్పి, రాజశేఖరుఁడుగారు కొమారుని నూరార్పఁజొచ్చిరి, ఆమాటలు ముగియక మునుపే సంతోషం పట్టలేక సుబ్రహ్మణ్యము లోపలికిఁపోయి రుక్మిణి నాలింగనము చేసికొని యామె తన్నుఁ జూచి కంటఁదడి పెట్టుకోఁగా నూఱడించెను. ఈవలకు వచ్చినతరువాత నృసింహస్వామి తనకథను సాంతముగా వినిపించెను. పిమ్మట నందఱును స్నానములు చేసి యుతికిన మడుగు ధోవతలు కట్టుకొని జనములకడఁ గూరుచుండిరి.

భోజనసమయమున సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురములో రాజుగారి లోపల దొంగలు పడుటయు, దొంగలను తాము పట్టుకొన్నరీతియు, దొరికినసొత్తులో బైరాగి యెత్తుకొనిపోయిన తమ సొమ్ముకూడఁ గనఁబడుటయు విమర్శన నిమిత్తమయి కృష్ణజగపతిరాజుగారియొద్దకుఁ బంపఁబడిన దొంగలతోఁ గూడఁ దన్నిచ్చటకుఁ బంపుటయు జెప్పి, యిక్కడనుండి వెళ్ళినతోడనే తనకొక మంచి యుద్యోగము నిచ్చెదమని పిఠాపురపురాజుగారు వాగ్దానము చేసియున్నారని చెప్పెను. అప్పుడు రాజశేఖరుఁడుగారు "మనయింటికి రాకపోకలు చేయుచు వచ్చిన రామరాజే కృష్ణజగపతిమహారాజుగా" రని చెప్పి, ఆయన యద్భుతచర్యలను తమకుఁ జేసిన యుపకారమును నామూలాగ్రముగా వినిపించి యాయనను పొగిడిరి. ఇంతలో భోజనములైనందున లేచి చేతులు కడుగుకొని తాంబూలములు వేసికొని తెల్లబట్టలు కట్టుకొని రాజశేఖరుఁడుగారును సుబ్రహ్మణ్యమును బయలుదేఱి నృసింహస్వామిని వెంటఁ బెట్టుకొని పెద్దాపురమునకుఁ బ్రయాణ మయిపోయిరి.

వారు పెద్దాపురము చేరి రాజవీథిని ప్రవేశింపగానే యావీథినే దూరమునఁ నొక పల్లకియును దానిముందొక యేనుగును రెండుగుఱ్ఱములును బండిమీఁద నొక భేరియును మఱికొన్ని వాద్యములును వెనుకను స్వస్తివాచక బృందములును దృగ్గోచరమయ్యెను ఆ యాడంబరము చూచి రాజశేఖరుఁడుగారా దినమేదో దేవతోత్సవము కాఁబోలు ననుకొని, కుమారునివంకఁ జూచి యాయుత్సవము శివునిదయి యుండునా యని యడిగిరి.

సుబ్ర— అది దేవుని యుత్సవము కాదు. శ్రీ శంకరభగవత్పాదులవారీ పట్టణమునకు వేంచేసియుందురు.[1] వారు నెలదినములనుండి పిఠాపురములో నివాసము చేసియున్నారు. నేను బయలుదేఱి నప్పుడే వారును ప్రయాణమయి ఈ పట్టణమునకు రావలెనని బండ్లు మొదలగు వానిని వాకిట నిలువఁబెట్టియుండఁగా జూచితిని.

రాజ—అక్కడ భిక్షలు విశేషముగా జరిగినవా?

సుబ్ర—మిక్కిలి చక్కఁగా జరిగినవి. వారింటింటికిని శ్రీముఖములను వ్రాసి తలకొక రూపాయవంతున పోగు చేసినారు. అదిగాక యనేక వితంతువులును ధనవంతులును పళ్ళెరములలో పండ్లును రూపాయలను వేసికొని వెళ్ళి పాదపూజ కని సమర్పించుకొనుచువచ్చిరి. వారు సాష్టాంగనమస్కారము చేసినప్పు డెల్లను స్వాములవారు "నారాయణ" యనుచు రాఁగా, చేరువనుండు శిష్యులు పళ్ళెములోని వానిని జాగ్రత్త చేసి వట్టి పళ్ళెములను వారివి వారికి మరల నిచ్చుచుండిరి.

1. స్వీయచరిత్రలో ఇటువంటి ఊరేగింపునుగూర్చి వ్రాస్తూ వీరేశలింగము పంతులుగారు: "శంకరాచార్యస్వాములవారిని మహావైభవముతో మా వీధిని మా గుమ్మముముందర నుండి గొనిపోయి రాత్రి కరదీపికా సహస్రములతో రాజమహేంద్రవర పురవీథులలో నూరేగించిరి."

పుట 150; ప్ర.భా.-(1982)

గ్రామము నందలి వైదికు లందఱును జేరి రెండుభిక్షలు చేసినారు; లౌక్యుల యిండ్లలో నాలుగు భిక్షలు జరిగినవి; తక్కినదినములలో కోమట్లు బ్రాహ్మణ గృహమున భిక్షలు చేయించుచు వచ్చిరి.[1]

రాజ—నీ వెప్పుడయిన వెళ్ళి పీఠదర్శనము చేసినావా?

సుబ్ర—రెండుమూడు పర్యాయములు చేసినాను. పీఠము నిలువెత్తున నున్నది; దానినిండను బహువిధములైన విగ్రహములును సాలగ్రామములును నున్నవి. వెండిపువ్వు పీటమీఁద గూర్చుచుండి పట్టుశాటి కట్టుకొని స్వాములవారెప్పుడును కుంకుమతో పీఠపూజ చేయుచుందురు. ఆపీఠములో శ్రీ యంత్రము కూడ నున్నదనియు, వారు పూర్వాశ్రమమునందు సహితము శ్రీ విద్యోపాసకులే యనియు విన్నాఁడను. అది సత్యమౌనో కాదో కాని వారిప్పుడు మాత్రము రాత్రులు చీకటిలో ముసుగువేసికొని యొక మనుష్యుని వెంటబెట్టుకొని ప్రత్యక్షమయిన శ్రీ యుపాసనము చేయుటకే బయలుదేఱుచుందురని చూచినవారే యొకరు నాతో రహస్యముగాఁ జెప్పినారు. మొన్న నీనడుమ నొక శిష్యుఁ డెత్తుకొని పాఱిపోయినది కాక, యింకను పీఠమునకు రెండు వేలరూపాయల వెండిసామగ్రి ఉన్నది.[2]

రాజ—వారు గ్రామములో నున్నకాలములో మతసాంకర్య నివారణము గాని, మతవ్యాపనముగాని చేయుటకేమయిన ప్రయత్నము చేసినారా?

సుబ్ర—అట్టిపనులేమియు చేయలేదుగాని యొక్క ఘనకార్యమును మాత్రము చేసినారు. ఆ గ్రామములో ధనవంతురా లయిన యొక బాలవిధవ యున్నది. ఆమె యేమో భ్రూణహత్య చేసిన దని గ్రామములోని సభాపతులు కొందఱామెను జాతినుండి బహిష్కారము చేసిరి. తరువాత నామె జగన్నాథ సంతర్పణము చేసినప్పుడు ధనమునకాశపడి కొందఱు బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేసిరి. అందుచేత నక్కడకు భోజనములకు వెళ్ళినవారందరు నొక కక్షగాను, వెళ్ళనివారందరు నొకకక్షగాను నేర్పడిరి. లోకమునకెల్లను ధనమె మూలమగుట చేతను, ఆమె లక్షవత్తుల నోము మొదలయిన వ్రతములు చేసి యప్పుడప్పుడు

1. "ఇటువంటి సంతోషదినములలో స్వాములవారు రాజమహేంద్రవరమును విడువక ప్రతిదినమును వాద్యములతో వీథులగుండ నూరేగుచు భిక్షలు చేయుచు కొన్ని మాసము లక్కడనే నిలిచియుండిరి." పుట 151, ప్ర.భా. స్వీ.చ. (1882)

2. "ఆ కాలములో స్వాములవారు విధవా వివాహముల నెంత నిషేధించుచు వచ్చినను హోతృబ్రహ్మచారులైన వారి శిష్యులు మాత్రము రండలతోడ రాత్రుల మంత్రకములైన వివాహములను రహస్యముగా జరుపుచునేవచ్చిరి. పాఠశాలలోని విద్యార్థులు కొందఱీ రహస్యమును కనిపెట్టి యొకనాటిరాత్రి కాచియుండి యొక వితంతువుతో సంసారము చేయుచున్న శిష్యుని పట్టుకొని, ఆ యపూర్వ దంపతులను వీధిలోని కీడ్చుకొని వచ్చి యెల్ల వారికిని జూపి యవమానపరచిరి."

పుట 151. స్వీ. చ; ప్ర.భా. (1882)

బ్రాహ్మణ సమారాధనములు చేయుచు వచ్చుచుండుటచేతను, క్రమక్రమముగా సంఖ్యయందామె పక్షమువారే బలపడి మొదట వెలివేసిన వారికే యిప్పుడు వెలిగా నుండెను. తరువాత స్వాములవారు విజయంచేసి యీ రెండు పక్షములవారిని సమాధానపరచి, ఆమెయొద్ద తాము రెండువందలరూపాయలను స్వీకరించి యామెకు పుట్టువెండ్రుకలు తీసి వేయించి, ఆ కేశఖండనమహోత్సవమయిన మరునాడే యామె యింట భిక్ష చేసి ముందుగా తాము హస్తోదకము పుచ్చుకొని తరువాత బ్రాహ్మణుల కందఱకును నిప్పించి నాటితో నామె వెలి తీర్చివేసిరి. 1

రాజ—ఆ స్వాములవారు పూర్వాశ్రమములో నే గ్రామ నివాసులు ?

సుబ్ర—వారి నివాసస్థలము ముంగండ యగ్రహారము ఆయనకు నలుగురు కొమాళ్లున్నారు. ఆశ్రమమును స్వీకరించిన తరువాతనే స్వాములవారు మునుపు మాన్యములమీఁదనున్న ఋణములను దీర్చివేసి నలుగురు కొమాళ్ళకును వివాహములు చేసి కోడండ్ర కొక్కొక్కరికి రెండేసివందల రూపాయల యాభరణము లిచ్చినారు. ఇప్పుడీ స్వాములవారిపేరు శ్రీ చిదానందశంకరభారతిస్వామి యఁట.

అని మాటాడుకొనుచు వారు రాజసభకుఁ బోవునప్పటికి రాజుగారు కొలువు కూటమునకు విజయంచేసి సింహాసనాధిష్ఠితులై కూరుచుండి యుండిమంత్రి తెచ్చి యిచ్చిన విజ్ఞాపనపత్రికలను జదివి చూచుకొని పిఠాపురమునుండి వచ్చిన దొంగలను తమయెదుటఁబెట్టుటఁ కుత్తరువు చేసిరి. ఈ లోపల రాజశేఖరుఁడుగారును, సుబ్రహ్మణ్యమును, నృసింహస్వామియు సభలో ప్రవేశించి తగినచోటులఁ గూరుచుండిరి; రాజభటులును దొంగలను గొనివచ్చి ప్రభువునెదుర నిలువఁబెట్టి తాము ప్రక్కలను కత్తులుదూసికొని నిలుచుండిరి. అప్పుడు రాజుగారు సభ కలయఁజూచి 'యీ దొంగలను పట్టుకొన్నవా రెవ' రని ప్రశ్న వేసిరి. సుబ్రహ్మణ్యము లేచి నిలువఁబడి 'నేను' అని మనవిచేసెను. తోడనే ప్రభువువారు రాజశేఖరుఁడు గారి వంక దృష్టిబఱపి "యీతఁడు మీ కొమారుఁడు కాఁడా?" అని యడిగి 'చిత్తమ'ని యాయన బదులు చెప్పఁగా విని యెడమప్రక్కను గూరుచున్నవా రెవ రని మఱల నడిగిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు చేతులు కట్టుకొని నిలుచుండి యీతఁడు తమ యల్లుం

స్వీయ చరిత్రలో ఆనాటి కొందరు పీఠాధిపతులను గూర్చి తీవ్రంగా విమర్శించారు పంతులుగారు.

1. "పీఠాధిపతుల యర్హ కృత్యములను గూర్చియు, వారు విత్తాపహరణ నిమిత్తము చేయుచున్న యకృత్యములను గూర్చియు, వారిని స్వకృత్యమునకు మరల్చుటకు శిష్యులు చేయవలసిన కర్తవ్యమును గూర్చియు మా వివేకవర్ధని బహువిధముల వ్రాసి ప్రజలకన్నులు తెరపుటకారంభించినది. స్వాములవారు మగనిని విడిచి లేచిపోయి బహిరంగముగా జగన్నాథపురములో వ్యభిచరించుచుండినయొక...కులట వలన ధనస్వీకారమునుజేసి యా యిల్లాలివలన భిక్షగైకొని భార్యనువిడిచిపెట్టినందుకయి దాని మగనికి బహిష్కార పత్రికనుబంపి యాతనికిశుద్ధపత్రికనిచ్చుటకయి యధికవిత్తమును లాగజూచిరి." పుట 118, ప్ర.భా. (1982)

దగుటయు, గిటనివాఁడొకఁడు అతఁడు వారబాసపురమునను్న కాలములో వచ్చి మృతుఁడయ్యెనని వట్టి ప్రవాదము వేయుటయు, రుక్మిణి దొంగలచేత దెబ్బతిని మూర్ఛపోయి యుండఁగా తన్నందఱును దిగవిడిచిపోయిన తరువాత మూర్ఛతేటి పురుషవేషము వేసికొని సీత నెత్తుకొని పోయిన గ్రామమునుండి చెల్లెలితోఁ గూడ వచ్చుటయు సమగ్రముగా విన్నవించిరి. రాజుగారు హర్షమును దెలుపుచు శిరఃకంప నము చేసి, కొంతసే పూరకుండి యావంకఁ దిరిగి "మీరేమి చెప్పకొనెద" రని యడిగిరి.

నీలా—సర్వమును దెలిసిన దేవరవారికడ మేము వేఱుగ చెప్పకోవలసిన దేముండును? మేము నిరపరాధులమని చెప్పఁబోము దేవరవారు దయాపూర్ణ హృద యులు గనుక ఆ దయారసమును మా మీఁదఁ బ్రసరింపజేయ దీనత్వముతో వేడు కొనుచున్నాము.

కృష్ణ—నీది యే దేశము? చిన్నప్పటినుండియు నీ వెక్కడ నున్నావు? నీ చరిత్ర మేమి?

నీలా—నా చరిత్రము మిక్కిలి యద్భుతమయినది. నేను దానిని చెప్ప కొనుటకు సిగ్గుపడవలసియున్నను దేవరయంతటివా రడుగుచున్నారు గాన దాఁచక విన్నవించెదను. ఈ వఱకు నేను చేసిన దుష్కృత్యములన్నిటిని తిటికగలిగి యున్నప్పుడెల్ల నాకు స్మరణకుఁదెచ్చి నా మనస్సు పలువిధముల నన్ను బాధించు చున్నది; రాత్రులు నన్ను నిద్రపోనీయదు. కలలో సహితము నేను జేసిన ఘోర కృత్యములకు రాజభటులు నన్నుఁ గొనిపోయి శిక్షించుచున్నట్టు కనఁబడి యులికి పడుచుందును. అంతేకాక నా కిప్పుడు వార్ధక్యము వచ్చియున్నది. కాఁబట్టి, చిర కాలము బ్రతుకఁబోను; ఆ సంగతిని తలంచుకొను నపుడెల్ల నాకు యమభటుల వలన భయముచేత దేహము కంపమెత్తుచున్నది. రాజదండనను పొందినవారికి యమదండన లేదని పెద్దలు చెప్పదురు. కాఁబట్టి నేను చేసిన పాపమునకు మీవలన శిక్షను బొంది సుఖింపఁగోరుచున్నాను.

కృష్ణ—నీ చరిత్రమంత యద్భుతమయిన దయ్యెనేని, ససాకల్యముగా విని పింపుము. ఇచ్చట నున్నవారందఱును విని యానందించెదరు.

నీలా— నా జన్మస్థానము కాళహస్తి. నా తలిదండ్రు లంతగా ధనవంతులు కాకపోయినను శూద్రకులములో మిక్కిలి గౌరవమును కాంచిన వంశమునందుఁ బుట్టినవారు. నా తలిదండ్రులకు నేనొక్కఁడనే పుత్రుడను గనుక నన్ను వారు మిక్కిలి గారాబముతోఁ బెంచుచుండిరి. నే నేది కావలెనన్నను తక్షణము తెచ్చిపెట్టు చుండిరి. అయిదేండ్లు వచ్చిన తరువాత నన్నొకనాఁడు చదువవేసి. పంతులకు ధోవ తులచాపును గట్టఁబెట్టిరి. ఆ పంతు లేవిధమునను దనకు జీవనము జరగనందున పీనుగులమోయు వ్యాపారమునఁ బ్రవేశించి ముసలివాఁ డయి తాను చిన్నప్పుడైనను చదువుకొన్నవాఁడు కాకపోయినను తుదకు చదువులబడిని జీవనోపాధిగా

నేర్పుఱుచుకొని మా గ్రామమును జేరెను. ఆతఁడు చెప్పెడు చదు వొక్క యక్కఱమైనను లేకపోయినను గొట్టెడి దెబ్బలు మాత్ర మక్షరలక్షగా నుండెను. అయిన నాతఁడు ధనమిచ్చిన వారియెడ మిక్కిలి ప్రేమగలవాఁడు గనుక నా తలిదండ్రులు చిఱుతిండి నిమిత్తమయి నా కిచ్చెడి సొమ్ములో సగము పంతులకిచ్చి దెబ్బలు తప్పించుకొంటిని. అందుచేత పంతులు నా మీఁద నత్యంత ప్రేమగలవాఁడై నాకు బడిపెత్తనమిచ్చి, నా తలిదండ్రులతో మీ కొమారునంతటి బుద్ధిమంతుఁడు లేఁడని చెప్పుచుండును. చిన్నప్పటినుండియు నేను నిజముగా సూక్ష్మబుద్ధికల వాఁడను, నేర్పుకలవాఁడను అగుటను నా నేరుపరితనమువలన మావారి కెప్పుడును నష్టమే కాని చిల్లిగవ్వయైనను లాభము కలుగకపోయినను నా జననీజనకులు నన్ను నేరుపరినిగానే యెంచి సంతోషించుచుండిరి. ఏలయనిన, నేను నా నేరుపంతయు నితరులను మోసము చేయుటయందే యుపయోగించుచు వచ్చితిని. నేను మోసములను నేర్చుకొనుటలో నిచ్చినశ్రద్ధలో సగమైనను ఏదో యొక వృత్తిని నేర్చుకొనుటలో నిచ్చియుంటినేని, నే నీపాటి కెంతో భాగ్యవంతుఁడనై యుందును. ఆ సంగతి యట్లుండనిండు. నాకు బడిపెత్తనము వచ్చుటచేత పంతులతో చాడిచెప్పి కొట్టించెదనని పిల్లలను బెదిరించి తినుబండ పదార్థములను లంచము పుచ్చుకొనుచుందును. ఇట్లుండఁగా నా దురదృష్టవశమున ఆ పంతులు కాలము చేసెను. ఆ కాలములో పంతులెంత విస్తారముగా దెబ్బలు కొట్టుచున్న నంత గట్టివాఁ డనిపించుకొనుచుండును గనుక చదువుకొన్న పంతు లదివఱకే హాయిగా బడిపెట్టుకొని యున్నను, ఆతఁడు పిల్లలయందు ప్రేమగలవాఁడై నిష్కారణముగా కొట్టుటకు పాలుపడనందున, పిల్లల నెవ్వరు నాతనిబడికిఁ బంపకుండిరి. ఇప్పుడు గ్రామములో రెండవ పంతులు లేనందున, మా బడిలోని పిల్లలనందఱను విధిలేక యక్కడికే పంపవలసి వచ్చెను. ఈ క్రొత్త పంతులవద్ద మునుపటివలె నా యాటలేమియు సాగినవికావు. ఇంతలో మా తండ్రియు నాకస్మికముగా గుండెలలో నొప్పివచ్చి లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను. ఆతఁడు తన ధనము నెక్కడనో పాతిపెట్టి మరణకాలమునం దెవ్వరితోను చెప్పకయే కాలము చేసినందున పెద్దమ్మవారు మమ్ము మఱింత శీఘ్రముగా వచ్చి యాశ్రయించెను. ధనికుఁడైన మా పొరుగువారి పిల్లవాఁ డొకఁడు మా బడిలోనే చదువుకొనుచుండెను. ఆతఁడు చదువునందు మిక్కిలి యాసక్తికలవాఁడు. అతనితో నేను మైత్రి చేసికొని మిక్కిలి నమ్మకమిచ్చి మెలఁగుచుంటిని. కొందఱు నమ్మకమిచ్చినప్పుడు మనసుకూడ నిచ్చి యూరకుందురు. నేను తెలివిగలవాఁడను గనుక ఆలాగున జేయక వేయినమ్మకము లిచ్చినను మనసుమాత్ర మియ్యక దాఁచుకొంటిని. ఈ ప్రకారముగా నుండి యతనిని పలువిధముల మోసముచేసి, ధనమార్జించుచుంటిని. అది యేమిమాయయోకాని నే నెన్నివిధముల మోసముచేసి ధనము సంపాదించుకొనుచున్నను బీదవాఁడనుగాను, అతఁడు ధనవంతుడుగాను ఉంటిమి. అతఁడు విద్యయందు వృద్ధిపొందినకొలఁది, నేను ద్యూతవిద్యయందు పాండిత్య

ము నొందనారంభించితిని. చెడుపిల్లవాండ్రతోడి సాంగత్యము వలనఁ జదువు మానివేసి డబ్బుపెట్టి జూదమాడ మొదలుపెట్టి యా వ్యసనములోఁ బడి యింటగల వస్తువులను దొంగతనముగాను బలవంతముగాను దీసికొనిపోయి జూదగాండ్రకు సమర్పించుచుందును. ఇట్లుండియు మా పొరుగు చిన్నవానితోడి చెలిమిని మాత్రము మానలేను. అతనిపేరు భాస్కరుఁడు నా పేరు పద్మనాభుఁడు. ఇట్లు జరుగుచుండఁగా నాకు పదియాఱు సంవత్సరములు దాటినవి నా మిత్రుఁడు పెద్దవాఁడై గృహయాజమాన్యమును వహించి విద్యాభిరుచి గలవాఁడై సదా పండితుల గోష్ఠిని బ్రొద్దుపుచ్చుచుండెను. నే నొకనాఁడతని యొద్దకుఁ బోయి నా స్థితిగతులను జెప్పుకొని నా తండ్రియు వర్తకుఁడే గనుక నాకు వ్యాపారము చేయ నిష్టము కలదనియు మూలధనముక్రింద నేమైనఁ బెట్టుబడి పెట్టి సాయము చేయవలసినదనియు కోరితిని అతఁడు తానుగూడ పాలికుండెదనని చెప్పి రెండువందల రూపాయలను నా చేతికిచ్చి నేను పనిచేయుటకును తాను వడ్డిపుచ్చుకొనకుండుటకును వచ్చిన లాభములో చెఱిసగము చూచుకొనుటకును నన్నొడఁబఱిచి పంపెను. మాకు వచ్చిన లాభము స్వల్పమేయైనను పనిచేయువాఁడను గనుక నాకెక్కువ లాభము కావలెనని నేను నా మిత్రునితో కలహము పెట్టుకొనఁ జొచ్చితిని రాజు లనుభవించుటకు రాజ్యములున్నను. ఒకరితో నొకరు పోట్లాడి చత్తురు; సన్యాసులకు కౌపీనము కంటె నధికమేమియు లేకపోయినను పోరులేక సంతుష్టి నొందియుందురు దైవము దయచేసిన దానితోఁ దృప్తి నొందియున్న నే కలహములును గలుగవు తృప్తిలేక యాశాపిశాచముచే నావహింపఁబడినచో నెల్ల కలహములును గలుగును. అయినను నా స్నేహితుఁడు మిక్కిలి మంచివాఁడును ఉదారసాహసము కలవాఁడును గనుక, ఒకనాఁడు నన్ను తనదగ్గఱకుఁ బిలిచి యిట్లనియెను

"నీవు మొదటినుండియు వర్తకుఁడవుగా నున్నావు గనుక నీకు సొమ్మునందే యిష్టము;నాకు విద్యాధనమునందు మాత్రమిష్టము. త్యాగభోగముల కక్కఱకు రాకపోయినను ధనమునుజూచుకొనుచున్నను నీకు సంతోషము కలుగును. నాకు గౌరవముతో జరుగుట కున్నంజాలును. కాఁబట్టి యీ రెండువందల రూపాయలను నీవు పుచ్చుకొమ్ము.

అని యాతఁడు పెట్టుబడి పెట్టిన సొమ్మును నాకు విడిచిపెట్టెను. ఆ సొమ్ము చేతికందిన సంతోషముచేత, మఱింత యుల్లాసముతో దుకాణము కట్టిపెట్టి రాత్రియు పగలునుకూడ జూదమాడ సాగించి కొన్నిమాసములలో సొమ్మంతయుఁ బోఁగొట్టుకొని జోగినైతిని. తరువాత పశ్చాత్తాపపడి, తిండికిసహితము జరగక యిబ్బందిపడుచు నొకనాఁడు మాసికలు వేసిన బట్టలతో స్నేహితునియొద్దకుఁ బోయి యాతఁడు చేసిన యుపకారమును బహువిధములఁ గొనియాడి నాకు సంభవించిన దురవస్థయంతయుఁ జెప్పుకొంటిని. అతఁడు నాస్థితిని విని మిక్కిలి విచారపడి, సొమ్ము చేతనుండినయెడల పాడుచేయుదునని యెఱింగి, యొకస్నేహితునకు

జాబు వ్రాసి నన్నచటికిఁ బంపెను. నేనా యుత్తరమును దీసికొనిపోయి చూచిన తోడనే యాతఁడు నన్ను మధ్యాహ్నమున రమ్మనిచెప్పి నాకు నెలకు పదిరూపా యల జీతముగలపని నొకదాని నిచ్చెను. నేనాపనిలో రెండుమాసములుండువరకు నాకది యెంతో భారముగా కనఁబడెను ఒంటిగానున్నప్పుడు నాకంటఁబడిన వస్తువులనెల్లను హస్తలాఘవమునుజూపి నేను మాయముచేయుచు వచ్చినందున, నాయజమానుఁడు వారిమీఁదను పెట్టి వీరిమీఁదను పెట్టి నన్ను దిట్టుచుండెను. అంతియ కాక యొకరికి లోఁబడియుండి వారు చెప్పినట్లెల్ల పనిపాటలు చేయుట నా స్వభావ మునకు సరిపడినదికాదు. నాకు స్వభావముగా మహారాజువలె నుండవలెనని యాశ గనుక, ఆ పనిని విడిచిపెట్టివచ్చి యింటివద్ద కాలిమీఁద కాలువేసుకొని కూరు చుండి నన్ను నమ్మినవారికడ నెల్లను ఋణములుచేయుచు, అప్పుపుట్టినంత కాలము సులభముగా జీవనము చేయుచుంటిని ఈ ప్రకారముగా నిరుద్యోగముగా జీవనముచేయుచున్న కాలములో నేనితరులుచేయు హితబోధ నెప్పుడును వినక పోయినను, అడుగుటయందుమాత్రము విశేషశ్రద్ధపుచ్చుకొని విశేషనీతివాక్యము లను నేర్చుకొంటిని. అటుతరువాత నా నీతివాక్యములు నాకేమియుఁ బనికిరాకపోయి నను, ఇతరులకైనఁ బనికివచ్చునని యెంచి మూఢులకు హితోపదేశములుచేసి గొప్పవాఁడనని పేరుపడి ధనమార్జింప నారంభించితిని. అప్పుడు సహితము నా వడత తిన్నగా నుండనందున నొకనాఁడొక భక్తుఁడువచ్చి 'మీరిన్ని నీతులను జెప్పుచున్నారుగాని మీప్రవర్తనము తిన్నగానున్నదా ?' యని నన్నుఁ బ్రశ్న చేసెను. 'నాకుఁ బనికిరావనియేకదా యీ నీతులన్నిటిని మీకు వదిలివేయుచున్నాను; నాకే పనికివచ్చిన యెడల నొక్క వాక్యమయిన నా కుక్షిలోనుండి పైకి రానిత్తునా ?' యని సమయోచితముగా బ్రత్యుత్తరము నిచ్చి, యిఁక నందు నిలుచుట కార్యము కాదనుకొని శీఘ్రముగా నాగ్రామము వదలివేసి దేశాంతరమునకుఁ బోవలెనని బయలుదేఱితిని. అట్లు బయలుదేఱి గ్రామైకరాత్రముగా శయనించుచు భోజనము చేసిన యూరఁ బరుండక నిత్యప్రయాణములు చేయుచు, ఒకనాఁడొక గ్రామము పజుగడ గొప్పమేకలమంద నొకదానిని జూచి ఇన్నిమేఁకలను వాఁడెట్లు కాపాడఁ గలఁడాయని గొల్లవానియందు మిక్కిలి కనికరముతోఁచి కొంతభారము తగ్గించినను తగ్గించుటయే యని రెండుమేఁకపిల్లలను బుజముమీఁద వ్రేసికొని నడవ నారంభిం చితిని; అప్పుడు వానివెంటనే తల్లియు నఱచుచు రాసాగెను; అదిచూచి తల్లిబిడ్డల నెడఁబాపిన పాపమువచ్చునని కొంతభూతదయగలవాఁడనై యాపిల్లలతల్లినిగూడఁ దోలుకొని పోవుచుంటిని. ఆ సంగతి నేలాగుననో కనిపెట్టి గొల్లవాఁడు నావెనుక 'దొంగా ! ఆగు,మని కేకలువేయుచు పరుగెత్తివచ్చుచుండెను. అదివరకును పై గ్రామము నెంతప్రొద్దెక్కి చేరుదునోయని భయపడుచుంటిని గాని, వాని కేకలతో నిమిషములో నూరుచేరి సంతోషించి తిరిగి చూచితిని; వాడు నాపరుగు కలిసికోలేక తక్కిన మేఁకల నెవ్వరెత్తుకొని పోదురో యని యప్పుడే వెనుకకు మరలిపోయెను.

నేనా మేకను పిల్లలను పొదుగూరులో విక్రయించి యాసొమ్ము దారిబత్తెముగ నుంచుకొని, కొన్నిదినములలో కొండవీడుచేరి యచటయోగి నైయుంటి. నాయొద్ద సీతారామయంత్ర మున్నదనియు దానిని జూచిన వారికి సమస్తసంపదలు గలుగు ననియుఁ జెప్పి, యొకబొమ్మరాతిని గదిలోనుంచి రహస్యముగా డబ్బిడబ్బి చొప్పున బుచ్చుకొని చూప నారంభించితిని. ఏ పాడువస్తువు నయిననుసరే రహస్యముగా నుంచుటవలన దానియందు గౌరవము హెచ్చును. దివ్యక్షేత్రముల యందలి దేవాలయములలోని విగ్రహములను పామరులు పూజారులకు దక్షిణలిచ్చి స్వామి యెంత బాగుండునో యని చూచులాగుననే యెల్లవారును నాకును కానుకలను సమర్పించి యాబొమ్మరాతిని మూఁకలుగావచ్చి జనులు చూచి పోవుచుండిరి. చూచినతరువాత చేతకాని పనివానిచేతఁ జెక్కఁబడిన యాకురూపముగల విగ్రహములందువలెనే యా రాతియందును వీధిలోఁ గనఁబడెడి బొమ్మరాయియేయని యెల్లవారికిని ననాదరము కలుగ నారంభించెను. నిజముగా నేను సీతారామయంత్రమని లోపలఁబెట్టిచూపిన శిలను ఒకదినమున వీధిలోఁబెట్టి చూపినచో మఱినాఁ డెవ్వరును దానిమొగమువంక నైనఁ జూడఁగోరరు నేనాప్రకారముగా యోగినిగా నున్న కాలములో ప్రయోగవిద్యయందును భూతవైద్యమునందును మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కిన వాఁడనుకాఁబట్టి నామహత్త్వము నెల్లవారును చెప్పుకొనుచుందురు. నేను వదలింపబూనుకొన్న దయ్యముల కథలనుబోలె నాకథలనుసహిత మెల్లవారును నత్యాదరముతో వినుచువచ్చిరి. కాని యివియు వానివలెనే వినువారిభయమును మఱింత వృద్ధిపఱుచుటకే వినియోగపడుచు వచ్చినందున, గ్రామములో నందఱును నేనేమి ప్రయోగముచేసిపోదునో యని నాకు జడియుచుండిరి.

పయిమిషచేత ధన మార్జించి యా గ్రామములో సుఖజీవనము చేయుచుండఁగా నన్ను వ్యాధి యాశ్రయించినందున, నే నదివర కెందఱికో మరణముప బ్రహ్మైకమే కాఁబట్టి సంతోషింపవలయునని బోధించుచువచ్చినను చచ్చిపోదునని భయపడఁజొచ్చితిని మీరే యోగి నైన బిలిచి మీకు మరణమన్న భయ మేమైనఁ గలదా యని యడిగిన తడవుకోకుండ లేదనికే చెప్పునుగాని యాతనికిఁ గొంచెము రోగమువచ్చినప్పుడుమాత్ర మాతనిచర్యవలన మూఢులకుండు దానికంటె నెక్కువ భయము కలిగియుండుటను గనిపెట్టవచ్చును. నేనట్లు యోగివేషము వేసికొని యున్న కాలమున నితరులే యోగిని ప్రశంసించినను, నేనాతఁ డెంతవాఁడని తృణీకరించుదును. సాధారణముగా యోగ్యులు తాము కీర్తిని బొందవలెనని కోరుచుండఁగా అయోగ్యులు వారికీర్తిని పాడుచేసి తమ కీర్తితో సమానమైనదానినిగాఁ జేయఁ జూచుచుందురుగదా ? నే నిట్లనే వేషములు వేసి కడపట బైరాగినై వీరి నిద్దఱిని శిష్యులనుగాఁ గైకొని చిదానందయోగియను పేర ధవళేశ్వరము ప్రవేశించి, యీ రాజశేఖరుఁడుగారినే స్వర్ణముచేసి యిచ్చెదనని మాయచేసి యిప్పుడు తమయొద్దకుఁ దెచ్చిన నగలనే యపహరించుకొని పోతిని. అక్కడినుండ పోయిన

పిమ్మట గడ్డమును మీసమును గొఱిగించుకొని నీలాద్రిరాజునయి పిఠాపురము ప్రవేశించి, పీంద్రసాయముచేతనే రాజుగారి ధనాగారములోని ధనమును తర లించితిని. ఈ రెండు చోట్లను నేను జరిగించిన యద్భుత చర్యలును, నా నటన మును రాజశేఖరుఁడుగారును కొమారుఁడును చక్కఁగాఁ జెప్పఁగలరు. కనుకను, ఆత్మప్రశంస యనుచిత మగుటచేతను, ఇంతటితోఁ జాలించుచున్నాను." అని యూరకుండెను

కృష్ణజగపతిమహారాజు లాతని చరిత్రమువిన్న తరువాతను నిమిష మాలోచించి, పద్మనాభునివంకఁ దిరిగి నీ విప్పుడు బుద్ధితెచ్చుకొని నిజముగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడ వైనాఁడవు గనుక నిన్నొక్క సంవత్సరము కారాగృహమునందుఁ బెట్టింప నిశ్చయించినా మని చెప్పి, కారాగృహాధికారి కట్టి యుత్తరువును వ్రాసి యాతనిని రాజభటుల వెంబడిని సామంతకోటకుఁ బంపివేసిరి తరువాత పిఠాపురపు వారిధనము నప్పటికి వెంటనే పంపివేయ మంత్రి కాజ్ఞ చేసి, దొంగతనమును పట్టుకొన్నందులకు సుబ్రహ్మణ్యమును శ్లాఘించి, రాజశేఖరుఁడుగారివంకఁ దిరిగి రాజుగారిట్లు చెప్పిరి:

మీ రిదివఱ కెన్నో కష్టముల ననుభవించి యా యాపదల నన్నిటిని గడచి మరల సుఖము ననుభవించువఱకు వచ్చుచున్నారు. కాఁబట్టి మీకు నేను కొన్ని హితవాక్యములను జెప్పఁబోవుచున్నాను. మీరు నా మాటలను సావకాశముగా విన వలెను పడినతరువాత లేచుట గొప్పతనము గాని యెప్పుడును పడకుండుట గొప్ప తనముకాదు. మీ రీ నీతిని మనసునం దుంచుకొని వెనుకపడిన కష్టముల కై విచార పడకుండవలయును. ఇతరులు చేయు ముఖస్తుతులకుబ్బి, ఆదాయమునకంటె నధికమైన ధనము దానము చేయకుండవలయును. ఒక్క కుటుంబములోవారు పలువురు పదిమందిలో నత్యంతమైత్రి కలిగియే యున్నను గృహము చేరినతోడనే గర్భశత్రువులుగా నుందురు కాఁబట్టి మీ కుటుంబమునందట్టి కొఱత కలుగకుండఁ గాపాడుచు రావలయును. విరోధమును సాధించుటకు మంచి యుపాయము శాంతిని వహించుటయే. మన కెవ్వరిమీఁద నైనను పగతీర్చుకోవలె నని బుద్ధిపుట్టి దానిని మరలించుకో లేనియెడల మనము పగతీర్చుకో శక్తిగలిగియుండియు క్షమింతు మేని, శత్రువులు సహితము మనలనుజూచి బుద్ధి తెచ్చుకొని జ్ఞానవంతులగుదురు. కష్ట కలుగవలెనని ప్రయత్నముచేసిన నెంత ప్రయోజనకారియగునో బీదవాఁడు గొప్పవానిని పగసాధింపఁ దలఁచుకొన్న నంత ప్రయోజనకారిగానే యుండును. పట్టి బెదరింపులతోనే ముగిసెడు కోపము నెవరు లక్ష్యము చేయుదురు? అట్టి కోపమువలన మన కార్యమును సాధించుకోలేక పోవుట యటుండగా మీదుమిక్కిలి నష్టమునుకూడఁ బొందుదుము. మీరు శోభనాద్రి రాజుమీఁద తొందరపడి మీ కోప మును చూపినందులకే కదా మీకు కారాగృహబంధనము సంభవించినది కాఁబట్టి యిఁకముందెప్పుడును మీరు మీకంటె నధికులైన వారిమీఁద మీ కోపమును కనఁ

బడుపకుండవలయును. కొందఱు మతిహీనులు పూర్వకాలమే మంచిదని పొగడి మీరుచేయు దోషములను కాలమునందారోపించి మిమ్ము నిరుత్సాహులను జేయుదురు కాని, చక్కఁగా నాలోచించి చూడఁగా పూర్వకాలముకంటె నిప్పటికాలమే మంచిదని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.[1] పుణ్యపాపములు మనుష్యుల ప్రవర్తనములో నున్నవికాని కాలములో నేమియు లేవు కాఁబట్టి మీరు చేసిన దోషములకు కాలమును దూషింపక మీ ప్రవర్తనమును తిన్నపఱచుకొనుటకే ప్రయత్నపడవలయును. మీకు గౌరవముతో .జీవనము జరుగుటకు చాలినంత సొమ్మున్నచో విశేషముగా లేదని మీ రెప్పుడును చింత పడకుండవలయును ఈ రీతిని దెలిపెడి పూర్వకథ నొకదానిని మీకుఁ జెప్పెదను వినండి పూర్వమొక ధనవంతుఁడు శరీరమునిండ రత్నఖచితములైన స్వర్ణాభరణములను ధరించుకొని వీథిబడి పోవుచుండగా, బీదవాఁడొకఁ డాతనిని వెంబడించి నగలను జూచి మాటిమాటికి నమస్కరింప నారంభించెను ఆ ధనికుఁ డాతనిని జూచి 'నా నగలలో నే నేదియు నీ కియ్యలేదే. ఎందుల కట్లు చేయుచున్నా' వని యడిగెను. ఆ నగలు నా కక్కఱలేదు. మీరు నన్ను నగలను చూడనిచ్చినారు గనుక నమస్కారములు చేసినాను. మీరును చూచుకొని సంతోషించుటయేకాని నగలవలన వేఱొక ప్రయోజనమును పొందఁజాలరు. మీరు నగలు కాపాడుకొనుటకై యెంతయు శ్రమపడుచున్నారు నా కా శ్రమ యక్కఱలేకయే సంతోషము లభించుచున్నది. మీకును నాకును గల వ్యత్యాసమిదియే' యని వాఁడు బదులు చెప్పిపోయెను. ఈ హేతువునుబట్టియే నేను మీకు విశేషధనము నియ్యగలవాఁడ నయ్యును, ఇయ్యక మీ మాన్యములను మాత్రము విడిపించి యిచ్చుచున్నాను. వానితో మీరు తృప్తినొంది సుఖజీవనము చేయుచుండుఁడు.

అని చెప్పి కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు 'మీకు మఱియేదియైనఁ గోరిక కలదా' యని రాజశేఖరుఁడుగారి నడిగిరి. ఆయన ప్రభువులవారి సుగుణ సంపత్తిని.

---

1. తమ చిన్ననాటి కాలానికీ డెబ్బయ్యేళ్ళు తమకు నిండిన కాలానికీగల వ్యత్యాసం వీరేశలింగం స్వీయ చరిత్రలో ప్రస్తావించారు. "అప్పుడు రాజమహేంద్రవరమువంటి పట్టణములలో సహితము యువజనులు సభలు చేయుటయే సామాన్యజనుల దృష్టికి తప్పిదముగా గనబడుచుండె ; ఇప్పుడు చిన్నపల్లెలయందు సహితము సభలుజరుగుచు నందు వివిధ విషయములు వితర్కింపబడి జనసామాన్యముచే మెప్పొందుచున్నవి. అప్పుడు స్త్రీవిద్య పేరు చెప్పిన మాత్రమున తలకంటకముగానుండి బహుజనులచే, దూషింపబడుచుండెను. ఇప్పుడెల్లయెడల బాలికా పాఠశాలలేర్పడి స్త్రీవిద్యయభివృద్ధినొంది సభలు ప్రసంగములు పుస్తకములు చేయగల స్త్రీలచేనొప్పి భూషింపబడుచున్నది."

పుట 308, స్వీ. చ
రెండవ సంపుటం (1984)

వేయివిధములఁ గొనియాడి. తన కుటుంబమునకు జేసిన మహోపకారమును స్మరించి తాము చెఱసాలలో నున్నకాలములో విజ్ఞాపన పత్రికను వ్రాసి పంపుట మొదలగు పనులలో దనకత్యంత సహాయుఁడుగా నున్న మంచిరాజు పాపయ్యను చెఱనుండి విడిపింపుఁడని వేడుకొనెను. తన కపకారముచేసిన శత్రువునందుకూడ దయ గలిగి యుండుటను శ్లాఘించి, రాజుగారప్పుడే యాతనిని విడిచిపెట్ట నాజ్ఞాపత్రికను బంపి తాము కొలువు చాలించి యంతఃపురమునకు విజయం చేసిరి. అంత రాజశేఖరుఁడుగారు మొదలగువారు కొలువుకూటమును విడిచి తమ తమ యిండ్లకు బోయిరి.

పదునేనవ ప్రకరణము

రాజశేఖరుఁడుగారు స్వగ్రామమునకుఁ బోవుట--సుబ్రహ్మణ్యము వివాహము--సీత వివాహము--రాజశేఖరుఁడుగారు తానుబడిన కష్టములవలని కృత్యమును నేర్చుకొని సుఖముగా జీవనము చేయుచుండుట.

మఱునాఁడు రాజుగారి యుత్తరువు ప్రకారము రాజశేఖరుఁడుగారు సభకు వచ్చినప్పుడు. కృష్ణజగపతిమహారాజుగారు తన సభికులలో నొకరిని బిలిచి రూపాయలసంచులను రెంటిని తెప్పించి ముందుబెట్టి 'మీరీ ధనమును బట్టుకొని రాజశేఖరుఁడుగారితో ధవళేశ్వరమునకుఁ బోయి గృహమును మాన్యములను విడిపించి యిచ్చి రం'డని యాజ్ఞాపించి. అవిగాక మఱి నాలుగువందలరూపాయలను రాజశేఖరుఁడుగారికిచ్చి 'మీరీసొమ్ముతోనే సీతయొక్కయు సుబ్రహ్మణ్యము యొక్కయు వివాహములనుజేసి వచ్చుబడికి మించినవ్యయమెన్నఁడును జేయక సుఖజీవనము చేయుచుండుఁ'డని హితబోధచేసి వారికి సెలవిచ్చి పంపిరి రాజు గారివద్ద సెలవు పుచ్చుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు భీమవరమునకు వెళ్ళునప్పటికి జగ్గంపేటనుండివచ్చి యింటికడ నెవ్వరో బంధువులు కాచియున్నారని సమాచారము తెలిసెను.

ఆమాటవిని వేగిరపడి యిల్లుచేరఁగా వీధియరుగుమీఁద నొక ముసలి బ్రాహ్మణుఁడు కూరుచుండి యుండెను రాజశేఖరుఁడుగారాయననుజూచి మీరెవరని ప్రశ్నవేయఁగా, తమ యింటిపేరు భావరాజువారనియు, తనపేరు సూర్యనారాయణ యనియు జెప్పి 'రాజశేఖరుఁడుగారు మీరేకారా' యని ప్రశ్న వేసెను.

రాజ——అవును, మీరే పనిమీఁద వచ్చినారు ?

సూర్య——మీయింటి కీనడుమ సుబ్బరాయఁడను చిన్నవాఁడు వచ్చినాఁడు. అతఁ డెక్కడనున్నాఁడు ?

రాజ——ఆ పేరుగల చిన్నవాఁ డెవ్వఁడును మాయింటికి రాలేదు.

సూర్య——మీ కొమారితను దొంగ లెత్తుకొనిపోయినప్పుడు మాగ్రామము నుండి తీసికొని వచ్చినాఁడు. ఆతఁడు వేంకటేశ్వరుల మ్రొక్కును బట్టి తల పెంచు కొన్నాఁడు. మిక్కిలి చక్కనివాఁడు; ఒక రాజుతోడఁగూడ బయలుదేఱి మీయింటికి వచ్చెదనని మాతోఁ జెప్పినాఁడు; చిన్నతనములో మీవద్ద విద్య నేర్చుకొన్నాడట ;

రాజ——అతనితో మీ కేమిపని యున్నది ?

సూర్య — మా యింటియొద్దఁ గొన్నిదినములున్నాఁడు; అతని రూపగుణ సంపదను జూచి యతనికి నాకొమార్తెనిచ్చి వివాహముచేసి, నాకు పుత్రసంతానము లేదుకనుక అతని నిల్లఱిక ముంచుకోవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాను.

అనిన తరువాత రాజశేఖరుఁడుగారు రుక్మిణి సుబ్బరాయఁడను పేర పురుష వేషము వేసికొని యుండుట లోనుగాఁగల వృత్తాంతమంతయు వినిపించి, యాచిన్న దానిని తనకుమారుఁడైన సుబ్రహ్మణ్యమునకుఁ జేసికొనియెదనని వాగ్దానము చేసిరి. అంతట సూర్యనారాయణగారు పెన్నిధి దొరికిన పేదవానివలె పరమానంద భరితుఁడై, రాజశేఖరుఁడుగారి యొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వెంటనే తన గ్రామమునకుఁ బోయి భార్యను కుమార్తెను వెంటబెట్టుకొని మఱునాఁడు మధ్యాహ్నమునకుఁ మరల వచ్చెను. ఆ దినముననే రాజశేఖరుఁడుగారు చల్లపాటువేళ బండ్లుచేసికొని సకుటుంబ ముగా బయలుదేరి, రెండుమూడు దినములలో సూర్యనారాయణ గారితోఁ గూడ రాజమహేంద్రవరము చేరి, అక్కడ రామమూర్తి గారి లోపల రెండు దినములుండి, వారికడ దాచిన పాత్రసామగ్రిని దీసికొని వారినిగూడ వివాహమునకై వెంటఁ బెట్టు కొని సుఖముగాఁ బోయి ధవళేశ్వరము ప్రవేశించిరి

పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన కృష్ణజగపతి మహారాజుగారి సభికుఁడు రాజ శేఖరుఁడుగారికి మాన్యములను గృహమును విడిపించియిచ్చి మరలఁ దన ప్రభువువారి యొద్దకు పోఁగోరగా రాజశేఖరుఁడుగారాయనను బహువిధముల బతిమాలుకొని కొమారునియొక్కయు, కొమార్తె యొక్కయు వివాహములు జరుగువరకు నిలుచు నట్లొడఁబఱిచిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు మరల గ్రామమునకు వచ్చి మాన్యములు వడ లించుకొని ధనికులయి యున్నారన్న వార్త విన్నతోడనే బీదతనము వచ్చినప్పుడు మొగముచాటువేసిన పూర్వస్నేహితు లందఱును పెల్లగిలి రాసాగిరి మున్ను పిలిచినను పలుకని యాశ్రితకోటిలోనివారందఱును దినమున కాఱుపర్యాయము లింటి చుట్టును దిరుగనారంభించిరి; తొల్లి చూడ మనసయినను గనఁబడని భృత్యవర్గము శీతబత్తెములులేకయేసదాగుమ్మమువద్ద నిలువఁజొచ్చెను రామశాస్త్రియు,సిద్ధాంతియు వచ్చి ముఖస్తుతులయందుఁ దమకుఁగల పాండిత్యప్రకర్షమును మునుపటికంటె ద్విగుణముగాఁ బ్రకటించుచు వచ్చిరిగాని, తమవిద్యాసారస్యమును గ్రహించి యక్షర లక్షలిచ్చెడి మునుపటియౌదార్యమును, రసికత్వమును రాజశేఖరుఁడుగారియం దప్పు డున్నట్లు వారికి కనఁబడలేదు. వారిలో సిద్ధాంతి తనమీఁద రాజశేఖరుఁడుగారికి కోపమువచ్చినదేమో యనుకొని తదనుగ్రహమును మరలఁబడయఁగోరి, నారాయణ మూర్తి తనయొద్ద దాచిపెట్టిన దామోదరయ్యయొక్క నగలపెట్టె నొకకూలివానిచేత మోపించుకొనివచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారి కొప్పగించెను; మఱియు రాజశేఖరుఁడుగారికిఁ దెలియవలయునని బంధువుల ముందరను మిత్రుల ముందరను ఆయనను కొని యాడఁజొచ్చెను; సుబ్రహ్మణ్యము జాతకమంత జబ్బుది లేదన్న నోటనే యిప్పుడు మరల మారకదశ తొలఁగిపోయినది కాఁబట్టి దానియంతటి దివ్యజాతకము లోకములో

మఱియొకటి లేదని పొగడఁదొడఁగెను. ఆ సంగతి తెలిసికొని బీదతనము వచ్చినప్పుడు పిల్లనియ్యమన్నవారే యిప్పుడేలాగునైన, దమకన్యలను సుబ్రహ్మణ్యమునకుఁ జేసికొండవిఁయు నాలుగువందల రూపాయలు వరదక్షిణయిచ్చెదమని రాజశేఖరుఁడుగారి చుట్టును దిరిగి యనుసరింప మొదలుపెట్టిరి. వారు భాగ్యవంతులును, అల్లునకు కానుకలను కట్నములను పెట్టువారును అయినను వారిపిల్లల నెవ్వరిని జేసికోక రాజశేఖరుఁడుగారు కొమారునకు సూర్యనారాయణగారి కొమార్తె మహాలక్ష్మినిఁ జేసికొనుటకే నిశ్చయించిరి

తరువాత నొక శుభముహూర్తమున ముందుగా రాజశేఖరుఁడుగారు కుమారుని వివాహముచేసిరి; భోగముమేళము లేకపోయినయెడల వివాహము శోభగాంచదని మెదంబు చెప్పినను,[1] వారిమాటల నాదరింపక పాతివ్రత్యమును బోధింపఁదగిన యుత్తమదినములలో లంజలతోడి పొత్తుకూడదని భోగస్త్రీలపాటలకై విశేషధనమును వ్యయపెట్టక, యల్పధనముతో గాయకశిఖామణులచేత కర్ణరసాయనముగా హరికీర్తనలు పాడించిరి సదస్యమునాఁడు సంభావనసమయమున నపాత్రదానమున కొప్పుకొనక యోగ్యులును పండితులునగు కొందఱిని యథాశక్తిని సత్కరింపనెంచి, వచ్చిన బ్రాహ్మణులకిందఱకిని సంభావన యియ్యకపోయిన సభవారిలోఁ దలవంపుగా నుండునని చెప్పవచ్చిన బంధువులతో వివాహదినములలోఁ దలయెత్తుకొని తిరిగి యప్పుల పాలై తరువాత నెల్లకాలమును దలవంచుకొని తిరుగుటకంటె నీ యొదుదినములును తలవంచుకొని యావల దలయెత్తుకొని తిరుగుటయే మంచిదని చెప్పి తమయిష్ట

1. 1881వ సంవత్సరంలో తెలుగుదేశంలో జరిగిన మొట్టమొదటి వితంతు వివాహంలో భోగం మేళం కొన్ని అనివార్య పరిస్థితులలో పెట్టటం జరిగిందని వీరేశలింగం పంతులు సంజాయిషీగా స్వీయచరిత్రలో వ్రాశారు.

"వేశ్యలనగానే సంస్కార పరాయణులు చేసెడు వితంతు వివాహములకు గూడ భోగముమేళముల నుంచిరా యని సంస్కార ప్రియులకు సందేహం కలుగ వచ్చును వితంతు వివాహ పక్షమువారికి కార్యదర్శినయి వేశ్యల మేళములకు వెళ్ళనని ప్రతిజ్ఞను గైకొన్న నేనీ విషయమున గొంచెము సమాధానము చెప్పవలసి యున్నది...

తెలుగుదేశములో మొదటిదైన యీ వితంతు వివాహమును మహావైభవముతో జరుపవలెనని మా పక్షము వారి యభిప్రాయము.......

అయిన మా పక్షమువారిలోని యెక్కువ సంఖ్యగలవారి యభిప్రాయమునుబట్టి భోగము మేళము పెట్టుటకు నిశ్చయింపబడి ముందుగా కొంత సొమ్మియబడినది. వివాహము జరుగవలసిన స్థలము మా యిల్లు. నృత్యగానములు సలుపుటకయి వేశ్యాంగనలను మా యింటి లోపలికడుగిడ నియ్యనని నేను పట్టుపట్టితిని" అంటూ ఊరేగింపులో మాత్రమే సమ్మతించానన్నారు పంతులు గారు.

పుట 135, ప్ర. భా. (1982)

1878 వ సంవత్సరం ఈ నవల వ్రాసే నాటికే పంతులుగారి అభిప్రాయాలు స్థిరంగా రూపొందాయని ఇందువల్ల తెలుస్తున్నది. అప్పటికాయనకు వయస్సు 30 సంవత్సరాలే.

ప్రకారమే జరిగించిరి; వీధులు గటి సత్రములు వేయుట వృథావ్యయమని బంధువులును మిత్రులునైనవారిని మాత్రమే భోజనమునకు బిలిచి యాదరించిరి; ఈ ప్రకారముగాఁ జేయుటచేత మొదట నుద్దేశించుకొన్న దానికంటెను వెచ్చము తక్కువ పడినందున, మిగిలిన యా ధనము పెట్టి కోడలి కాభరణములు చేయించి పెట్టిరి

కొమారుని వివాహమైన మూఁడవదినముననే సీతను మేనల్లుడైన శంకరయ్య కిచ్చి రాజశేఖరుఁడుగారు పెండ్లిచేసిరి ఈ వివాహమును సమస్తవిషయములందును ముందుగాజరిగిన వివాహమునే పోలియున్నది. ఈరెండు వివాహముల యందును బూజముబంతులు మొదలగు దురాచారములును, మోటుతనముగా నుండు వేడుకలును, నాకబలియైన తరువాత బుక్కాఁయును వసంతమును చల్లుకొనుచు స్త్రీలుఁ బురుషులు నను భేదమును పాటింపక విచ్చలవిడిగా నల్లరిచేయు వెకువాడుకయును మాన్పబడినవి; కుంటితనము, గ్రుడ్డితనములోనుగా గల యంగవైకల్యములచేతఁ బాటుపడ నసమర్థులయినవారును, స్వదోషమువలనఁగాక దైవకృతమువలననే హీనదశకు వచ్చిన దరిద్రులును, సత్ప్రవర్తనముకలిగి సకలవిద్యావిశారదులయియున్న పండితులును, భగవద్భక్తులును మాత్రము ధనసత్కారమును బొందిరి ఈ రెండువివాహములును విధ్యుక్తముగా జరిగిన పిమ్మట నొకదినమున పెద్దాపురమునుండి వచ్చిన సభికుఁడు రాజశేఖరుఁడుగారి కడకువచ్చి తాను శీఘ్రముగా వెళ్ళవలసియున్నది గనుక సెలవిచ్చి పంపవలయునని యడిగెను

రాజ—నాముద్దు చెల్లించి యీ పదిదినములును మీరున్నందునకు మనుగడుపు లయినదాక కూడనుండి నా మనస్సును సంతోషపెట్టి మఱి వెళ్ళవలయును.

సభి—ఇఁక నన్ను మన్నించి విడిచిపెట్టవలయును. మనము బయలుదేఱి యిచ్చటికి వచ్చుటకుముందు మా యూరికి విచ్చేసియున్న యాచార్య స్వాములవారు శ్రీముఖమును బంపినప్పుడు వెంటనే రూపాయలనియ్యక తిరస్కరించినవాఁడని మా మేనల్లునికేమో యాంక్షపత్రిక వ్రాసినారనియు, మూడు దినములనుండి మావాని యిల్లెవ్వరును త్రొక్కి చూడకున్నారనియు, మంగలవాఁడు క్షౌరము చేయుటకుఁ గాని చాకలవాఁడు బట్ట లుదుకుటకుఁగాని రాకున్నారనియు, ఇప్పుడే యుత్తరము వచ్చినది. స్వాములవారు వెలివేసినప్పుడు పొరుగువారు నిప్పయినను బెట్టరు; నూతిలో నీళ్ళయినను తోడుకోనియ్యరు.[1]

రాజ—సన్యాసు లెప్పుడును కామక్రోధాదులను వర్జించి పరమ శాంతులై యుండవలసినవారే; ఇంత యల్పదోషమున కంత క్రూరశిక్షను విధింతురా?

సభి—సన్యాసులన్న పేరేకాని వారికున్నంత కోపము ప్రపంచములో నెవ్వ

---

1. "రాజమహేంద్రవరమున జరుగుచున్న విధవా వివాహ ప్రయత్నమును గూర్చి తుని యొద్దనున్నప్పుడే మా స్వాములవారు విని తామచ్చటకు విజయం చేసినప్పుడా పనిలో ప్రవేశించినవారి నందరిని వెలివేసెదమని యానతిచ్చిరట"

పుట 118, ప్ర. భా; స్వీ. చ. (1882)

పతితుండను. ఇదియేమి చూచినారు? ఈస్వాములవారే క్రిందటిసంవత్సరము శ్రీకాకుళములో భిక్షకువెళ్ళిన యింటి యజమానుని భార్యతో నేమో సరసమాడుచుండఁగా మగఁడుపని సన్యాసి నేమైననన్న నపరాధమని యూరకుండి భిక్షానంతరము దక్షిణ యియ్యక పోఁగా, ఆతనిని మూఁడుమాసములు వెలివేసి యేఁబదిరూపాయలు పుచ్చుకొని ప్రాయశ్చిత్తము చేయించి తరువాత మతములో కలుపుకొన్నాఁడు నేను వెంటనేవెళ్ళి మా వానిచేత నపరాధ క్షమార్పణము కోరించినంగాని కార్యము సుష్టుపడదు. కాఁబట్టి నన్ను బలవంతపెట్టక యీపూటనే పంపివేయవలయును.

రాజ—మీరింతగా సెలవిచ్చుచున్నప్పుడు మిమ్మిఁక నిర్బంధపెట్టకూడదు.

అని రాజశేఖరుఁడుగా రాయనను క్రొత్తబట్టలు కట్టబెట్టి సమస్త విధముల గౌరవించి, కృతజ్ఞతాసూచకముగా ప్రభువువారితో మనవిచేయవలసిన సంగతులను దెలిపి యాయనను బంపివేసిరి. తరువాత వివాహమునిమిత్తము వచ్చిన బంధువు లెవరి యూళ్ళకు వారు పోయిరి ఆ సభికుఁడును పెద్దాపురము చేరినతోడనే తన విషయమై రాజశేఖరుఁడుగారు చేసిన యాదరణమును ఆయనయొక్క యుపకార స్మృతియును సాధువర్తనమును కృష్ణజగపతి మహారాజుగారితో మనవిచేసి, తన్నాయన ప్రభువు వారితో చెప్పవేఁడుకొనిన మాటలను విన్నవించెను.

రాజశేఖరుఁడుగారు భాగ్యవంతులై మరల గ్రామమునకు వచ్చియున్నారని విని కొన్నిదినములకు నారాయణమూర్తి యొకనాఁడువచ్చి, రహస్యముగా రాజశేఖరుఁడుగారితో దాను దామోదరయ్యయుఁ బ్రాణమిత్రులుగా నుండుటయు దామోదరయ్యయొక్క మరణానంతరమున తానాతని చెలికాఁడను ద్వేషముచేత జనులు తన యింటఁగల సొత్తంతయు దోపించుటయు అందువలనఁ దానిప్పుడు అన్నవస్త్రములకే యిబ్బందిపడుచుండుటయుఁ జెప్పి సాహాయ్యముచేయఁ వేఁడుకొనెను

రాజ—కృతఘ్నుఁడును మిత్రద్రోహియు నగు నీవంటివాని కుపకార మెన్నఁడును జేయరాదు. నేను నీకెంతో మేలు చేసిన వాఁడనైనను నాకాపద సంభవించినప్పుడు, శక్తిగలవాఁడవై యుండియు నేను వేఁడుకొన్నను లేశమైన సాయము చేయకపోయితివి దామోదరయ్య ప్రాణమిత్రుఁడుగానున్నను నీయొద్ద నాతఁడు దాఁచుకొన్న పెట్టెను మిత్రుని పుత్రునికీయక యపహరింపఁ దలంచితివి.

నారా—ఆ సొమ్ముపెట్టెను తనయొద్ద దాచవలసినదనియు దానిని సులభముగా నపహరించవచ్చుననియు సిద్ధాంతియే మొదట నా కాలోచన చెప్పినాఁడు. నేను సొమ్ముపెట్టె నాతనియొద్దఁ బెట్టిన తరువాతఁ దనకందులో సగముభాగము రావలెనని పోరాడి, స్నేహితునిసొమ్ము పరులపాలగుట కిష్టములేక నేనొప్పుకొననందున మీ మెప్పునకై పెట్టెను మీకుఁ దెచ్చియిచ్చినాఁడు.

రాజ—సిద్ధాంతియే నిన్నుఁ బ్రోత్సాహపఱిచినను నీవు సహితము దోషివే కాని నిర్దోషివి కానేరవు. స్వయంకృతాపరాధమువలననే నీకిప్పుడీ దుర్దశ ప్రాప్తించినది కాఁబట్టి యెఱుఁగక చేసికొన్నదాని ఫలము నీవవశ్యముగా ననుభవింపవలెను.

అని చెప్పి రాజశేఖరుఁడుగా రాతని కేమియు సాయము చేయక సాగనంపిరి. అది మొదలుకొని రాజశేఖరుఁడుగారు వెనుక సిద్ధాంతి మొదలైనవారి చర్యలవలనఁ దెలిసితెచ్చుకొని మఖిస్తుల కుబ్బి యెప్పుడును ధనము పాడుచేసికొనకయు, సమీపమునకువచ్చి మంచిమాటలు చెప్పువారి సంపటిని మిత్రులని నమ్మకయు మెలఁగఁజొచ్చిరి. యోగి వెనుకచేసిన కుతంత్రమువలన నాతనికి యోగులనువారి యందెల్లను కేవల జఠరపూరకులను నభిప్రాయమును మంత్రములయందును సువర్ణ కరణాది విద్యలయందును దృఢమైన యవిశ్వాసము గలిగెను. రుక్మిణికి వెనుక పట్టిన దయ్యములు భూతవైద్యము శకునములు మొదలగువానివలన నెల్లవారికిని వానియందలి నమ్మకము చెడుటం జేసి మఱియెప్పుడును వారియింట నెవ్వరికిని గ్రహబాధకాని ప్రయోగలక్షణముకాని దేవత లావహించుటగాని కలుగలేదు. కుటుంబములోనివారి జాతకములును పెట్టిన ముహూర్తములును పలుమాఱు విరుద్ధ ఫలముల నిచ్చుచు వచ్చినందున, రాజశేఖరుఁడుగారికిని తత్సంతతివారికిని జ్యోతిష మందు సహిత మపనమ్మకము కలిగెను. రుక్మిణి వివాహకాలమున చేసిన ధర్మము లకై చేసిన ఋణములవలన నష్టముల ననుభవించియుండుటం జేసి రాజశేఖరుఁడుగా రిఁక నెప్పుడును పరులకు ఋణపడకూడ దని నిశ్చయము చేసికొనిరి. అంతటి నుండియు రాజశేఖరుఁడుగారు మితవ్యయమునే చేయుచు వ్యర్థదంభమునకై ధనము పాడుచేసికోక, తమ కీశ్వరుఁడు దయచేసినదానితోడనే తృప్తినొందుచు, కలకొలఁదిని బీదసాదలకు దానధర్మములు చేయుచు, కలలో సహితము సత్యమును భూతదయయును తప్పక, "ధర్మో జయతి" యను నీతివాక్యమును సదా హృదయము నందుంచుకొని సమస్త కార్యములయందును నీతిపథమును నీగ కొలఁతయు దాటక ఋజువుగా ప్రవర్తించుచు మంచివాఁ డని లోకమున ప్రసిద్ధికెక్కి, పెక్కండ్రు మనుమలను మనుమరాండ్రనెత్తి సిరియు సంపదయుఁ గలిగి చిరకాలము సుఖించు చుండిరి. ఆయన జీవితకాలములోనే సుబ్రహ్మణ్యము పిఠాపురపు సంస్థానములో గొప్ప యుద్యోగములుచేసి కడపట మంత్రియై రాజకార్యముల యందును సన్మార్గ ప్రవర్తనమునందును ననమానుఁ డన పేరు బొందెను అల్లుళ్ళిద్దఱును పెద్దాపురపు రాజుగారి యోలగములోఁ గొలువు కుదిరి క్రమక్రమముగా గొప్పదశను బొంది విశేష ఖ్యాతిని సంపాదించిరి. రాజశేఖరుఁడుగారి కుటుంబములోనివారే కాక యాయన బంధువర్గములో చేరినవారుకూడ అధర్మవృత్తి కొంతకాల మిహలోక సుఖమును గలిగించినను సద్ధర్మవృత్తియే శాశ్వత సౌఖ్యమునకు విధానమని రాజశేఖరుఁడుగారి వర్తనమువలన నెఱిఁగి నిరంతరము ధర్మమార్గ ప్రవిష్ఠులై యుండుచు వచ్చిరి. చిన్నప్పుడెప్పుడో చచ్చిపోయిన మగఁడు పట్టుకొని వేధించుచున్నాఁ డన్న సిద్ధాంతికొమార్తె పెద్దదై బ్రతికియున్న మఱియొక మగఁడు మిక్కిలి మక్కువతో తన్నాశ్రయించి మోహింపఁ జేయఁగా నాతనివెంట నింట దొరికినసొత్తు నెత్తుకొని లేచిపోయి చెడి కడపట దాసి యయి తమకున్నల ముందఱనే గ్రామములోఁ దిరుగు

పొందుటయు, [1] బాల్యదశలోనే భర్తలను బోగొట్టుకొన్న భాగ్యహీనురాండ్రైన ముద్దియలు పలు కష్టములును, అట్టివారు దురతిక్రమణీయమైన కామబాధకు తాళఁజాలక యింద్రియచాపల్యముల దుష్టపురుషుల వలలోఁబడి పాడగుచుండుటయు. కొందఱు కులములవారికి వెరచి రహస్యముగా శిశుహత్యలు గర్భపాతములు మొదలైన ఘోరపాతకముల కొడిగట్టుచుండుటయు, ప్రతి దినమును కన్నులారఁ జూచి మనసు కరగి యట్టి బాలవితంతువుల దుర్దశను తొలగించుటకేమైన జేయవలయునని పలు ప్రయత్నములు చేసియు మూఢశిరోమణులయిన జనులయొక్కయు నాచారపిశాచావేశస్వాంతవివేకులై యున్న పండితులయొక్కయు. మనస్సులను మళ్లింపశక్యములుగాక విఫలప్రయత్నులై రాజశేఖరుఁడుగారు కొంతకాలమునకు లోకాంతరగతు లయిరి. రాజశేఖరుఁడుగారు కాలముచేసి యిప్పటికి రెండువందల సంవత్సరములైనను ఆయన వలన మేలుపొందిన వారి సంతతి వా రిప్పటికిని ఆయనను ప్రశంసించు చుందురు రాజశేఖరుఁడుగారి సంతతివారుకూడ దేశమంతటను వ్యాపించి యిప్పుడు పెక్కుచోట్ల గొప్ప స్థితి కలవారయి యున్నారు

సంపూర్ణము

1. బ్రాహ్మ వివాహం అనే ప్రహసనంలో పంతులుగారు బాల వితంతువుల దయనీయ ప్రవర్తనను ఎంతో జాలిపుట్టేలా వర్ణించారు.

సత్యవతీ చరిత్రము

మొదటి ప్రకరణము

మార్గశిరమాస ప్రారంభ మయినందున శీతాకాలపు శెలవులు జ్ఞప్తికివచ్చి సత్యవతి నారాయణమూర్తి రాకకై యెదురుచూచుచు దిన మొకయుగముగాఁ గడుపు చుండెను. ఓ నారీమణులారా! మీ కీవాక్యము చెవిసోఁకినతోడనే సత్యవతి యెవరో నారాయణమూర్తి యామె కేమగునో తెలిసికొనవలె నని యభిలాష కలుగవచ్చును. మీకు వారికథను చెప్పెదనుగాని యీకథ యందేమో చిత్రవిచిత్రము లుండునని మాత్రము భ్రమపడఁబోకుఁడు. మన పురాణముల యందువలె పదితలలు గలవారును, వేయిచేతు లున్నవారును, సముద్రమునంతను పానముచేయ గలవారును, భూమి చాపచుట్టువారును, ఇం దెవ్వరును రారు. అట్టి యద్భుతములు పుట్టెడి కాలమును పుట్టినవన్నను నమ్మెడుకాలమును బహుసంవత్సరముల క్రిందటనే దాటిపోయినవి. మన శృంగార ప్రబంధముల యందువలె దీనియందు దీర్ఘ సమాసముల తోడను గూఢపదములతోను వనవిహారము, జలక్రీడ, వధూవరుల యన్యోన్య వరణము, మొదలైన వర్ణనలు సహిత మెక్కడను కనఁబడవు. స్త్రీలు స్వతంత్రించి చెలికత్తెలతో కలిసి వనవిహారము చేసెడువార్త లిప్పుడు కలలోని వార్త లయినవి. జలక్రీడలు పుస్తకములలో మాత్రమున్నవి; యావజ్జీవమును సుఖదుఃఖములకు పాలికాపులయి యుండవలసిన కన్యావరుల యిష్టము ననుసరించి వివాహములు జరిగెడి యుత్తమకాల మడుగంటి తమ వినోదార్థముగా తలిదండ్రులు నోరెఱుఁగని శిశువులను పల్లకులలో పెట్టి యూరేగించి యెల్లకాలమును వారిని బద్ధులను గావించెడు బొమ్మల పెండ్లిండ్లు చేసెడుకాల మిప్పుడు సంప్రాప్తమయినది.[1] కాఁబట్టి యీ నిజమయిన చరిత్రమునందు తేట తెలుఁగు మాటలతో నీ కాలమున సర్వసాధారణముగా కుటుంబములయందు చూచుచుండునట్టియు అనుభవించుచుండు నట్టియు సామాన్య విషయములే కనఁబడునుగాని యింద్రజాలము లేవియు

---

1 "వరుడు వధువును వధువు వరుని జూచి తమ యిష్టము వచ్చినవారి నేర్పరచు కొనక తమ యావజ్జీవ సుఖదుఃఖములతో సంబంధించిన పెండ్లియేర్పాటును పూర్ణముగా నితరులకే విడువవలయునని హిందూదేశ బ్రాహ్మణాచార ప్రభావమెరుగని వారికి సందేహము తోచవచ్చును. ఏమీ స్వయ వరణ భాగ్యమా. అట్టి మహా భాగ్యము హిందూదేశములోని బ్రాహ్మణులకు స్వప్నావస్థయందును లేదు. ఒకవేళ ముందెన్నడైన కలుగవచ్చునేమోకాని యిప్పటికి లేదు." స్వీ. చ; ప్ర. భా; పుట 21, 22 –(1982).

కవఁబడవు. విరుద్ధములైన కల్పనాకథలను వినమరిగిన మీ చెవుల కీసత్యచరిత్రము రుచించునేవి. దీనినిచదివి యానందింపను దీనియందు వర్ణింపఁబడిన యోగ్యుల ప్రవర్తన ననుసరింపను మీకు కావలసినంత స్వాతంత్ర్యము కలదు.

సత్యవతి నారాయణమూర్తి భార్య; ముంగొండాగ్రహారమున వసించు లక్ష్మీనారాయణగారి రెండవకోడలు. ముంగొండాగ్రహారము కోనసీమయందమలా పురమునకు సమీపముననున్నది. లక్ష్మీనారాయణగారు పరమసాధువులు. ఆ గ్రామమునం దాయన యున్నజాడయే తెలియదు; పలువు రాయనిపేరుసహిత మెఱుఁగరు. కాని గ్రామమునం దాయన భార్య పేరెఱుఁగనివారుమాత్ర మెవ్వరును లేరు. ఆమె మాతికి వచ్చుచున్నదనఁగానే నీళ్ళు తోడుకొనెడు శూద్ర స్త్రీలందఱును మీద నీళ్ళు పడిన యశోదమ్మగారు జగడమాడుననిచేదలు పయికి తీసుకొని దూరముగా తొలఁగి నిలుచుందురు; మడినీళ్ళకయి చెఱువునకు వెళ్ళునప్పుడు దూరమునుండి చూచి పిల్ల లీమలాట చాలించి భయముతో గట్టుచే పరుగులెత్తుదురు. గ్రామములో పిల్లలెవ్వరైన అల్లరిచేసెడు పక్షమున యశోదమ్మగారి కొప్పగించెదమని తల్లులు వారిని బెదిరింపుచుందురు; ఆమె ప్రసిద్ధిచేత గ్రామవాసు లనేకులాయనను యశోదమ్మమగఁ డందురుగాని యెవ్వరును పేరుపెట్టి పిలువరు

ఆ లక్ష్మీనారాయణగారికి నలుగురు కొమాళ్ళు. వారిలో పెద్దతనిపేరు వేంకటేశ్వరులు; రెండవ కొమారునిపేరు నారాయణమూర్తి అని మీ రీవఱకే యెఱుఁగుదురు, మూడవకొమరుడు రామస్వామి; చిన్నవానికి సుబ్రహ్మణ్యమని పేరు వీరు నలువురు పుత్రులునుగాక యిద్దఱు కొమార్తెలున్నారు వారిలో పెద్దామె సావిత్రి; చిన్నది సీత.

వేంకటేశ్వరుల కిప్పు డిరువదియేడు సంవత్సరముల వయసున్నది. అతఁడు దేశాచారమునుబట్టి చిన్నతనములో కాళిదాసత్రయమును చదువుకొనెనుగాని కావ్య పాఠమునం దతనికి శ్రద్ధలేకపోవుటచేతను చదువుకొనుటకంటె గురువున కుప చారము చేయుటయందే విశేష కాలము పోవుటచేతను సంస్కృత మతనికి పట్టుపడ లేదు గాని కొంచెము లెక్కలు వేయుటకును చక్కఁగా వ్రాయుటకును మాత్ర మతఁడు నేర్చుకొనెను అతఁ డిప్పుడు కరణమువద్ద గుమాస్తాగానుండి నెలకు పదిరూపాయలసొమ్ము తెచ్చుకొనుచున్నాఁడు. అతఁడు మతముచేత స్మార్తుఁ డయినను వైష్ణవుల సహవాసముచేత విష్ణుభక్తి ముదిరి మెడనిండ తులసిపూసలు తావళములు వేసకొని పెద్ద నామములు ధరించి హరిభక్తుఁ డనిపించుకొను చుండెను. అతని భార్య సుందరమ్మ; ఆమెయు చదువెఱుఁగనిది. కాఁబట్టి కొన్ని సమయములలో పోట్లాడుచున్నను భార్యాభర్త లిరువురును మనసు కలిసి యొక్కమాటగా నుందురు. ఆ దంపతులకు రామానుజమ్మయను రెండేండ్లు దాటిన చిన్న కొమార్తె గలదు.

నారాయణమూర్తికిప్పు డిరువదవయేఁటు వచ్చినది. అతఁడు మిక్కిలి బుద్ధి సూక్ష్మతగలవాఁడు. అతనికి చదువునందు మిక్కిలి యాసక్తి. అతఁడు బహుగుణవంతు డని నెఱిఁగినవా రందఱు వాడుకొందురు. ఆ గ్రామకరణము తమ్ముఁడు రాజమహేంద్రవరమున నింగ్లీషు చదువుకొని యుద్యోగము చేయుట చూచి యింగ్లీషువిద్య నేర్చుకొనుటయందు మిక్కిలి యభిలాష కలవాఁడై తలిదండ్రులతో చెప్పక అమలాపురమునకు వెళ్ళి యింగిలీషు పాఠశాలలో ప్రవేశించి వారములు చేసికొని కష్టపడి చదువుకొనుచు ధనికుల బాలుర కింటివద్ద రాత్రులు పాఠములుచెప్పి సంపాదించిన సొమ్ముతో పుస్తకములు బట్టలు మొదలైనవి కొనుచు కొన్ని సంవత్సరములలో ప్రవేశపరీక్ష మొదటి తరగతిలో మెప్పువడసి నెలకు పదిరూపాయల విద్యార్థి వేతనమును పొంది రాజమహేంద్రవరమున ప్రథమ శాస్త్ర పరీక్ష తరగతిలో నందరిలోను చుఱుకయినవాఁడుగా నున్నందునను, ఆతరగతిలోనే సహపాఠిగా నుండి చదువుకొనుచున్న మాధవయ్య ప్రోత్సాహముచేతను, మండల న్యాయసభలో ప్రధాన విలేఖకుఁడుగా నున్న రాఘవయ్యగారు పండ్రెండు సంవత్సరముల ప్రాయముగల తన కుమారై నాతనికిచ్చి వివాహము చేసెను. మాధవయ్య రాఘవయ్యగారి కొమారుఁడే వివాహమయిన రెండు మూడు మాసములకే రాఘవయ్యగారు డిస్ట్రిక్టు మునసఫుగా నియమింపబడి పెద్దాపురమునకు వెళ్ళి పోయిరి. అప్పుడు పెద్దతమ్ముఁ డయిన రామస్వామిగూడా వచ్చి పాఠశాలయందు ప్రవేశించినందున పదిరూపాయలును చాలక కొంత ఋణము చేసినను తల్లిదండ్రు లేమియు పంపలేకపోయిరి వారు వేంకటేశ్వరుల వివాహమునందు బ్రాహ్మణ సంతర్పణ చేయుటకును సంభావన యిచ్చుటకును తాకట్టుపెట్టిన మాన్యముమీఁది యప్పు నేటికిని తీరక వడ్డి పెరుగుచున్నందున వారికి జీవనము జరుగుటయే దుర్ఘటముగా నుండెను. ఈ సంగతిని మామగారు విని చేసినయప్పును తీర్చివేసి నెలకు నాలుగు రూపాయల చొప్పున అల్లునకు పంపుచుండెను. ఇప్పుడు నారాయణమూర్తి ప్రథమ శాస్త్రపరీక్షయందు కృతార్థుఁడయి బీ-యే తరగతిలో చదువుకొనుచున్నాఁడు. ఎఫ్-ఏ పరీక్ష యిచ్చినప్పటినుండియు అతనికి విద్యార్థి వేతనము నెలకిరువది రూపాయల చొప్పున ముట్టుచున్నది సత్యవతి సంవత్సరము క్రిందట వ్యక్తురాలయినందున భార్యాభర్తల నొకటిచేసి రాఘవయ్యగారు కొమార్తెను సారెపెట్టి అత్తవారియింటికి పంపివేసిరి. ఇప్పుడు శీతాకాలపు సెలవులు సమీపించుచున్నందున సెలవు దినములలో ఇంటికి వచ్చెదనని నారాయణమూర్తి తండ్రి పేర నుత్తరము వ్రాసెను. అందుచేతనే సత్యవతి యతని రాకకయి ప్రతిదినమును ఎదురుచూచుచున్నది. కాంతామణులారా ! మీ రీచరిత్రమును చదివినకొలఁదిని మీకు సత్యవతియొక్క సుగుణసంపద బోధపడి యామెయం దనురాగము హెచ్చుటయే కాక కుటుంబములోని యెల్లవారి యొక్కయు స్వభావలక్షణాదులుకూడ తేటపడి యెవరి నే ప్రకారముగా చూడవలెనో మీరే యాలోచించుకోఁగలరు.

రెండవ ప్రకరణము

పగలు రెండుగంటలవేళ రాజమహేంద్రవరమునుండి బయలుదేఱిన పడవలో శిరస్తాదారుగా రెక్కలనుండు బొబ్బరులంకకు రెండు కోసుల దూరములో నుండు చిన్న గ్రామమునకు సమీపమున దీపాలవేళ పడవ కట్టిపెట్టించి భోజనముల నిమిత్తము వారా గ్రామమునకు వెళ్ళిరి. వారు సుఖముగా కరణముల లోపల పిండి వంటలతో విందారగించి తాంబూలము వేసికొని సంగీతమువిని మెల్లగా పడవ చేరునప్పటికి రాత్రి పదిగంటలయి ప్రొద్దుపోయినది ఈలోపల పడవలోని వారందఱును పసిపిల్లలతో కూడ ఆకలిచేత మలమలమాడుచు రేపు రెండుజాములకయినను మెతుకులు దొరకునో దొరకవోయని తొందరపడుచు హరినామస్మరణ చేసికొనుచుండిరి వారనుకొన్నప్రకారమే పడవ మఱునా డమలాపురము చేరునప్పటికి మధ్యాహ్నము రెండుజాములు దాటిపోయినవి. అప్పుడు పడవదిగి నారాయణమూర్తి పూటకూటియింట భోజనముచేసి చల్లపాటువేళ బయలుదేఱి సాయంకాలము స్వగ్రామముచేరెను ఇల్లు చేరునప్పటికి గృహకృత్యములసంగతి మాటాడుకొనుచు వాకిటనే కూర్చుండియున్న తల్లిదండ్రులు కొమారునిజూచి సంతోషించి, అతఁడు తమకు సాష్టాంగ నమస్కారము చేయఁగా దీవించి లేవఁదీసి కౌఁగిలించుకొని కుశలప్రశ్న చేసిరి. ఇంతలో లోపలనుండి తమ్ములుకూడవచ్చి అన్నగారిని కౌఁగిలించుకొనిరి అన్నగారు మాత్రము రాలేదు అతఁడు నెలసరి లెక్కలలో తప్పులున్నవని తహశ్శీలుదారుగారు హుకుము వ్రాసినందున అమలాపురము వెళ్ళి రెండుదినములనుండి అక్కడనే యుండెను తాలూకా గుమాస్తాల చేతులలో వెండినాణెముల రూపమయిన దివ్యౌషధము పడినపక్షమున దానిప్రభావముచేత లెక్కలయందలి తప్పులన్నియు ఒప్పులగుననియు. ఆ దివ్యౌషధము చేతికి తగులని పక్షమున తిన్నగానున్న లెక్కలు సహితము తప్పులకుప్ప లగుననియు. అనుభవశాలులు చెప్పుదురుగాని దానినిజము నాకు తెలియదు [1] నారాయణమూర్తి కొంతసేపు సుఖసంభాషణచేసి వీధిలోనికి వెళ్ళి గ్రామములోని తన మిత్రుల నందఱిని చూచివచ్చి రాత్రి భోజనముచేసి పడకగదిచేరి భార్యరాకకయి యెదురుచూచుచుండెను సత్యవతి తన సంతోషమును పయికి కనఁబడనీయకపోయినను ముఖవికాసమువలనను, ఉత్సాహసూచకము లయిన మఱికొన్ని యితరచేష్టలవలనను, ఆమె భావమును కనిపెట్టి అత్తగారు కొఱకొఱలాడుచు తాను మేలుకొనియుండఁగా కోడలు గదిలోని కేప్రకారముగా వెళ్ళునో చూత మని యేకులబుట్ట ముందువేసికొని వత్తులు చేయుటకై దీపముముందర కూరుచుండెను

---

1. ఆ రోజుల్లో రెవెన్యూ, పోలీసు శాఖలలోవి లంచగొండితనాన్ని గూర్చి వ్యవహార ధర్మబోధిని అనే ప్రహసనంలో పంతులుగారు విశదంగా విమర్శించారు.

లోపల నారాయణమూర్తి భార్య నిమిత్తమయి ఆత్రముపడుచు కొంచెము చప్పుడయినప్పుడెల్లను తలయెత్తి గుమ్మమువంక చూచుచు, ఎవ్వరును లోపలికిరాకున్న నిరాశ చెంది మరల తెరమ్ము దిండుమీద వాల్చి పుస్తకము విప్పి చదువఁబోవుచు, చదువుటకు తోచకున్న మంచము దిగి భార్యను పిలుచుకొని వత్తమని తలుపుదాఁక వచ్చి సిగ్గుపడి మరల వెనుకకుఁబోవుచు, చిత్తము బాగ మంచముమీఁద పొరలుచుండెను. మనసు కలిసిన భార్య చిరకాల మెడఁబాసి యున్న తరువాత నూతన సమాగమదినమున ప్రియునిమనసిట్లుండుట యాశ్చర్యకరము కాదు.

ఈవల సత్యవతియు మగనినిచూచి యొక్కమాఱు కుశలప్రశ్న చేసి రావలెనని యెంత యభిలాషపడుచున్నను చావడిలో అత్తగారు కూరుచున్నందున వెళ్ళ వల్లకాక ఆమె యెప్పుడు వెళ్ళి పరుండినాయని కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుచు, ఒక్కొక్క పనిచేసివచ్చి యామె వెళ్ళినదేమోయని తొంగి తొంగిచూచుచు, యింటి పనియంతయుఁజేసి తోడికోడలిగదిలో నెంతసేపున్నను అత్తగారాదినము లేచిపోయి పరుండు జాడగానక, తుద్దతుదకు ప్రియవల్లభుని చూడవలెననెడి యభిలాష సిగ్గును మనసునుండి పాఱఁదోలఁగా సాహసముచేసి మంచినీళ్ళచెంబు చేతఁబట్టుకొని కాళ్ళుచప్పుడు కానీక భయపడుచు మెల్లగా గోడయోరనుండి నడిచి పడకగది ప్రవేశించెను అది యోరకంటచూచి తలపంకించి చివాలున లేచిపోయి అత్తగారు తన గదిచేరి తలుపు వేసికొనెను. సత్యవతి గదిప్రవేశించి యెడమచేతితో పడక పుచ్చుకొని దీపమెగసనఁద్రోయుచు ప్రేమ యుట్టిపడ భర్తవంక చూడఁగానే నారాయణమూర్తియును దయారసము వెదచల్లు చూపులతో భార్యమొగమువంక చూచి చిఱునవ్వునవ్వెను [1] ఆ సమయమున వధూవరులకు మనస్సులందుఁ గలిగిన పరమాహ్లాదమును వారి మనస్సులను చొచ్చి చూడవలసినదేకాని చెప్పుటకు శక్యము గాదు

నారాయణమూర్తి చేయిపట్టుకొని భార్యను తనపక్కను కూరుచుండఁ బెట్టుకొని—"యెంతసేపు కనిపెట్టుకొనివున్నా లోపలికిరాలేమ నేను వచ్చినా నన్నుమాట మరిచిపోయినావా ?"

సత్య—అత్తగారు వాకిట్లో వుండగా యెట్లారాను ?[2]

నారా—యేమివస్తే ? ఆవిడ నమలి మింగుతుందా ?

---

1. ఈ నవల రచనాకాలం 1883. పంతులుగారు మహిళలకోసం ప్రత్యేకంగా ప్రచురించిన సతీహిత బోధిని అనే పత్రికలో ధారావాహికంగా ప్రచురితం. అప్పటికి ఆముదపు సెమ్మెదీపాలే ఉండేవి

2. నూరేళ్ళ కిందటే అతి సరళమైన సుందరమైన వాడుకభాష వ్రాశారు వీరేశలింగం పంతులు. సృజనాత్మక రచనలకు ఇటువంటి భాష వ్రాయాలన్నది ఆయన ఆదర్శం.

సత్య—మీరు దొ త్తిగా చిక్కిపోయినారు ఈవేళ మార్గంలో బహు ఆయాస పడ్డారు కాబోలును.

నారా—రాత్రిళ్ళు ప్రొద్దుబోయినదాకా చదువుకుంటూ వుండడంచేత కొంచెం చిక్కినాను. అ తేకాకుండా పూటకూటియిండ్లో నాకు భోజనం సుష్ఠుగా లేదు. నీవు కూడా చిక్కినా వేమి ?

సత్య—నేను మునుపుమాత్రం బలిసివున్నానాయేమి ? యెప్పుడూ వకలాగే వున్నాను నేను యెదిగి కాపురానికి వచ్చిన తరువాత కూడా మీరు పరదేశంలో కష్టపడుతూవుంటే యెందుకూ పనికిరాకుండా వుండిన్నీ లేనిదానితో సమానమే అయిపోయినాను

నారా—ఇదిగో ఇక్కడకు వచ్చినానుగదా ! ఈ నెలరోజులలోనూ యెలా బలిపిస్తావో చూతాము.

సత్య—మీరు వచ్చేటప్పుడు మా అన్నయ్యను చూచినారా ? యింటివద్ద మా వాళ్ళంతా బాగా వున్నారేమో !

నారా—నేను రేపు బయలుదేరుతాననగా మీ అన్నయ్య నాకు కనపడ్డాడు అతను చదువు మానివేసి పనిలో ప్రవేశించినాడు. మీ వాళ్ళంతా బాగా వున్నట్టు మొన్ననే వుత్తరం వచ్చినదట.

సత్య—మానాన్నయ్య పదిహేనురోజులయింది నాకుపదిరూపాయలు పంపించి నాడు. అప్పటినుంచీ నాకు వాళ్ళ వర్తమానమే తెలియదు

నారా—వదినె యెక్కడా జాడలేదు. నేనువస్తే కనపడకుండా వుండేదికాదు. ఆ వీధికి పుట్టింటికి వెళ్ళిందాయేమిటి ?

సత్య—లేదు. యింట్లోనేవున్నది. ప్రొద్దున్న అత్తగారు యెందుకో కోపపడి, కొంచెం తిట్టినారు. అందుమీద కోపం వచ్చి ప్రొద్దిణ్ణించీ అన్నం తినకుండా గదిలో ముసుగుపెట్టుకొని కింద పడుకుంది నేను యెన్నివిధాల బతిమాలుకొన్నా అన్నానికి లేచిందికాదు. నేను యిదివరదాకా ఆ గదిలోనే కూర్చు న్నాను. మీరు వచ్చి పిలిస్తే వస్తుందేమో వక్కపర్యాయం లేచి రండి.

నారా—అసలు ఈవాళ ఋజ్జా యెందుకు వచ్చింది ? అమ్మాయి రామా నుజమ్మకూడా జాడ లేదేమిటి ?

సత్య—అది యేడిచియేడిచి మీరు వచ్చేముందరనే నిద్రపోయింది. దాని మూలంగానే—ఈవాళ యెవరో మనయింటికి చంటిపిల్లవాణ్ణి యెత్తుకువచ్చినారట యేదో మాటామాటావచ్చి "మీకందరికీ పనసపండువలె కొడుకులు పుడుతారు. మా నిర్భాగ్యురాలు యెందుకూ పనికిరాని ఆడముండను కన్నది. ఆడచెత్త యెందుకు ? నా కొడుకు చేసుకొన్న ప్రాలుద్ధంకొద్దీ యిటువంటి పెళ్ళాము దొరికింది" అని అత్తగారేమో అన్నారట. అందుమీద అక్కయ్యకు వుడుకుమోత్తనం వచ్చి "ఆడది పుడితే నేను యేంచేస్తాను ? కావలిస్తే మీ కొడుకు లోపంగాని నాలోపం

యేమీ లేదు" అనేటప్పటికి యిద్దరు అంటుకుని ఖజ్జా ఆడినారు. పెద్దది అంటే యేమిటి వూరుకోమంటే నా మాట విన్నదికాదు. అత్తగారు నన్ను యెన్నిమాటలంటూవుకారు ? అన్నమాటకల్లా నేను యెదురుచెప్పి తగవు లాడుతానా ?

నారా—వారు యిద్దరూ యిద్దరే. ఒకరిదగ్గిరా శాంతము లేదు. మనలో ఆడవాళ్ళ వటి మూర్ఖులు; యేమీ తెలియనివారికి నిష్కారణంగా పోట్లాడి వృథాపోషాయి చేస్తారు[1] మగవాడయితేనేకాని ఆడది పుడితే పుచ్చిపోయిందా యేమిటి? ఉపయోగానికి మగవాడెంతో ఆడదీ అంతే ఇద్దరూ కూడా వుంటేనేకాని యెప్పుడూ సౌఖ్యం గలుగదు పాపం నిండుపొద్దులమనిషి; భోజనం చెయ్యకుండావుంటే ఒహూజబ్బు; మనము వెళ్ళి భోజనానికి లేవదీదాము రా

అని యిద్దఱును సుందరమ్మ గదిలోనికి వెళ్ళినమీఁదట సత్యవతి మెల్లగా తోడికోడలి మొగముమీది ముసుగుతీసి—అక్కా! నీకోసం యెవరో వచ్చారుచూడు.

సుందరమ్మ మఱఁది మొగమువంక చూచి కన్నులు వాల్చి మరల ముసుఁగు వేసికొనెను.

నారాయణమూర్తి మరల ముసుఁగుతీసి—వదినా ! నన్ను మరచిపోయినావా యేమిటి ? చాలాదినాలకు వూరునుంచి వచ్చిన మఱిదిని యీలాగేనా ఆదరించడం ? నీవు యేమీ నా క్షేమసమాచారం అడిగి తెలుసుకోనక్కరలేదా ?

లోపల మాటలాడవలెనని యున్నను మాటాడక సుందరమ్మ కన్నులువిప్పి చూచుచుండెను అప్పుడిద్దఱును చెరియొక జెబ్బయు పట్టుకొని భోజనమునకు లెమ్మని లేవఁదీసి ఆమెను బలవంతముగా తీసికొనివచ్చి పీటమీఁద కూర్చుండఁబెట్టిరి. వయికి కొంతబింకము కనఁబరచినను, లోపల ఆకలిదేవత పొద్దుటనుండియు లేచి భోజనము చేయుమని బాధించుచుండుటచే అభిమానమును మఱచిపోయి యామె యిదివరకే యెవ్వరైన బలవంతపెట్టిన లేవవలెనని యాలోచించుచుండెను. కాఁబట్టి వీ రూరకచేతులు పట్టుకొనుటయే కాని క్షుత్తే యామెను లేవఁదీసి పీటవద్దకు తీసుకొని వచ్చినది. అప్పుడు విస్తరివేసి సత్యవతి వడ్డించిన తరువాత ఆమె కుడిచేయి మెల్ల మెల్లగా అన్నముమీఁదికి వెళ్ళి పనిచేయ నారంభింపఁగానే విస్తరిలోని కూరలును పప్పును అన్నమును ఒకదాని తరువాత నొకటి మాయము కానారంభించెను. కొంచెము సేపటికెల్లను విస్తరి వట్టిది కాఁగానే అంతసేపును బిగిసి నిమిషములో విస్తరిలోని యన్నమంతను మాయముచేసి యింద్రజాలము చేసితివని నవ్వి వదినగారు గనుక కొంత పరియాచకము చేసి నారాయణమూర్తి తన పడకగదికిఁ బోయెను సత్యవతియు తోడికోడలిని పరుండఁబెట్టి తన రాకకయి నిరీక్షించుచున్న భర్తను చేరి గది తలుపు లోపల వేసికొనెను.

---

1. స్వీయచరిత్ర ప్రథమ ప్రకరణంలో పంతులుగారు తమ అవిభక్త కుటుంబపు అనుభవాలు వ్రాశారు. తోటికోడళ్ళ తగవులతో తమ పెదతండ్రి వెంకటరత్నం మనస్తాపం ఎంతగా చెందిందీ వీరేశలింగం వర్ణించారు.

మూడవ ప్రకరణము

ఆ మరునాటినుండియు గుంపులుగూడి అమ్మలక్కలెక్కడఁ జూచినను సత్యవతి తప్పులనే చెప్పుకొని ముక్కుమీఁద వ్రేళ్ళు వేసికొని వింతపడసాగిరి. వారు సత్యవతియందు మొట్టమొదట కనిపెట్టిన గొప్పతప్పిదము పట్టపగలు మగనితో మాటాడుట. ఇదేమిచోద్యమో యశోదమ్మ రెండవకోడలు మామగారు చూచుచుండఁగానే నిన్న మగనితో గుసగుసలాడ మొదలు పెట్టినదట యని యొక్కతెయు, ఎన్నఁడునులేని యిటువంటి విరుద్ధములు పుట్టుచున్నవి గనుక కాలము నకేమో వచ్చినదని యొకతెయు, ఈకాలపువాండ్రకు బొత్తిగా అత్తమామల లక్ష్యమే లేదని యొకతెయు, మాకాలములో మగనితో మాటాడుసంగతి యటుండఁగా భార్యలు పగలు పెనిమిటి కంటఁబడి మెలఁగుదురా యని యొకతెయు, నావంటిదానికి అత్తగారినైతే ఇటువంటి ఆటలు సాగనిత్తునా యని యొకతెయు, ఇది వెనుకటికాల మయినపక్షమున ఇటువంటి అకార్యము చేసినందుకు నిలువున తాటికమ్మ చీరినట్లు చీరుదు రని యొకతెయు, నూతులవద్దను స్నానముల రేవులలోను జేరి ముసలిముండలు నానావిధముల చేతులు సాచి దీర్ఘములు తీయుచు దోషము లెన్నసాగిరి అంతటి యపచారము చేసినందుకయి ఇంటివద్ద అత్తగారు పెట్టు చివాట్లకును తిట్లకును పరిమితియేలేదు. ఆహా ! ఏమి యీ కాలమహిమ ! ఇప్పుడు భార్య మగనితో మాటాడుట ఱంకయినది! అటువంటి పల్లెలయందు పడుచు భార్యలు ఱంకుచేసియయినను పలువురిలో నిర్భయముగా తలయెత్తుకొని తిరుగ వచ్చునుగాని పట్టపగలు మగనితో మాటాడి తోడివారిలో తలవంపులు లేకుండ తిరుగుట శక్యముకాదు

సత్యవతియం దాయూరువారు పట్టుకొన్న రెండవతప్పు చదువు ఆమె తల్లిదండ్రులు తాము విద్యాలాభ మెఱిఁగినవారుగనుక బాలికా పాఠశాలకు పంపియు తీరికయైనప్పుడెల్లను తా మింటివద్ద పాఠములు చెప్పియు సత్యవతికి తెలుఁగునం దభిరుచి కలుగఁజేసి చక్కఁగా చదువుటకును వ్రాయుటకును, చదివినదానిని అర్థము చేసికొనుటకును నేర్పుటయే కాక సమయముచూచి కథలమూలమునను లోకవార్తల మూలమునను మంచినీతులను మనస్సునకు నాటునట్లుగా బోధించి సత్యము, శాంతత, మొదలయిన సమస్తసద్గుణములను గలిగి యుక్తప్రవర్తనను గలదానినిగా దిద్దిరి ఇప్పు డల్పవిద్యావంతులును విద్యా విహీనులును సాధారణముగా వివాహ మయినతోడనే తమ భార్యలను పాఠశాల మాన్పవలయునని పోరి మామగారితో జగడమాడునట్లు నారాయణమూర్తి జగడ మాడక తనభార్యను చదివించుటకయి మామగారిని బావగారిని మఱింత ప్రోత్సాహపఱిచి యెవ్వరును చూడకుండ తాను

కూడ పుస్తకములు తెచ్చియిచ్చి వివాహ మయినప్పటినుండియు రహస్యముగా చదువు చెప్పుచు వచ్చెను అందుచే సత్యవతి విద్యయందును బుద్ధియందును తన యీడువారిలో అసమానురాలయి కొంచెము చదువఁగలిగిన యీకాలపు పడుచులవలె 'తారాశశాంకము' మొదలయిన దుష్ప్రబంధములను చదువక, అట్టి శృంగారకావ్యముల పేరయినను వినఁగోరక, తనకు తీరికయైనప్పుడెల్ల పతివ్రతల చరిత్రములను నీతులను సద్వర్తనమును బోధించు పుస్తకములను చదువుచుండును. అందుచేత పొరుగువారి కందఱికిని పరులమీఁదిదోషము లెంచు వ్యర్థప్రసంగములలో తమతో చేరదని యొక కోపము, గవ్వలు గచ్చకాయలును మాని చదువుకొనుచుండు నని యొకకోపము, సత్యవతిమీఁద రెండుకోపము లుండెను. అత్తగా రేలాగుననైనను కోడలిచదువు మాన్పింపవలెనని నిశ్చయించుకొని "ఆడది చదివి చెడె మగవాఁడు చదవక చెడె" నన్న సామెత నుదాహరించి చెప్పియు, స్త్రీలు చదివి సభలకెక్కి యుద్యోగములను జేయఁబోవుదురా? చదువుమానుమని బోధించియు, మనయింట నెన్నఁడును లేనిది లక్ష్మీనారాయణగారి కోడలు పుస్తకములు చదువుచున్న దని బంధువులలో అప్రతిష్ఠవచ్చి తనకు తలవంపులుగా నున్నదని దూషించియు, "చదువునేర్చిన ఆడదానితోను వంటనేర్చిన మగవానితోను ఎవ్వరును వేగలే" రని తిట్టియు, పుస్తకములు దొరికినప్పుడు చింపివేసియు, నయమున భయమున తిట్టియు కొట్టియు తనశక్తినంతను వినియోగించెను గాని. సత్యవతి యెన్ని పాట్లుపెట్టినను పడి మాఱుమాట చెప్పక మధ్యాహ్న మత్తగారు పరుండినప్పుడు తన గదిలో తలుపువేసికొని కూర్చుండియు రాత్రి భోజనము లయి నిద్రింపఁబోవు నప్పుడును తెల్లవారుజామునను తన పడకగదిలో దీపము పెట్టుకొని కూర్చుండియు రహస్యముగా తన చదువును వృద్ధిపరచుకొనుచునే యుండెను. చదువునం దాసక్తి కలిగియున్నయెడల, ఎన్నికష్టములు పడియైనను నేర్చుకోవచ్చును. ఆసక్తి యొకటి లేకపోయెనేని, ఎన్ని పుస్తకము లున్నను చదు వొక్కముక్కయు రాదు.[1]

సత్యవతియొక్క మూఁడవ తప్పిదము శుచిగా నుండుట. ఆమె చిన్నతనములో పాఠశాలయందే 'సుఖాధారప్రకాశిక'ను చదివి,గాలి మొదలయినవాని యుపయోగములను గ్రహించియున్నది గనుక, తన పడకగదిని సదా శుచిగా నుంచుచు గోడలకు తెలుపుగా సున్నపు పూతను పెట్టుచు గాలి చెడిపోక నిర్మలముగా నుండుటకయి దొడ్డియందు పేడకుప్పలు మొదలైన దుర్గంధపదార్థములు నిలువయుండనీయక తీసివేయుచు పక్కదుప్పటులను కట్టుకొను చీరలను మాయనీయక తెలుపుగా నుతి

1. శ్రీ పాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు 'ఇల్లు పట్టిన వెధవవాడబడుచు' అని ఒక పెద్ద కథ వ్రాశారు. బాల్యంలోనే వితంతువులైన వారు మానసికంగా అలవరచుకొనే క్రౌర్యాన్ని సమర్థంగా చిత్రించారీ కథలో శాస్త్రిగారు. ఇందులో కథానాయిక సోమిదమ్మ, నాయకుడు చలపతి. సోమిదమ్మ సత్యవతీ చరిత్ర చదువుకుంటూ ఆనంద పడేది అని వర్ణించారు శాస్త్రిగారు.

కించి శుభ్రముగా నుంచును నిర్మలమయిన జలమునే త్రాగుచు దేహారోగ్యమును కాపాడుకొనుచుండును. అంతేకాక యామె మంచినీళ్ళుత్రాగు చెంబులను వంట చేయు గిన్నెలను వాడుకొను పాత్రలను ప్రతిదినమును తోమి బహురుచిగా నుంచును. అందుచేత సత్యవతిగది దోమలును చీమలును ఆముదపుమరకలును బూజును లేక చూచుట కెంతో ముచ్చటగా నుండును. అది చూచి యోర్వలేక యెద్దేతనమున జీవనముచేయు గ్రామ్యకాంతలందఱును సత్యవతిని దొరసాని యనియు మహారాణి యనియు పరిహాసము చేయుచుందురు.

సత్యవతియందుగల నాలవ తప్పిదము నోములు వ్రతములు లేకపోవుట. ఆమె పరమేశ్వరుని మనసులోని ధ్యానముచేసి ప్రార్థించునే కాని యెన్నఁడును నోములును వ్రతములను పట్టి తక్కినవారి వలె కాలయాపనము చేయదు. ఏకాదశులని, శుక్రవారములని, శివరాత్రులని చెప్పి ఉపవాసములును, ఒక్కపొద్దులును, జాగరణములును చేసి దేహము చెడఁ గొట్టుకొనదు. దేహమునకు జబ్బుచేయు నని యెఱిఁగి తడి బట్టలు కట్టుకోక చాకింటిబట్టతో నైనను భోజనము చేయును తేటనీటితో స్నానముచేయునేకాని పుణ్యమని చెప్పి క్రొత్తనీటి కాలమున నదులయందు మునుఁగదు. ఇవి యన్నియుచూచి అత్తగారు తన కోడలి యొద్ద ఆచారము లేదనియు, ఈ రెండవ కోడలి మూలమున అనాచారము వచ్చి చుట్టుకొని మయిలకూడు సంప్రాప్తమవుచున్నదనియు, లేచినది మొదలుకొని సాధించుచుండును.

ఈ కోడలియందత్తగా రారోపించిన అయిదవ తప్పిదము తండ్రి భాగ్యవంతుఁడగుట. అతఁడు ప్రతి మాసమును కొమార్తెకు పదిరూపాయల చొప్పున పంపుచుండును. ఆ సొమ్ముపెట్టి యామె తోడికోండ్రకును బావగారి బిడ్డలకును బట్టలు రవికెలు మొదలగునవి కొనియిచ్చుచు, ఇబ్బందిగా నున్నప్పు డింటివ్యయమున కేమయిన యిచ్చుచు కోరినప్పుడు భర్తకు పుస్తకములు మొదలయినవాని నిమిత్తము కొంత పంపుచు, కుంటివాండ్రు గుడ్డివాండ్రు రోగులు మొదలయిన పేదలకు సాయముచేయుచు, ఉండునేకాని తన చిఱుతిండి నిమిత్తముగాని నగలనిమిత్తము గాని యెంతమాత్రమును వ్యయపెట్టదు. ఇట్లున్నను యశోదమ్మ తనకు కోపము వచ్చినప్పుడెల్లను కోడలిని మహారాజ్ఞిగారనియు, దొడ్డ దొరసానిగారనియు, నవాబు కూఁతురనియు ధనగర్వమనియు, తిట్టి ధనికులయినందుకయి యామె తండ్రిని తల్లిని కూడా శపించుచుండెను. ఈ తప్పులు తప్ప సత్యవతి యందు మఱి యేదోషములును కనఁబడవు. ఇటువంటి దోషములే స్త్రీలయం దంపతియందును ఉన్నపక్షమునకూడ దేశము శీఘ్రకాలములోనే బాగుపడవచ్చును

నాల్గవ ప్రకరణము

కొన్నిదినములైన తరువాత ఒకనాటి రాత్రి రెండుఝాముల గడియల ప్రొద్దుపోయిన సుందరమ్మకు నొప్పులారంభమైనవి. అప్పుడు వేంకటేశ్వరులును నారాయణమూర్తియు తప్ప ఇంట పురుషులెవ్వరును లేరు. తక్కినవా రందఱును పొలమునకును రచ్చసావడికిని వెళ్లి అప్పటి కిల్లు చేరలేదు. ఊరిబయట గ్రామదేవత గుడి సమీపమున నొక రావిచెట్టును వేపచెట్టును మొదలొక్కటిగా చేరి పయికి బ్రహ్మాండముగా వ్యాపించి యున్నవి. చిన్న మొక్కలుగా నున్నప్పుడు తెచ్చి నాటి కరణముతాత ఆ రెండు చెట్లకును పెండ్లి చేసెనఁట. ఆ చెట్ల చుట్టును గుండ్రని విశాలమైన మట్టియరుగు కలదు. దానినే జనులు "రచ్చ సావిడి" అని పిలుతురు. ప్రతి దినమును సాయంకాలమునందు గ్రామకరణమును మునసబును ఆ యరుగుమీఁద చేరి జనులతో ఇష్టాగోష్ఠి చెప్పి ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు. ప్రాతఃకాలమునందు గ్రామకరణము మొదలైనవారు దానిమీఁదనే దంతధావనము చేసికొనుచు ఫిర్యాదులు మొదలయినవానిని వినుచుందురు. దానికి సమీపమున బొందకయ్య యొకటి యున్నది. దానికి కొంచెము దూరములో పసువుల బందెలదొడ్డి యెదురుగా కనఁబడుచుండును. పొలములలో పనిలేనివారు సాధారణముగా సాయంకాలమునం దాయరుగుమీఁద కూర్చుండి లోకవార్తలను కాలస్థితిని పంటలవిధమును చెప్పుకొనుచు ప్రొద్దుపోయిన తరువాత ఇంటికి పోవుచుందురు.

నారాయణమూర్తి తన ప్రయాణము సంగతి అన్నగారితో మాట్లాడుచుండఁగా లోపలినుండి యశోదమ్మ "మంత్రసాని" "మంత్రసాని" అని కేకలు వేయుచు వచ్చి కొడుకులను చూచి పరుగెత్తుకొని వెళ్లి నాగమ్మను తీసికొనిరండని చెప్పి మరల లోపలికి పోయెను. ఆ చుట్టుపట్ల నాలుగయిదు గ్రామములకెల్లను నాగమ్మ యొక్కతెయె మంత్రసాని. అది శూద్రజాతి స్త్రీ; దాని కిప్పుడు రమారమి యేఁబది సంవత్సరము లుండవచ్చును. అది చిన్నతనములో నెవ్వనినో తీసికొని లేచివచ్చిన దని చెప్పుదురు. దానికి బిడ్డపాప లెవ్వరును లేరు. అది ముంగొండాగ్రహారమున కరక్రోసెడు దూరములోనున్న చిన్న పల్లెయందు గుడిసె వేసుకొని కాపురమున్నది. దానికి ప్రసవ వైద్యముగాని సుఖప్రసవమునకు చేయవలసిన సదుపాయములుగాని యేమియు తెలియకపోయినను కొన్ని వేళ్లను మంత్రతీర్థమును నొప్పులు పడువారి కిచ్చి మంత్రసానితనమున గట్టిదని ప్రసిద్ధి కెక్కి

పడి.[1] దాని యింటి కారాత్రి అన్నదమ్ములిద్దరును బయలుదేరి వెళ్లి సంగతిని చెప్పి వేగిరము రమ్మని పిలిచిరి. వారెంత తొందరపడుచున్నను అప్పుడే పుట్టించిన చంటి యగుటవలనను పడవలో కుంపటివద్దనుండి లేచినదేకాదు. తరువాత మెల్లగా లేచి నులకమంచమును గోడకు లేవనెత్తి కుంపటి గదిలో పెట్టి కొన్ని వేళ్లను బట్టచెంగున మూటకట్టుకొని, మరొకబట్ట నొకదానిని పై కప్పుకొని, లోపలితలుపు వేసి వీధితలుపు బయట గొళ్ళెము పెట్టుచుండఁగా గుడ్లగూబ యొకటి కూసెను. ఆ కూత విని యపశకునమైనదని నాగమ్మ మరల తలుపుతీసి లోపలికి పోయెను. వెంకటేశ్వరులు కష్టపడి గుడ్లగూబమీఁద పట్టరాని కోపము వచ్చి దానిని తిట్టసాగెను. నారాయణమూర్తి జనుల మూఢత్వమును శకునములయందలి హెచ్చినమ్మకమును తలఁచుకొని వారి స్థితి యెన్నఁడు బాగుపడునా యని యాలోచించుచుండెను. అన్నదమ్ముల శరీరము లిక్కడ నున్నను ధ్యానమంతయు ఇంటి మీఁదనే యున్నందున వారెన్నిసారులు తొందరపెట్టినను మంత్రసాని గడియసేపటివఱకును లోపలినుండి కదలి రాలేదు. తరువాత పొద్దుపోయినదని మూలుగుచు వీధితలుపు తాళము వేసి నాగమ్మ బయలుదేఱఁగా అన్నదమ్ములు మాటలాడుకొనుచు దానివెంబడిని నడవసాగిరి

వెంక—రేపు దశమినాడే వెళ్ళకపోతే అమావాస్య వెళ్ళిన పంచమినాడో సప్తమినాడో వెళ్ళరాదా ? అప్పటికి పురుడూ బారసాలా కూడా అయిపోతవి

నారా—నేను రేపే వెళ్ళవలసింది. వేగిరం వెళ్ళకపోతే పాఠాలు పోతవి. వదిన నొప్పులు పడుతూయున్న దనే పిల్లా తల్లీ సురక్షితముగా చూచి మరి పోవచ్చునని రేపు ప్రయాణం మానుకొని నీతో దశమినాఁడు వెళ్ళుతానని చెప్పినాను కాని యింటివద్ద అందరితోనూ రేపే ప్రయాణమని చెప్పినాను

వెంక—పోనీ దానికి పత్యం పెట్టి తల్లీ బిడ్డా సుఖంగా వున్న తరువాతనైనా వెళ్ళు.

నారా—అసలు ప్రసవమయిన స్త్రీలను లంకణాలు కట్టడమే జబ్బు. వాళ్ళు ప్రసవమయ్యేటప్పటికే బొత్తిగా అలసిపోతారు; అంతమీఁద లోపలికి ఆహారం కూడా లేకపోతే నిస్సత్తువపడి లేవలేకుండా వుంటారు. ఈ లంఖణాల మూలంగా కొన్ని సమయాలలో ఖాయిలాలు కూడా వస్తవి. దొరల్లో చూచినారుకాదా లంఖణాలు కట్టకపోవడంచేత బాలింతరాళ్ళు యెంత దృఢంగా వుండి మరునాటినుంచీ లేచి తిరుగుతూ వుంటారో. ఆడవాళ్ళను కూకలు వేసి వదినెకు నీళ్ళాడిననాడే పత్యం పెట్టేటట్టు చెయ్యి.

---

1. వీరేశలింగం పంతులుగారు దేహారోగ్య ధర్మబోధిని, శారీరశాస్త్ర సంగ్రహం, పత్నీహితసూచని మొదలైన గ్రంథాలలో శుచి, శుభ్రత, ఆరోగ్యం, పురిటివేళ పాటించవలసిన జాగ్రత్తలు గుఱ్చి సరళంగా సుబోధంగా రాశారు.

వేంక—వాళ్ళింతరాళ్ళకు మూడురోజులు దాటిందాకా అన్నం మాట తల పెట్టరాదు. సరిగదా తాగడానికి పచ్చిమంచినీళ్ళయినా లోపలకు యివ్వరాదు. జాతి వైద్యం [1] మన తత్వాలకు యెంతమాత్రమూ పనికిరాదు వాళ్ళకు వక్క-శస్త్ర వైద్యం తప్ప మరేమీ తెలియదు

నారా—పోనీ నాలుగోరోజుదాకా పత్యం పెట్టకపోయినా నేను వదినె అన్నం తిన్నతరువాతనే వెళ్ళతాను అన్నంవిషయమయి నేను చెప్పితే వినరుగాని పురిటిగదిలోకి గాలివచ్చేటట్టు తలుపుతీసి వుంచేటట్టయినా చెయ్యి.

వేంక—వాళ్ళింతరాళ్ళకు గాలి పొత్తిగానే పనికిరాదు పురిటిల్లు యెప్పుడూ చీకటికోణంగా వుండవలెను తలుపుతీసి కొంచెం వెలుతురు రానిస్తే యెన్నెమ్మ వచ్చి శిశువుగొంతుక నొక్కివేస్తుంది పెద్దపురుషు పదిరోజులలోను బహుజాగ్రతగా కనిపెట్టుకొని వుండవలెను. ఇన్నిపురుళ్ళు పోసుకుంది అమ్మకంటె మనకు యెక్కువ తెలుసునా?

ఈప్రకారముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు కొంతసేపటికి ఇల్లు చేరిరి మంత్రసాని కాళ్ళను చేతులను కడుగుకొని తా నావలకు కట్టుకున్న బట్టను విడిచి యింటివా రిచ్చినబట్టను కట్టుకొని గదిలో ప్రవేశించి, ముందుగా తానుతెచ్చిన వేళ్ళలో నొకటి సుందరమ్మ మొలకు కట్టి చెంబుతో నీళ్ళు తెప్పించి మంత్రించి లోపలికిచ్చెను మంత్రజలమును త్రాగనిచ్చుటకు ముందే శిరోదయ మగుచుండెను అటు తరువాత కొంచెము సేపటికి పురుషశిశువు జనన మొందెను ఆ సంగతిని లోపలి వారు కేక వేసినతోడనే వేంకటేశ్వరులు సంతోషముతో పొరుగున నున్న జ్యోతిష్కుని నిమిత్తమై పరుగెత్తెను ఆ సిద్ధాంతి నిద్రలో కన్నులు నలుపుకొనుచు లేచివచ్చి నక్షత్రములవంక చూచి కాలము కట్టి మఱునాడు జన్మపత్రికను వ్రాసి యిచ్చెదనని చెప్పి రెండుమూడు దినములలో పూర్ణాయుర్దాయము గల దివ్య జాతకమును వ్రాసి తెచ్చి తన బహుమానమును పట్టుకొనిపోయెను ఇక్కడ మంత్రసానియు బొడ్డుకోసినప్పుడు రూపాయయు, పిల్లవానిని చేటలో పరుండఁబెట్టి నప్పుడు రెండుకుంచముల బియ్యమును, వరుసనీళ్ళకు డబ్బులును బియ్యమును, గ్రహించుచు మామూళ్ళపేరు చెప్పి యేడెనిమిది రూపాయలను లాగెను. మూడు దినములవఱకును తల్లియు పిల్లయు సుఖముగానే యున్నట్టు కనఁబడిరి. పురిటి గది సత్యవతి పరుండుగదికి చేరియున్న మిద్దెయిల్లు; దానికి చావడిలోని కొక ద్వారమును దొడ్డిలోని కొకద్వారమును గలవుగాని దొడ్డితలుపెప్పుడును మూసి యుండును. ఇప్పుడు వాకిటిలోనికున్న తలుపులనుసహిత మత్తగారు పరాకులేక సదా మూసి యుంచును ఆగది అందుచేత పట్టపగలుసహితము చీఁకటికోణముగా నుండెను అందుమీఁద వెల్లుల్లిపాయలకంపును కుంపటి పొగయు చేరి గాలినంతను

1. ఇంగ్లీషువాళ్ళ పద్ధతులు

పాడుచేసినందున కొంచెము సేపు లోపలికి వెళ్ళువారికిసహిత మక్కడ నిలుచుట యెంతో యాయాసముగా నుండెను పాపడిగుమ్మమువద్ద పాత చెప్పొకటియు కత బందమట్టయొకటియు భూతులసి చెట్టొకటియు మీద దూలమునకు వ్రేలాడ కట్టం బడెను అపురిటికంపు త్రోపకముకొని పోవువారికే సహింపరాకుండఁగా సదా యింట నుండువారి సౌఖ్య మింక చెప్పనక్కరలేదు. బాలింతరాలు దాహముచేత నాలుక యెండిపోవుచున్నదని కేకలు వేసినను, ఆకలిచేత ప్రాణము పోవుచున్నదని యేడ్చినను, నాలవ దినముపఱకును దానిపేరు తలపెట్టఁగూడదని అత్తగారు కోప పడెను. మూడవదినమున సుందరమ్మకు కొంచెము కన్నులు తిరుగుట కడుపులో వికా రముగా నుండుట మొదలయిన కొన్ని దుర్లక్షణములు కనఁబడినవిగాని ఆ సంగతిని చెప్పినచో లంకణము లెక్కువ కట్టుదురని భయపడి యెవ్వరితోను చెప్పక దాచి రహస్యముగా నొక్క సత్యవతితో మాత్రము చెప్పెను సత్యవతి కారణమును తెలిసికొని, అత్తగారు భోజనమునకు వెళ్ళినప్పు డెవ్వరికిని తెలియకుండ తనగదిలో నుండి వచ్చి దొడ్డితలుపు తీసి కుంపటి నావలకు తీసికొనిపోయి గదిలోపలికి మంచి గాలి వచ్చునట్లు చేసి రహస్యముగా త్రాగుటకు మంచితీర్థమును తెచ్చియిచ్చెను. అందువలన బాలింతరాలి దేహము కొంత స్వస్థపడెను అన్నపానములు లేకపోయినను లోపలికి కావలిసినంత యింగువయు, కాయము[1] సుమాత్రము పెట్టుచుండిరి. నాలవ దినము పథ్యము పెట్టిన తరువాత నారాయణమూర్తి బయలుదేరి రాజమహేంద్ర వరమునకు చదువునిమిత్తము వెళ్ళిపోయెను. పథ్యము పెట్టినతరువాత తన దేహ స్థితిని బాలింతరా లత్తగారితో చెప్పఁగా ఆమె తొందరపడి గ్రామములో వైద్యము చేసెడు పూజారి శరభయ్యను తీసికొనిరాఁగా, అతఁడు పురిటిలోనికి వెళ్ళి బాలింత రాలిచెయి చూచుట కంగీకరింపక మంత్రసానిచేతనే చేయి చూపించి తన కౌషధ యోగములేవియు తెలియక పోయినను సూతికాభరణము, వాతవిధ్వంసి, వాత రాక్షసము మొదలయినపేరులు చెప్పి యేవో లోపలి కిచ్చెను. ఆ వైద్యుఁడిచ్చిన మందులకంటె సత్యవతి చేయుచువచ్చినయుపచారమే బాలింతరాలి దేహమును స్వస్థపరిచెను. అత్తగారు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వెళ్ళి పరుండి చల్లపాటు వేళ పురిటి గదిలో ప్రవేశించువేళపఱకును సత్యవతి రహస్యముగా దొడ్డితలుపు తీసియుంచి శుద్ధవాయువు లోపల ప్రవేశించునట్లు చేసి యేమియు నెఱుఁగనట్లు అత్తగారు వచ్చునప్పటికి మరల తలుపువేసి యెప్పటియట్ల యుంచుచుండెను.

తలుపులు బొత్తిగా వేసియున్న మూడుదినములలోనే దుర్గంధముచేత గదిలో పేడపురుగులవంటి రెక్కలపురుగులు పుట్టఁగా చూచినవారు ఎన్నెమ్మలని వానిని వెదకి చంపుచు వచ్చిరి. అయిదవదినమున శిశువు పాలుత్రాగుటమానివేసి

---

1 A certain restorative medicine administered to a woman in child bed. బాలింతకిచ్చే మందు. అని బ్రౌన్ నిఘంటువు

వందున మఱునాడు ప్రాతఃకాలమున యశోదమ్మ పోలేరమ్మగుడివద్ద నున్న మాల దాని వద్దకు సోదెకు వెళ్ళఁగా వేంకటేశ్వరులు బయలఁబడి యదియంతయు తన మహాత్మ్యమే యని చెప్పెను. అంతమీఁద వేంకటేశ్వరులకు రూపాయముడుపుకట్టి తిరుపతికొండమీద పుట్టువెండ్రుకలు తీయింతుమని మ్రొక్కుకొనిరి. ఆఱవనాటిరాత్రి శిశువు కాలముచేసెను అందఱును శిశువు సందుగొట్టిపోయెనని నిశ్చయించిరి. తల్లి మాత్రము పురిటిదినములలో తలుపుదీయుటచేత ఏన్నెమ్మ లోపల ప్రవేశించి పిల్లవానిని నెత్తి అడఁచెనని లోపల దుఃఖించెను గాని తెలిసినచో సత్యవతిని తిట్టి కొట్టుదు రని చిరకాలమువఱకును పయికిచెప్పలేదు తల్లి పదునొకండవదినము [illegible]

అయిదవ ప్రకరణము

చైత్రశుద్ధసప్తమినాఁడు యశోదమ్మ సవతిఅన్నగారి మనుమనికి పుట్టువెండ్రుకలు తీయించుటకు నిశ్చయించినందున వెనుకటిదినము రాత్రి వచ్చి వారు స్త్రీలను పురుషులను భోజనమునకు పిలచిపోయిరి ఆ సవతియన్న తన ద్వితీయభార్య కొకకొమారుఁడు పుట్టినతరువాత కాలముచేసెను ఆ యన్నసమాయనిపేరు శ్రీరాములు అతనికొడుకునకే యాదినమున కేశఖండనముచేయ నిశ్చయింపఁబడినది. తెల్లవాఱిన తరువాత కోడండ్రను వెంటబెట్టుకొని అన్నగారియింటికి వెళ్ళుటకై యశోదమ్మ ప్రయాణమయి తల దువ్వుకొనుచున్న పెద్దకోడలిని వేగరము రమ్మని తొందరపెట్టి పిలుపుమీద పిలుపుగా నాలుగు సారులు పిలిచెను

సుంద—నేనేమి లోపల ఆడుకుంటూ వున్నాననుకొన్నారా యేమిటి అలా పిలుస్తారు ? యెఱ్ఱచీరె పెట్టెలో పెట్టితాళంవేసుకొని వీధులో నిలుచుని పిలిస్తే యీ ముతక చీరెతో నేను యేలాగు వస్తాను ?

యశో— నేను యిప్పుడు మళ్ళీ లోపలికి రాలేను నీ అందానికి యెఱ్ఱచీరె లేకపోతే లోపంరాదు. ఆ ముతకచీరెతో రావచ్చును

సుంద—నేను మంచిబట్ట కట్టుకుంటే వోర్వలేరేమి ? బంధువుల యింటికి భోజనానికి వెళుతూ తగుమనని నేను యీ మేలికమ్మి చీరెతో రానా ?

యశో—వోసి నీనోట్లో పుండుపుట ! నీవు బట్ట కట్టుకుంటే నేను వోర్వ లేననే ? యీ కట్టుకున్న బట్టమాత్రం మేము యివ్వకపోతే నీఅబ్బ ముల్లెపెట్టి కొనుక్కున్నావనే ? కుక్కనుతీసుకువచ్చి అందలంలో పెడితే తలుపులన్నీ తెగ కొఱికిందని, కులంతక్కువ వాళ్ళనుతెచ్చి యింట్లో పెట్టుకుంటే మీబుద్ధులు మీరు పోనిచ్చుకుంటారా యేమిటి ?

సుంద—కావలిస్తే నన్ను అన్యాయంగా ఆడిపోసుకున్న వాళ్ళ నోట్లో పుండుపుడుతుంది. నేను కులంతక్కువదాన్ని అయిందీ నీవు కులంతక్కువదాన వయిందీ నీ మాటలవల్లనే తెలుస్తూ వున్నది

సత్య—అక్కా ! పెద్దది అత్తగారు యేమైనా అంటే మనకు పడడం .విధాయకం పడ్డవాళ్ళయెప్పుడూ చెడ్డవాళ్ళుకారు. నామాటవిని నీవు వూరుకో. నీకుకావలిస్తే నా బనారసుచీరె యిస్తాను కట్టుకుందువుగానిరా

సుంద—కావలిస్తే నీవుమాటలుపడు ; నేను వక్కనాటికి మాటలు పడను.

సత్య—ఆ మాటలు నామీద పడి కొట్టవు ఆ మాటలన్నీ నన్నే అన్నదనుకుని లేవరా.

యశో—వోసి నీ కేమి అంతేకాలం వచ్చిందంటే ఆలా పొంగి పొర్ల పడుతూవున్నావు; వోసి నీనాలుకపుచ్చిపోనూ ; నన్నుకులంతక్కువదాన్నంటావూ; నీ మొగుడు యింటికిరానీ యీరోజునన్నిన్ను యేమిచేయిస్తానో !

సుంద—వస్తే యేమిచేస్తారు ? నేను తెచ్చిన అప్రతిష్ఠకు నన్ను చంపుతారా యేమిటి ? పోనీ చంపితే మాతాను. వక్కసారి చంపివేస్తే యీరోదంటిక మయినా పరగడయి పోతుంది

సత్య—అక్కా ! నిన్ను గడ్డంపట్టి బతిమాలుకుంటాను నా మనవి విని లోపలికి నడువు.

అని సత్యవతి బలవంతముగా సుందరమ్మను రెండుచేతులతోను గెంటుకొనిపోయి లోపల కూరుచుండఁబెట్టి. ఏమో అనఁబోవుచుండఁగా శాంతించుమని తోటికోడలిని బతిమాలుకొనుచుండెను.

యశో—యీ పిన్నదానికి కూడా అంతకంతకు చేటుకాలం మహావస్తూవున్నది తనఅక్కగారిని నేనేమో కానిమాటలాడినట్టున్ను. తాను మంచిమాటలాడి వోదార్చినట్టున్ను, మధ్య అడ్డంవచ్చి దాన్ని లోపలికి లాక్కుపోయింది అదున్నూ ఆజ్ఞాలేక బొత్తుగా హద్దుమీరిపోతూవున్నది ఆ సమానమూ చదివంటూపెట్టి తాను చెడడమే కాకుండా కట్టుదాన్ని సీతను కూడా చదువు చెప్పి పాడుచేస్తూ వున్నది. అదికూడా వదినగారితో చేరి నామాటవినకుండా చదువు మానమంటే మానకుండా వున్నది నా రెండోకొడుకైనా మంచిసంబంధంవస్తుందేమో అంటే, వాడిచదువు చట్టుబండలుగాను వాడి యింగ్లీషు చదువుమూలంగా యీలాగంటి దిక్కుమాలిన సమ్మంధం వచ్చింది. తండ్రిభాగ్యంచూచుకుని తనపాటివారు భూలోకంలో లేరని కిందా మీదాకూడా వుండకుండావున్నది పట్టినాలిముచ్చు; యెన్నన్నా కిందిచూపులు చూస్తూ మొద్దులాగు మాట్లాడదు; అది చేసేచేష్టలు యెవరికీ కనపడవు యేమయినా అంటే నలుగురికీ నానోరుమాత్రం బయలుపడుతుంది. వాళ్లనోళ్లలో పురుగులు పడ ; అది ముద్దరాలనీ నేను పూరికే దాన్ని కోసిపెడతాననీ అమ్మలక్కలునన్ను ఆడిపోసుకుంటారు.

అని యశోదమ్మ రెండవకోడలిని, పెద్దకోడలినికూడా వీధి గుమ్మముతో కూరుచుండి నోరునొప్పిపెట్టి అలసటవచ్చువరకును తిట్టెను ఈ లోపల సావిత్రమ్మకూడా నీళ్ళబిందె యెత్తుకొని వీధిలోనుండివచ్చి, కోడండ్రు తన్ను కులహీనురాలన్నారని తల్లిచెప్పగా విని నోటికివచ్చిన తిట్లను సుందరమ్మను, సత్యవతిని వారి తలిదండ్రులను విసుగువచ్చినదాఁక తిట్టెను. మధ్యమధ్య సుందరమ్మ కూడ అందుకొని తిట్టఁబోయెను గాని సత్యవతి బతిమాలుకొని నివారించెను. ఇటు

వంటి అత్తలును ఆడుబిడ్డలును లోకములో పలువుర కుండి యుండవచ్చును అటు వంటివారితో ఈ గ్రంథము చదువతటస్థించినవా రెవ్వరును కలహము పెట్టుకొని తిట్టుకు మాఱుతిట్టు తిటక సత్యవతియొక్క శాంతత నవలంబించి కలహము చంపివేయుటకు ప్రయత్నింతురని కోరుచున్నాను. ఈ ప్రకారము వర్షముకురిసి వెల్లారినట్లు నిశ్శబ్దముగానుండి అత్తగారును కోడలును మూతి ముడుచుకొని చెరి యొకచోటను కూరుచుండియుండగా వీధిలో జీడిమామిడిపండ్ల కేక విని రామానుజమ్మ పండ్లుకొని పెట్టుమని ముత్తవ్వ తల్లిబట్ట పట్టుకొని లాగెను.

యశో—అడ్డమయినవాళ్ళూ నన్నుకట్టుకుని పీక్కుతింటారు. యేమయినా కావలిస్తే మీ అమ్మనూ బాబునూ పట్టుకుని యేడవరాదా?

అని కసరుకొని యశోదమ్మ మనుమరాలిని తోసివేసినది రామానుజమ్మ "పళ్ళుకొనిపెట్టు" అని యేడ్చుచు తల్లిదగ్గరకు పోగా తల్లి నాలుగుతిట్టి వీపుమీద రెండు దడపులు అడచినది. దానిమీద ఆపిల్ల మరింతయేడ్చుచు; ఆ యేడుపులోకూడ "అమ్మా పళ్ళే" అని కేకలువేయుచునే యుండెను. సాధారణముగా మనదేశపు స్త్రీలు తమ కితరులమీద కోపము వచ్చినప్పుడు నిష్కారణముగా తమ నోరెఱుంగని బిడ్డలను కొట్టితిట్టుచుందురు ఇదిచదువువారట్టి యవివేక కార్యము నెన్నడును జేయకుందురుగాక! అప్పుడు సత్యవతి తన పెట్టెతీసి రెండు డబ్బులు చేతబెట్టుకొని పిల్లను చంకవేసికొనివచ్చి పండ్లుకొనిపెట్టి యోదార్చెను, అత్తగా రదిచూచి కొరకొరలాడుచు కోడలిమీద నెటికలువిరిచి "భాగ్యవంతుల కూతుళ్ళు కోడళ్ళవడంకంటె పరువుగల వాళ్ళకు అనర్థంలేదు యేది కావలిస్తే అదెల్లా కొనిపెట్టి పిల్లలకు మంకుతనంనేర్పుతారు" అని తనలో గొణుగుకొనుచుండెను. ఇంతలో శ్రీరాములు గారియింట పనిచేయు దాసివచ్చి "అమ్మగారు మిమ్మలినీ కోడళ్ళనీ వేగిరం రమ్మన్నారు" అని పిలిచెను. అప్పుడు 'నేనురా' నని సుందరమ్మయు, 'నీవు రాకపోతే నేనూ పో'నని యశోదమ్మయు. పట్టుపట్టి కదలకకూరుచుండిరి. సత్యవతి వారినిద్దఱిని బతిమాలుకొని వా రెన్నిమాఱులు త్రోసివేసినను ఎన్నిసారులు కసరుకొన్నను సహించి బలవంతముగా లేవదీసి ప్రయాణముచేసి, తనకు పుట్టినింటివారిచ్చిన విలువబట్ట లెన్నియున్నను వానిని కట్టుకొనక సాధారణమైన తెల్లచీరెను కట్టుకొని రామానుజమ్మను చంకనెత్తుకొని తనమంచి చీరెను సీతకు కట్టబెట్టి తననగలు పెట్టి ముందునడిపించుకొని, అత్తగారివెంట బయలుదేరెను. యశోదమ్మ వెళ్ళునప్పుడు 'సావిత్రీ! యిల్లుభద్రము' అని పెద్దకొమార్తెతో చెప్పి యొప్పగించి ముందునడవసాగెను.

సావిత్రి కప్పు డిరువదినాలుగు సంవత్సరముల వయస్సున్నది. వేంకటేశ్వరుల పెండ్లినిమిత్తమయి సొమ్ము కావలసినప్పు డయిదువందలరూపాయలను పుచ్చుకొని తల్లిదండ్రులామెను డెబ్బదిసంవత్సరముల ప్రాయముగల మూడవపెండ్లివరున కిచ్చివివాహము చేసిరి అతడు వివాహమైన రెండవయేటనే

కాలధర్మము నొందెను అప్పుడువారు పెండ్లికి చేసిన ఋణములక్రింద వ్యాజ్య
ములువేసి మాన్యముల నమ్మించివేసిరి. రెండు సంవత్సరముల క్రిందట కోటి
పల్లియాత్ర వెళ్ళినప్పుడు సావిత్రి శిరోజములు తీసివేయించిరి. ఆమె జీవనము
నిమిత్తమయి యేమైన నియ్యవలసినదని యత్తవారి నెన్నిసారు లడిగినను వారు
లక్ష్యము చేయనందున పేదతనముచేత కొమార్తెను భరించుట కష్టముగాతోచి లక్ష్మీ
నారాయణగారు తనకొమార్తె సవతికొమారుని మీద భరణము నిమిత్తమయి అమలా
పురము డిస్ట్రిక్టు మునసబుకోర్టులో వ్యాజ్యము తెచ్చెను అందు మీద నతఁడు తన
తండ్రిసొత్తు తనకు చెంద లేదనియు, తన సవతితల్లి వ్యభిచారిణియనియు, వాదించి
భరణమునెగఁబెట్టవలెనని సకలవిధముల పాట్లు పడెనుగాని పిత్రార్జితమయిన
పెంకుటి ల్లున్న దని ఋజువుపడినందున మునసబుగారు సంవత్సరమునకు
పండ్రెండు రూపాయలచొప్పున భరణము నిచ్చుటకు తీర్పుచెప్పిరి. మనోవృత్తిని
మాన్పించుకొనుటకయి పన్నినకుతంత్రమేకాని నిజముగా సావిత్రి యెంతమాత్ర
మును వ్యభిచారిణి కాదుసుండీ ఆమె కొంతగయ్యాళి యయినను, మూఢభక్తికలదై
రెండవపూట భోజనమైనను చేయక తఱచుగా వ్రతములు పట్టి యుపవాసములు
చేయుచు బహునిష్ఠ కలదయి యింటిపని యంతయు చేయుచుండును.

అత్తయు కోడండ్రును శ్రీరాములుగారి యింటికి వెళ్ళునప్పటికి శ్రీరాములు
గారి భార్య వాకిట నుండెను అందుచేత పిండివంట చేయువారెవ్వరును లేక అత్త
గారు మడికట్టుకొని వంటచేయుచు యశోదమ్మను రహస్యముగా లోపలికి పిలిచి
యేమిబుద్ధి అని యాలోచన యడిగెను.

యశో—వదినా! నా పెద్దకోడలు వోపలేనిది; మూడు నెలల క్రిందనే
నీళ్ళాడి బిడ్డచచ్చి యేడుస్తూవున్నది; అదియేమీ చెయ్యలేదు గదా! రెండవకోడలు
మహారాణీగారు: ఆమె భాగ్యవంతుల ఆడబడుచు; ఆవిడకు దండ్లుపెట్టి వూరుకుండ
వలెనుగాని పనిచెయ్యమని మనం నోరెత్తరాదు. నేను పెద్దదాన్ని పొయ్యివద్ద
నాకు కళ్ళు కనపడవు.

అని యశోదమ్మ కొన్ని మిషలుచెప్పి తప్పించుకొనెను వంట యెంతవఱ
కయినదో చూడవలెనని లోపలికివెళ్ళిన సత్యవతి లోపలియిబ్బంది చూచి తాను
మడికట్టుకొనివచ్చి యెవ్వరును తన్నడుగకయే తోడుపడి పిండివంటచేసి వడ్డనలో
కూడ సాయముచేసెను. అప్పుడామె గర్వరాహిత్యమున కొక్కయత్తగారుతప్ప
తక్కినవారందఱును సంతోషించిరి సత్యవతివలెనే స్త్రీలందఱును తాము గొప్ప
వారమని గర్వపడక పనిపాటులు చేసి యితరులకు చేతనైన విధమున సాయము
చేయవలెను. ఒడలు వంచి పనిచేసినయెడల గౌరవలోపము వచ్చుటకుమాఱుగా
అందఱును గర్వములేనిదనియును యోగ్యురాలనియును చెప్పుకొనుటవలన మఱింత

గౌరవమును ప్రతిష్ఠయు వచ్చుటయే కాక దేహారోగ్యమును సౌఖ్యమునుకూడ కలుగును. సత్యవతి చేసిన యీ స్వల్పసాహాయ్యమువలన ఇంటివారొక్కరు సంతోషించుటయే కాక యామె సౌఖ్యములు వారు చుట్టుపట్ల వారితో ప్రశంసించుటచేత గ్రామములో ఆమె కపరిమితమైన కీర్తి వచ్చినది.[1] ఆ దినము భోజనము లయిన తరువాత యశోదమ్మ తన కోడండ్రతో గూడ సాయంకాలమింటికి వచ్చినది.

1. స్త్రీలయుపయోగార్థముగా సత్యవతీ చరిత్రమనెడియొక్క చిన్నవచన ప్రబంధమును వేసితిని. దానిని స్త్రీలు మాత్రమే కాక పురుషులు సహిత మత్యాసక్తితో జదువసాగిరి. దానిని చదివి యానందించిన వారనేకులు. తరువాత బుట్టిన స్త్రీ శిశువులకందలి కథానాయకురాలైన సత్యవతి పేరుపెట్టిరి. ఈ పుస్తక మరవములోనికిని, కన్నడములోనికిని, ఇంగ్లీషు లోనికిని భాషాంతరము చేయబడినది. ఇది యీ నడుమ ప్రాడ్వివాకులు మొదలయిన వారి పరీక్షలకు గూడ పఠనీయగ్రంథముగా నిర్ణయింపబడినది." స్వీయ. చ రెండవ భాగం – రెండో సంపుటం, పుట 144–1834 విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం

ఆఱవ ప్రకరణము

నాటిరాత్రి యింటికి వచ్చిన తరువాత సుందరమ్మ పడకగదిలో పెనిమిటితో తనకును అత్తగారికిని అయిన జగడమును చెప్పి, తానెందులో నయినపడి చచ్చినని యేడువ మొదలుపెట్టెను వేంకటేశ్వరులును భార్యమాటలునమ్మి మనము వేఱుందమని చెప్పి భార్యనోదార్చి మఱునాటినుండియు తల్లితో తిన్నగా మాటాడక కొఱకొఱలాడుచు; ఒకనాఁడు భార్యయు తల్లియు మరల పోట్లాడినప్పుడు భార్యను వెనుక వేసికొనివచ్చి తల్లిని కానిమాటలాడెను అందుమీఁద యశోదమ్మ కోపగించుకొని యెందఱెన్నివిధముల బతిమాలుకొన్నను అన్నము తినక లేచిపోయి పొరుగింట కూరుచుండెను. అప్పుడు సావిత్రియు సత్యవతియు వెళ్ళి యశోదమ్మను బహువిధముల బతిమాలుకొని, కొంతవఱకు కోపము శాంతిపఱచి యెంతో కష్టముమీద దీపాలవేళ బలవంతముగా ఇంటికి తీసికొనివచ్చి విస్తరిముందు కూరుచుండఁబెట్టిరి కాని యా దిన మామె యన్నము తిన్నగా తినక రెండుముద్దలు నోట పెట్టుకొని విస్తరి విడిచిపెట్టి లేచిపోయెను. ఆ దినము మొదలుకొని యశోదమ్మకును-పెద్దకోడలికిని మాటలేలేవు అయినను వారప్పుడప్పుడు పిల్లిమీద పెట్టియు ఎలుకమీద పెట్టియు ఒండొరులను తిట్టుకొనుచు, ఒకానొకప్పుడు నిష్కారణముగా నేదోవంక కల్పించుకొని దొమ్ములాడి నోటపట్టరాని దుర్భాషలాడి తాను తెప్పెయుఁగక నీ మగఁడును బిడ్డలును చావవలెనని యశోదమ్మయు నీమగఁడును బిడ్డలును చావవలెనని సుందరమ్మయు శపించుకొని పురుషులింటికి వచ్చునప్పటికి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు గృహ మొక మహారణ్యముగా నుండునట్లు చేయుచుండిరి. పూర్వము మగఁడు కొంచెము తల్లిపక్షమున నున్నప్పుడు సుందరమ్మ తిట్టుకు మాఱుతిట్టు తిట్టి ప్రత్యక్షముగా అత్తగారి నెదిరించుటకు కొంచెము సంశయించుచు వచ్చినను, ఇప్పుడు మగఁడు తన పక్షమయినందున పూర్వపు సంశయము విడిచి యశోదమ్మ యొక తిట్టుతిట్టిన తాను పదితిట్లు తిట్టుచు మగనిని కొట్టి మొగసాల కెక్కిన దన్నట్లు మగఁడింటికి వచ్చునప్పటికి లేనిపోనివిపది కల్పించుకొని మూలముసుఁగు పెట్టుకొని పరుండి యేడ్చుచుండును అతఁడును భార్యనే వెనుక వేసికొని వచ్చి తల్లితోడనే జగడ మాడుచుండును. అప్పుడప్పుడీజగడములలో తల్లిపక్షమున సావిత్రి కూడ చేరుచుండును. అందుచేత కొన్ని రాత్రులయం దిరుగుపొరుగులవారికి నిద్రయే యుండదు. లక్ష్మీనారాయణగా రెవ్వరిన శాంతి పరచుటకు శక్తులు కాక

మెవ్వరిజోలియు తలపెట్టక మెతుకులు నోట వేసుకొన్నతరువాత సాధ్యమయినంత వఱ కింటివద్ద నుండక యీ కలహములు చెవిని బడకుండునట్లుగా ఎవ్వరి యింట నైనను కూరుచుండును. రామస్వామి యిప్పు డమలాపురములో ఉపాధ్యాయునితో పోట్లాడి రాజమహేంద్రవరమునకు లేచిపోయి అక్కడనున్న చిన్నపాఠశాలలో నొకదానిలో తగకపోయినను నాలవ తరగతిలో చేరి, అన్నగారియొద్దనే యుండెను. ఆ కాలములో రాజమహేంద్రవరమున చిన్నపాఠశాలలో పోటీలుగా నున్నందున, పిల్లలు తాము చేర్చుకొను తరగతికి తగుదురా తగరాయన్న విచారము చేయక యెవ్వ రేతరగతిలో చేరుదుమని వచ్చిన వారి నాతరగతిలో చేర్చుకొనుచుండిరి.[1] ఈ విధముగా నింట ప్రతిదినము కలహముగా నున్నందున లేచిపోయి సుబ్రహ్మణ్యము అమలాపురములో క్రైస్తవ పాఠశాలలో ప్రవేశించి వారము లేర్పఱుచుకొని చదువుకొనుచుండెను. సత్యవతి తనశక్తి యంతయు వినియోగించి అత్తగారిని కాళ్ళుపట్టుకొని ప్రార్థించియు, అక్కగారిని గడ్డముపట్టుకొని బతిమాలియు, వారన్న కానిమాటల కన్నిటికి తలయొగ్గి యోర్చుకొని యే విధముననైన కలహములు చంపివేసి యిద్దఱిని సమాధాన పఱుపవలెనని పాటుపడెను గాని మూర్ఖురాండ్రయిన, వారియెడల ఆమె మంచిమాట లెంతమాత్రము పనికివచ్చినవికావు మూర్ఖులను బ్రహ్మ దిగివచ్చి బోధించినను సంతోషపెట్టలేఁ డన్నమాట అందఱును ఎఱిఁగియున్నదేకదా? అట్లు సత్యవతి వేఁడుకొన్న కొలఁదిని సుందరమ్మకు మత్సర మెక్కువయి తుద కామెతో మాటాడుటయే మానివేసెను. ఆమె యత్తగారి కోపమును చల్లార్చుటకయి మంచిమాటలు చెప్పినప్పు డెల్లను మండెడు పెనముమీఁద నీళ్ళుపోసినట్లు మఱింత మండిపడి యశోదమ్మ పెద్దకోడలిమీఁది కోపమును కూడ సత్యవతిమీఁదనే కనఁబఱుచుచు అయిన దానికిని కానిదానికినికూడ నిర్హేతుకముగా తిట్టుచు సకలబాధలను పెట్టుచుండెను. సత్యవతి యెవ్వరెన్నిపాట్లు పెట్టినను సహించి, తానెవ్వరికిని మంచిది కాకపోయినను తన ప్రయత్నమును మానక వారి నేలాగు నయిన పొందుపఱుపవలయునని మనసులో భగవంతుని ధ్యానించుచుండును. ఈ విధముగా నున్నప్పుడు కలిసి యుండుటకు సరిపడక వేంకటేశ్వరులును భార్యయు వేఱుండి ప్రత్యేకముగా వంటచేసికొనుట కారంభించిరి. ఇట్లు గృహచ్ఛిద్రములు దినదినక్రమమున వృద్ధియగుచు వచ్చినను మగని మనస్సునకు విచారము కలుగునని యెంచి ప్రతివారమును తాను నారాయణమూర్తిపేర వ్రాయు జాబులలో సత్యవతి యీ సంగతి యెంతమాత్రమును ఉదాహరించినదికాదు.

అక్కడ నారాయణమూర్తియొక్క తెలివియు, బుద్ధియు, విద్యయందలి సక్తియాయు, చూచి నాలవతరగతిలో చదువుకొనుచున్న యాతని తమ్ముఁడును అట్టివాఁడే యగునని సమితి రాఘవయ్యగారి దూరబంధుఁడైన గోపాలయ్యగారు

1. చిలకమర్తి స్వీయచరిత్రలో ఆనాటి పాఠశాలల స్థితిగతులన్నీ విశదంగా వర్ణితం.

తనకుమారై యయిన మహాలక్ష్మి రామస్వామికియ్యవలెనని యుద్దేశించి నారాయణమూర్తితో చెప్పఁగా అతఁడు తండ్రిపేర వ్రాసెను. గోపాలయ్యగారికి మండల న్యాయసభలో నెలకు పదియేను రూపాయలజీతము గల పని యున్నది. మహాలక్ష్మి కిప్పుడు పండ్రెండవసంవత్సరము వచ్చినది. ఆ చిన్నది శ్రీ మహారాజుగారి బాలికా పాఠశాలయందు[1] పయితరగతిలో చదువుకొనుచు విద్యాబుద్ధులయందు తోడిబాలికలను మించి ప్రతి సంవత్సరమును మంచిబహుమానములను పొందుచు వచ్చెను. రాజకీయ పాఠశాలలో అయిదవతరగతియందు చదువుకొనుచున్న కృష్ణమూర్తియను పదునాలుసంవత్సరముల యీడుగల చిన్నవాఁడు నిత్యమును నారాయణమూర్తివద్ద పాఠములు చెప్పించుకొనుచుండెను. అతఁడు తనతరగతిలోని వారిలో మిక్కిలి తెలివిగలవాఁడు. అతనికి తల్లిమాత్రమున్నది. అతనికి మాన్యము లేవియు లేక పోయినను తల్లి తన నగలనమ్మి వడ్డికివేసిన రెండుమూడు వందల రూపాయల తోడు కొమారునికి విద్య చెప్పించుచుండెను. ఆ చిన్నవానికి సీత నియ్యవలెనని నారాయణమూర్తికి తాత్పర్యముగ తండ్రిపేర వ్రాయఁగా, అతఁడందున కంగీకరించి ప్రత్యుత్తరము వ్రాసెను. ఈ సంగతి యాచిన్నవానితల్లికి తెలుపఁగా, ఆమె యపరిమిత సంతోషభరితురా లయ్యెను. ఈ విధముగా రెండు సంబంధములు నింత యనుకూల మయినవి దొరికినందున వైశాఖమాసములో వివాహములు చేయుటకు నిశ్చయింపఁబడెను. వ్యయములో వ్యయము 'కూడివచ్చు' నని అక్కడ లక్ష్మీనారాయణగారు తనభార్య తమ్మునికొమారైను సూరమ్మను సుబ్రహ్మణ్యమునకు చేసికొనుట కొప్పుకొని యీమూడు పెండ్లిండ్లును ఏక కాలమునందే చేయుటకు నిశ్చయము చేసికొని పొలముమీఁద నాలుగువందలరూపాయలు బదులు చేసి పొలమును ముప్పది సంవత్సరముల కొక కాపువానికి వ్రాసియిచ్చెను. ఈ సూరమ్మతండ్రి యెనిమిది సంవత్సరముల క్రిందనే కాలము చేసినందున తల్లి సవతిబావగారితో పోట్లాడి పుట్టినింటికి లేచిపోయి వ్యాజ్యమువేసి భరణము పుచ్చుకొనుచున్నది. సూరమ్మకిప్పుడు పదవ సంవత్సరము వచ్చినది. పల్లెలలో పెరిగినది గనుక చదువన్నమాట యెఱుఁగదు. ఈ పిల్లను తనకొడుకునకు చేసికొనుటకు లక్ష్మీనారాయణగారి కెంతమాత్రమును ఇష్టము లేకపోయినను ఆ పిల్లను తప్ప మఱియొకపిల్లను చేయవల్లపడదని పట్టుపట్టిన భార్య పోరుపడలేక వివాహములో వివాహము చేసినచో సొమ్ము కలిసివచ్చునను కోరిక చేత తుద కెట్టెట్టో యంగీకరించెను

---

1. విజయనగరం మహారాజుగారు స్థాపించిన బాలికా పాఠశాల ఉండేది. రాజమహేంద్రవరంలో. ఆ రోజుల్లో సభలు, సమావేశాలు అక్కడ జరిగేవని వీరేశలింగం స్వీయ చరిత్ర ద్వారా తెలుస్తున్నది.

నారాయణమూర్తి వేసవికాలపు సెలవులలో ఇంటికి వచ్చునప్పటికి పెండ్లి పనులు చేయఁబడుచున్నవి. వైశాఖ శుద్ధ దశమినాఁడు సుముహూర్తము నిశ్చయింపఁబడి యావఱకే బంధువులకు శుభలేఖలు వ్రాయఁబడినవి. అయినను గృహమున నౌకరికొకరికి పడకపోవుటచేత ఎవ్వరు తిన్నగా శ్రద్ధవహించి పనిచేయక తమకంటపట్టు తటస్థముగా నూరకుండుచు వచ్చిరి. ఒక్క సత్యవతియు కొంత వఱకు సావిత్రియు పనిపాటులలో మిక్కిలి శ్రద్ధగా తిరుగుచుండిరి. నారాయణమూర్తి తల్లివలన ఇంటి స్థితియంతయు విని ఖేదపడి, అన్నతో మాటాడి యండఱిని కలుపవలెనని చూచెనుగాని యందువలను కార్యము లేకపోయెను. వేంకటేశ్వరులు తానొక్కఁడే గడించి తెచ్చుకొను ప్రయోజనకుండననియు, పెండ్లి కార్యము నిమిత్తము మున్నూరురూప్యములను కూడ తాకట్టు పెట్టవలసి పయిగా వచ్చు మార్గము లేక ముందు కుటుంబ భారమంతయు తనమీఁదనే పడు ననియు తలఁచి తానెలాగునైనను విడిపోయి వేఱుపడవలెనని మనస్సులో నిశ్చయించుకొన్నందున పయికి అతఁడాహేతువును చెప్పకపోయినను స్త్రీల కలహములు మొదలయిన కారణములు చెప్పి యింక కూడియుండుట పొసఁగనేరదని స్పష్టముగా చెప్పెను. అంతట వివాహములు వచ్చినందున లోపలనున్న ద్వేషమును మ్రింగి నలుగురును ఏమనుకొందురో యని యందఱును పయికి కలిసియుండిరి. వివాహములు యథావిధిగానే జరిగినవి కాని యందులో నిక్కడ చెప్పఁదగినంత విశేషము లేవియు కనఁబడలేదు. పెండ్లివారంతగా అలుగకపోయినను, పెండ్లివారి వెంట క్రొత్తబట్టల నిమిత్తము వచ్చిన మారపుచుట్ట మొకఁడు ముందుగా తనకు పీట వేసినారు కారనియు తనకు విశేష గౌరవము చేసినారు కారనియు అలిగి యొకదినము భోజనమునకు లేవక పెండ్లివారినందఱిని మూడు జాములవరకును మాడ్చుట మాత్రము కొంత విశేషము. ఆ దినమున నారాయణమూర్తి సాహసము చేసి పెండ్లివారందఱికిని బోధచేసి యాతనిని విడిచిపెట్టియే భోజనము చేయునట్లు చేయకపోయిన యెడల మఱికొన్ని విశేషములు పుట్టునుగాని అట్లు చేయుటవలన మఱునాటినుండి యాచుట్టమే ముందుగా భోజనమునకు వచ్చి కూర్చుండుటచే ఏ విశేషములకును అవకాశము లేకపోయినది. పురుషులలో నారాయణమూర్తియు స్త్రీలలో సత్యవతియు చేసిన యాదరణము వలన అన్ని లోపములును నివారణమై యెల్లవారును సంతోషించిరి. సుందరమ్మ భోజనముల వేళకు మాత్రము వచ్చి యివి లేవని యవి లేవని లోపము లెంచుచు వచ్చిన పేరంటాండ్ర నాదరించువారు లేరని వారి మీఁదను వీరిమీఁదను కోపపడునేకాని యొక్కపని నైనను చేసిన పాపమున పోయినదికాదు. సత్యవతి యొక్కతెయు వంటలో సావిత్రికి సాయము చేయుటయేగాక పేరంటాండ్రకు పసుపురాచి తాంబూలము లిచ్చి యాదరించుటలో యశోదమ్మకు తోడుపడి యే లోపమును లేకుండ వేయికన్నులున్నదానివలె ప్రవర్తించెను. అందుచేత సాధారణముగా పెండ్లిండ్లలో పోయెడిరీతిగా మూడు వివాహము

లొక్కసారిగా జరిగినను, ఇంటఁగలవస్తు వొక్కటియైనను పోలేదు. భాగ్యవంతుల యాఁడుబిడ్డ యైనను సత్యవతి యా ప్రకారముగా పనిచేయుట చూచి యా గ్రామములో పడుచులు పిలుపుపు పనివచ్చినప్పుడు దాసివలె పనిచేయవలయుననియు, అనుభవించునప్పుడు రాణివలె ననుభవింపవలయు ననియు, నేర్చుకొని యా ప్రకారముగా నడవనారంభించిరి. నోటితో నూఱునీతులను చెప్పుటకన్న చేతితో నొక్క కార్యము చేసి చూపినయెడల, అది యెంతో ప్రయోజనకరముగా నుండి పలువురను మంచిమార్గమున నడిపించును [1]

1. వీరేశలింగం పంతులుగారు అభిమాన పుత్రికగా చిత్రించారు సత్యవతిని.

ఏడవ ప్రకరణము

ఈ ప్రకారముగా వివాహములయి బంధువులను సాగనంపకముందే యొక దినమున యశోదమ్మకును పెద్దకోడలికిని పోట్లాట జరిగినది. ఒకనాఁడు సుందరమ్మ కూఁతురు రామానుజమ్మ చేతిలో జామపండును పెట్టుకొని యాడుకొనుచుండఁగా, చిన్న పెండ్లికూఁతురు సూరమ్మవచ్చి మంచిమాటలు చెప్పి పిల్లదాని చేతిలోని పండు పుచ్చుకొని సగము తాను తిని తక్కిన సగమును మరల చేతిలో పెట్టెను. అది యేలాగుననో సుందరమ్మ కంటఁబడి చిన్న తోడికోడలిమీఁద కోపపడి తిట్టెను. ఆ కేకలు విని యశోదమ్మ లోపలినుండి వచ్చి చిన్నకోడలిమీఁది పక్షముచేత తానందుకొని యిలెగిరిపోయినట్లుగా జగడమాడెను వా రిరువురును మాటలలో ఒకరి కొకరు తీసిపోవువారు కారుగనుక చిత్రవిచిత్రముగా వన్నెలును చిన్నెలును కల్పించి తిట్టిన తిట్టు తిట్టకుండ భాషలో నున్న కానిమాటల నన్నిటిని ఉపయోగింపసాగిరి. లక్ష్మీనారాయణగా రది విని సహించి యూరకుండలేక భార్యను కూకలువేసి జగడము మానుమని తిట్టిరి కోపావేశముచేత దేహము తెలియక యశోదమ్మ "లోకువయినదాన్ని నన్ను తిట్టకపోతే మీ కోడలిని తిట్టడానికి నోరు పడిపోయిందా?" అని మగని నెదిరించెను ఎంత శాంతాత్ముల కయినను ప్రాణము విసిఁగినప్పుడు కోపము రాక మానదుగనుక, లక్ష్మీనారాయణగా రప్పుడు కోప మాపుకోలేక భార్యను మూలనున్న కఱ్ఱతో నొకదెబ్బ వేసిరి. అందుమీఁద నావిడ గోలుగోలున నేడ్చుచు పెద్దపెట్టున శోకమున కారంభించెను. ఇంతవఱకును గదిలో మంచముమీఁద పరుండి వేడుక చూచుచున్న వేంకటేశ్వరులు లోపలినుండి లేచివచ్చి తల్లిమీఁది కోపమున భార్యను చితుకఁగొట్టెను. అప్పుడు సుందరమ్మ యింట పీనుఁగు వెడలినట్లు తల విరియఁబోసికొని క్రిందపడి దొర్లుచు ఊరును వాడయు వినఁబడునట్లుగా పెద్దపెట్టున రోదనము చేయ మొదలుపెట్టెను. సాధారణముగా మూర్ఖురాండ్రకు తమ కార్యమును సాధించుకొనుటకు యేడుపే ముఖ్యసాధనమయి యేనిమిషమున కావలసిన ఆ నిమిషమున సిద్ధముగా నుండును స్త్రీలను విద్యావంతులఁగా జేసి యైకమత్యమువలని లాభము తెలిసికొనునట్లు చేసినంగాని వారు వివేకము గలవారై పోరులేక కూడియుండి 'యొకయింట నూఱు జుట్లిముడును గాని రెండు కొప్పు లిముడ' వన్న సామెత అసత్యము చేయఁజాలరు.

తరువాత పెండ్లికివచ్చిన చుట్టము లందఱును తమ తమ గ్రామములకు వెళ్ళిపోయిరి. యశోదమ్మకు మిక్కిలి ప్రేమ యగుటచేత మఱందలిని మేనకోడలైన సూరమ్మను తనయొద్దనే మఱికొన్ని దినము లుంచుకొనెను. సూరమ్మ చిన్నప్పటి నుండియు నల్లరిగా తిరిగినది కనుక, ఏవో దుడుకుచేష్టలు చేయుచు నెల్లవారితోను జగడమాడి యత్తగారితో నందఱిమీఁదను చాడీలు చెప్పుచుండును. ఆ మాటలు నమ్మి యశోదమ్మ జగడమునకు వచ్చిన యెల్లవారిని తిట్టుచుండును. ఒక్క సత్యవతి తప్ప తక్కినవా రందఱును మరల జగడ మాడుచుండుటచేత, ఇంట నిత్యమును ఏదో యొక విధమున వివాదము సంభవించుచునే యుండును. అందులో ముఖ్యముగా యశోదమ్మకును సుందరమ్మకును జరిగెడు పోట్లాట చూచినవారి కీయిల్లు విడిచిపెట్టి యెప్పుడు లేచిపోయి సుఖింతుమా యను బుద్ధిపుట్టక పోదు. సత్యవతి కోపపడకపోయినను సూరమ్మను దగ్గఱకు పిలిచి మంచిమాటలతో బుద్ధి చెప్పుచు వచ్చుటచేత కుక్కకు నేయి పడనట్లాహితవచనము లాచిన్నదానికి పడక మనసులో కోపము పెట్టుకొని సూరమ్మ ప్రతి దినమును అత్తగారితో సత్యవతిమీఁద నేరములు చెప్పుచుండును. ఆ మాటలు పట్టుకొని యశోదమ్మ నిష్కారణముగా నిత్యమును తిట్టి కొట్టి సత్యవతిని కోసిపెట్టుచు వచ్చినను మాఱెదురుమాట లేకపోవుటవలన పయి కేమియు కాన రాకుండెను. మూఢురాండ్రగుటచేత మన స్త్రీలు సాధారణముగా నెదురుతిరిగి వారిజోలికి పోక తమకు లోఁబడి లోకువగా కనఁబడు వారిమీదనే యందఱిమీఁది కోపమును గనఁబఱుతురుగనుక అత్తగారివలన సత్యవతికి తొలుగుబాధ యింతింతని చెప్పనలవి కాదు. అట్లున్నను సత్యవతి చాటుననైనను అత్తగారు మంచిదికాదని చెప్పుటకాని మనసులో నయినను కోపము పెట్టుకొనుట కాని యెంతమాత్రమును లేదు. తల్లికి సుందరమ్మతోడిపోరు చూచి కొంతకాల మిద్దఱిని దూరముగా నుంచుట యుక్తమని తలఁచి భార్యనుతల్లిని తనతోఁగూడ రాజమహేంద్రవరము తీసికొనిపోవలెనని నారాయణమూర్తి యాలోచించుచుండఁగా ఇంతలో లక్ష్మినారాయణగారు రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళవచ్చెదనని చెప్పి యెవ్వరికిని తెలియకుండ కొంతసొమ్ముతో కాశీయాత్రకు ప్రయాణమయి విశాఖపట్టణము చేరి యుత్తరము వ్రాసిరి. ఆ యుత్తరము వచ్చినతోడనే యింట నందఱును కొంత విచారించి యేలాగుననైన నాతని మరల నింటికి రప్పింపవలెనని చూచిరికాని యిఁక దారిలో నాతనిని పట్టుకొనుట దుర్ఘట మనియెంచి యా ప్రయత్నమును మానుకొనిరి.

తరువాత నారాయణమూర్తి తల్లి మొదలయినవారితో రాజమహేంద్రవరమునకు వెళ్ళుటకు ప్రయాణములగుచు వచ్చెనుగాని యున్నయూరి నొకపట్టున వదలలేక మంగళవారమని యొకనాఁడును, శుక్రవారమని యొకనాఁడును, అష్టమి నవములని కొన్ని దినములును వర్జ్యమని యొకసారియు తిథివారనక్షత్రములు మంచివి కావని కొన్నిదినములును యశోదమ్మ జరపినమీఁదట తుదకు త్రయోదశినాఁడు ప్రయాణము

నిశ్చయించుకొని యుండఁగా, ఇంతలో నేకాదశినాఁడామెకు జిగటవిరేచనము లారంభమయి విశేష జ్వరముకూడ నగపడెను. మొదట రెండుమూఁడుదినములు కూరగాయవైద్యము చేసిరి. కాని దానితో రోగము మళ్ళక మఱింత ప్రబల మయి నందున మందిచ్చుటకయి పూజారి శరభయ్యను తీసికొనివచ్చిరి. అతఁడు చేయిచూచి యీ రోగము మేహకారకమునుమీఁద పుట్టినదని చెప్పి మూఁడు దినములలో విరేచనములు టక్కున కట్టించెదనని పదిరూపాయ లొప్పించుకొని యేవేవో మందులు వేయ మొదలుపెట్టెను. వ్యాధి యంతకంతకు ప్రబలుచునే యున్నను వైద్యుఁడు వచ్చి ప్రతిదినమును చేయి చూచుచు విరేచనములు తగ్గకపోయినను ఒకదినముకంటె నొక దినము చేతిలోగుణ మగపడుచున్నదనియు, క్రమక్రమముగా కుదురవలెనుగాని విరేచనము లొక్కసారి కట్టుట మంచిది కాదనియు అందుచేతనే తాను నిమిషములో విరేచనములు కట్టింపగలిగియు దాని నిమిత్తమయి యంతగా పనిచేయక మూలమును కనుఁగొని మేహకారక విషయములో విస్తారముగా పనిచేయు చున్నాననియు, చెప్పి ఆవు మజ్జిగతో అన్నము పెట్టించుచుండెను. అందుచేతనామె యంతకంతకు బలహీనురాలయి లేవలేక మంచము పట్టెను. కొన్ని దినములకు మెల్లగా మీఁగాళ్ళమీఁద ఉబ్బారంభమయి క్రమక్రమముగా పయికి ప్రాకసాగెను. అది చూచి నారాయణమూర్తి మొదలయినవా రామె జీవించుటయే దుష్కరమని తలఁచికొనిరి. తనచేతిమీఁదుగా నెందఱినో కడతేర్చి యున్నవాఁడుగనుక[1] వైద్యుఁ డాసంగతి నావలికే కనిపెట్టి ప్రాణము పోయినమీఁదట తనసొమ్ము రాదని యెఱిఁగి యేదో మిషపెట్టి ముందుగానే సొమ్ము లాగవలెనని నిశ్చయించుకొని యీపూట చింతామణి వేయక పోయినయెడల కార్యము లేదనియు తాను చెప్పినట్లు పథ్యము నడపక పాడుచేసినారనియు, ఆ యౌషధము తనయొద్ద లేదు గనుక వేరే యొకనమ్మక మయినస్థలములో కొని తీసుకొని వచ్చుటకు పదిరూపాయలు నిమిషములమీఁద కావలయుననియు చెప్పెను. వేంకటేశ్వరులు తనపెట్టెలో ముప్పదిరూపాయలున్నను ఏమియు లేని వానివలె నటించెను నారాయణమూర్తి నిజముగానే తనయొద్ద నేమియు లేక యేమి చేయుటకును తోఁచక విచారించు చుండెను. సత్యవతి ఆ సంగతి యెఱిఁగి భర్తను చేసైఁగచేసి గదిలోనికి పిలిచి తనమెడలోని కాసులు నాలుగు తీసి చేతిలో పెట్టి యవి అమ్మి వైద్యున కిచ్చి మంచిమందు వేయింపవలసిన దని యాత్రముతో చెప్పెను. పుట్టినింటివారు పెట్టిన భార్యసొత్తు నమ్ముటకు మనసు కొల్పక యతఁడు సంశయింపసాగెను

సత్య——మీరెంతమాత్రమును సందేహపడవద్దు. నా ప్రార్థన విని యీ కాసులను యెవరికైనా అమ్మివేసి వేగిరము మందు వేయించండి బ్రతికివుంటే నగలు యెప్పటికయినా వస్తవిగాని పోయిన ప్రాణము మళ్ళి రాదు.

---

1 నాటు వైద్యులనుగూర్చి వివేకవర్ధని పత్రికలో పంతులుగారెన్నో వ్యాసాలు వ్రాశారు. వైద్యులు అనే వ్యాసం సం॥ 1881 ఫిబ్రవరి వివేకవర్ధనిలో వుంది.

నారా—విష్కారణంగా నీ నగ పోవడమేకాని నాతల్లి దక్కేజాడ కనపడడం లేదు. నేను నీకే సొమ్ము పెట్టకపోవడం సరిగదా నీకు పుట్టింటివారు పెట్టినసొమ్ము కూడా తీసుకోవడానికి నాకు చేతులు రావడంలేదు.

సత్య—నేనే మీ సొమ్మునై యుండగా దీనిని తీసుకోవడానికి మీరెందుకు సంశయిస్తారు? మీరు బాగావుంటే నాకు నగలు లేకపోయినా విచారంలేదు. ప్రాణం వున్నంతమట్టుకు మనము చెయ్యదగిన ప్రయత్నము మనము చెయ్యవలెను మీరు వృథాగా కాలం పోగొట్టుతూ వున్నారు. ఇక నామాటకడ్డం చెప్పక వేగిరం తీసుకుని వెళ్ళండి.

అని బలవంతపెట్టంగా, అతఁడు మఱియొకమార్గము కనఁబడనందున విధిలేక విచారముతో నాయుగుకాసులు తీసికొనిపోయి విక్రయించి పదిరూపాయలను వైద్యుని చేతిలో పోసెను. అత్తగారికి రోగము వచ్చినది మొదలుకొని సత్యవతియే యామెను కనిపెట్టుకొని యుండి సమస్తోపచారములను చేయుచుండెను అందులోను ముఖ్యముగా నామె మంచ మెక్కినది మొదలుకొని రాత్రియు పగలును మంచము విడువక, మంచినీళ్ళిచ్చుచు, కాళ్ళను చేతులను పట్టుచు, తాపము పోవునట్లు విసరుచు, వైద్యుఁడు చెప్పిన ప్రకారము కడుపు మొదలయినవి కాచి, కావలసిన పట్లు వేయుచు, మందులు నూఱుచు, మలమూత్రములు మంచములోనే యైనను రోఁతపడక విసుఁగుకొనక తీసి బయటవేయుచు కావలసినప్పుడు లేవఁదీసి పరుండఁ బెట్టుచు, కడుపున పుట్టిన బిడ్డకంటె నెక్కువగా పనులు చేయుచుండెను సావిత్రి పథ్యపానములు చూచుచు ఇంటనున్నవారి కందఱికిని వంట పెట్టుటయిన తరువాత కొంతసేపు తల్లివద్ద కూరుచుండి వ్యసనపడుచుండెను సీతయొక్కతయే సత్యవతి యందు మిక్కిలి ప్రేమకలది గనుక చిన్నతన మగుటచేత తల్లి దేహస్థితి తిన్నగా తెలియకపోయినను మందులు నూఱుట మొదలయిన పనులలో వదినగారికి తోడు పడుచుండెను సుందరమ్మ యెవ్వరైనను వచ్చినప్పుడు బిడిబిడియేడ్పు లేడ్చుచు వచ్చినను అత్తగారి కొక్కపనియైనను చేసినదికాదు. యశోదమ్మ కంతకంతకు దినములు దగ్గఱపడుచుండెను. చివర కందఱును ఆమె బ్రతుకునన్న యాశ వదలు కొనిరి. అందఱును తొందరపడి వైద్యుని నిమిత్తమె పరుగులెత్తుచున్నప్పుడు శరభయ్య మొగము చాటు వేసెను. అప్పుడొక వైద్యుఁడు వచ్చి తనకు రెండు రూపాయ లిచ్చినయెడల రెండుగడియలలో రోగము మళ్ళఁచెదనని చెప్పఁగా, కన్నులవెంబడిని నీరుకార విసనకఱ్ఱ చేతఁబట్టుకొని విసరుచున్న సత్యవతి తన చెంగుననున్న రూపాయలు విప్పి చేతిలో పెట్టి మందు వేయించెను. అటుతరువాత ఏమందువేసిన బ్రతుకునోయను నాసచేత నతఁడు వైద్యుఁడౌనా కాఁడాయని విచారింపక యెవ్వరేది యిచ్చినను దానినెల్ల మ్రింగఁ గలిగినంతవఱకు నోటిలో పోసిరి ఆమె యించుమించుగా నెలదినములు మంచముమీఁద నున్నను ప్రాణము పోవు వఱకును తెలివిగలిగియే యున్నది. ఆమె వెనుక సత్యవతి నెంతబాధపెట్టినను,

ఆపత్కాలమందు తనకు చేసిన యుపకారము చూచి మిక్కిలి సంతోషించి కోడలిని దగ్గఱకు పిలిచి కౌఁగలించుకొని కన్నుల నీరు పెట్టుకొని "నీవు మా యింటికి కేవలమూ మహాలక్ష్మివి. నేను నీవిషయంలో చేసిన తప్పులు క్షమించి మఱచిపోవలెను. నేను యింకొకజన్మమందు నీ కడుపునపుట్టి నీ ఋణము తీర్చుకోవలెనని దేవుణ్ణి ప్రార్థిస్తాను" అని చెప్పి మొగమునకు చేతులడ్డము పెట్టుకొనెను సత్యవతియు నేదో చెప్పవచ్చి దుఃఖముచేత నోరుతడఁబడక కన్నులనీరుకార్చుచు నూరకుండెను. ఇంతలో యశోదమ్మ కవసానదశవచ్చినందున మంచముమీదనుండి క్రిందకు దింపుటకయి వేంకటేశ్వరులను పిలువఁగా నతఁడావఱకే నక్షత్రము మంచి దౌనో కాదో, తల్లిని వీధిలో పెట్టవలెనో లేదో తెలిసికొనివచ్చుటకై సిద్ధాంతి యింటికి పోయియున్నందున కనఁబడ నేలేదు అప్పుడు నారాయణమూర్తి మొదలయిన వారు కిందచాపమీఁద ఆమెను పరుండఁబెట్టిరి. ప్రాణము పోయినతరువాత చుట్టు పట్లవారు చూడవచ్చినప్పుడు సుందరమ్మ యేడిచినంత బిగ్గరముగా కేకలు వేసి యేడ్చినవారు మఱి యెవ్వరును కనఁబడలేదు. ప్రాణము పోయినతరువాత వేంకటేశ్వరులువచ్చి యేల వీధిలో పెట్టలేదని తమ్ములమీఁద కోపపడ మొదలుపెట్టెను గృహ యజమానురాలు పోయినప్పు డెల్లే ప్రకారముగా నుండునో యందఱకును తెలిసియుండును గనుక వారియేడుపులును పెడబొబ్బలును వర్ణింపవలసిన పనిలేదు. అది పట్టణము కాకపోవుటచేత మోచుటకు డబ్బియ్యవలసిన యక్కఱలేకయే బంధువులు నలుగురువచ్చి సహాయపడి శవమును తీసికొనిపోయి దహనాది కృత్యములు జరిగించిరి, తరువాత పది దినములు జరగవలసిన కర్మలు యధావిధిగా జరిగినవి, ఉత్తరక్రియల నిమిత్తమయి వ్యయపడిన సొమ్ములో విస్తారభాగము సత్యవతి కాసులనమ్మిన సొమ్మేయైనను వేంకటేశ్వరులు కూడ కొన్నిరూపాయలు ఖర్చు పెట్టవలసివచ్చెను. అందుచేత తాను ఋణములు పాలగుచున్నాననియు అందఱిని కూరుచుండఁబెట్టి మేపలేననియు, వేంకటేశ్వరులు విసుగుకొనుచు పది దినములలోనే తక్కినవారు వేరుండవలయునని యభిప్రాయము కనఁబరిచెను అందుచేత నారాయణమూర్తి సావిత్రిని చెల్లెలిని తమ్ముల నిద్దఱిని భార్యను తీసుకొని రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళుటకు నిశ్చయించుకొనుచుండెను. తల్లినగలు న్యాయముచేత కొమార్తెకు రావలసినను తగవులుపడక వదినెగారియొక్క అన్నగారియొక్కయు ఇష్టప్రకారముగా వారికే యిచ్చివేసి, పాత్రసామాగ్రి వారు కోరినంత వారికివదలివేసి తక్కినవారినందఱిని తనవెంటఁ దిసికొని నారాయణమూర్తి రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

నారాయణమూర్తి కుటుంబసహితముగా రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించిన తరువాత కొన్ని మాసములు సుఖముగా నుండెను. ముంగొండాగ్రహారమున నారాయణమూర్తితో నున్న కాలముననే సత్యవతికి గర్భము నిలిచినందున నీళ్ళాడుటకై పుట్టింటికి వారామెను పెద్దాపురమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. పెద్దాపురములో రాఘవయ్యగారి యిల్లు మాధ్వు లునిచిన "పీర్లపంజా" కు సమీపముగా నుండెను. సత్యవతి తానా (పంజా) కథను విన్నప్పుడు ముప్పది మూడుకోట్ల దేవతలును పలదేవతలును గ్రామదేవతలు గృహదేవతలును చాలక హిందువులకు తురక దేవతలు కూడ కావలసివచ్చినారాయని యాశ్చర్యపడసాగెను [1] సత్యవతి తల్లియైన శ్యామలాంబయు చిన్నప్పటినుండియు పట్టణవాసమున మెలఁగినదగుటచేతను చదువుకొన్నదగుటచేతను సాధారణముగా తన యీడు స్త్రీలకుండు వెట్టియాచారమును మూర్ఖత్వమును లేనిదై లేనిపోని యుపవాసములుచేసి దేహము చెరఁగొట్టుకొక యిల్లు శుచిగా నుండుటయందును వేళపట్టున భోజనము లమర్చుటయందును మిక్కిలి శ్రద్ధ వహించుచుండును అందుచేత రాత్రియు పగలును నిత్యము నొక్కవేళకు భోజనము లగుచుండుటయు ధనవంతులకు సాధారణముగానుండు రోగములును రొచ్చులును లేక యింట నెల్లవారును మంచి యారోగ్యదశ గలిగియుండుటయు చూచి, ఆ యూరివారందరును మిక్కిలి వింతపడుచుందురు. ఆమె యోగ్యతకు తగినట్టుగానే కోడలు కూడా మిక్కిలి గుణవంతురాలును విద్యావంతురాలు నయియుండెను ఆ చిన్నదాని పేరు జానకమ్మ. ఆమె యంతగా రూపవతి కాకపోయినను గుణవతి యగుటచేత భర్తకా చిన్నదానియందుఁగల ప్రేమమింతంతయని చెప్పనలవికాదు. ఆ దంపతుల పరస్పరానురాగము చూచినవారెల్లను భార్యాభర్త లేక దేహ మన్నమాట వీరియెడ సార్థకమయ్యెనని మెచ్చుకొనుచుందురు లోకములో మూఢు లనేకులు తమ భార్య లెంత సుగుణసంపద గలవారయినను పయితోలు తమ కన్నుల కింపుగా లేదని యా ముద్దరాండ్రను విడిచి నరకకూపము

1. కాళ్ళకూరి నారాయణరావుగారు 'కారణంలేని కంగారు' అని ఒక ప్రహసనం రాశారు. అందులో ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా పెద్దాపురంలో హిందువులు కూడా మహమ్మదీయుల పీర్లను పూజించే సంగతి ప్రస్తావించారు. ఆయన యీ ప్రహసనం 1920 ప్రాంతాలలో ప్రకటించారు.

వకు ప్రథమ సోపానములుగానుంతి యౌవనమదాంధులు కన్నులను భ్రమింపఁజేసి తేనెమాటలనుపాశములచే వారి నాకర్షించి గోతిలో పడద్రోయ నవతరించి వ్యభిచారఘే కులవృత్తిగాఁ గల యపరమృత్యుదేవతల వలలలో తగులుకొని యిల్లును శరీరమును గుల్లచేసికొని నిందలపాలగుదురు. అట్టి బుద్ధిహీనులీ దంపతుల చరిత్రమును వినియు కనియు బుద్ధితెచ్చుకోవచ్చును అత్తగారికి జానకమ్మ యన్న రెండవప్రాణము; ప్రతి విషయమునందును వారిద్దఱిదియు నొక్కమాట. లోకములోని మూఢ వనితల యందువలె అత్తగారును కోడలును తారసించునప్పుడు పిల్లియు ఎలుకయు తారసించినట్లుండక లక్ష్మియు సరస్వతియు కలసి నట్లెంతో హృదయరంజకముగా నుండును. ఆ యింట కోడలికమన్నమాట కర్ణకఠోరముగా నుండక చెవుల కమృతతుల్యముగా సోకును. సత్యవతియు జానకమ్మయు దేహములు వేఱైనను ప్రాణమొక్కటియే యన్నట్టు కలసిమెలసి యుందురు. వారిరువురకును గల చెలికారములవలని సుఖమనుభవించి తీరవలసినదేగాని చెప్పతీరదు. "పిండిబొమ్మనుజేసి పీటమీఁద పెట్టిన, అమదిక్కతనమున కల్లలనాడిన" దన్న సామెత యే యుగములోనిదో యని వీరియింట నుండువారికెల్లను తోచును. ఏ యూరువారి కాయూరు వారును ఏ గుణమువారి కాగుణము వారును సరిపడుదురన్నమాట వీరిని చూచినచో సిద్ధాంతమగును. ఇద్దఱును సమాన గుణవతులేయని చెప్పవచ్చినను విద్యాబుద్ధుల యందు జానకమ్మ సత్యవతినిజూచి నేర్చుకోవలసినయంశము లనేకములున్నవి. సత్యవతి పుట్టింట నున్నంతకాలములో నడతవిషయమునను జానకమ్మ ఎన్నో సంగతులను నేర్చుకొని యెంతో వృద్ధిపొందెను చమవెఱుఁగని స్త్రీలు చేసినట్లుగా వారెప్పుడు పరులదోషములను చెప్పుకొనుచు కాలము గడపరు పనిపాటులయిన తరువాత తీఱిక కలిగినప్పుడేదో పుణ్యాంగనా చరిత్రమును చదువుచునో లోకోపకార విషయమున ప్రసంగించుచునో ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు [1] అత్తలును, కోడండ్రును, భార్యలును, భర్తలును, ఈ ప్రకారముగా గుటుంబములో అన్యోన్యమైత్రి కలిగి యున్నచో, ఆ గృహమే భూలోకస్వర్గమని చెప్పవచ్చును; వారియింట రాఘవయ్యగారి ముత్తవతల్లి మాత్రమీ సమాజములో కలియని దొక్కతెయున్నది ఆమెకిప్పుడు దాదాపుగా డెబ్బదిసంవత్సరములు ఉన్నవి రాఘవయ్యగారి తాతగారామెను ముసలితనములో వివాహము చేసికొని యామెవలన సంతానము కలుగక మునుపే లోకాంతరము చేరెను. ఆమె పేరు పార్వతమ్మ ప్రొద్దు జరగనప్పుడు జానకమ్మయు, సత్యవతియు "అవ్వా!" అని పిలిచి పూర్వకాల కథల నడుగుచు వేడుకగా ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు. ఆమె కీకాలపువారి నడతలును వస్తువులును క్రొత్తగా నుండును

---

1. 'సంఘ దురాచార నివారణమునకు స్త్రీ విద్య యావశ్యకము-' 1880 మార్చి వివేకవర్ధని.

ఈ ప్రకారముగా నుండఁగా నొకనాఁడు చంద్రగ్రహణము పట్టెను పార్వ తమ్మ పట్టుస్నానము చేసివచ్చి తడిబట్ట విడిచి పొడిబట్ట కట్టుకొని విడిచినబట్టను దణ్ణెముమీఁద నారవేయుటకయి దొడ్డిలోనికి వచ్చునప్పటికి సత్యవతియు, జాన కియు చంద్రుని వ్రేలితో చూపుచు గ్రహణము విషయమై యేదో మాటాడుకొను చుండిరి. అది చూచి పార్వతమ్మ ముక్కుమీఁద వ్రేలువేసికొని దిగులుపడి మాట లేక నిలుచుండెను.

సత్య—అవ్వా ! యేమి యీలాగు తెల్లపోయి నిలుచున్నావు ?

పార్వ—ఏమి అవ్వ ? కొంపముంచి వేసినావు మా కాలంలో యెన్నడూ గ్రహణం వచ్చిందంటే కడుపుతో వున్నవాళ్ళు గదిలోపలుండి కడు పుట్టుకు ఒచ్చినా శుద్ధమోక్షం అయ్యేదాకా గడపదాఁటి యివతలకు వచ్చి యెరుగరు యిది యేమి విరుద్ధమే? యిదియేమి విరుద్ధమే ?

సత్య—నవ్వుచు అవ్వా ! వస్తే యేమి ?

పార్వ—ముసలిదాన్ని; నా మాటలు నీకు చీమకుట్టినట్టయినా వుండలేదు. యెదురుకెదురు నామాట వేళాకోళంగా వుండి నవ్వుతూ వున్నావు రేపు పుట్టే పిల్ల వాడికి ముక్కో కాలో వంకరవచ్చినప్పుడు పెద్దదానిమాట విన్నాను కానుగదా అని అప్పుడు విచారిస్తావు

సత్య—అవ్వా ! యెవళ్ళకైయినా గ్రహణం మొరికిరావడం నీవు చూశావా?

పార్వ—నా అన్నగారి కుమారుడు నా మేనల్లుడికి ముక్కుకాడ వేలెడు మొఱివచ్చింది. మా వదినెగారు గ్రహణం పట్టినప్పుడు యివతలకు రాకపోయినా మంచముమీఁద పడుకొని కదిలిందట ! అందుమూలముగా ఆ మొరికి వచ్చింది గ్రహణం పట్టినంతసేపూ కడుపుతో వున్న వాళ్ళు కాలూచెయ్యీ అయినా కదప కూడదు. యేవి కదిపితే దానికల్లా మొరికివస్తుంది. ఏమే సత్యా! యింకా కదలవు ? నా మాట వట్టి బూటకంకింద కట్టివేసినావా యేమిటి ?

సత్య—అవ్వా! ఆలాఅనుకోకు ఈవఱకే చంద్రుణ్ణి చూచినాను గనుక ఇఱ మళ్ళీచూడడంచేత వచ్చేది యేమీలేదని అట్టే నిలుచున్నాను. నీ ఆజ్ఞ అయితే చూడడం మానివేస్తాను

పార్వ— నీవు నమరూ బెదురూలేకుండా మాట్లాడుతూవున్నావు. పిల్లవాడు యేమైపోతాడోఅన్నభయం నీకు యిప్పటికీ పుట్టలేదు. నీకు తెలిసిన మెట్టవేదాంతాలు నాకు తెలియవు ఈ కాలంలో యింతలేసి వాళ్ళకూ పెద్దవాళ్ళమాట అంటే లక్ష్యంలేదు.

సత్య—అవ్వా ! కోపపడకు యిదుగో వస్తూవున్నాను నిద్దర పట్టకుండా వున్నది మీకాలపుకబుర్లు యింకా యేమయినా చెపుదూ. నీవు మొగుడితో కాశీ యాత్ర వెళ్ళినావుగదా దోవలో యేమేమి చూచినావు ?

పార్వ—ఆకాలపు కబుర్లుచెపితే మీకు యిప్పుడు నవ్వులాటగా వుంటుంది. పూర్వం కాశీవెళ్ళినవాడూ కాటికి వెళ్ళినవాడూ వక్కటే అని చెప్పేవారు అప్పుడు మళ్ళీవచ్చిందాకా యింట్లో యెవ్వరికీ బ్రతికివున్నారన్న ఆశలేదు. ఇప్పుడు రెణ్నెల్లలోనే దుడుగూడుడుగూ కాశీ వెళ్ళినామని యిట్టేవస్తారు నిజంగా వెళుతారోలేదో తెలియదు.

సత్య—అవ్వా! నీవు కాశీ యెందుకు వెళ్ళినావూ?

పార్వ—నాచిన్నతనంలో నన్ను సన్నిపాతపట్టుకుని యెన్ని వైద్యాలు చేయించినా యెన్ని దివ్యస్థలాలకు వెళ్ళినా యెన్నితీర్థాలలో స్నానాలు చేసినా వదిలింది కాదు. సోదికి వెళ్ళినప్పుడు కాశీకివెళితే వదులుతానని చెపితే మావారు నన్ను తీసుకొని వెళ్ళినారు.

సత్య—అవ్వా! దోవలో జగన్నాధం చూచినావా?

పార్వ—అయ్యో! జగన్నాధమే చూడకపోతే యింకా యేమివున్నది? స్వామివారిప్రసాదం యింకా నావద్ద కొంచెము వున్నది రేపు మడికట్టుకొన్నపుడు జగన్నాధం బుట్టలోనుంచి తీసి నీకుకొంచెం పెడతాను. అక్కడ ప్రసాదం యిచ్చే వాళ్ళు జగన్నాధపు మంగలవాళ్ళు. మనం దాన్ని కళ్ళ కద్దుకొని తినక మంగలవాడి ప్రసాదం వద్దంటే తక్షణం కళ్ళుపోతవి

సత్య—అవ్వా! జగన్నాధస్వామికి కాళ్ళుచేతులూ లేవంటారు నిజమేనా?

పార్వ—దానికి కారణం చెపుతాను విను అతని పేరుజ్ఞాపకం లేదు యెవరో కాని గొప్పరాజు వుండేవాడు. ఆ రాజు కోట్లకొద్దిసొమ్ము ఖర్చుచేసి గొప్ప దేవుడి గుడి కట్టించి దానిలో వుంచడానికి తగిన దేవుణ్ని చేయించవలెనని కాశీపనివాళ్ళను పిలిపించి దివ్యసుందర విగ్రహం గల దేవుణ్ని చేసుకురమ్మని చెప్పినాడు.

సత్య—అలాగు యెవరైనాచేసి తీసుకువచ్చినారా?

పార్వ—లేదు విగ్రహం బాగానుండకపోతే బుర్ర తీసి వేయిస్తానని రాజు భయపెట్టడ-చేత పనివాళ్ళు యెవళ్ళూ వచ్చినారుకారు ఇలా కొంతకాలం జరిగిన తరువాత ఒకనాడు.ఒకముసలివాడు వులి సుత్తి పుచ్చుకొనివచ్చి నీవు కోరిన విగ్రహాన్ని చేస్తానని రాజుతో చెప్పినాడు. విగ్రహం బాగావుండకపోతే తలతీసివేయిస్తానని రాజు చెప్పినా జడియక అందుకే వప్పుకొని వక్కటి మాత్రం కోరినాడు.

సత్య—యేమికోరినాడు?

పార్వ—నేను విగ్రహంచేస్తూ వున్నంతకాలము యెవరూ లోపలికి రాకూడదు అలావస్తే చెడిపోతుందని రాజుతో చెప్పి వప్పించి గుళ్ళో ప్రవేశించి లోపల తలుపు గడియ వేసుకొన్నాడు. రాత్రిపగలూకూడ వక్కమోస్తరుగా గుళ్లో టక్కూటక్కూసుత్తిదెబ్బలు వినబడుతూవుండేవి. ఈ ప్రకారముగా మూడు నెల లయిన తరువాత రాజు యింక చపలత్వం పట్టలేక గుడిగోడలు పగలుకొడుతూవున్నాడేమో అనుకుని తలుపుదగ్గిరకు వెళ్ళి కేకలు వేసినాడు. ఎంత కేకలు వేసిన పలుకకపోవడమే

కాకుండా గుడిఅంతా సుత్తిదెబ్బలు మరింత బిగ్గరగా వినపడడం మొదలు పెట్టేటప్పటికి రాజు జడిసి గునపాలు తెప్పించి తలుపులు బద్దలు కొట్టించి లోపల ప్రవేశించి చూడగా మొండికాళ్ళూ మొండిచేతులూ వున్న వక అందవికార మయిన బొమ్మ లోపల వున్నది.

సత్య—రాజు చూచి యేమి చేసినాడు?

పార్వ—యిటువంటి విగ్రహం చేసినావేమని రాజు అడిగేటప్పటికి ఆ ముసలివాడు మీరు కడతేరా చెయ్యనిచ్చినారు కారు. మీరు తొందర పడకపోతే యిదే దివ్యసుందర విగ్రహం అవునని చెప్పినాడు. అందుమీద రాజునకు కోపం వచ్చి శిరచ్ఛేదం చేయిస్తానని బయలుదేరేటప్పటికి "ఇదే జగన్నాథస్వామి అయి అందరూ కొలుస్తారు" అని పయికి యెగసి రాళ్ళలోనుంచి దూరి మాయమయి పోయినాడు.

సత్య— మనిషి రాళ్ళసందునుంచి యేలాదూరినాడు?

పార్వ— అతడు సామాన్యం మనిషి అనుకున్నావా యేమి? పరమేశ్వరుడే ముసలివాడయివచ్చి ఆ ప్రకారం చేసినాడు. అందుచేతనే జగన్నాథంలో దేవుడికి అంత మహాత్త్యం వచ్చింది ఆ స్వామివారి రథంకింద పడి చస్తే యెంతో పుణ్యం వస్తుందట. దిక్కుమాలిన కుంపినీవాళ్ళు యిప్పుడు యెవళ్ళనూ చావనియ్యరు. కిరస్తానీ, రాచరికంచేత యిప్పుడంతా మాలకూడు వచ్చింది వాళ్ళు యెప్పుడో వర్ణసంకరం చేస్తారు.[1]

---

1. వీరేశలింగం బాల్యాన్ని గురించిన కొన్ని విశేషాలు స్వీయచరిత్రలో పేర్కొన్నారు. తన తల్లిగారు, తండ్రి తల్లి, తాతతల్లి ముగ్గురూ తమ ఇంట్లో ఉండేవారు వాళ్ళు ముగ్గురూ కూడా పూర్వసువాసినులే. ఇంటిల్లిపాదికీ మగవలసు ఒక్క వీరేశలింగమే అయిన్న అవ్వ, ముత్తవ్వ చాలా ముద్దుచేస్తూ ఉండేవారు. ఎప్పుడూ ముత్తవతల్లితో పుక్కిటిపురాణాలతో కాలక్షేపం జరిగేవి. చిన్నపిల్లాడైన వీరేశలింగానికి బహుశా ఆ రోజుల్లో యీ విషయాలన్నీ ముత్తవ అయిన అక్కమ్మగారి మాటలయి ఉంటాయి.

"చదువ నియమించిన పాఠము రెండు మూడు సారులు చదువునప్పటికే వచ్చెను, వ్రాయనియమించిన కాగితములు గంటలోనే ముగింపగలిగినను, దినమంతయు చదువుచున్నట్టును, వ్రాయుచున్నట్టును నటించుచు, చేతిలో పుస్తకమునో తొడమీద కాగితములనో పెట్టుకొని మాటల కారంభించెడివాడను. నాతో మాటాడువా రెవ్వరందురేమో వినుడు. యథేచ్ఛగా మాటాడుకొనుటకు బాలురకు బాలురే కావలసియుందురుకదా? మా యింట నితర బాలురు లేరు. అందుచేత ప్రథమ బాల్యావస్థలోనున్న నేను వార్ధక్య మనెడు ద్వితీయ బాల్యావస్థలోనున్న నా ప్రపితామహిపరుండు గది గుమ్మమువద్దచేరి మెల్లగా నామెతో నేవో మాటలు వేయుచుండెడివాడను. కాలువిరిగి సదా మంచముమీదనే పరుండియుండెడి యామెయు కాలము జరగక నాతో నేదో పుక్కిటి పురాణమువేసి ప్రొద్దుపుచ్చుకొనుచుండెడిది. ఈ ప్రసంగం మధ్యమున మా యమ్మ యక్కడకువచ్చి మేము కథలు చెప్పుకొనుచుండగా జూచిన పక్షమున పాఠము నుపేక్షించుచున్నందుకు నన్ను అట్టి మాటలుపెట్టినందుకు ముత్తవ మీద కోపపడి

సత్య— అవ్వా! విషాదకరంగా సర్కారువారిని యెందుకు తిడతావు? వారు మనకు యేమి అపకారం చేసినారు? యిప్పుడుమాడు రోజుల్లో వేయించి కొలువలు తవ్వించి దేశం యెలా బాగుచేసినారో?

పార్వ— యేడిసినారులే. కులం పాడుచేసిన తరువాత యివన్నీ యెందుకు? సాగుమానాలు బొత్తిగా మాన్పించినారు గదా!

సత్య— నీ వెప్పుడైనా సాగుమానం చేస్తూవుండగా చూచినావా?

పార్వ— వక్కటిమాత్రం చూచినాను. నా కప్పుడు ఇరవయ్యేళ్ళకంటె యెక్కువ లేకపోయినా మావారు పోయేటప్పటికే యీ దిక్కుమాలిన కుంపినీవాళ్ళు సాగుమానం మానిపించేసినారు. ఆయేడే మానిపించినారని అంతటా వింతగా చెప్పుకునేవారు

సత్య— నీవు చూచింది మాకు చెపుతావా?

పార్వ— మా బంధువుదే వకడు డబ్బయియేళ్ళ ఆయన చచ్చిపోయినాడు. ఆయన మూడో పెళ్ళి పెళ్ళాము యింకా పెద్దమనిషి కాలేదు యేడేళ్ళు వున్నవి కాబోలును! మొగుడుచస్తే తిన్నగా యేడుపే యెరుగకపోయింది ఆ చిన్నదాని తండ్రి మహాతెలిసినవాడు. నిత్యకర్మలూ అన్నీ అయి అపరాహ్ణం తిరిగితేనేకాని భోజనము చేసేవాడుకాడు. మొగుడు పోయినప్పుడు పిల్లది వీధుకో ఆడుకుంటూ వుండగా తండ్రి యెత్తుకొని లోపలికి తీసుకువచ్చి సాగుమానంచేసే యెల్లకాలము స్వర్గములో మొగుడితో సుఖపడడమే కాకుండా మొగుడివంకవారినీ తండ్రివంక వారినీ కూడా తరింపచేస్తావని చెప్పేటప్పటికి సాగుమాన మంటే యేమిటో తెలియక మంచిదని వప్పుకున్నది. వెంటనే ఆ చిన్నదాని వంటినిండా నగలు పెట్టించి అలంకరించి మంచిచీర కట్టించి కొత్త పెళ్ళికూతురులాగు చేసి బాజాభజంత్రీలతో వూరేగిస్తూ శవంతో కూడా దూరంగా గోదావరివడ్డుకు తీసుకు వెళ్ళినారు అది చూడడానికి వూళ్ళోప్రజ వేలకొద్ది వెళ్ళినారు. పసుపూ కుంకమూ తెచ్చుకోవడానికి వూళ్ళోవుండే పునిస్త్రీలంతా వెళ్ళినారు. మొట్టమొదట మొగుడితల చిన్నదాని తల

పోవుచుండెను. ఆమె దాటిపోగానే మరల మేము మా లోకాభిరామాయణమును మొదలు పెట్టెదివారము. నే వింగ్లీషు నారంభించుటకు ముందే సంభవించిన యామె కైలాసప్రాప్తితో మా బాలవృద్ధ కథాకాలక్షేపములు పరిసమాప్తి నొందినవి

పుటలు 16, 17 స్వీ. చ, ప్ర. భా. (1982)

ఈ నవలలోని పార్వతమ్మగారి పాత్ర చిత్రణను వీరేశలింగం తన ప్రపితామహిని దృష్టిలోపెట్టుకొనే చేసిఉంటాడని చెప్పవచ్చు. ఇందులో వర్ణితమైన సతీసహగమనం ముచ్చట్లను వీరేశలింగం ముత్తవనుంచే విని ఉంటాడని ఊహించవచ్చు

1822 వ సంవత్సరకు తెలుగుదేశంలో సహగమనాలున్నట్లు వెన్నెలకంటి సుబ్బారావు స్వీయచరిత్ర ద్వారా తెలుస్తున్నది. పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు కూడా గ్రామదేవతలనే వ్యాసంలో ఈ విషయం వ్రాశారు.

మీఁద పెట్టి బ్రాహ్మణులు మంత్రాలు చెపుతూ యేమేమో కర్మలు చేయించి తరువాత చిన్నదాని నగలన్నీ తీయించి తండ్రి బ్రాహ్మలకు పంచిపెట్టినాడు.

సత్య— ముత్తైదులకు పసుపూ కుంకమూ యెప్పుడు పంచిపెట్టినారు?

పార్వ— చాలాకాలం అయింది. మరిచిపోయినాను అదివరకే కాబోలును పిల్లదానిచేత అందరికీ పసుపూ కుంకమూ యిప్పించినారు యెల్లకాలమూ అయిదోతనం వస్తుందని అప్పుడు పసుపూ కుంకమూ నేనూ పుచ్చుకున్నాను పిల్లదానిని కాష్ఠంమీఁద మొగుడిప్రక్కను పరుండబెట్టి బ్రాహ్మలు వూరికే మంత్రాలు చెపుతూ వుండగా వాయిద్యాలు చెవులు తడికలుకట్టేటట్టు వాయిస్తూవుండఁగా నాలుగు ప్రక్కలనూ తండ్రే కాబోలును నిప్పు ముట్టించేటప్పటికి— నేను చెప్పలేను. కళ్ళకు కట్టినట్టు వుండి నాకు వళ్ళు వణుకెత్తుతూ వున్నది.

సత్య— వినేవాళ్ళకు మాకే యిప్పుడు కళ్ళవెంబడిన్ని నీళ్ళువస్తూ వుండగా దగ్గర వుండి చూచినదానికి నీకప్పు డెంతవిచారం వేసిందో! యిలాగంటి క్రూర కృత్యం మానిపించినందుకు దొరలను నీవు తిడుతూ వున్నావే.

పార్వ— మనం ఆలాగు దూషించరాదు. శాస్త్రంలో చెప్పినదాన్ని దూషిస్తే కళ్ళు పోతవి. మనకు యెంత క్రూరంగా కనపడ్డా శాస్త్రం చెప్పినదాన్ని చేస్తే బహుపుణ్యం వస్తుంది. ఆ కాలంలో సమేతు యెక్కడనో లక్షకు వక్కతె వీర పతివ్రత సాగుమానం చేసేది కాని అందరూ చేసేవారు కారు. కాష్టానికి నిప్పు ముట్టించేటప్పటికి నాకు వళ్ళంతా చెమటపోసి దణకంపరమెత్తి నిలువలేక వెనుకకు వచ్చి స్పృహ లేకుండా పడిపోయినాను వంటికి మంట సోకడంతోటే చిన్నది కెవ్వున కేకవేసి వులిక్కిపడిలేచి యేడుస్తూ కిందకు దిగవురికింది అప్పుడు తండ్రి యెన్నో తిట్టి రూముపేపటిదాకా శాస్త్రంలో చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తాలన్నీ చేయించి మళ్ళీపరుండబెట్టినాఁడట. నేను అది చూడలేక యింటికి పరుగెత్తి వచ్చినాను, నాకు ఆ రాత్రి జ్వరం వచ్చి పదిరోజులదాకా నిద్దరలోసమేతు వులికి వులికి పడుతూ వుండేదాన్ని, అది బాగా జ్ఞాపకం. ఇప్పటికీ ఆ సంగతి తలపుకువస్తే భయంవేసి వళ్ళు జలదరిస్తుంది. అటుతరువాత తిరిగీ పరుండబెట్టిన తరువాత మళ్ళీ లేచి రాకుండా బ్రాహ్మలు వెదురుగడలతో గట్టిగా నొక్కిపెట్టి యేడుపు వినపడకుండా బాజాలు వాయించుమని వేదమంత్రాలు ఘోషిస్తూ నిమిషములో దహనం చేసివేసినారఁట! ఆ చిన్నది తరువాత పేరంటాలయి మావూరివద్దనే వకవూళ్ళో వెలిసిందట మా కాలంలో అటువంటి పతివ్రతలు వుండేవారు ఈ కాలపువాళ్ళు మగడువస్తే లేవనే లేవరు. మానాఁడు పట్టపగలు మొగడితో మాట్లాడితే అత్తగార్లు చంపివేసే

వారు. ఈకాలపువాళ్ళు అత్తా మామా వుండగానే మొగుడితో గుస గుస లాడుతారు. కాలమంతా చెడిపోయింది.

సత్య— అవ్వా! చాలా పొద్దుపోయింది యీపాటివెళ్ళి పడుకో.

అని యీరాత్రి యందరు వెళ్ళి పరుండి సుఖముగా నిద్రపోయిరి. సత్యవతి గ్రహణము చూచినసంగతి మఱునాటి కూరంతటను వ్యాపించి ముక్కుల మీఁద వ్రేళ్ళువేసకొని యెల్లవారును ఆశ్చర్యపడుచు సత్యవతికి పుట్టు బిడ్డ కేమివంక యుండునో చూడవలెనని యందఱును కొండంతయాశ పెట్టుకొని యుండిరి.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

సత్యవతి ప్రసవ మగువఱకును చెప్పవలసిన విశేషము లేవియు లేవు. మాఘబహుళ త్రయోదశినాడు సూర్యోదయ మయిన రెండు గడియలకు సత్యవతి సుఖముగా పురుషశిశువును ప్రసవ మయినది. ఆమె తల్లిదండ్రులు పూర్వాచారమునే నమ్ముకొని యుండు సత్యకాలపువారుకారు గనుక కొమార్తెను లంకణములు కట్టక యలసటపడి యున్న ప్రాణ మగుటచేత బొత్తిగా నిస్సత్త్వము కలుగకుండుట కయి బిడ్డను కన్నదినము మొదలుకొని చులకనగా నరిగెడు జావ మొదలయిన పదార్థములను పెట్టుచు వచ్చిరి. పూర్వము సుందరమ్మ గదిముందర నున్నట్టుగా ఇప్పుడీ పురిటియింటిముందు పాతచెప్పులు మొదలయిన వేమియు కట్టఁబడి యుండలేదు. గదిలో వాయువును పాడుచేసెడు కుంపటిపొగలుగాని, ఉల్లిపాయలు మొదలయిన వాని కంపుగాని, ఏదియు లేదు. మంచిగాలి వచ్చుట కయి తలుపు కొంచె మోర వాకిలిగా తెఱవఁబడి యుండెను. అందుచేత తల్లియు బిడ్డయు గూడ మిక్కిలి యారోగ్యము గలిగియుండిరి. ఊరివారు గుంపులుగావచ్చి బిడ్డకెక్కడ మొఱికి యున్నదో విచారించి యేవంకరయు లేదని మంత్రసాని చెప్పినను మరి యెవ్వరు చెప్పినను నమ్మక తప్పక యేదో వంక యుండునని పోవుచు వచ్చిరి. ఆహా! జనుల మూఢత్వ మిప్పటికి నిట్లున్నదిగదా!

ఇక్కడ రాజమహేంద్రవరములో నారాయణమూర్తియు భార్య పుట్టినింటికి వెళ్ళిన తరువాత రాత్రియు పగలును కష్టపడి చదివి పరీక్ష నిమిత్తమయి పుష్యమాసమున చెన్నపురికి వెళ్ళఁబోవునప్పుడు ముందుగా పెద్దాపురమునకు వెళ్ళి భార్యనుచూచి అక్కడ రెండు దినములుండి తరువాత కాకినాడకుపోయి అక్కడనె సముద్రపు పొగయోడ నెక్కెను. అతఁడు చెన్నపట్టణములో నున్న పదియేను దినములును దేహ మక్కడనే యున్నను ప్రాణములన్నియు భార్యమీఁదనే యున్నందున, అక్కడి వినోదములను చూచుట కయి నిలిచిన తన తోడివారిని విడిచి పరీక్షయయిన తరువాత వచ్చిన మొదటి పొగయోడ మీఁదనే మరల బయలుదేఱి వచ్చి పెద్దాపురములో నుండఁగానే రాజమహేంద్రవరములోని పాఠశాలా నిర్వాహకులొక రాతనికి నలువదిరూపాయలు జీతముగల ప్రధానోపాధ్యాయత్వము నిచ్చెదము రమ్మని జాబు వ్రాసిరి. ఆ వఱకే ప్రయాణ వ్యయముల నిమిత్తము కొంత ఋణము చేసియుండుటచేతను ముందు సొమ్ము కావలసిన

కార్యములు చేయవలసిన వనేకము లుండుటచేతను పని మించిపోయిన తరువాత మరల దొరకుట కష్టము గనుకను భార్య యాలోచన ప్రకారముగా నారాయణ మూర్తి రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి పని కొప్పుకొనెను ఇట్లుండఁగా చెన్న పట్టణమునుండి బియే పరీక్షలో తేఱినాటు తంత్రీవార్త వచ్చిన సంతోషదినముననే పుత్రజననమయిన శుభవార్త కూడ వచ్చి సంతోషము నినుమడించెను. ఇరువది యొకటవ దినమున నామకరణమహోత్సవము నిశ్చయమయినందున నాలుగుదిన ములు సెలవు పుచ్చుకొని తమ్ములతోను మఱదండ్రతోను తోడఁబుట్టిన పడుచుల తోను పెద్దాపురమునకు పోయి మరల వచ్చెను చిన్నవానికి లక్ష్మీనారాయణరా వని తాతగారి పేరు పెట్టిరి. కొన్ని మాసముల క్రిందట నాగులచవితికి పుట్టలో పాలు పోసికొనుటకై తల్లితోకూడ వెళ్ళినప్పుడు రామానుజమ్మ పాము కఱచి పోయిన వర్తమానము తెలిసియు నారాయణమూర్తియు భార్యయు వచ్చి చూచి పోయినారుకాని గన్నకోపముచేతను కొమారైపోయిన దుఃఖముచేతను నారాయణ మూర్తి స్వయముగావచ్చి పిలిచినాఁడు కాఁడన్న పట్టుదలచేతను శుభలేఖవ్రాసి పెద్ద తమ్ముని రామస్వామిని పంపినను నామకరణమహోత్సవమునకు వేంకటేశ్వరు లును సుందరమ్మయు మాత్రము వచ్చినారుకాదు. అన్నగారును వదినెగారును రాకపోయినా రని నారాయణమూర్తియు భార్యయు మనసులో చాల ఖేదపడిరి

ఈ లోకములో నెవ్వరును ఎల్లకాలమును సుఖముగా నుండరు. మధ్య మధ్య నేదో విధమయిన విచారము కలుగుచుండును. ఇట్లందఱును సుఖముగానుండి సంతోష మనుభవించుచుండఁగా నొకనాఁడు కృష్ణమూర్తి నరసాపురములో తన మేన మామకు జబ్బుగా నున్నదని విని చూచివచ్చుటకై మధ్యాహ్నము మూడుగంటల వేళ పడవనెక్కి గోదావరిలో సగముదూరము పోయినతరువాత కొంచెము గాలి వచ్చి తెఱచాపకు కట్టిన ప్రాతత్రాళ్ళు తెగుటచేతను పడవవాండ్ర తెలివితక్కువ చేతను పడవ యొకమూల కొరుగగా లోపలి మనుష్యులందఱు నొక్కసారిగా నొక్కప్రక్కకు వచ్చినందున పడవ మునిగిపోయినది ఆప్పుడీత రాకయు గడిలో నుండి పయికివచ్చుటకు వీలుపడకయు మృతినొందినవారిలో కృష్ణమూర్తి యొకఁడు. పడవ మునిఁగిపోయిన పిడుగువంటి దుర్వార్త రాత్రి యేడుగంటలకు రాజమహేంద్రవరమునకు తెలియఁగా అప్పుడు నారాయణమూర్తి మొదలయినవారు చిన్న పడవలు వేసికొని యా స్థలమునకు పోయి చూచి జరిగిన వైపరీత్యమున కపరిమిత దుఃఖమును పొందిరి సీతకు వివాహమయి సంవత్సరమయినను కాకపోయి నను, ఇంతలోనే వైధవ్యయోగము సంభవించినది? ఆహా! విధికృతము నేమన వచ్చును! ఆవఱకు సత్యవతి పిల్లవాని కాఱవనెల వచ్చువఱకును పుట్టినింటనే యుండనెంచినను తన ముద్దుల మఱదలి కటువంటి యాపద వచ్చిన దుఃఖవార్త విన్న తరువాత నిమిషమయిన నచ్చట నుండ కాలునిలువక బిడ్డను తీసికొని మూడవ

నెలవే పడవనెక్కి యన్నగారివెంట మఱునాటికి రాజమహేంద్రవరము వచ్చి చేరెను. అప్పు డింట నెక్కడ చూచినను రోదన ధ్వనులతో నిండిపోయి చూచు వారికి సహితము గుండెలు పగిలిపోవునట్లుండెను. సత్యవతికి మఱదలిమీఁది ప్రేమ యపారమయినది గనుక, ఆమె దుఃఖము మొదలే పట్టరానిదిగా నుండెను; ఆమెయే సీతకు మొదటినుండియు చదువు చెప్పి కన్నకూఁతురువలె చూచుకొను చుండెడిది; సీతకును వదినెగారియం దటువంటిప్రేమయే. తన తల్లి కడుపున పుట్టినవా రందటిలోను సీతయే మిక్కిలి చిన్నదగుటనుబట్టి గారాబముతో పెరిగినదగుట చేతను సీత వివాహమునకు తానే కారకుఁడగుటచేతను నారాయణమూర్తియు సీతకు తటస్థించిన దుర్గతి కింతంతనరాని ఖేదము నొందెను. లోపల నెంతదుఃఖపడినను, ఆ దంపతు లిరువురును పైకిమాత్రము తక్కినవారివలె పెద్దపెట్టున నేడువలేదు. తోఁడబుట్టినదాని కిటువంటి గొప్పయాపద సంభవించిన దన్నమాట విన్నను వేంకటేశ్వరు లొక్కసారియైనను వచ్చిచూడక తన కూఁతురు పోయినప్పుడు వచ్చి చూచినారుకా రన్నకోపముచేత రాతిగుండె చేసికొని యూరకుండి ఆపత్సమ యములో నోదార్చవలసినదానికి మాఱుగా అటువంటి సంబంధము చేసినందున కయి నారాయణమూర్తిని దూషించుచు చేసినదాని ననుభవించవలసినదని జాబు వ్రాసెను. ఆ జాబులోని మాట లాతనికి శూలములవలె నాటుకొనెను. అఁడుజన్మ మెత్తినను సుందరమ్మ మగనికంటె నెక్కువ జాలిగుండె కలదికాని దయి కార్ప ణ్యమును సాధించుట కిది సమయము చేసికొని తాను పుట్టెడు దుఃఖములో నున్నప్పుడు తన్నువచ్చి చూడకపోయినతరువాత తానుమాత్రమేల చూడవలెనని వారిముందఱ వీరిముందఱ ననసాగెను. విద్యామహిమ యెఱుఁగక పూర్వకాలపు రీతిని మూర్ఖత్వమున పెరిగినవారు కోపమే ప్రధానము చేసికొని పగసాధించుటకే యెప్పుడును జూచుచుందురు.

పదవ ప్రకరణము

ఎంతటి దుఃఖమయినను* చిరకాల మొక్కరీతిగా నుండదు. దినములు గడచిన కొలఁదిని దుఃఖ మంతకంతకు తగ్గిపోయి కడపట కనఁబడనే కనఁబడక పోవచ్చును. వచ్చిన యాపదకు తాళలేక నేఁటిదినము ప్రాణపరిత్యాగము చేసికొందు మన్నవారు సహితము నెలదినములలో దుఃఖము నంతను మఱచిపోయి దైవ కటాక్షముచేత ఏమియు నాపదరానివారివలెనే నలుగురిలోను సుఖముగాతిరుగ మొదలు పెట్టుదురు. సర్వదయాపరుఁ డయిన యీశ్వరుఁడు తన విచిత్ర సృష్టియందలి జీవులకు దుఃఖము శీఘ్రకాలములోనే కృశించి రూపుమాయుటకును సుఖము కాలక్రమమున పెరిగి దృఢపడుటకును తగిన సాధనకలాపమును జేసియున్నాఁడు. సీతకు సంభవించిన విపత్తును తలఁచుకొని నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు పొందిన ఖేదమును ఆరంభదశయందు చూచినవా రెవ్వరును వారు వీధిమొగమును జూచి నలుగురిలోను తలయెత్తుకొని తిరుగుదు రనుకోలేరు. అయినను వారు సహితము వది దినక్రమమున కొంత ధైర్యము నవలంబించి, ఆ కాలమున రాజమహేంద్రవరమున జరుగుచున్న కొన్ని ప్రయత్నములను తలఁచుకొని సంప్రాప్తమయిన యాపదను పోఁగొట్టవచ్చునుగదా యని విచారించి కొంచెము గుండె కుదిరి యుండిరి. [1]

---

1. 1881 డిశంబరు 11 వ తేదీన రాజమహేంద్రవరంలో వీరేశలింగం ఇంట్లోనే మొట్టమొదటిదైన వితంతు వివాహం జరిగింది. ఆ తర్వాత మూడో రోజుననే ఇంకొక వివాహం కూడా జరిగింది. రాజమహేంద్రవరంలో స్త్రీ పునర్వివాహ ప్రవర్తక సమాజం కూడా ఏర్పడి పనిచేయటం ప్రారంభమైంది.

1883 వ సంవత్సరంలో పంతులుగారు సత్యవతీ చరిత్రం రచించారు. 1878 వ సంవత్సరం రచించిన రాజశేఖర చరిత్ర నవలలోనే చివరి ప్రకరణం పరిసమాప్తి వాక్యాలలో రాజశేఖరుడుగారు బాలవితంతువుల దుఃఖం నివారించటానికి ఉద్యుక్తులైనారన్నట్లు ప్రస్తావించారు వీరేశలింగం. ఆనాటి సాంఘిక పరిస్థితులలో వీరేశలింగం నడుంకట్టి అమిత సాహసమైన సంస్కరణ సాధించారు.

ఈ లోపల రామస్వామి మూలమున వారికి కొంత మనోవ్యాకులత కలుగుచుండెను అతఁడు తగనితరగతిలో చేరినందున పాఠములను చదువశక్తుఁడు కాకయు చిన్నప్పటినుండియు భయభక్తులు గలిగి యొకచోట కాలు కుదిరి కష్టపడి చదువ నలవాటుపడినవాఁడు కాకయు విద్యయందు శ్రద్ధలేకయు తిన్నఁగా పాఠశాలకు పోక మనసు వచ్చిననాఁడు వెళ్ళినట్టును మనసు రానినాఁడు వెళ్ళనట్టును కాలము వ్యర్థముగా గడపుచుండెను. అన్నగారది చూచి తిన్నఁగా బడికిపోవనియు పాఠములు చదువవనియు మందలించినప్పుడెల్లను రామస్వామి కోపగించుకొని యొకటి రెండు పూటలు భోజనము చేయక ముసుఁగు పెట్టుకొని మూల పరుండుచు ండును. అటువంటి సమయములందు సావిత్రి కలిపించుకొని వచ్చి భార్యాభర్తలిద్దఱును జేరి తిండి పెట్టవలసి వచ్చినదని తమ్ముని బాధించు చున్నారనియు వాఁ డేలాగుననైన లేచిపోవలెనని బెదరఁగొట్టుచున్నా రనియు జగడమాడి యింట నెవ్వరో చావ సిద్ధముగా నున్నట్టుగా నేడ్చుచుండును. నిజముచేత నారాయణమూర్తియే యప్పుడప్పుడు చదువుకొమ్మని తమ్ముని కూకలు వేయుచుండును గాని సత్యవతి యెప్పుడును మఱదిని పల్లెత్తుమాటనోట రానియ్యలేదు; 'నాయనా' 'అమ్మా' అనిపిలుచుచు నెమ్మదిగా నున్నప్పుడు మంచిమాటలతో బుద్ధులుచెప్పి చదువుకొమ్మని బతిమాలుకొనుచు వచ్చుటయేగాక, అన్నగారు శిక్షించినప్పుడలిగి భోజనమునకు లేవక పరుండినప్పుడెల్లను తాననేకవిధముల రామస్వామిని బుజ్జగించి వేడుకొని భోజనమునకు లేవతీసికొని వచ్చుచుండును ఇట్లున్నను సత్యవతి మఱఁదలను మఱఁదలిని తిన్నఁగా చూడదనియు తన మగఁడు గడించి పెట్టుచున్నాఁడని గర్వపడు చున్నదనియు ఏవో వంకలుపెట్టి సావిత్రి సత్యవతిని కానిమాటలాడుచు, ఆఁడబిడ్డతనము నంతకంతకెక్కువ చేయుచుండెను. ఇంట విద్యాగంధ మెఱుఁగని మూర్ఖురాలొకతె యున్న పక్షమున తానెప్పుడును నెమ్మది కలిగియుండక లేనిపోని విచారములను తెచ్చిపెట్టుకొని తన యధికారము నందఱిమీఁదను జూపఁబోయి మంచివారికి నిష్కారణముగా మనస్తాపమును కలిగించుచు బాలురు మొదలయిన వారి విద్యాబుద్ధులకు భంగము చేయుచు కుటుంబమున కంతకును మితిమీఱిన యాయాసమును నష్టమును కలుగఁ జేయుచుండును. సావిత్రి తన మూఢత్వముచేత మఱఁదలిమీఁద నధికారము చూపి తిట్టికొట్టుటకు తనకు పరమస్వాతంత్ర్యం కల దనియు, ఆఁడుబిడ్డతన మెంత యధికముగాఁ జూపిన తన కంత ప్రతిష్ఠ యనియు భావించుకొని యైనదానికి కానిదానికి కోపపడుచు సత్యవతి నెంతసాధించుచు వచ్చినను, ఆమెమాత్ర మెన్నఁడును వదినెగారిమాట కెదురాడక యామె మనసు నొవ్వకుండునట్లు ప్రవర్తించుచు, ఆవల పసిబిడ్డను సవరించుకొన వలసినదయినను తీఱిక చేసికొని వదినెగారికికూడ నుప

1 సంఘంలో పై వర్ణంవారి కుటుంబాలలో సర్వసాధారణంగా ఆ రోజుల్లో ఇటువంటి కష్టం ఉంటూ ఉండేది.

చారములు చేయుచుండెను. సాధారణముగా మనలో మూర్ఖురాంధ్ర కెదుటివారు తమ కెంత లోఁబడియుందురో వారిమీఁద నంతయెక్కువ అధికారమును జూపి కేకలువేసి తిరుగఁబడువారిజోలికిపోక లోకువయినవారినే బాధించుచుండుట స్వభావము గనుక సావిత్రి మఱదలి పఠనవిషయమయి తప్పుపట్టుట కవకాశము దొరకకపోయినను తిన్నగా ఆచార వ్యవహారములు లేవనియు భాగ్యవంతుల బిడ్డనని గర్వమనియు సిగ్గులేక పదిమందిని పోగుచేసి చదువు చెప్పుచుండుననియు గొణుగుచుండును. సత్యవతి వదినెగారు తన్నెన్నిమాట లన్నను మాఱుమాట చెప్పక మనసులోనైనను కోపముపెట్టుకోక తలలో నాలుకవలె మెలఁగుచు సీతదుఃఖము పోఁగొట్టుటయే తన పనిగా నెంచుకొని చిన్నమఱదలి సుఖమునకయి తనయావచ్ఛక్తిని వినియోగించుచు తనకు కొంచెమవకాశ మయినప్పుడెల్లను సీతకు చదువుచెప్పుచు తాను పనిచేయు చున్నప్పుడు సహితము మఱఁదలిని దగ్గఱనుంచుకొని నీతికథలు మొదలయినవి చెప్పి కొంతకాలములోనే దుఃఖము మఱచిపోవునట్లు చేసెను.

ఇది యిట్లుండఁగా రామస్వామి యింట నన్నగారు చదువుకొమ్మని బడికి పొమ్మని పోరుచుండుటవలన వేళకు భోజనముమాత్రము చేసి తలగుడ్డ చుట్టుకొని పుస్తకములు చేతఁబట్టుకొని యిష్టమువచ్చిన దినమున పాఠశాలకుపోవుచు రానిదినమున నెక్కడికోపోయి చీట్లాడి సాయంకాలమింటికి చేరుచు దినములు గడుపుచుండెను. పోటీలమూలమున పాఠశాలలో పిల్లలాడిన దాటగాను పాడినది పాటగాను ఉండెనే గాని యదపాజ్ఞలు లేవు; ఏ పిల్లవానిని కూకలువేసిన వాఁడు లేచిపోయి మఱియొక పాఠశాల చేరునోయని భయపడుచు పిల్లలు బడికివచ్చినను రాకపోయినను పాఠములు చదివినను చదవకపోయినను చూచియు చూడనట్లూరకుండుచు బాలురచిత్తవృత్తి ప్రకారమే యుపాధ్యాయులు మెలఁగుచుందురు అత్తకాలము కొన్నాళ్ళును కోడలికాలము కొన్నాళ్ళును నన్నట్లు పాఠశాలలలో నిప్పు డుపాధ్యాయుల కాలము పోయి బాలుర కాలమువచ్చి యుపాధ్యాయులకు బాలురు భయపడవలసినదానికి మాఱుగా బాలురకే యుపాధ్యాయులు జడియుచు వచ్చిరి. అందుచేత చదువునందు శ్రద్ధగల బుద్ధిమంతులు కొందఱుతప్ప తక్కినవారు యథేచ్ఛముగా నొకపాఠశాలను విడిచి యొక పాఠశాలకు పోయి సంవత్సరములో పట్టణములో నున్న పాఠశాలలన్నియు తిరిగి యెక్కడను నాలుగుమాసములు కాలు కుదిరి చదువక యెందుకును పనికిరాక పలుగాకు లయి చెడుచుండిరి. తల్లిదండ్రులు సహితమెక్కడ తగిన యుపాధ్యాయు లున్నారో యెక్కడ విద్య చక్కగా వచ్చునో యన్న విచారణము చేయుటకు సమర్థులుగాక పిల్లల కెక్కడకు పోవ నిష్టముండునో యెక్కడ జీతములు తక్కువగా నుండునో యా పాఠశాలకు వారిమనసు వచ్చినట్లు పోవవిడుచుచుండిరి. ఈ ప్రకారముగా తిరిగి చదువక చెడినవారిలో మన రామస్వామి యొకఁడు. తమ తెలివికి తగినతరగతిలో చేరి తిన్నగా చదివి వృద్ధికాఁదగినవారు పెద్దతరగతిలో చేరి కడపట నెందుకుఁ బనికిరాక చెడిపోయిన మన రామస్వామివంటివా రీనడుమ లెక్క

కెక్కువగుచు వచ్చిరి. అన్నగారిచేత మూఁడురూపాయలు దండుగ పెట్టించి మధ్య తరగతి పరీక్షకు వెళ్ళి ప్రశ్నలకాగితములకెల్లను సరియైన యుత్తరములు వ్రాసినట్లు దంభములు పలికినను పరీక్షలో తేరినవారి పేరులు వచ్చినప్పుడు రామస్వామిపే రందు లేదు. తన కాగితములను దిద్దిన పరీక్షకులు తిన్నగా చూడక యన్యాయము చేసిరని యతఁ డెందఱిముందఱ చెప్పినను రాజకీయ పాఠశాలలో నయిదవతరగతి యందు చేరఁగలుగుట కావాద మెంతమాత్రమును సాయము చేసినది కాదు. అతఁడు వెనుక చదివిన తరగతిలోనే మరల చదువుదునా యను దురభిమానము గలవాఁడయి యే పాఠశాలలోను చేరక కొన్నిదినములు గడపి తరువాత తానేదో పాఠశాలలో చేరుటకుఁ గొంచెము ప్రయత్నించెదనుగాని, అన్నగారు తా నుపాధ్యాయుఁడుగానున్న పాఠశాలలోనే చేరమని నిర్బంధపెట్టుట వలన మొదటిప్రయత్నములుమాని యుద్యోగముచేసి సంపాదించి కుప్పలు వేసెదనని బైలుదేరి శిరస్తాదారుగారి ననుస రింప మొదలుపెట్టెను. ఆయన లంచము లుద్యోగధర్మమనియు వ్యభిచారము పురుష ధర్మమనియు, తలంచు సిద్ధాంతములో చేరిన పూర్వకాలపు వాఁడుగనుక ఇప్పటి చదువును ఇప్పటివారి నడతలను ఆక్షేపించుచు తనవద్దకు వచ్చువారి నడత యెట్లు న్నను వారు విభూతి పెట్టుకొన్నారో లేదో చూచుటయందును మీసములు పెంచు కొన్నారో లేదో కనిపెట్టుటయందును బొళ్ళగోచులు పెట్టుకొన్నారో లేదో విచారించుట యందును శ్రద్ధ వహించుచుండును[1] మన రామస్వామి యిప్పుడాయన యనుగ్రహ సంపాదనమునకు తిరుగుచున్నవాఁడు గనుక, భక్తి లేకపోయినను పయికి కావలసి నన్ని బాహ్యవేషములు వేసి వానితోనే పుణ్యమును పురుషార్థము నున్నదని యెంచి స్త్రీలు విద్యచదువఁగూడ దనియు పురుషు లింగ్లీషు చదువఁగూడదనియు వాదింప నారంభించెను. అటు తరువాత స్నానముచేసి జుట్టు చివర ముడివైచి దేవతార్చనలు చేసి రామాయణ పారాయణచేసి పగలెల్లను భక్తాగ్రేసరులుగా నుండి రాత్రివేళ భోగ కాంతలయిండ్లు చేరు పెద్దమనుష్యులను జూచి, ఆ పెద్ద మనుష్యులవలె తానును ప్రవర్తింపవలెనని యెంచి రామస్వామియు రాత్రులు సంచారమున కారంభించెను. ఇది యంతయు చూచి నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు రహస్యముగా నాలోచించి యాతనిని దుర్మార్గమునుండి మరలించుటకయి యుపాయము లనేకములు విచారించి, మహాలక్ష్మి మూఁడుమాసముల క్రిందటనే వ్యక్తురాలయినందున గర్భాదానము చేయుటకు నిశ్చయించి పురోహితుఁడు పెట్టిన మంచి ముహూర్తమునం దతనికి పునస్సంధానము జరిగించిరి. ఆ మఱునాఁడు మొదలుకొని యతఁడు భార్యను చదువ వలదని యాజ్ఞాపించి పుస్తకము చేతముట్టినదన్న యనుమానము కలిగినను శిక్షించుచు లేనిపోని వంకలు కల్పించి చీటికిమాటికి నిష్కారణముగా కొట్టుచు ఆ చిన్నదానికి మాత్రమేకాక యన్నగారికిని వదినెగారికిని కూడ మనోవ్యథ కలిగించుచుండెను.

---

1 ఇటువంటి అనుభవం వీరేశలింగం స్వీయ చరిత్రలో పేర్కొన్నారు.

ఇఁక సమయము దొరికినదని సంతోషించి సావిత్రి పయికి బైలుదేఱి తనయాడుబిడ్డతనమంతయు నిర్దోషురాలైన యా యబలమీఁదనే కనఁబఱచుచు తాను స్వతంత్రించి కొట్టితిట్టి బాధించుటయేకాక మగఁడింటికి వచ్చునప్పటికి లేనిపోనివికల్పించి కొండెములుచెప్పి యతనిచేత గొడ్డును బాదించినట్లు బాదించుచుండెను. అది చూచి నారాయణమూర్తి సహింపలేక కొన్నిదినము లప్పగారి నేమియు ననలేక యూరకుండియు పెట్టెడుబాధ చూచి యొకదినము కోపముపట్టలేక యామెను మెల్లగా చాటునకు పిలిచి చీవాట్లు పెట్టెను. అప్పుడామె పెద్దనోరు చేసుకొని జగడమాడి బోరుబోరున వేడ్చుచు, ఎందఱెన్నివిధముల బతిమాలుకొన్నను భోజనముచేయక తన్ను తమ్ముఁడు వెడలగొట్టినాఁ డని యల్లరిచేయుచు, అమలాపురపు పడవయెక్కి సావిత్రి రెండు జాములవేళ అన్నగారివద్దకు లేచిపోయెను. ఇంట పనిచేయువా రెవ్వరును లేక వేంకటేశ్వరుడు రెండుమూడుసారు లీవలకే చెల్లెలిని తనయొద్దకు రమ్మని వర్తమానములు పంపెను. ఇక్కడ నెంత సౌఖ్యము కలిగియున్నను సావిత్రి ప్రేమయంతయు అన్నగారిమీఁదను వదినగారిమీఁదనే యుండి వారియొద్దనే యుండవలనని యాలోచించుచుండెను. మూర్ఖులకు మూర్ఖులతోఁ గలిసినట్లు మంచివారితో నెప్పుడును కలియదు. కప్పకు బురదనీళ్ళింపయినట్లు పన్నీ రింపగునా ?

పదునొకండవ ప్రకరణము

ఉపాధ్యాయుడుగా నున్న కాలములో సహితము నారాయణమూర్తి యేమియు యూరకచదువక కాలము పుచ్చలేదు. ఉదయకాలము నందును రాత్రులును చదివి యాసంవత్సరమే యతఁడు మండల న్యాయసభయందలి ప్లీడరు పరీక్షకు వెళ్ళెను.[1] అప్పుడప్పుడు సూరమ్మ మూలమునను రామస్వామి మూలమునను వచ్చుగృహచ్ఛిద్రములచేతను కృష్ణమూర్తిపోయిన విచారముచేతను చదువు తిన్నగా జరగనందున పరీక్షలో తప్పిపోదునని యతఁడు భయపడుచువచ్చెనుగాని తుదకెలాగుననో దానికి రావలసినసంఖ్యవచ్చి పరీక్షయందుఁగృతార్థుఁడయ్యెను ఇప్పుడున్నజీతముపోఁగొట్టుకొని న్యాయవాదియుద్యోగములో ప్రవేశించినచో వచ్చుబడియుండునో యుండదో యనిసంశయించి నెలదినములాలోచించి తుదకొకనిశ్చయము చేసికొని యెట్లోకష్టపడి యొక నెలజీతము మాత్రము చేతిలో నిలువయుంచుకొని స్కూలుమేష్టరుపనిలో ప్రవేశించిన పదునాలుగు మాసములకు డిస్ట్రిక్టు కోర్టులో పట్టాను పుచ్చుకొనెను పట్టా పుచ్చుకొన్న మొదటి నెలలోనే యతనికి ముప్పదిరూపాయలు దొరకెను. రెండవ నెలలో రాఁబడి దానికి రెట్టింపయ్యెను. మూఁడవమాసమున నూఱురూపాయల వఱకును దొరికినవి. ఈ ప్రకారముగా మాసక్రమమున ఆదాయముహెచ్చి సంవత్సరములోపలనే నెలకు రెండువందల రూపాయలవఱకును దొరకనారంభించెను. తమ సామర్థ్యమును విచారింపక కొందఱు పనిలో ప్రవేశింపకముందు తాము సంపాదింపఁగలమో లేమోయని యధైర్య పడుదురుగాని నిజముగా పనిలో ప్రవేశించిన తరువాత విశేష శక్తిమంతులు కాకపోయినను న్యాయముగాను పూనికతోను పనిచేసిన యెడల తామనుకొన్నదానికంటె నధికముగానే సంపాదించుటకు శక్తులగుదురు. ఇప్పుడు మన నారాయణమూర్తి గట్టిప్లీడరని ప్రసిద్ధి పొందెను; అతఁడు తనవద్దకు వచ్చినకక్షిదారులతో నెమ్మదిగా మాటాడి పల్లెలనుండి వచ్చినవారు కొంద ఱెంత

---

1. నారాయణమూర్తి పాత్ర చిత్రణం చేయటంలో వీరేశలింగం తన ప్రాణ మిత్రుడైన బసవరాజు గవర్రాజుగారిని దృష్టిలో పెట్టుకొన్నట్లు కనపడుతుంది. గవర్రాజుగారు కూడా ఉత్తమ సంస్కారి. మొదట ఉపాధ్యాయుడిగా ఉండి తర్వాత ప్లీడరు పరీక్ష వ్యాసై సాంఘిక హిత కార్యకలాపాలలో అగ్రగామిగా ఉండేవారు. వీరేశలింగం తమ ప్రాణమిత్రుణ్ణి సంస్మరిస్తూ ఆయన జీవిత చరిత్ర కూడా రచించారు. అందులో వీరేశలింగం వర్ణించిన అనేక సంగతులకు నారాయణమూర్తి జీవితంతో పోలికలున్నాయి.

విసుగు పుట్టించినను కోపపడక శాంతత నవలంబించి యడిగినవానికెల్లను సమాధానము చెప్పి తెలిసికోవలసిన సంగతులనన్నిటిని తెలిసికొని వారిని పంపివేయు చుండును; మొట్టమొదటనే ఫీజు ఖండితముగా నిర్ణయించుకొని ముందుగా కొంత పుచ్చుకొననేకాని పూర్వకాలపు ప్లీడరులవలె తక్కువ ఫీజు మాటాడుకొని యక్రమముగా స్టాంపులపేరు చెప్పియు, ఇతరుల కియ్యవలసిన మామూళ్ళపేరు చెప్పియు చిల్లిగవ్వయైన నధికముగా పుచ్చుకొనఁడు;[1] ఎన్నఁడును సాక్షులకు తప్పుసంగతులను బోధించుట గాని దొంగ పత్రములను ప్రోత్సాహపఱచుటగాని దురాలోచన చెప్పుటగాని వచ్చెడివి లక్షరూపాయలు పోయినను చేయఁడు; అందుచేత జమీన్దారులును కలహములను పెంచుచు నూరూరఁ దిరిగి వ్యాజ్యములు తెచ్చెడి కాగితములను దానికనుకూలమయిన చట్టములను దిట్టముగా నింటివద్ద చదువుకొని యేజంట్లును ఈయన యొద్దకు రారు అయినను వ్యవహారముతో సంబంధించిన కాగితములను దాని కనుకూలమయిన చట్టములను దిట్టముగా నింటి వద్ద చదువుకొని వెళ్ళి న్యాయసభకు వెళ్ళిన తరువాత న్యాయాధిపతి యిష్టమునుబట్టి మోమోటపడి యూరకుండక తనపక్షముననున్న సాధనములను కనఁబఱిచి చక్కఁగా వాదించుట వలన మంచివారనేకు లీతనివద్దకే వచ్చుచుండిరి. ఈ ప్రకారముగా మంచిపేరు సంపాదించి స్థిరపడిన తరువాత నతఁడొక మంచియిల్లు పరి రూపాయలకెద్దెకు పుచ్చుకొని దానికి తగినట్టుగా బల్లలు కుర్చీలు మొదలగు వానిని సంపాదించెను; ఇంట వంటచేయుట కొకబ్రాహ్మణుని. పనిచేయుట కొక బాపనక్కను కుదిరిచెను; వ్యవహారపుపని చూచుటకొక గుమాస్తాను రాత్రులు దీపములు వెలిఁగించుట మొదలయిన పనులు చేయుటకొక చాకలివానిని ఏర్పఱిచెను; తాను సాయంకాలమునందు ప్రతి దినమును సంగీతము నేర్చుకొనుటకు జీతమిచ్చి యొక పాటకుని నేర్పఱచుకొనుటయే కాక సీతకును సత్యవతికిని విద్యనేర్పుటకును ప్రవీణురా లయిన యొక జాతిస్త్రీని నియమించెను[2] ఈ ప్రకారముగా సకలసుఖములను కలిగియున్న కాల

---

1. 1880లో ప్రదర్శించిన యీ వ్యవహార ధర్మబోధిని అనే ప్లీడరు నాటకంలో యీ కుయుక్తులు కపటాలు, అక్రమాలు అన్నీ వీరేశలింగం బట్టబయలు చేశాడు. 1880వ సంవత్సరానికే యీ ప్రహసనం ఆయన రచించాడు. తర్వాత ధార్వాడ నాటక సమాజంవారు రాజమండ్రి వచ్చి నాటకాలాడిపోయిన వెంటనే ఆ పాఠశాలలోనే తన విద్యార్థులతో యీ ప్రహసనాలు వీరేశలింగం ప్రదర్శింప జేశాడు కూడా.

ఆధునిక కాలంలో రంగస్థల ప్రదర్శనం యీ ప్రహసనంతోనే ప్రారంభం.

2. ఈ అంశాన్ని ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహంగారి జీవితవృత్తాంతం నుంచి వీరేశలింగం గ్రహించినట్లుగా కనపడుతుంది. ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహంగారు కూడా ముందు ఉపాధ్యాయులుగా ఉండి ప్లీడరై తరువాత న్యాయశాఖలో పెద్ద ఉద్యోగాలు చేశారు. చిన్న క్లాసులలో ఈయన వీరేశలింగానికి ఉపాధ్యాయుడు.

ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహంగారు మిషనరీ దొరసానుల ద్వారా తమ ఇల్లాలికి ఇంగ్లీషు విద్య చెప్పించినట్లుగా ఆయన జీవిత చరిత్ర వ్రాసిన గ్రంధి సుబ్బారాయగుప్త వ్రాశారు. (1922)

ములోన హితము సత్యవతి పనిపాటులు చేయక కాలము వ్యర్థముగాఁ గడుపున
కాదు; ఇంటివెచ్చములను పశువుల సంరక్షణమును తానేస్వయముగా విచారించుచు,
కాస్తయినను వ్యర్థముగావ్యయమగుట కోర్వక, సేవకుల జీతబత్తెములు తనచేతిమీఁద
గానే యిచ్చుచుండును; చల్లపాటువేళ పూలచెట్లతో త్రవ్వియు నీళ్ళుపోసియు
చెమ్మట పట్టినట్లు పనిచేయుచుండును; తీఱికయున్న కాలములో నిరుగు పొరుగుల
స్త్రీలకు విద్యచెప్పియు, బుద్ధిచెప్పియుకావలసిన యితర సాహాయ్యముచేసియు సాధ్య
మయినంతమేలుచేయుచుండును. అందుచేత చుట్టుపట్ల కుటుంబములో నెల్లను వింత
యయినమార్పుగలిగి యెన్నో కలహములడఁగి సుఖము హెచ్చసాగెను. చూచితిరా
యొక్క యుత్తమాంగననలన నెందఱి కెన్ని విధముల లాభము కలుగుచున్నదో!
దీనిని జదువ తటస్థించిన మీరంఱును సత్యవతివలె ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్న
పడుఁడు. ఆ వీధి యందుండు స్త్రీల కందఱికిని సత్యవతి యన్న ప్రాణముగా
నుండును గనుక, ఎవ్వ రేమంచి వస్తువు దొరికినను సత్యవతికి తెచ్చి యిచ్చు
చుందురు ఎవ్వరే క్రొత్తనగ చేయించుకొన్నను సత్యవతికి ముందుగాచూపుచుందురు
ఎవరికేకష్టము వచ్చినను పరుగెత్తుకొని వచ్చి యామెతో చెప్పుచుందురు. పిల్లలకు
కొంచెము జబ్బుగా నున్నచో ఆమె నాలోచన యడుగుచుందురు. మగఁడు కాని,
అత్తకాని, వదినెకాని కొట్టినను తిట్టినను వచ్చి ఆమెతో చెప్పుకొని యేడ్చినప్పు
డామె వారిని మంచిమాటలతో నోదార్చి బుద్ధిచెప్పి సంతోషపెట్టి మరల పంపి
వేయుచుండును; ఇరుగుపొరుగువారు జగడమాడి తనతో చెప్పుకొన వచ్చినప్పు
డెవ్వరికి చెప్పవలసినట్లు వారికిచెప్పి సమాధానపఱిచి వారిని నవ్వుమొగములతో
పంపివేయుచుండును. ఎవ్వరైన దుర్మార్గమున ప్రవేశించిన యెడల సాధ్యమైనంత
వఱకు ప్రయత్నముచేసి నయమున భయమున వారికి బుద్ధిచెప్పి వారిని మంచి
త్రోవకు తెచ్చుచుండును; ఎంత బీదవారికైనను రోగములుగాని యితరకష్టములుగాని
వచ్చినప్పుడు వారి యిండ్లకు తానుపోయి యాదరించి పథ్యపానములు విచారించి
వారి బిడ్డలను తనయింటికి తీసికొనివచ్చి బుజ్జగించి తిండిపెట్టించుచుండును. ఈ
ప్రకారముగా సుఖముగా నున్నకాలములోనే మరల సత్యవతికి గర్భము నిలిచెను.
అయినను సుఖ మెల్లకాలము నొకరీతిగా సాగదు. సుఖములో కష్టమును కష్టములో
సుఖమును నడుమ నడుమ వచ్చుచునే యుండును. గుండెలలో నొప్పివచ్చి యొక
నాఁటిరాత్రి యకస్మాత్తుగా సత్యవతి తండ్రి రాఘవయ్యగారు స్వర్గస్థులయిరి.
దుఃఖ వార్తలను పెంచిచెప్పుట వినువారికిని వ్రాయువారికిని కూడ కష్టముగా
నుండును గనుక, ఆ కుటుంబమునకుఁ గలిగిన విచారమును వారు వారూహించు
కొనుటకే విడిచిపెట్టెదను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము

సత్యవతి తండ్రి మరణవార్తను విన్నప్పుడు సామాన్యస్త్రీలవలె త్రొమ్ము బాదుకొనియు తల విరియఁబోసికొనియు పెద్దపెటున నేడువలేదు. కాని దుఃఖమును లోపలనే మ్రింగి విన్నచోటనే చతికిలఁబడి గోడ నానుకొని మాటలేక కన్నీరు కార్చుచు కూరుచుండెను ఆమె కేకలుపెట్టి యేడువలేదని యామెకు దుఃఖము తక్కువయని యెవ్వరును తలఁప గూడదు దహించుకొనియెడి యామెమనసు లోని పరితాపమును హృదయముచొచ్చి చూడవలసినదే కాని మఱియొక విధముగా గ్రహించుటకు శక్యముకాదు. నారాయణమూర్తియు మామగారి నిమిత్తము మనసులో మిక్కిలి ఖేదపడెను. గాని పయికి మాత్రము గంభీరముగానే కనఁబడెను.

సత్యవతి లోపల తన కెంత దుఃఖమున్నను పయికి కనఁబడనియ్యక పెనిమిటికిని బిడ్డకును నవ్వుమొగము చూపుచు గుట్టుగానుండెను. కాని మనోవ్యాధి మాత్రము లోలోపల తన పనిచేయక మానినదికాదు. గర్భవతి యయి యుండుట వలన ఆమె దేహము కృశించిన సంగతి నెవ్వరును కనిపెట్టినారుకారు. ఇప్పుడు పిల్లవానికి రెండవయేడు గనుక మెల్లమెల్లగానడచుచు పరుగెత్తఁబోయి పడుచు లేచుచు కొంచెము తప్పుమాట లాడుచు ముద్దుల మాటకట్టుచుండెను, పిల్లవాని ముద్దుమురిపెములను జూచుచున్న సంతోషముచేత సత్యవతి యాప్రకారముగా నిలువఁబడెనే కాని లేనియెడల వెంటనే మంచమెక్కియుండును. ఆమెకు నెలలు నిండినతరువాత నొక దినమున సుఖప్రసవమై యీసారి చిన్న కొమార్తెను గనెను. ఈసారి జాతివైద్యము తెలిసిన సమర్థురా లయిన మంత్రసాని దాపుననేయుండెను. ప్రసవగృహము విశాలమయినదిగాను శుద్ధవాయువు ప్రవేశించు మార్గములు గలదిగాను ఉండెను. శరీరారోగ్యమునకు భంగము కలిగించి కుంపటిపొగలు మొదలైన వేమియులేవు. ఈ ప్రకారముగా పై సౌఖ్యము లెన్నియున్నను లోపలనెమ్మది లేకపోవుటవలన నీళ్ళాడిననాల్గవదినముననే జ్వరమును తలనొప్పియువచ్చి సత్యవతి కంతకంతకు జబ్బు చేయనారంభించెను. నారాయణమూర్తి యెంతసొమ్ము వ్యయపోయి ఘనవైద్యులచేత మందులు వేయించినను దేహము స్వస్థపడక దినదినక్రమమున శరీరమునిండను నొప్పులుపుట్టి మఱుచెఱుపులుపుట్టి రాత్రులు తప్పు మాటలు కూడ రాసాగెను. ఆమె కొన్ని సమయములందు దేహస్మృతి లేక యీ-

లోకమునే మఱచి యుండును ఈ ప్రకారముగా కొన్నిదినము లున్నతరువాత వైద్యులుసహిత మామె జీవించు నన్నయాశను వదలి దైవముమీఁద భారమువేసి మందులను మాత్రము వేయించి పోషణనిమిత్తము లోపలకు జావను మాత్రము గంటకొకపర్యాయ మిప్పించుచుండిరి. మొట్టమొదట వమనముల మూలమున జావ సహితము లోపల నిమడకపోయినను క్రమముగా జావ కొంచె మిమిడి కొంత సుగుణ మగపడెను. ఆ కాలములో సీతయు సుబ్రహ్మణ్యమును వదినెగారి మంచమువద్దనే సదా కనిపెట్టుకొనియుండి యామె కుపచారము చేయుచుండిరి, రామస్వామి యుదయకాలమునం దొకసారి గదిలోకి వచ్చి చూచి బుడిబుడిరాగ ములు తీసి పోవుచువచ్చినను మయిలపడుదు నన్నభయముచేత భోజన మయిన తరువాత తానుగదిత్రొక్కి చూడక భార్యను సహితము పోనీక నిర్బంధ పెట్టు చుండును. మహాలక్ష్మి నిజముగా సత్యవతిని కన్నతల్లి వలెఁ జూచుకొని ప్రేమింపు చుండును గనుక తాను లోపలికి పోకుండ నిలుచుటకు మనసొప్పక మగనికి వెఱచి యాతఁ డింట నున్నంతవఱ కూరకున్నను మగఁడు గడప దాఁటినతోడనే యప్ప గారి గదిలోనికి వెళ్ళి మొగమునకు కొంగడ్డము పెట్టుకొని యేడ్చుచు దిగులుపడి నిలుచుండును ఇఁక నారాయణమూర్తి తన పనిమానుకొని రాత్రియును పగలును భార్య మంచము వద్దనే యుండి నిద్రహారములు మాని రాత్రి రెండుజాములవేళ నైనను వైద్యునికొరకు పరుగెత్తుచు వైద్యుఁడే పథ్యపు వస్తువు కావలెనన్న దాని నిమిత్త మప్పుడే పోయి తెచ్చుచుండును ఇప్పుడు సత్యవతి యొద్ద కావలియుండు టకుఁగాని పథ్యపానము లమర్చుటకుఁగాని వైద్యునియొద్ద మందుమాకులు తెచ్చుటకుఁ గాని పరిచారకులకు కఱవులేదు. ఆమె నెఱిఁగియున్నంతవఱకు పట్టణములో నామె మీదఁ బ్రేమలేనివా రెవ్వరును లేరు గనుక ఎంతోమంది రేయింబగళ్ళు గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి సత్యవతిస్థితి చూచి కంట తడిపెట్టుచు, ఆమెకు కావలసినదానిని తెచ్చుటకయి సిద్ధముగ నుందురు. సత్యవతి తెలివిగలిగి యున్నసమయములలో గ్రుడ్ల నీరు గ్రుక్కుకొనుచు నిలుచున్న పెనిమిటివంకఁ జూచి విచారము మాని పనికి పోయి పనిచూచుకోవలసిన దనియు, తనకు వచ్చినప్రాణభయ మేదియు లేదనియు, సీతను జూచి భోజనమునకు వెళ్ళవలసిన దనియు, సుబ్రహ్మణ్యమును జూచి పరుండవలసిన దనియు, మహాలక్ష్మిని చూచి యేడువవల దనియు, పరిచార కులను జూచి యేడుపుమాని వెళ్ళి పనిపాటలు చూచుకోవలసిన దనియు, ఇరుగు పొరుగులవారలఁ జూచి నా నిమిత్తము మీకందఱకు శ్రమ కలిగినదికదా యనియు. కొన్ని సమయములయందు సంజ్ఞలతోను కొన్నివేళల హీనస్వరముతోను చెప్పు చుండును. ఆమె నోటినుండి యామాటలు వచ్చునప్పు డెల్లవారిగుండెలును పగిలి దుఃఖము లోపలినుండి పొరలిపొరలి రాఁగా కష్టముమీఁద నిబుపుకొని నడవ కాళ్ళా డక కదలిపోవ బుద్ధిపుటక చిత్రపు ప్రతిమలవలె నిలువఁబడి కన్నులనీరు విడుచు చుందురు. కొన్నిదినము లీప్రకారముగా నున్న తరువాత దైవానుగ్రహమువలన

రోగము మరలుముఖమునకురాఁగా, అందఱికిని కొంతయాశ పుట్టి ముఖములు తెలివొంద నారంభించెను. గాని యామె నట్టింట కాలుపెట్టి మెల్లగా తిరుగఁగలుగు నప్పటికి మూడుమాసములు పయిగా నయినది. ఈ కాలములో చంటిపిల్లను పోత పాలుపోసి పెంచుటయు, ఎడబిడ్డను తల్లికొఱ కేడువకుండ ననునయించి బెంగ పెట్టుకొనకుండఁ జేయుటయు, తల్లి వ్యాధి నిమిత్తమయి పడిన కష్టముకంటెను హెచ్చయ్యెను. అంతకాలమును వైద్యుఁ డామెకు నీళ్ళు పోయనియ్యలేదు. ఈ మూడు మాసములలోను నారాయణమూర్తి యొక్కసారియైనను సభకుపోయి పని చూడనందున కక్షిదారులు మఱియొక న్యాయవాదియొద్దకు పోవలసినవా రయిరి. అన్నగారితోఁగూడ సుబ్రహ్మణ్యము చదువు మానుకొని యింటనేయుండి తనతోఁ గలిసి చదువుకొను సోమసుందరమును తానును సత్యవతి కుపచారములు చేయు చుండిరి. సత్యవతికి స్నానమయిన తరువాత నారాయణమూర్తి వైద్యునికి తానార్జించిన దానిలో నిలువయున్న రెండువందల రూపాయల నిచ్చి యాతని ఋణమును తా నెన్నటికిని తీర్చుకోలేనని పెక్కువందనములు చేసెను. అంతరోగమువచ్చి నిమ్మళించిన తరువాత నుత్సవముచేసి నామకరణము చేయ బుద్ధిపుట్టక యూరకే పిల్ల దానిని ముత్తవతల్లిపేరిట శ్యామలాంబ యని పిలువసాగిరి. సత్యవతికి దేహము స్వస్థపడినందునకయి పట్టణములోని వారందఱును తమయింట నెవ్వరికో ప్రాణాపాయమువచ్చి బ్రతికినట్లుగా సంతోషించిరి భూమిమీఁద జన్మమెత్తిన తరువాత పురుషు లయినను స్త్రీలయినను సకలజనులచేత నీరీతినిగదా మంచివా రనిపించుకోవలెను.

పదుమూడవ ప్రకరణము

సత్యవతి కంతకంతకు దేహమున రక్తముపట్టి బలము రాసాగెను గాని నారాయణమూర్తి మాత్రము భార్య జబ్బుగా నున్నదినములలో రాత్రులు నిద్రలేక పోవుటవలనను వేళపట్టున భోజనము లేకపోవుట వలనను ముఖ్యముగా మనసు లోని చింతలవలనను దేహమంతకంతకు శుష్కించి పాలిపోయి తిన్నయన్నమరు గక కాళ్ళనొప్పులును గుండెలలో బరువును గలిగి నీరసింపసాగెను. సత్యవతికి రోగమెక్కడ తిరుగఁబెట్టునో యనుభీతిచేత నతడు తన దేహస్థితిని భార్యతోఁజెప్పక దాఁచెనుగాని చెప్పకపోయిన మాత్రమున రోగ మడఁగి యుండునది కాదు గనుక సత్యవతి యదిగ్రహించి మగని బలహీనతను చిక్కిపోవుటను కనిపెట్టి లోపల దుఃఖపడి శీఘ్రముగా వైద్యుని పిలిపించి యౌషధము పుచ్చుకొండని నిత్యమును తొందర పెట్టసాగెను. అతఁడు పది దినము లాస్థితిలోనే సభకువెళ్ళి పని చూచు చుండుటకు ప్రయత్నించెను గాని, ఆయాస మెక్కువయై యక్కడ కూరుచుండలేక యొకదిన మింటికివచ్చి నాటినుండియు మరల వీధిమొగము చూచుటకైనను శక్తుఁడు కాకపోయెను. ఆతనివ్యాధి దినములలో కుదురునది కాదనియు వైద్యము మొదలైన వానికయి విశేషధనము కావలెననియు సత్యవతి మొదటనే కనిపెట్టి యేలాగునైనను ఇంటివ్యయము తగ్గింపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను ఔషధము నిమిత్తమయి తతణము ముప్పది రూపాయలు కావలసి వచ్చెను. నారాయణమూర్తి పెట్టెలో నాలుగు రూపాయలకంటె నెక్కువలేవు. ఈ వఱకు సంపాదించినదానిలో నిలువచేసిన దంతయు సత్యవతి రోగముక్రిందనే కర్చుపడిపోయినది. వడ్డీయిచ్చి ఋణము చేయుట సత్యవతి కెంతమాత్రమును ఇషము లేదు అందుచేత సత్యవతి తన పుట్టినింటివారు పెట్టినసగ యొకటి యేఁబది రూపాయలకు విక్రయించి మందుల నిమిత్తము వైద్యుని కిచ్చెను. ఆ రూపాయ లెక్కడ తెచ్చితివని నారాయణ మూర్తి భార్య నడిగెను గాని యామె చెప్పక యిటువంటి విషయములలో మీరిప్పుడు మీ మనస్సు నాయాస పెట్టవల దనియు మీదేహము స్వస్థపడిన తరువాత అన్నియు సావకాశముగా చెప్పెద ననియు మాత్రము చెప్పెను. అటుతరువాత నొకనాఁడు సత్యవతి భర్తతో నాలోచించి సాధక బాధకముల నాతనికి బోధపఱిచి, ఆతని సమ్మతిని కర్తవ్యమును నిశ్చయించి, ఒకనాఁడు బ్రాహ్మణుని బాపనక్కను మెల్లగా పిలిచి తమస్థితిని వారికి తెలిపి కొంతకాలము మఱియొకచోట పని చూచు

కొందని వారితో చెప్పెను. వా రామెమాటలు విన్నతోడనే లోపలినుండి దుఃఖము పొరలిపొరలి వచ్చి కన్నీరు వఱదలుగట్ట నేడ్చుచు బాబయ్యగారి వ్యాధి కుదురు వఱకును తాము జీత పక్కఅలేకయే పనిచేసెద మనియు కావలసి యున్న యెడల తమవద్ద నున్న రూపాయలను కూడ నిచ్చెదమనియు నారు బహువిధముల వేడుకొనిరి. కాని సత్యవతి వారిని మంచిమాటలతో నూరార్చి కన్నులనీరు కార్చుచు ఎంతో కష్టముమీఁద వారిని సమాధానపఱిచి కొంతకాలము మఱియొక చోట నుండుటకు వారిని ఒప్పించెను. తా మెక్కడ నున్నను వచ్చి నిత్యమును దంపతుల కుపచారముచేసి పోవుచుండుటకు మాత్రము సెల వియ్యమని యామెను వేఁడుకొని, ఆమెచేత నావరమును పొంది మనసు కొంత సమాధానపఱచుకొని, పసిబిడ్డలు తల్లిదండ్రులను విడుచునప్పుడు దుఃఖించునట్లు దుఃఖించుచు ఆవలకు పోయిరి. అటుతరువాత సత్యవతి యొకరి తరువాత నొకరినిగా పరిచారకుల నందఱిని తప్పించెను. కాని వా రందఱు నామెయందు మాత్ర స్నేహము గలవారయి ప్రతి దినమును రెండుమూడు సారులు వచ్చి కొంతసేపు కూరుచుండి తాము చేయవలసిన పని యేమయిన నున్నదాయని యడిగి పోవుచుందురు. అటుతరువాత స్థలము మార్పవలయు నని నిశ్చయించి సత్యవతి యా వీధి చివరనే చిన్నదైనను మంచి గాలివచ్చుట కనుకూలముగా నున్న మఱియొక యింటిని రెండురూపాయల కద్దెకు పుచ్చుకొని యక్కడకు కుటుంబ సహితముగా వెళ్ళి ప్రవేశించెను. ఈ క్రొత్త యింటిలో ఇప్పుడున్నబల్లలు కుర్చీలు మొదలైన వాని నుంచుకొనుటకు చోటులేదు. గనుక ముఖ్యముగా కావలసినవాని నుంచుకొని తక్కినవాని నన్నిటిని రమారమి నూరు రూపాయల కమ్మి వేసిరి.

ఈ సమయములోనే సూరమ్మ రజస్వల యయ్యెను. సత్యవతి యేమియు లోపము లేకుండ జరపవలసిన లాంచనములు జరిగించినను సూరమ్మతల్లి తన కొమార్తె కన్నియు లోపములు జరుగుచున్న వనియు ముద్దులును ముచ్చటలును వేడుకలను తిన్నగా జరగలేదనియు అల్లరి చేయనారంభించెను. మూఢురాండ్రు తమ వేడుకలను కార్యములనే చూచుకొందురు గాని యెదుటివారి యానుకూల్యమును సాధకబాధకములను లేశమయినను విచారింపరు. అటువంటి విచార సమయములోనే యాదంపతులు తమ కష్టముల నొకమూల పెట్టి సూరమ్మయొక్కతల్లి నిర్బంధముచేతను సాధింపు చేతను సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క గర్భాధానము సహితము చేయవలసిన వారయిరి. ఎంతచేసినను కృతజ్ఞకలేక, అప్పటిస్థితిని విచారింపక, ఆ గయ్యాళి రెండుపిండివంటలు చేయలేదనియు తనకొమార్తెకు పెట్టిన మధుర చీర మంచిది కాదనియు కొంగున రెండురూపాయలే కట్టినా రనియు అత్యాప్తికర మయిన మాటల నని యా వధూవరుల మనస్సునకు ఖేదము కలిగింపసాగెను. ఓ మూఢత్వమా ! ఆహా ! నీ ప్రభావ మెంత యనిర్వాచ్యమైనది! నీవున్నచోట. వివేకాదులు తలచూపనైనను లేవుగదా !

ఇప్పుడు మనవైద్యుఁడౌషధ మిచ్చుచున్నను, నారాయణమూర్తి కేమియు నిమ్మళముగా లేదు. విరేచనములుకూడ నారంభమయి, అన్నహితము లేక యాకలి మందగించెను. వైద్యుఁడొక జబ్బున కౌషధమిచ్చిన మఱియొకజబ్బు ప్రబలుచుండెను. ఇటువంటి సమయములో సత్యవతి మనస్సుయొక్కస్థితిని వర్ణించుటకెవ్వరికిని శక్యముకాదు. నిప్పులలోవేసి పొరలించినను, ఆమెమనసున కంతపరితాపము కలుగదు. అంత దుఃఖమున్నను అదియంతయు లోపల దిగమ్రింగి పయికి ధైర్యమవలంబించి సంతోషముగా నున్నట్టే భర్తకు కనఁబడుచుండును. అయినను క్రొత్తగా రక్తముపట్టుచున్న యామె దేహము మరల క్రమక్రమముగా శుష్కించి. మగఁడధైర్యపడకుండుటకై పయికి లేని నవ్వు తెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నను ముఖమునందు విచారలక్షణములు స్పష్టముగా కనఁబడసాగెను. ఆమె మొగమును చూచినప్పుడు భర్త కెంతచింత కలిగినను రెండవవయిపునకు తిరిగి కంట తడిపెట్టునే కాని యామె చూచునట్లుగా నెప్పుడును దుఃఖపడఁడు. ఒకానొక సమయమునందు సత్యవతికి దుఃఖముపట్టశక్యము కానియెడల, ఆమె యేదోపని కల్పించుకొని దొడ్డిలోనికి దూరముగా వెళ్ళి యెవ్వరును చూడకుండ నింతసేపు దుఃఖపడి కన్నులనీరు తుడుచుకొని భర్తృసేవ చేయుటకయి మరల వచ్చుచుండును ఈ సమయములో సుబ్రహ్మణ్యమేమో యన్నాఁడని కోపగించుకొని సూరమ్మతల్లి యెవ్వరితోను చెప్పకుండ కొమార్తె నిక్కడ దిగవిడిచి తన పుట్టినింటికి లేచిపోయెను అందుచేత సూరమ్మ యుదయాస్తమానములు తల్లికొఱకు శోకములు పెట్టుట కారంభించి రోగికి నిద్రకూడ లేకుండజేయును సత్యవతిపిల్లలను సవరించుకొనుటకు తోడుతానెప్పుడును పెనిమిటివద్దనుండి యుపచారము చేయవలసి వచ్చుచుండుటచేతను మగనిబాధ వలన మహాలక్ష్మి యేపనిచేయుటకును వల్లకాకపోవుటచేతను, మగఁడింట లేనప్పుడయిన పని చేయుటకై సాహసించి వచ్చినను వేవిళ్ళమూలమున శక్తురాలు కాకపోవుటచేతను, గయ్యాళియైన సూరమ్మయుండియు లేనిదానితోనే సమానమయిన దగుటచేతను ఇంటిపని యంతయు సీతమీఁదనే పడెను. ప్రాణసమానురాలయిన ముద్దుల మఱఁదలా ప్రకారముగా కష్టపడుట సత్యవతి కెంతమాత్రమును ఇష్టము లేకపోయినను చేయునదిలేక మఱఁదలికొఱకుకూడ లోపల కొంత వ్యసనపడుచు పథ్యపానములు చేయుటలో అవకాశమున్నప్పుడెల్లను సీతకు కొంత తోడుపడుచుండును సుబ్రహ్మణ్యము కావలసినప్పుడెల్లను వైద్యునింటికి వెళ్ళి మందులు తెచ్చియిచ్చుచు, పథ్యమునకు కావలసినపాలు మొదలైనవి తెచ్చియిచ్చును, బాహ్యాదులకు వెళ్ళవలసివచ్చినప్పుడన్నగారిని లేవఁదీసి పరుండఁబెట్టుచు, కష్టపడుచుండెను. ఈ కష్టకాలమునందాతని సహపాఠియగు సోమసుందరము కూడ ఆపద్బంధువై సుబ్రహ్మణ్యముతో సమానముగా కష్టపడి సాయము చేయుచుండెను. ఆవఱకు బంధుత్వమును తెలుపుకొని విందులు కుడిచిపోవుచుండెడి బంధువులొక్కరును కష్టకాలములో మొగము కనఁబఱచలేదు. పరమమిత్రులుగా నగపడిన ధనికులును

తామేమయిన బదులియ్యవలసివచ్చునేమో యని యింటికి వచ్చుటయే మానివేసినారు. ఒకటి తరువాత నొకటిగా సత్యవతి నగ లన్నియు వర్తకుల పాలయినవి ఇంట వన్నగారంత జబ్బుస్థితిలో నున్నను చీమకుట్టినట్లయిన నుండక యివి లేవనియు అవి లేవనియు వంకలుపెట్టి యేలాగుననో భోజనముచేసి తెచ్చెడిది చిల్లిగవ్వ లేకపోయినను వేళకు వెళ్ళకపోయినయెడల శిరస్తాదారుగారు కోపపడుదురని భార్య మీఁద నాలుగుకేకలువేసి రామస్వామి యిల్లుపట్టక నిర్విచారముగా తన స్నేహితులతో కూడ తిరుగుచుండెను. తమ్మునికి మిక్కిలి జబ్బుచేసిన దని విని సావిత్రి యిప్పుడు మరల వచ్చినది. అందుచేత సీత కిప్పుడు కొంత విశ్రాంతి కలిగి వదినెగారితో కూడ అన్నగారివద్ద కనిపెట్టుకొని యుండుట కవకాశము కలిగినది, ఇప్పుడు చేతనున్న దబ్బంతయు వ్యయపడినందునను, అమ్ముకొనుటకు సత్యవతి శరీరమున నేమియు లేకపోయినందునను, తిండికి కావలసినంతమంది యున్నను గడించి తెచ్చుప్రయోజకులొక్కరును లేనందునను, ముందెట్లు జరుగునో తోఁచక సత్యవతి సీతతోను సుబ్రహ్మణ్యముతోను రహస్యముగా చెప్పి వ్యసనపడెను. సుబ్రహ్మణ్య మా దినముననేవెళ్ళి తానుదినముకొక గంటచొప్పున రాత్రులింటివద్ద ఒక్క ధనికుని కొమారునకు విద్యచెప్పునట్లును వారు నెలకు నాలుగురూపాయ లిచ్చునట్లును నిర్ణయించుకొనెను. సీతకూడ తాను కొంతవఱకు చదువెఱిఁగిన దగుటచేతను, కుట్టు పనియందు కొంత ప్రవీణత కలది యగుటచేతను అప్పుడు రాజకీయపాఠశాల లోని విద్యార్థులు క్రొత్తగా ఇన్నీసుపేటలో పెట్టిన బాలికాపాఠశాలయందుపాధ్యాయినిగా ప్రవేశింప నిశ్చయించుకొని, అన్నగారికిని వదినెగారికిని తన యభిప్రాయము చెప్పి వారియనుమతి బొంది, తెలియనివారు తన్నొకవేళ పరిహసించి దూషించినను వారిమాటలు సాటిచేయరాదని మనసు దృఢపఱచుకొని దరఖాస్తు వ్రాసి పాఠశాలా కార్యనిర్వాహకుల కిమ్మని సుబ్రహ్మణ్యముచేతి కిచ్చెను. ఇంతలో నారాయణమూర్తిగారికి దేహారోగ్యము తప్పియున్నదన్న వర్తమానము విని చూడవచ్చిన కక్షిదారుఁడొకఁడు వారి స్థితిని జూచి మిక్కిలి వ్యసనపడి యేదో వ్యాజ్యములో తాను బాకీపడియున్నఫీజు నూఱురూపాయలను సత్యవతిచేతి కిచ్చెను. మంచివారికెప్పుడును దైవమేదో యొకరీతిని సాహాయ్యము చేయుచుండును. ఈ యాపత్సమయమం దందఱును కృతఘ్నులుగానే యున్నారని దీనిం జదువువారు భావింపవలదు, వంటబ్రాహ్మణులు మొదలయిన సేవకులు వచ్చి యేపని చెప్పినను చేయుటకు సిద్ధముగానుండి తన యజమానుని నిమిత్తమయి కంట తడిపెట్టని దినము లేదు. ఇరుగు పొరుగువారును వారివలన ఉపకారము పొందిన యితరులును కృతజ్ఞత గలవారై యనుదినమును విరామము లేకుండ వచ్చి చూచిపోవుచునే యున్నారు. కొంతకాలము వైద్యుఁడు సహితమతఁడు జీవించునోలేదోయన్న సంశయము కలిగి యుండెను. అయినను సత్యవతి మొదలయినవారు పడిన ప్రయాసము వ్యర్థముగా పోలేదు. ఆఱుమాసములకు రోగము మళ్ళిన చిహ్నములు కనఁబడనారంభించెను.

వాడి చిన్నవోయియున్న సత్యవతి ముఖమునందిప్పుడు కొంచెము తెలివి కనఁబడ నారంభించెను. నారాయణమూర్తి మంచము దిగి మెల్లగా తిరుగ నారంభించునప్పటి కెనిమిదిమాసములయినది. తరువాత ఒకటి రెండుమాసములలో నతఁడు మరల సభకు వెళ్ళి పనిచూడ శక్తుఁడైనందున కక్షిదారులెప్పటివలె రానారంభించిరి. సంవత్సర మగునప్పటికి చేతిలో కొంచెము డబ్బుచేరినందున నారాయణమూర్తి మరల మునుపటియింట ప్రవేశించెను కొమారుఁడును కొమార్తెయు కూడ సుఖముగా పెరుగుచుండిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము

చూచువారికందఱికిని పయికి నారాయణమూర్తియు భార్య మొదలగువారును మిక్కిలి సుఖపడుచున్నట్లుగానే కనఁబడుచున్నను, పైవారనుకొన్నంత సుఖము మాత్రము వారికిలేదు. ఒకవేళ దంపతులు తమలో తామెంత యైకమత్యము గలిగి ఎంత నెమ్మదితో సంసారచక్రమును నడిపించువారయ్యును మనలోని యవిభక్త కుటుంబస్థితివలన పెక్కు బాధలును మనస్తాపములును కలిగి తఱచుగా వారి సుఖమునకు భంగము కలుగుచుండును. ఇంటనున్నవారు తమ జీవనార్థమయి తామేమియు పాటుపడక కుటుంబములో కొంచెము ప్రయోజకుఁడయి గడించి తెచ్చుచున్న వాఁడొకఁ డున్న వానినే యన్నిటికిని నమ్ముకొనియుండి పనిపాటులు లేక యూరక తిని కూరుచుండుటచేత ప్రొద్దు జరగక ప్రతిస్వల్పవిషయములోను నిష్కారణముగా కలహములాడుచు, సంపాదించితెచ్చి కుటుంబసంరక్షణము చేయువానికష్టములను లేశమైనను విచారింపక తమ కిదిచాలదని అది చాలదని రవ్వ పెట్టుచు గృహయజమానునకేదో యొకవిధమైన శ్రమను కలుగఁజేయుచుందురు. ఇంట సోమరులుగా నుండి తినువారిసంఖ్య యెంత యెక్కువైన జగడము లంతయెక్కువగుచుండును. భగవంతుఁడు తమకు దయచేసిన కరచరణాద్యవయవము లన్నియు తిన్నగా నుండి తాము దృఢకాయులయి యుండియు వాని నుపయోగించుకొనకపోయినందుకు సిగ్గుపడవలసినదానికి మాఱుగా తమ్మితరులు పోషించుట విధి యనుకొని గర్వపడుచు నానావిధముల గడించి తెచ్చిపెట్టువారి మనస్సులకు బాధ కలిగించుచుందురు. ఇందుచేత హిందూకుటుంబములో సాధారణముగా తెచ్చిపెట్టువారికిఁగాని తెచ్చినదాని ననుభవించువారికిఁగాని తృప్తియు సంతోషమును కలుగక, ఒకరిమీఁద నొకరి మనస్సులో అసూయయు ద్వేషమును గలిగియుండును. ఈ కారణముచేతనే యత్యంతైకమత్యమును దృఢానురాగమును ఉండవలసిన యొక్క కడుపున పుట్టినవారిలో సహితము సోదరవాత్సల్య మంతగాలేక ద్వేషమే యధికముగా నుండి లోకములో అన్నదమ్ముల శత్రుత్వమన్నసామెత పుట్టవలసినంత గతి సంభవించినది. కాఁబట్టి మనవారందఱు ఒక్కచోటఁ గలిసియుండక యెంతదూరముగా నున్న అంత

యనురాగమును ప్రేమయుఁ గలవారయి యుండురని నా మనస్సునకు తోఁచు చున్నది.[1]

రామస్వామి బాగుగోరి నారాయణమూర్తి యతనిని చాటునకు పిలిచి యెన్ని సారులు బుద్ధిచెప్ప యత్నించినను రామస్వామి మనస్సులో నేదో దురభిప్రాయము పెట్టుకొని యుద్దేశములెంచి చెప్పిన దానికెల్లను విపరీతార్థములు కల్పించి తన్నును భార్యను పోషింపవలసి వచ్చినదని కానిమాటలాడి యన్నగారు తమ్మేలాగునైన వెడలఁగొట్ట చూచుచున్నాఁడని యెఱింగినవారితో నెల్లను చెప్పనారంభించెను. అందుచేత నారాయణమూర్తి తమ్మునితో నేమియు చెప్పుట మానివేసి, అతఁడేదారి పోయినను చూడనట్లూరకుండ వలసినవాఁడయ్యెను. అందువలనను అతని దుర్ణయ మడఁగక మఱింతమితిమీఱిపోయి. దుష్టుల సహవాసము మరిగి యథేచ్ఛముగా తిరుగుచు రాత్రులు దీపములు పెట్టుకొని సహితము జూదములాడి యోడినసొమ్ము నిమిత్తమయి భార్యను బెదరించి నగయేదైన దీసికొనిపోయి పాడుచేయుచు, ఒకానొకప్పుడింట చేతికందినవస్తువు యేదియైన ఎత్తుకొనిపోయి జూదగాండ్ర కిచ్చుచు, తానోడిపోయిన దినమున చిరచిరలాడుచు తిన్నగా నన్నము తినక యలిగి లేచిపోయి భార్యను కొట్టి తిట్టుచు, అన్నగారి పేరుచెప్పి యంగళ్ళలో వస్తువులు తెచ్చి తా నుపయోగించుకొనుచు, తుంటరులను వెంటవేసికొని రాత్రులవేళ తిరిగి తమ విరోధులతో పోట్లాడి మాట తెచ్చుచు, పలువిధముల అన్నగారికి మనస్తాపము తెచ్చుచుండెను. అతఁ డప్పుడప్పుడు సీమసారాయములను త్రాగుచుండునని చెప్పుదురుగాని యాతఁ డెప్పుడును తప్పత్రాగి దేహము మఱచి పడిపోయినట్లు కనఁబడదు. అయినను ముండల మరిగి జూదములాడ నలవాటుపడినవారికి పానముండుట యంత వింతకాదు. ఈ నడతను కనిపెట్టి మహాలక్ష్మి మనసులో ఖేదపడి మగనితో అనేకవిధముల నయమున చనువున హితముచెప్పి చూచెనుగాని యా హితోపదేశమువలన కార్యము లేకపోవుటయే కాక మీదిమిక్కిలి యతఁ డామెను కొట్టుటయు తిట్టుటయు కూడ సంభవించుచువచ్చెను. మగని విషయమైన యీ బెంగచేతనే యామె దేహములో నెంతో జబ్బుచేసి ప్రసవమైనప్పుడు బ్రతుకదన్నంత దుస్థితికి వచ్చెను. జీవిత సంశయము కలిగియున్న యా దినములలో ఒకసారి మహాలక్ష్మి యొంటిగా తన మంచమువద్ద కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచు నిలుచున్న తన మగనిని చేరఁ బిలిచి

1. "అవిభక్త కుటుంబములలో నంతఃకలహములుద్భవిల్లి యైకమత్యము చెడి సుఖభంగము కలిగినప్పుడు కుటుంబ స్నేహమును మరల నెలకొల్పుటకు వేరుపడుటయే యుత్తమ సాధనము. వేరు వేరుగా దూరమున నుండుటచేత నొండరులతోడ తగవులాడుట కవకాశ ముండదు. తగవులాటలెప్పుడుండవో యప్పుడే యావరకు శోషిల్లి ప్రాణావశిష్టమయి యుండిన స్వాభావిక స్నేహలత నిర్మూలముగాక పునరుజ్జీవనము నొంది యల్పకాలములోనే తలయెత్తి కాలక్రమమున కొనలుసాగి వర్ధిల్లి ఫలప్రదమగును."

స్వీ. చ; ప్ర. భా. పుట 27-(1982)

మీఁద మెల్లగా చేయివైచి హీనస్వరముతో తనవ్యాధి కాతని నడతవలనఁ గలిగిన మనోవ్యథయే కారణమనిచెప్పి, తాను పోయినతరువాతనైనను ప్రవర్తనము తిన్నపఱుచుకొని యన్నగారును వదినెగారును చెప్పినట్టువిని వచ్చెడు భార్యను సుఖపెట్టి మీరు సుఖపడమని చేతిలో చేయివేసినయెడల నిర్విచారముగా ప్రాణములు విడిచెదనని గడియకొక మాట చొప్పున చెప్పి కన్నులు మూసికొనెను. అతనికామాటలు శూలములవలె నాటినందున తన వెనుకటి నడత విషయమై నిజమయిన పశ్చాత్తాపము గలిగి యిఁకముం దెప్పుడును మునుపటి దుస్సహవాసమున తిరుగక బుద్ధికలిగి యోగ్యముగా ప్రవర్తింపవలయునని నిశ్చయము చేసికొని భార్యకు తన మీఁదఁగల ప్రేమకును తన బాగువిషయమై యామె మనసులోని చింతకును దుఃఖము పట్టలేక పెద్దపెట్టున నేడిచి భార్య చేయి పట్టుకొని భగవదనుగ్రహము వలన నీవు బ్రతికి నేను సుఖపడవలసిన భాగ్యము తటస్థించిన పక్షమున నా ముందు నడత యెట్లుండునో నీవే చూచెదవని చెప్పి యాపైని నోటమాటరాక కన్నీరు కాలువలు కట్టించుచు ఊరకుండెను ఆ మాటల వలన మహాలక్ష్మికెంతో ధైర్యము కలిగి నాటినుండి యామె దేహస్థితి యద్భుతముగా మాఱి దినదిన క్రమమున స్వస్థపడి మంచముమీఁదికాలు క్రింద మోపఁగలిగి నెలదినములలో ఇంట నడయాడ శక్తురాలయ్యెను. ఆమెకు పుట్టిన స్త్రీ శిశువు సుఖముగా పెరుగుచుండెను. తోడికోడలి వ్యాధి దినములలో సత్యవతి పడిన ప్రయాసమును పరితాపమును చేసిన యుపచారమును చూచితీరవలసిందే కాని చెప్ప తీఱదు. స్వప్రయోజనపరత్వ మన్నమాట యేలోకమునను లేక తనజీవనమును దేహమును పరులనిమిత్తమేధారపోసెడి యిటువంటి సాధ్వీమణులుండబట్టియే దుఃఖబహుళమైన యీ లోకమునందు బహుగృహములు భూతలస్వర్గము లగుచున్నవి. భార్యమాట వలన రామస్వామి నడతయు అకస్మికముగా మంత్రించినట్లు మాఱిపోయెను. అతఁడు నాఁడు మొదలుకొని మరల నెప్పుడును రాత్రు లిల్లు బయలుదేరి వీధిలో కాలుపెట్టలేదు; జూద మాడలేదు. పూర్వపు విహితులతో సహవాసము చేయలేదు; మఱి యేదుష్కార్యమును చేయలేదు. పూర్వమిత్రు లనేక పర్యాయము లాతని నిమిత్తమై యింటికివచ్చి పిలిచియు పరిహాసము చేసియు రోషముపుట్టించియు తమ మార్గమునకు మరల దింపజూచిరి కాని వారి ప్రయత్నములు కొనసాగనందున, అతఁడిక చెడిపోయెనని విడిచిపెట్టి యాతని మైత్రిని వారు మానుకొనిరి. మునుపన్నగారిమాట యన్న తిరస్కారబుద్ధితోఁ జూచెడు రామస్వామి యిప్పుడన్నగారికిని వదినెగారికిని పరమ భృత్యుఁడయి వారియాజ్ఞ కడుగుదాటక మెలఁగఁజొచ్చెను. ఇప్పుడతనికి తా నేలాగుననైన విద్యాభ్యాసము చేసి పరీక్షలిచ్చి గొప్పతనము పొందవలెనన్న చింత తప్ప వేఱుచింత లేదు. అందుచేత నతఁడిప్పుడు రాత్రియు పగలునుపుస్తకములు చేఁత బుచ్చుకొని చదువుచు తనకుఁ దెలియనిదాని నన్నగారి యొద్దను యితరులయొద్దను నేర్చుకొనుచు విద్యాకాలక్షేపము చేయుచున్నాఁడు.

నారాయణమూర్తికిని సత్యవతికిని మనస్సులకు నొప్పి కలిగించి వ్యాకులత పుట్టించెను. రెండవకారణము సూరమ్మ నడత. సూరమ్మయు తల్లియు చిన్ననాటి నుండియు పల్లెలయందు పెరిగినవారగుటచేతను, చదువుకొన్న నాగరికులతో నెన్నఁడును మెలఁగి యుండక పోవుటవలన వారి యాచార వ్యవహారములు మిక్కిలి భిన్నములగుటచేతను, వారికి సత్యవతిమొదలయిన యింట నున్నవారి ప్రవర్తన మెవ్వరిదియు సరిపడక యుండెను. సూరమ్మ ప్రతిదినమును ఏదో యొక నోము చొప్పున లోకములో లేనినోములన్నియు పట్టవలెనని కోరుచుండెను. సుబ్రహ్మణ్యము నోములయందిష్టము లేనివాఁడై సాధ్యమయినంతవఱకు మాన్పింప బ్రయత్నింపుచుండును. సూరమ్మ పేడ శుచి యని భావించి కంపుకొట్టునట్టుగా ఎల్లయెడలను ముద్దలుముద్దలు పడునట్లు మాటిమాటికిని పేడనీళ్ళు చల్లుచుండును, సుబ్రహ్మణ్యము పేడ యశుచియని యెంచి దానిని చూచినప్పు డసహ్యపడుచు వచ్చుటయే కాక పేడనీళ్ళుపడి పాదరక్షలును బల్లలును కొన్నిసమయములందు బట్టలును పాడగుచున్నవని విసుగుకొనుచుండును. సూరమ్మ యెవ్వరో దగ్గరకు వచ్చిరనియు, ఏదో యొక గుడ్డ కాలికి తగిలినట్టనుమానముగా నున్నదనియు చెప్పరానివానిమాట వినఁబడినదనియు పేరులు చెప్పి మయిలపడితినని దినమున కయిదారు స్నానములుచేసి తడిబట్టలు కట్టుకొని తలనొప్పిచేతను పడిసెముచేతను మూలుగుచుండును; సుబ్రహ్మణ్య మది యంతయు వెఱ్ఱియని చెప్పి మానిపింపఁ జూచుచుండును. సూరమ్మ రోగము వచ్చినప్పుడు మందులు వేసికొనక వ్యాధిని పెంచుచు నోదెనిమిత్తమును శకునముల నిమిత్తమును వేపవెల్లంకుల నిమిత్తమును ప్రయత్నించి సొమ్ము వ్యర్థముగా వ్యయపఱుపఁ జూచుచుండును. సుబ్రహ్మణ్యము వ్యాధి కౌషధముతప్ప వేఱుమందు లేదనియు దానికి దేవతలును దయ్యములును కారణములు కావనియు బోధించి ఆ పిచ్చి పనుల నివారింపఁ జూచుచుండును. సూరమ్మ శని వారములనియు ఆదివారములనియు మంగళవారములనియు శుక్ర వారములనియు ఏకాదసులనియు అమావాస్యలనియు శివరాత్రులనియు కృష్ణాష్టము లనియు గ్రహణములనియు పర్వము లనియు తఱుచుగ ఒక్కఁ పొద్దులును జాగారములును ఫలహారములును నిరాహారము చేసి దేహము చెడఁగొట్టుకొనుచుండును; సుబ్రహ్మణ్యమివి యన్నియు ఛాందస ములని కోపపడి యత్తగారి యొక్కయు భార్యయొక్కయు ఆగ్రహమునకు పాత్రుఁడగుచుండును. సూరమ్మ తాను ధనికురాలివలె కనఁబడనెంచి తనస్థితికి తగని బట్టలును నగలును తెమ్మని బాధించుచు, దంభము నిమిత్తము లేనిపోని బొంకులు పలుకుచు, దొంగతనముగా ఇంటనున్నవస్తువులు తీసి బ్రాహ్మణులు మొదలయిన వారికిచ్చుచు, స్వల్ప విషయములలో ఇరుగుపొరుగులవారితో కలహ ములాడుచు, ఊరక కూరుచున్న కాలములో పరులమీఁది దోషములనెన్నుచు, ఉండును; సుబ్రహ్మణ్య మివి యన్నియు కానిపనులని నొక్కిచెప్పి నీతులు చెప్పి

భార్య చెవులకు నొప్పి కలిగించుచుండును. ఈ విధముగా ఆ దంపతు లనేక విషయములయందు భిన్నాభిప్రాయము గలవారుగా నుండుటచేతను, ఈ కలహము లలో సత్యవతి మొదలయినవారు సుబ్రహ్మణ్యము పక్షమే యవలంబించునట్లు కనఁబడుటచేతను సూరమ్మకును, తల్లికిని వారందరియందును ద్వేషము పుట్టి తల్లి బిడ్డలు పిల్లిమీఁద పెట్టియు, ఎలుకమీఁద పెట్టియు నారాయణమూర్తిని సత్యవతిని వారి బిడ్డలను నోట పట్టరాని తిట్లు తిట్టియు పొరుగువారితో వారి మీఁద నేరములు చెప్పి తమ కన్నమును బట్టయు నియ్యక బాధించుచున్నారని బోరుబోరున నేడ్చి యల్లరిపెటియు, ఆ దంపతులకు మనో వేదనను కలిగించుచుండిరి. చూచితిరిగదా మూర్ఖులవలన ఎంతమంచివారికిని లోకములో నెటువంటి యాయాసమును మనో వ్యధయును సంభవించుచుండునో; ఈ కలహములచేత సూరమ్మయు తల్లియు చేరి కట్టుకట్టి తలనొప్పి యున్నప్పుడు లేనప్పుడునుకూడ మొగమునకు పట్టు వేసికొని యిచ్చినమందులు వేసికొనక తమ్ముఁ జూచువారు లేరని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు పొరుగువారలనెల్ల ఆకర్షింపుచుందురు మఱికొన్ని సమయములయందు సూరమ్మ దయ్యము పట్టినట్లభినయించి పెద్ద కేకలు వేసి యల్లరిచేసి రాత్రివేళ అందఱి మూరిమీఁద పరుగులెత్తించుచు దేహము తెలియనట్టు నటించి నోరికసి దీఱ తన కోపమున్నవారి నందఱిని తిట్టుచు. దయ్యము పేరుపెట్టి బట్టను కాల్చియు గాజు గిన్నెలు మొదలయినవి పగులఁగొట్టియు, విశేషనష్టమును గలుఁగజేయుచుండును. అందుచేత చదువేమియు జరగక సుబ్రహ్మణ్యము తన కటువంటి గయ్యాళి భార్య యయినందుకును తనమూలమున నిష్కారణముగా అన్నగారికిని వదినెగారికినికూడ శ్రమ కలుగుచున్నందునకును మిక్కిలి ఖేదపడి ప్రాణము విసిగినప్పుడు కొన్ని వేళలయం దిల్లువిడిచి దేశాంతరము లేచిపోవుటకును కొన్ని సమయములయం దాత్మ హత్య చేసుకొనుటకును ప్రయత్నించుచు వచ్చెను గాని నేఁటివఱకిటువంటి వైపరీత్య మేదియు పుటలేదు. ముందేమి జరగఁబోవునో ఈశ్వరునకు తెలియవలెను గాని మన కేమి తెలియును.

సత్యవతికిని భర్తకునుగల మూడవచింత సీతకు తటస్థించిన దురవస్థ విషయమైనది. వా రామె దుర్గతిని మాన్పి యేలాగుననైన పునర్వివాహము చేసి మరల సుఖస్థితికిఁ దీసికొనిరావలెనని వారి మనస్సులలో దృఢముగా నిశ్చయము చేసికొని యుండిరిగాని చిరకాలమునుండి ఆచారము లేకపోవుటవలన జనులలోఁగల ద్వేషమును క్రొత్తగా వివాహము చేసికొన్నవారి విషయమై శంకరాచార్యులవారు బహిష్కార పత్రికలను బంపి పెట్టిన బాధను తలఁచుకొని తమ యభిప్రాయమును కొంద ఱాప్తులతో తప్ప ఇతరులతో నెవ్వరితోను జెప్పలేదు. వారికి సోమసుందరమునకు సీతనిచ్చి వివాహము చేయవలెనని యున్నది. సోమసుందరమును సీతయుఁ గూడ పరస్పరానురాగము గలవా రయి యొండొరులను వివాహ మాడవలయునని యే కోరియున్నారు. కాని యీ వివాహ మగునో కాదో మాత్ర మిప్పుడు నిశ్చ

ముగా చెప్ప వలనుపడదు. ఇటువంటి విషయములలో సరిగా కార్య మయినవఱ కును రూఢిగా వివాహ మగునని యెవ్వరును నమ్మఁగూడదు. వివాహము లయిన యెడల మీకందరికిని తెలియకమానదు గనుక దీనిం జదువువా రందఱును కార్యము నిమిత్త మెదురు చూచు చుండవచ్చును.

తక్కిన విషయములలో నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు మిక్కిలి సుఖు లయి యున్నారు. ఆ దంపతులలోఁగల యనుకూల దాంపత్యము మఱి యెక్కడను కనఁబడదు. అన్నవస్త్రాదులకును దానధర్మములకును లోపము లేకుండ కావలసిన ధనము దొరకుచున్నది; కొడుకును కూఁతురును చక్కఁగా పెరుగుచు కన్నులపండువు చేయుచున్నారు. లోకములో సుఖమున కింతకంటె నధిక మేమి కావలెను?

పదునేనవ ప్రకరణము

ఓ కాంతామతల్లులారా! సత్యవతియొక్కయు ఆమె భర్తయొక్కయు కుటుంబముయొక్కయు స్థితిగతులను నేఁటివఱకును నాకు తెలిసినంతవఱకును మీకు తెలిపియున్నాను. కొంతకాలముక్రిందట ఇంట నెవ్వరితోను జెప్పక కాశికాపురమునకు లేచిపోయిన లక్ష్మీనారాయణగారిప్పుడే యాత్రచేసికొని కాశికావడితో వచ్చి కొడుకులతోను కోడండ్రతోను కాశికాపుర మరక్రోసెడు వెడల్పున క్రోసెడునర పొడుగున గంగానదియొక్క యుత్తరతీరమం దున్నదనియు, ఇప్పుడున్న విశ్వేశ్వరుని యాలయమునకన్నను పురాతనమయి మహత్త్వము కలిగియుండిన శివాలయమును పడఁగొట్టించి యౌరంగజేబను మహమ్మదీయుఁడు కట్టించిన మసీదును చూచితిననియు, [1] గంగానది పొడుగునను శిలామయము లగుఘట్టములు కట్టఁబడుటయేకాక బ్రాహ్మణులు జపము చేసికొనుటకు నీటిపయినికొయ్యలతో కట్టఁబడిన యున్నతాసనము లున్నవనియు, ఆ పట్టణమును పంచక్రోశ మధ్యమున చుట్టునున్న ప్రదేశమును మిక్కిలి పవిత్ర మయినవనియు, అక్కడ నాలుగైదు లక్షల జనులున్నారనియు, [2] చెప్పుచున్న వార్తావిశేషములు తప్ప మీకు చెప్పవలసిన సంగతులేవియు నాకుఁ గనఁబడుచుండలేదు. దీనిలో ముందేమి విచిత్రకథ వచ్చునో యనునభిలాషచేతనైన మీలో పలువురు సావధానముగా దీనిని జదివియుందురు. పురాణేతిహాసాదులయందువలె హృదయాహ్లాదకరము లయిన విషయములు మీకు దీనియందు కనఁబడి యుండవు. లోకచరిత్రములయందు కథలయందలి వినోద మెప్పుడును కలుగదు. కాని సత్యప్రియు లయినవారికి చరిత్రములయందలి సత్యమే సంతోషజనకముగా నుండి సుఖసాధన మగును. సమర్థులయినవారు వ్రాయకపోవుటచేత సత్యము సహితము కొన్ని సమయములందు మనో

---

1. క్రీ. శ. 1669 లో ఔరంగజేబు కాశీలోని విశ్వేశ్వరాలయం ధ్వంసం చేసినట్లూ దాని నానుకొని మసీదును నిర్మించినట్లూ చరిత్రకారులు వ్రాస్తున్నారు. వీరాస్వామయ్య కాశీయాత్ర చరిత్రలో కూడా యీ విషయం వుంది.

2. బిషప్ హెబర్ అనే క్రైస్తవ పాదరీ క్రీ. శ. 1824 లో కాశీని దర్శించి కాశీ నగరంలో సుమారు 5 లక్షల 82 వేలమంది జనులున్నట్లు వ్రాశారు. లండన్, పారిస్ నగరాలు తప్ప ఐరోపాలోని తక్కిన అన్ని నగరాలకన్నా యీ కాశీనగరం ఎక్కువ జనాకీర్ణంగా ఉన్నట్లు బిషప్ హెబర్ వ్రాశాడని కాశీయాత్ర చరిత్రకు విశేష వివరణలు కూర్చిన దిగవల్లి వెంకటశివరావు వ్రాశారు. పుట 170, 1941.

హరముగా నుండకపోవచ్చును. చెప్పవలసినవానిని కొన్నిటిని చెప్పకపోవుట చేతఁగాని చెప్పఁగూడనివానిని కొన్నిటిని చెప్పుటచేతఁగాని చెప్పినవానిని మృదు మధురశైలిని వ్రాయలేకపోవుటచేతఁగాని యిది మీకు మనోహరముగా కనఁబడక పోయినయెడల నాలోపమును మన్నించి, పతివ్రతాశిరోమణి యైనసత్యవతియం దుండవలసిన గౌరవముచేతనైనను దీనిని మీరు పలుమారు చదివి యామెవలె ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్నపడుఁడు. ఈ చరిత్రమును చదువుటవలన మీలో నొక్కరు బాగుపడినను నాప్రయాసమునకెల్లను అదియే ప్రతిఫలమని సంతోషించెదను. దీనియందు పురాణములయందలి చిత్రకథ లేవియు లేకపోయినను నీతి బోధయందుమాత్ర మిది యేపురాణమునకును తీసిపోవునది కాదని నమ్మెదను. దీనిఁ జదివినవారికందఱికిని పెక్కు విషయములు మనస్సున నాటియుండును కాని వానిలో స్పష్టముగా కనఁబడునవి వేంకటేశ్వరులయొక్కయు సుందరమ్మ యొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా దంపతులిరువురును చదువెఱుఁగనిమూఢు లయి యున్న పక్షమున వారిలో నప్పుడప్పుడు నిష్కారణముగా కలహములు పొసఁగుటచేత సంపూర్ణసుఖము కలుగకపోయినను పరస్పరము నొకరీతిగాఁగలసి వారొకవిధముగా సుఖజీవనమే చేయుచుందురని తెలుచున్నది; నారాయణమూర్తి యొక్కయు నత్యవతియొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా దంపతులిద్దఱును చదివినవారయి యుక్తాయుక్త వివేకముగలవారయి యున్నయెడల వివేకహీనులైన బంధువులు మొదలయినవారివలన నిర్హేతుకముగా మనస్తాపము కలిగినప్పుడు తప్ప సాధారణముగా గృహము భూతలస్వర్గమువలె నుండి వారికి సంపూర్ణ సుఖము గలిగి వారికి మాత్రమేగాక లోకమునకంతకును మేలుకలుగునని స్పష్టమగుచున్నది. రామస్వామియొక్కయు మహాలక్ష్మియొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా భర్త చదువెరుఁగని మూఢుఁడయి భార్య విద్యావతియు, గుణవతియునయి యున్న యెడల భర్తవలన పెక్కు కడగండ్లు సంభవించుచువచ్చినను మార్దవముగల స్త్రీ స్వభావమునుబట్టి యుక్తసమయమున చేసిన హితోపదేశముచేత పురుషున కొకానొకప్పుడు బుద్ధివచ్చి సంసారము - బాగుపడునని తెలియవచ్చుచున్నది; సుబ్రహ్మణ్యముయొక్కయు సూరమ్మయొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా భర్త విద్యాధికుఁడయిన యోగ్యుఁడుగా నుండి భార్య చదువెఱుఁగని గయ్యాళియగుట సంభవించినయెడల స్వప్నావస్థయందును సుఖముకలుగక గృహము మహారణ్యము వలె నుండి దంపతులకు మాత్రమేకాక యిరుగుపొరుగులవారికి సహిత మాయాసము కలుగుచుండునని తేటపడుచున్నది. కాఁబట్టి దీనిం జదివి తమ బిడ్డలకు వివాహము చేయఁ దలఁస్థించువారు వారి భావిసుఖమును చక్కఁగా విచారించి ధనమే ప్రధానముగా చూడక విద్యయందును బుద్ధియందును వయసునందును ఎవరికిఁదగినవారిని వారికి వివాహముచేసి సాధ్యమయినంతవఱ కనుకూల దాంపత్యము కలుగునట్లు చూతురని కోరుచు దీనిని ముగించుచున్నాను.

సత్యరాజా పూర్వ దేశ యాత్రలు

ప్రథమ భాగము

ఆడం మంళయాళవం[1]

మొదటి ప్రకరణము

నేను పరీధావి సంవత్సర చైత్రశుద్ధ నవమి మంగళవారమునాఁడు పుష్యమీ నక్షత్రమందు విజయనగరములో పూర్వము శ్రీరాములవారు పుట్టిన దినముననే జన్మించితిని. మా యింటిపేరు పత్రివారు. నేను వ్యాసరాయాచార్యులవారి పుత్రుఁడను. నాతల్లి లక్ష్మిబాయమ్మ. నేను ముందు మహాసత్యసంధుఁడనయి యీ సత్య చరిత్రమును వ్రాయుదునని తెలిసియో, తనకుఁగల సత్యప్రియత్వముచేతనో, మఱి యే హేతువు చేతనో మాతండ్రిగారు నాకు తన తండ్రి పేరుపెట్టక దేశాచారమును తప్పించి[2] చిన్నతనములోనే నాకు సత్యరాజాచార్యులని పేరుపెట్టిరి. మా తండ్రి గారు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు మహాపండితులయినందున పుణ్యపురుషాగ్రగణ్యులయిన వారు స్వమహిమచేత నాభవిష్యద్యోగ్యతను ముందుగా తెలిసికొనియే తప్పక నాకిట్లు నామకరణము చేసియుందురు. "సుకృతీగతాఁయుః" అను న్యాయమునుబట్టి వారు నా పసితనములోనే పుణ్యలోకయాత్రకు విజయం చేసినందున నాపేరును గూర్చి వారి నడిగి తెలిసికొనుట కవకాశము లేకపోయినది. నా నిజమయినపేరు సత్యరాజా చార్యు లయినను మా గ్రామములోనున్నవారు నన్ను సత్యరాజాచార్యులని పిలుచు చుండిరి. 'రాజు' ను 'రాయ'లని వ్యవహరించుట కర్ణాటక సంప్రదాయము. అంతేకాక 'జ' 'కార' 'య' కారముల కభేదము. అందుచేతనే వంగము మొద లయిన యుత్తర దేశములయం దయోధ్యకు అజోధ్యయని యకారమునకు మాఱుగా జకారమును వాడుదురు. ఈ శాస్త్రచర్చ నింతట విడిచిపెట్టి కార్యాంశము

---

1. తెలుగు సాహిత్యంలో తెలిసినంతమటుకు ఆడు మలయాళం ప్రసక్తి మొదటి సారిగా ఏకామ్రనాథ విరచితమైన ప్రతాపరుద్ర చరిత్రలో కనపడుతుంది. ఆడమలయాళాన్ని పరిపాలించే ముకుందాదేవిని ప్రతాపరుద్రుడు జయించినట్లు ఆ రచయిత పేర్కొన్నాడు.

ప్రతాపరుద్ర చరిత్ర – ఇటీవలి, ముద్రణ (1984) సం॥ డా. సి. వి. రామ చంద్రరావు పుట 40. ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమి ప్రచురణ.

2. గోదావరిజిల్లా వారు తమ కుమారులకు తండ్రి పేరు పెట్టటం ఆనవాయితీ. తండ్రి జీవించిఉంటే తమ బిడ్డలకు ఆయన పేరు పెట్టకపోవడం కొన్ని జిల్లాల వారి సంప్రదాయం.

నకు వర్తము. నాపేరుయొక్క యుచ్చారణక్రమ మెట్టిదయినను నాదిసార్థకనామ ధేయమని నేను వేఱుగ చెప్పనక్కఱలేకయే నేను వివరింపఁబోయెడి యీ సత్య యాత్రాచరిత్రమే లోకమునకు వేయినోళ్ళ ఘోషింపవచ్చును. ఆత్మస్తుతి నింద్య మయినందున నాసత్యసంధతనుగూర్చి నేనిఁక చెప్పను. నేనవలంబించియున్నసత్య మతము కూడ నాచరిత్రముయొక్క పరమ సత్యత్వమును సాధింపవచ్చును సత్య ప్రియత్వముచేతనేకదా మా మతకర్తలయిన శ్రీమధ్వరాయలవారు మిధ్యాభూతము లయిన పూర్వమత సిద్ధాంతములనన్నిటిని తిరస్కరించి, శ్రీమదాంజనేయ సహా యముచేతను ముఖ్యప్రాణదేవుని యనుగ్రహముచేతను ఖిలములయిపోయిన యపూర్వశ్రుతిస్మృతి వాక్యరత్నములను బ్రహ్మలోకమునుండి తెప్పించి బ్రహ్మ సంప్రదాయానుసారముగా సత్యమయిన ద్వైత మతసిద్ధాంతమును లోకానుగ్ర హార్థము స్థాపించియున్నారు; అటువంటి సత్యమతమున జన్మించి సత్యవ్రతమును పూనియున్న నేను నా గ్రంథమునందు సత్యముకాని వాక్యము నొక్కదానినయినను చొరనిత్తునా ? ఓ చదువరులారా నామాటను నమ్మి యిందలి ప్రతివాక్యమును వేదవాక్యమునుగా విశ్వసింపుఁడు. నేనిందు తెలుపఁబోయెడు సంగతు లీవఱకు మనుష్యులకెవ్వరికిని తెలియని దేవరహస్యములయినను స్వదేశస్థులయిన మీయందు నాకుఁగల భ్రాతృస్నేహముచేత మర్మమువిడిచి చెప్పివేయుచున్నాను.

మాతండ్రిగారు కర్మిష్ఠులయి, బాల్యమునుండియు వైదికమయి పూజ్య మయిన యాచార్యవృత్తియందే కాలము గడపినవారయినను, వారి పుత్రుఁడనయిన నాకుమాత్రము పూర్వకర్మానుభవముచేత శిష్య పరంపరలు సేవింపఁగా ఆచార్య పదమునొంది పూజింపఁబడెడు భాగ్యము పట్టినదికాదు. మాతల్లి పుట్టినింటివారు మొదటినుండియు లౌక్యవ్యవహారములలో పుట్టిపెరిగినవారగుటచేత మా మేనమామ గారగు కంచి శేషగిరిరావుపంతులుగారు నన్ను వేదపాఠశాలకు పంపక బడిచదువు కాఁగానే హూణపాఠశాలకుఁ బంపిరి. మాగ్రామములో నొక బ్రాహ్మణ బాలుఁ డింగ్లీషు చదివి క్రైస్తవమతములో కలిసినప్పుడు మాతండ్రిగారు నన్నుమాత్రమే గాక మావంశమున పుట్టినవారి నెవ్వరిని కూడ హూణపాఠశాలకు పంపమని ప్రతిజ్ఞ పట్టిరి. నాకు బుద్ధివచ్చువఱకును జీవించియుండిన పక్షమున వారు తమ ప్రతిజ్ఞను తప్పకచెల్లించుకొనియుందురు. తానొకటితలఁచిన దైవమొకటి తలఁచునుగదా? నేను చిన్నవాఁడనయినను పూర్వాచార విరుద్ధమయిన మాలచదువు చదువుట నా కిష్టము లేకపోయెను. దానికితోడు మా తండ్రిగారిప్పుడు జీవించియున్న పక్షమున వారు నన్ను హూణపాఠశాలకు పంపుట కిష్టపడి యుండరుగదాయన్న విచారమొకటి నా మనస్సును బాధింపఁజొచ్చెను. ఈ రెండు కారణములచేతను నా కింగ్లీషు చదువెప్పుడును సరిపడినదికాదు. అయినను నాకప్పు డింకొక బాధకూడ తటస్థ మయ్యెను నా మేనమామ మాటవిని నాతల్లి ప్రతిదినమును హూణపాఠశాలకు పొమ్మని నన్ను నిర్బంధింప మొదలుపెట్టినది. అప్పుడునాకు పరస్పర విరుద్ధములయినరెండు

ధర్మములు సంప్రాప్తము లయినవి. నేనింగ్లీషు పాఠశాలకు పోవుట నా తండ్రిగారి యభిమతముగాదు ; పోకుండుట తల్లిగారి యభిమతముకాదు. ఇందులో నేనెవ్వరి యభిమతమును చెల్లింపను ? నా మనస్సు తండ్రిగారి యాజ్ఞనే చెల్లింపవలసినదని బోధించుచున్నను చచ్చిస్వర్గము నందున్న తండ్రిగారి యాజ్ఞనువలె బ్రతికి భూలోకమునందున్న తల్లిగారి యాజ్ఞను మీఱుట నాకుసాధ్యముగా కనఁబడలేదు. మనవేదము పితృదేవోభవయని మాత్రమేకాక మాతృదేవోభవయనికూడ చెప్పుచున్నది. అందుచేత పితృనియోగమును మాతృనియోగమును నాకుసమానముగానే యలంఘ్యములయినవి. నేనిప్పుడు తండ్రియభీష్టమును తీర్చవలెను. తల్లి మనోరథమును తీర్చవలెను. కాఁబట్టి నేను బుద్ధిమంతుఁడనయినందున పితృవాక్యపరిపాలనమును మాతృవాక్యపరిపాలనమును కూడచేసి యుభయ ఋణవిముక్తుఁడనయి కృతార్థతను బొందుటకొక్క యుపాయము నాలోచించితిని. ఆ యుపాయమును విన్నపక్షమున నాబుద్ధికుశలతకు మీరును సంతోషింపకపోరు. తల్లియాజ్ఞనుసారముగా నేనింగ్లీషు పాఠశాలకును పోవుచుంటిని ; పోవుచున్నను పాఠములను చదువక తండ్రిగారి యిష్టానుసారముగా పోనట్లే యుంటిని ఈయుపాయముచేత నే నుభయవాక్య పరిపాలన దక్షుఁడనై ధన్యుఁడను కాఁగలిగితిని. ఈ ప్రకారముగా నేను దాదాపుగా పదిసంవత్సరములు హూణపాఠశాలలో చదివినను, గొప్పపరీక్షలో దేనిలోను కృతార్థుఁడను కాలేదు. కాని యెంతోకష్టముమీఁద నేనుసామాన్య పరీక్షలో మాత్రము తేరినాఁడను. నేనింటికడ పాఠములు చదువకపోయినను, ఉపాధ్యాయుల కృషిచేత నా ప్రయత్నములేకయే కొన్ని యింగ్లీషు ముక్కలు నా కుక్షిలో దూరినవి అటుతరువాత వానిని నా హృదయమునుండి పాఱఁదోలుటనాకు సాధ్యమయినదికాదు. ఎవ్వని కయినను మొదట చోటిచ్చిన పెడలఁగొట్టుట సులభసాధ్యముకానేర్చునా ? అయినను నా చేతనయినపని నేను మన వేదశాస్త్రములకు విరుద్ధముగా మాయుపాధ్యాయులు బోధించిన భూగోళ విషయములను చరిత్రములను హూణశాస్త్రములను సత్యములని నమ్మకుంటిని. ఈ చరిత్రమును చదివినకొలఁదిని నా మాటలయందలి సత్యము మీకేబోధపడఁగలదు. ఇంగ్లీషు చదువువలన బుద్ధిహీనులైన యిప్పటి బాలురకువలె నాకు మన శాస్త్రములయందును పురాణములయందును నమ్మిక మావగింజంతయు తగ్గినది కాదు. ఇంగ్లీషు తిన్నగా చదువకున్నను నేను నిత్యమును స్నానసంధ్యా ద్యనుష్ఠానములను మానక జపములను తపములను జేయుచు మంత్రతంత్రములను గురుముఖమున నేర్చుకొని నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడనయితిని. నా యాచార వ్యవహారములు చూచి నాతల్లియు మేనమామయు కూడ సంతోషపడుచుండిరి.

నేను నాలవతరగతిలో చదువుకొనుచుండఁగా నాకు వివాహకార్యము తటస్థమయ్యెను. ఈ యాంధ్రదేశములో మా శాఖవారు మిక్కిలి తక్కువగా నున్నందున మాలో కన్యలుదొరుకుట మిక్కిలి కష్టము. అందుచేత సామాన్యస్థితిలో నున్నవారికి

వేయిరూపాయలయిన నియ్యక మూఁడేండ్లకన్య యయినను లభింపదు. మా మేనమామగారి కృషిచేత విస్సాణి నృసింహాచార్యులుగారు తొమ్మిది సంవత్సరముల ప్రాయముగల తమ కొమార్తెను వేయిరూపాయలకే నా కిచ్చి వివాహము చేయుట కంగీకరించినారు. ఇటువంటి తరుణము మరల రాదనియెంచి నా మేనమామగారును తల్లిగారుమజేరి నూటికి మూడు రూపాయల వడ్డికి మా పిత్రార్జితమయిన మాన్యముల మీఁద వేయి రూపాయలు ఋణముచేసి, వివాహవ్యయములకై యిన్నూఱు రూపాయలను మఱియొకరియొద్ద అప్పుచేసి, శుక్ల సంవత్సర వైశాఖ మాసములో నొక మంచి ముహూర్తమున నాకు వివాహముచేసిరి. నా కప్పటికి పదునెనిమిది సంవత్సరములు దాటినవి. నా భార్య రూపవంతురాలు కాకపోయినను. గుణవంతురాలుగా కానఁబడెను. కులకాంతలకు గుణము ప్రధానముగాని చక్కఁదనము ప్రధానముగాదు. ఇట్లొక సంవత్సరము గడచిన తరువాత నా భార్యకు స్ఫోటకము వచ్చెను. అప్పుడా చిన్నది జీవించుటయే దుర్ఘటమని యెల్లవారును భావించినను, నేను పునశ్చరణచేసిన వీరహనుమంత మంత్రప్రభావమువలన చిన్నదానికి ప్రాణభయముతప్పి కుడికన్ను మాత్రము పోయెను. మొగమునిండ గోతులుపడి యా చిన్నది మఱింత కురూపిణియయినందున "భార్యా రూపవతీశత్రు" వనెడు బాధ నాకు లేకపోయెను. నేనొక్క పరీక్షయందుఁదేఱి పాఠశాలను విడుచునప్పటికి నా భార్యయెదిగి కాపురమునకు వచ్చెను. మా మాన్యములమీఁద వచ్చెడి యాదాయము మేము చేసిన ఋణముల వడ్డికే చాలనందున నా కుటుంబభారముకూడ మా మేనమామగారిమీఁదనే పడెను. అందుచేత రెండు కుటుంబములను పోషించుట దుర్భరమయినందున మా మేనమామగారు నన్ను చదువుమాన్పించి, విశాఖపట్టణముపోయి యెవ్వరెవ్వరినో యాశ్రయించి విశేష కృషిచేసి దొరతనమువారి కార్యస్థానములో నొకచోట నాకు నెలకు పదునేను రూపాయల జీతముగల యుద్యోగమును చెప్పించిరి. ఆ పనిలోనుండఁగానే యప్పులవారు నామీఁద వ్యాజ్యములువేసి ధనద్విగుణమునకు తీర్పులను పొంది నా మాన్యముల నమ్మించిరి, నా మాన్యముల విక్రయమువలన వచ్చిన సొమ్ముతో నా ఋణము సగము తీరినది. మిగిలినది తీరుటకు సాధనము కనఁబడలేదు. అప్పులవారు ప్రతిదినమునువచ్చి నా యిల్లుచుట్టుకొని ఋణము తీర్పుమని నను నానావిధముల చిక్కులుపెట్ట మొదలుపెట్టిరి. ఈ చిక్కులలో నుండఁగా నాకు గ్రామములవెంట తిరిగెడి మఱియొక పనియైనది, ఈ క్రొత్త పనిలో జీత మిరువది రూపాయలయినను, ఆ యెక్కువ జీతము ప్రయాణ వ్యయములకే చాలకుండెను. ఇప్పుడింకొక విధమయిన క్రొత్తవ్యయముకూడ నా మీఁద పడెను. నా కెప్పుడును గుప్తదానము చేయుటయందే యిష్టము. ఇప్పుడట్టి దానములు చేయవలసిన నిర్బంధముకూడ నాకు తటస్థమయ్యెను అట్టి దానములు చేయక పోయినయెడల నా పనికికూడ భంగమువచ్చునట్లు కానఁబడెను. మా మండలమునందప్పు డుద్యోగస్థులలో లంచగొండు లధికముగానుండిరి. అప్పుడు మాపై

అధికారులు పూర్వపువారుమాఱి క్రొత్తవారు వచ్చుట తటస్థించెను, అందరికంటెను కష్టపడి యెక్కువ పని చేయుచున్నను నేను పనితిన్నగా చేయుచుండలేదని కోపపడుచు వచ్చినందున నా హితుల యుపదేశముచేత శిరస్తాదారుగారికి మూఁడు సారులు హిరణ్యదానములుచేసితిని; ఎన్నిసారులో యిప్పుడు సరిగా జ్ఞప్తికిరాలేదు గాని పెక్కుసారులు వస్త్రదానములు చేసితిని; పిల్లకు పాలు కావలసివచ్చినందున రెండుసారులు సవత్సక గోదానములు సహిత మాయనకే చేసినాఁడను. చేసిన దానములు చెప్పుకోరాదు. ఇటువంటి గుప్తదానములు మఱియెన్నెన్నో నేను చేసితిని. ఈ హేతువుచేత దానములు చేయఁగా మిగిలిన సొమ్ము నాకును నా భార్యకును నిత్యైకాదశీ వ్రతములతో భుక్తికయినను చాలకుండెను ఇట్లుండఁగా నా భార్య జ్వరబాధితురాలై, మా గ్రామములో రెండవ ధన్వంతరియని ప్రసిద్ధి కెక్కిన వైద్యశిఖామణిచేత ఇరువదియొక్క లంకణములు కట్టించఁబడి ఆకస్మికముగా స్వర్గస్థురా లయ్యెను ఆ చిన్నదాని చావుతో నాకీలోకముమీఁద విరక్తి కలిగినది. ఈ సమయములోనే ఋణప్రదాతలు కఠినులై నన్ను తమ యప్పులకై చెఱసాలకు సహితము పంప యత్నించుచుండిరి. ఈ యన్ని కారణములచేతను నాకు సంసారము మహారణ్యమువలె తోఁచఁగా నా కప్పుడు సర్వసంగములను పరిత్యజించి ముముక్షుఁడనై యోగిని కావలెనన్న బుద్ధిపుట్టినది. అందుచేత నేను నా తల్లిని మా మేనమామగారి యింటికిపంపివేసి, ముందుగా అప్పులవారి బాధను తప్పించుకొనుటకై దేశత్యాగముచేసి దక్షిణదేశ యాత్రలు సేవింపవలెనన్న యుద్దేశముతో విశాఖపట్టణమువచ్చి చేరితిని. అప్పు డాపట్టణములోనున్న నా బాల్యమిత్రుఁడొకఁడు నన్నుచూచి నా దురవస్థ విని జాలిపడి నాకు నూరు రూపాయలిచ్చెను. మఱునాఁటి యుదయకాలమున నేను సముద్రతీరమునకు పోఁగా ధూమనౌక యొకటి యప్పుడే రేవునకు వచ్చెను. అది యెక్కడకు పోవునని విచారింపఁగా చెన్నపురికి పోవునని యక్కడివారొకరు చెప్పినందున శీఘ్రముగా పోవలెనన్న యభిలాషచేతను, దుస్సహమైన ఋణప్రదాతల బాధ తప్పించుకోవలెనన్న యుద్దేశముచేతను, సముద్రయానము శాస్త్రనిషిద్ధమని తెలిసినవాఁడ నయినను తరువాత ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకోవచ్చునని పూటకూటి యింటికిపోయి శీఘ్రముగా భోజనము చేసివచ్చి, ౧౮౭౫ వ సంవత్సరము మార్గశిరమాసములో భానువారము నాఁడొక చిన్నపడవలోపోయి పొగయోడలో నెక్కితిని. ఇరువది[1] యేడవ యేట నాకు దేశాంతరయాత్ర నా జాతకములోనే వ్రాయబడియున్నది. ఎక్కిన జాములో పొగయోడ కదలి నాలవనాఁటి ప్రాతఃకాలమున నన్ను చెన్నపురికిఁ గొనిపోయి విడిచినది. పొగయోడలోని యవస్థ యీకాలమునందు సముద్రయాత్రలు

1. కోస్తాజిల్లాలవారు ఆ రోజుల్లో చెన్నపట్నం వెళ్ళాలంటే విశాఖపట్నం వెళ్ళి అక్కడినుంచి స్టీమరుమీద ప్రయాణం చేయవలసి వుండేది. వీరేశలింగం స్వీయచరిత్రలోనూ, ఆదిభట్ల నారాయణదాసు స్వీయచరిత్రలోను ఇలాటి స్టీమరు ప్రయాణాలు వర్ణితమైనాయి.

చేయువారి కందఱికిని తెలిసినదే యగుటచేత నే నిక్కడ వివరింప నక్కఱలేదు. ఒకవేళ సముద్రయాత్రలుచేయని శిష్టుల లాభము నిమిత్తము వివరింత మన్నను. పొగయోడలో నెక్కిన తరువాత మరల దిగువఱకును నాకు దేహస్మృతి యేలేదు.[1] నే నెఱింగినదంతయు నా కడుపులో నేదో వెఱ్ఱి వికారమారంభమయి నాటిదినము తిన్నయన్నము మాత్రమేకాక చిన్నప్పటినుండియు కడుపులోనున్న పసరంతయు వాంతులగుటయు. దేహము తూల లేవశక్తుఁడనుగాక కన్నులు మూసుకొని శవము వలె నొకమూల పడియుండుటయు. మాత్రమే ఇప్పుడింకొక సంగతికూడ స్మరణకు వచ్చుచున్నది నేను చిన్నతనములో నుయ్యేలలో నంతగా నూఁగలేదు. ఓడలో నున్న మూఁడు దినములలోను నాకు యావజ్జీవమును సరిపోవునంత యుయ్యాల లూఁగుట సంభవించినవి. ఆ సౌఖ్యమనుభవైక వేద్యమేకాని చెప్పనలవియైనది కాదు. నేను పడవదిగి మెట్టకుపోయిన తరువాత కూడ కొన్నిదినములవఱకును నే నుయ్యాలలో నూఁగుచున్నట్టే భ్రమ పడుచుంటివి నా కీదోలికాక్రీడ మొదలయిన వైభవముల కలిగించినవాఁడు మా ముఖ్యప్రాణ దేవుఁడే. భక్తవత్సలుఁ డగుట చేత వాయుదేవుఁడు భక్తుఁడనయిన నే నొంటిగా పోవుటచూచి సహింపలేక తన మహాబలత్వము సార్థకమగునట్లుగా సముద్రము పొడుగునను నాకు తోడుగా వెంట వచ్చి నాకీ క్రీడాసౌఖ్యములను ప్రసాదించెను. వాయు మహిమచేతఁ గలిగిన వికార మును వాంతులును నా కసౌఖ్యమును కలిగించినట్లు మీ రెంచు కొందురేమోకాని

---

2. పంతులుగారి సత్యరాజా పూర్వదేశ యాత్రల రచననుగూర్చి రాయసం వెంకట శివుడుగారి ఆత్మచరిత్రలో ఆసక్తికరమైన వృత్తాంతం వుంది. అది 1891 ప్రాంతం. వెంకట శివుడు ఇట్లా వ్రాశారు.

"నేను చెన్నపురిలో నుండు రోజులలోనే స్విఫ్టు విరచితమగు "గల్లివరుని ప్రయాణముల" ననుసరించి "సత్యరాజా పూర్వదేశ యాత్రలు" అను విచిత్ర కథను పంతులుగారు రచింపదొడంగిరి. ఏనాడు వ్రాసిన ప్రకరణముల నానాడు పంతులు నాకు జదివి వినిపించి నా అభిప్రాయము గైకొనుచుండెను. ఓడ ప్రయాణమందలి నా బాధల సంగతి నే జెప్పగా విని, సమయోచితముగ నందు గొన్నిటిని సత్యరాజున కాయన యారోపించుట చోద్యముగ నుండెను. హాస్యరస కల్పనా విషయమున పంతులుగారు అడ్డిసనునికంటె స్విఫ్టునే యెక్కువగ బోలియుండెనని నే నంటిని. అడ్డిసనుని మృదుహాస్య ప్రయోగము తెలుగున జొప్పింప పంతుల యాశయము. అది కడు నసాధ్యమని నేను జెప్పితిని. పంతులుగారి నిరంతర పరిశ్రమము నా కాశ్చర్యానందములను గొలిపెను."

పుట 182, ఆంధ్ర గ్రంథమాల ప్రచురణము (1933)

నిజము విచారింపఁగా నాకవి మంచివైద్యులవలె లోని కల్మషమును పోఁగొట్టి యారోగ్యమునే కలిగించి నన్ను మహాబలునివంటి సత్వసంపన్నునిగాఁ జేసినవి. నే నోడలోనున్న మూఁడు దినములును ఉపవాసవ్రతము పూనియుండిన సంగతి బుద్ధిమంతులైన మీ రీవఱకే యూహించియుందురు. నా భాగ్యము నేమని చెప్పను? అందులో కడపటిదినము ఏకాదశి కూడ నయ్యెను. ఆ కడపటినాటి నిరాహార పుణ్యమున కెందైన సాఁటికలదా? తక్కిన రెండు దినముల యుపవాసఫలమును పొగయోడనెక్కిన పాపమునకు సరిపోయినను హరివాసరమునాటి ఉపోష్యవాస పుణ్యఫలము నాకు మిగిలియుండక మానదు. శ్రీహరి కరుణాకటాక్షము గలవారి కెక్కడకు పోయినను పుణ్యమునకు లోపముండదు. అటుతరువాతి చరిత్రము వినుఁడు.

రెండవ ప్రకరణము

నాలవనాఁడు ద్వాదశి పారణమున కనుకూలముగా ప్రాతఃకాలముననే పొగ యోడ చెన్నపురి రేవు చేరెను. ఓడ లంగరు వేసిన తరువాత చిన్నపడవ లనేకము లక్కడకు రాఁగా నేనొకపడవలో నొక్కయొద్దునకు పోతిని. ఒడ్డునుండి నూరు గజముల దూరము నడుచునప్పటికి గుఱ్ఱపు బండియొకటి కనఁబడెను.

"పూళ్ళోకి బండి అద్దెకు తీసుకువసావా?" అని నే నాబండివాని నడిగితిని. వాఁడేమో అఱవముతో మాటాడఁగా నేను తెలిసికోలేక "నీకు తెలుగు తెలుసునా?" అని వాని నడిగితిని. అప్పుడు మా యిద్దఱికిని యీక్రింది సంభాషణము జరిగినది.

బండివాఁడు—యెక్కడికి పోతావు ?

నేను—వంటపూటియింటికి

బండి—యెక్కడికీ ?

నే—వంటపూటియింటికి.

బం—తెలుఁగుతో చెప్పు.

నే—పూటకూటియింటికి.

బం—పూటకూటీ ? నీకు తెలుగురాదా ?

నే—పూటకూటియిల్లంటే డబ్బుపుచ్చుకొని అన్నం పెట్టేయిల్లు. అక్కడికి తీసుకుని పోవలెను.

బం—దుడ్డుతీసి అన్నంవేసే యింటికి నిన్ను యెత్తుకుపోయి విడువ వలెనా ?

నే—పొగబండి యెక్కేచోటికి చేరువగావుండే యింటికి తీసుకుపో. తెలిసిందా ?

బం—తెలిసింది. ముక్కాలురూపాయి వుక్కారుంగో.

నే—ముక్కాలురూపాయీకాక యింకా వుక్కారుంగో యేమిటి ? తరువాత చిక్కులు పెట్టక బేరం యిప్పుడే తిన్నగా చెప్పు.

బం—అన్నసత్రానికి యెత్తుకుపోయి పూడుస్తాను. కూర్చో. ముక్కాలు రూపాయి యియ్యి.

అని బండివాఁడు మూఁడువేళ్ళు చూపెను. వాని మాటలు కొన్ని నాకర్థము కాకపోయినను, ఇయ్యవలసిన సొమ్ము స్పష్టముగా తెలిసినందున బండిలో నెక్కి

కూరుచుంటిని, వాఁడు బండిని వీధిలోనుండి తోలుకొని పోవుచుండఁగా వీధి కిరు ప్రక్కలను మంచి మేడలను దివ్యభవనములును కన్నుల పండువుగా నుండెను. నడుమనడుమ పలకమీఁద పెద్దయక్షరములతో "——వారి అన్నసత్రం" అని వ్రాయఁ బడియుండెను. వాని సంఖ్యనుచూచి ఒక్క వీధిలోనిన్ని యన్నసత్రము లుంచుటకు చెన్నపురివా రెంతటి ధర్మాత్ములోయని యాశ్చర్యపడఁ జొచ్చితిని. ఇట్లాశ్చర్య పడుచుండఁగానే బండివాఁడు "సుబ్బరామ అయ్యర్‌గారి అన్నసత్రం" అని వ్రాసి యున్నచోట బండినిలిపి దిగుమని తలుపు తీసెను. అన్నసత్రమునకు కాదు వంట పూటి యింటికని చెప్పుచు నేను దిగక కూరుచుండఁగా బండివాఁడువచ్చి భాషతో నాలుగు కేకలువేసి నన్ను చేయిపట్టుకొని లాగి నా మూటతీసి క్రింద పడవైచెను. పరదేశములో వాఁడు నన్ను కొట్టి పోవునేమోయన్న భయముచేత వెంటనే బండిదిగి మూఁడుపావలాలు చేతిలోఁబెట్టి వానిని పంపివేసి, పూటకూటి యిల్లెక్కడనో కనుఁ గొన వలెనన్న యుద్దేశముతో లోపలికిపోయి "యిది అన్నసత్రమా?" అని వంట చేయుచున్న బ్రాహ్మణు నడిగితిని. "అవును. పూటకు భోజనమునకు కాలురూపాయి నాలుగణాలు" అని యతఁడు నాలుగువేళ్ళు చూపెను. ఆ మాటలతో నా కన్న సత్రముయొక్క అర్థము బోధపడినందున మూటక్రిందదించి, "నాకు ద్వాదశిపారణకు శుచిగా వంటచేసి పెడతావా?" అని యడిగితిని. "కావలసినంత శుచిగా చేసిపెడతా" నని యతఁడుబదులు చెప్పెను. అందుమీఁద "నేను బ్రాహ్మడికి పెట్టుకోవడాని కెవరైనా ద్వైతబ్రాహ్మలు దొరుకుతారా?" అని నేనాతనిని నడుగుచుండఁగా వాకిట కూరుచుండియున్న బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడువచ్చి తాను ద్వాదశి బ్రాహ్మణుఁడుగా వచ్చెదనని చెప్పెను నేనందుకు సంతోషించి స్నానముచేసి వచ్చుటకై లేచి యాతఁడు చూపిన 'కొళాయి' లో శిరస్నానము చేసి, తడి యాఱవేసి కట్టుకొని శుచినయి, పొగయోడ నెక్కిన పాపము పోవుటకై సహస్ర గాయత్రీ జపముచేసి, ప్రాతజన్నిదములు తీసి క్రొత్తవి వేసికొని, పంచముద్రలను ద్వాదశపుండ్రములును ధరించి గోవిందనామ స్మరణ చేసికొనుచు విస్తరిముందు కూరుచుంటిని. అన్న సత్రాధికారి రెండు విస్తళ్ళలో ముందుగా అన్నము వడ్డించెను. అటు తరువాత పులుసు తెచ్చి నేను ప్రక్కన వడ్డించుమని చెప్పుచుండఁగా నా మాటవినక అన్నము మీఁదనే దానిని వడ్డించిపోయెను. అంతట ద్వాదశి పారణమునకు వచ్చెదనన్న బ్రాహ్మణుఁడు విభూతి పెట్టుకొని తానావఱకు కట్టుకొనియున్న బట్టలతోనే వచ్చి రెండవ విస్తరిముందు కూరుచుండెను. "మడికట్టుకొని రావయ్యా" అని నేను చెప్పినను నామాట లక్ష్యముచేయక కొంచెముసేపు కూరుచుండి, లేచి వీధిలోని కల్పశంకకు పోయివచ్చి తనవి మడిబట్టలేయని చెప్పుచు మునుపటి బట్టలతోనే మరలవచ్చి కూరుచుండెను అప్పుడు నేనతని మొగము పాఱఁజూచి విభూతిరేఖలను బట్టి స్మార్తబ్రాహ్మణుఁడని తెలిసికొని, వ్రతభంగమునకు శంకించి లేచిపొమ్మని చెప్పవలెనన్న మాట నాలుక చివరకు రాఁగా ఆపుకొని, విస్తరిముందు కూరుచున్న

బ్రాహ్మణుని లేచిపొమ్మన్నచో దోషము వచ్చునని యెంచి విషణ్ణుఁడనయి యూరకుంటిని. పాపము! ఆ బ్రాహ్మణుఁడు 'ద్వైతి' యని నేనన్నమాట 'అద్వైతి' యని గ్రహించి యిట్లు చేసియుండును.

"ఇతరులకు వడ్డించవలెను వేగిరము పరిషేచనముచేయు" మని మా అన్నప్రదాత తొందరపెట్టుటచేత విధిలేక యాబ్రాహ్మణునకే యాపోశనము వడ్డించితిని. మాసత్రాధికారి మిక్కిలి దొడ్డవాఁడు. నాకు ద్వాదశీవ్రతము దక్కునట్లుగా నాఁటిదిన మవిసాకు కూరవండెను. మఱియేదోకూర వండెనుగాని దానిపేరు నాకు తెలిసినది కాదు. ఆ వండిన కూరలయినను కలుపుకొనుటకు చాలకుండ మన దేశములో నూరుఁగాయలను వడ్డించినట్లు కొంచము కొంచముగా వడ్డించి మరలనడిగినను మాఱు తెచ్చినవాఁడుకాఁడు పప్పు కావలెనని యడుగఁగా వండనే లేదన్నాఁడు. నెయ్యి కావలెనని యడుగఁగా అన్నము వడ్డించిన చేతితోనే చిన్నగిన్నెతో తెచ్చి యభిఘరించి పోయినాఁడు. అప్పుడు నాకు దేనితో భోజనము చేయుటకును తోఁచక యావఱకన్నముమీఁద వడ్డించిపోయినందున పులుసుతోనే యన్నముకలిపి మిరియాలుకంపు చేత రుచిగా లేకపోయినను కన్నులుమూసికొని నాలుగుముద్దలు మ్రింగితిని.[1] ఇంతలో వంట బ్రాహ్మణుడు పులుసు కుండయు, అన్నము బిందెయు, వాకిటిలోనికి తీసుకొనిపోయి యెవ్వరికో శూద్రులకు వడ్డించి మాకు వడ్డించుటకయి మరల తెచ్చెను. శూద్రులు చూచినయన్నము తినుటకు నాకు మనసొప్పకపోయినను మా ద్వాదశిబ్రాహ్మణుఁడు మాత్రము మరల వడ్డించుకొని యా పులుసుతోనే తవ్వెడుబియ్యపన్నము తినెను. బిందెలో అన్నము మిక్కిలి తక్కువగానుండుటచూచి, అంతయన్నమును శూద్రులే తినిరాయని యడిగిరి, "లేదు. మీరు స్నానానికి పోయినప్పుడు బ్రాహ్మణులకే పెట్టి వకచిన్న పంక్తి లేవఁదీస్తి" నని సత్రాధికారి చెప్పెను. ఆమాటలతో నామనసువిఱిగి యేకాదశి నిరాహారఫలమంతయు వ్యర్థమయ్యెనని నాకెంతో విచారము కలిగెను. ఆ సంగతినే నేనాలోచించుకొనుచుండఁగా సత్రాధికారి రసముతెచ్చి మిరియాలువేసిన కాగికాగని చింతపండుసీళ్ళు వి స్తరిలో పోసెను ఆ భోజనసౌఖ్యము చెప్పుటకు శక్యముకాదు నేనొకవేళ చెప్పినను దూరదేశములోనున్న మీరు సంపూర్ణముగా గ్రహింపలేకపోవచ్చును. కాఁబట్టి యోచదువరులారా! నా సత్యసంధతను పరీక్షించుటకయినను మీరొక్కసారి చెన్న

---

1 మద్రాసు భోజనాన్నిగూర్చి వీరేశలింగం స్వానుభవాన్ని స్వీయచరిత్రలో వర్ణించారు. "సంస్కార భోజనముల కాహూతుడనయి యొకసారి నేను పోయితిని........ ఈ భోజనములు పురమందిరములోని యొక గదిలో నేర్పాటు చేయబడినవి. దాక్షిణాత్య బ్రాహ్మణుడొకడు వంటచేసి యొకగదిలో వడ్డనచేయగా నేడెనమండ్రుకలిసి భోజనములు చేసిరి; చేతి రూపాయ వదిలినను దాక్షిణాత్య భోజనము నాకు సరిపడనందున నింటికా కలితోవచ్చి మరల భోజనము చేయవలసిన వాడనైతిని"

పుట 76 — రెండవ సంపుటం — (1984)

పట్టణమునకువచ్చి, ౧౨౫౩ గృహసంఖ్యగల సుబ్బరామయ్యగారి అన్నసత్రములో ఒక్కపూట భోజనముచేసి, అనుభవైకవేద్యమయిన యాసౌఖ్యము నొక్కసారి తప్పక యనుభవించిపొండు. నేనిప్పుడు ముందుగానే చెప్పుచున్నాను. అన్నహితము పోయినదనిమాత్రము నన్ను తరువాత దూషింపఁబోకుఁడు. సత్యమును పరీక్షించువారీలోకములో నెన్ని కష్టములనయినను పడవలెను.

భోజనముకాఁగానే నాకును మాబ్రాహ్మణునకును భోజనమున కియ్యవలసిన యెనిమిదణాలను నేనే యిచ్చివేసితిని. అదిగాక మా బ్రాహ్మణునకు రెండణాలు దక్షిణయిచ్చి, అక్కడ సంగతుల నడుగనారంభించితిని. కొంతసేపు సంభాషణము జరిగిన తరువాత "మీరెక్కడకు పోవుచున్నారు?" అని నన్నతఁడడిగెను "ఉడిపి సుబ్రహ్మణ్యము మొదలయిన యాత్రలు సేవింపబోవుచున్నాను" అని నేను చెప్పితిని. అప్పుడాబ్రాహ్మణుఁ డెన్నో నీతివాక్యములు చదివి, తన దేశములోని వారినందఱను మోసగాండ్రనియు తోడులేక యొంటిగా ప్రయాణముచేయుట యపాయకరమనియు మళయాళదేశములో చిత్ర విచిత్రము లెన్నియో యున్నవనియు తనతోఁగూడ వచ్చినపక్షమున వానినన్నిటిని నాకుఁజూపి నన్ను సురక్షితముగా మరల తీసుకొనివచ్చెదననియు చెప్పి యొప్పించి, నన్ను పొగబండిమీఁద ప్రయాణము చేసెను. పొగయోడ ఖర్చులు మొదలయినవానిక్రింద నాకీవలకయిన పదునెనిమిది రూపాయలుపోఁగా నావద్ద ఇప్పుడెనుబదిరెండు రూపాయలున్నవి. వానిలో నాలుగురూపాయల పదణాలు నాకును మఱినాలుగురూపాయల పతణాలు బదులుక్రింద తనకును మొత్తము తొమ్మిదిరూపాయల రెండణాలు నావద్దపుచ్చుకొని మా బ్రాహ్మణుఁడు తుత్తికూడికి మూఁడవతరగతి టిక్కెట్లు రెండు తెచ్చెను. మఱునాటి యుదయమున ఏడుగంటలపావునకు మేమిద్దరమును జాఱులుకొనిపోవు పొగబండిలో నెక్కి యెళంబూరునుండి[1] యినుపదారిమీఁద బయలుదేఱినాము బయలుదేరునప్పుడు బండిలోకూరుచుండి మా బ్రాహ్మణుఁడు రాహుకాలమెప్పుడని నన్నడిగెను. రాహుకాలమేమో నాకు తెలియదని నేను చెప్పితిని. రాహుకాలములో ప్రయాణము బయలుదేఱరాదని యతఁడనెను మాదేశములో రాహుకాలమని పట్టింపులేదు. వర్జ్య సమయమున మాత్రము బయలుదేఱరని నేనంటిని. మీయుత్తర దేశపువాళ్ళేమియు తెలియని మూఢులని యతఁడనుచుండెను. ఇంతలో మేమెక్కిన పొగబండి కదలి నడువ నారంభించెను మాబ్రాహ్మణుఁడు దేశమెఱిఁగిన యనుభవజ్ఞుఁడగుటచేతను దేశభాష తెలిసినవాఁడగుటచేతను బహుప్రయాణములు చేసినవాఁడగుటచేతను భద్రముగా నుండునని నామూటకూడ నాతనిసంచిలోనే యుంచితిని. నాటిమధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలవేళ బండి గూడలూరువద్ద పదినిముషములసేపు

1. ఇప్పుడు యెగ్మూరు

నిలువఁగా మేమక్కడ లఘుశంకకు పోవ దిగితిమి.[1] ఈ లోపుగా మేమెక్కిన బండిలో మాసరసను మఱియెవ్వరో క్రొత్తవారువచ్చి కూరుచుండిరి మేము మరల వచ్చి కూరుచున్నరెండునిమిషములకు బండి కదలినది. అప్పుడు మా బ్రాహ్మణుఁడు వారితో అఱవములో ప్రసంగింప నారంభించెను. వారెవ్వరని నేను తెలుఁగుతో నడుగఁగా వారు మాలవాండ్రనియు, పొగబండ్లలో ప్రయాణములు చేయువారాచార వ్యవహారములను పాటింపరాదనియు, మాబ్రాహ్మణుఁడు నాకు హితబోధ చేసెను. ఈ ప్రయాణము మూలమున మాలకూడు వచ్చినదని నాలో నేను విసుఁగుకొని, రాత్రి ఆఱుగంటలకు మాయవరము వద్ద బండి యేడునిమిషములు నిలువఁగా దిగి, నేను మఱియొక బండిలోనికి పోయి కూరుచుంటిని. ఏడుగంటల పావుకు బండి మరల కుంభకోణమువద్ద ఇరువదియైదు నిమిషములు నిలిచినప్పుడు మా బ్రాహ్మణుఁడు బండిదిగి నావద్ద కేదో ఫలాహారమును తెచ్చెనుగాని నేనా మాల గుడ్డలతో నేమియును తిననందున నావంతు వచ్చినది కూడ నతఁడేతిని బండిలోనికి పోయెను ఆరాత్రి మేమిద్దఱమును మరల కలిసికోలేము. స్థల మిఱుకుగా నున్నందున పడుకొన చోటుచాలక నాకు తిన్నగా నిద్రపట్టినదికాదు. నాఁటి తెల్లవాఱుజామున అయిదుగంటల పావునకు మేమిద్దఱమును బాహ్యమునకు పోవుటకయి మధురవద్ద దిగినాము అతఁడే వేళకును మరల రాలేడు. పావుగంట సేపటికి మరల బండి కదలుటకు సిద్ధముకాఁగా, అతఁడేబండిలోనో యెక్కియుండునని తొందరలో నేనొకబండిలో నెక్కితిని ఆదినము పదునొక్క గంటవేళ బండి తుత్తుకూడి చేరినది. బండివద్ద నిలుచుండి యెంత వెదకినను బ్రాహ్మణుని జాడ కానరాలేదు. బ్రాహ్మణుఁ డెక్కడ తప్పిపోయినాఁడో, నన్నుఁ గానక యెంత పరితపించుచున్నాఁడో అని రెండుదినములవఱకును బండివచ్చినప్పుడెల్ల మార్గస్థులను పరీక్షించుచు పొగబండి దిగుచోటికివచ్చి చూచుచుంటిని. బ్రాహ్మణుఁడు రాలేదు. ఆ బ్రాహ్మణుని మధురలో దొంగలుకొట్టిరో ఆలస్యమగుటచేత బండితప్పిపోయెనో, మఱియే ఆపదవచ్చెనో కాని బ్రాహ్మణుఁడు రాకుండెడువాఁడుకాఁడు ఆతనికి ద్రోహచింతయే యున్నపక్షమున రాత్రియెక్కడనో చీఁకటిలో దిగి పాఱిపోక, తెల్లవాఱి మధురదాఁక ఎందుకు వచ్చును ? ఆ ధనము నాకు ధర్మార్థముగా వచ్చినదే యగునందున పోయినసొమ్ము మరల రాదని నిరాశ కలిగినతరువాత దొంగలచేత పడక బ్రాహ్మణునిచేతిలో పడి సత్పాత్రదానఫలము నాకు లభించెనని సంతోషించితిని.

ఈ బ్రాహ్మణుని నిమిత్తము నేను వెదకుచుండఁగా దైవికముగా నాకొక తెలుఁగు బ్రాహ్మణుఁడు కనఁబడి నాసంగతిని విని విచారపడి తన యింటికి తీసికొని

---

1. మనదేశంలో రైలుబండ్లు వచ్చిన తొలిరోజులలో ఇప్పటి ప్రయాణ సౌకర్యాలు కాదుకదా నీళ్ళు నింపుకోవటానికి దారిలో ఎక్కడ నీరు కనపడితే అక్కడ ఆగుతూ ఉండేది రైలు. చాపలు, మంచినీళ్ళచెంబులు తీసుకొని ఇప్పటి గూడ్సుపెట్టెలవంటి పెట్టెల్లో ప్రయాణం చేసేవారు ప్రయాణికులు.

పోయి నాకాదినమున భోజనముపెట్టి, మఱునాఁడు నన్ను తనబండిలో నెక్కించుకొని తీసికొనిపోయి కొన్నిదినములలో దక్షిణ మళయాళమునకు రాజధానియైన తిరువనంతపురమునకు చేర్చెను. ఆ పట్టణములో నేను నెలదినము లుంటిని. ఆ పట్టణమును చేరినమఱునాఁడే నాకక్కడ నొక తెలుఁగుదేశపు బ్రాహ్మణయోగితో మైత్రి సంభవించెను. అతఁడు మనపూర్వపుఋషులతో సమానమయిన మహిమయు తపశ్శక్తియు కలవాఁడు. అటువంటి మహానుభావులు లోకములో అక్కడక్కడ నుందురుగాని వారి మహత్త్వమును తెలుసుకొనువారుమాత్ర మంతగా లేరు. చూచి చూడఁగానే నాకాయన మహానుభావత్వము జుట్టువలె పెరిగిన గడ్డముచేతనే పొడగట్టినది. కొన్నిదినములాయనకు శుశ్రూషచేసి "మనవా రాడమళయాళ మంటారే, అది యేద"ని నేనాయనను రహస్యముగా నడిగితిని. ఆయన మొట్టమొదట మర్మము విడిచి చెప్పక "యిదే ఆడమళయాళ" మని సెలవిచ్చెను. బుద్ధిమంతుఁడను గనుకనే నామాటలంతటితో నమ్మక "యిదే ఆడమళయాళమయితే యిక్కడ మగవాళ్ళెందుకున్నారు ? ఆడమళయాళంలో మగవాళ్ళక్కరలేకుండా గాలికి బిడ్డలు పుడుతారని మాదేశంలో తెలిసిన పెద్దలు నాతో నమ్మకంగా చెప్పినారు. అది యిక్కడ యెక్కడా కనపడడంలేదు. బ్రాహ్మలలో ఆడవాళ్ళకు సమరాడిన తరువాత పెళ్ళిళ్ళు చెయ్యడమూ శూద్రులలో ఆడవాళ్ళు పైటవేసుకోకుండా వుండడమూ స్త్రీలలో చాలామంది పెళ్ళిళ్ళులేకుండా తమ మనసు వచ్చినవాళ్ళను వుంచుకొని మనసు వచ్చినప్పుడు వదిలిపెడుతూయుండడమూ పురుషులకు భాగంలేకుండా కుటుంబపు సొత్తంతా స్త్రీలే అనుభవిస్తూ వుండడమూ కన్న కొడుకులు రాకుండా రాజ్యానికి తోడఁబుట్టిన దానికొడుకులు వస్తూవుండడమూతప్ప మాదేశానికీ యీ దేశానికీ యేమీ భేదం కనబడడంలేదు. ఇది ఆడమళయాళంకాదు, ఆడమళయాళం యెక్కడ వున్నదో చెప్పక తప్పదు" అని ఆయన కాళ్ళమీఁద పడి లేచినానుకాను ఈ ప్రకారముగా నేనాయనకు పరమభక్తితో మాసముదినములు శుశ్రూష చేయునప్పటికి నాయందాయన కపరిమితానుగ్రహమువచ్చి, ఒకనాఁడు ప్రాతఃకాలమునందు నన్నాయన స్త్రీమళయాళమునకు దారిచూపెదను రమ్మని పట్టణమునకు వాయవ్య దిక్కున రెండుక్రోసుల దూరము కొనిపోయి, ఒకయడవిలో ప్రవేశించి కొంచెము దూరము నడచి యొకచిన్న కొండయెక్కించి దానిలోనున్న గుహయొక్కటిచూపి ఆడుమళయాళమున కిదేదారి భయపడక పొమ్మని చెప్పెను. ప్రాణాధికులయిన నాదేశస్థులలో నావలెనే స్త్రీమళయాళమునకు పోవనుద్దేశించుకొన్నవారున్న పక్షమున వారితరులనెవ్వరిని అడిగి తెలిసికోవలసిన పనిలేకుండ వారికి వివరముగా తెలుపుటకయి నడుచున్నప్పుడు నేనాదారిని సర్వమును కొలిచి గుఱుతులు పెట్టుకొని తరువాత పుస్తకములో వ్రాసికొన్నాఁడను. ఒక్క యక్షరమయినను హెచ్చుతగ్గులేకుండ

నేనప్పుడు వ్రాసికొన్నట్లు మీకది యిప్పుడు చెప్పెదను శ్రద్ధవహించి వినుఁడు.[1] పట్టణము వెలుపలనున్న పెద్దరావిచెట్టు మొదలుకొని యిసుకలో ముక్కుకు సూటిగా వాయవ్యమూలను మూఁడుమూరలు తక్కువగా ముప్పావుక్రోసుదూరము నడిచిన తరువాత వెలగచెట్టువద్ద మోచేతివంపుగా తిరుగవలెను అక్కడనుండి యెడమచేతి మీఁదుగా పావుక్రోసునడిచి చిన్న మోదుగురుప్ప కనబడ్డ తరువాత కుడివైపునకు తిరిగి క్రోసుమీఁద మూఁడుమూరల దూరము పోవునప్పటికి చిట్టడవి కనఁబడును. ఆ యడవిలో దూరి జువ్విచెట్టున కెదురుగానున్న నడదారిని ఎడమవైపునకును కుడివైపునకును ముందుకును వెనుకకును వంకరటింకరగా దారిపోయినట్లెల్లను అరక్రోసుమీఁద తొమ్మిదిబారల మూఁడుమూరల రెండడుగుల నాలుగంగుళములు నడవఁగానే యొకకొండ కానఁబడును. ఆ కొండమీఁదికి తిన్నగా పదినిలువుల బారెడు దూరమెక్కి మూలగా మూఁడు నిలువుల మూరెడుదూరము దిగఁగానే చిట్టీతపొద చాటున గుహయొకటి కానఁబడును. మీరీకొలతలు మఱచిపోయిన పక్షమున దారితప్పి చిక్కులు పడవలసివచ్చును కనుక దీనిని మీరు సంధ్యావందనము వల్లించినట్లు నిత్యమును త్రికాలములయందును వల్లింపుఁడు. నే నాగురూపదేశమును భగవద్వాక్యముగా నమ్ముకొని, అంధకారబంధురముగా నున్న యీగుహలో ప్రవేశించి కొంచెముదూరము నడుచునప్పటికి కాలుజారి క్రిందకిపడ నారంభించితిని ఆ ప్రకారముగా యోజనదూరము పడువఱకును వేఁడి యంతకంతకెక్కువయి దుస్సహముగా కనఁబడెనుగాని తరువాత వేఁడి యంతకంతకు చల్లారి యెంతో మనోహరముగా నుండెను. క్రిందికి పోయినకొలఁదిని భూమిలోవేఁడి యంతకంతకు హెచ్చుచుండుననియు, కొంతదూరము పోయినతరువాత అగ్నిమయమయి భూమధ్యమున సమస్తము కరఁగి ద్రవరూపముగా నుండుననియు, చిన్నప్పుడు పాఠశాలలో మాయుపాధ్యాయుఁడు చెప్పెనుగాని. ప్రకృతి శాస్త్రవేత్తల మనుకొను హూణ పండితులు చెప్పిన యీ సంగతి యసత్యమనియు మనపురాణములే నిజములనియు నేనిప్పు డనుభవముచేత కనిపెట్టితిని. ఈ విషయమునందు సందేహముగలవారు నన్ను వచ్చి యడిగిన పక్షమున నేను సర్వమును సరహస్యకముగాచెప్పి సంశయనివృత్తిచేసి పంపెదను. ఇట్లు కొంతదూరము పడినతరువాత నాకాలికప్పుడేదో దూదివలె మెత్తగా తగిలినది. ఆయాసపడి యుండుటచేత నేనప్పుడు దానిమీఁద కాలూని కూరుచుండి వీపుమీఁద వెనుక కొరిగినాను. అప్పుడు నేను పఱుపుమీఁది

---

1. "మనలో నింగ్లీషు రానివారనేకులు కల్పిత కథకును సత్య చరిత్రకును భేదము కనిపెట్టలేకున్నారు. ఈ పుస్తకము ప్రకటింపబడినప్పుడు సత్యరాజనునతడు నిజముగానే యున్నాడనియు నిజముగానే యతడీ యాత్రలు చేసినాడనియు భ్రమపడి యాతనికి వ్రాసి తాము స్వయముగా నెక్కువ వివరములను తెలిసికోవలెనన్న యభిలాషముతో నాతనికి వ్రాయవలసిన యుత్తరముయొక్క పై విలాసమును దెలుపవలసినదని బహుస్థలములనుండి నాకు లేఖలు వ్రాసిరి" అన్నారు వీరేశలింగం స్వీయచరిత్రలో. రెం. భా, పుట 145-(1984)

నుండి మెల్లగా జారుచున్నట్లు తోఁచినది ఇంతవఱకును నేను ప్రత్యక్షముగా చూచినది. ప్రత్యక్షప్రమాణము సర్వోత్కృష్ట మయినదని యెల్లమతములవారు నంగీకరించినదేకదా ? అంతట నాకు నిద్రపట్టినది. ఆ నిద్ర యెన్నిదినములున్నదో యేయేదారిని జరిగినానో నాకప్పుడు తెలియలేదుగాని నిద్రతెలిసి నేను కన్నులువిచ్చి చూచునప్పటికి నేనొక గుహసమీపమున రాతిమీఁద పరుండి యుంటిని. సూర్యుఁడప్పుడే పశ్చిమమున నుదయించుచుండెను. ఇఁక ముందు చెప్పఁబోవు రీతిగా ఆ దేశాచారములు మన దేశాచారములకు విరుద్ధములయినట్లే యక్కడి సూర్యుఁడును పడమట నుదయించి తూర్పున నస్తమించుచుండును. అంతవరకును నాకాఁకలి కాకుండుటయు, దేహమున గాయములు తగులకుండుటయు, నిద్రపట్టుటయు. అంతయు మా గురుప్రభావముచేత నయినదే సుండీ ! నిద్రలో నున్నంతవఱకును క్షుత్తులేక లేవఁగానే కలుగుటకు గురుకటాక్షముకాక మఱియేమికారణ ముండును.

మూఁడవ ప్రకరణము

నేను నిద్రనుండి లేచి కన్నులు తెఱచిచూచినప్పటికిఁ బశ్చిమమున సూర్యుఁడుదయించుచుండెనని వెనుకటి ప్రకరణమునందుఁ జెప్పియుంటినికదా? ఏమియుఁ దెలియని క్రొత్తదేశములో తూర్పేదో పడమరయేదో తక్కిన దిక్కులేవో సూర్యోదయమును బట్టిగాక మఱియెట్లు తెలిసికోఁగలిగితినని మీలోని కొందరు బుద్ధిమంతులకు సందేహము కలుగవచ్చును. దీనిం జదువువారి కిందలి యేవిషయమునందును సందేహముండరాదు గనుక సహేతుముగాను తృప్తికరముగాను తగిన సమాధానముజెప్పి యిప్పుడే వారి సంశయనివారణము చేసెదను. "సంశయాత్మా వినశ్యతి" అను భగవద్గీతా ప్రమాణము మీరెఱిఁగినదే యగుటచేత దాని నెప్పుడును మనస్సులయం దుంచుకొని యాస్తిక శిరోమణులయిన మీరు ప్రమాణబుద్ధితో నా వాక్యములను వ్యాస వాక్యములేయని మాఱుమాటాడక విశ్వసించి మేలు పొందవలెనుగాని నాస్తికాధములవలె సందేహపడి చెడిపోరాదు సుండీ. నేను మేల్కొని కన్నులువిచ్చి చూచునప్పటికి నేను వీపుమీఁద వెల్లవెలికలఁ బరుండి యుంటిని; అప్పుడు కన్నుల పండువుగా సూర్యబింబము రత్నకుంభమువలె భూమికి మూరెడెత్తున నాయెడమవైపున దిఙ్మండలమునం దెఱ్ఱగా కానఁబడుచుండెను. అదిచూచి మొట్టమొదట నేను సూర్యుఁడస్తమించు చున్నాఁడని భ్రమించితినిగాని క్రిందికిపోక సూర్యబింబ మంత కంతకు పయికి రా నారంభించుటచేత సూర్యోదయమేకాని యది సూర్యాస్తమానము కాదని కొంచెముసేపటిలోనే భ్రాంతి నివారణము చేసికొంటిని. కర్మభూమియైన భరతఖండమునందు కర్మప్రధానమయిన బ్రాహ్మణ వర్ణములో కర్మిష్ఠులయిన వ్యాసరాయాచార్యులవారికి సుపుత్త్రుఁడనయి కులవిపత్రుఁడనయిన నేను మఱచియైనను నిద్రలో సహితము సదాచారవిరుద్ధముగా శాస్త్రనిషిద్ధమయిన యుత్తరదిక్కు తలయంపిగా పరుండి తూండననుట నిశ్చయము. పూర్వముత్తర దిక్కునఁ దలపెట్టుకొని నిద్రించిన దోషమును బట్టియేకదా తలకోలుపోయిన విఘ్నేశ్వరుని మొండెమున కతుకుటయి యేనుఁగుతల నఱకఁబడినది! కాఁబట్టి యిప్పుడు నాతలయున్నదిక్కు తప్పక దక్షిణదిక్కయి యుండవలెనుగాని యుత్తరదిక్కయి యుండదు. దక్షిణపుతలగా వెల్లవెలికలఁ బరుండియున్నప్పుడు నా కెడమచేతివైపు పశ్చిమమయియుండవలెను గనుక కర్మశాస్త్రప్రామాణ్యమును బట్టి సూర్యుఁడుదయించునది పశ్చిమమే గాని

తూర్పు కాదని తక్షణమే నిశ్చయించుకొంటిని. ఈ ప్రకారముగా సృష్టిలోని యొక్క యపూర్వ సత్యమును మహాద్భుతంగాకని పెట్టఁగలిగినందుకు నాలో నేనానందించుచు, కన్నులుమూసుకొని యీ క్రొత్తదేశములో నేనొంటిగా నెక్కడకుఁ బోవుదునా భగవంతుఁడాయని యాలోచించుకొను చుండఁగా నింతలో కొంచము మబ్బుపట్టి చల్లగా నున్నందునను మార్గాయాసముచేతను నాకు హాయిగా నిద్రపట్టినది. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన నాకానిద్రలో దివ్యమయిన స్వప్నమొక్కటివచ్చినది. ఆ కలలో నేనువెనుక పఱుపుమీఁద సోలి నిద్రలో జాఱినది మొదలుకొని యిక్కడకు వచ్చు వఱకును జరిగిన సర్వవృత్తాంతమును కన్నులార నిదర్శనముగాఁ జూచితిని. ఇది పరమరహస్యమయిన యర్థమేయైనను శ్రద్ధాళువులయిన మీకొక్కరికి మాత్రము చెప్పెదను మీరీ మర్మములను కర్మభ్రష్టులకును వేద బాహ్యులకును నాస్తికులకును విశ్వాసహీనులకును జెప్పకగోప్యముగా నుంచుఁడు. నేను వెన్నువాల్చిన యా పఱుపు భూమ్యంతరాళమున సాయంసమయమువఱకును తిన్నగా నధోముఖముగా దక్షిణమునకు జాఱినది. నావలెనే పాఠశాలలలోని గోడలకు తగిలించియుండు దేశ పటములను జూచియుండిన మీకు పైవైపుత్తరమనియు క్రిందవైపు దక్షిణమనియుఁ దెలిసియుండవచ్చును అటుపిమ్మట చీఁకటిపడినతరువాత రాత్రి రెండుయామముల వఱకును భూమిలోపల నడిమిభాగమునందున్న మహావాయుపథములో దేవతా విమానమువలె దశదిశలకును నూఱుయోజనములు పఱచి పిమ్మట మఱియొక గుహాముఖమునందు నేను నా పఱుపుతోఁగూడ వాలితిని. అటుతరువాత నా పఱుపు వెనుకటివలెనే పయికి మెల్లగా జాఱ నారంభించినది. ఆ పిమ్మట భగవన్మాయచేత పఱుపాకస్మికముగా నదృశ్యమైనది. అప్పుడక్కడనుండి నేను వెనుకటి యట్లే పయికి పడమొదలుపెట్టితిని అట్లు కొంతదూరము పడినతరువాత నా శరీరమునకు దుస్సహమయిన వేఁడిసోకినది. ఆ వేఁడి యంతకంతకు తక్కువగుచు వచ్చి నేను యోజనదూరము పడునప్పటికి నా కాలికి గట్టిగా నేల తగిలినది. ఆ నేలమీఁద కొంచెముదూరమునడిచి నేను గుహలోనుండి పయికివచ్చి భూమిమీఁద నేనింతకు ముందు చెప్పిన రాతిమీఁద పరుండునప్పటికి, తెల్లవాఱి సూర్యోదయమయినది. ఇంతలో నాకాస్వప్నముపోయి మెలఁకువవచ్చినది. ఆడుమళయాళమునకిదియే సరియైనదారి. ఓ ధీమంతులారా! ఇది కలయని భ్రమపడి దీనిసత్యమును గురించి మీరొకవేళ సంశయపడెదరు సుండీ! అట్లు సంశయపడఁ గూడదు. ప్రమాణబద్ధులైన మీరు దీనిని రెండవ వేదవాక్యమునుగా విశ్వసింపవలెను ఈ స్వప్నమును వేద వాక్యమునుగా నేలవిశ్వసింపవలె నందురేమో చెప్పెదను వినుఁడి. పూర్వకాలము నందు మంత్రద్రష్టలైన మన మహర్షులకు వేదములు ప్రత్యక్షమయిన విధమిట్టిదే. వారీశ్వర ధ్యానము చేయుచు కన్నులుమూసుకొని చింతించుచుండునప్పు డీశ్వర ప్రసాదమువలన ఆ మహానుభావులకు వేదములు స్వప్నములవలె పొడగట్టి సర్వ జనులకును పరమప్రమాణములయినవి. ఈశ్వరకటాక్ష మా కాలపువారి పైని

మాత్రముపడి యీ కాలపువారికి లేకపోవునని భావింపకుఁడు మహానుభావులయిన భక్తులకెప్పుడును భగవంతుని నిర్హేతుకజాయమాన కటాక్షము కలుగుచుండును. కాఁబట్టి వెనుకటివలెనే యీశ్వరానుగ్రహము వలన నాకిప్పుడు దర్శనమిచ్చిన యీ కడపటి వాక్యములను మీరందరును పరమప్రమాణముగా నంగీకరించి గౌరవింప వలెను. ఇవి భక్తివిశ్వాసములు గలవారందరికిని తప్పక వేదములవలెనే ప్రత్యక్ష దృష్టములకన్నను అధిక ప్రామాణికములగును. మఱియు నేను మొట్టమొదట భూమిమీఁది గుహలో దిగుటయాదిగా పఱుపుమీఁదనొఱగి జాఱుటతుదిగా మేలు కొని యున్నంతవరకు నడిచిన దారి ప్రయాణమంతయు నేను కట్టకడపట గుహలోని పఱుపును మరల నానుకొనుట మొదలు పయికి భూమి మీఁదికి వచ్చువరకును జరిగిన దారి ప్రయాణముతో సరిగా సరిపోయినందున నా స్వప్న మణుమాత్రమును ప్రత్యక్ష విరుద్ధమయినదియుఁగాదు. అంతేకాక నాకాకల తెల్లవారుజామునఁ గలిగినదగుటచేత అధిక విశ్వసార్హమయినది. నేనిప్పుడు చెప్పినదంతయు ఆదమఱయాళమునకు సరియైన మార్గము. ఈ గుఱుతులు పట్టుకొని యాదేశమున కెవ్వరే నిమిషమునఁ బోఁదలఁచినను రెండవకంటి వాఁడెరుఁగకుండ తిన్నగా కన్నులుమూసికొని పోవచ్చును. అక్కడి దేశభాష నేర్చుకొని మరి పోఁదలఁచిన పక్షమున ముందుగా నావద్దకు వచ్చి యారునెలలు శుశ్రూషచేయుఁడు. మిమ్మాభాషలో పండితులనుజేసి పంపెదను. గురుదక్షిణ తరువాత మీ యిష్టము వచ్చినంత సమర్పించుకోవచ్చును; గురుదక్షిణలేక యభ్యసించిన సఫలము కాదని పెద్దలలో మెలఁగనేర్చిన మీకే విశదమయియుండును. మీరు కాని చీటీమీఁద నాకు తరము వ్రాసినపక్షమున నాయిప్పటి వాసస్థానాదులను మీకు వివరముగాఁ దెలిపెదను, ప్రయాణముకథ నింతటితోఁ జాలించి యిఁక దేశవృత్తాంతమున కారంభించెదను సావధానముగా వినుఁడు.

అప్పుడు నేను లేచి కొంచెము దూరమునకేగి యొక చెట్టునీడను గూర్చుండి యేవంకకుఁ బోదునాయని యాలోచించుకొనుచుండఁగా, తూర్పువైపుననుండి రెండు విగ్రహములు నావంకకు నడిచి వచ్చినవి. ఆ వచ్చినవారు పురుషులయి యుందురా స్త్రీలయియుందురా యని నామనస్సున కప్పుడొక గొప్పసందేహము తోఁచినది. వారి మొగములు చూడఁగా నించుమించుగా వారు ముప్పదిసంవత్సర ముల ప్రాయము కలవారుగాఁ గానఁబడిరి. వారి మూతులకు గడ్డములుగాని మీస ములుగాని లేవు. దీనినిబట్టి వారు క్రొత్తగా క్షురకర్మచేయించుకొనిరని మీరు భావింపఁకూడదు. మనస్త్రీలకువలెనే వారికిని మొగములమీఁద గడ్డములును మీసము లును భగవంతుఁడే ప్రసాదించలేదు. వారిద్దఱును చామనచాయగలిగి, పొడవునందు నాకంటె పిడికెడెక్కువగానుండిరి. వారికాభరణములేవియులేవు; మొగమునబొట్లు లేవు; కంఠఁ గాటుకలేదు. ఏకరీతిగా వారిరువురును నిడుదలయిన నల్లని లాగులును, ఎఱ్ఱనికుఱుచ చొక్కాయలును, తలలకు గడ్డితో నల్లిన తెల్లకుళ్ళాయలును ధరించిరి;

కాళ్ళకు చెప్పులు తొడుగుకొనిరి. వారి నడుము చుట్టును పట్టుదట్టీలు బిగింపబడి యున్నవి. పట్టుదట్టీలకు ముందువైపున నేవో యక్షరములు చెక్కిన యిత్తడి బిళ్ళ లున్నవి. వారి చేతులలో రెండేసిమూరల పొడవుగల గుండ్రని రెండు విరుగుడు చేవకఱ్ఱలున్నవి. ఈ లక్షణముల నన్నిటినిబట్టి వారెవ్వరో రాజభటు లనియు, పేడిమూతి వారనియు నేనప్పటికి నిశ్చయించుకొంటిని. వారు మొట్ట మొదట నాతో నేమియు మాటాడక, వయస్సులోనున్న క్రొత్తస్త్రీ యెవ్వతెయైనను వీథిలో కనఁబడినప్పుడు మన దేశములో పురుషులు దాని మొగమువంక నెగాదిగ చూచునట్లుగానే వారును నా మొగమువంక పదినిమిషముల వఱకును ఱెప్పవేయక చూచి, తమలోనేమో మెల్లగా గుసగుసలాడుకొని తరువాత వారిలో నొకఁడు నా సమీపమునకువచ్చి "తూమీ ఘూఖేః" అని యేదో ప్రశ్నవేసినట్లు పలికెను. నాకామాట అర్థమయినదికాదు. అయినను పెద్దమనుష్యుఁడేదో యడిగినప్పుడు ప్రత్యుత్తరము చెప్పకుండుట ధర్మముకాదని తలఁచి అతఁడు నాపేరెవరనియడిగియుండు నని యూహించి, తెలుఁగు భాషతో "నాపేరు సత్యరాజాచార్యులు" అని చెప్పితిని. వాఁడు కొంచెముసేపాలోచించి మరల బిగ్గరగా "తూమీఘూఖే" అని పలికెను. నేనువానికిఁ దెనుఁగు తెలియదనిగ్రహించి, హిందూస్థానిభాష సమస్త దేశముల లోను దెలియునుగదా యని నేను విజయనగరములో మహారాజాగారి వెంట కాశీ నగరమునకు వెళ్ళివచ్చిన వారితోడి సహవాసమునుబట్టి మాటాడ నేర్చుకొన్న యాభాషతో "మేరానాం సత్యరాజాచార్" అని చెప్పితిని. వాఁడామాటలను సహితము గ్రహింపక "తూమీఘూఖే" అని మరల మఱింత బిగ్గరగా నఱచెను. అందుమీఁద నేను వానికీభాష తెలియకపోయినను ఈకాలమునందు సర్వత్ర వ్యాపించియున్న యింగ్లీషయినను దెలిసియుండునని "మై నేమ్ ఈజ్ సత్యరాజా చార్య" అని చెప్పితిని. వాఁడాభాషను సహితము తెలిసికోలేక కోపముతో మరల నెప్పటిప్రశ్ననే వేసెను. ఆపయిని నాకేమి చేయుటకును తోఁచక దేశభాషలు తెలియకపోయినను దేవభాష తెలియునేమోయని సంస్కృతముతో "అహం సత్యరాజాచార్యనామకవిప్రః" అని స్పష్టముగాఁ జెప్పితిని. ఆమూర్ఖుడఁదియును తెలిసికోలేక రెండవవానికేసి తిరిగి యేదో భాషతో ననెను. ప్రసిద్ధమయిన నాపేరు వారికిఁ దెలియఁబఱుపకుండుట నాకిష్టములేక యఱవదేశమునకు సమీపముననుండుట చేత ద్రావిడభాషయైనను దెలియునేమోయని "ఎన్ పేర్ సత్యరాజాచారిన్" అని చెప్పితిని. ఈ యఱవములోఁ దప్పున్నయెడల దీనిం జదివెడి యఱవవారు నన్ను మన్నింపవలెను. నేను వెనుక పొగబండిలో యాత్రచేయునప్పుడు నాలుగఱవ ముక్కలు మా బ్రాహ్మణునివలన నేర్చుకొన్నాను. కాఁబట్టి యాతనిచేతిలోఁబడ నాసొమ్మతఁడు గురుదక్షిణగా గ్రహించినట్లయినను మీరూహింప వచ్చును. వారి కీయఱవగోడును దెలిసినదికాదు. నేనప్పుడు నాస్వభాషయైన కన్నడములోఁ జెప్పి చూతమని "నమ్మ—" అని యారంభించినప్పటికి వారిరువురును నావద్దకువచ్చి

చేయిపట్టుకొని నన్ను లెమ్మనిలాగిరి. నేనప్పుడు నా భాషాపాండిత్యము చూపుటకది సమయముకాదని మౌనము ధరించి, మీవెంటవచ్చెదను నన్ను లాగవలదనియు మా యూరు విజయనగర మనియు నా పేరు సత్యరాయాచార్యులనియు నేను సద్బ్రాహ్మణుఁడననియు పమ సైమును చేసైగచేసిచెప్పి, చివాలునలేచి వారివెంట నడువ నారంభించితిని. ఊరును పేరును వంశముమగూడ నెట్లు సైగచేసితినని మీలోఁ దెలియని వారికిఁ గొందఱికి సందేహము కలుగవచ్చును గాని యా సంశయము నేను చేసైగ చేయుచుండఁగా శ్రద్ధతోఁ జూచినవారికి నివారణము కావలసినదేకాని చెప్పుటవలన విడిపోదు. ఆ రాజభటులలో నొకఁడు ముందునడవఁగా మన దేశములోని గొప్ప రాజకీయోద్యోగివలెనే వానివెనుక నేనును తలవంచుకొని నడువఁజొచ్చితిని. రెండవవాఁడు నా వెనుక నడుచుచుండెను. ఇట్లు కొంచెముదూరము నడుచునప్పటికి మేమొక పట్టణముయొక్క రాజవీధిలోఁ బ్రవేశించితిమి. అప్పుడు వీధిపొడుగునను మనుష్యులు నాకు కనబడఁ జొచ్చిరి. వారు ధరించుకొన్న బట్టలు మొదలయినవి వివిధములుగానున్నను వారిలో నొక్కరికిని గడ్డములును మీసములునులేవు. అట్టి విచిత్రమైన సృష్టివలన నాకప్పుడు గలిగిన యద్భుతానందములకు పరిమితి లేదు. అఘటనాఘటన సామర్థ్యముగల సర్వేశ్వరుఁ డాదేశములో మగవారికి మూతికి మీసములులేకుండ నేలచేసెనాయని త్రోవపొడుగునను నాలోనేను వితర్కించు కొనుచుంటిని, ఆ సమయమునందు నాకాకస్మికముగా మఱియొక సంగతి స్మరణకు వచ్చినది ఇది యాఁడుమళయాళము గదా యిందుఁ బురుషులెట్లుందురని నా మనస్సునకుఁ దగులఁగానే నేను జూచిన వారందఱును స్త్రీలేయనియు, ఈ దేశమునందుఁ బురుషులు లేరనియు, గాలికే బిడ్డలు పుట్టుదురనియు, స్త్రీ మళయాళమునుగూర్చి మనవారు చెప్పినదంతయు సత్యమేయనియు, నేను నిశ్చయించుకొంటిని. నా మనస్సులో నీయాలోచన ముగియునప్పటికి మేమొక్క యిల్లు చేరితిమి. ఆ యింటి గుమ్మమువద్దను లోపలనుగూడ నన్నుఁ దీసికొనివచ్చిన నారివంటి వేషములు ధరించుకొన్న పేడిమూతి రాజభటు లనేకులుండిరి. మొదటి యిద్దఱు రాజభటు భటులును నన్నులోపలికిఁ గొనిపోఁగా లోపలివారందఱును గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి యడవిమృగమును జూచినట్టుగా నన్ను తేఱిపాఱఁ జూడసాగిరి. అంతట వారిలోవారేమో యాలోచించుకొని నన్ను దూరముగాఁ దీసికొనిపోయి మూలగా నున్న యొకకొట్టులోఁబెట్టి వయిని తలుపువేసిరి. అంతట రాజభటులు కొంద ఱొకరువిడిచి యొకరు తలుపువద్దకువచ్చి దానికి నిలువగావేయఁబడిన యినుప కమ్మి సందునుండి బోనులోనున్న యడవి జంతువును జూచినట్లుగా నన్ను తొంగితొంగి చూచుచు నావలకుఁ బోవుచువచ్చిరి, ఇట్లువచ్చుచుఁ బోవుచుంటయు వారిలో నేమోయాలోచించుకొనుచుంటయు చూడఁగా మనదేశములోని పోలీసు భటులు సంగతి నాకు జ్ఞప్తికివచ్చి వారికేవో దురుద్దేశము కలిగినట్లు నాకు బోధ కట్టినది. కాని నేను స్త్రీనిగాక పురుషుఁడనయినందున అట్టియనుమానముతోఁ బని

లేదని మనస్సమాధానము చేసికొంటిని. ఈరీతిగా రాజభటులలో నేదో యాలోచన జరుగుచుండఁగా నింతలో వారి యజమానుఁ డక్కడకువచ్చెను. ఆతనిని దూరము నుండిచూచి వారందరును తమతమ యథాస్థానములకుఁ బోయిరి. అటుతరువాత నతఁడు తనపనిని చేసికొని, తాను మొదట వచ్చినప్పుడు నాకొటుముందు భటులు గుంపుగూడి పరుగెత్తిపోవుట కనిపెట్టినవాఁ డగుటచేత నందేదో వింతయున్నదని యూహించి, నాకొట్టువద్దకువచ్చి తలుపుతీయించి, రాజభటులు నామీఁద నేమినేరము మోపుదురోయని భయపడి వజవజ వడకుచున్న నన్నుఁజూచి, నన్నేదో ప్రశ్న వేసి నావలన ప్రత్యుత్తరముగానక తన భటులనేమో యడిగి తెలిసికొని, నాయందు నిర్హేతుక జాయమాన కటాక్షము గలవాఁడయి తనవెంట నన్ను తనయింటికిఁ దీసికొనిపోయెను. ఈశ్వరానుగ్రహముచేత నేనిట్లు గారాగృహ విముక్తుఁడయి మంచి యింటఁ బడఁగలిగితిని, ఆతఁడు దయారసము గలవాడగుటచేత నన్నాదరించి, తనయింటిలో వీధివైపున నాకొకగది యిప్పించి. నాకు పరుండుట కాగదిలో మంచ మొకటి వేయించి, తన సేవకునిచేత భోజన పదార్థములు తెప్పించి నాముందు పెట్టించెను వారేజాతివారో తెలియకపోవుటచేత వారు తాఁకిన పదార్థములను తినుటకు నేను మొట్టమొదట సంకోచించితినిగాని, ఏదైననుసరే తినుమని యాఁకలి దేవత నాకడుపులోదూఱి నన్ను బాధించుటచేతను, ఆ దేశములో బ్రాహ్మణు లున్నా రన్న జాడయే లేకపోవుటచేతను, పూర్వకాలమునందాపత్సమయమున విశ్వా మిత్రాదులు చండాల గృహమున శ్వమాంసాదులను దొంగిలించి క్షుత్తు తీర్చు కొనుట పురాణములో చదివియుండుటచేతను ఆత్మరక్షణము పరమధర్మమని మన శాస్త్రములు చెప్పియుండుటచేతను, స్వదేశముచేరిన తరువాత ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకొని బ్రాహ్మణసంతర్పణముచేసి శుద్ధుఁడను కావచ్చునని నాటికి భోజనము చేసితిని. ఆ దినమున నోటికితిన్నగా మెతుకులు పోయినవికావుగాని తరువాత క్రమ క్రముగా నలవాటు పడుటచేత మనుగుడుపు పెండ్లికొడుకువలె భోజనప్రియుఁ డనై తేంభోజనములు చేయసాగితిని. మా గృహయజమానిపేరు 'ఫాండీభంగీ.' అతఁడు బ్రాహ్మణ భక్తిచేతఁ గాకపోయినను మంచిహృదయము గలవాఁడ గుటచేనాకు సమస్తోపచారములును జరుగునట్లుచేసి, ఆరంభములో తమ భాషను నాకు స్వయముగానే నేర్పుచు వచ్చెను. నేను గోడలు, మేడలు, ఉప్పు, పప్పు, అల్లము, బెల్లము, బట్టలు, తట్టలు, ఆవులు, మేకలు మొదలైన వానినిజూపి వానిపేరులేమని సైగచేయుచుండఁగా నాతఁడు చెప్పుచువచ్చెను, ఆ పేరులన్నియు నేను వెంటఁగొనిపోయిన తెల్లకాగితముల పుస్తకముమీఁద తెలుఁగుతో వ్రాసికొని వల్లించుచు వచ్చితిని. మొదటి దినమున నేనామాటలను వ్రాయుచుండఁగా నతఁడు చూచి యత్యాశ్చర్యపడెను. ఆ యాశ్చర్య కారణమును మీకు ముందు చెప్పెదను. నేను వారిభాష నభ్యసించిన క్రమమంతయుఁ జెప్పఁబూనుకొన్నచో మీకు వినుగు దలగా నుండును. అంత్రేకాకిటువంటి వర్ణనలవలన మీకును నాకునుగూడ లాభము లేదు. విశేషప్రయాసపడి మూఁడు మాసములలో వారిభాష నొకరీతిగా నేను ధారాళ ముగా మాటాడుటకు నేర్చుకొన్నాను.

నాల్గవ ప్రకరణము

ఒకనాఁడు సెలవుదినమున భోజనము చేసి కూరుచున్న తరువాత నా యజమానుఁడైన ఫాంఢీభంగీ నన్నుఁజూచి జాలితో నీపత్ని పోయినది కాదాయని రండీ భాషతో నడిగెను. వారిదేశమును మనము శ్రీ మళయాళ మన్నను స్వదేశస్థులు దానిని రండీదేశమని వాడుదురు. అందుచేత వారిభాషయు రండీభాషయనఁబడును. నన్నతఁడాప్రశ్న యడుగఁగానే యాతని జ్ఞానమునకు నేనత్యాశ్చర్యపడి, అతనికి, జ్యోతిశ్శాస్త్ర పరిజ్ఞానము వలననే యీ సంగతి తెలిసినదని యెంచుకొని, ఆ శాస్త్రమును గ్రహింప వలెనను తలంపుతో "అయ్యా! నా భార్య స్వర్గస్థురాలైన సంగతి మీకెట్లు తెలిసినది?" అని యడిగితిని.

ఫాంఢీ— (చిరునవ్వుతో) నీ పత్ని పోయినసంగతి మాత్రమేకాక యామె నీచిన్నతనములోనే పోయినదనికూడ నీ రూపముచేతనే నేను గ్రహించినాను.

నేను – (ఇదిజ్యోతిశ్శాస్త్రము చేతఁకాదు సాముద్రిక శాస్త్రముచేత నని మనస్సులో భావించుకొని) అయ్యా! నా రూపములో నేమి వింతయున్నది?

ఫాంఢీ— నీవు గడ్డమును మీసములును గొఱిగించుకొన్నందున నీపత్ని పోయినదని తెలిసికొన్నాను. నీకు ముక్కున్నందున నీపత్ని నీవు మిక్కిలి బాల్యములో నున్నప్పుడే మృతినొందెనని గ్రహించినాను. ఇంతకంటె నీ రూపములో వింత యేమికావలెను?

మొట్టమొదట నాకీమాటలకర్థమైనది కాదుగాని తరువాత మాయజమానులతో దీర్ఘసంభాషణచేసి వారిదేశముయొక్క స్థితిగతులను జనులయొక్క యాచార వ్యవహారములను కొంత తెలిసికొన్న పిమ్మట నాకామాటల యర్థము బోధపడి వారి దేశముమీఁద నాకెంతో కోపము వచ్చినది. అసమర్థుఁడు తన కోపమును వెలిపుచ్చుటవలన పరులకు హానిచేయుటకు మాఱుగా తానే హానిని పొందునని యెఱిఁగి నా కోపమునను నా మనసులోనే యడఁచుకోవలసిన వాఁడనయితిని. నాకప్పుడా దేశము విడిచి పాఱిపోవలెనన్న బుద్ధి పుట్టినదిగాని పరులకు దాసుఁడనై యున్నం

మున నా కదియు సాధ్యముగా కనఁబడలేదు. దైవమే కాలమునకెవ్వరినేమి చేయఁ దలఁచునో యెరుఁగుట యెవ్వరికి శక్యమగును?[1]

నేనుజేసిన దీర్ఘసంభాషణవలన నా యజమానుఁ డాకస్మికముగా యజమాను రాలయ్యెను? నేను జూచిన రాజభటులు మొదలైన పురుషు లందఱును స్త్రీలై పోయినారు. ఇంతవఱకు నేనూహించినట్లే యైనదికాని యీ దేశములో పురుషులు లేకపోవుటయు గాలికిబిడ్డలు పుట్టుటయుమాత్ర మబద్ధములై పోయినవి. ఆదేశము లోను పురుషులున్నారుకాని, వారున్నను లేనట్టే భావింపవలసియున్నది. అక్కడ యాజమాన్యమంతయు స్త్రీలది. రాజ్యపరిపాలనము చేయువారు స్త్రీలు; రాజకీయో ద్యోగులు స్త్రీలు; మంత్రులు స్త్రీలు; విద్వాంసులు స్త్రీలు;సైనికులు స్త్రీలు, వేయేల? ఆ దేశమంతయు స్త్రీమయము.స్త్రీలే సర్వస్వతంత్రలు;పురుషులువారిదాసులు. ఆహా! లోకములోనింతకంటె మర్దశమఱియొకటియుండునా? ఈసంగతివిన్న పురుషాభిమాని దేహము భగ్గున మండదా? పురుషులయం దభిమానముగలిగి, పురుషుల యాధిక్య మును నిలుపుటలోఁ బ్రతిష్ఠవహించి, పౌరుష భూషణులైన యోభరతఖండవాసు లారా! మన దేశమునందు పురుషజన్మ మెత్తినవారందఱును ఆయుధ హస్తులయి బయలుదేఱి, నేను చెప్పిన గుహామార్గమున ఈ దేశమునకు వచ్చి, అన్యాయముగా పురుషులపయి నధికారము చెల్లించుచున్న స్త్రీలనందఱిని ఘోరయుద్ధములో జయించి ఈ పాడుదేశములోఁగూడ పురుషుల స్వాతంత్ర్యమును నిలుపుఁడు. మర్మజ్ఞుఁడ నైన నేను మీకు సహాయుఁడనై యుండఁగా మీకపజయ మెప్పుడును గలుగదు. మీరు భయపడఁ బోకుఁడు[2]

ఇక్కడ స్త్రీలది యాజమాన్య మన్నమాటయే కాని వారిలో నైకమత్యము లేదు. వారిలోఁ గొందఱు పురుషులకు విద్యచెప్పించి వారికిఁ గొంతవఱకు స్వాతంత్ర్యము లియ్యవలెననువారు; బహుసంఖ్యాకులైన రెండవ తెగవారు పురు షుల కెప్పుడును విద్యచెప్పింపఁగూడదనియు విద్యచెప్పించుట వలన స్వేచ్ఛా విహారులై చెడిపోవుదురనియు భావించి పూర్వచారమును నిలుపుటకు పాటుపడు వారు. ఇదిస్వతంత్ర రాష్ట్రము సహితముకాదు. దొరతనమువారికిని ప్రజలకును

---

1. "1891. వ సంవత్సరమునందు స్త్రీలవిషయమున మనవారు చేసిన యన్యాయములు తేటపడునట్లుగా వ్యాజరీతిని సత్యరాజా పూర్వదేశ యాత్రలయొక్క ప్రథమభాగమును రచించి ప్రకటించితిని. నేనింగ్లీషున 'గల్లీవర్సు ట్రావెల్సు' చదివినప్పుడు వ్యాజ రూపమున మన లోని దురాచారములను మూఢ విశ్వాసములను పరోక్షముగా ప్రదర్శించునట్టి పుస్తకమును నాలుగు భాగములుగా జేయవలెనని బుద్ధి పుట్టి మొదట నీభాగమును జేసితిని"

స్వీ. చ. రెం. భా, పుట 144-(1984)

1. పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారి సాక్షి వ్యాసాలలో హాస్యానికి ఇటువంటి ఉదంతం ఒకటి కల్పించారు. 'స్త్రీ స్వాతంత్ర్యము' అని ప్రహసన ప్రాయమైన రచన ఇది. సాక్షి మొదటి సంపుటం, పుట 24-35-(1954)

ఐకమత్యములేదు. పరిపాలనము చేయువారు స్వదేశస్థులకంటె నెక్కువ నాగరికము గలవారై యీ దేశమునకు దక్షిణముననున్న పర్వతములనుదాటి వచ్చి దేశమును జయించిరి. వీరు తమ పురుషులకు విద్యచెప్పించి కొన్ని స్వాతంత్ర్యములనిచ్చి వారినిగౌరవముతోఁ జూతురు. వారా దేశములోని పురుషుల నిమిత్తమై పాఠశాలలను బెట్టి పురుషవిద్య వ్యాపింపఁజేయవలెనని ప్రయత్నించుచున్నారుగాని గౌరవముగల కుటుంబములలోని మగపిల్లలెవ్వరును బడికెక్కనందున వారిమనోరథ మంతగా కొనసాగకున్నది. ప్రభుత్వమువారిప్పుడు పురుషుల నుపాధ్యాయులనుగా దిద్దుటకయి రాజధానిలో నొకపాఠశాలను క్రొత్తగాఁ బెట్టియున్నారు దేశాచార విరుద్ధములయిన యిటువంటి కార్యములు చేయుచుండుట వలన దొరతనము వారియందు జనసామాన్యమున కనురాగము తక్కువగా నున్నది. ఓ హిందూమహాజనులారా! ఇవియన్నియు మీవిజయమున కనుకూల సూచనలేకదా! నా యజమానురాలయిన ఫాంఢీభంగీగారు పురుషులకు విద్యచెప్పించి దేశమునకుఁ గ్రొత్తమార్పులను తెప్పింపఁగోరు తెగలోనివారు. తమ దేశములో పురుషులు చదువుటకును వ్రాయుటకును నేరనివారై యుండుటచేత తమభాషలోని పదములను నేను మనభాషలో వ్రాసికొనుచుండుటచూచి యితరదేశములయందు పురుషులు వ్రాయనేర్చియుందురా యని నా యజమానురాలి కప్పుడత్యాశ్చర్యము కలిగినది. అప్పుడామె నామొగము వంకఁజూచి నీవు మీ దేశములో భోగపురుషుఁడవా యని యడిగెను. కాను. కుల పురుషుఁడనని నేను బదులు చెప్పితిని. ఆమె దొరతనము వారు నూతనముగాఁ బెట్టించిన పాఠశాల కెవిగినపురుషుల నెవ్వరినైన సంపాదించవలెనని బహుదినములనుండి కృషిచేయుచు విఫలప్రయత్నయయి యుండి విద్యాభ్యాసము చేయుటకాసక్తి గలవాఁడనైయున్న నన్నుఁజూచి సంతోషించి నన్నాపాఠశాలకుఁ బంపవలెనని యుద్దేశించుకొనెను కొంతవఱకు భాషాభివృద్ధి చేసినవారినిగాని యా పాఠశాలలోఁ జేర్చుకొనరు కనుక నా కింటికడ నిత్యమును రెండుగంటలసేపు—విద్యచెప్పుటకై భాంగీఫిండీయను పేరుగల యొక విద్వాంసురాలిని నెల జీతమునకుఁ బెట్టెను. ఫిండీయను పదము మనదేశములోని శాస్త్రిపదముతో సమానమైనది కులపురుషునకు విద్యచెప్పుట వలన కులమువారు తన్నుబహిష్కారము వేయుదురేమోయని యామెకు మనస్సులో భయముకలిగినను. బీదదగుటచేత జీతమున కాశపడియు నా యజమానురాలు గొప్పరాజకీయోద్యోగిని యగుటచేత నామె యనుగ్రహమునుగోరియు నాకుఁ బత్నివ్రత ధర్మముల నుపదేశించి తనదేశముయొక్క యాధిక్యమును నాకు బోధపరుపనెంచియు ఆ పండితురాలు నాకు విద్యచెప్పుటకొప్పుకొనెను. పత్నివ్రత శబ్దము వినఁగానే మీమనస్సుల కద్భుతముగా నుండవచ్చును. ఆ భాషలో భార్యకు 'పంధీ' యనిపేరు. పంధీశబ్దమునకు యజమానురాలని యర్థము. భర్తను భూడా'యందురు. భూడాయనఁగా దాసుఁడనియర్థము ఈరెండుపేరులఁబట్టియే యక్కడ భార్యాభర్తలకుండు సంబంధమును

మీరూహించి తెలిసికోవచ్చును మనదేశములో స్త్రీలకు పతివ్రతాధర్మము లుపదేశించునట్లే, ఆ దేశములో పురుషులకు పత్నీవ్రత ధర్మములు నేర్పుదురు. మా యుపాధ్యాయిని 'పంధీవేడీఖూడీ' యను గ్రంథములోని నూఱుపద్యములు నాకు నేర్పినది. ఆ పుస్తకమును 'పత్నీవ్రత ధర్మబోధిని' యని తెనిఁగింపవచ్చును. వారిభాషలో ఒత్తక్షరము అధికముగా నున్నవి రెండేసియక్షరముల పదములు విస్తారము; పదములు తఱుచుగా ఆకారాంతములుగాను ఈకారాంతములుగాను ఉండును; ఏకారము ప్రశ్నార్థకము భాషసంగతి యటుండనిండు, ఫిండీగారు నాకుపదేశించిన పద్యములను మొదట నేను ప్రీతితో వల్లించితినిగాని నాకామె వానియర్థము చెప్పఁగానే నాకెక్కడలేని కోపమునువచ్చి, ఆమె నన్ను విడిచి యింటికిపోఁగానే దొడ్డిలోనికిపోయి యెవ్వరును జూడకుండ నిప్పంటించి యా పుస్తకమును తగులఁబెట్టితిని కాని యిప్పటికిని నా కోపము తీరినదికాదు. ఆ పద్యముల యర్థము విన్న పక్షమున నాకంటెను మీకెక్కువ కోపమురావచ్చును. ఆ కోపములవలన నైనను మీరీదేశమునకు వచ్చి యిక్కడిపురుషులను దాస్యమునుండి యుద్ధరింతురేమోయను నమ్మకముతో వానిలోఁగొన్నిటి నిప్పుడు తెలిఁగించుచున్నాను. ఇవి రత్నములని చెప్పఁబడుట కర్హములయినవి కాక పోయినను మనదేశ సంప్రదాయమునుబట్టి వీనికి నవరత్నము లని పేరు పెట్టుచున్నాను.

శ్రీ సత్యరాజాచార్య కృతాంధ్రీకృత నవరత్నమంజరి.

క. పురుషునకిమ్మహిఁబత్నియె
పరమంబగు దైవతంబు పత్నీసేవా
నిరతము చేసెడి పురుషుఁడె
పరమున నిహమున సుఖంబుఁ బడయుంజుమ్మీ ౧

గీ. ప్రతిదినంబును బురుషుండు పత్నికంటె
ముందుగాలేచి నదిలోన మునిఁగి జలము
కలశమునఁదెచ్చి నిజపత్ని కాళ్ళుకడిగి
తానుశ్రీపాదతీర్థంబు త్రాగవలయు. ౨

క. శ్రీపాదతీర్థసేవన
మేపురుషుడు చేయు నెన్నియేఁడులు ధరలో
నాపురుషుఁ డన్నియుగములు
పాపములంబాసి మోక్షపదవి సుఖించున్. ౩

గీ. కుష్ఠరోగిణియైనను గ్రుడ్డిదైన
భూరివికలాంగియైనను ముసలిదైనఁ
బత్నియెంగిలి భుజియింపవలయు సతము
పుణ్యలోకంబుఁగాంక్షించు పురుషవరుఁడు. ౪

క. ఏపురుషుఁ డతివయెంగిలి
పాపపుమతినేవగించి భక్షింపండో
యాపాపాత్ముఁడు నారక
కూపంబునఁగూలుఁజూవె కోటియుగంబుల్. ౫

క. దూరమునఁజూచి పత్నిని
గారవమునలేచి యొంటికాలునఁబురుషుం
డోరఁగవంగఁగవలయును
గూరిమిఁగూర్చుండనిల్వఁగూడదుసుమ్మీ. ౬

క. పురుషుడును గార్ధభమున్
స్థిరముగ దండనములేక చెడిపోదురిలన్
గరుణఁదలంపక నెలకొక
పరియైనన్ గొట్టవలయుఁ బత్నిపురుషునిన్. ౭

గీ. పత్నిగొట్టినఁదిట్టిన బాధయిడిన
భోగపురుషులఁ బొందినఁ బొందకీర్ష్య
దరుణియే పురుషునకును దైవమనుచు
భక్తినయంబు సేవింపవలయుఁజుమ్మీ. ౮

గీ. అతివలకు స్వేచ్ఛభూషణమైనయట్లు
పురుషులకు లజ్జయే మహాభూషణంబు
సూర్యచంద్రులు మొగమైనఁజూడకుండు
పరమపత్నివ్రతుఁడెపొందుఁబరమగతులు. ౯

పిండీగారు నాకు బహువిషయములనుగూర్చి నీతులను బోధించుచు వచ్చినను చదివి చెడిపోదునేమోయను భీతిచేత నాకు ముఖ్యముగా ప్రతిదినమును తప్పక యెంతో శ్రద్ధతో పత్నివ్రత ధర్మముల నుపదేశించుచుండెను. ఒకనాఁడా విద్వాంసులు రాలు నేను తెనిఁగించిన నవరత్నములలో నేడవ రత్నమయిన "పురుషుండును

గార్ధభముఁ సిరముగదండనములేక చెడిపోదురిలన్" అనుదాని మూలశ్లోకమును నాకుత్సాహముతో బోధించి, ఆదండనము పురుషుల మేలుకొఱకేయని హేతుకల్పనములతో వ్యాఖ్యానముచేసి పురుషదండనము వలని లాభములను తెలుపుచుండఁగా, నామనోగతి నామె కెఱుకపఱుప కుండవలెనని నేనెంతప్రయత్నము చేసినను నా మనస్సులో హాలాహలమువలెపుట్టి పయికి పొంగుచున్న కోపాగ్నియాగక నాకన్నుల వెంట వెడలఁజొచ్చినందున అసూయతో మొగ మింకొకవంకకు త్రిప్పుకొంటిని. ఆ నీతి నాకు రుచింపకున్నదని బుద్ధిమంతురాలయిన యామె గ్రహించి, పురుషులను స్త్రీలుకొట్టక యాదరింపవలెనని బోధించెడు యాదేశపు నవనాగరికుల మతము నాకు సమ్మతమనుకొని, అప్పుడే విద్యాభ్యాసమువలన మతిమాలి నేను చెడిపోవు చున్నానని నా నిమిత్తమయికొంత వ్యసనపడి, ఈ విషయమున మీదేశములో నేమి యాచారమని నన్నామె యడిగెను. "బ్రాహ్మణస్యక్షణంకోప" మన్న నీతినిబట్టి శాంతిజలముచేత నేను కోపాగ్నిని నిమిషములో చల్లార్చుకుని నవ్వుమొగముతో "మాదేశమునందు పురుషులే స్త్రీలను కొట్టుదురు" అని సత్యమును జెప్పితిని. నేను నవ్వులకు సహిత మసత్యము పలుకనని యామె తెలిసికోలేక, నావి పరిహాసోక్తులని భావించి నామాటలను నామె నమ్మినదికాదు. ఈ రండీదేశములో సదాచార సంపన్నలయిన స్త్రీరత్నములు నిత్యమును తమ పురుషులను వేణుదండముతో దండించుచుందురన్నచో ప్రత్యక్షానుభవము లేకపోవుటచే మా ఫిండీగారి వలెనే మీరును నమ్మకపోవచ్చును, కాని నేనిక్కడ కన్నులార ప్రత్యక్షముగాఁజూచిన సత్యములను వేదవాక్యములవలె చెప్పుచుండుటచేత పురాణగాధలను నమ్మ నలవాటు పడిన మీరుమాత్ర మట్టి యవిశ్వాస పాపమును గట్టుకొనరని నేను దృఢముగా నమ్ముచున్నాను

ఆమె నామాటలను నమ్మక యట్టివైపరీత్య మీశ్వరసృష్టిలో సంభవింప నేరదని వాదించుటచేత నా సత్యసంధతనుగూర్చి సంశయపడి నందున కెంతయుఁ జింతనొంది, నామాటలనిజ మామెకు తేటపఱుపవలెనని యిచ్చట స్త్రీలు పురుషులను కొట్టుట యెంతసత్యమో మాదేశమునందు పురుషులు స్త్రీలనుకొట్టుట యంతసత్యమే యనియు కావలసినయెడల మీకు నమ్మకము పుట్టునట్లుగా మా శాస్త్రములనుండి కావలసినన్ని ప్రమాణ వచనములను జూపెదననియు, జెప్పి స్మృతులలోనెల్లను సర్వోత్కృష్టమయిన మనుస్మృతి యెనిమిదవ యధ్యాయమునుండి యీక్రింది శ్లోకములను జదివితిని.

శ్లో. భార్యా పుత్రశ్చ దాసశ్చ శిష్యో భ్రాతాచ సోదరః
ప్రాప్తాపరాధా స్తాడ్యాః స్యు రజ్జ్వా వేణుదండేనవా.

శ్లో. పృష్ఠతస్తుశరీరస్య నో త్తమాంగే కథంచన
అతోన్యథాతు ప్రహరణ్ ప్రాప్తఃస్యా చ్చౌరకిల్బిషమ్.

అప్పుడామె వీనియర్థమేమని నన్నడిగినది. భార్యను, పుత్రుని, సేవకుని, శిష్యుని, భ్రాతను, సోదరుని, తప్పుచేసినప్పుడు త్రాటితోనైనను వెదురుకఱ్ఱతోనైనను కొట్ట వలయునని మొదటిశ్లోకమున కర్థమనియు, శరీరముయొక్క వెనుకటిభాగ మందే కాని నెత్తిమీఁద కొటరాదు మఱియొకచోట కొట్టినవాఁడు చోరపాపమును పొందునని రెండవశ్లోకమున కర్థమనియు, చెప్పి యాపయిని "ప్రాప్తాపరాధా" యని మూలములోనున్నను కొట్టుటప్రధానముగాని నేరముచేయుట ప్రధానము కాకపోవుట చేత మాదేశములో పురుషులు నేరములేకయే భార్యలను కొట్టుచుండుట శిష్టాచార మైనదనియు, నెత్తిమీఁద కొటఁగూడదని కూడ మూలములోఁ గానఁబడుచున్నను నెత్తికూడ శరీరములోని భాగమేయైనందున నెత్తిమీఁదకూడ శాస్త్రార్థము ముందు భాగమందు బెత్తెడు మేరవదలివేసి వెనుకతట్టున కొట్టవచ్చునని వాక్యసమన్వయము చేసి సిద్ధాంత మేర్పఱిచి కర్మభూమియైన మాదేశమందలి పెద్దలు భార్యలను శిరస్సు మీఁదనే కొట్టుట సదాచారమయినదనియు, నేను మనుస్మృతికి వ్యాఖ్యానముచేసి యర్థవివరము చేసితిని అందుమీఁద ఫిండీగారు నాచేత నీశ్లోకములను శ్లోకార్థములను రెండుసారులు విని, కన్నులుమూసికొని కొంతసేపాలోచించి నీమోసమిప్పటికి తెలిసినదని చిటికెవేసి, మొదటిశ్లోకములో "భార్యా" యనుచోట "భర్త" యని యుండవలె ననియు, "పుత్రుఁడు దాసుఁడు శిష్యుఁడు భ్రాత సోదరుఁడు" అని శ్లోకములో చెప్పఁబడినవా రందఱును పురుషులయి యుండఁగా మొదట "భార్య" యని యొక్క స్త్రీయుండుట సంభవింపదనియు, అందుచేత నిదికూడ "భర్త" యని యుండఁగా నేను పరిహాసార్థముగా "భార్య" యని మార్చి చదివితిననియు, సిద్ధాంతముచేసి యంతటితోనైన నూరకుండక పురుషులకు చదువువచ్చిన యెడల నిట్టియనర్థములు సంభవించునని యెఱిఁగియే బుద్ధిమంతులయిన తమ పూర్వులు పురుషవిద్య కూడదని సిద్ధాంతము చేసిరని తన యభిప్రాయమును బయలపెట్టినది. అక్కడ నాపక్షమవలంబించి మాటాడువారెవ్వరును లేకపోయినందున నావాదబలమును జూపనెఱిఁగియు వివాదముకూడదని యూరకుండవలసినవాఁడ నయితిని.

అయినను నేనంతటితో నూరకుండక మనదేశములో పురుషులే స్వతంత్రులనియు, స్త్రీలు పురుషులకు లోఁబడియుండురనియు, మనుస్మృతిలోనుండి నేనుదాహరించిన ప్రమాణములు సత్యమయినవనియు, ఆమెకేలాగునైనను మనసున పట్టింపవలెనని నిశ్చయించుకొని పతివ్రతాధర్మములనుగూర్చి మన పురాణాదులలోఁగల విషయము లనేకము లామెకుఁజెప్పితిని. చెప్పినవానినెల్ల నామె యాదరముతో విన మొదలుపెట్టినందున నాకుఁ గొంతప్రోత్సాహముగలిగి పతివ్రతాధర్మముల నామె మనస్సునకుఁ జక్కఁగా పట్టించనెంచి భర్తయెంగిలి భుజించుట పత్నికి పరమధర్మమని చూపుటకయి నాలాయనికథ నారంభించి యిట్లు చెప్పఁజొచ్చితిని.

"పూర్వకాలమునందు నాలాయనియైన యింద్రసేన మౌద్గల్యునకు భార్య యయ్యెను. అతఁడు కుష్ఠరోగపీడితుఁడు. ఆ మహాపతివ్రత యాతనియుచ్ఛిష్టమును ప్రతిదినమును అమృతతుల్యముగా భక్షించుచుండును. భోజనము చేయుచున్న కాలమునం దొకనాఁ డతని యంగుష్ఠము తునిగి యన్నములోఁ బడెను. అట్లుపడినను పతివ్రతా శిరోమణియైన యామె రోఁతపడక యా బొట్టనవ్రేలిని దీసి భక్తితో దూరముగానుంచి యెంగిలియన్నమును పరమాన్నమువలె తినెను. అదిచూచి——"

ఇంతవఱకుఁ జెప్పినప్పటి కామె చెవులుమూసికొని నామాట కడ్డమువచ్చి, పురుషుఁడనైన నేనిన్నికథ లొక్క నిమిషములో కల్పించుట సంభవింపదని యెంచి మనకు శాస్త్రము లున్నవనియు వానిలో భర్తృ శుశ్రూషాదులు చెప్పఁబడియున్నవనియు కొంతవఱకు నమ్మినను నన్నాకథను సాంతముగాఁ జెప్పనీక, దురాగ్రహగ్రస్తురాలయి మనశాస్త్రములు రాక్షసులుచేసిన పాడుకథలని దూషించెను. అప్పుడు నేను కోపమును పట్టఁజాలక గురుధిక్కారపాపము వచ్చినను సరేయని యెదురుకొని మాటకు మాఱుమాటయాడి కొంతసేపు వాక్కలహమునకు డీకొంటిని. నన్ను దూషించినను నేనూరకుందునుగాని శాస్త్రములను దూషించిన తరువాత శాస్త్రబద్ధుఁడనైన నేనెట్లూరకుండఁ గలుగుదును? మా వాక్కలహము వలన నాటి సంభాషణ యంతటితో ముగిసినది. అందుమూలమున నేను జెప్పఁదలఁచుకొన్న స్త్రీ ధర్మముల నామెకుఁ జెప్పలేకపోతిని గదాయని నాకు విచారము గలిగినదిగాని మించిన దానికి వగచిన ప్రయోజనముండదు. నాకు పాఠముచెప్పక కోపముతో నాటిదినమామె తనయింటికి పోయినది. అంతటితో నా చదువునకు విఘ్నమువచ్చునట్లు కానఁబడెనుగాని యామె దీర్ఘక్రోధురాలు కానందునను, నేనుపోయి యామెకు క్షమార్పణము చేసి ప్రార్థించినందునను నాలుగుదినము లయిన తరువాత యథాప్రకారముగా వచ్చి నాకామె మరల విద్య చెప్పనారంభించినది. ఆ దినముమొదలుకొని యిఁక నేనామెతో మన దేశమునుగూర్చి మాటాడకూడదని యొట్టుపెట్టుకొంటిని. అటుతరువాత జరిగిన వృత్తాంతమును మీకు ముందు ప్రకరణములయందుఁ జెప్పెదను.

ఐదవ ప్రకరణము

వెనుకఁజెప్పినట్లు మా కలహము తీఱి మేమిద్దఱమును సమాధానపడిన తరువాత మా ఫిండీగారికి నామీఁద అపరిమితానుగ్రహము వచ్చినది. ఆ యనుగ్రహము వచ్చుటకు కారణము నేనామెకు పరమ భక్తుఁడనయి మనదేశములో శిష్యులు గురువులకు శుశ్రూష చేయునట్లుగా సమస్తోపచారములను చేయుచు అనువర్తనముకలిగి మెలఁగుటయేకాని మఱియొకటికాదు. స్త్రీలయినను పురుషులయినను విద్యచెప్పినవారు దైవసమానులు గనుక నేను స్త్రీకి దాస్యము చేయుచుంటినని మీరు నన్ను నిందింపక నా గురుభక్తికి మెచ్చుకొనవలెను అది పోనిండు. అటుతరవాత శిష్యవత్సలురాలైన యామె యా దేశజనుల యాచారవ్యవహారములు మొదలయిన వన్నియు నాకు మర్మమువిడిచి చెప్పమొదలుపెట్టెను. ఆమె యొకనాఁడు భోజనముచేసి కూరుచుండి యుత్సాహముతో తాంబూలచర్వణము చేయుచు కూరుచున్నప్పుడు నేనుపోయి గురువందనముచేసి చేతులు జోడించుకొని యెదుట నిలుచుండి భక్తిపూర్వకముగా నిట్లడిగితిని.

అమ్మా ! మీరు సర్వమును తెలిసినవారు. స్వభావముచేత పురుషులే యెక్కువ బలముగలవారో స్త్రీలే యెక్కువ బలముగలవారో మీ శిష్యునకు సెలవియ్యవలెను.

పురుషులే యధిక బలముగలవారని యామె సెలవిచ్చినది అప్పుడు మా యిద్దఱికిని సంభాషణమిట్లుజరిగినది.

అమ్మా ! స్త్రీ పురుషులలో పురుషులే అధిక బలవంతులని మీరు సెలవిచ్చుచున్నారుగదా ? అట్లయిన పక్షమున, ఈ దేశములో బలాధికులయిన పురుషులు బలహీనురాండ్రయిన స్త్రీలకు లోఁబడుట యెట్లు సంభవించినది ? నా ఈసంశయము తీర్పవలెను.

ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా ! నీవేమియు తెలియని మూఢుఁడవుగదా ? పురుషులు స్త్రీలకు లోఁబడవలెననుట ఈశ్వరోద్దేశము——(ఈశ్వరుఁడని పుంలింగ ప్రయోగము చేసినందుకు చదువరులు నన్ను మన్నింపవలెను. ఆదేశమునందు దేవుఁడాఁడవాఁడని ప్రసిద్ధము. ఆమె ఈశ్వరియని యర్థమిచ్చునట్లుగా స్త్రీలింగమునే ప్రయోగించినను మీకు తెలియుటకై నేనే ఈశ్వరుఁడనుచున్నాను.)— బలవంతులు

గనుక పురుషులు పాటుపడి పనిచేయుటకును, పత్నీసేవ చేయుటకును, తగినవారు. అంతేకాని వారు స్త్రీలవలె ఆలోచనతో చేరిన పనులు చేయుటకుఁగాని గ్రంథరచన చేయుటకుఁగాని స్వభావముచేతనే తగరు. పురుషులు బలాధికులే కానిపక్షమున—

మా దేశములో పురుషులు ఆలోచనతో చేరిన పనులు చేయుచు కవిత్వము చెప్పుచున్నారే—

మధ్య నా మాటల కడ్డమురాక నేను చెప్పెడిది సాంతముగా విని నీ సంశయము పోఁగొట్టుకో. మీదికేవల రాక్షససృష్టి. అందుచేతనే(నీ మాటలు నమ్మెడు పక్షమున) మీ దేశములో సర్వమును దేవతాసృష్టియైన మా దేశమునకు విపరీతముగా నున్నది. ఆ సంగతి పోనిమ్ము. పురుషులు బలాధికులే కానిపక్షమున వారు పత్నులకు వంటచేయుటకును ఉపచారములు చేయుటకును, బరువులు మోయుటకును, ఎట్లు సమర్థులగుదురు ?

మా దేశములో కూడా నలుఁడు భీముఁడు మొదలయినవారు పాకము చేయుటలో పూర్వకాలమునందు బహు సమర్థులు.

అట్లయిన పక్షమున మా దేశమువలెనే మీ దేశము పూర్వకాలమునందు మంచిదయియుండి యిప్పుడు చెడిపోయియుండును. స్త్రీలు బలహీనురాండ్రగుటయే దేవుఁడు వారు—

అందుకు సందేహములేదు. పూర్వకాలమందువలెఁగాక మా దేశ మిప్పుడు తప్పక చెడిపోయినది.

స్త్రీలు బలహీనురాండ్రగుటయే దేవుఁడు వారు పనిపాటులుచేయ నక్కఱలేక సుఖముగా కూర్చుండి యాలోచన చేయుచు ప్రభుత్వము చేయవలయునని యుద్దేశించెననుటకు నీకు నిదర్శనముగాఁ గనఁ బడుచుండలేదా ? ఇంతమాత్రము తెలిసికోలేని పక్షమున నీవు చదివిన చదువుతో నేమి ప్రయోజనము ? ఇందుచేతనే పురుషు లొకవేళ చదివినను బుద్ధిసంపదలో స్త్రీలతో సమానులు కాఁజాలరని మా పెద్దలు సెలవిచ్చియున్నారు. ఇటువంటి మందబుద్ధివగుట చేతనే బలవంతులయిన పురుషులు బలహీనులయిన స్త్రీలకేలయడఁగియున్నారని నీకు సందేహము కలిగినది.

అవును. సందేహమును మీరు ముందుగాతీర్చి నన్ను ధన్యుని చేయవలెను.

స్త్రీలు బుద్ధిబలము గలవారు. దేహబల మెంతయున్నను బుద్ధిబలమునకు చాలదు. అందుచేతనే పురుషులు స్త్రీలకు లోఁబడుట సంభవించినది. కేవల శరీర బలము గలవారయిన పురుషులు బుద్ధిబలము గలవారయిన స్త్రీలకు లోఁబడుట స్వభావముకాదా ? ఈ మాత్రపు స్వల్పాంశము నీకు తెలిసినదికాదు. ఇదే స్త్రీబుద్ధికిని పురుషబుద్ధికిని గల తారతమ్యము. పురుషులు స్త్రీలకు లోఁబడియుండుటకింకొక రహస్యముకూడ నున్నది.

ఆ రహస్యముకూడ నాకు సెలవిచ్చి మూఢుఁడనయిన నన్ను కృతార్థునిఁ జేయవలెను. మీ శిష్యుఁడనయిన తరువాత నాకు తెలియని విషయ ముండఁగూడదు.

అది పరమరహస్యమే యయినను భక్తిశ్రద్ధలు కలవాఁడగుటచేత నీకు మర్మమువిడిచి చెప్పెదను స్త్రీలు పురుషులమీఁద నధికారము చెల్లించఁగలుగుటకు ప్రధానకారణము మంత్రబలము ఎంత బలవంతునినైనను లోఁబఱచుకొని దాసునిఁజేసి కుక్కవలె ఆడింపఁగల శక్తి మావద్దనున్నది

అది సత్యము. ఆ శక్తి స్త్రీలవద్ద తప్పక యున్నది. సర్వస్వతంత్రులమని చెప్పుకొనుచున్న మా దేశమునందు సహితము పురుషులు స్త్రీలకు దాసులయి వారు చెప్పినట్లే నడుచుచున్నారు. సంస్కార కర్తలమని పేరుపెట్టుకొని సభలలో పులులవలె నఱచెడు మా దేశమునందలి నవనాగరిక పురుషులు కూడ పౌరుషహీను లయి యింటివద్ద భార్యలముందు నోరెత్తలేక పిల్లులవలె నొదిగియుండి తాము చెప్పినట్లు భార్యలను నడిపింపలేక భార్యలు చెప్పినట్లే తాము నడుచుకొను చున్నారు.

ఆలాగుననా? ఈమాట యింతకుముందెప్పుడును చెప్పినావు కావేమి? మీదేశము నందు పురుషులు స్వతంత్రులన్న నేనేమోయనుకొన్నాను. ఇప్పుడు నిజముతెలిసి పోయినది. మొదటినుండియు నీ మాటలయందు నాకెప్పుడును నమ్మకములేదు. మా దేశమునందువలెనే మీ దేశమునందును పురుషులే స్త్రీలకు లోఁబడియున్నారు. మేమే స్వతంత్రులమని పయి కెవరెన్ని వేషములు వేసినను, ఈశ్వరసంకల్పమున కెన్నఁడయిన వికల్పము కలుగునా? ఈ నవనాగరికుల మూలమున మా దేశ మిప్పుడు కొంత కొంత చెడిపోవుచున్నది. ఇప్పటి పురుషులకు పూర్వపు పత్నీ భక్తి తగ్గుచున్నది స్త్రీ లిప్పుడు పురుషుల మాటలే విన మొదలుపెట్టినారు.

ఈ కడపట చెప్పిన వాక్యములచేత నాకు కొంత సంతోషము కలిగినది. ఇక్కడకూడ స్త్రీ లిప్పుడు పురుషుల మాటలనే వినుచున్నారు గదా? వినుటయే స్వభావసిద్ధము; వినకుండుటయే స్వభావవిరుద్ధము ఈ యాలోచనలన్నియు నా మనస్సులో పుట్టినను; ఆమె మనస్సు నొచ్చునని నేను పయికనలేను. ఈ ప్రసంగ మయిన తరువాత నేనామెకు భక్తితో నమస్కరించి నాకామంత్రముల నుపదేశింపక తప్పదని పాదములమీఁదపడి లేచినాఁడనుగాను అప్పు డుపదేశించుటకు సమయము కానందున మఱియొకప్పు డుపదేశించెదనని చెప్పి, కొన్ని దినము లయిన తరువాత నేను మూఁడుపవాసముచేసి స్నానముచేసి శుచినయి యమావాస్యనాఁడు ప్రాతఃకాలమునపోయి సందర్శనము చేసికొని పాదప్రణామము చేయఁగా నాకామె వశీకరణ మంత్రము మొదలైన మహామంత్రములను పెక్కింటిని ఉపదేశించినది. ఆమె నాతో చెప్పకపోయినను నేనీమంత్రములను మనదేశపు స్త్రీలకు చెప్పుదునను భ్రమతో నాకామె మఱింత ప్రీతి పూర్వకముగా నుపదేశించినట్టు నేను కనిపెట్టినాను.

కాని నేనట్టిపని యెన్నడైనను చేయుదునా? ఈ మంత్రముల నిందు ప్రకటించి మీకుపదేశించి యుందునుగాని, ప్రచురపటిచిన పక్షమున స్త్రీలుకూడ గ్రహించి యీ దేశమునందువలెనే మనదేశమునందుఁగూడ వారు పురుషులను తమకు దాసులనుఁగా జేసికొందురేమోయను భయముచేత నేనిందు ప్రకటింప సాహసింప కున్నాను ఓ హిందూమహాజనులారా! దీనినిబట్టి నాకు మీయందనురాగము తక్కువ పడినదని మీరెంచఁబోకుఁడు. నా దగ్గఱకువచ్చిన పక్షమున స్త్రీలకు చెప్పమని మీచేత ప్రమాణము చేయించుకొని, మంత్రసిద్ధికొఱకు మీవలన గురుదక్షిణలను స్వీకరించి మీకొక్కరికే సర్వమంత్రములను ప్రయోగోపసంహార ములతోను అంగన్యాస కరన్యాసములతోను రహస్యముగా నుపదేశించెదను

అటుతరువాత మంచి పాండిత్యము సంపాదించి మా యజమానురాలిగారి కోరికప్రకారముగా నేను పాఠశాలయందు ప్రవేశించినాను. మఱియొక పురుషుఁడు కూడ పాఠశాలయందుచేరి నాకు సహపాఠియయి మిత్రుఁడయినాఁడు. మేమిద్దఱమును రహస్యముగా నాలోచించుకొని యీ దేశమునందలి పురుషుల కేలాగునైనను స్వతంత్రత్వము కలుగఁజేయుటకు సర్వవిధముల ప్రయత్నము చేయవలెనని యెవ్వరికిని దెలియకుండ మాలో మేము ప్రమాణములు చేసికొన్నాము. స్త్రీలను లోఁబఱుచుకొనెడు సులభోపాయము నాకు తెలియును గనుక, మన కొక్కోకము నందుఁ జెప్పఁబడిన "ఓం–కృష్ణాంగి–కృష్ణముఖి–పుష్పందాస్యామి – వశ్యమాన యది–నభవతి–బ్రహ్మరుద్రాభవతి–స్వాహా" అను వశీకరణ మంత్రము నేనాతనికి గురుదక్షిణలేకుండ నుపదేశించి, దీనిని పదిలక్షలు జపించి పునశ్చరణచేసి తెల్లని పువ్వులు మంత్రించి స్త్రీలమీఁద చల్లవలెనని చెప్పినాను. గురుదక్షిణ లేకపోవుటచేత కాఁబోలును! ఈ మంత్ర మంతగా పనిచేసినదికాదు. ఎట్లయినను మన మంత్రము లాదేశపు మంత్రములకు చాలవు. అందుచేతనే మనవారు మళయాళ మంత్రములని గొప్పగా చెప్పుదురు. నేను పాఠశాలలో ప్రవేశించినది మొదలుకొని జరిగిన విశేషములను తెలుపుటకు ముందుగా దేశస్థుల యాచార వ్యవహారములను గూర్చి కొంత చెప్పుట యుక్తమని తలఁచుచున్నాను.

ఆ దేశమునందు స్త్రీలే సర్వ స్వతంత్రురాండ్రనియు, పురుషులు వారి కాజ్ఞానువర్తులయి మెలఁగవలసిన వారనియు, నేనీవఱకే చెప్పియున్నాను. మన దేశమునందాఁడువారికి వలెనే యీ దేశమునందు మగవారికి విద్య చెప్పింపరు. మనదేశమునందలి భోగస్త్రీలవలె నాదేశమునందు భోగపురుషులుమాత్ర మల్పవిద్య నభ్యసింతురుగాని యది వారివృత్తి కనుకూలమయినదిగా నుండును. మగవారిని చదువుకొండని చెప్పినచో గొప్ప తప్పిదముగా నెంచి వారు కోపపడి ఘోర పాపమును జేయుఁడన్నవానిని తిట్టునట్లు తిట్టుదురు. విద్య లేకపోవుటచేతనో మఱి యేహేతువుచేతనో యాదేశమునందు మగవారికి నగలయందాసక్తి మన స్త్రీల

ఁబెను విశేషముగా నుండును. అక్కడ స్త్రీలకు నగలంతగా నుండవు. నగల
నిమిత్తమే కాకపోయిన పక్షమున పురుషులకు మీసములను గడ్డములను భగవంతుఁ
డేలకలిగించెనని యచ్చటి వారడుగుదురు. దీనినిబట్టి యక్కడి పురుషులు తల
యందుమాత్రమేకాక చక్కఁగా దువ్వుకొని మీసములకును గడ్డములకునుగూడ
నగలు తగిలించుకొందురని నేను చెప్పనక్కఱలేకయే మీరు గ్రహించియుందురు.
పత్నివియోగము సంభవించిన పురుషుల కక్కడివారు గడ్డములను మీసములను
మాత్రము గొఱిగింతురు. అంతేకాని మనము వితంతువుల విషయమున జరుపు
నట్లుగా శిరోముండనమును జేయరు. విధురులకు గడ్డము గొఱిగించి తల యేలగొఱి
గింపరని నేనొకనాఁడు నామిత్రుని నడుగఁగా, అతఁడు పురుషు లెప్పుడును స్త్రీలకు
లోఁబడి వారిచే దండింపఁబడవలసినవారు గనుక జుట్టు వంగఁదీసి గుద్దుట కనుకూల
ముగా నుండుటకై తల గొఱిగింపరని యాతఁడు చెప్పెను. ఆ దేశమునం దింకొక
విచిత్రమయిన యాచారము గలదు. ఇరువది సంవత్సరములు దాటిన తరువాత భార్య
లను పోఁగొట్టుకొన్న భర్తల కందఱకును పండ్రెండవనాఁడు ముక్కుయొక్క
ముందఱిభాగమున కత్తిరింతురు. ఈయాచారమును బట్టియే వెనుక నాయజమాను
రాలయిన ఫాండీభంగిగారు నాభార్య నాచిన్నతనములోనే పోయినదని గ్రహించినారు.
ముక్కు కత్తెరలు ప్రతి గృహమునందును ఒక్కొకటి యుండును. మనదేశము
నందీ సదాచారమును నెలకొల్పవలెనని యొకక తెర సంపాదించి నాతో తెచ్చినాను.
విరూపు లగుటచేతనో యేమోకాని యీముక్కిడి పురుషులయం దక్కడ వ్యభిచార
మెంతమాత్రమును గానఁబడదు. అట్లు లేకపోవుటకీ నాసికాఛేదనమే కారణ
మగుటకు సందేహములేదు. పురుషులకు చేయుటచేత నిది దురాచారమయినను స్త్రీల
విషయమయి జరిగించిన పక్షమున తప్పక సదాచారమే యగును. మన వితంతువుల
కిట్లు ముక్కుకోసిన పక్షమున వారిలో వ్యభిచారము సమూలముగా నశించుననుటకు
సందేహముండదు. ఇటువంటి సదాచారము మనస్మృతులలో నెక్కడ నైనను
జెప్పఁబడి యుండకపోదు కాఁబట్టి యీ యాచారమును మనము మనదేశమునందు
తప్పక నెలకొల్పవలయును. నేను ధర్మశాస్త్రములను వెదకి దీని కాధారముగా
కారిక నెందయినను కనిపెట్టెదను. ఇప్పుడున్న స్మృతులలో దీని కాధార మొక
వేళ దొరకకపోయినను ఖిలస్మృతులయందయినను తప్పక యుండునుగాని యుండక
పోదు. ధర్మజ్ఞసమయముకూడ ప్రమాణమేగనుక మన పండితులందఱును వెంటనే
సభచేసి శీఘ్రముగా నిట్టినిబంధనము నొకదాని నేర్పఱుపవలయును.

ఆ దేశమునందు సహితము మనదేశమునందువలెనే పత్నులు వయస్సున
చిన్నవారుగాను, భర్తలు పెద్దవారుగాను ఉందురు. ఇష్టమున్నయెడల స్త్రీ యనేక
భర్తలను చేసికొనవచ్చునుగాని సంస్థానాధీశ్వరులలోఁ దక్క సాధారణముగా
స్త్రీలొక్కొక్క భర్తతోనే తృప్తి పొందియుందురు. భర్తలు పుట్టినిండ్లకు వెళ్ళి
నప్పుడును, రోగాదికముచేత నశక్తులయి యుండినప్పుడును, స్త్రీలు కామాతురలయి

యున్న వారు భోగపురుషులయొద్దకు పోదురు. పయి కారణములు రెండును లేక పోయినను ధనవంతురాండ్రయిన స్త్రీలు భోగపురుషుల నుంచుకొందురు. ఈ భోగ పురుషు లుగ్గుపాలనాటినుండియు స్త్రీలను వలపించి తమవలలలోఁ బడవేయఁ దగిన విద్యల నభ్యసింతురు. హృదయరంజకమయిన సంగీతము వారికడనే యుండుటచేత సంగీతము పాడనేర్చిన కుల పురుషునిగాని స్త్రీనిగాని మిక్కిలి నీచముగాఁ జూతురు. సంగీతమువృత్తిగాఁగల కుల స్త్రీలను పంక్తిభోజనములకు రానియ్యరు. కామోద్రేక మునుగలిగించెడు శ్రావ్యములయిన పాటలను, సరసోక్తులను, వశ్యౌషధములను, వశీకరణమంత్రములను, హావభావాదులను దెలిపెడు నేత్రహస్తాద్యభినయములను, నేర్చుకొని భోగపురుషులు గడ్డములను మీసములను తలను దువ్వుకొని నానా విధములయిన యాభరణములతోను పుష్పములతోను శరీరము నలంకరించుకొని, చిత్రవర్ణములుగల వస్త్రములను ధరించి, మొగములకు తళుకుతళుకు మనెడు వర్ణమేదో వేసికొని, దానిమీఁద సువాసనగల బంగారువర్ణముగల పొడుమేదో చల్లు కొని, అత్తరు మొదలైన సుగంధద్రవ్యములను పూసికొని, తమ మేనితావులు వీధుల గుబులుకొనఁగా దీపములు పెట్టిన తరువాత రూపమునుధరించిన గృహదేవత లనునట్లుగా దీపములవెలుతురున తళుకుతళుక్కున మెఱయుచు, దారినిపోవు చుండు యువతుల హృదయములు సంచలించునట్లుగా ప్రతిదినమును తమ గుమ్మములో నిలుచుండి స్త్రీలు తారసించినప్పుడెల్లను సిగ్గుపడి లోపలికిపోయి తలుపుచాటునుండి మొగమివలికిఁబెట్టి తొంగితొంగి చూచుచుందురు అటువంటి సౌందర్యముగల పురుషులు మనదేశమునందులేరు. మణులుచెక్కిన బంగరు బొమ్మలవలె నిలువఁబడి భూమికిదిగిన మెఱుపుతీఁగవలెవారు దీపములవెలుతురున మెఱయుచున్నప్పుడు నావంటి పురుషులకు సహితముపోయి పయినిబడి కౌఁగిలింపవలెనని బుద్ధిపుట్టుచున్న ప్పుడుయువతులు వారినిమోహించి వారివలలోఁబడుట యేమియాశ్చర్యము? ఏఁబది యేండ్లుదాటినవారు సహితము తెల్లపడిన వెండ్రుకలకు నల్లరంగువేసికొని యలంక రించుకొని పదునాఱేండ్ల బాలకుమారులవలెఁ గానఁబడుదురు. అయినను మనదేశము నందు వివాహములు మొదలయిన శుభకార్యములలో వేశ్యలను పాటలకు పిలుచు నట్లుగా వీరిని శుభకార్యములకు పిలువరు; మన దేవదాసులవలె వీరు దేవాలయముల యందును గానరారు. గృహదేవతలవలె నుండెడు వీరికి గృహములే దేవాలయ ములు; వీరే యందుండెడు దేవతలు. ఈ దేవతాసందర్శనము నిమిత్తమయియే ధనవంతురాండ్రయిన స్త్రీలు వారి యాలయములకుఁ బోయి తమ దేహములను విత్తములను వారికి సమర్పించి వారి ప్రసాదమును వేఁడుచుందురు. దేవతాభక్తి గలవారు ధనాదులయందు వైరాగ్యముగలవా రగునట్లే యీ దేవతలను సదా సేవించువారును నిస్పృహత్వముచేత ధనముకొల్లబెట్టి తాము జోగులగుదురు. మన దేవతలకువలెనే యీ భోగదేవతలకును పరభార్యలయందే సంతానప్రాప్తి. అయినను మన దేవతలకువలె అమృతత్వములేని వీరికి వంశాభివృద్ధి యెట్లో నాకు

తెలిసినదికాదు. విశేషవిత్తమిచ్చి బీదల చక్కని బిడ్డలను గొని వీరు వారిని చిన్నప్పటినుండియు భ్రమరకీట న్యాయముచేత మర్త్యత్వమునుండి దేవతాత్వము నకు లేవఁదీయుదురఁట !

అక్కడ సహితము వివాహములకు కన్యావరులయిష్ట మక్కఱలేదు. తల్లి దండ్రులే ముఖ్యముగా తలులే కన్యావరణము చేయుదురు. పురుషులు యుక్త వయస్సు వచ్చిన తరువాత వివాహముచేసెడు పక్షమున కురూపిణులయిన పత్నులను చేసికొనుట కంగీకరింపక తల్లిదండ్రులు చెప్పినమాటవినక తిరస్కరింతురుగనుక పురుషులకు గురుధిక్కారదోషము కలుగకుండ జేయుటకయి చిన్నతనములోనే వివాహములు చేయు సదాచారమును వారి ధర్మశాస్త్రములు విధించుచున్నవని చెప్పుదురు. వారి ధర్మశాస్త్రములనుబట్టి స్త్రీకి పదునాఱు సంవత్సరములకు లోపల గర్భాధానము చేయఁగూడదు. పదునెనిమిదవ సంవత్సరమునందు చేయుట శ్రేష్ఠము. గర్భాదానమునాఁటికి పురుషున కిరువది సంవత్సరముల వయస్సుండ వలెను. పదునాఱేండ్ల ప్రాయముననే స్త్రీకి గర్భాదానము చేసినను పురుషునకప్పటి కిరువది సంవత్సరముల యీడుండవలెను గనుక, సాధారణముగా పత్నికంటె భర్త నాలుగు సంవత్సరములు పెద్దవాఁడుగా నుండవలెను. రెండవ పెండ్లి స్త్రీకి నియమము లేదు. అప్పుడు భర్త యెంత చిన్నవాఁడుగానయిన నుండవచ్చును. అయినను పురుషున కిరువది సంవత్సరములు వచ్చువఱకును మాత్రము పున స్సంధానము చేయఁగూడదు. అందుచేత పురుషులెదిగి కాపురమునకు వచ్చువఱకును స్త్రీలిష్టమున్నయెడల భోగపురుషుల నుంచుకోవచ్చును. పురుషునకు పండ్రెండవ యేడు మొదలుకొని పదునాఱవయేడు వచ్చులోపల వివాహము చేయుదురు. భార్యల కన్న భర్తలు పెద్దవారుగా నుండవలసినందుకు వారనేక కారణములు చెప్పుదురు. అందొక కారణము పురుషులకంటె ముందుగా స్త్రీలకు యుక్తవయస్సు వచ్చుట. స్త్రీలకు యుక్తవయస్సు వేగిరముగా వచ్చుటయే పురుషులకంటె స్త్రీలు శ్రేష్ఠు రాండ్రగుటకు గొప్ప నిదర్శనమని వారు చెప్పుదురు. భర్తలు భార్యలకంటె పెద్దవారుగా నుండవలెననుట కింకొకకారణము పత్నులెదిగిన తరువాత కని పెట్టుకొని యుండకుండుటకును, పురుషులు పత్నీసేవ చేయుటకు సమర్థులుగా నుండుటకు అని యీవఱకే చెప్పఁబడినది; అక్కడ వంటచేయవలసినవారు పురుషులేయనియు నీవఱకే చెప్పఁబడినది మన దేశమునందువలె స్త్రీలు వంటచేసెడుపక్షమున, వారు గర్భిణులయి ప్రసవించిన సమయములు మొదలయినవానియందు విఘ్నముకలిగి చిక్కులు కలుగునుగనుక, అటువంటి యాటంకములు కలుగకుండుటకయి భగవంతుఁడే పురుషులను పాకము చేయువారినిగా నిర్మించెనని వారు వాదింతురు.

మన దేశమునందు స్త్రీలకు రాణివాసమున్నట్లే యా దేశమునందు పురుషుల కును గలదు. మన దేశమునం దట్టి యాచారము లేకపోవుటచేత దానికేమని పేరు పెట్టవలయునో నాకు తెలియకున్నది. రండీభాషయందు దానికి "ఘోథా" యని

పేరు అది మన దేశమునందలి ఘోషా పదముతో సమానమయినది. ఒకవేళ నది ఘోషాశబ్దభవమై యుండును వర్ణవ్యత్యయ విధినిబట్టి తద్భవమునందు "షా" కు "డా" రావచ్చును. దానిని నేను రాణివాసమునకు ప్రతిగా రాజవాసమని పిలిచెదను. మన దేశమునందలి స్త్రీలకువలె రాణివాసము పండ్రెండవయేట నారంభముగాక యాదేశమునందు పురుషులకు రాజవాసము పదునాఱవయేట నారంభమగును అక్కడి రాజవాసము మన రాణివాసమువలెఁ గాక మిక్కిలి విచిత్రమయినదిగా నుండును. సంస్థానాధీశ్వరులును ధనికురాండ్రును మనమిక్కడ ధనమునిమిత్తము చేయించి పట్టుగా పెద్ద యినుప పెట్టెలను చేయింతురు. ఒక్కొక్క పెట్టె యెత్తు ఏడడుగుల ఆఱంగుళములు; నిడివి యేడడుగుల మూఁడంగుళములు; వెడల్పు నాలుగడుగుల రెండంగుళములు చుట్టును అమర్చిన యినుపరేకు దళసరి ముప్పాతిక అంగుళము. దాని తలుపు రెండడుగుల వెడల్పును నాలుగడుగుల యెత్తును కలదిగా నుండును. దాని తాళము మాఱుచెవికిరాక బ్రహ్మభేద్యమయినదిగా నుండును. ఈ పెట్టెకు గాలివచ్చుటకును వెలుతురు వచ్చుటకును, రెండువైపులను గోడలకు అడుగు చతురముగల రెండు గవాక్షములుండి వాని కడ్డముగా ఇనుపకమ్ములు వేయఁబడి యుండును. ఈ రాజవాసమునందు పదునాఱు సంవత్సరములు వచ్చినది మొదలుకొని భాగ్యవంతుల పురుషులు పగలెల్లను నిర్బంధింపఁబడుదురు. ప్రాతఃకాలమున స్త్రీల భోజనము లగునప్పటికి తొమ్మిదిగంటలగును తరువాత పదిగంటలకు లోపల భర్తలభోజనములగును. భర్తల భోజనములు కాఁగానే పత్నులు తమ పురుషులను పయిని వర్ణింపఁబడిన రాజగృహములయందుఁ బెట్టి తాళమువేసి తాళముచెవి తమ యొద్ద నుంచుకొని రాజకీయ కార్యస్థానములు మొదలయినవానికిఁ బోవుదురు. వారు మరల సాయంకాల మయిదుగంటల కింటికివచ్చి తాళము తీయఁగా పురుషులీవలకు వచ్చి వంట మొదలయినపనులు చేయుదురు దీనినిబట్టి యినుపగదులలో పురుషులు పగలెల్లను సోమరులయి హాయిగా మహారాజులవలె నిద్రపోదురని మీరనుకొందురేమో మీ యూహ సరియైనదికాదు. పరుండుట కాగదిలో రెండడుగుల వెడల్పును అయిదడుగుల పొడుగునుగల మంచమొకటియున్నను, అందులోనే పిండి మొదలయినవి విసరుటకు తిరగండ్లును కూరలు తరుగుటకు కత్తిపీటలును తక్కిన పనులు చేయుటకు తగిన సాధన సామగ్రియు నుండును గనుక వారందులోనే పనిపాటులు చేసి కావలసినప్పుడు మంచముమీఁద వెన్నువాల్తురు. ఈ యాచారముచేత రండీ దేశమునందు కులపురుషులలో వ్యభిచార మన్నమాట లేదు. స్త్రీల కెప్పుడును పురుషులమీఁద అనుమానము విస్తారమగుటచేత ఈ పురుషులమీఁద కూడ దోషారోపణములు చేయుదురుగాని నేను చూచినంతవఱకు పురుషుల కొక్కరికిని గర్భములు రాకపోవుటచేత నేను వారి మాటలు నమ్మను. ఈ పెట్టెలను చేయు స్త్రీలు మాఱుతాళము చెవులను చేసి తమయొద్ద నుంచుకొని విశేష ధనమును స్వీకరించి ధనికురాండ్రయిన యితర స్త్రీల కమ్ముదురనియు, అందు

మూలమున వ్యభిచారము జరుగుననియు, అసూయగలవారు లేనినిందలు కట్టుదురు. ఇనుపపెట్టెలను కొనుటకు శక్తిలేనివారీ రీతిగా కఱ్ఱపెట్టెలను చేయింతురు. అందుకును సమర్థులు కానివారు తమ పతులను గదులలోనే పెట్టి తాళముచేసి దానితోనే తృప్తిపొందియుందురు. ఈ యాచారమును మనము తప్పక మన దేశములో కూడ స్థాపింపవలెను. అనుభవజ్ఞుఁడనైన నామాట విని మీరీ పెట్టెల పద్ధతిని మన దేశములో వ్యాపింపఁజేసి స్త్రీల నందుంచి తాళమువేయుచు వచ్చిన పక్షమున నత్యల్పకాలములోనే మన భరతఖండమునందు జారత్వము రూపుమాసిపోయి మన దేశము మహాపవిత్రమయినదగును ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుటకు వీలు గలుగును గనుక మన పెట్టెలకు మాత్రము గవాక్షము లుండనియ్యఁగూడదు. మన దేశమునందు పెట్టెలు చేయువారు పురుషులగుటచేత తాళము చెవులవిషయమయి ఈ దేశములో స్త్రీలు జరుపుదు రనుమానపుపనులు మన దేశములో నుండవు. అంతేకాక యీ పేటికానిర్మాణమువలన స్త్రీలకు మానరక్షణము కలుగుటయేకాక కమ్మరులకును వడ్రంగులకును క్రొత్త జీవనాధారము కలిగి దేశము భాగ్యసంపన్న మగును. కాఁబట్టి నా హితోపదేశమును మీరశ్రద్ధ చేయఁబోకుఁడు నా దేశాటనము వలనఁగదా భరతఖండమున కీమహోపకారము కలుగుచున్నది! దేశాటనము బహు లాభప్రదమని పెద్దలన్నమాట వ్యర్థమగునా?

పురుషులకు నలువది సంవత్సరములు దాటఁగానే రాజవాస బంధవిమోచన మగును. ఈ నిర్బంధము వితంతు పురుషులకు సహితముండదు. అందుచేత పురుషులు స్వేచ్ఛగా నుండుటకయి పత్నులకు విషప్రయోగములు చేసియుందురు గాని, వితంతువులు కాఁగానే ముక్కుకోయుదురన్న భయముచేత నట్టిపనికి సాహసింపక వారు పత్నీభక్తి కలవారయి యుందురు.

ఆఱవ ప్రకరణము

నా యజమానురాలైన ఫాండీభంగీగారు విద్వాంసురాలైన ఖాంగీఫింఢీగారిని నియమించి నాకింత విద్యచెప్పించుటయు, రండీభాషలో నేను తగినంత పాండిత్యమును సంపాదించిన తరువాత దొరతనమువారు క్రొత్తగా స్థాపించిన పురుషపాఠశాలకు నన్ను పంపుటయు అక్కడ సహపాఠియగు మఱియొక పురుషునితో నాకు మైత్రికలుగుటయు మీకీవఱకే తెలిపియున్నానుగదా ? మేమిరువురమును తప్ప మఱియెవ్వరును పురుష లాపాఠశాలలో చేరలేదు. మా కుపాధ్యాయుడుగా నియమింపఁబడిన జాతిపురుషునిపేరు చామర్జీ. అతఁడు రండీభాషయందు విశేష పాండిత్యము కలవాఁడు కాకపోయినను స్వభాషయందు మహావిద్వాంసుఁడయి సంగీతమునందును చిత్రలేఖనమునందును శిల్పములయందును ప్రకృతిశాస్త్రములయందును నిరుపమాన సామర్థ్యముగల నాగరికాగ్రగణ్యుఁడు. అతఁడు మాకిరువురకును విద్య చెప్పుటయేకాక పురుషులు పొందఁదగిన స్వాతంత్ర్యములనుగూర్చియు విద్యాభ్యాసమువలనఁ గలుగు లాభములనుగూర్చియు కూడ పలుమాఱు బోధించుచుండెను పురుష విద్యాస్వాతంత్ర్యములు నాకు క్రొత్తవిగా గానఁబడకపోయినను దేశాచారమునుబట్టి స్త్రీలకు దాస్యము చేయ నలవాటుపడిన నాసహాధ్యాయునికి మాత్రమవి వింతగాఁ గనఁబడి యత్యుత్సాహమును గలిగించుచు వచ్చెను. మా యుపాధ్యాయుఁడుపదేశించిన బోధనలవలనను చేసినయుపన్యాసముల వలనను గాకపోయినను స్త్రీలయధికారమును రూపుమాపి యా దేశమునందు పురుషస్వాతంత్ర్యమును నెలకొల్పవలెనన్న యభిలాషచేత సహజముగానే వారియువురకన్నను నాకెక్కువ యుత్సాహముండెను నా సహాధ్యాయుఁ డించుమించుగా నిరువది సంవత్సరముల ప్రాయముగలవాఁడు; అపత్నీకుఁడు; నవనాగరికురాలయిన యప్పగారి ప్రోద్బలమువలన చిన్నప్పటినుండియు కొంచెము విద్యనేర్చినవాఁడు. పూర్వము లక్ష్మణస్వామివారు శూర్పణఖ ముక్కుకోసినట్లుగా, గురువులవారపత్నీకుఁడయిన యాతని ముక్కు నీవఱకే మొదలంటఁ గోసియుందురుగాని, జాతిభాషచదివి నవనాగరికురాలయి రాజకీయోద్యోగమునందున్న యాతని యప్పగారావని సాగనిచ్చినదిగాదు. బంధుజనులకు విరోధముగా నిప్పుడాతనిని రాజకీయ పాఠశాలకు పంపినదియు ఆ యప్పగారె. సహపాఠియైన నామిత్రునిపేరు ఖాఢీఫోడ్. మేము క్రమముగా ప్రతిదినమును పాఠశాలకు పోయి పాఠమును చదువుచున్నాను.

నా మిత్రుడు మాత్రము నోములు మొదలయినవాని నిమిత్తము వారమునకు మూఁడు నాలుఁగు దినములు బడి మానుచు వచ్చెను. మనదేశమునందు స్త్రీలెన్ని నోములున్నవో యా దేశమునందు పురుషులకంతకంటె రెట్టింపు నోములున్నవి. వారాదివారమునాఁడు ప్రాతఃకాలమునందు కందపిలకను పూజింతురు; సాయంకాలమునందు పెండలపుదుంపను పూజచేయుదురు. సోమవారమునాఁడు మధ్యాహ్నము సన్నెకంటిని పూజింతురు ; సాయంకాలమునందు రుబ్బురోటిని పూజచేయుదురు పడుమనడుమవచ్చు విశేషవ్రతములుగాక యీ ప్రకారముగా దినమునకు రెండేసి. చొప్పున పురుషులు సంవత్సరమున కేడువందల ముప్పదినోములు నోతురు. సామాన్యపురుషు లన్నినోములను నోచరుగాని యపత్నీకులును విత్తవంతులును విశేషముగా నోములను నోచి వానితో కాలక్షేపము చేయుచు, తమ విత్తమును గురుతస్కరాచార్యులకు సమర్పించుచుందురు. మా సహాధ్యాయుఁడిన్ని నోములు నోచుచుండుట యప్పగారి కిష్టములేకపోయినను, అప్పగారికి తెలియకుండ నతఁడు బడిమాని యామె కొలువునకు పోయిన తరువాత రహస్యముగా ముసలిదయిన తల్లి యొక్కయు ఇంటనున్న యితర పురుషులయొక్కయు ప్రోత్సాహముచేత నోములు నోచుచుండును. ఈ నోములు నిష్ఫలములని నేనును మా యుపాధ్యాయుఁడయిన చామర్జీగారునుకూడ పలుమాఱు నా మిత్రుఁడయిన నాథీఘోష్‌కు బోధించుచువచ్చితిమి గాని యాతఁడు మావద్ద నాలాగుననేయని తలయాడించి నోములు మానివేసెదనని యొట్టుపెట్టుకొనుచువచ్చినను మమ్ము విడిచి యింటికిపోఁగానే యామాటలు మఱచి యధాప్రకారముగానే ప్రవర్తించుచుండెను ఎంత చదువుకొన్నను చిరకాలము నుండి వచ్చుచున్న యాచారము నొక్కసారిగా మానుట యెంతటివారికిని కష్టసాధ్యముగా నుండును. అందుచేత నేనాతనిని ప్రతిదినమును పాఠశాలకు తోడితెచ్చుటకయి యాతని యింటిమార్గముననే పోయి యాతనిని నాతో పిలుచుకొని పోవుచుంటిని.

ఇట్లు కొంతకాలము నడిచినపిమ్మట మేమిద్దఱమును గలిసి యొకనాఁడు పాఠశాలకుఁ బోవుచుండఁగా మార్గములో నాకొకవిచిత్రమును జూపెదను రమ్మని నా మిత్రుఁడు నన్నూరిబయలికిఁ దీసికొనిపోయెను అచటికే వేడుక చూచుటకై స్త్రీలచ్చటికి తీర్థప్రజలవలె వచ్చియుండిరి ఆ గుంపులో నడుమనడుమ పత్నీవియోగము పొందని పుణ్యపురుషులును కొందఱుండిరి. ఆ పట్టణములో గత దినమురాత్రి ధనికురాలయిన యొకవృద్ధవణిజస్త్రీ మృతినొందెను ఆ ముసలిదాని భర్త మృతురాలయిన తన పత్నితోఁకూడ సహగమనముచేయుటకు నిశ్చయించి శ్మశానవాటికకు పోయినందున వినోదము చూచుటకును పుణ్యమును సంపాదించుకొనుటకును వేలకొలఁదిజను లక్కడఁగూడిరి. మేము వెళ్ళునప్పటికే చేయవలసిన కర్మయంతయు జరిగినది. మేము వెళ్ళిన తరువాత ముసలిదానిశవమును నలుగురు మోసికొనిపోయి యావఱకు త్రవ్వియుంచినగోతిలో నిలువుగా బోరగిల పరుండఁ

పెట్టిరి. అంతట పురోహితస్త్రీలు మంత్రములుచదువుచు భర్తను యిపట్టుకొనిచే యాగోతివద్దకుఁ గొనిపోఁగా, అఱువదియేండ్ల ప్రాయముగల యా ముసలివాఁడు తనశరీరమున నున్న రెండుమూఁడునగలను దీసి చెంతనున్న పురుషులకు దానముచేసి సంతోషపూర్వకముగా సమాధిలోనికిదిగి పత్నియొక్క కుడిప్రక్కను తానుసుబోరగిలఁ పరుండెను. అప్పుడు పురోహితస్త్రీలు మనదేశములో వేదఘోష చేసినట్టుగా గడియసేపేవేవో మంత్రములుచదివి యేవోకర్మలు చేయుచుండిరి. ఈ లోపల పన్నిద్దఱు స్త్రీలు పెద్దగంపలనిండ మన్నుపట్టుకొని గోతిచుట్టును నిలుచుండిరి. అప్పుడు మహాధ్వనితో వాద్యములు మ్రోగుచుండెను ఆ సందడిలో ముఖ్యురాలయిన యాజకస్త్రీ యేదోమంత్రము చదివి చేయివిసరఁగానేయొక్కసారిగా పన్నిద్దఱు స్త్రీలును తమ గంపలలోని మన్నుమీఁదపోసిరి. అటు తరువాత పుణ్యపురుషులొక్కొక్కరేవచ్చి తట్టెడుతట్టెడుమన్ను మీఁదపోసి మొక్కి పోవుచువచ్చిరి పాఠశాలకు పోవు వేళమించుచున్నదని యా స్థలమునువిడిచి నా మిత్రుఁడును నేనును దారిపొడుగునను సహగమనవిషయమై మాటాడుకొనుచు వేగముగా నంతట పాఠశాలకుఁబోయితిమి ఆ దేశములో నేఁబదియేండ్లు దాటిన తరువాతఁగాని పురుషుఁడు సహగమనము చేయరాదఁట ఏఁబదియేండ్ల ప్రాయము వఱకును పత్నితోఁగాపురముచేసిన పురుషుఁడా దేశములో పుణ్యపురుషుఁ డనఁ బడును. అట్టి పుణ్యపురుషుఁడు పత్నిమరణసమయమునందు సహగమనము చేసిన పక్షమున ముప్పదిమూఁడు తరములవఱకును తన తల్లివంకవారిని తండ్రివంకవారిని మాత్రమేకాక తన పత్నియొక్క తల్లివంకవారిని తండ్రివంకవారినిగూడ తరింపఁజేసి మహాపాపులను సహితము పుణ్యలోకమునకుఁ బంపునఁట ఆ దేశమునందు శవము లను పాతిపెట్టుటయేకాని దహనము చేయుటలేదు. సమాధియందు దంపతులను బోరగిలఁ పరుండఁబెట్టుటకు కారణ మేమయిన నున్నదాయని నామిత్రుని నడిగినాను. పుణ్యలోకములు క్రిందితట్టున నుండునుగనుక వారియాత్మలు తిన్నగా నడుగువంక పోవుటకయి యట్లు చేయుదురని యాతఁ డుత్తరముచెప్పెను. పుణ్యలోకములు పయినుండుటచే నూర్ధ్వలోకము లనఁబడుననియు, పాపలోకములు క్రిందనుండు టచే నధోలోకము లనఁబడుననియు, మన శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి ఆ దేశమువారు శాస్త్రవిరుద్ధముగా పుణ్యలోకములే క్రిందనుండు ననుచున్నారు. పుణ్యపాపశబ్దముల ప్రయోగమెట్లున్నను వారిప్రకారముగా సమస్త విషయములలోను పురుషుల సన్యాయము చేయుటచేత వా రధోలోకములకేగుట నిశ్చయమని నేననుకొన్నాను ఈ సహగమనమును వారి భాషలో భూతిరూటీ యందురు స్వర్గయాత్రయని దానికర్థము. ఈ సంభాషణ ముగియునప్పటికి మేము పాఠశాల చేరినాము. మాయుపాధ్యాయుఁడు చాలాసేపటినుండి మానిమిత్తము వేచియుండి మేముపోఁగానే యింతయాలస్య మేలచేసితిరని యడిగెను. ఆలస్య కారణమును మేము "స్వర్గ యాత్ర" ను జూడఁబోవుటగాఁ జెప్పితిమి. అందుమీఁద నతఁ డాదినము పాఠములు

కట్టిపెట్టి నిజముగా నది నరకయాత్రకాని స్వర్గయాత్రకాదనియు, అటువంటి క్రూర కృత్యమును జనులు వివేకముకలిగి తమంత మానకపోయినను దొరతనమువారు బలవంతముగానైనను మాన్పవలెననియు బహుదూరము చెప్పెను ఈప్రసంగములో మన దేశాచారము సంగతికూడవచ్చినది. పురుషుల విషయమయి యిట్లు చేయుట దారుణ కృత్యమయినను భర్తృమరణము సంభవించినప్పు డనుగమనముచేయుట పతివ్రతలైన భార్యలకు పరమధర్మమనియు, ఈ దేశమునందువలె మునలివాండ్రు మాత్రమేకాక యేడెనిమిది సంవత్సరముల బాలికలు సహితము భర్తలు పోయి నప్పుడు పూర్వకాలమునందు మాదేశములో సహగమనము చేయుచుండి రనియు, మాదేశమున కన్యదేశీయులు ప్రభువులగుటచేత వారి సదాచారమును మాన్పించి పాపము కట్టుకొనిరనియు చెప్పి సహగమన మాహాత్మ్యమును బోధించితిని. భర్తలు మృతినొందినప్పుడు భార్యలు భర్తల చితిమీఁదనెక్కి నిమిషములో నగ్నిహోత్ర జ్వాలల కాహుతులగుదురని నేనుజెప్పినప్పు డతఁడది క్రూరకృత్య మనియు, దొరతనమువారు దానిని మాన్పుట శ్లాఘ్యకార్యమే యనియు, తనదేశమునందు ప్రభుత్వమువారి కట్టిసాహసము లేకయున్నదనియు, మహావ్యసనముతోఁ బలికెను. పురుషులను ప్రాణములతోఁ బూడ్చిపెట్టెడు దురాచారమునుమాన్పుట యవశ్య కర్తవ్యమని నేనాతనితో నేకీభవించినను, మనదేశపు సంగతిమాత్ర మతఁడు తిన్నఁగా నాలోచించలేదనియు శాస్త్రమునున్న సంగతి యతఁడెఱుఁగఁడనియు భావించి మాది కేవలాచారము కాదనియు, ప్రత్యక్షశాస్త్రసిద్ధమనియు, ఈ కలియుగ ములో పరమ ప్రమాణమయిన పరాశరస్మృతియందు

శ్లో॥ తిస్రఃకోట్యర్ధకోటీచ యానిలోమాని మానుషే
తావత్కాలం వసేత్స్వర్గే భర్తారం యానుగచ్ఛతి.

అని భర్తతోడ సహగమనము చేసిన పుణ్యస్త్రీ మనుష్యదేహమున నెన్ని రోమము లుండునో యంతకాలమనఁగా మూడుకోట్ల యేఁబదిలక్షల వేలయేండ్లు స్వర్గసుఖ మును పొందునని చెప్పఁబడినదనియు, "యానిలోమానుమానుషే తావంత్యబ్ది సహ ప్రాణి" యని హారీతుఁడు కూడ స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడనియు అంగీరస స్మృతి యందు

శ్లో॥ బ్రహ్మఘ్నోవా కృతఘ్నోవా మిత్రఘ్నోవాపి మానవః
తంవై పునాతి సానారీ ఇత్యంగీరసభాషితమ్.

అని సహగమనము చేసిన స్త్రీ భర్త బ్రహ్మఘ్నుఁడయినను కృతఘ్నుఁడయినను మిత్రఘ్నుఁడయినను కూడ నతనిని పవిత్రుని జేయునని చెప్పఁబడినదనియు, అందుచేత శాస్త్రవిహితమైన యీ యాచారమును నిషిద్ధమని చెప్పఁగూడదనియు, ఆస్తికులయిన వారందఱును శాస్త్ర ప్రమాణమును శిరసావహించి యల్పమైన మనుష్యబుద్ధికి క్రూరముగా కానఁబడినను తప్పక యనుష్ఠింపవలసినదనియు,

నింద్యమైన యాచారమును శిష్టులయిన మావా రంగీకరించియుండరుగనుక తప్పక యిది సనాచారమే యనియు నేను నొక్కి చెప్పినాను. అందుమీఁద నతఁడు కొంచెము సే పాలోచించి స్వప్రయోజపరులైన మనుష్యులెవ్వరో యేవో కారణములచేత నట్టి శ్లోకములను కల్పించియుందురని పలికెను. నేనా మాటల కొడఁబడక యవి మనుష్య కల్పితములగుట సాధ్యముకాదనియు. మనుష్య కల్పితములైన పక్షమున,

"నమోద్యాముకే మాసి అముకేపక్షేఽముకతిథౌ అముకగోత్రా శ్రీమతి అముకీ దేవీ అరుంధతీ సమాచారత్వపూర్వక స్వర్గలోక మహీయమానత్వ మానవాధి కరణక లోమసమ సంఖ్యాబ్దా వచ్ఛిన్న స్వర్గవాస భర్తృసహిత మోదమానత్వ మాతృపితృ శ్వశురకులత్రయపూతత్వ చతుర్దశేంద్రావచ్ఛిన్న కాలాధికరణకా ప్సరోగణస్తూయమానత్వ పతిసహిత క్రీడమానత్వ బ్రహ్మఘ్న కృతఘ్న మిత్రఘ్న పతిపూతత్వ కామా భర్తృజ్వలచ్చితారోహణ మహం కరిష్యే"

అని సంకల్పమేల పుట్టెననియు, మొట్టమొదట దీనికొక్కదానికి నాకు సమాధానము చెప్పవలసిన దనియు. నేను కోరితిని. ఆ సంకల్పమున కర్థమేమని యతఁడు నన్నడిగెను. "నమస్కారము. నేఁడు ఈ మాసమున ఈ పక్షమున ఈ తిథియందు ఈ గోత్రముగలట్టియు ఈ పేరుగలట్టియు శ్రీమతినైన నేను అరుంధతివలె నడుచు కొనుటవలనఁ గలిగెడు స్వర్గలోకమహిమను పొందుటకును. మనుష్యశరీరమునం దెన్నిరోమములుండునో యన్ని సంవత్సరములు భర్తతోఁగూడ స్వర్గవాససుఖ మనుభవించుటకును. తల్లియొక్కయు తండ్రియొక్కయు మామగారియొక్కయు మూఁడువంశములను పవిత్రము చేయుటకును, పదునలుగురిందుల కాలమువఱకును అప్సరోగణములస్తుతిని పొందుచు పతి సహితముగా క్రీడించుటకును, బ్రహ్మహత్య చేసినవాఁడయినను కృతఘ్నుఁడయినను, మిత్రద్రోహియయినను భర్తను పవిత్రుని చేయుటకును, కోరి, మండుచున్నభర్తయొక్క చితినెక్కెదను" అని పైసంకల్పమున కర్థమని నేను వివరముగా బోధించినాను అర్థము విన్నతరువాత సహితము మా యుపాధ్యాయుఁడు సహగమనము మంచికార్యమని యొప్పుకొనక యిటిసంకల్పమును కొంచెము సంస్కృతము చదువుకొన్నవా రెవ్వరైనను కల్పించవచ్చునని సమా ధానము చెప్పెను. ఇది కల్పన కాదనియు, ధర్మశాస్త్రములలో

శ్లో॥ మృతే భర్తరి యానారీ సమారోహేద్ధుతాశనమ్
సారుంధతీ సమాచార స్వర్గలోకే మహీయత

అనియు,

"శ్లో॥ యాచ భర్తృపరా నిత్యం స్తూయమానాప్సరోగణైః
క్రీడతే పతినాసార్థం యావదింద్రాశ్చతుర్దశ."

అనియు, ప్రమాణములున్నవనియు, ప్రమాణబద్ధులమయిన మనము శాస్త్రతిరస్కా రము చేయఁగూడదనియు. నేనెంత వాదించినను నా మాటలయందు గౌరవముంచక మూఢుఁడయి యతఁడు సర్వకారుణ్యుఁడయిన యీశ్వరుఁ డిట్టి క్రూరకృత్యమును

విధించి యుండఁడనియు. ఇది యంతయు వితంతువుల ధన మపహరింపఁ గోరియో మఱియెందుచేతనో స్వప్రయోజన పరులయినవారు చేసిన మోసమనియు, యుక్తికిని నీతికిని విరుద్ధముగానున్న శాస్త్రములను నమ్మరాదనియు, అతఁడేవేవో కుయుక్తులను పన్నుట కారంభించెను. ఆ మాటలకు నేను చెవులు మూసికొని హరి నామస్మరణ చేసికొని శాస్త్ర విశ్వాసములేని నాస్తికులతో సంభాషించినచో దోషము వచ్చునని యెంచి యా ప్రసంగము నంతటితో చాలించితిని.[1]

అతఁడు మాత్రము సహగమన విషయము నంతటితో విడువక నాకనిష్ఠముగా నుండునని దానిని దూషించుట మాత్రము మానివేసి "సహగమనమును దొరతనమువారు మాన్పుటకు పూర్వము మీ దేశములో సంవత్సరమునకెన్ని యనుగమనములు జరుగుచువచ్చె" ననియు, "ఇప్పుడు మీ దేశములో నెందఱు వితంతువు లున్నారు." అనియు, నానా విధములయిన ప్రశ్నలువేయ మొదలు పెట్టెను నాకు విద్యాగురువుగానున్న పెద్దమనుష్యుఁ డడిగినదానికి ప్రత్యుత్తరము చెప్పకుండుట మూర్ఖత్వముగా నుండునని యెంచి నాకు తెలిసినంతవఱ కాతఁడడిగిన ప్రశ్నల కన్నిటికిని నే నిట్లుత్తరములను చెప్పితిని:—

"మా దేశములో సహగమన సదాచారమును మాన్పుటకయి మొట్టమొదట మతాంతరులయిన క్రైస్తవ మతాచార్యులు క్రీస్తు శకము ౧౮౦౪ వ సంవత్సరమున కలకత్తా నగరమునందు కొంత ప్రయత్నము చేసిరి వారా సంవత్సరమునందు పదుగురు మనుష్యులను నియమించి కలకత్తా నగరముచుట్టును మూఁడామడల దూరములోఁగల గ్రామములయందు సహగమనము చేసిన పుణ్యసతుల సంఖ్యను లెక్క వేయింపఁగా, ఆఱు మాసములలోపల మున్నూఱుగురు పతివ్రతలు భర్తల చితులనెక్కి స్వర్గలోక నివాస సుఖమును చూఱగొన్నట్టు తెలిసినది. ఆ సంవత్సరము మొదలుకొని సహగమనమును మాన్పి దొరతనమువారు పాపము కట్టుకొనువఱకునుగల యిరువదియైదు సంవత్సరములలోను డెబ్బదివేల విధవలు మా దేశములో భర్తృ సహగమనము చేసి పుణ్య లోకములకుఁ బోయినట్టు దొరతనమువారి లెక్కలవలననే తెలియవచ్చుచున్నది. ఆ లెక్కలలో తగులని యిల్లాండ్రెందఱుందురో! దీనినిబట్టి మా దేశము దేశములలోనెల్లఁ బవిత్రమైనదనియు పతివ్రతామయమైనదనియు పుణ్యసతీ భరితమయినదనియు మీకు బోధపడి యుండవచ్చును. ఆ సంగతి పోనిండు, మతాంతరులైన క్రైస్తవాచార్యుల యల్ప

1. స్త్రీ పునర్వివాహం శాస్త్ర సమ్మతమేనని ప్రతిపాదించటానికి శ్రుతి స్మృతులు బాగా పరిశీలించారు పంతులుగారు. కాశీ, కలకత్తా మొదలైన చోట్లనుండి ఎన్నో స్మృతి గ్రంథాలు తెప్పించి వాటిని అధ్యయనం చేసినట్లు వీరేశలింగం స్వీయచరిత్రలో పేర్కొన్నాడు. స్త్రీ పునర్వివాహక విషయక విజ్ఞాపనం, స్త్రీ పునర్వివాహ శాస్త్ర సంగ్రహం మొదలైన ఉపన్యాసాలలో వీరేశలింగం యీ విషయాలన్నిటినీ పరామర్శించారు.

కృషి యీశ్వరుఁడు మాయందుండుట వలన నప్పుడేమియు కొనసాగినదికాదు. యటు తరువాత రామమోహనరాయలను పతితుఁడొకఁడు మాలోనే బయలుదేఱి క్రీస్తుశకము ౧౮౧౮ వ సంవత్సరము మొదలుకొని సహగమనమును రూపుమాపుట కధిక మహాకృషి చేయనారంభించెను. ఒక్క కలకత్తా నగరమునందు ౧౮౧౫ వ సంవత్సరములో ౨౫౩ రును, ౧౮౧౬ వ సంవత్సరమునందు ౨౮౯ గురును, ౧౮౧౭ వ సంవత్సరమునందు ౪౪౨ గురును. ౧౮౧౮ వ సంవత్సరమునందు ౫౪౪ గురును. ౧౮౧౯ వ సంవత్సరమున ౪౨౧ గురును, ౧౮౨౦ వ సంవత్స రమున ౩౭౦ గురును, ౧౮౨౧ వ సంవత్సరమున ౩౭౦ గురును. ౧౮౨౨ వ సంవత్సరమున ౩౨౮ గురును, ౧౮౨౩ వ సంవత్సరమున ౩౪౦ గురును, ౧౮౨౪ వ సంవత్సరమున ౩౭౩ గురును, ౧౮౨౫ వ సంవత్సరమున ౩౯౮ గురును, ౧౮౨౬ వ సంవత్సరమున ౩౨౪ గురును, ౧౮౨౭ వ సంవత్సరమున ౩౩౭ గురును. ౧౮౨౮ వ సంవత్సరమున ౩౦౯ గురును, మహా పతివ్రతలు చిత్యారోహణముచేసి పదునలుగురింద్రుల కాలము వఱకును భర్తలతోఁ గలిసి స్వర్గలోకసుఖ మనుభవించుటకుఁ బోయిరి. 'దైవము దోసకారులకె తోడయివచ్చు' నన్న సన్నుతోక్తి ప్రకారముగా మతభ్రష్టుల కృషి ననుసరించి ౧౮౨౮ వ సంవత్సరమునందప్పటి పరిపాలకులయిన బెంటింకు ప్రభువుగారు సహగమనమును మాన్పి ప్రతి సంవత్సరము ను అంతమంది పతివ్రతలు పుణ్యలోకములకు పోకుండ నిరోధించిన పుణ్యమును కట్టుకొనెను

"మా దేశములో ౧౮౮౧ వ సంవత్సరమునందు ప్రభుత్వమువారు వేయించిన జనపరిగణన ప్రకారముగా స్వదేశ ప్రభువుల సంస్థానములలోఁ గాక యింగ్లీషు రాష్ట్రములో ౨౦౯౩౮౬౬ గురు వితంతువులున్నారు. ఈ సంఖ్యవలన మొత్తము మీఁద మా దేశములో నయిదుగురేసి స్త్రీల కొక్కొక్క వితంతువున్నట్టు కానఁబడు చున్నది. ఇఁక బ్రాహ్మణులలో ముగ్గురాఁడువారిలో నొక్కతె విధవగా నున్నది."

ఈ విధముగా నేను చెప్పినసంగతి విన్న తరువాత ౧౮౯౬ వ సంవత్సరము లోనే భరతఖండమును విడిచిపోయిననాకు ౧౮౮౧ వ సంవత్సరములో హిందూ దేశమునందు దొరతనమువారు వేయించిన జనసంఖ్యను గూర్చి యెట్లు తెలిసెనని నాసత్యచరిత్రమును జదివెడివారిలోఁ గొందఱికి సందేహము కలుగవచ్చును.[1] దానికి

1. సత్యరాజా పూర్వదేశ యాత్రలు అనే యీ నవల మొదట చింతామణి పత్రికలో కొన్నాళ్ళు ధారావాహికంగా వెలువడింది. పంతులుగారు ఏది వ్రాసినా ఒకేసారి సాపుప్రతిని వ్రాసే అలవాటున్నవారు కాబట్టి, పునర్విమర్శకు సాధారణంగా అవకాశమిచ్చేవారు కాదు కాబట్టి ఇక్కడ ఎదురైన యీ వ్యత్యయాన్ని ఏదోవిధంగా హాస్యంగా సమర్థించారు. అంతే దివ్యజ్ఞాన సమాజంవారి ప్రవచనాలను, ప్రకటనలను, ఆర్భాటాలను పంతులుగారు 1892 వ సంవత్సరం వివేకవర్థని రెండు సంచికలలో తీవ్రంగా విమర్శించారు, ఆదిక్షేపించారు. 1881 జనాభాలెక్క లను చూపటానికి ఈ విధంగా ఒక వెసం కల్పించుకున్నారు.

సర్వజన సమాదరణీయమయిన సమాధానము చెప్పెదను వినుఁడు. నేనీ ౧౮౮౧ వ సంవత్సరమునందు నున్నమాట వాస్తవమే. అయినను ౧౮౮౦ వ సంవత్సరమునందు భరతఖండములో మొట్టమొదట బొంబాయినగరములో దివ్యజ్ఞాన సమాజము స్థాపింపఁబడుటయు, అప్పటినుండియు కూటుహామీ మొదలైన మహాత్ములు దూరదేశవార్తలను తెచ్చుచుండుటయు, మీరందఱు నెఱిఁగియే యున్నారుగదా ? అట్టి సంగతిలో బుద్ధిమంతులైన మీకు వేఱుగఁ దెలుపవలసిన దేమున్నది ? మీ కిప్పుడు పేరును జెప్పనుగాని దివ్యజ్ఞాన సమాజమువారి మహాత్ములలోనివాఁడే యొక మహానుభావుఁడు నేఁటివఱకును మన భరతఖండములో జరుగుచున్న సువార్తల నెప్పటి కప్పుడుతెచ్చి నా కనుగ్రహించుచున్నాఁడని మాత్రము మీ సంశయ నివారణార్థము చెప్పుచున్నాను. ఈ సంభాషణమయిన తరువాత మేము పాఠశాలను విడిచి ఇంటికిఁ బోతిమి.

అటు తరువాత రంధీనగరములో పూర్వమెప్పుడునులేని పురుష విద్యాభ్యాసము క్రొత్తగా నెలకొల్పుచున్న విషయమయి విద్వాంసు రాంద్రందఱును జేరి సభలు చేయుట కారంభించిరి. ఆసభలలో పూర్వాచార విరుద్ధముగా పురుషులకు విద్య చెప్పించువారిని, అటువంటివారికి తోడ్పడువారిని, అందఱిని వెలివేసి మతగురువులకు వ్రాసి బహిష్కార పత్రికలు తెప్పించుటకు నిశ్చయింపఁబడినది. ఈ సంక్షోభమునకు భయపడి నా మిత్రుఁడయిన భాఢీఫోడ్ అప్పగారతనిని బడి మాన్పించినందున మా పాఠశాలకెల్ల నేనొక్కఁడనే విద్యార్థినైనాను. నా యజమానురాలయిన ఫాంఢీభంగీ గారుమాత్రము జడియక ధైర్యము వహించి నన్ను పాఠశాలకు పంపుట మాననందున, సభాపత్నులును పౌరమహాకాంతలునుజేరి సభవారామెను బహిష్కారము చేసిరి.[1] అటు తరువాత జరిగిన చర్యను మఱియొక ప్రకరణమునందు వివరించెదను-

1. రాజమహేంద్రవరంలోని నాటి సాంఘిక వాతావరణాన్ని యీ నవలలో సమర్థంగా పంతులుగారు అనువర్తింప చేశారు. 1882 సెప్టెంబర్ వివేకవర్ధని సంచికలో పీఠాధికారుల ప్రవర్తనను తీవ్రంగా విమర్శించారు పంతులుగారు.

ఏడవ ప్రకరణము

బహిష్కారపత్రిక వచ్చినతరువాత ఫాండీభంగీగారు తమ ప్రయత్నమును విడువక తమ మిత్రురాండ్రను రాజకీయ పాఠశాలలోని పయి తరగతులయందుఁ జదువుకొను బాలికలను పోగుచేసి పురుష విద్యాభ్యాసముయొక్క యావశ్యకమును గూర్చి యుపన్యాసములు చేయుట కారంభించెను. ఆ యుపన్యాసముల వలనను రాజభాషా గ్రంథపఠన మహత్త్వమువలన మనసు కరఁగినవారయి కొందఱు బాలిక లెన్ని కష్టములకయిన నోర్చి పురుష విద్యాభివృద్ధిని జేయుటకు నిశ్చయించుకొని నా యజమానులురాలికి సర్వవిధముల తోడ్పడుచు, వెలివేయఁబడిన యామెతోఁ గలసి రహస్యముగా భోజనములు చేయుటకారంభించిరి అందుచేత రంఢీనగరములో మఱింత సంక్షోభము కలిగెను. రాజభాషవలన పిల్లలు చెడిపోవుచున్నారనియు, వారినందఱిని రాజకీయపాఠశాలకు బోకుండమాన్పించి వారికిరంఢీమతమును బోధించి వారిని పూర్వసదాచార నిష్ఠురాండ్రను జేయవలయుననియు, విద్వాంసురాండ్ర చేత వారమునకు రెండుసారులు బాలికలకు మతబోధ చేయింపవలయుననియు, లౌక్యాధికారములలోనున్న పురములోని ప్రముఖురాండ్రు నిశ్చయముచేసి సభలు చేయించుటయే కాక, తమ గ్రామమున కొక్కసారి విజయముచేసి జీర్ణమతోద్ధారణము చేయవలెనని పీఠాధిపత్నియైన మతాచార్యురాలికి విజ్ఞాపనము పంపిరి. నవనాగరికురాండ్రకు మా యజమానురాలు నాయకురాలయినట్టే పూర్వాచార పరాయణలయిన పూర్వనాగరిక పక్షమువారికి ఢుంఢీలంఢీగారు నాయకురాలయి, తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి సంస్కారపక్షమువారిని ముఖ్యముగాఁ దత్పక్షానుసారిణులయిన బాలికలను బాధించి పూర్వాచారస్థాపనము చేయ మొదలుపెట్టెను. ఢుంఢీలంఢీగా రాపట్టణమునకుఁ బ్రాడ్వివాకురాలు. రాజకీయోద్యోగమునం దుండుటవలన నవనాగరిక పక్షావలంబకులయిన దొరతనమువారికి విరోధముగాఁ బనిచేయుట కిష్టములేనిదై, తాను చాటున కపటనాటకమునకు సూత్రధారురాలుగానుండి యామె యా గ్రామములో మిక్కిలి కర్మిష్ఠురాలని ప్రసిద్ధిచెందిన గంభీదంభీగారిని నాయకురాలినిగాఁ జేసెను. ఈ గంభీదంభీగారు లోకములోని కర్మిష్ఠురాండ్రలో నగ్రగణ్యురాలు; ప్రాతఃకాలముననే స్నానముచేసి ముక్కు మూసుకొని కూరుచుండి ప్రతిదినమును పగలు రెండుయామములవఱకును రేఁగుగింజల జపమాలిక త్రిప్పుచు జపము చేయుచుండును. మన దేశములో రుద్రాక్షలవలెనే యా దేశములో బదరీ బీజములు మిక్కిలి పవిత్రమయి

నవి. ఇక్కడవలె నక్కడ దేహమున విభూతిధరించరు. మన దేశమునందువలె **మూఁడు రేఖలుఁగాగాక యొక్కటే** రేఖగా లలాటమునం దంతటను **భూరేణువు పూసికొందురు.** అందులో **శోణమృత్తిక** పరమపావనమైనది. తదభావమునందు నదులలోనిదిగాని తదభావమునందు చెఱువులలోనిదిగాని, తదభావమునందు నూతుల లోనిదిగాని యేమృత్తికయైనను ధరింపవచ్చును మన గంభీరంభీగా యొక్క లలాటము నందు మాత్రమేకాక దేహమునందంతటను జేగురుమట్టినే **పూసికొని** పూచిన మోదుగు వలె కన్నులపండువుగాఁ గావఁబడుదురు. ఆమెకుఁగల భక్తియు నితంతయని చెప్ప నలవిగాదు. ఆమె దేవతార్పణముగాఁ గాని యేపనియుఁ జేయదు. ఆమె దేవతానివేదనము చేయక కల్లయినను త్రాగదు; మాంసమయినను తినదు; దేవతార్పణము చేయక చౌర్యమయినను జేయదు. వేయేల? ఆమె తన దేహమును దేవతాసమర్పణము చేసియే వ్యభిచరించును; తన జిహ్వను దేవతాసమర్పణము చేసియే కల్లలాడును. ఆత్మకర్తృత్వముంచుకొనక కర్మనిష్ఠులు మనదేశమునందున "తత్సత్ బ్రహ్మార్పణమస్తు" అని కర్మలనన్నిటిని బ్రహ్మార్పణము చేసినట్లే యామెయు తనకర్మలనన్నిటిని స్వదేవతకు ధారవోయును. కాఁబట్టి యామె యీ పనియు తన యిష్టదేవతా ప్రీతికొఱకే చేయ దీక్షవహించినందున, **ఆశ్లిష్టపిడికల** ప్రతిపక్షుల విషయమున నే దారుణకృత్యమును జేయుటకును పాపభయ మామెకు లేదు. కాని దొరతనమువారి భయముండుటచేత లోలోపల నెన్ని కానిపనులు చేసినను తత్పక్షమువారు ప్రత్యక్షముగా ప్రతిపక్షుల తలలు బద్దలుకొట్టి దౌర్జన్యము చేయుటకు మాత్రము సాహసింపకుండిరి. రాజకీయోద్యోగినులయిన రండీ దేశవాసినులకు పలువుర కింకొక కష్టము కూడ వచ్చినది. వారావల సత్యప్రియలైన నవనాగరికాగ్రగణ్యులయినట్టుగా నటించి తమ పయియధికారిణుల మెప్పువొందవలయును; ఈవల పూర్వమతాచారాభిమానవీయ లయినట్లు నటించి మూఢప్రజలను సంతోషపెట్టవలయును; మధ్యను హృదయములన్నియు నవనాగరిక పక్షముననే **యుండుట** చేత సంస్కారములను మెల్లగా నెలకొల్పుట నిమిత్తమే పైకి పూర్వ నాగరికపక్షమవలంబించినట్లు మెలఁగవలసి వచ్చినదని నవనాగరికురాండ్రను సమాధానపఱుపవలయును కాఁబట్టి వీరు నాటకములయందలి నటులవలె **మూఁడు**చోట్ల **మూఁడు** విధములయిన వేషములువేసి పరస్పర విరుద్ధములయిన **మూఁడు** కథలను వినిపింపవలసిన సామర్థ్యమును వహించిన వారయినారు. **వీరు** దేనియందును నమ్మకములేని వారయి దురభిమానదేవుని దుశ్చింతాదేవిని మాత్రమే భక్తితో కొలుచువారగుటచేత తత్ప్రీతికరముగా వారు శ్రద్ధతో చేయునది యంతయు సాధునంతాప ప్రయత్నము తప్ప మఱియొక్కటి కానరాదు.

ఇంట తల్లిదండ్రులు బాలికలను బాధింపుచు పురుష విద్యాభ్యాసము మంచిదన్న పక్షమునను మంచిదన్న పక్షమువారితో చేరిన పక్షమునను గృహములనుండి వెడలఁ గొట్టెదమని బెదిరించి నందున వారిలో పలువురు

వాదము చేయుటకును నవనాగరికులతో మాటాడుటకును మానుకొనిరి. కొందఱు తల్లు లంతటితోనైన నూరకుండక పాఠములు మానివేసి పంచకాలములయందును "మిధా" చేయవలసినదని బాలికలను నిర్బంధపఱుప నారంభించిరి. మిధా యనఁగా మనదేశములోని సంధ్యావందనమువంటి నిత్యకర్మ. ఈనిత్యకర్మను ప్రతిస్త్రీయును ప్రాతఃకాలము, పూర్వాహ్ణము, మధ్యాహ్నము, అపరాహ్ణము, సాయంకాలము అను పంచకాలములయందును తప్పక చేయవలయును. అది చేయనివారికి గతులులేవు. అయినను పట్టణములయందలివారు మిధా చేయునట్లు కొందఱు నటించినను నిజముగా చేయువారు మాత్రములేరు. జననీజనకుల నిర్బంధ మెక్కువైనప్పుడు బాలికలు తమకు మిధా చెప్పవలసినదని వారినడుగ మొదలుపెట్టఁగా వారు తమగుట్టు బయలపడకుండ మొట్టమొదట కోపపడియు తరువాత తమకు తీరికలేదనియు నుపేక్షచేసి, చేయకపోయినను మిధా చేయుచున్నామని చెప్పి శోణమ్మత్తి కాధారణమును మాత్రము చేసిన చాలునని చెప్పిరి. మఱికొందఱు జనులు తాము మిధా నేర్చుకొనవలెనని పురోహితురాలిని పిలిపించి యడిగిరి. పురోహితురాలును కొంచెము సేపాలోచించి తన నిమిత్తమై పల్లెయందున్న తనచెల్లెలు మిధా చేయుచున్నందున పట్టణములయందు వాడుకలో లేని [illegible] నేర్చుకొనవలసిన యావశ్యకము లేకపోయినదనియు, పట్టణములయం దుపయుక్తమయిన యర్థశాస్త్రమును మాత్రమే తా నభ్యసించితి ననియు, తగినంత ధన మిచ్చెడుపక్షమున పల్లెనుండి తనచెల్లెలిని పిలిపించెదననియు చెప్పెను. సూర్యకరతాపముచేత చెఱువులోని నీరింకినట్టే ధనము పేరు చెప్పగానే వారి మనోసరస్సునందూరిన మిధాభ్యాసాభిలాషప్రవాహ మింకిపోయెను. అర్థశాస్త్రమనఁగా నేమోమీలోఁ కొందఱికి తెలియకపోవచ్చును అపత్నీకులు మొదలయిన వారిచేత నోములు వ్రతములు మొదలయినవి చేయించి వారివలన ధనమును గ్రహించెడిశాస్త్రమే యర్థశాస్త్రము

పురుష విద్యాభ్యాసమున కాధారముగా గాథా యని చెప్పఁబడెడు వారి వేదములయందు ప్రమాణ మున్నదని నవనాగరికురాం డ్రెక్కడిదో యొక వచనమును దీసికొనివచ్చిరి మిధాకువలెనే గాథాకర్థమేలేదనియు, ఉన్నను వేదము దేవభాషయగుటవలన దానియర్థము దేవతలకేకాని మనుష్యులకు తెలియదనియు, అందుచేత పూర్వము పురుషవిద్య కలదని వేదప్రమాణమును జూపినవారిమాట యంగీకార్యము కాదనియు, పుణ్యముకొఱకు వేదమంత్రముల నూరక కర్మలు మొదలైన వానియందుఁ బఠింపవలసినదే కాని యర్థముతో పనిలేదనియు, విద్వాంసురాండ్రు వాదింపసాగిరి. ఆ వాదములో పండితురాండ్రలో పండితరాండ్రకు వేదమున కర్థమున్నదా లేదాయన్న మీమాంస యొకటి యవాంతరముగా వచ్చినది. అప్పుడు పండితురాండ్రలో మూఁడువంతులు వేదమున కర్థమే లేదనియు, అర్థమున్నట్లు తా మెప్పుడుదును పెద్దలవలన వినలేదనియు, అర్థమే యున్నపక్షమున జనులొక్క

శైన వేల యభ్యసింపరనియు, అర్థము లేకపోవుటచేతనే వాని కపూజ్యత వచ్చిన దనియు, వాదించి యర్థములేనట్టే సిద్ధాంతముచేసిరి; ఒకపంతుమాత్ర మా కాలము నందు మనుష్యుల కెవ్వరికిని తెలియకపోయినను వేదముల కర్థమున్నదనియు, వేదముల కర్థమున్నదని తమ తాతముత్తాతలు తమతో చెప్పినట్టు తమ తాతలవలన చిన్నప్పుడు విన్నామనియు, వేదార్థములే శాస్త్రములని శాస్త్రములలో జెప్పఁబడి యున్నదనియు, వాదించిరి కాని యధికసంఖ్య గలవారిచేత వారి వాదము పూర్వ పక్షము చేయఁబడినది ఆ సభలో నవనాగరికులైన యొకతె లేచి నిలిచి దొరతనము వారు మనపూర్వగ్రంథములను సంపాదించుటకు ప్రయత్నము చేయుచున్నారనియు, ఒక పురాతన దేవాలయములో పూడఁబడియున్న జీర్ణతాళపత్ర పుస్తకముల కట్టను విప్పి శోధింపఁగా నందులో వేదమునకు వ్యాఖ్యానమొకటి కనఁబడినదనియు, వారు దానిని పరిశీలించి ముద్రింపించు చున్నారనియు, వేదమునకర్థము కలదనియు చెప్పెను. ఆమె మాటలు విద్వాంసురాండ్రెవ్వరును నమ్మక స్వదేశస్థుల కెవ్వరికిని దొరకని పుస్తకము వారికి దొరికియుండదనియు, దొరికినను విద్వాంసురాండ్రకు కాని యర్థము వారికగునని నమ్మఁగూడదనియు దేవాలయములోని ప్రాంత పుస్తకములలోనిదని చెప్పి యేదో యర్థమును కల్పించి ముద్రించు చున్నారనియు, ముద్రిత గ్రంథమును ముట్టినను పాపము వచ్చునుగాన దానిని కొన్నవారిని చదివిన వారిని బహిష్కారము చేయుటకు శీఘ్రకాలములోనే గ్రామమునకు విజయము చేయఁ బోయెడు జగద్గురువులను ప్రార్థింప వలయుననియు, ఐకకంఠ్యముగా నిశ్చయము చేసుకొనిరి.

ఇట్లు సభలు జరుగుచుండఁగానే జగద్గురువులవారు తాము విచ్చేయు చున్నట్లు సభాపత్నులకు శ్రీముఖమును బంపిరి శ్రీముఖము వెనుకనే శ్రీవారును గుఱ్ఱములతోను ఏనుఁగులతోను వాద్యములతోను విజయంచేసిరి అప్పుడింటింటను శిక్షలు జరుగుట కారంభించినవి. ఉద్యోగములోనున్నవారొక్కరొక్కరు మూఁడేసి నెలల జీతము పాదపూజ సమర్పించుకోవలసి వచ్చినది, అప్పుడింటింటను నాసికా మహోత్సవములు జరగ మొదలు పెట్టెను.[1] ఆ నాసికోత్సవములో మొట్టమొదట

---

1. శ్రీ పునర్వివాహ ప్రయత్నాలు ఫలించడంవల్ల రాజమహేంద్రవరంలోని సంక్షోభ పరిస్థితులను వీరేశలింగం స్వీయ చరిత్రలో వర్ణించారు.

"నా యుపన్యాసముల వలనను బోధనల వలనను కలిగిన యుత్సాహముచేత విద్యార్థు లనేకులు తాము వితంతు కన్యలను వివాహమాడి లోకమునకు దారి చూపెదమని నిశ్శంకముగా ఘోషింప మొదలుపెట్టిరి.

...... అప్పటి వితంతు వివాహప్రయత్నజనిత సంక్షోభ భీతి చేత సంరక్షకులు బ్రహ్మచారి బాలురకు బలాత్కారముగా వివాహమహోత్సవములు జరప వేగిరపడుతున్నట్లే బాలవితంతు బ్రహ్మచారిణులకు వస్త్రాలంకారమును తొలగించి కేశఖండన మహోత్సవములు జరప తొందర పడుచుండిరి." (పుట 122, 23)

నా సహాధ్యాయుఁడైన భాడీఫోడ్ యొక్క ముక్కు ముక్కలయ్యెను. ఇతర సమయములయందు పట్టుదల లేకపోయినను స్వాములవారు వచ్చినప్పుడు మన దేశమునందు బాల వితంతువుల శిరోజములు సహితము తీయించి వేయునట్లుగానే యీ దేశమునందు జగద్గురువులు వచ్చినప్పు డపత్నీకుల ముక్కులన్నియు కోసి వేయుదురు. జగద్గురువులవా రక్కడనున్న కాలములో నొక సభచేసి యా సభకు నాయజమానురాలయిన ఫా. ఢీభంగిగారినికూడ పిలిచిరి. అప్పుడు పురుష విద్యాభ్యాసము కూడదని యే శాస్త్రములలోఁ జెప్పఁబడియున్నదని ఫాంఢీభంగిగారు జగద్గురువులను ప్రశ్నవేసిరి. నిత్యమును భిక్ష లధికముగాఁ జేయుచుండుటవలన జగద్గురువులవారికి పిండివంటల నామములేకాని పుస్తకముల నామములు రానందున, ఆ ప్రశ్న కుత్తరము చెప్పవలసినదని వారాస్థాన విద్వాంసురాండ్రయిన శిష్యురాండ్ర కాజ్ఞాపించిరి. ఆ మహావిద్వాంసురాండ్రును కొంచెము సేపాలోచించి తాము స్వస్థానమునకు పోయిన తరువాత మూలపీఠమువద్దనున్న యనాదిగ్రంథమును దీసి పుస్తకముల నామములను వెనుకనుండి పంపెదమని చెప్పి తప్పించుకొనిరి. త్రాగుఁబోతులకును. మాంసభక్షకులకును, వ్యభిచారులకును వెలిలేక లోకాభివృద్ధి నిమిత్తమయి యత్నించుచున్న తమకు నిష్కారణముగా బహిష్కారమువేయుట ఏమి న్యాయమని నా యజమానురాలు భయపడక జగద్గురువులవారినడిగెను. అప్పుడు తదాస్థానపండితురాండ్రలో నొకవృద్ధాంగన యందుకొని శాస్త్రోక్త ప్రకారముగా నడచుకొనువారినేల బహిష్కరింప వలయుననియు,

"మాఖే మాఘే మారే మాఢే
మాభే మామే మిమే మిమే"

అను శాస్త్రప్రమాణమును బట్టి పయిపనులు చేసినవారు దోషులు కారనియు, సమాధానము చెప్పెను. ఆ ప్రమాణవచనమున కర్థమేమో సెలవియ్య వలసినదని నేను వేఁడుకొనఁగా, ఆ మహాపండితురాలు నాయం దనుగ్రహించి, "మద్యము, మాంసము, మత్స్యము, ముద్ర, మైథునము, అను మకారములు మహాపాప నిరాకరములు"అని చెప్పెను. ఈ యొక్క వచనముతోనే

"శ్లో. మద్యం మాంసంచ మత్స్యంచ ముద్రా మైధున మేవచ
మకారపంచకంచైవ మహాపాతక నాశనం"

"ఆ సంవత్సరము గోదావరి పుష్కర సంవత్సరము. అవలకు తలవెండ్రుకలున్న బాలవితంతువులను సంరక్షకులు రాజమహేంద్రవరమునకు తీసికొనివచ్చి గోదావరీ తీరమున శిరోజములు తీయించి విరూపినులను జేయుదురు." (పుట 177)

స్వీ. చ, ప్ర. భా. (1982)

అను ప్రాణితోషిణి గ్రంథములోని శ్లోకము నాకు స్మరణకువచ్చి రండీ శాస్త్రములన్నియు హిందూ శాస్త్రములలో నుండియే తీసికొనఁ బడిన వనియు వారి వేదమును మన వేదశాఖయే యనియు నేను నిశ్చయము చేసితిని. అప్పుడునీతికి విరుద్ధమయిన శాస్త్రమెట్లు ప్రమాణమగునని నా యజమానురా లావిదా ర్వంసురాలిని నిశ్శంకముగా నడిగెను. అందుమీఁద నామె యత్యాగ్రహావేశము కలదయి శాస్త్ర తిరస్కారమును జేసినందుకయి మఱియొక బహిష్కారపత్రికను బంపెదనని భయపెట్టి, అట్టి నా సికురాలి ముఖముచూచిన పాపము వచ్చునని కోపపడి ఈ యనర్థమంతయు రాజకీయ పాఠశాలలోఁ జదువుటవలన వచ్చినది గనుక దొరతనమువారి బడికి పిల్లలను బంపు వారికందఱికిని శిక్ష విధింపవలయునన్ని శ్రీ జగద్గురువులవారితో మనవిచేసి, తత్క్షణము నా యజమానురాలిని గురుసాని ధ్యమునుండి గెంటించివేసెను. జగద్గురువులవారును ధవలక్ష్మీప్రియు రాండ్రగుట చేత శిష్యురాలిమాటనుబట్టి దొరతనమువారి పాఠశాలకుంపిల్లలను బంపువారందఱును. బదేసినువర్ణము లపరాధము చెల్లింపవలయుననియు, చెల్లించువఱకును గ్రామము లోని వారెవ్వరును వారియిండ్లకు శుభాశుభకార్యములకు పోఁగూడదనియు, వెంటనే సభాపత్నులపేర శ్రీముఖములను బంపిరి. అయినను సభాపత్నుల బాలికలు సహితము కొందఱు రాజభాషను చదువుకొనుచున్న వారగుటవలన వారా శ్రీముఖముల నంతగా నాదరించినవారు కారు. ఇంతకును రండీనగరములో నా జగద్గురువుల వారి శిష్య కుటుంబములన్నియు నూఱుమాత్రమే యున్నవి. అయినను తన్మతావలంబులు మాత్రమే మిక్కిలి చదువుకొన్న వారుగాను, ధనికులుగాను, చెల్లుబడికలవారుగాను వున్నారు. ఈ జగద్గురుపీఠ స్థాపకురాలయిన శ్రీశ్రీశ్రీ ఆది జండాసుండా రండా దేవిగారు పూర్వకాలమునం దెప్పుడో పదునాఱు మతముల నుద్ధరించినందున తత్పీ ఠమునకు వచ్చిన వారికందఱికిని షోడశమతోద్ధారిణి బిరుదము పారంపర్యముగా వచ్చుచున్నది. అందుచేతనే యీ పీఠమువారు జగద్గురువుల మనియు తక్కిన సర్వమతములవారును తమకు శిష్యప్రాయులేయనియు చెప్పుకొందురు ఆ మత ముల పేరుల నన్నిటిని దెలుపుటవలన నాకు వృథాయాసమే కాని దానివలన మీకే మియు లాభము గలుగదు. ఇటువంటి బిరుదము లాదేవివారికి మూఁడులేల మున్నూటనుప్పదిమూఁడు గలవు. ఆ దేవిగారు షోడశ మతముల నుద్ధరించి నను, వానిలోనెల్లను జండా మతమును సర్వోత్తమమయినదని స్థాపించినారు. ఆ మతసిద్ధాంతము లించుమించుగా మనదేశమునందలి శాక్తేయ మతసిద్ధాంతములను బోలియున్నవి. భేదమంతయు మనలోనున్న స్త్రీనిదీసివేసి వారు దానిస్థానమునఁ బురుషుని బెట్టుకొన్నారు. అందులోను మద్యపానము గలదు; మాంసభక్షణము గలదు; సంభోగముగలదు ; ముద్రలుగలవు వీనినన్నిటినిబట్టి చూడఁగా వారు తమ శాస్త్రమును మన యాగమతంత్రములనుండి దొంగిలించుకొన్నట్టు తోఁచుచు న్నది. మన ముద్రలలో నెల్లను ప్రధానమైన "హ" అనుప్రాసాద ముద్రను

శ్రీ చక్రమును వారు తీసికొన్నందున వారు తమ మతమునంతను మనపంచమామ్నాయమయిన తంత్రమునుండియే తస్కరించిరనుట నిశ్చయము. అప్పుడు వచ్చిన యీ జగద్గురువుల వారికి ముప్పది సంవత్సరముల వయస్సుగలదు; ఆ దేవిగారు రూపముచేతను చక్కని వారనియే చెప్పవచ్చును; ఆమె ప్రతిదినమును జంఘాపూజ చేయుదురు. ఈ యుపాసనము స్త్రీకి బదులుగా బురుషుని బెట్టినయెడల, సమస్త విషయములలోను మనదేశములో వీరు లనఁబడెకు మహాభక్తాగ్రేసరులు చేసెడి యుపాసనముతో సరిపోలును గనుక మీకు తేటగా తెలియుటకయి మన దానినిక్కడ ప్రమాణవచన పూర్వకముగా కొంచెము వివరించెదను. శాక్తేయాచారములలోని దయిన యిది వామాచారము; దీని నాచరించువారు కౌలికు లనఁబడుదురు. కౌలికు లనగా నుత్తమకులీనులని యర్థము. ఈ పదముచేతనే వీరిశ్రేష్ఠత్వము వెల్లడియగు చున్నను ప్రమాణవాదులయిన మిత్రపిశాచికకు పరమ ప్రమాణ మయినశ్యామా రహస్య తంత్రమునుండి వామాచారముయొక్కయు కౌలసిద్ధాంతము యొక్కయు సర్వోత్కృష్టతము స్థాపించు ప్రమాణముల నిందుదాహరించెదను:—

శ్లో. సర్వేభ్యశ్చోత్తమావేదా వేదేభ్యో వైష్ణవంపరం
వైష్ణవాదుత్తమం శైవం శైవాద్దక్షిణ ముత్తమం
దక్షిణాదుత్తమం వామం వామాత్సిద్ధాంతముత్తమం
సిద్ధాంతాదుత్తమం కౌలం కౌలాత్పరతరంనహి.

"అన్నిటిలోను వేదములుత్తమములు; వేదములకన్న వైష్ణవ ముత్తమము; వైష్ణవముకన్న శైవముత్తమము; శైవమునకన్న దక్షిణాచార ముత్తమము; దక్షిణాచారముకంటె వామాచారముత్తమము; వామాచారముకంటె సిద్ధాంతముత్తమము; సిద్ధాంతమునకంటె కౌలముత్తమము; కౌలమునకంటె శ్రేష్ఠతరమయినది లేదు" అని ప్రమాణ వచనముల కర్థము. ఇప్పటి కౌలముయొక్క శ్రేష్ఠత్వము స్థాపనమయి నందున, కౌలాచారమును సప్రమాణముగా శక్తిశోధనతంత్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన రీతిగాఁ గొంత వివరించెదను :—

శ్లో. నటీ కాపాలినీ వేశ్యా రజకీ నాపితాంగనా
బ్రాహ్మణీ శూద్రకన్యాచ తథాగోపాల కన్యకా
మాలాకారస్య కన్యాపి నవకన్యాః ప్రకీర్తితాః
ఏతాసుకాంచిదానీయ పూజయేచ్ఛక్తి కౌలికః

*　　　*　　　*　　　*

మహానిశాయా మానీయ నవకన్యాశ్చ భైరవాన్

*　　　*　　　*　　　*

తదీయం మంత్రమాలిఖ్య తస్మిన్నామేవ పూజయేత్
శ్రీచక్రేస్థాపయేద్వామే కన్యాం భైరవవల్లభామ్.
ముక్తకేశాం వీతలజ్జాం సర్వాభరణభూషితామ్

ఆనందలీనహృదయాం సౌందర్యాతిమనోహరామ్
శోధయేచ్ఛుద్ధిమంత్రేణ సురానందామృతాంబుభిః.

* * * *

ఆనంద తరళితాం కాంతాం వీరః స్వానందవిగ్రహః
రతేన తర్పయేత్తత్ర శ్రీచక్రే వీరసంసది

* * * *

పీత్వా పీత్వా పునఃపీత్వా యావల్లఠతి భూతలే
ఉత్థాయచ పునఃపీత్వా పునర్జన్మ నవిద్యతే.

మఱింత పచ్చిబూతుగా నుండునని కొన్ని ప్రమాణ వచనములను వదలివేసినందుకు చదువరులు నన్ను మన్నింపవలెను. "నటియు, కాపాలినియు, వేశ్యయు, చాకలిదియు, మంగలిదియు, బ్రాహ్మణియు, శూద్రయు, గొల్లదియు, పూలుగూర్చునదియు, నవకన్యలనఁబడుదురు వీరిలో నొకతెను దీసికొనివచ్చి కౌలికుఁడు శక్తిపూజ చేయవలెను. అర్ధ రాత్రమునందు నవకన్యలను తెచ్చి.......తత్సంబంధమైన మంత్రమును లిఖించి దానిని పూజింపవలెను. శ్రీ చక్రమును వామ భాగమునందు తలవిరియఁబోసి కొన్నదియు దెస మొలదియు సర్వాభరణభూషితయు ఆనందలీనహృదయయు సౌందర్యాతి మనోహరయు అయిన యా భైరవీ కన్యను నిలువఁబెట్టి సురానందామృత జలముతో శుద్ధిమంత్రముచేత శుద్ధురాలిని చేయవలెను. ఆనందవిగ్రహుఁడయిన వీరుఁడు ఆనంద తర్పితురాలయిన యా కాంతను శ్రీ చక్రమునందు రతిచేత తృప్తినొందించవలెను త్రాగి త్రాగి భూమిమీద పడువఱకును మరలత్రాగి లేచి మరల త్రాగి పునర్జన్మము లేనివాఁడగును" అని పయి ప్రమాణ వచనముల తాత్పర్యము. ఈః ప్రకారముగానే యచ్చటి జగద్గురువులవారు నిశీథసమయమునందు శ్రీ చక్రమునందు ప్రాసాదముద్రను పూని యీశ్వరాత్మకముగా నొక యౌవన పురుషుని పూజించి సంభోగించి సురాపానముచేసి యానందపరవశు లగుచుందురఁట ! మన దేశమునందువలెనే యా దేశమునందును శాస్త్రవిశ్వాసమును మతధర్మాచరణమును తక్కువగుట వలన జగద్గురువు లీమత ధర్మమును స్వాచరణము వలనఁ జూపువఱకును దానిని జనులు మఱచిపోయినట్టే యున్నదిగాన, నేనున్నకాలములో రండీనగరమునం దీయాచారము కనఁబడనేలేదు· ఇది కలిమహిమయని గురువుల యభిప్రాయము

ప్రాసాదమంత్ర మహిమము మంత్రవిశ్వాసము లేని నవనాగరికులకుఁ దెలియక పోవచ్చునుగాన వారి యుపయోగము నిమిత్తమిందు సప్రమాణముగా కులార్ణవ తంత్రమునుండి తెలిపెదను. దీనిని బట్టియే నాది యప్రామాణికవాదము కాదనియు, సర్వజన సమాదరణీయ మనియు, బుద్ధిమంతులు గ్రహింపవచ్చును.

శ్లో॥ శ్రీప్రాసాద పరామంత్ర మూర్ధ్వామ్నాయ ప్రతిష్ఠితమ్
ఆవయోః పరమాకారం యోవేత్తి సః శివః స్వయమ్.

శివాదిక్రిమిపర్యంతం ప్రాణినాం ప్రాణవర్త్మనాం
నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసరూపేణ మంత్రో౽యం వర్తతే ప్రియే.

అని కేవల సదాశివుఁడే శ్రీమహాదేవికి "మనయిద్దఱ పరమాకార మయినట్టియు ఊర్ధ్వామ్నాయ (తంత్ర) ప్రతిష్ఠితమయినట్టియు శ్రీ ప్రాసాద పరామంత్రము నెవ్వఁ డెఱుఁగునో వాఁడు తానే శివుఁడు. ఓ ప్రియురాలా! శివాది క్రిమిపర్యంతమునుగల జీవజంతువులలో నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసరూపముచేత నీమంత్రము వర్తించుచున్నది" అని యుపదేశించియున్నాఁడు. "హ్సౌ" అను ప్రాసాద మంత్రములో హకారము నిశ్వాస రూపమనియు, సహకార ముచ్ఛ్వాస రూపమనియు తెలియవలెను. శాస్త్రప్రమాణము కలిగి యుండుటచేత మన పురుషులలో నిది సదాచారమేయయినను స్త్రీలలోమాత్ర మిది దురాచారమని నేను భావించెదను; ఆదేశమునం దేలాగుననో స్త్రీలు స్వతంత్రు రాండ్రయి తమ కనుకూలముగా శాస్త్రములను తాఱుమాఱు చేసినందున, ఈయనర్థ మంతయుపుట్టినది. ఆ సంగతి పోనిచ్చి కథాంశమును వినుఁడు.

సభాసత్పులు శ్రీజగద్గురువులవారి యాజ్ఞ నంతగా మన్నించక పోవుటయు, అందుచేత మతధర్మము లాచరణములేక చెడిపోవలసినగతి సంభవించుటయు చూచి ఖేదపడి గంభీదంభీ గారు జీర్ణమతోద్ధారణమునకును గురుభక్తి నిలుపుటకును సభచేసి పూర్వాచార శాస్త్రమహిమలను భూషించుచు, నవనాగరికురాండ్రను దూషించుచు, గొప్ప యుపన్యాసము చేసిరి అది మిక్కిలి పెద్దదగుటవలన దాని కడపటి భాగమునుమాత్ర మిందు తెలిఁగించెదను:—

"ఓ మహాకాంతలారా! నాయుపన్యాసము విన్నారుగదా! ప్రజలెట్లు చెడిపోవు చున్నారో కన్నారు గదా! నవనాగరికు రాండ్రవలన దేశమునకుఁ గలుగుచున్న యనర్థములను గనిపెట్టినారుగదా! వారిప్పుడు పురుషులకు విద్యకావలె నను చున్నారు. రేపు అపత్నీకుల ముక్కులు కోయఁగూడ దందురు; ఆపయిని పుణ్యపురుషుల నినుపపెట్టెలలో పెట్టి తాళము వేయఁగూడ దందురు; అటుపిమ్మట వృద్ధపురుషులు పత్నులతో సహగమనము చేయఁగూడ దందురు; కట్టకడపట అపత్నీకులయిన పురుషులు మరల వివాహమే చేసికొనవచ్చు నందురు. ఇంతకు వచ్చినది మఱియెంతకై నను రాకమానదు. ఆ దుష్టురాండ్ర ప్రయత్నాంకురములను వికసింపనియ్యక మనము మొగ్గలలోనే త్రుంచివేయవలెను దేశాచారము సంరక్షింప వలయును. శాస్త్రధర్మములను నిలుపవలెను దేశమతాభిమానములను వహింపవలెను. ఆమూఢురాండ్రు శాస్త్రజ్ఞానము లేనివారయి బుద్ధివాదములు చేయుచున్నారు. శాస్త్ర బద్ధులమయిన మనకు మనుష్యబుద్ధి ప్రమాణముకాదు. పయి మతసత్యములు శాస్త్రము చేతఁగాక మఱి యేబుద్ధివలనఁ దెలియును? పాపాత్మురాండ్రయిన నవనాగరికు రాండ్రు శాస్త్రనిషిద్ధమై ద్వాదశ మహాపాతకములలోను ఘోరతమమైన పెండలపు దుంపకూరను రహస్యముగా నెవ్వరు నెఱుఁగకుండ తినుచున్నారఁట! ఎంత ఘోర

కృత్యము చేయుచున్నారో చూచినారా? చూచినట్లొక్కరును పలుక రేమి ? స్వపక్ష స్థాపనము కొఱకును పరపక్ష నిరాకరణము కొఱకును కల్లలాడవచ్చును మత విషయమున అసత్యదోషములేదు. ఇదిసూక్ష్మధర్మము. నామాట నమ్ముఁడు. చూడకపోయినను మీరిప్పుడు చూచినట్లు చెప్పుచున్నారు నాకిప్పుడు పరమ సంతోషముగా నున్నది. మీరు నవనాగరికబోధను నిర్మూలము చేయుటకును శ్రీజగద్గురువులవారి యధికారమును వ్యాపింపఁజేయుటకును దేశ మతాభిమానములు గలవారయి ప్రాణముల కాశపడక పోరాడుఁడు"

ఈయుపన్యాసమువలన జనుల మనస్సులన్నియు పూర్వాచారపక్షమున తిరిగి పోయినట్లు కానఁబడినవి మఱునటిదినము మొదలుకొని ప్రజలు నవనాగరికుల విషయమున ననేకాసత్యములను జెప్పుచు, అనేక దోషారోపణములు చేయుచు- అనేకాపవాదములను వేయుచు, వారిని మూర్ఖమహాజనుల దృష్టియందు హాస్యాస్పదులనుగాఁ జేయనారంభించిరి. ఈ పామర మహాజనాభిప్రాయ ప్రవాహము నరికట్టి మరలించుటకయి నాయజమానురాలును నేనునుగూడ పురుష స్వాతంత్ర్య విషయమున నుపన్యసింప నారంభించితిమి. నాయుపన్యాసముయొక్క పర్యవసానమును మీకు పయి ప్రకరణమునందుఁ జెప్పెదను

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

గంభీరంభీగారి యుపన్యాసమయిన మూఁడవనాఁడు "పురుష స్వాతంత్ర్యము ననుగూర్చి సత్యరాజాచార్యు లుపన్యసించును గనుక పౌరస్త్రీ మహాజనులందఱును రాజకీయ పాఠశాలామందిరమునకు భానువారమునాఁడు ప్రాతఃకాలమున విజయం చేయఁ బ్రార్థింపఁ బడుచున్నారు" అని యొక ప్రకటన పత్రికను నా యజమానురాలయిన ఫాఁఢీభంగీగారు పురజనుల కందరికిని బంపిరి కాల వైపరీత్యమువలనఁ గలిగిన యావిడ్డూరమును జూడవలయునని నాఁటి ప్రాతఃకాలమున పురమునందలి సుందరీ బృందమంతయు పాఠశాలామందిరమునకు దయచేసి సభ తీర్చియుండెను. ఆవచ్చినవారిలో దుండీలండీగారును, గంభీరంభీగారును, వారి పరివారమును ముందుగా వేంచేసి యగ్రపీఠముల నలంకరించిరి. అల్లరిజరగకుండ కాపాడుటకయి మా యజమానురాలిగారి కోరిక ప్రకారముగాఁ గొందఱు రక్షక భటులాంధ్రులును వేత్రహస్తులై వచ్చిరి. ఉపన్యాససమయము సమీపించునప్పుడు నా యజమానురాలితోఁ గలిసి నేనచ్చటికిఁ బోవునప్పటికి పౌరస్త్రీమహాజనులు "వంటయింట మూల నడఁగి యుండక పురుషభూషణమైన లజ్జనువిడిచి మగవాఁడొకఁడు నేఁడు సభకు వచ్చునఁట!" అని యొకతెయు, "ఊరక సభకు వచ్చుట మాత్రమేకాదు సిగ్గువిడిచి యచ్చట స్త్రీలముందు తగుదునని ముచ్చటింపఁ బూనునఁట!" అని యింకొకతెయు, "కాలమహిమవలన నెట్టి వైపరీత్యములయినను పుట్టుచున్నవి!" అని మఱియొకతెయు, "తెగఁబడి పురుషుఁడు సభలో ప్రసంగింప వెడలుట దేశారిష్టము!" అని వేరొకతెయు, "ఇట్లు పురుషుల యాటలు సాగనిచ్చుట యవమానకరము!" అని యొండొకతెయు, తమలోఁ దాము ముక్కులమీఁద వ్రేళ్ళువేసికొని యద్భుతపడుచు చెప్పుకొనుమాటలు మాచెవులఁ బడినవి. అంతట నుపన్యాససమయము సమీపించినందున సభవారిచే దుండీలండీగార గ్రాసనాసీనురాలుగాఁ జేయఁబడి). తరువాత నే నుపన్యసింప మొదలు పెట్టితిని:—

"ఓ పుణ్యసతులారా! స్త్రీలకు వలెనే పురుషులకును భగవంతుఁడు బుద్ధిని దయచేసి యున్నాఁడు—"

పౌరమహాస్త్రీలు–లేదులేదు, ఇది సర్వాబద్ధము స్వభావవిరుద్ధము. పురుషులకు బుద్ధిలేనేలేదు. స్త్రీలకు సేవచేసి బ్రదుకవలసిన పురుషులకు దేవుఁడు బుద్ధి యిచ్చినాఁడనుట దైవదూషణము; శాస్త్ర దూషణము.

"అమ్మలారా! నామాటలు కొంచెము వినిన తరువాత మీ యభిప్రాయమును చెప్పవచ్చును కొంచెము శాంతివహింపుఁడు. ఈదేశమునందు చదువు లేకపోవుట వలన పురుషులలో బుద్ధివికాసము కానరాకున్నను—"

పౌరమహాకాంతలు—(చెవులుమూసికొని) కటకటా! నేఁడెట్టి పాపపు మాటలు వినుచుంటిమి! పురుషులకఁట! చదువఁట! ఏమి యీ కలియుగప్రభావము! ఏమి యీ దుష్కాలమహిమ! చదివిన పురుషుని జూచినచో సచేలస్నానము చేయవలెనని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. ఉన్నదుర్గుణములు చాలక పురుషులకు చదువు కూడ చెప్పించి మఱింత మతి చెఱుపవలెనుగా!

"అమ్మలారా! నావాక్యమును కడతేఱవినుఁడు ఈదేశమునందు విద్య లేకపోవుట వలన పురుషులలో బుద్ధివికాసము కానరాకున్నను, ఈదేశమునందలి స్త్రీలకువలెనే మాదేశమునందు పురుషులకు విద్య చెప్పించుటచేత వారక్కడ బుద్ధిశాలులయి—"

పౌరమహాంగనలు—మీది పాడుదేశము; పిశాచదేశము; రాక్షసదేశము; మీపాపిష్టిదేశముమాట మాకు చెప్పకు; మిదిపాపాత్ములుండెడు నరకభూమి

"మీరు నన్ను దూషించినను దూషింపుఁడు. పరమపావనమైన మా దేశమును మాత్రము దూషింపకుఁడు, మాది మహర్షులుండిన పుణ్యభూమి; యజ్ఞములకు జన్మస్థానమయిన కర్మభూమి; మాదేశమనంతములయిన మహిమల కాస్పదమయినది—కుండలోనుండి పుట్టిన యొక మహాపురుషుఁడు సముద్రమును పుడిసిటఁబట్టి త్రాగివేసినాఁడు; గాలికిపుట్టిన యొక మహాపురుషుఁడు సూర్యబింబమును పండని మ్రింగినాఁడు. రెల్లులోఁబుట్టిన యొక మహాపురుషుఁడు క్రౌంచ మహాపర్వతమునకు తూటు చేసినాఁడు—"

పౌరమహానారులు—చాలు; నోరుమూసికో. నీవసత్యవాదివి; నీవుదొంగవు; నీవు కల్లరివి. దైవసృష్టిలో స్త్రీలకుండునుగాని పురుషుల కిట్టిమహిమ లెక్కడను ఉండవు. నీవు శుంఠవు; త్రాగుబోతువు; ఉన్మత్తుఁడవు.

"ఓయగ్రాసనాసీనులారా! మీరు నన్నెట్లు దూషించుచున్నారో చిత్తగించుచున్నారా?"

అగ్రాసనాసీనురాలు — ఓపౌరనారీమణులారా! ఒక్కనిమిష మూరకుండుఁడు. ఓ యువవ్యాసకా! నీవు పనికిమాలిన మీ దేశ వర్ణనమునుమాని చెప్పవలసిన సంగతి చెప్పు.

"స్త్రీలకువలెనే పురుషులకును గొన్ని స్వాతంత్ర్యములు గలవు."

ఒకతె—ఏమియులేవు.

ఇంకొకతె—వారికున్న స్వాతంత్ర్యమంతయు స్త్రీలకు దాస్యము చేయుట.

మఱియొకతె—పత్నీ శుశ్రూషచేయుట.

వేఱొకతె—స్త్రీసేవ చేసికొనుచు మూలనడఁగి యుండుట.

"నేనిచ్చటిపురుషులకు స్త్రీపరిచర్య ధర్మముకాదనను. శాకపాకములు జిహ్వాకింపుగాఁ జేయుటకు సహితము పురుషుఁడు చదువునేర్చి పాకశాస్త్రము నభ్యసింప వలయును గదా?"

పౌరమహాకామినులు—అక్కఱలేదు. అభ్యాసముచేతనే పాకముచేయు నేర్పుకలుగును. పురుషులకు స్వప్నములోను చదువన్నపేరు చెప్పఁగూడదు.

"అట్లనఁగూడదు. చదువుకొనకపోయినయెడల పురుషులు జ్ఞానహీనులయి పశుసమాను లగుదురుగదా?"

పౌర—పురుషులు చదువులేనప్పుడే పశువులు. కోతికి గొబ్బరికాయవలె వారికి చదువుగూడ నబ్బిన పక్షమున, స్వభావదుష్టులయిన పురుషులు పశువులకన్నను తక్కువవారగుదురు. పురుషులకు జ్ఞానముతో పనిలేదు. పురుషులకు సమస్తధర్మములును సమస్తకర్మములును సమస్త పుణ్యములును సమస్త వ్రతములును పత్నీసేవలోనే యిమిడియున్నవి. పత్నులయుచ్ఛిష్టభోజనమే పురుషులకు మోక్షసాధనము; పత్నుల పాదోదకపానమే పురుషులకు పాపవిమోచనము పత్నుల చరణరజోధారణమే పురుషులకు సర్వసుఖదాయకము. పురుషునకు పత్ని యొక్కతెయే పరమదైవతము. పురుషునకు పత్నీసేవయొక్కటియే శాస్త్రవిహిత మయిన సనాతన ధర్మము

"ఓ కాంతామ తల్లులారా! తల్లులారా! న్యాయబుద్ధితో నాలోచింపుఁడు. శాస్త్రము న్యాయవిరుద్ధముగా నున్నప్పుడు—"

గంభీరఁభీ— అదిగో శాస్త్రదూషణ వచ్చుచున్నది. ఈ పాపాత్ముఁడు శాస్త్రతిరస్కారము చేయుచున్నాఁడు. శాస్త్రములో నున్నదేదియు న్యాయవిరుద్ధము గాదు నిత్యమును నూఱుకల్లలాడుమన్నను, వేయిహత్యలు చేయుమన్నను, లక్ష దొంగతనము లాచరించుమన్నను, శాస్త్రములోఁ జెప్పియున్నయెడల నివి యన్నియు పరమధర్మము లగును. ఓ తోఁబుట్టువులారా! ఇట్లు కొఱగాని మగ పుట్టువు పుట్టిన వ్యర్థుఁడొకఁడు శాస్త్రనింద చేయుచుండఁగా చెవులు పెట్టుకొని వినుచు నూరకున్నారేమి? మీ శాస్త్రాభిమానము చచ్చిపోయినదా? మీరు స్త్రీ జన్మమెత్తలేదా?

ఒకతె—ఈ పురుష కీటకమును జావఁగొట్టుండి
ఇంకొకతె—శాస్త్రదూషణచేసిన వీని నాలుకను కోయుండి.
మఱియొకతె—సిగ్గులేక సభకు నడిచివచ్చిన వీనికాళ్ళు విఱుగఁగొట్టుండి
వేఱొకతె—పురుషవిద్యయని కొఱులఱచిన వీనిగొంతు పిసుకుండి.

ఈ ప్రకారముగా పలువురు పలు విధములుగా నన్ను దూషించుచు పరిహసించుచు నా మీఁదపడి నా యజమానురాలు వారించు చున్నను నిలువక కొందఱు నెత్తిమీఁదను కొందఱు వీపుమీఁదను కొందఱు మొగము మీఁదను చేతులతోను

మో చేతులతోను కాళ్ళతోను చరచియు పొడిచియు తన్నియు నన్ను ప్రాణావశిష్ఠునిజేసి విడిచిరి. రక్షక బటురాం డ్రాసందడిలో దండ పాణులయి యమభటులవలె నన్ను రక్షింప వచ్చినట్లు నా దాపునకు వచ్చిరికాని వారిగుఱి యపూర్వమైన దగుట చేతనో మఱి యేహేతువు చేతనో వారి వేత్రప్రహారము లన్నియు నామీఁదనేకాని యల్లరిమూఁకమీఁద నొక్కటియు పడలేదు. కొంతసేపటికి నేను మూర్ఛిల్లితిని. రక్షకభటురాం డ్రు నాకు శైత్యోపచారములు జేసి మూర్ఛ తెలిసిన తరువాత నన్ను ధర్మవైద్యశాలకు బండిమీఁదఁ గొనిపోయి యచ్చటి రాజకీయ వైద్యురాండ్ర కొప్పగించిరి. నే నిరువది దినములు వారి చికిత్సలో నున్నతరువాత నేనులేచి భూమిమీఁద నడుగుపెట్టి కొంచెము తిరుగుట కారంభించితిని రాజకీయోద్యోగినులు దొమ్మిచేసిన వారిని పట్టుకొనవలసిన దని రక్షక భటురాండ్ర కాజ్ఞాపించినను, వారా దొమ్మిసమయమునం దచ్చటనుండి భయముచేత కన్నులు మిరుమిట్లుగొని చూడలేనివారైనందున నొక్కరి నైనను పట్టుకో లేకపోయిరి నేను వైద్యశాలలో నున్న దినములలో ప్రతిదినమును తప్పక పాండీభంగిగారువచ్చి నన్ను చూచి పోవుచుండిరి వైద్యశాలాధికారిణియు నా యందు పుత్రవాత్సల్యము కలదై నా పథ్యపానములు స్వయముగా విచారించుచు మంచిమందుల నిచ్చుచు వచ్చెను. ఆ కాలములో పాండీభంగిగారి తల్లిగారును రెండుమూఁడు పర్యాయములు వైద్యశాలకువచ్చి నా క్షేమమును విచారించుచు, ఒకనాఁడు నన్నుఁజూచి "నీవిట్లు కాని దేశములో దిక్కుమాలిన పక్షివయి చచ్చుటకంటె సుఖముగా స్వదేశమునకుఁ బోయి హాయిగా నుండరాదా ?" అని ప్రశ్న వేసెను. అప్పుడు మా యిరువురకు నిట్లు కొంతసంభాషణ జరిగినది :—

"అమ్మా నాకును స్వదేశమునకుఁ బోవలెననియే యున్నది."

"ఉన్నయెడల శీఘ్రముగాఁ బోరాదా ?"

"పోవుటకు నాకు శక్తిలేదు. మాదేశమార్గము నేనెఱుఁగను"

"దారి యెరుఁగకుండ మీదేశమునుండి మా దేశమున కెట్లు వచ్చితివి ?"

"గురుప్రభావముచేత."

"ఇప్పుడును మరల గురుప్రభావముచేతనే పొమ్ము."

"ఇప్పుడు దారిచూపుటకు మా గురువిక్కడ లేఁడు"

"గురువునైదారిచూపుటకు నేనిక్కడ నున్నాను నాయుపదేశము గైకొమ్ము. నీవు శీఘ్రముగా పోనియెడల, నిన్నిచ్చటివారు తప్పక చంపివేయుదురు"

అని నాకామె యొకమంత్ర ముపదేశించి యీ మంత్రమును మూఁడులక్షలు జపముచేసిన యెడల సిద్ధియగుననియు, అప్పు డామంత్ర ప్రభావముచేత కోరిన దేశమునకుపోయి వాలవచ్చుననియు చెప్పెను నెలదినములకు నేనుపూర్ణముగా స్వస్థుఁడనయి మరల నెప్పటియట్ల వీధిలో తిరుగ సాగితిని. తరువాత వైద్యశాల

వారు నాకు బలమైన ఘాతకలిగినట్లు విము కిపత్రము నిచ్చి పంపివేసిరి. నేను మరల వచ్చి ఫాంఢీభంగీగారిలోపలఁ బ్రవేశించితిని నేను వీధిలోనికి బయలువెడలునప్పు డెల్లను స్త్రీలు నన్ను వ్రేలితోఁజూపి యెగతాళిఁ జేయుచు, వీని నీసారి ప్రాణము లతో విడువగూడదని తమలో ననుకొనుచు, నన్నుఁజూచి నవ్వసాగిరి. స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యమున్న యెడల నెట్టికీడులు మూఁడునో కనిపెట్టితిరా? "నస్త్రీస్వాతంత్ర్య మర్హతి" యని చెప్పిన మనశాస్త్రకారుఁడు వెఱ్ఱివాఁడుకాఁడు సామాన్యులు కనిపెట్ట లేయగాని సర్వజ్ఞులైన మనపూర్వు లెంతటిబుద్ధిమంతులైన నౌమరు మనదేశము నందు మాత్రము మనమెన్నఁడును పురుషనామము భూమిమీఁద నున్నంతవరకు స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్య మణుమాత్రము రానియ్యఁగూడదు 1

అప్పుడు నా కాదేశము విడిచి శీఘ్రముగా పోవలెనన్న బుద్ధిపుట్టినది. ఇట్లుచెప్పఁగానే మీరు నన్నా దేశమునందలి యాఁడువారికి వెఱచి పాఱిపోవుచున్న భీరునిగా భావింతురేమో? మిరట్లెంత మాత్రమును తలఁపఁగూడదు. మహాభారత యోధుల జన్మభూమియైన భరతఖండమునందుఁబుట్టి, యందులోను ముఖ్యముగా పిఱికికండలేని బ్రాహ్మణకులమునం దుద్భవించిన నాకు పౌరుషము కొఱఁతవడునా? మిమ్మాటికిని వడదు సమయము వచ్చినయెడల నేను ప్రాణములను తృణప్రాయ ముగా విడువఁగలను అయినను నేనా దేశములో మృతుఁడనయ్యేడు పక్షమున నాకు వీరస్వర్గము సిద్ధమేయయినను, మీకీవార్తలుచెప్పి మిమ్మానందింపఁజేయు వారు మఱియొకరు దొరకరని మీమీఁది యవ్యాజానుగ్రహము చేతనే నేను కరస్థ మైన యింద్రుని యర్ధాసనమును రంభాసంభోగమునుమానుకొన్నానుగాని మఱియొక కారణముచేతఁగాదు నానిమిత్తమయి కష్టపడుచున్న ఫాంఢీభంగీగారిని విడిచి కృత ఘ్నుఁడనయి స్వార్థపరత్వముచేత పోవుచున్నాఁడననియు మీరనుకొనఁగూడదు. నా మూలమున ఫాంఢీభంగీగారికి విపత్తులువచ్చినమాట సత్యమే. ఆ యాపదలను దలఁచియే నేను తమదేశమునుండి వెడలిపోయిన యెడల తనపుత్రికకు కష్టములు తొలగునని ఫాంఢీభంగీగారి మాత నాకామంత్రము నుపదేశించినదిగాని నా యందలి యొక్క నిర్వ్యాజానుగ్రహము చేతనేకాదు. ఆ మాట పోనిండు. నే నాదేశమును విడువయత్నించుట కింకొక ముఖ్యకారణముకూడఁ గలదు. హిందువులుదేశాటనము చేసి క్రొత్తదేశములను కనిపెట్టువారు కారనియు, నూతనముగా శోధించి చరి

1 నాగరక సమాజంలో స్త్రీ పురుషునితో పాటు అన్నివిధాలైన స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలకు అర్హురాలని పంతులుగారి అభిప్రాయం. పురుషునితో సరిసమానంగా అన్నిరంగాలలోను ఆమె ముందుకు రావాలని ఆయనఆశయం. సుమారు ఒకశతాబ్దంకిందటనే స్త్రీ స్వాతంత్ర్యాన్ని గూర్చి ఇటువంటి సాహసమైన అభిప్రాయాలు ప్రకటించినందుకు పంతులుగారు వంద్యులు, ఆర్థిక సాంఘిక రాజకీయ సమ సమాజ నిర్మాణానికి మహిళావికాసం, మహిళలకు సర్వ సంపూర్ణమైన సాంఘికహక్కులు ప్రాతిపదిక అని ఆయన ఆనాడే ప్రతిపాదించడం స్తుతిపాత్రం.

త్రములను వ్రాయ సమర్థులు కారనియు, పశ్చిమఖండవాసులు మనమీఁద రెండు నిందలు మోపి యున్నారు. ఈ రెండునిందలను కల్లచేసి మనదేశమునకు ఖ్యాతి తెప్పించవలెనన్న సచ్చింతతో నాయమూల్యములైన ప్రాణముల నాపాదుదేశమునకు బలిపెట్టఁ లేచిపోయినాడను నేనుగని పెట్టిన యీదేశములను, నేనువ్రాసిన ఈ చరిత్రమును, విన్నవారును కన్నవారును హిందువులయం దిఁకముందీ రెండునిందల నారోపింప నవకాశము లేనివారయి హిందువు లెంతటికైన సమర్థులేయని యొప్పుకొని మనలను వేయినోళ్ళ శ్లాఘించి పూజింపవలసినవార గుదురుగదా? ఓ చదువరులారా! మనదేశమునకు నేను సంపాదించిన ఈ కీర్తితో మీరు కొంతకాలము వఱకును తృప్తిఁబొందియుండుఁడు.

పరదేశయాత్ర త్వరితముగా నెరవేర్చవలెనన్న బుద్ధితో నే నొంటిగా రంఢీ నగర ప్రాంతమునందలి యరణ్యమునకుఁ బోయి నాయజమానురాలితల్లి యుపదేశించిన మంత్రమును పునశ్చరణము చేయుచుండఁగా, ఒక సిద్ధుఁడాకస్మికముగా నాకాశమునుండిదిగి నా యెదుట నిలిచెను, నే నామహాత్మునకు భక్తిపూర్వకముగా నమస్కారముచేసి చేతులుజోడించుకొని నిలువఁబడితిని. ఆ సిద్ధాగ్రగణ్యుఁడు నాయందకారణకరుణ గలవాఁడయి, పూర్వము ప్రవరాఖ్యుని కాలికి పసరు రాచిన సిద్ధేంద్రుఁడను తానేయనియు, మంత్రసిద్ధి చిరకాలమునకుఁగాని కాదని దివ్యజ్ఞానముచే నెఱిఁగి నాకా పసరియ్య వచ్చితిననియు, చెప్పి యా మూలిక పేరు కూడా నాకనుగ్రహించి యదృశ్యుఁడయ్యెను. ఆయోషధిపేరు ధుత్తూరవర్ణి. దానియాకులు నల్లయుమ్మెత్తాకులవలె నుండును. పువ్వులు కొండతఁగేడు పువ్వులవలె నుండును. కాడలు కలువకాడలువలె నుండును. ఆ చెట్టు సమూలముగాఁ దెచ్చి నూఱి పసరుదీసి కాలికి రాచుకొన్నయెడల మనము కోరిన చోటికెల్లను మనోవేగమునఁ బోవచ్చును. ఈ చెట్లు విశాఖపట్టణములోని యల్లికొండమీఁదఁ గావలసినన్నియున్నవి నేనా చెట్టుపసరఱ కాలికి పూసికొని లంకాద్వీపమునకుఁ బోవలెనని మనస్సులో సంకల్పించుకొనఁగానే క్షణకాలములో నేనాలంకను జేరితిని ఈ ప్రయాణకథ మొదలగు వానినిగూర్చి ముకు ముందు తెలిపెదను. నేను బయలుదేఱిన దినముతో రంఢీ దేశమునందు మూఁడు సంవత్సరముల రెండుమాసముల పందొమ్మిది దినములుంటిని.

సత్యరాజా పూర్వదేశ యాత్రలు

ద్వితీయ భాగము

లంకాద్వీపము

మొదటి ప్రకరణము

ఆఁడుమళయాళములో నాకు సిద్ధుఁ డనుగ్రహించిన పసరుయొక్క మహిమచేత నడవవలసిన ప్రయాసముతేక మనోవేగమున గగనమార్గమునఁ బోయి క్షణకాలములో నేను లంకాద్వీపమున వాలితినని చెప్పియున్నానుగదా! హనుమద్దేవుని తరువాత నీ కలికాలములో మన పెద్దలెవ్వరును పురాణములలోఁదక్క దర్శింప నోచుకోని లంకాద్వీపమును వాయుపథముఁ బోయి చేరఁ గలుగుటకు మన భరత ఖండ వాసులలోనెల్లన్ నే ప్రథముఁడ నగుటచేత, ఇంతటి ఘనకార్యమును నిర్వహించిన యాయుత్తమోత్తమదినమును మహాపుణ్యదినముగా భావించి యేటేట మీ యుత్సవముచేసికోక మానరన్న దృఢవిశ్వాసమునుబట్టి నేనక్కడ నడుగిడిన దినమును మీకు సరిగా త్రుటిలవలతో చెప్పుచున్నాను. సావధాన చిత్తులరై గ్రహింపుఁడు నే నా దేశములో కుడికాలు మోపినపుణ్యకాలము హూణశకము ౧౮౮౩ వ సంవత్సరము మార్చినెల ౨౩ వ తేదీ మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటల రెండుమినిట్ల నాలుగుసెకనుల ముప్పాతికమీఁద మూఁడువీసములకాలము నేనా దేశమునందు వాలెడునప్పుడు సహితము మన దేశమందలి కాలజ్ఞులు తప్పుపట్టుట కవకాశములేకుండ త్రోవలోనే యెడమకాలు ముడుచుకొని కుడికాలొక్కటియే భూమి మీఁదఁ బెట్టినాను. హూణపంచాంగములు లేని యా దేశములో సంవత్సరమును మాసమును తిథియు సరిగానెట్లు తెలిసికోఁ గలిగితివని సూక్ష్మబుద్ధి లేనివారు కొంద రడుగవచ్చును. 1 ఆఁడుమళయాళ దేశములో మూఁడు సంవత్సరములు రెండుమాసముల పందొమ్మిది

---

1. జొనాథన్‌స్విఫ్ట్ విరచితమైన గలివర్స్ ట్రావెల్స్ మూలంలో బ్రాబ్డింగ్‌నాగ్ అనే దేశం అతికాయుల దేశం. లంక రాక్షసుల రాజ్యం కాబట్టి అక్కడి జనులు అతికాయులు, మహాకాయులుగా ఉండవచ్చు అని వీరేశలింగం యీ భాగానికి లంకాద్వీపం అని పేరుపెట్టినట్లు ఊహించవచ్చు.

1. జ్యోతిశ్శాస్త్రములోని జాతకభాగముయొక్కయు ముహూర్తభాగము యొక్కయు నవిశ్వసనీయతను పరోక్షముగా దెలుపుటకయి లంకాయాత్ర యను భాగమును జేసి ప్రకటించితిని...." స్వీ. చ ; రెం. భా ; పుట 145-(1984)

దినము లుండుటచేత దానినిబట్టి లెక్కవేసి చూడఁగా. నేనక్కడ ప్రవేశించిన దినము సరిగా నేనిప్పుడు చెప్పినదే యయినట్లు తేలినది. అంతేకాక లంకానగరము నందు జ్యోతిశ్శాస్త్ర విద్వాంసు లనేకులున్నందున వారి నాశ్రయించి తరువాత కొంతకాలమునకు వారిచేత చేయించిన లెక్కను బట్టికూడ రెండుమూడుదినము లెక్కువ తక్కువగా నేను జెప్పిన తిథి సరియైనట్టు సిద్ధాంతమయినది. ఆ రెండు మూడు దినముల వ్యత్యాసమును లంకాద్వీపమునకును మన దేశమునకును గల కాలవ్యత్యాసమువలనను జ్యోతిశ్శాస్త్ర సిద్ధాంత భేదముల వలనను వచ్చినదగుటచేత మీరా యల్పభేదమును పాటింపక కర్మానుష్ఠానమునకు నేను చెప్పిన దినమే సిద్ధాంతము చేసికొనుఁడు. శాలివాహన శకాది హిందూశకములన్నింటిని విడిచిపెట్టి హూణశకప్రకారముగా సంవత్సర పరిగణనమేల చేసితివని కొందఱు బుద్ధిమంతులు శంక చేయవచ్చును. దానికిని సమాధానము వినుఁడు. ఇప్పుడు మన భరతఖండము నందంతటను వ్యాపించియున్న యింగ్లీషుపాఠశాలల మహత్త్వమువలన ముఖ్య పట్టణములయందెల్లవారును తెలుఁగు సంవత్సరములును తెలుఁగు తిథులును మఱచి యున్నారనియు, ఇప్పు డించుమించుగా కలి నిషిద్ధముగా నంగీకరింపఁబడు చున్న సంధ్యావందనమును జేయుఛాందసు లక్కడక్కడఁ గొందఱున్నను వారు సహితము "అస్మిన్వర్తమాన వ్యావహారిక హూణమానేన ౧౮౭౩ సంవత్సరే, మార్చిమాసే ౨౩ తిథౌ" అని సంధ్యావందనములో నింగ్లీషుతిథులనే వాడుచున్నా రనియు, నేనక్కడి జ్యోతిష్కులవలననే యెఱిఁగినవాఁడ నగుటచేత మీకు సుబోధకమగుటకయి యింగ్లీషు తిథులను వాడితినేకాని నాకుతెలియకకాదు. ఈ కలి కాలమునందు సహితము జ్యోతిషమిట్లు ప్రత్యక్ష నిదర్శనముగా నున్నదికదా! లంకాద్వీపమునందు జ్యోతిశ్శాస్త్రమే ప్రబలియుండని పక్షమున ద్వీపాంతరమునం దేకాకినయియున్న నేను దూరదేశమునందలి మీస్థితిగతుల నెఱుఁగక తిథి మాన సంవత్సరాదులను మీకు దురవగాహమగునట్లు బార్హస్పత్యమాన ప్రకారముగా తెలిపియుందును. నాకింతటి దివ్యజ్ఞానము ప్రసాదించిన యోజ్యోతిశ్శాస్త్రరాజమా! నీకు పదివేల నమస్కారములు. పశ్చిమ ఖండమునుండి హూణులుతెచ్చి విడుచుట చేత నిప్పుడు భరతఖండమునందెల్ల యెడలను పిశాచములవలె సంచరించుచున్న ప్రకృతిశాస్త్రములకు భయపడక నీవ మా దేశము నెప్పుడును విడువక మావారి హృదయపీఠముల నధిష్ఠించి రాజ్యము చేయుచుండుము. సంధ్యావందన విసర్జన కథనముచేత శాస్త్రోల్లంఘనము చేసినట్లు పామరులు భావింతురన్న భీతిచేత జ్యోతి శ్శాస్త్రమునుబట్టి నేనెఱిఁగిన ఈ సత్యమును మనవారు కొందఱు పయికొప్పుకోక పోయినను, మనస్సులలో నయిన సత్యమును గ్రహించి జ్యోతిషమును మునుపటి కంటెనెక్కువగా గౌరవింతురని నమ్ముచున్నాను.

నేను లంకాద్వీపమును జేరినతరువాత నెటుపోదునాయని యాలోచించుచు క్షణకాలమొక మఱ్ఱిచెట్టు నీడను గూర్చున్నాను. మఱ్ఱిచెట్టని చెప్పఁగానే యది మన

దేశపుమఱ్ఱిచెట్టు వంటిదే యని మీరనుకో వచ్చును. కాని యది యాకారమునందు
మన మఱ్ఱిచెట్లనే పోలినను పరిమాణమునందు మాత్రము శతగుణము అధికమైనదిగా
నున్నది దాని యాకులు మనదేశమునందలి తామరాకు లంతలేసి యున్నవి ;
దానిపండ్లు పెద్దతాటికాయలంతలేసి యున్నవి; చిన్నయూడలు నా కౌఁగిటి కడఁగినవి
కావు ; కొమ్మలారంభమైన మ్రానిప్రకాండముయొక్క యెత్తినూఱుఅడుగుల కంటె
హెచ్చుగానున్నది ; మ్రానియొక్క కైవారము సరిగా కొలవలేదుగాని నూఱడు
గులకంటె నెక్కువగానే యున్నట్టు తోఁచినది ; కొమ్మలు రెండుమూఁడు యోజ
నములదూరము వ్యాపించియున్నవి. చెట్టెంత యెత్తుండునోయని యాకాశమువంకఁ
జూచితినిగాని నాదృష్టి వ్యాపించినంతవఱకుఁ కొనకనఁబడలేదు. పయివంకఁ జూచు
చుండఁగానొకకాకి కొమ్మలలోఁ గూరుచుండి కావుమని కూసినది. ఉరుమువలెనున్న
దానికూత వినఁబడఁగానే నా గుండెలు పగిలిపోయినవి ; దాని రూపమును జూచి
నను నా భయము తక్కువకాలేదు అది రూపమునందు గేదెదూడంత యున్నది.
దానినిజూచి యేపక్షినన్నెగనెత్తుకొని పోవునోయని భయపడి ప్రాణరక్షణార్థమయి
యొక యూడచాటునకుఁ బోయితిని ఆవంక చూడఁగానే యూడమీఁదఁ బ్రాఁకుచు
రెండు కండచీమలు నా కంటఁబడినవి అవి మనదేశమునందలి యెలుకలంతలేసి
యున్నవి అవి కుట్టినపక్షమున యేనుఁగువంటి దృఢకాయుఁడు సహితము నిమిష
ములో పీనుఁగగుటకు సందేహముండదు. శివు నాజ్ఞ లేనిది చీమకుట్టదన్న లోకోక్తి
యథార్థముగా నేను సమీపమునకుఁ బోయినను నన్నొక చీమయు కుటలేదు.
అయినను వానిదర్శనమువలన నైనభీతిచేతనే నా దేహమంతయు గాలిలోపెట్టిన
దీపమువలె కంపింప మొదలుపెట్టినది. అప్పటి నా దురవస్థ నేమని చెప్పుకొందు!
దుత్తూరపత్త్రి పసరు కొంచె మక్కడ దొరికిన పక్షమున మరల కాలికి రాచుకొని
శీఘ్రముగా స్వదేశముచేరి ప్రాణరక్షణము చేసికోవలెనన్న బుద్ధి పుట్టినది. నే నే
వైపునఁజూడ్కినిగిడ్చినను దుత్తూరపత్త్రి యొక్కమొక్కయినను చుట్టుపట్లనెక్కడను
చూపుమేర దూరములో నా దృష్టికి గోచరముగాలేదు. అప్పుడు మనపూర్వులు
మహాబుద్ధిమంతులయి దూరదేశయాత్రలు నిషేధించిన దూరదృష్టియొక్క మహిమ
నా మనస్సునకు బోధపడి వారి సర్వజ్ఞత స్పష్టపడినది. ఆహా ! మనపూర్వులను
బోలిన ధీమంతు లిప్పుడున్న వారిలోను ముందు పుట్టఁబోవు వారిలోను కూడ
నుండరు. అప్పుడు మన పెద్దలబుద్ధిని మెచ్చుకొనుచు వారియందు పూజ్యతాబుద్ధి
కలవాఁడనయి నా భాగ్యమింతేయని యెంచుకొని పెద్దలు నిషేధించిన ద్వీపాంతర
యానమునకు పూనినపాపఫల మనుభవింపక తీఱదని నిశ్చయము చేసికొని, వడవడ
వడఁకుచు ప్రాణములమీఁది యాశ వదలుకొని ఈశ్వరనామస్మరణము చేసికొనుచు
చెట్టుక్రింద నిలువఁబడియుంటిని. ఇట్లుండఁగా గాలిచేత మఱ్ఱిపండొకటి నా కాలిసమీప
మున రాలి కుండపగిలినట్లు బళ్ళునపగిలినది. ఈశ్వరకటాక్షముచేత పండు కొంచెము

దూరముగా పడినదికాని నా, నె తిమీఁదనే పడిన పక్షమున తల రెండు వ్రక్కలయి మీకివృత్తాంతమును చెప్పువారులేక నేనీపాటికి స్వర్గలోకమున వ్రాఁతకొపునయి యుండియుందును ఈ నాయాపదల కన్నిటికిని హూణులు చేసిన భూగోళశాస్త్రము మూలము. వారిశాస్త్రములను నేనిని నమ్మనివాఁడనయినను వారు దేశములను తిరిగి చూచివచ్చి సత్యము వ్రాసినారన్న విశ్వాసముచేత లంక యనఁగా నాకుచెప్పినట్లు సింహళద్వీపమనియు, అక్కడ మనవంటి మనుష్యులే యున్నారనియు, వారు వ్రాసిన వ్రాఁతలు నమ్మి భ్రమపడి మోసపోయి యీ యాపదలను తెచ్చుకొన్నాను. కాని సత్యమునకు లంకయనఁగా సింహళద్వీపముకాదనుండీ. అదివేఱు ; ఇదివేఱు. ఈరెంటికినిగల భేదమునుగూర్చి మీకుముందు ప్రకరణమునందుఁదెలిపెదను మహారణ్యమధ్యమున నేనిట్లుభయభ్రాంతుఁడనయి యున్నసమయములో గోరుచుట్టుమీఁద రోకటిపోటు పడ్డట్లు మఱియొక విత్తుకూడ సంప్రాప్తమైనది. దిగ్భ్రమనొంది నేను దిక్కులు చూచుచుండగా నిరువదిముప్పది యడుగుల యెత్తుగల నల్లని దిగంబర పురుషవిగ్రహ మొకటి నావంక నడిచి రా నారంభించెను ఆ ఘోర రూపము నాకంటఁబడఁగానే పురాణములలో వర్ణింపబడిన రాక్షసుల రూపాదులును కథలును స్మరణకువచ్చి యది తప్పక రాక్షసదేశమని ఆ క్రూర రాక్షసుని నాఁటి సాయంకాల భోజనమునకు నేనే ప్రథమకబళము నగుదుననియు తోఁచి నా మనస్సులో నానావిధములైన యూహ లుత్పన్నములు కానారంభించినవి. నేను కన్నులెత్తియా వికృతవిగ్రహమువంకఁజూచు నప్పటికి ముందుగా పెద్దగోడుగంతయున్న యాభీకరముఖమునందు నిప్పుబంతులవలెనున్న వెలగపండంతలేసి మిడిగ్రుడ్లు రెండు నిప్పులుగ్రక్కుచుఁ గానఁబడినవి ; అటుతరువాత మొసలినోరంత నోటిలో పులిగోళ్లను మించియున్న తెల్లని వ్రేలెడేసి మునిపండ్లు భయంకరముగా గానఁబడి నా దృష్టిని మిఱుమిట్లు కొల్పినవి అంతట నేనా ఘోరాకారమును జూడలేక కన్నులు మూసికొన్నాను. కాటుక కొండవలె నడిచివచ్చుచున్న యావిగ్రహము సమీపింపఁగానే నా దేహము నిలువునచెమర్చి కంపమెత్తినది ; నాలుక తడఁబడి నోట మాట రాకపోయినది ; భయపడి ప్రాణములెక్కడకు లేచిపోయినవోకాని దేహస్మృతి సహితము తప్పిపోయినది. ఆ క్షణముననే నేను మూర్ఛలోమునిఁగి శవమువలెనయి మొదలునఱికిన వృక్షమువలె క్రిందపడిపోయినాను. అటుపిమ్మట నక్కడ నేమిజరగినదో నాకు తెలియదు.

నా ప్రాణము లెంతసేపటికి మరల వచ్చి నా బొందిలో చేరుకొన్నవో నేను నిశ్చయముగా చెప్పలేనుగాని యవి చేరిన పిమ్మట నేను కన్నులువిచ్చి చూచు నప్పటికి నేను మునుపున్నచోట లేక భూమి కిరువదియడుగుల యెత్తున చెట్టుక్రింద నాకగపడిన రాక్షసునియొక్క యొకయఱచేతిలో నున్నాను. వానియొక్క రెండవ చేతివ్రేళ్ళు రెండు నా నడుమును చుట్టుకొనియున్నవి. నా తొడలకంటెను నెక్కువ

లావుగా నున్న యా వ్రేళ్ళనడుమ నడకొత్తులోని పోకలాగున నిఱుకుకొని బాధపడుచు పయివంకఁ జూచునప్పటికి వానిముఖమప్పుడు సమీపమున నాకు మఱింత స్పష్టముగాఁ గానఁబడినది. తెఱచియున్న వాని నోరు పర్వతగుహవలె నున్నది; నాలుక గుహలోనుండి పయికివెడలుచున్న కొండచిలువవలెనున్నది; దంతము లా కొండ చిలువను పట్టుకొనుటకయి చాలుపుగావచ్చి ముక్కులుచాచి క్రిందను మీఁదను గుహాముఖమున నిలుచున్న గరుడపక్షులవలె నున్నవి. ఆ స్థితి చూచి నప్పు డా రాక్షసుఁడు గుటుక్కున మ్రింగుటకయి నోర వేసికొనఁ బోవు చున్నాఁడని భావించి, ఆ క్రూరకృత్యమును చూడలేక మొగము వెనుక ప్రక్కకు త్రిప్పుకొన్నాను అట్లు మొగము త్రిప్పు కొనఁగానే ముల్లుపుచ్చి కొఱ్ఱడచినట్లు తొంటికంటెను ఘోరతరమైన వికృతరూప మొకటి నా కన్నులను వెఱపుగొలుపుచు నా వెనుకతట్టున నిలువఁబడియున్నది ఈ క్రొత్తవిగ్రహము నా కంటఁబడఁగానే నన్ను చేతిలోఁబెట్టుకొనియున్న యా రాక్షసవిగ్రహము దానిముందు కేవల శిశుప్రాయమయినది. మొదటి రాక్షసవిగ్రహ మీ నూతన రాక్షసవిగ్రహము మొలవద్దకయినను రాలేదు. మొదటి విగ్రహముకంటె మూఁడంతలున్న యీ విగ్రహ మెంతపెద్దదిగా నుండునో దీనిని చదివెడివారే యూహించుకోవచ్చును. సమస్తావ యవములును మొదటివిగ్రహమునకున్న దానికంటె మూఁడేసిరెట్లున్నవి. ఆ విగ్ర హముయొక్క మొగము చూడవలెనని నేను తలయెత్తితినిగాని దేవాలయములోని గాలిగోపురముయొక్క శిఖరమువలె నున్న యాతనిశిరస్సు తిన్నగా కంటికి కనఁబడి నదిగాదు. అడవిపందియొక్క వెన్నుమీఁది నిడుదవెండ్రుకలవలె నున్న యాతని కడుపుమీఁద నూగారు నడుమ నా దృష్టి కడ్డమువచ్చి బెదరింపఁగా క్షణకాలము తొలఁగిపోయిన భయదేవత మరలవచ్చి నా హృదయములోఁ బ్రవేశించి నా కన్ను లను మూఁతవేసినది; అంగముల నల్లలనాడించినది; మొగమును వెలవెలఁబాఱించి నది; ప్రాణములను బాఱఁదోలి శరీరమునంతను మరల వివశముచేసినది. ఇట్లు కొంతసేపు మరల మూర్ఛపోయి రెండవసారి తెలివి తెచ్చుకొని కన్నులు విచ్చి చూచునప్పటికి నేను మొదట ననుకొన్నట్లుగా పయికి పిన్న రాక్షసుని నోటిలోనికిఁ బోక క్రిందికి భూమిమీఁదికి వచ్చియున్నాను. అప్పుడు భూమిమీఁదనున్న నన్నా యిరువురు రాక్షసులును మోకాళ్ళమీఁద గూరుచుండి వంగి నా యవయవములను శోధించి చూచుచున్నారు. ఆ సమయమునందు నేను కదలి భూమిమీఁద నడువ నారంభింపఁగా వారు సంతోషించి తమలో తామేమో చెప్పుకొని నన్ను మరల చేతులతోఁబట్టి మనదేశమునందు పిల్లలు పక్షిపిల్లలను బట్టలలోఁ బెట్టుకొని తీసికొని పోవునట్లు నన్ను తమ బట్టలలోఁ బెట్టుకొని మఱియొక యింటికిఁ గొనిపోయి వాకిట బల్లమీదఁ గూరుచుండి చదువుకొనుచున్న మఱియొక రాక్షసుని జూచి నమస్కరించి యాతనితో నేమేమోచెప్పి మెల్లగా నన్నాతని బల్లమీఁదఁ బెట్టిరి.

ఆతఁడును నన్ను మొటమొదట తన చేతిలోనున్న పుస్తకముతో మెల్లగా కదల్చి చూచి, కొంతసేపు నా మొగమువంకను చేతులవంకను వంగిచూచి యాశ్చర్యపడి, పురుగును కఱచిపోవునేమోయని భయపడి మనము నేర్పుతో పట్టుకొనునట్లు మెల్లగా తనచేయి నా వెనుకకుపోనిచ్చి సాహసించి చటుక్కున బొటనవ్రేళ్ళతో నా నడుము పట్టుకొని పయికెత్తి, పెల్లవెలికిలఁబట్టి మొగముచేరువను బెట్టుకొని కొంతసేపు నన్ను నిదానించిచూచి చిఱునవ్వునవ్వి, నన్ను మెల్లగా మరల బల్ల మీఁదఁ బెట్టెను కఱతునో కుట్టుదునోయన్న భయముచేత నన్నతఁడు గట్టిగా పట్టుకొన్నందున వ్రేళ్ళయొత్తుడుచేత నా నడుము నలిగి తరువాత మూఁడు దినముల వఱకును నా నడుమునొప్పి పోయినదికాదు.

నన్ను. మొటమొదట మఱ్ఱిచెట్టుక్రింద చూచినవాఁడు నాలుగేండ్ల ప్రాయము గల బాలుఁడు బాలుఁడైన హేతువుచేతనే యీ పిల్లవాఁడు దిగంబరుఁడుగా నున్నాఁడుగాని యీ లంకలోని కాఁపులందఱును దెసమొలవారు కారు అక్కడ పెద్దవాండ్రందఱును మనవలెనే తమకు తగిన వస్త్రములను ధరించుకొందురు. ఆ బాలుఁ డాడుకొనుటకయి యూరివెలుపలనున్న మఱ్ఱిచెట్టువద్దకువచ్చి నన్నుచూచి మూర్ఛపోయి యున్నప్పుడు పసివాఁడగుటచేత నన్ను నిర్భయముగా పిల్లికూనవలె తన యింటికిఁ బట్టుకొనిపోయి నేను మూర్ఛతేఱినప్పటికి నన్ను తన తండ్రికి చూపుచుండెను. అతఁడును నన్నాశ్చర్యపడిచూచి మనుష్యరూపమున నంతచిన్న జంతువున్నవార్త యెప్పుడును విననందున, ఇటువంటి యద్భుతవస్తువును గొనిపోయి తన యజమానునికి కానుకిచ్చుట యుక్తమని భావించి తత్క్షణమే కొనిపోయి యాతనికి సమర్పించెను. అతఁడును నా రూపమును జూచి వింతపడి, అంతచిన్నదిగా నున్నను మనుష్యరూపమగుటకు సందేహములేదని నిశ్చయించి అయినను లంకాద్వీపము జ్యోతిష భూమియగుట చేత జ్యోతిష్కుల నడిగి మఱి సిద్ధాంతముచేయుట మంచిదని యెంచి, జ్యోస్యుల నిమిత్తము సేవకులను బంపెను. ముహూర్త గ్రంథములను జాతక గ్రంథములను, సాముద్రిక గ్రంథములను చేతఁ బట్టుకొని కొంచెము సేపటికి నలుగురు సిద్ధాంతు లక్కడకు వచ్చిరి. అప్పు డతఁడు నన్నా కాలజ్ఞులకు చూపఁగా వారు నేనే జాతి జంతువునో నిర్ధారణము చేయుటకై గ్రహగతులను విచారించియు శ్వాసలు పరీక్షించియు శకునములను జూచియు గణనచేయుట కారంభించిరి. ఆ జ్యోతిష్కులలో నిద్దఱు మంచి పురాణవేత్తలు. మనదేశమునందువలెనే యీ దేశమునందును పురాణములున్నవి. వారిలో నొక పురాణవేత్త కొంచెముసే పాలోచించి యొకచోట కలియుగములో నేల ములగ చెట్లకు నిచ్చెనలువేయునంతటి హ్రస్వాంగులు పుట్టుదురని[1] చెప్పియున్నందున

1. బ్రహ్మంగారి కాలజ్ఞానతత్త్వాలలో ఇటువంటి విషయం నమోదై ఉన్నట్లు తత్త్వాలు పాడేవాళ్ళు చెపుతారు.

నట్టివారికో నేను ప్రథముఁడనని చెప్పెను. ఇంకొక పురాణవేత్త తన వ్రేలితో నన్ను కొలిచి వాలఖిల్యులు అని యొగనెగ మహర్షు లంగుష్ఠమాత్రశరీరు లుండిరని పురాణములలోఁ జెప్పియున్నందున నేను వాలఖిల్యుల సంతతివాఁడ నని చెప్పెను.[2] ఇట్లు పురాణమార్గమున మాత్రమేకాక తరువాత నలుగురు సిద్ధాంతులును జ్యోతిషమార్గమున కూడ నాలోచించి నేను మనుష్యుఁడనని యేకవాక్యముగాఁ బలికిరి. క్రొత్తగాఁ బోయినవానికి నీకు వారి సిద్ధాంతము లన్నియు నెట్లు తెలిసెనవని కొందఱు ప్రశ్న వేయవచ్చును. నా కప్పుడా సంగతులేవియు తెలియనేలేదు. తరువాత, గొంతికాలము వారిదేశములోనుండి నేను వారిభాష నేర్చుకొన్న తరువాత నాకీ సంగతు లన్నియు వారు చెప్పఁగా బోధపడినవి. వారిభాష కొన్ని దేశ్య పదములతోఁ గలిసియున్నను విశేషభాగము సంస్కృత పదములతో నిండి యున్నది. అందుచేత మన భరతఖండ నివాసులకు వారిభాష నేర్చుకొనుట మిక్కిలి సులభము. నేను వారిభాష నేర్చుకొన్న క్రమము చెప్పఁబూనుకొన్నచో మీకింపుగా నుండకపోవచ్చునని యెంచి మీకావివరములు చెప్పక నేను మూఁడు మాసములలో వారిభాష నొకవిధముగా మాటాడుటకు నేర్చుకొన్నానని మాత్రము విన్నవించు చున్నాను. ఇట్టి స్వల్పాంశములనుగూర్చి కూడ వివరములు వినవలెనని వేడుక పడువారు కొందఱున్న పక్షమున, వారు శ్రద్ధాళువులయి నా యొద్దకు వత్తురేని నేను మర్మము విడిచి వారికి సమస్తమును తనివిదీఱ వినిపించెదను.

2. మహాభారతంలోని ఆదిపర్వంలో సౌపర్ణోపాఖ్యానంలో వాలఖిల్యులు రోహిణమనే వృక్షాన్ని ఆశ్రయించుకొని తపస్సు చేస్తున్నట్లుగా వర్ణించబడింది.

రెండవ ప్రకరణము

మొదటి ప్రకరణములో నేను జెప్పిన సత్యములను విన్నవారు నా సత్య సంధతనుగూర్చి సంశయపడకపోయినను మనుష్యాశనుల దేశమునకుఁబోయి వారిచేత భక్షింపఁబడక యొక్క మనుష్యుఁడెట్లు మనకీ కథలను జెప్పుటకు జీవింపఁ గలిగెనోయని యాశ్చర్యపడకపోరు. నేను రాక్షసులచే భక్షింపఁబడక పోవుటకుఁ గారణము లనేకములు కలవు. అందు ప్రధానమయినది నే నాఁడుమళయాళములో నేర్చుకొన్న మంత్రమహిమ. రెండవది యీ కాలమునందు రాక్షసులు మనుష్య భక్షణమును మానుకొనుట "వ్యాఘ్రము లెప్పుడయిన మాంసాశనము మాని వేయునా ? స్వభావముచేత మర్త్యాశనులయిన దనుజులు మనుజ భోజనము త్యజించుట యెట్లు సంభవించును? ఈవార్త నమ్మదగి యుండలేదు "అని మన కర్మిష్ఠు లయిన శ్రోత్రియు లొకవేళ నా మాటలు పూర్వపక్షముచేయఁ జూడవచ్చును. అయినను సత్యమెప్పుడును సత్యమే యగును. సూర్యచంద్రాదుల గతులు తప్పినను తప్పవచ్చును. గాని నా నోటినుండి మాత్ర మసత్య మెప్పుడును రాదు. నేను సూర్యుఁడు పశ్చిమమున నుదయించి దక్షిణమున నస్తమించుచున్నను నా మాట సత్యముకావలసినదే. నా యధార్థమును పరీక్షించుటకయి మీలో నెవ్వరయిన నీ దేశమున కొక్కసారి నావెంట వచ్చినపక్షమున మీకు నా సత్యవాక్య ధురీణత బట్టబయ లగును. దానవులు మానవాశనతను మానుటకును కారణములేకపోలేదు. దానికిని రెండు కారణములున్నవి. అందొకటి మనుష్యులు క్రమక్రమముగా హ్రస్వశరీరు లగుచు వచ్చుటచేత నెందఱిని భక్షించినను నొక్క ముద్దకయినను చాలకపోవుట. రెండవది విభీషణుఁడు లంకాధిపత్యమువహించి రాక్షసరాజయిన తరువాత శ్రీరాముల వారి మీఁదఁగల భక్తిచేత నిఁకముందు రాక్షసులెవ్వరును మనుష్యభక్షణము చేయఁ గూడదని శాసనముచేయుట. ఇప్పటికిని లంకారాజ్యమును విభీషణుఁడే యేలుచుండుటచేత రాజశాసనమునుబట్టి రాక్షసులు మనుష్యాశనత్వమును విడిచిపెట్టి కామరూపులై నను మనుష్యసంచారముగల దేశములకు బోవుట బొత్తిగా మానుకొన్నారు. నామాటయొక్క సత్యమును సిద్ధాంతపఱుచుటకయి మన దేశమునకిప్పుడు రాక్షసులు రాకుండుటయే ప్రత్యక్షనిదర్శనముకదా? విభీషణుఁ డిప్పుడు లంకారాజ్యము చేయుచున్నాఁడన్నమాట విన్నప్పుడు "త్రేతాయుగమునందు రాముని పరిజనుఁడైన

భీషణుని కాలమెక్కడ? ఈ కలికాలమెక్కడ? అతఁడిప్పుడు లంకనేలుచుండుట యెక్కడ?" అని తెలియనివారు సందేహపడుదురేమో? తెలియనివారు తమ మనస్సులలో నేమనుకొన్నను తెలిసినవారు మాత్రము విభీషణుఁడు చిరకాల జీవులలో నగ్రగణ్యుఁడని పురాణములవలన నెఱిఁగియుండుటచేత నేచి చూచివచ్చి చెప్పిన యీ సంగతిని గూర్చి యణు మాత్రమును సందేహపడరు. ఈ విభీషణుఁడు రాజయియున్న హేతువును బట్టియే లంకాద్వీపము సింహళముకాదని వెనుకటి ప్రకరణమునందు వాగ్దానము చేసియున్న ప్రకారముగా నే నిప్పుడు సిద్ధాంతము చేయఁబోవుచున్నాను. పట్టాభిషేక కాలమందు శ్రీరాములవారే యా చంద్రతారార్కముగా లంక నేలుమని విభీషణునితో నానతిచ్చినందున, ఇప్పుడింగ్లీషువా రేలుచున్నసింహళద్వీపమెప్పుడును లంకాద్వీపము కాఁజాలదు. అంతేకాక యీ రెండు ద్వీపములకును గల వైశాల్యాది భేదములనుగూడ విచారింపుఁడు శ్రీమద్రామాయణములో వాల్మీకులవారు కిష్కింధాకాండములో

"కో వీరో యోజనశతం లంఘయేచ్ఛ ప్లవంగమః"

అని యేవానరవీరుఁడు లంకకు నూఱుయోజనముల సముద్రమును దాటునని యంగదుఁ డడిగినట్లు చెప్పియున్నారు శ్రీ వాల్మీకులవారే యుద్ధకాండమునందు

శ్లో. "దశయోజన విస్తీర్ణం శతయోజనమాయతం.
దదృశుర్దేవగంధర్వా నలసేతుం సుదుష్కరం"

అని నలుఁడు నూఱుయోజనముల పొడుగును పది యోజనముల వెడల్పు గల సేతువును కట్టినట్లు సెలవిచ్చియున్నారు సింహళమే లంకయైనపక్షమున, రామేశ్వరమునకును లంకకును మధ్యనున్న సముద్రము నూఱుయోజనముల వెడల్పు గలదయియుండవలెనుగదా? నూఱుయోజనములనగా వేయిమైళ్ళమాట యటుండఁగా నూఱుమైళ్ళయినను లేక రామేశ్వరమునకు సింహళద్వీపమునకును మధ్యనున్న సముద్ర మింగ్లీషువారి లెక్కప్రకారమే ఇఱువదిమైళ్ళున్నది. రామేశ్వరమున కిఱువది మైళ్ళదూరములోనుండి మిక్కిలి నిడుపైనచోట ౨౭౦ మైళ్ళును, మిక్కిలి వెడల్పయినచోట ౧౪౦ మైళ్ళును గల చిన్న సింహళద్వీప మెన్నఁడయిన లంకాదీప్వము కానేర్చునా? సింహళమునకును రామేశ్వరమునకు నడుమనున్న యిసుకతిన్నెలే సేతువయినపక్షమున, పూర్వ మాంజనేయాది వానరవీరులు హిమవత్పర్వతాదులనుండి విఱిచితెచ్చి పడవేసిన పర్వత శిఖరములన్నియు నేమయిపోయినవి? సింహళమే లంకయైన పక్షమున అందు మహాసత్వులయిన రాక్షస పుత్త్రములుండక దుర్బలులైన యఱవవాండ్రును సింగాలీవాండ్రును కాపురమేలయుందురు? కాఁబట్టి యిట్టి హేతువులను చక్కగా పరిశీలించి హూణులు వ్రాసిన గ్రంథములను విశ్వసింపక, సింహళద్వీపము లంకకాదనియు నేనిప్పుడుపోయి చూచినదియే రావణలంక యనియు మీరు దృఢముగా నమ్ముఁడు.

మనమిఁక భూగోళశాస్త్ర ప్రసంగమును కొంచెమునేపు చాలించి ప్రస్తుత కార్యాంశమునకు వత్తము. నాక్రొత్త యజమానుని పేరు మహాకాయుఁడు ఆనామధేయముచేతనే యతఁడు రాజబంధువుఁ డయినట్లు మీ రూహింపవచ్చును అతఁడు నాయందు పుత్రవాత్సల్యము కలవాఁడయి నా యన్నపానాదులను గూర్చి ప్రతి దినమును తానే విచారించుచు, మూషికమార్జాలాది జంతువులవలన నా కేవిధమయిన యపాయమును గలుగకుండ రక్షించుచుండుటకయి యెనిమిదేండ్ల ప్రాయముగల తన పుత్రికకు నన్నొప్పగించెను మూషికమార్జాలాదుల వలన మనుష్యునకు భయమేమని మీ రనుకొనఁగూడదు. అక్కడి యెలుకలు మనదేశపు కుక్కలంతలేసి యుండును. ఇఁక పిల్లులన్ననో మన గోవులకంటె కొంచెము పెద్దవి కాఁబట్టి యిట్టి పెద్ద జంతువులవలన నా వంటి యల్పశరీరి కపాయము సంభవించుట యేమి యాశ్చర్యము? నే నక్కడకుపోయిన మూఁడవనాఁడే నాకొక్క గొప్ప గండము తప్పిపోయినది మీరాకథవిన్నచో నాసమయోచిత బుద్ధికిని నిరుపమాన ధైర్యసాహసములకును మహాశ్చర్యనిమగ్న మానసులు కాకమానరు నేనిప్పుడు పేర్కొన్న చిన్నదాని వేడుకకొఱకయి యింటివారు రెండు కంచిమేఁకలను పెంచినారు అందొకటి వారముదినముల క్రిందట రెండు పిల్లలను పెట్టినది వానినొకటి తల్లిపాలుత్రాగి యాటలకయి చెంగుచెంగున గంతులువేయుచు నేను నిలుచున్న వైపునకు పరుగెత్తుకొని రామొదలుపెట్టెను. అటువంటి మహాజంతువు మృత్యుదేవతవలె నా మీఁదికి పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నప్పుడు బ్రాహ్మణుఁడ నయ్యును నే నణుమాత్రమును జంకక వెనుకంజవేయక, వ్యాఘ్రములు మొదలయిన క్రూరజంతువులు సహితము ప్రతిఘటించి నిలువఁబడిన వారిమీఁదికి వచ్చుటకు భయపడునని వేటకాండ్రవలన మనదేశమునందు విన్న మాటనుబట్టి వీరభటునివలె ధైర్యముతో దానికెదురుగా నిలువఁబడితిని. అయినను మనదేశపు పులులకంటెను నధికసాహసము గలదయి యా మేకపిల్ల నా శూరగుణమును ప్రత్యక్షముగాఁ జూచియు వెఱచి వెనుకదీయక తల వంచుకొని నా మీఁది కొక్క దుముకు దుమికెను నే నప్పుడు సమయోచిత బుద్ధిగలవాఁడనయి ప్రక్కకు తొలఁగి తప్పించుకొని యమపాశములవంటి నా బాహుపాశములను దాని మెడకు తగిలించియుండని పక్షమున, వజ్రాయుధములవంటి దాని ముందటికాళ్ళ గిట్టలు రెండును నా ఱొమ్ము మీఁదఁబడి ప్రాణాపాయము చేయలేకపోయినను బలమయిన గాయమునైనఁ జేసియుండును అది మెడపట్టు వదల్చుకొనవలెనని పెనఁగులాడఁగా, పట్టువదలిన పక్షమున నన్నది కాళ్ళక్రింద నలగద్రొక్కునని నేను భల్లూకపుఁబట్టుపట్టి వదలకపోఁగా, అంతట మా యిరువురకును భారత యోధులకువలె ఘోరమయిన ద్వంద్వయుద్ధ మారంభమయినది. బాహాబాహిని దంతాదంతిని నఖానఖిని నేనుజేసిన యీ మహా యుద్ధములో నే నక్షత శరీరుఁడనయి నా శత్రువును రెండుమూఁడుచోట్ల గాయపఱచి విజయోన్ముఖుఁడనయి యుండఁగా, ఆ

మేఁకపిల్ల ప్రాణరక్షణార్థమయి కడపటి ప్రయత్నముచేసి పర్వతగుహలు మాఱుమ్రోయునట్లు మాపులి యొక్క సింహనాదముచేసి తన బలమంతయు జూపి నన్ను తీరపాము మొట్టి కీడ్చెను. నాబలశౌర్యము లేమిని చెప్పను; అంతచేసినను నా పట్టు నేను విడువలేదు. అది రాక్షసభూమి యగుటచేత దేవతలు రావెఱచిరిగాని ఆ రణరంగమే మన పుణ్యభూమియైన పక్షమున నా శౌర్య వీర్య ధైర్యములకు నామీఁద తప్పక దివినుండి సురలు విరులవాన కురిసియుందురు. నా శౌర్యకీర్తనలను విద్యాధరకాంతలు దిగంతములయందు తమ నూతన గీతములతో గానముచేసియున్న పక్షమున, బ్రాహ్మణులు రణభీరువులని లోకములో నీవఱకు క్రమముగా వ్యాపించియున్న యపవాద మొక్క నిమిషములో పటాపంచలయి పోయియుండును. అయినను నాకంటెముందు భారతయుద్ధమునందు ద్రోణకృపాశ్వత్థామాది బ్రాహ్మణోత్తములు చూపిన శౌర్యము వలననే యీ యపనింద కొంతవఱకు తొలఁగిపోయినది ఆ సంగతి యటుండనిండు. ఇట్లు యోధానుయోధులమయి మేమిరువురమును తీరపాదు మొదలు చేరునప్పటికి మా కాళ్లు నేలమీఁద నిలువక జారఁగా పట్టువదలి మే ముభయవీరులమును చుట్టచుట్టుకొని క్రొత్తగా సేవకులు నీరు పోయుటచే మహార్ణవమువలె నిండియున్న యా పాములోఁ బడితిమి. దైవికముగా నింతలో లోపలినుండి నా యజమానురాలు కూఁతు రేదో పనిమీఁద మా యుద్ధభూమికి వచ్చి మమ్ముద్దఱను పయికిఁ దీసి విడిపించెను. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన నా కిప్పుడు స్థలగండమొకటియు జలగండ మొకటియు రెండు గండములు తొలఁగిపోయినవి. "మనిషి కాటుకు మందు లేదు." అని మన దేశమునందు పామరు లూరక పలుకుదురుగాని నేను దయాగుణప్రధానులగు బ్రాహ్మణకోటిలోఁ జేరినవాఁడనగుటచేతనో మఱి యే హేతువుచేతనో నాకాటాభాగశిశువున కేవిధమయిన యపాయమును జేయలేదు; పదకు దాని చర్మము నైనను ఛేదించలేదు. భాగశాలక బ్రాహ్మణకుమార సమరోపాఖ్యానంబను నీ పుణ్యకథను భక్తితో జదివినవారును స్థల జల గండములనుండి విముక్తులయి సర్వకార్యములయందును విజయము నొందుదురు. దీనికి సందేహించినవా రధోగతులగుదురు. ఈ ప్రథమ యుద్ధమయినతరువాత నొకనాఁడు నా యీ చతుష్పాద శత్రువు మరల నా మీఁదికి రాఁజూచినదిగాని, నేను ముందుగానే జాగరూకతపడి పూర్వానుభవము వలన ద్వంద్వయుద్ధముమాని దూరమునుండియే శిలాయుద్ధముచేసి దానిని తఱిమివేసి శత్రువిజయము బొందినాను. ఇటువంటి యపాయములు మరల మరల వచ్చుచుండునని భయపడి యా చిన్నది తనతండ్రిగారితోఁ జెప్పి తనబొమ్మరింట నొకమూలను చిలుకపంజరము నొకదానిని బెట్టించి నాకు నిరపాయమయినగది నమర్చుటయేకాక, ఒక గిన్నెలో నీరుపోసి నన్నందుఁ బడవేసి మునిగిపోకుండ తన చేతులతోఁ బట్టుకొని దినమునకు రెండేసిమాఱులు చొప్పున నా కీత నేర్పి కొన్ని దినములలో జలమునకు భయపడవలసిన యావశ్యకము లేకుండఁ జేసెను. ఇట్లు సుఖోపాయములు చేసి నా ప్రాణరక్షణముచేసి పుణ్యాత్మురాలయిన యా బాలికపేరు మందోదరి. ఆ

దేశమునందు నడచిన నాయద్భుతచర్య లిట్టి వనంతములు గలవుగాని, నేనే వాని నన్నిటిని బ్రశంసింపఁ బూనినచో నాత్మస్తుతిగా నుండునని యావణాన మిందు మానివేయుచున్నాను. దివ్యజ్ఞాన మాననీయులయిన మహాత్ము లెవ్వరైనఁ బనిపూని యీ యమానుష చర్యలు నశింపనీక లోకోపకారార్థముగా మహావాయువులో ముద్రితమయియున్న లిపిని జూచి ప్రచురింతురుగాక ![1]

మందోదరియెద్ద నొక నాఁటిప్రాతఃకాలమున నే నొంటిగాఁ గూరుచుండి మనదేశ విశేషములను గూర్చి ముచ్చటించుచుండఁగా లోపలినుండి యొకక్రొత్త పురుషుఁడు వచ్చి నన్ను "సత్యా!" అని పిలిచి పలుకరించెను. సత్యరాజాచార్యులని నా పేరంతయు నుచ్చరించుట కష్టముగా నున్నందున, ఇంటివారు నన్ను సత్యుఁడన్న సంగ్రహనామముతో పిలుచుచుండిరి నా మొగమెన్నఁడును జూడని ఈ క్రొత్త వాఁడు నా పేరెట్లెఱుఁగఁ గలిగెనని నాలో నే నాశ్చర్యపడుచు మాఱుమాట చెప్పక తెల్లపోయి చూచుచుండఁగా, ఆ పురుషుండంతలో తన రూపమును మార్చి నా యజమానుఁడయిన మహాకాయుఁడయి "యిప్పుడయిన నన్నెఱుఁగుదువా?" అని మరల నడిగెను ఇది యేమో యింద్రజాలమయి యుండునని నాయద్భుతమప్పుడు మఱింత యెక్కువకాఁగా నానోటినుండి దొత్తిగానే మాట వచ్చినదికాదు వినోదము కొఱకు కామరూపమును జూపిన నన్నుఁ జూచి యిట్లేల యింత యాశ్చర్య పడుచున్నావని నా యజమానుఁ డడుగఁగా నేనప్పుడు మన పురాణములలోని రాక్షసమాయలును కామరూపములును స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని, పూర్వము మారీచుఁడు మాయలేఁడి యగుటయు వాతాపి మేఁక యగుటయు శూర్పణఖ మనుష్యస్త్రీ యగుటయుఁ దలఁచుకొని మనస్సు సమాధాన పఱుచుకొని, ఇప్పుడు తెలిసినదని గద్గద స్వరముతో నుత్తరము చెప్పితినిగాని నా మాట యాతనికి వినఁబడినది కాదు. ఆ దేశమునందు మా సంభాషణములో నా కొక్క పెద్ద కష్టము వచ్చినది. నే నెంత బిగ్గరగా నఱచినను వారి రాకాసి చెవులకు నా మాటలు గుసగుసలకంటె నెక్కువ స్పష్టముగా వినఁబడకుండెను వారెంత మెల్లగా నేకాంతమాడినను వారి మాటలు నా సూక్ష్మ శ్రవణములకు పిడుగులవలె కర్ణకఠోరములుగా వినబడుచుండెను. అందుచేత నచ్చటి నిరంతర శబ్దములచేత నా చెవులు చెవుడు పడకుండ నేను కర్ణరంధ్రముల గుడ్డలు క్రుక్కుకోవలసి వచ్చినది. వారు నాతో మాటాడ వలసినప్పుడెల్ల నన్ను చేతులతోఁ బయికెత్తి చెవులచెంతఁ బెట్టుకొని గట్టిగా మాటాడుచునుండిరి. దీనినిబట్టి మనుష్యుల మయిన మన కున్న శ్రవణేంద్రియ పటుత్వమును సూక్ష్మశబ్దగ్రహణశక్తియు రాక్షసులకు లేవనుట స్పష్టమే కదా! అయినను మనకంటె వారియొద్ద కామరూపమొకటి విశేషముగా నున్నది. సర్వసముఁడయిన యీశ్వరుఁ డొక్కొక్క సృష్టి యం దొక్కొక్క విశేషమును బెట్టు

---

1. దివ్యజ్ఞాన సమాజంవారు ప్రకటించుకొనే అద్భుత అనాగత జ్ఞానం బూటకమని పంతులుగారు వివేకవర్ధనిలో విమర్శించారు.

చుండును కామరూపులగుటచేత రాక్షసులు తామె రూపమును పొందఁగోరినను సంకల్పమాత్రమునఁ దామా రూపము ననాయాసముగా పొందఁగలుగుదురు. అయినను వారు సూక్ష్మరూపములను ధరింపఁగోరినప్పుడు చీమలవలెను దోమలవలెను కాఁజూతురేగాని నా వంటి సూక్ష్మ మనుష్య రూపమును ధరింపవలెనన్న యూహ యీ వఱకెన్నఁడును వారిలో నెవ్వరికిని కలుగలేదు. అందుచేతనే నా రూపమును జూచుటచేత నా దేశమునం దెల్లవారికిని నత్యాశ్చర్యము కలిగెను.

ఆ దినము నా యజమానుఁడు మనస్సులో మిక్కిలి యుల్లాసముగా నున్నందున నానా విషయములను గూర్చి నాతో సల్లాపించుచు తన పెద్దల ప్రసంగము తెచ్చెను అప్పుడు నేనందుకొని పూర్వ చరిత్రమును తెలిసికొన వలెనన్న యభిలాషతో రామాయణమునందు వర్ణింపఁబడిన రావణుని మంత్రియైన మహాకాయుఁడు మీకేమి కావలెనని యడిగితిని. అతఁడు వయివంకఁజూచి వ్రేళ్ళుమడిచి లెక్కవేసి యాతఁడు తన వంశమునకు మూలపురుషుఁడగుటయు, తానాతనికి పండ్రెండవ పురుషుఁడగుటయు, చెప్పి వెచ్చనూర్చెను. నేనును వ్రేళ్ళుమడచి యుగప్రమాణమును బట్టి రామరావణ యుద్ధము జరిగిన త్రేతాయుగమునుండి లెక్కవేసి, ద్వాపరయుగ ప్రమాణ సౌర సంవత్సరములు ౮౬౪౦౦౦ ల తోను కలియుగమునందిప్పటికి భుక్తమయిన ౪౯౮౨సంవత్సరములను జేర్చి ౮౬౮౯౮౨ మొత్తము తేల్చి, దానిని పండ్రెంటిచేత భాగించి యొక్కొక్క తరమువారి జీవిత కాలము ౭౨౪౧౫ సంవత్సరములు రెండు మాసములని రాక్షసుల యాయుః ప్రమాణమును నిర్ణయముచేసి, మీరు వెచ్చనూర్చిన కారణమేమని నా యజమానునడిగితిని.

మహాకాయుడు — మా పెద్దలస్థితిని దలఁచుకొని యిప్పటివారి యల్పాయుష్కతయు నల్పశక్తియు నల్పకాయత్వమును విచారింపఁగా దేశాభిమానము గలవారి మనస్సులో దుఃఖమెట్లు కలుగకుండును?

సత్య — మీ మాటలు నాకు వింతగానున్నవి.

మహా — వింతయిమి? మాపూర్వుఁ డొకఁడు భూమిని చాపగాచుట్టి చంకక్రింద పెట్టుకొని పరుగెత్తెనుగదా! అతని శక్తిముందఱ నిప్పటివారి శక్తి యెంత? ఏదీ యిప్పుడొక్కరిని భూమిని కాదుగదా, యీ ద్వీపమును చాపగా చుట్టుమను చూతము పూర్వమొక మహాపురుషుఁడు సముద్రము మోకాలిబంటిగా తిరుగుచుండఁగా నాతని మేదస్సుతోఁగదా యీ భూమి చేయఁబడినది! ఇప్పుడు భూమండలమంత కాదుగదా శిరస్సులో మాద్వీపమంత మెదడున్నవాని నొక్కని జూపుము జనులంతకంత కల్పకాయులగుచున్నందున కీయొక్క నిదర్శనము చాలదా? అల్పకాయులు నల్పశక్తులు నగుటచేతనే మావారంతకంత కల్పాయుష్కులు కూడా నగుచున్నారు.

సత్య — త్రేతాయుగమునుండి నేఁటివఱ కొక్క పురుషుఁడే మీ లంకను రాజ్యము చేయుచుండఁగా మీవా రల్పాయుష్క లనెదరేమి?

మహా — చిరకాలజీవి గనుక విభీషణుఁ డొక్కఁడు మాత్రమింతకాలము రాజ్యము చేసినాఁడు. అప్పుడే రెండు యుగములలో నాతని రాజ్య కాలములోనే పండ్రెండు తరములు చెల్లిపోయినవి ఆతనికిప్పుడు పండ్రెండవతరమువారు మంత్రు లయినారు. తానొక్కఁడు బ్రతికియున్నను భార్యాపుత్రాదులు మృతులగుటచేత నే కదా విరక్తుఁడయి విభీషణుఁ డిప్పుడు రాజ్యము మంత్రుల కొప్పగించి సువేలాద్రి యందు తపస్సు చేయుచున్నాఁడు! ఇట్టి దుష్కాలమును జూచి నేనెట్లు చింతిల్ల కుందును.

సత్య —ఓమహాకాయా! మా దేశస్థితిని దలఁచుకొనఁగా మీకు కలుగుచున్న విచారమే నాకును కలుగుచున్నది. మా వారంతకంత కల్పాయుష్కులగుచున్నారు పూర్వము దశరథుఁ డఱువదివేల యేండ్లు రాజ్యము చేసినాఁడు. ఇప్పుడా నూఱేండ్లు బ్రతికినవా డయినను లేఁడు అగస్త్యుఁడు సముద్రోదకమునంతను పానము చేసెను. ఇప్పుడొక్క చెఱువెడు నీళ్ళు త్రాగువాఁడయినను లేఁడు

మహా— పూర్వము మీవారంతటి స్థూలకాయులుగా నుండినందుననే మా పెద్దలు మనుష్యాశనులయి కడుపునిండ తృప్తిగా భోజనము చేయుచుండెడివారు. నిన్నుఁబట్టిచూడఁగా మీ మనుష్యులిప్పుడు మా కొక్క యుద్ధకయినను చాలనట్టు కనఁబడుచున్నారు అయినను పూర్వాచారము విడిచిపెట్టరాదు. శిష్టాచారమును మీఱుటకంటె లోకములో పాపము మఱియొక్కటి లేదు కలి మహిమచేత చండ శాసనుఁడైన మా విభీషణమహారాజు మనుష్య భక్షణము నిషేధించి పాపము కట్టుకొన్నాఁడు గాని రాక్షసుల కులధర్మమయిన మనుష్యాశనతను మాన్పించి శిష్టాచారము చెడఁగొట్టుట నీతికాదు. నేనీసంగతి శిష్టాచారము మీఱరాదని చెప్పు చున్నాను గాని యల్పాంగులయిన మనుష్య కీటకములను తినుటచేత మా కడుపులు నిండునని చెప్పుచుండలేదు.

ఓ భరతఖండ నివాసులారా! ఈతఁడు విభీషణుని పరిపాలనలో నున్నను మనస్సులో తన రాక్షసస్వభావము నెట్లు విడువకున్నాఁడో చూచినారా? నేనధికముగా మాటాడినచో నాపాపాత్ముఁడు నన్నెక్కడ నోరవేసుకొనునో యన్న భీతిచేత మఱేమియు మాటాడక, జీవహింసయు నందులో నరవధయు నంతకంటెను ముఖ్యముగా బ్రహ్మ హత్యయు పాపములని చెప్పవలెనని నాలుక చివరకు వచ్చినను బలవంతముగా నాపుకొని యూరకున్నాను ఇప్పుడు లంకలోఁగూడ రాజభక్తు లనఁబడెడు విభీషణ పక్షమువారైన నవనాగరికులు కొందఱు బయలుదేరు చున్నను, మహాకాయుఁడు పూర్వాచారపరాయణులయిన శిష్టాగ్రగణ్యులలోని వాఁడు ఈ కథ సాగినకాలఁదిని లంకలో నున్న యిరుతెగలవారి చరిత్రములును గొంతకొంత వచ్చును గనుక ప్రస్తుత మా విషయమును విడిచిపెట్టుచున్నాను.

మూఁడవ ప్రకరణము

కొండఱక్కడక్కడ శాస్త్రవిశ్వాసములేని నాస్తికవాదు లిప్పుడిప్పుడుద్భవిల్లు చున్నను పదేశమునందువలెనే లంకాద్వీపమునందును సాధారణముగా జనులు శాస్త్రబద్ధులయి పూర్వాచారపరాయణులయిన వారుగానే యున్నారు అందులోను వారికి పరమప్రామాణిక మయిన జ్యోతిషశాస్త్రమునందు విశ్వాసమత్యధికము. ఒక్క జ్యోతిశ్శాస్త్రమే లేకయుండినయెడల ఆ దేశమునందే వ్యవహారమునందును సత్యము గనుఁగొనుటయే దుర్లభముగానుండి యుండును. అక్కడి జనులందఱును కామరూపు లగుటనుబట్టి తమ తమ యిచ్ఛవచ్చిన రూపములను ధరించి చౌర్యము మొదలయిన నేరములను జేయసమర్థులగుటచేత సాక్షులను విమర్శించి వారిని దండించుట సాధ్యముకాదు వృశ్చికరోముఁడు సర్పరోముని రూపమును ధరించి వచ్చి దొంగ తనము చేసినప్పుడును, సర్పరోముఁడు వృశ్చికరోముని రూపమును ధరించి వచ్చివాని భార్యతో వ్యభిచరించినప్పుడును, దీర్ఘనాసుఁడు హ్రస్వనాసుని రూపము ధరించివచ్చి హత్య చేసినప్పుడును, హ్రస్వనాసుఁడు దీర్ఘనాసుని రూపమును ధరించివచ్చి యొరులయింటికి నిప్పంటించినప్పుడును, చూచినవారిని పరీక్షచేసి యపరాధులను శిక్షింపఁ బూనినచో దోషులు తప్పించుకొనిపోవుటయు నిష్కారణముగా నిర్దోషు లకు శిక్షలగుటయు తటస్థించును గదా! కాఁబట్టియే యక్కడివారు నేరములను విమర్శించుటకయి సాక్ష్యమును మానివేసి న్యాయసభలలోనెల్ల సత్యమును గనుఁ గొనుటకై యయిదుగురేసి చొప్పున జ్యోతిష పండితులనుబెట్టి యున్నారు. వారు సత్యమును గనిపెట్టుటలో తఱుచుగా భిన్నాభిప్రాయాలుగా నున్నను వారిలో నధిక సంఖ్యాకుల యభిప్రాయము ననుసరించి ధర్మాధికారి దోషులకు దండనము విధించు చుండును. అక్కడి వారికి దివ్యజ్ఞానము మాత్రము లేదు. భగవంతుఁడు వారికి దివ్యజ్ఞాన మనుగ్రహించక పోయినందుకు కారణము లేకపోలేదు. కామరూప మును ప్రసాదించిన దేశమునందు దివ్యజ్ఞానమును గూడ ప్రసాదించిన పక్షమున దివ్యజ్ఞానముచేత మాయ బట్టబయలయి కామరూపములవలని ప్రయోజనమే లేక పోవునని యెంచియే యపరిమిత బుద్ధిమంతుఁడయిన యీశ్వరుఁడు వారికి లోకోప కారార్థముగా దివ్యజ్ఞానములేకుండఁ జేసినాఁడు. వారికంతకాలమునుండి కామరూపమును వహించు శక్తియున్నను వారేదైన సూక్ష్మరూపమును బొందవలెనన్న బుద్ధిపుట్టి నప్పుడు చీమగానో దోమగానో నల్లిగానో బల్లిగానో మాఱుచుండుటయేకాని నా

వంటి యంగుష్ఠమాత్రశరీరముగల పురుషుఁడు కావలెనన్న బుద్ధి నేటివఱకును వారిలో నొక్కనికి నుదయించకపోవుటచేత నారూపముచూడఁగానే యెల్లవారికి నద్భుతమును గౌరవమును గనిగెనని చెప్పితినిగదా! నన్ను శోధించిచూచి వాలఖిల్య మహర్షివిగా నిశ్చయించిన పౌరాణికులును జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలు నారాకను గ్రామము నందంతటను ప్రకటించినందున జనులు తీర్థప్రజవలెవచ్చి నన్ను దర్శించిపోవ మొదలుపెట్టిరి అక్కడి వారు నాస్తికులుగాక యవతారములను మహామహిమలను నమ్మెడు ప్రమాణబుద్ధిగల భక్తిపరులగుటంజేసి నన్ను దర్శింపవచ్చువారందఱును నాయందు భక్తి గలవారయి ఫలములను కానుకలను దెచ్చుచు వచ్చుటచేత మాయింట ప్రతిదినమును ఫలరాసులు పర్వతోపమానములగుచు వచ్చెను నాయజమానుఁడు వానినన్నటి నంగడికిఁబంపి యమ్మించుచు వచ్చుటచేత తద్విక్రయము కొంతవఱ కాతనికిని లాభకరముగానే యుండెను. నామూలమున తనయప్పులుకూడ తీఱుమార్గ మేర్పడినందున నాయజమానుఁడు తనహృదయములో సంతోషించి కొంతకాలమయిన తరువాత దక్షిణలుకూడ నేర్పఱచి యాత్రాపరులను ప్రోత్సాహపఱుచుచు వచ్చెను. ఈప్రకారముగా నేనాదేశమునం దల్పకాలములోనే చిఱుదేవతనయిపోయినాను నా మహిమలు శీఘ్రకాలములోనే చుట్టుపట్ల గ్రామములోను దూరదేశములోనుకూడ వ్యాపించినందున యాత్రాపరులు రేయింబగళ్ళు విరామములేక దూరదేశములనుండి సహితము మహోపహారములను సువర్ణమంత్రపుష్పములను ధరించి యిసుకచల్లిన రాలకుండునట్లు తీర్థప్రజలవలె రాఁదొడఁగిరి నేను జంగమదేవతను గాఁగానే నాయజమానుఁడు తన మందిరమునందుగల యొకవిశాలమయినగదిని దేవాలయము నుగామార్చి యొకమూలఁ పీఠమమర్చి మూలవిగ్రహమువలె నందు నన్నెత్తుగాఁ గూరుచుండఁబెట్టి జనులు తెచ్చు కానుకలు మొదలయినవానిని గ్రహించుటకయి నాపై నొకయర్చకుని నేర్పఱిచి తాను ధర్మకర్తయయి వచ్చిన ధనమునంతను యధేచ్ఛముగా తననిమిత్త ముపయోగించుకొనుచుండెను. నాయందు జనుల కింత పూజ్యతాబుద్ధి కలిగినందున కింకొక కారణము చెప్పమఱచిపోయినాను మన్నించి వినుఁడు. నేనక్కడకుఁ బోయిన నాలవనాఁ డొకవృద్ధకాంత నావద్దకువచ్చి, వాలఖిల్యాది మహర్షులకు దివ్యజ్ఞానమును మహిమలను గలవని పురాణశ్రవణాదుల వలనఁ దెలిసికొన్నదగుటచేత భక్తిపూర్వకముగా నాకు నమస్కరించి, ప్రసవ వేదనపడుచున్న తన కోడలికి కొడుకుపుట్టునో కూఁతురుపుట్టునో చెప్పవలసినదని ప్రార్థించెను

ఆమె ప్రశ్నయడిగిన కాలమునందు లగ్నమురవి; గురుచంద్రులు విషమరాశి సమాంశములయందుండుటచేత,

శ్లో॥ ఓజర్క్షే పురుషాంశకేషు బలిభిలగ్నార్క గుర్విందుభిః
పుంజన్మప్రవదేత్సమాంశకగతై ర్యుగ్మేషు తై ర్యోషితః
గుర్వర్కౌ విషమేనరం శశిసితౌ వక్రశ్చయుగ్మేస్త్రియం
ద్వ్యంగస్థా బుధవీక్షణాచ్చయమళౌ కుర్వంతి పక్షేస్వకే

అను బృహజ్జాతకవచనముబట్టి కుమారుఁడు కలుగునని చెప్పినారు. శాస్త్రములెప్పుడు నబద్ధములు కావు గనుక వృద్ధాంగన యింటికిఁబోయిన జాములోపల కోడలికి నేను జెప్పినట్లు పురుషశిశువు కలిగెను. అక్కడి జోతిష్కులు మాత్రము లెక్కవేసి తమ శాస్త్రప్రకారముగా తప్పక స్త్రీశిశువు కలుగునని చెప్పిరఁట! చూచినారా? వారి శాస్త్రములకంటె మనశాస్త్రముల యందెంత యాధిక్యమున్నదో ఆ వృద్ధాంగన నేనుజెప్పిన సంగతి జ్యోతిష్కులకుఁ జెప్పఁగానే వారందఱు నావద్దకు మహాకోపముతో పరుగెత్తుకొని వచ్చి నీవేశాస్త్ర ప్రకారముగా కొడుకుపుట్టునని చెప్పినావో చెప్పుమనిపట్టుకొనిరి వారి శాస్త్రములకు విరుద్ధముగానున్నందున శాస్త్ర ప్రమాణమునుజెప్పిన స్వదేశాభిమానముచేత శాస్త్ర బద్ధులయినవారునాకేమిహానిచేయుదురోయని జడిసి యసత్యము పలుకుట కిష్టము లేనివాఁడనయి వారిప్రశ్నల కుత్తరముచెప్పక మౌనముధరించి యూరకుంటిని అందుచేత వారు నే నాఫలములను జ్యోతిశ్శాస్త్రముచేతఁ గాక మునులకుఁగల యాంతరదృష్టిచేతనే చెప్పితినని తమలోఁ దాము సిద్ధాంతము చేసికొని యాసిద్ధాంతులు గ్రామములో నాదివ్యజ్ఞానమునుగూర్చి గొప్పవారితో నెల్లఁ బ్రశంసించిరి అందుమీఁదనన్ను ప్రశ్నలడుగుటకయి గొప్పవారందఱును రా మొదలుపెట్టిరి బుద్ధిమంతుఁడను గనుక నాలో నే నాలోచించుకొని జ్యోతిషభూమియైన యీ దేశములో నేమియుత్తరము చెప్పిన జ్యోతిష్కులవలన నేమి చిక్కువచ్చునోయని భయపడి యేమియు నుత్తరముచెప్పక యెవ్వరే ప్రశ్నవేసినను తలయూచి యూరకుండుచు వచ్చితిని తరువాత నావద్దఁజేరిన జ్యోతిష్కులు తమ శాస్త్రములనుబట్టి నా శిరఃకంపమున కర్థముచేసి యడిగిన ప్రశ్నల కన్నిటికి నుత్తరములు చెప్పి భక్తులను సమాధానపఱిచి పంపుచువచ్చిరి

నాయొద్ద నుంచఁబడిన యర్చకులు మన దేశములోని పూజారులవలెనే ధనార్జనోపాయములయందు మహాబుద్ధిమంతు లగుటచేత నాప్రసాదము సర్వాభీష్టప్రదమని ప్రశ్నలడుగవచ్చినవారితోఁ జెప్పి యరఁటిపండ్లు మొదలయినవి విద్యచేత చెడిపోని యా భక్తుల చేతులలోఁ బెట్టి ధనాకర్షణము చేయసాగిరి. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు చేరువపల్లెనుండి చాకలివాఁ డొకఁడువచ్చి నాకు సాష్టాంగనమస్కారము చేసి తప్పిపోయిన క్రొత్తగాకొన్న తన గాడిద కనఁబడు నట్లనుగ్రహించవలసినదని ప్రార్థించి దక్షిణయును పండ్లను పళ్ళెములోఁ బెట్టి యర్చకులకు సమర్పించెను. ఆ యర్చకు లాదక్షిణను స్వీకరించి తిన్నగా పండని యరటి పండొకటి వానిచేతిలోఁబెట్టి యీ దేవతాప్రసాదమును దేవతా సన్నిధానమునందే

పరిగ్రహించి మ్రొక్కి పొమ్మని వానికాజ్ఞ యిచ్చిరి వాఁడాప్రకారముగా ప్రసాదము స్వీకరించి భక్షించి తన యూరికి పోవుచుండఁగా త్రోవలోనే యాప్రసాదము వరదానమయి, భక్తిపరిశోధనార్థమయి వాని కడుపులో శూలను పుట్టించి విరేచన మిషమీఁద వానిని చెఱువుగట్టుమీఁదికి పరుగెత్తించి యక్కడ తుమ్మచెట్టుక్రింద మేయుచున్న వాని గాడిదను జూపెను. వాఁడు నాప్రసాద మహిమ కత్యద్భుతపడి తన గాడిదను తిన్నగా తన యింటికిఁ దోలుకొనిపోయి తన బంధువులకెల్లను జూపి నామహిమలను గాథలుగా పొగడెను ఇట్లు నా మహత్త్వములు దేశమంతటను వ్యాపించినందున, గాడిదలు, గేదెలు, ఆవులు మొదలయినవి తప్పిపోయిన వారందఱును, చుట్టుపట్ల గ్రామములనుండి ప్రసాద స్వీకారార్థమయి నాదర్శనమునకు రాఁదొడఁగిరి ఆ మరునాఁడే యా చాకలివాని గ్రామమునుండి తన గాడిద తప్పిపోయినదని వాని చుట్టమొకఁడును, తన యెద్దు తప్పిపోయినదని కాపువాఁడొకఁడును రాఁగా, మాయర్చకులు వారివలన విధ్యుక్తములయిన దక్షిణలను గ్రహించి యరఁటిపండ్ల ప్రసాదమును వారిచేతిలోఁబెట్టి నాయెదుటనే వారిచేతఁ దినిపించి పంపివేసిరి అయినను చాకలివాని గాడిదగాని, కాఁపువాని యెద్దుగాని త్రోవలో వారికి కనఁబడలేదఁట! గాడిదమాత్రము మఱియెప్పుడును కనఁబడనే లేదఁటగాని తరువాత గొన్ని దినముల కెద్దు పొరుగూరి బందెలదొడ్డిలో నుండఁగా కాపువాఁడు బందెయిచ్చి దానిని వదల్చి తెచ్చుకొనెనఁట! ఈవార్త నా చెవిని బడఁగానే యొకరి విషయమున వెంటనే ఫలించిన నాప్రసాద మింకొకరి విషయములో నేల ఫలింపకపోవలెనని నాలో నేనాలోచించుకొన మొదలుపెట్టితిని. తరువాత వచ్చినవారికి నాయెడల నిజమయిన భక్తి లేదేమోయని సంశయించి భక్తియే లేకపోయిన యెడల వారంతదూరము శ్రమపడివచ్చి భూరిదక్షిణలు సమర్పించుట తటస్థింపదుగాన వారి కార్యవైఫల్యమునకు భక్తిహీనత కారణము కాదని నిశ్చయించి యీ విషయమున వారిని నిర్దోషులనుగా నిర్ణయించినాను భక్తిహీనత కారణము కాకపోయిన పక్షమున నా యమోఘ ప్రసాదము విఫలమగుట కేమికారణమై యుండునని నాలో నేను తలపోయుచు కన్నులు మూసికొని యీశ్వరధ్యానము చేయుచుండగా మంత్రద్రష్టలైన మహర్షులకు వేదమంత్రములు ప్రత్యక్షమయినట్టే నాకును స్వప్నములోఁ గొన్ని యూహలు సాక్షాత్కారముకాఁగా, శాస్త్రజన్మముయొక్క క్రమమిట్టిదేకదా యని తెలిసికొని తోడనే నేనొక యభినవశాస్త్ర నిర్మాణమున కారంభించినాను. మేలుకొన్నప్పుడును నిద్రపోవుచున్న ఇప్పుడును స్వప్నరూపమున నీశ్వరాదేశముచేత సన్నిధి చేసినయూహలను బట్టియు నాయనుదిన ప్రత్యక్షానుభవమును బట్టియు మూఁడుమాసములలో మహత్తరమయిన ప్రసాద జ్యోతిశ్శాస్త్రము నొకదానిని సాంగోపాంగముగా సాంతముచేసితిని ఆ శాస్త్రమంతయు వినిపించినచో గురూపదేశము లేనివారికి దురవగాహమగుట యాలోచించి పూర్వోక్త

రహస్యకథనమును బట్టి మీరు గ్రహింపఁ గలిగిన మూల సూత్రములను ముఖ్యముగా నిందుదాహరించుచున్నాను:—

గీ. క్రొత్త గాడిదఁ బోఁగొట్టుకొన్నవాఁడు
వాలఖిల్య ప్రసాదము వచ్చియరఁటి
పండ్లు దక్షిణ యిచ్చి సోపడియె నేని,
దొరకు గాడ్దనఖంబది యింటి త్రోవలోనె. ౧

గీ. గోవృషంబునుఁ బోఁగొట్టుకొన్నవాఁడు
వచ్చి కదళీఫలంబుల వాలఖిల్య
సన్నిధిని యిచ్చుకొన్నఁ బక్షంబులోన
దొరకు గోవది బందెలదొడ్డిలోన. ౨

గీ. తనదుగాడిదఁ బోఁగొట్టు కొనినవాఁడు
వచ్చి రాహుకాలంబున భక్తితోడ
వాలఖిల్య ప్రసాదంబుఁ బడసెనేని,
కంటఁబడ దెప్పుడును వావిగాడ్దఖంబు. ౩

మూలసూత్రములు దేవభాషయందే యున్నను స్త్రీ శూద్రులు వానిని పఠింపరాదని సర్వజనోపయోగార్థముగా వానినిట్లు తెనిఁగించినాను. ఈ యభినవ మహాశాస్త్రమునకు ప్రసాదజ్యోతిశ్శాస్త్రమన్న పేరెట్లు సార్థక మగునో మీరే యూహించి తెలిసికోవచ్చును. వాలఖిల్య ప్రసాదమువలనఁ గలుగు ఫలములను దెలుపుశాస్త్రమగుటచేత ప్రసాదశాస్త్రమును, ఆ యా ఫలములకు జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంబంధమును గల్పించుటచేతఁ గొంతవఱకు జ్యోతిశ్శాస్త్రమును అయి యీపేరీయ పూర్వశాస్త్రమున కన్వర్థమయినది. ప్రసాదమును స్వీకరించు కాలమునుబట్టి వారదోషములు, తిథిదోషములు, నక్షత్రదోషములు, రాహుకాల దోషములు మొదలయిన కాలదోషము లన్నియు నీయపూర్వశాస్త్రమునందు జొప్పింపఁబడియున్నవి మొట్టమొదట వచ్చిన చాకలివాఁడు తన గాడిద తప్పిపోయినందునకయి ప్రశ్నయడుగుటకు శుక్రవారమునాఁడు పదిగడియల ప్రొద్దెక్కి-వచ్చి ప్రసాదస్వీకారము చేసినందున, వాఁడు రాహుకాలము ౧౧ గడియల కగుటచేత వాని కార్యము సఫలమయినది. మఱునాఁడు శనివారమునాఁడు వచ్చిన చాకలివాఁడును పదిగడియల ప్రొద్దెక్కియే వచ్చి ప్రసాదస్వీకారము చేసినను వాఁడు రాహుకాలము ౭౪ గడియలకే వచ్చినందున వాని కార్యము విఫలమయినది.

"సూ॥ విధు సౌరీ భృగుసుతజ జీవభౌమార్కాః॥ త్రిపాద త్రిణీ వృద్ధిః॥ అను ముహూర్తదీపికా సిద్ధాంతమును బట్టి రాహుకాలము సోమవారము ౩౻ గడియలకును, శనివారము ౭౪ గడియలకును శుక్రవారము ౨౧౹ గడియలకును,

బుధవారము ౧౫ గడియలకును, గురువారము ౧౮౼ గడియలకును, మంగళ వారము ౨౨॥ గడియలకును, ఆదివారము ౨౼గడియలకును. మూఁడుగడియల ముప్పావు వృద్ధిచొప్పున వచ్చుచుండును. ఈ ప్రసాదజ్యోతిశ్శాస్త్రములోని జ్యోతి శ్శాస్త్రమన్న యంతిమ శబ్దసారస్యమువలన, అభినవ వాలఖిల్య మహర్షినయిన నా సిద్ధాంతముననుసరించియే పూర్వ మహర్షులును మన దేశములోని జాతక ముహూర్త భాగముల నేర్పఱిచిరన్న పరమరహస్యమును గూడ బుద్ధిమంతు లూహించి తెలిసికో వచ్చును ఈ ప్రసాద జ్యోతిశ్శాస్త్రము బహు ఫలప్రదమయినదగుటచేత శాస్త్ర విశ్వాస మహావీయులయిన మన దేశపు పెద్దలు దీనిని గురుముఖమున నుపదేశము నొంది భరతఖండమునందు వ్యాపింపఁజేసె యాసేతు హిమాచలమున సర్వజనుల కును దానివలని యనంతములైన ఫలములను శీఘ్రకాలములోనే కలిగింతురనుటకు సందేహము లేదు. అయినను వాలఖిల్యమూర్తి ప్రస్తుతమున మన దేశమునందు లేకపోవుట యొక ప్రతిబంధకముగాఁ గనఁబడి దూరాలోచన లేనివారికి వాలఖిల్య ప్రసాదశాస్త్రము వ్యాపింపఁజేయుట దుస్సాధ్యమని తోఁచవచ్చును; గాని, రామ కృష్ణాదుల విగ్రహములను ప్రతి గ్రామమునందును నెలకొల్పి పూజింపఁగలిగిన మహాపురుషులకు వాలఖిల్యమూర్తిని ప్రతి గ్రామమునందును ప్రతిష్ఠించి యనంత ఫలప్రదమయిన తత్ప్రసాదశాస్త్రమును వ్యాపింపఁజేయుట పరమసాధ్యమే యని స్ఫురించకపోదు. నేను వ్రాయుటకుఁ దగిన యాకులు గాని గంటములు గాని యా దేశములో లేనందున నా ప్రసాదజ్యోతిశ్శాస్త్రమున కధిక గౌరవము కలుగుటకయి నేను దానిని వాగ్రూపకముగానే యుంచి మన మహర్షులు వేదమును కాపాడినట్లు కాపాడుచున్నాను. ఆ దేశమునందలి గంటములు మన గునపములకంటె మూడు రెట్లు పొడుగును రెండురెట్లు లావును గలిగియుండుటచేత వాని నెత్తుటకే నాకు సాధ్యముకాదు ఇఁకనక్కడి తాటాకన్ననో మన పెద్ద పడుపులంతలేసి వెడల్పు కలవయి వానికంటె దశగుణములు నిడివి కలవిగా నుండును

నా ధర్మకర్తయైన మహాకాయుఁ డొకనాఁడు నావద్ద నియమింపఁబడిన యర్చకులు నాకు మ్రొక్కుకొనువారు చెల్లించు ముడుపులు కానుకలు దక్షిణలు నిలువు దోపులు మొదలయిన వానినిగూర్చి క్రమమయిన లెక్కవ్రాయించి వచ్చినసొమ్మంతయు ప్రతి దినమును సరిగా ధర్మకర్తకుఁ బంపుచున్నారోలేదో విచారించుటకయి నన్నుంచిన యాలయమునకువచ్చి నా యాదాయ వ్యయములను విమర్శించి వారి నిండ్లకు బంపివేసి తరువాత వారు స్వామిసొమ్ము నేమయిన నపహరించుచున్నారాయని నన్నడిగెను. నేను చిఱునవ్వునవ్వి యడిగినదానికి తగిన సదుత్తరమియ్యక జ్యోతిష భూమిలోఁ దమకు విశదముగాని దేమున్నదని పలికి, జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రశంసచేసి మొదటిసంగతి మఱపించి మెల్లగా నతనిని శాస్త్రచర్చకు దింపితిని. తిరుమల మొద లయిన దివ్యస్థలములలో భక్తులు సమర్పించు దేవుని సొమ్ములో పూజారులు మొద

లయినవారు నిత్యకృత్యముగా చేసెడు కైంకర్యరహస్యములు మీకు కొట్టినపిండి యగుటచేత మీకా దేవరహస్యములను తెలపవలసిన యావశ్యకము మొదలే లేదు గదా? నేను శాస్త్రచర్యకు దింపిన తరువాత మహాకాయుఁడు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు మహాభిమానమును సంపూర్ణ విశ్వాసమును గలవాఁడయ్యెను. తమ దేశమునం దిప్పుడు గ్రహగతి యనుకూలముగా లేనందునకుఁ గొంత సంతాపపడి యిట్లు సంభాషణ కారంభించెను:—

మహా—పూర్వమునందు మా రావణమహారాజు కాలములో గ్రహము లన్నియు సదా మంచి స్థలములయందుండి యెల్లవారికిని సత్ఫలములనే యిచ్చుచుండెను ఆ మహారాజుపోయి విభీషణుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చిన తరువాత గ్రహములు తొంటిభయమువిడిచి యథేచ్ఛముగా సంచరించుచు తమ యిచ్ఛవచ్చిన ఫలములనే యిచ్చుచున్నవి అయినను జ్యోతిశ్శాస్త్రమునం దఖండ పాండిత్యముగల మహానుభావుల యనుగ్రహమువలన గ్రహగతులవలన ఫలాఫలములు మాత్రము మా కిప్పుడు తెలియుచున్నవి.

సత్య—గ్రహముల గతిదోషములను తప్పించుకొనుటకయి యీ దేశమునందు సాధనములున్నవా?

మహా—ప్రయాణాదులయందు మంచి ముహూర్తములు పెట్టించుకొని పని యారంభించుట యొక్కసాధన మగుపడుచున్నది అంతకంటె వేఱుగతిలేదు.

సత్య—ఈదేశస్థులు ప్రయాణాది సమస్త కార్యములయందును మంచి ముహూర్తము పెట్టించుకొని శుభలగ్నమునందే కార్యారంభము చేయుచున్నారా?

మహా—సాధ్యమయినంతవఱకు చేయుచున్నారు మఱి మీ దేశమునందో?

సత్య—మా దేశము నందును జనులు శాస్త్రబద్ధులయి నడుచుకొనుచున్నారు. కాని—

మహా—ఏమో "కాని" యనుచున్నావు. మీవారు శాస్త్రవిశ్వాసము లేని వారయి కొందఱు విహితధర్మములను మీఱి నడుచుచున్నారా?

సత్య—మావా రెప్పుడును బుద్ధిపూర్వకముగా శాస్త్రమర్యాదలను మీఱువారు కారు అయినను మా దేశమునం దిప్పుడు ప్రభుత్వము చేయుచున్న హూణులు క్రొత్తగా నావిరియంత్రములనుకల్పించి, నీటి యావిరియొక్క బలముచేత నినుప దారులమీఁద తిథివార నక్షత్రహోరాత్రనియమమును పాటింపక నిర్ణీత సమయము యందు ప్రతి దినమును పొగబండ్లను వాయువేగమున నడిపించుచు జనులశాస్త్ర చోదితాచారములకు భంగము చేయుచున్నారు. అందుచేత జనులిప్పుడు శాస్త్ర మర్యాదల నంతగా పాటింపక ప్రయాణసౌలభ్యమునుబట్టి పొగబండ్లలో నెక్కి జ్యోతిష్కులు పెట్టిన ముహూర్తములను మాని జాతివారేర్పఱిచిన వేళలలోనే యాత్రలుచేయ మొదలుపెట్టినారు.

మహా—ప్రయాణసౌలభ్యమును బట్టి శాస్త్రవిధుల నతిక్రమించుట మహా దోషము. అందులోను జ్యోతిశ్శాస్త్ర సిద్ధాంతములను మీఱిన పాపమును మించిన మహాపాతకము లోకములో మఱియొకటి యుండదు. మఱియే పాపమునకైనను నిష్కృతికలదుగాని యీ పాపమునకు నిష్కృతిలేదు. దేశాభిమానులందఱును జేరి పొగబండ్లలో పోయినవారిని జాతినుండి బహిష్కారము చేసెదమని దోషజ్ఞాపనము యము చేయరాదా ?

సత్య—శిష్టాచార సంపన్నులయిన శ్రోత్రియశిఖామణు లనేకులు పొగ బండ్లతో ప్రయాణము చేయుట పాపమని బోధించినారుగాని జనుల యనాదరము వలనను ధర్మ సంస్థాపకులయిన ప్రభువులు లేని లోపమువలనను వారి యుపదేశము లన్నియు నరణ్య రోదనము లయిపోయినవి ప్రయాణములకు ముహూర్తములు పెట్టించువారు లేక విధివిహితమయిన తమ వృత్తికే భంగమురా నారంభించినందున జ్యోతిష్కులందఱును జేరి ముహూర్తములు పెట్టించుకొనకుండ యాత్రలు చేయుట పాతకములలో నెల్ల ఘోరపాతకమనియు కాలజ్ఞులయిన విప్రోత్తముల జీవనాధార మును మూలచ్ఛేదము చేయుట దోషములలోనెల్ల మహాదోషమనియు ఘోషపెట్టిరి. రాజావలంబము లేకపోవుటచే వారిఘోషము లన్నియు చెవిటివాని ముందఱి శంఖ ఘోషములే యయినవి.

మహా—ఆహాహా ! మీదేశమున కిప్పుడెంత కష్టమువచ్చినది ! అయ్యో ! శాస్త్రమన్యాయముగా చెడిపోవుచున్నదే ! జనులను సన్మార్గమున నడిపించుటకు మీదేశములో మతగురువులులేరా ? పీఠాధిపతులులేరా ! ఎవ్వరును లేకపోయినను మతాభిమానులందఱునుజేరి పొగబండ్లను ప్రతిస్థలమునుండియు రాహుకాలములను వర్జ్యములను వారశూలలను గ్రహవేధలను నక్షత్రదోషములను తారాబలములను చంద్రబలములను విచారించి మఱి బయలుదేఱదీయునట్లు శాసన మేర్పఱుప వలసిన దని ప్రభుత్వమువారికి సంఘవిజ్ఞాపనములు పంపుకొనరాదా ?

సత్య— ఈయాలోచన సర్వోత్తమముగానున్నది. ఇటువంటి మంచి యాలోచన యీవఱకు మావారలబుద్ధులకు గోచరము కాలేదు. మాదేశము చేరఁగానే యీ సంఘవిజ్ఞాపనల విషయమయి నేను కృషిచేసి దొరతనమువా రొకవేళ నా మొఱ్ఱ వినకపోయినను నా దేశాభిమానమాననీయతను గనఁబఱిచి దేశమునకు మహోప కారము చేసెదను

మహా—అటుచేయుము. అక్కడ మీకేగాని మీ ప్రభుత్వమువారికి జ్యోతి శ్శాస్త్రవిశ్వాసము లేనట్టున్నది.

సత్య—లేదు. వారికి ముహూర్తములులేవు; జాతకములులేవు; ఏమియు లేవు.

మహా—గ్రహములు వారిని బాధించవా ?

సత్య—బాధించవు. అమావాస్యనాఁడు బయలుదేఱినను వారికి కార్యసిద్ధి యగుచున్నది.[1] శూన్యమాసములో శనివారమునాడు దుర్ముహూర్తపువేళ లగ్నము పెట్టి వివాహము చేసికొన్నను దంపతులు సంతానవంతులయి వర్ధిల్లుచున్నారు. గ్రహములుకూడ వారికి భయపడినట్లు తోఁచుచున్నది.

మహా—నీకు తోఁచుచున్నది సత్యమే. పంచభూతములను లోఁబఱచుకొని నిప్పుచేతను నీళ్ళచేతను బండ్లులాగించువారికి గ్రహములు భయపడి లోపడుట యాశ్చర్యముకాదు. ఏమియు భయము చేత కార్యసిద్ధి చేసినట్లు భక్తిచేత చేయవు. వెనుక మా రావణునికిని భయముచేతనే కదా సూర్యచంద్రాది గ్రహములును వాయు వైశ్వానరాది భూతములును చెప్పినచోట నుండి సేవచేయుచు వచ్చినవి.

సత్య—అది సత్యము. ఆహా! ఏమి మీ బుద్ధివిశేషము! మీకుఁగల వర్ణనీయ మయిన శాస్త్రాభిమానము మీబుద్ధి విశేషమునకు వన్నె తెచ్చుచున్నది!

మహా—దేనిని విడిచినను శాస్త్రాభిమానమును మాత్రము విడువరాదు. శాస్త్రవిశ్వాసముచేత నేను విధ్యుక్తముగా వివాహము చేసికొన్న ధర్మపత్నిని సహితము తృణప్రాయముగా విడిచిపెట్టినాను.

సత్య—ఓహో! మీరు త్రిలోకపూజ్యులుగా కనఁబడుచున్నారు మీ చిత్ర చరిత్రమును నాశ్రోత్రపేయముచేసి నన్ను చరితార్థుని జేయుఁడు.

మహా—నా ప్రథమభార్య వృషభలగ్నమున లగ్నమందు చంద్రుఁడును సింహమందు సూర్యుఁడును వృశ్చికమందు గురుఁడును కుంభమందు శనైశ్చరుఁడును ఉండఁగా ప్రథమకుమారుని గన్నది. అట్టి లగ్నమందుఁ బుట్టినవాఁడు జారజాతుఁడని శాస్త్రదృష్టిచేతఁ జూచినవాఁడనయి గుణవతియైన యాభార్యను తత్క్షణము త్యజించినాను.

సత్య—"వృషస్థేందౌలగ్నే సవితృగురుతీక్ష్ణాంశుతనయై స్సుహృజ్జాయా ఖస్థైర్భవతినియమాన్మానవపతి" అను వరాహమిహిరవాక్యమునుబట్టి మీరుచెప్పిన రాజయోగమునందుఁ బుట్టినవాఁడు జారజుఁడుగాక మానవపతి కావలెను....

మహా—ఆవిషయమయి చర్చ యక్కఱలేదు జారజుఁడు మానవపతియైనను విసర్జింపవలసినదే.

సత్య—మీ భార్యయందు జారత్వదోష మున్నట్టు మీరావలకెన్నఁడయిన విన్నారా?

---

1. "నాకు 1872 సంవత్సరము జ్యేష్ఠ మాసములో కోరంగియను గ్రామము నందు గల యింగ్లీషు పాఠశాలలో నెలకు ముప్పది రూపాయలు గల ప్రధానోపాధ్యాయత్వము లభించినది. ఆ పనికి బోవునప్పుడు మంచి దినము చూచి మంచి ముహూర్తము పెట్టుకొని పొమ్మని యితరులును మా వారును గూడ నన్ను బలాత్కారము చేసిరి. వారి నిర్బంధము లక్ష్యము చేయక యమావాస్యనాడు బైలుదేరిపోయి పనిలో ప్రవేశించితిని."

స్వీ. చ. ప్ర. భా. పుట 52—(1882)

మహా—పుత్రజన్మముచేత శాస్త్రము చెప్పువఱకును నాభార్యయట్టిదని నేను స్వప్నావస్థయందును ననుకోలేదు. అది మహాపతివ్రతయనిమే యెల్ల వారును నేఁటి వరకువిశ్వసించి, నేను దానిని నిష్కారుణుఁడనయి నిష్కారణముగా పరిత్యజించితినని నన్నూరక నిందించుచున్నారు. జారత్వమెప్పుడును గూఢముగా జరుగునది గాని యొకరికిఁ దెలియునదికాదు. సర్వజ్ఞకృతమయిన శాస్త్రము చెప్పుదానికంటె జనుల కెక్కువ తెలియునాయని శాస్త్రవిశ్వాసము గలవాఁడనయి, జనులనిందలను లక్ష్యముచేయక ప్రత్యక్షసాక్షియైన శాస్త్రమునుబట్టి భార్యాపరిత్యాగముచేసి నేను మావంశ పరిశుద్ధతను నిలుపుకొన్నాను.

సత్య—పాపము, ఆమెగతి యేమయినది?

మహా—దానిక్షేమిలోపము? దానికితగిన భరణమేర్పఱిచి నేను మఱియొక కన్యను పాణిగ్రహణము చేసికొన్నాను. నా ద్వితీయ భార్యకు నిర్దోషమయిన సుముహూర్తమునందు ప్రథమపుత్ర జననమయినది ఆ శిశుజన్మమైనది యెంత మంచిలగ్నమో యెఱుఁగుదువా? వాని జననసమయమునందు బృహస్పతి యేకరాశి గతులయిన సూర్యచంద్రులను చూడక చక్కగానున్నాఁడు

సత్య—ఆహా! ఏమి మీ శాస్త్ర విశ్వాసము!

మహా—ఏమి? నా శాస్త్ర విశ్వాసమున కంతయాశ్చర్య పడుచున్నావు! మీ దేశమునందు శాస్త్ర విశ్వాసము లేదా?

సత్య—కావలసినంత యున్నది. మాతుల మరణ యోగమునందు శిశువులు పుట్టిన పక్షమున తమ గండములను తప్పించుకొనుటకయి మేనమామలు మొదలయినవారు శాస్త్ర విశ్వాసముచేతనే మంత్రసానులకు లంచమిచ్చి శిశువులను చంపించివేయుదురు. అయినను మా దేశమునం దింగ్లీషు చదువుచేత నట్టి సత్యములను నమ్మని నాస్తికులు కొందఱిప్పుడు బయలుదేఱుచున్నారు.[1]

మహా—కలికాల మహిమచేత నట్టిబౌద్ధులు మా ద్వీపమునందును గొందఱు వెలసి జ్యోతిష మబద్ధమని కుత్సితబుద్ధి వాదములు చేయుచున్నారు. ఈసారి నిన్ను వారి సభలకుఁ దీసికొని పోయెదనులే.

---

1. 1872 వ సంవత్సరంనాటికి తమ మనో విశ్వాసాలగూర్చి ఇట్లా ప్రస్తావించారు. పంతులుగారు.

“ఈ కాలమునాటికి నా పూర్వ విశ్వాసములు కొన్ని మార్పు చెందుచుండినట్టు చెప్పియుంటినిగదా. దయ్యములు పట్టిన వన్నవారి యిండ్లకు దరచుగాబోయి వారి చేష్టలను నటనలను లక్షణములను పరీక్షించుచుండుటచేతను మంత్రవేత్తలమనువారు చేయు కుతంత్రములను మాయలను శోధించుచుండుటచేతను భూతావేశమునందు నాకు నమ్మకము పోయినది. ఈ కాలమునందు జ్యోతిశ్శాస్త్రములోని ముహూర్తజాతక భాగములయందును, శకునములు మొదలైన వానియందునగూడ నాకు విశ్వాసము పూర్ణముగా చెడినది.”

పుట 51, స్వీ. చ, ప్ర. భా. – (1982)

సత్య—ఆ నా సికొాధముల సభలకు నన్నుఁ గొనిపోవుటకంటె ముందుగా మీరీవఱకు వాగ్దానముచేసియున్న ప్రకారముగా నన్నొకసారి శాస్త్ర విశ్వాసముగల పండితసభకుఁ దీసికొనిపోయి జ్యోతిష్కులు న్యాయముతీర్చు విధమును జూపుఁడు.

మహా—మంచిది ఈ మాటల సందడిలో నీకు శివపూజా సమయము మించి పోయినట్లున్నది. ఆఁకలిచేత నీ కన్నులు గుంటలు పడిపోయినవి. నేను లోపలికిఁ బోయి మందోదరిచేత నీకు నైవేద్యము పంపెదను. భక్తులు దేవతాదర్శనమునకు వచ్చెడి వేళకూడ నగుచున్నది. (అని లోపలికిఁ బోయెను)

ఆ మహాకాయుఁడు చెప్పినదానినిబట్టి యాతని రెండవభార్యకు పుట్టినకొడుకు జారజాతుఁడని యెఱిఁగినవాఁడనయి.

శ్లో॥ స్వలగ్నమిందుంచగురుర్నిరీక్షతే నవా శశాంకరంవిణాసమాగతమ్
నపాప కోర్కేణ యుతోథవాశశీ పరేణజాతంప్రవదంతి నిశ్చయాత్.

అని యేకరాశి గతులయిన సూర్యచంద్రులను బృహస్పతి చూడకున్న కాల మునఁ బుట్టినవాఁడు నిశ్చయముగా జారజుఁడన్న బృహజ్జాతక వచనమునకు ప్రత్యక్ష విరుద్ధముగానున్న వారి శాస్త్రము సత్యము కాదని నాలో నేననుకొని, ఆతనికిఁ గోపము వచ్చునన్న భయముచేత నతనితో నేతద్విషయమును గూర్చి ప్రస్తావింపక వారిది రాక్షస శాస్త్రమగుటచేత నట్లు వ్యత్యస్తముగా నున్నదని నిశ్చయము చేసి కొని యప్పటి కూరకుంటిని.

షోడశ ప్రకరణము

వెనుకటి ప్రకరణమునందుఁ జెప్పిన ప్రసంగము నడిచిన నాలుగు దినముల కొకనాఁటి మధ్యాహ్న సమయమునందు నా యజమానుఁడయిన మహాకాయుఁడుగారు నా యొద్దకువచ్చి, నేఁడు రాజసభ జరగఁబోవుచున్నది గనుక జ్యోతిష విద్వాంసులు చెప్పు తీర్పులయొక్క రీతిని జూచి యానందించుటకయి నీ కోరిక ప్రకారము నిన్న క్కడకుఁ గొనిపోవ వచ్చినానని సెలవిచ్చెను. నే నాయన యాజ్ఞను శిరసావహించి తక్షణమే యుచిత వస్త్రాదులను ధరించి యరగడియ లోపలనే ప్రయాణమునకు సంసిద్ధుఁడను కాఁగా నా యజమానుఁడు నా యాలయము యొక్క తలుపులు మూయించి నన్నుఁ గొనిపోయి తన గుఱ్ఱపుబండిలో తానుఁ గూరుచున్న మెత్త మీఁద నన్ను తన కుడివైపునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనెను. నేనెక్కిన బండి రాక్షసి బండి యనియు, దానికిఁ గటఁబడిన గుఱ్ఱములు రాక్షసి గుఱ్ఱములనియు. నేనిప్పుడు వేఱుగఁజెప్పనక్కఱలేదుగదా! ఆ బండి ధవళేశ్వరపు కొండంత యున్నది; దానికిఁ గట్టఁబడిన గుఱ్ఱములును ఒక్కొక్కటి పదియేనుఁగు లంతలేసియుండి నా దృష్టికి నడగొండలవలెఁ గానఁబడినవి. ఉత్సవ విగ్రహములను దేవాలయములలోని యర్చకులు మోసికొని పోవునట్లుగా నా యజమాని సేవకులు నన్ను తన చేతు లలోఁ గొనిపోయి యా శకటమునందుఁ గూరుచుండఁ బెటఁగా భయముచేత నిశ్చే ష్టుఁడనయి దేవాలయములోని పీఠముమీఁద దేవుఁడు కూర్చున్నట్లుగా భూదేవుఁడ నైన నేనును కదల మెదలక యందలి మెత్తమీద గూరుచున్నాను. కొంత సేఃటికి తెలివి తెచ్చుకొని నేను ముందు చూచునప్పటికి గుఱ్ఱములు బండి నీడ్చుకొని వాయు వేగమున బరుగెత్తుచుండినవి; బండిచక్రముల చప్పుడు మేఘగర్జనమువలె చెవులు చిల్లులు వోవునట్లు కర్ణకఠోరముగా వినఁబడఁ జొచ్చినది. ఈ యవస్థలో గాలిలోఁ బెట్టిన దీపమువలె వెనుకకును ముందునకును బండి కుదుపుచేత నూగులాడుచు ప్రాణములు బిగపట్టుకొని మెత్తకుఁ గుట్టిన పగ్గములవంటి దారములను రెండు చేతులతోను గట్టిగాఁ బట్టుకొని యరగంటసేపు గూరుచుండునప్పటికి సభామందిరము సమీపించినందున బండి నిలిచినది అప్పుడు మహాకాయుఁడుగారు బండిదిగి సభా గృహద్వారమువద్దకి నడవఁగా వెనుకనుండి భృత్యులు తదాజ్ఞానుసారముగా నన్నుఁ గొనివచ్చి యాయన చేతి కందించిరి. నా వంటి యల్పునిఁ దమవంటి ఘనులు మోచుట ధర్మముకాదని నే నాయనతో నా వినయ విధేయతలు తేటపడునట్లుగా

మనవిచేసి నన్ను మఱియొకరి చేతికియ్యవలసినదని ప్రార్థించినను, ఆయన నా ప్రార్థన నంగీకరింపక నీచ సేవకులు సభాభవనములోనికి బోగూడదను హేతువు చేతఁ గాఁబోలును నన్ను స్వయముగానే చేతులలో నెత్తుకొనిపోయి ధర్మాధికారి గారు చూపిన పీఠముమీఁదఁ దాను గూరుచుండి నన్ను తన ప్రక్కను గూరుచుండఁ బెట్టుకొనెను. మేమక్కడకుఁ బోవునప్పటికే సభాస్తారులందఱునువచ్చి తమ కర్హము లయిన పీఠములమీఁద నాసీనులయి యుండగా, సభ యంతయు వ్యవహారమును జూడవచ్చిన మహాజనులతో నిండిపోయినది. వారిలో ధర్మాధికారియగు ఖరుఁడు దక్షిణముఖముగా నొక్క యున్నతాసనముమీఁదఁ గూర్చుండి యుండెను. ఆయనకు కుడి ప్రక్కను రెండుమూఁడు బారల దూరములో వరుసగా వేసియున్న పీఠముల పయిని పంచామరతరువులవలె జ్యౌతిష్యవిద్వాంసు లయిదుగురు తలలకు శాలువులు చుట్టుకొని చెవులను కుండలము లల్లలనాడ గంభీరముగాఁ గూరుచుండి యుండిరి వారి నామములు వరుసగా వృశ్చికరోముఁడు, సర్పరోముఁడు, ఖడ్గరోముఁడు, అగ్నిరోముఁడు, కంటకరోముఁడు అని తరువాత నేను మా యజమానుని వలనఁ దెలిసికొన్నాను రోమకసిద్ధాంతము నభ్యసించుట చేతనో మఱి యేహేతువు చేతనో కాని యా దేశమునందు సామాన్యముగా జ్యోతిషసిద్ధాంతులు నామముల చివరను రోమశబ్దము చేర్పఁబడుచున్నది ఆ మహావిద్వాంసులకును ధర్మాధికారికిని నడుమగా లేఖనోద్యోగి యొకఁడు నిలువఁబడియుండెను. అప్పుడు నిలువఁబడి యున్న యా లేఖకునిపే రతికాయుఁడు. రాజభటులు చేతు లాడించుచు మాటాడుచున్నవారి నూరకుండుఁడని కేకలు వేయుచుండఁగా, ధర్మాధికారి తలయెత్తి చూచి లేఖకుని వైపునకుఁ దిరిగి వ్యభిచార అభియోగము విమర్శించుటకు ముందుగా నందలి వాది ప్రతివాదులను ప్రవేశపెట్టింపుమని యుత్తరువు చేసెను. అతఁడు రాజభటులను ప్రహస్తుని వజ్రహస్తుని కైకసిని దీసికొనిరండని చెప్పెను. వారు పోయి యిద్దఱు ప్రహస్తులను కైకసిని దీసికొనివచ్చి యెదుట నిలిపిరి.

లేఖ—భటులారా ! మీరిద్దఱు ప్రహస్తులను దెచ్చినారే? వీరిలో వజ్రహస్తుఁ డెవరు ? ప్రహస్తుఁడెవరు ?

భటు—మేము వాది ప్రతివాదులను గొనిపోయి యొకగదిలో బెట్టి యీవలఁ గూరుచుండఁగా ప్రభువువారు పిలిచెడిలోపల వారిలో వజ్రహస్తుఁడు తన కామరూప ప్రభావముచేత ప్రహస్తుఁడుగా మాఱిపోయినాఁడు.

ఇట్లేక రూపమును బొందినవా రిరువురిలో నెవ్వఁడు ప్రహస్తుడో యెవ్వఁడు వజ్రహస్తుఁడో నిర్ణయించుటకు శక్యముకానందున వారిలో నొకనిని మొదటి ప్రహస్తుఁడనియు నింకొకనిని రెండవ ప్రహస్తుఁడనియు నిజము తెలియువఱకును జెప్పవలసి యున్నది

ధర్మా—నిష్కారణముగా మాకు శ్రమకలుగఁజేయక మీలో నిజమైన ప్రహస్తుఁ డెవఁడో శీఘ్రముగాఁ జెప్పుఁడు.

మొ ప్రహ—నేనే నిజమయిన ప్రహస్తుఁడను ఇతఁడు మాయ ప్రహస్తుఁడు.

రెం ప్రహ—నేను నిజమయిన ప్రహస్తుఁడను. ఇతఁడు మాయ ప్రహస్తుఁడు.

ధర్మా—మీ రబద్ధము లాడఁగూడదు మీలో వజ్రహస్తు డెవరు

మొ. ప్రహ—అతఁడు వజ్రహస్తుఁడు.

రెం ప్రహ—అతఁడు వజ్రహస్తుఁడు

భటు—ఈ వ్యవహారము చక్కఁగానే యున్నది సత్యమును కనుగొనుటకు వీరిలో నొక్కరును నిజముచెప్పరు. ఈ సత్యాసత్యము నిపుడీ విద్వాంసులే నిర్ణయము చేయవలెను.

ధర్మా—ఆ సంగతి తరువాత చూచుకొందము గాని ముందుగా యభియోగ మేదో వాది సభవారితో మనవి చేయవలెను

మొ ప్రహ—కైకసియను నీ కామిని నా భార్య. నే నింటలేనపు డీవజ్ర హస్తుఁడు నా వేషము వేసికొనివచ్చి—

రెం. ప్ర—ఛీ ! ఛీ ! అబద్ధములాడకు—ప్రహస్తుఁడవు నీవా ? నేనా ? ఓ మహాప్రభూ ! న్యాయ ప్రభువులు నా మొఱ యాలకింపవలెను. కైకసియను నీ కామిని నా భార్య. నేనింట లేనప్పుడీ ప్రహస్తుఁడు నా వేషము వేసికొనివచ్చి—

ధర్మా—ఇఁక వీరివలన సత్యము బయలఁబడదు—ఓ కైకసీ! వీరిలో నీ భర్త యెవ్వఁడో నీవు చెప్పు.

కైక— (ఇరువుర మొగములవంకఁ జూచి)ఓ మహాప్రభూ! నేను గదిలో నున్నప్పుడు నా భర్తకు కుడిప్రక్కనఁ గూరుచున్నాను అప్పుడు కూరుచున్నట్లు కూర్చుండఁబెట్టినపక్షమున నా భర్త యెవ్వరో నేను జెప్పఁగలను. రాజభటులు వారి నిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చినప్పుడు తమ తమ స్థానములను వదలి వారిద్దఱును గలసి పోయినారు ఇప్పుడు నే నెవ్వరివంకఁ జూచిన నతఁడే నా భర్తగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు [1]

మొ-ప్రహ— ఓ ప్రాణేశ్వరీ! నావంక తిన్నఁగా జూడు. నేను నీ భర్తను కానా

రెం. ప్రహ—ఓ ప్రాణేశ్వరీ ! అతనివంకఁ జూడక నావంకఁ జూఁడు. నేనే నీకు భర్తనుకానా ?—ఓరీ వంచకుఁడా ? నీవు మాయచేసినంతమాత్రమున

1. కళాపూర్ణోదయంలో మాయా రంభ, మాయా నలకూబరుల వృత్తాంతాన్ని యీ ఘట్టంలో పంతులుగారు దృష్టిలో పెట్టుకొని వుండవచ్చు

పెండ్లినాఁటినుండియు నన్నెరిఁగిన నా ధర్మపత్ని నిన్ను భర్తయనుకొను నను కొన్నావురా ? — ఓ ప్రాణేశ్వరీ ! నిజము చెప్పవేమి ?

కైక — మీరే నా ప్రాణవల్లభులలాగున నున్నారు

మొ ప్రహ — ఓ ప్రాణేశ్వరీ ! యీ మోసగాని మాయ మాటలను నమ్మి మోసపోకు. నీ వింఁదాక నా కుడిప్రక్కను గూరుచుండలేదా ? యింతలోనే నన్ను గుఱుతు పట్టలేకపోయినావా ? నేనే నీకు నిజమయిన భర్తనగుదునో, కానో నా మొగముచూచి చెప్పు.

కైక — మీరును నాప్రాణవల్లభులలాగుననే యున్నారు

ధర్మా — ఈయంశ మీలాగున తేలదు. నీ భర్తయెవ్వరో యనుమాట యటుండనిచ్చి నేరము జరిగినదో లేదో నిజము చెప్పు.

కైక — నా భర్తనుదప్ప నేను పరపురుషుని కన్నెత్తి చూడలేదు.

ధర్మా — అదికాదు. ఈ యభియోగ పత్రికలోఁ జెప్పఁబడిన కాలమున నొక పురుషుఁడు శయనగృహమున నీయొద్ద నున్నాఁడా ?

కైక — నా భర్త నాయొద్ద నున్నాఁడు

మొ ప్రహ — అప్పుడున్నవాఁడు నీ భర్తగాఁడు. నీ భర్తయొక్క రూపమును ధరించివచ్చిన వజ్రహస్తుఁడు

రెం ప్రహ — ఆ మాట పరమసత్యము ఆ వేషము వేసికొని వచ్చి నీతో నున్నవాఁడు వంచకుఁడయిన వజ్రహస్తుఁడే

ధర్మా — ఇటువంటి వ్యవహారములలో పెద్దమనుష్యులు సభల కెక్కరాదు. ఎక్కినపక్షమున నుభయుల గౌరవమును బోవుటయేకాక యిల్లాండ్రకుఁగూడ నపఖ్యాతివచ్చును ఈ విషయములో వాది ప్రతివాదులిద్దఱును సఖ్యపడి సమాధాన పడవలెను

మొ ప్రహ — సభకెక్కిన యీ వ్యవహారములో నిఁక సఖ్యము కుదరదు. ధర్మాధికారులు సత్యము కనిపెట్టి దోషిని క్రూరముగా శిక్షింపవలెను.

రెం ప్రహ — ఈ వజ్రహస్తుఁడు చెప్పినమాట సర్వజన శ్లాఘాపాత్రముగా నున్నది ఏలినవారు దోషికి క్రూరదండనము విధింపవలెను.

మొ ప్రహ — ఓరీ ద్రోహీ ! వజ్రహస్తుఁడవు నీవా ! నేనా ?

రెం ప్రహ — ఓరి వంచకుఁడా ! నీవు వజ్రహస్తుఁడవుగాక మఱి తెవ్వఁడవురా ? నీవు లోకమును వంచింపఁదలఁచుకొన్నను శ్రీ మహేశ్వరుని వంచము ఖమూలవలెఁ గూరుచున్న యీ పండితపంచకమైనను మోసము తెలిసికో లేదనుకున్నావురా ? ఓరి పాపాత్ముఁడా ! ఓరి క్రూరా !

ధర్మా — మీలో మీరు పోట్లాడక యూరకుండుఁడు — ఓ విద్వదగ్ర గణ్యులారా ! మీరే యిప్పుడు శాస్త్రసిద్ధాంతానుసారముగా ధర్మనిర్ణయము చేయవలెను. నిజము చెప్పక యింత సేపు మాకు నిష్కారణముగా నాయాసము కలుగఁ

జేసినందునకయి యీసారి యపరాధికి మే మతిఘోరశిక్ష విధింపఁదలఁచుకొన్నాము. మీ రిప్పుడు సిద్ధాంతీకరింపవలసిన యంశములు—౧. వీరిలో వజ్రహస్తుఁడెవఁడు; ౨ వజ్రహస్తుఁడు నేరము చేసినాఁడా, లేదా? ౩. ఈమె నిజమయిన కైకసి యగునా! కాదా?—ముఖ్యముగా నీ మూఁడంశములను మీరు శాస్త్రపద్ధతిని నిర్ధారణము చేయవలెను

అని ఖరాసురుఁడు సెలవియ్యఁగానే సిద్ధాంతులాకాశమువంక జూచియు వ్రేళ్ళు మడచియు నేలమీఁద నంకెలు వేసియు ముక్కుపుటముల వ్రేళ్ళు చొనిపియు నొండొరులతో గుసగుసలాడియు లెక్కలువేసి తలపోఁతలకుఁ జొచ్చిరి. ఈ లోపల ధర్మాధికారి పీఠముమీద వెనుక కొఱిగి యొక్క కునుకు కునికెను. సభలో నిలిచి యున్న యుభయవాదుల పక్షములవారును విద్వాంసు లేమి సెలవిత్తురో యని వినను త్సుకులై వేచియుండిరి. చూడవచ్చినవారందఱును వివిధ విషయములను గూర్చి తమలోఁదాము సంభాషించుకొనుచుండిరి ఈ ప్రకారముగా రెండు గడియలసేపు నడచునప్పటికి సిద్ధాంతులలో నొకరు లేఖకునిఁ బిలిచి తమ యభిప్రాయములను వ్రాయవలసినదని చెప్పెను మన దేశమునందువలెనే యా దేశమునందును విద్వాంసులకు శాస్త్రజ్ఞానమేకాని యక్షరజ్ఞానముండదు అందుచేతనే యా దేశమునందు వైయాకరణుఁడు తన చుట్టముల కు తరము వ్రాయవలసివచ్చినను లౌకికుల యొద్దకుఁబోయి వ్రాయించుకోవలసినవాఁడే కాని స్వయముగా వ్రాసికో నేర్చినవాఁడు కాఁడు. ఆ సంగతి యటుండనిచ్చి కార్యాంశమును చిత్తగింపుఁడు. లేఖకుఁడు ధర్మాధికారిని లేపిన పిమ్మట జ్యోతిష్కులు తమ సిద్ధాంతములను దెలిపిరి వారిలో వృశ్చికరోముఁడును కంటకరోముఁడును రెండవ గ్రహస్తుఁడే వజ్రహస్తుఁడని చెప్పిరి. తక్కిన ముగ్గురును మొదటి గ్రహస్తుఁడే వజ్రహస్తుఁడనిరి ఇఁక రెండవ సారాంశములో వృశ్చికరోముఁడును, కంటకరోముఁడును వజ్రహస్తుఁడు నేరము చేసినాఁడనిరి అగ్నిరోముఁడును. సర్పరోముఁడును వజ్రహస్తుఁడు నేరము చేయలేదనియు నతనియందలి ద్వేషముచేత భార్యాభర్తృలేకమయి యీ దోషారోపణము చేసినారనియు పలికిరి. మూఁడవ సారాంశమును గూర్చి యేవురు సిద్ధాంతులును నైకకంఠ్యముతో నామె నిజమయిన కైకసి యనియే సిద్ధాంతము చేసిరి అప్పుడు వాది బంధువు లగ్నిరోమ సర్పరోములు వజ్రహస్తునివలన లంచము గొనిరని కేకలు వేయఁజొచ్చిరి; ప్రతివాది బంధువులు వృశ్చికరోమాదులు గ్రహస్తునివలన లంచములు గైకొనిరని కేకలువేయనారంభించిరి ధర్మాధికారి వారి కలకలములు వారించి సిద్ధాంతులలో నధిక సంఖ్య గలవారి యభిప్రాయానుసారముగా వజ్రహస్తునికి రెండు సంవత్సరములు కారాగృహవాసశిక్ష విధించినట్లు తీర్పు వ్రాసి వినిపించెను. సిద్ధాంతుల యభిప్రాయము ననుసరించి తనకు శిక్షయగునని మొదటి గ్రహస్తుఁడు వడవడ వడఁకుచు భూమిమీఁదఁబడి మూర్ఛపోయెను అందఱును మూఁగి చన్నీళ్ళు చల్లి యాతనిని మూర్ఛ తేర్చునప్పటి కా సందడిలో రెండవ

ప్రహస్తుఁడు కనఁబడక యదృశ్యుఁడయ్యెను. అప్పుడా యంతర్ధానము నొందినవాఁడే నిజమయిన వజ్రహస్తుఁడని యెల్లవారికిని బోధపడెను. ధర్మాధికారి రాజభటులను జూచి యీఁగయయి యతఁడెగిరిపోయి యుండును పట్టుకొండని రాజభటుల కాజ్ఞాపించెను. వారు నానాముఖముల నరచుచు పరుగెత్తిరికాని వారికంటి కెవ్వరును నక్షత్రమండలము లోపలఁ గాన బడలేదు. ఈ ప్రకారముగా మొదటి వ్యవహారము తీర్పఁబడిన తరువాత దొంగతనపు వ్యవహారము తీర్చుటకయి నేరము మోపినవానిని మోపఁబడినవానిని పిలిపింపుమని మరల ధర్మాధికారి లేఖకుని కుత్తరువు చేసెను.

అంతట లేఖకునియొక్క యాజ్ఞప్రకారముగా రాజభటులు దూషణుని ధూమ్రాక్షుని గొనివచ్చి ధర్మాధికారి యెదుట నిలువఁబెటిరి.

ధర్మా—ఓ దూషణా ! నీవు తెచ్చిన యభియోగమేమి ?

దూష—ఈ ధూమ్రాక్షుఁడు మా బంధువర్గములోనివాఁడు దుస్సహవాసము చేత నితఁడు చిన్ననాఁటినుండియు దుష్టవర్తనుఁడయి జూదములాడుచు పూర్వులార్జించియుంచిన ధనమునంతను పాడుచేసి విచ్చలవిడిగాఁ దిరుగుచున్నాఁడు. ఇతఁడు తన తల్లిదండ్రులు విధ్యుక్తముగా వివాహము చేసిన భార్యను విడనాడి జారవృత్తి నవలంబించి యొక వేశ్య నుంచుకొనియున్నాఁడు విత్తములేనిదే వేశ్యచిత్తము లోఁగొనుట యెప్పుడును సంభవింపనేరదు గనుక, విత్తహీనుఁడయి యిప్పుడు జారత్వమును చోరత్వ మనుసరించి యుండకమానదు. ఇతఁడు కొంతకాలముక్రిందట మా యింటికి చుట్టపుఁజూపుగావచ్చి చావడిలో నాడుకొనుచున్న మా చిన్నదాని నగయొకటి త్రెంపుకొనిపోయి వేశ్యకిచ్చినాఁడు. రక్తస్పర్శ గలవాఁడగుటచేత మేమప్పు డీతనిని రచ్చకీడ్వక చీవాట్లుపెట్టి క్షమించి యూరకున్నాము. నిన్నటి దినము మా యింటికి మరల వచ్చి నా భార్య నగలపెట్టె యెత్తుకొని పాఱిపోయినాఁడు పిల్లది చూచి యఱవఁగానే మేము వెంటఁబడితిమిగాని యితఁడు వీధినిబడి యేదో సందులోదూఱి యదృశ్యుఁడయినాడు.

ధర్మా—తరువాత నగలపెట్టె దొరికినదా ?

దూష—దొరకలేదు. నేను వెంటనే రాజభటులను గొని యితని యింటికిఁ బోయినాను అప్పుడితఁడింటలేఁడు. ఇల్లు శోధించినాము గాని పెట్టె దొరకలేదు.

ధర్మా—ఇతఁడింటికే రానప్పుడు పెట్టె యెట్లు దొరకును ? మీరు మొట్టమొదట వేశ్యయింటికిఁ బోవలసినది.

దూష—ఆ పనియుఁ జేసినాము పెట్టెకాని యితఁడు కాని యింట దొరకకపోఁగా మేమక్కడనుండి తిన్నగా వేశ్యయింటికిఁబోయి దాని యిల్లు శోధింపఁగా నొక మూలగదిలో నితఁడు దొరికెనుగాని పెట్టె మాత్రము దొరకలేదు. రాజభటులీతనిని పట్టుకొని దేవరసన్నిధికిఁ దెచ్చినారు. ఇతఁడు నగలపెట్టెను చంకక్రిందఁ బెట్టుకొని పరిగెత్తుచుండఁగా మేమందఱమును గన్నులారఁ జూచినాము.

ధర్మా — ధూమ్రాక్షా ! నీవేమీ చెప్పుకొనెదవు ? నీవు రాజబంధుఁడ వయ్యును నీ దుష్ప్రవర్తనముచేత బంధులమయిన మాకందఱికిని తలవంపులు తెచ్చుచున్నావు.

ధూమ్రా — నా వెనుకటి నడతనుబట్టి నేనేమి చెప్పినను నా మాట యెవ్వరును నమ్మరు. మొదట చిన్నదాని నగయెత్తుకొని పోయినమాట వాస్తవమే కాని యీసారిమాత్రము నగలపెట్టెను నేను దొంగిలింపలేదు. నగలపెట్టె పోయినదన్న సమయమున నేను వేశ్యయింటనే యున్నాను

ధర్మా — జార చోరులమాట నమ్మరాదు. — ఓవిద్వచ్ఛిఖామణులారా ! నగలపెట్టె పోయినదో లేదో, ఆ పెట్టె నితఁడపహరించినాఁడో లేదో, ఆ పెట్టె యిప్పుడెక్కడనున్నదో, మీరే శాస్త్రదృష్టిచేతఁ జూచి సత్యము చెప్పుఁడు.

న్యాయస్థానమునకు వచ్చిన ప్రత్యభియోగమునందును మూడు సారాంశముల నేర్పఱుచుట యచ్చటి శాస్త్రమర్యాద. ధర్మాధికారి యీ ప్రకారముగా సారాంశముల నేర్పఱిచి వ్యవహారనిర్ణయము చేయఁగోరఁగా వెనుకఁ జెప్పిన ప్రకారముగానే సిద్ధాంతులు యథావిధిగా చేయవలసిన తంతుసంతను నడపి యాలోచించి యీసారి యభిప్రాయభేదము లేకుండ సారాంశముల మూఁటిని శాస్త్ర దృష్టితో సావధానముగాఁ జూచి యేకవాక్యముగా సిద్ధాంతీకరించి సత్యమును తేల్చిరి నగల పెట్టె పోవుట సత్యమేయనియు. దానిని తస్కరించినవాఁడీ ధూమ్రాక్షుఁడేయనియు. ఇతఁడా పెట్టెను తానుంచుకొన్న వేశ్యకియ్యగా నావేశ్య యాపెట్టెను తానుంచుకొన్న విటపురుషుని చేతికిచ్చి యిల్లు దాటించెననియు, వారేర్పఱచిన నిష్కృష్టాశయమును లేఖకుఁడు వ్రాసి ధర్మాధికారి చేతికిచ్చెను. అది చూచుకొని ధర్మాధికారి యాకాశము వంకఁ జూచి కొంతసే పాలోచించి, రాజబంధుని నీచ తస్కరునివలె చెఱసాలకుఁ బంపుట యుచితము కాదని నిశ్చయించి, ధూమ్రాక్షునకు నూఱు సువర్ణములు ధనదండనమును విధించి, ఆ మొత్తమును నెలదినములలోపల చెల్లించునట్లు తీర్పు చెప్పెను. ఆ తీర్పు వినిపింపఁగానే సభలోనుండి త్రిశిరుఁడను రాజకుమారుఁడు ధర్మాధికారి వద్దకు నడచివచ్చి దొంగిలింపఁబడిన నగలపెట్టెను దెచ్చి యాతని పీఠముమీఁదఁ బెట్టి, ఆ పెట్టెను ధూమ్రాక్షరూపముతో తానే దొంగిలించితినని చెప్పి, శిక్షగా విధించిన నూఱుసువర్ణములను చెల్లించి ధూమ్రాక్షుని విడిపించెను. అంతట ధర్మాధికారి మఱియొక్క వ్యవహారమును పరిష్కరించుటకయి వాది ప్రతివాదులను పిలిపింపుమని లేఖకుని కుత్తరువిచ్చెను అప్పటికి నా పూజాసమయమును భక్తులు నాయాలయమునకు వచ్చుసమయమును సమీపించినందున, మహాకాయుఁడుగారు సభ ముగియువఱకు నుండక నన్ను వెంటఁబెట్టుకొని బండియెక్కి యింటికి వచ్చిరి

బండి కుదుపుచేతఁ గలిగిన యాయాసము కొంత శాంతి బొందిన పిమ్మట నేను నా యజమానునితో నాఁటి సభావ్యవహారములను గూర్చియు జ్యోతిష్కుల

సిద్ధాంత నిర్ణయమును గూర్చియు మాటాడ నారంభించితిని నా యజమానుఁడు కొంతసేపు తానావిషయమయి నాతో మాటాడుట కిష్టములేని వానివలెఁ గనబడినను నేను విడిచిపెట్టక వేసిన ప్రశ్ననే మరల వేయుచు వచ్చుటచేత తుదకిష్టము లేకయే నా ప్రశ్నలకు త్తరము చెప్పవలసినవాఁడయినందున మాయిరువురకు నీ క్రిందిరీతి సంభాషణము జరిగినది——

సత్య——ఓమహాప్రభూ ! ఈ జ్యోతిష్కుల వ్యవహార నిర్ణయ మెల్లప్పుడు నీ ప్రకారముగానే యుండునా ? వేఱు విధముగా నుండునా ?

మహా——ఎప్పుడు నిదేప్రకారముగా నుండును.

సత్య——ఏకశాస్త్రమువలననే సిద్ధాంత నిర్ణయము చేయవలసినప్పుడు వీరిలో వీరి కభిప్రాయభేదము లేలకలుగును ?

మహా——శాస్త్రమొక్కటికాదు; శాస్త్రములనంతములు.

సత్య——శాస్త్రము లనంతములయినను, అన్నియు నేకవిధముగా ఫలమును జెప్పకపోయిన పక్షమున వానిలో కొన్ని యసత్యములు కావలసి వచ్చును.

మహా——శాస్త్రము లసత్యము లెన్నిటికినిగావు ఈ భేదమునకుఁ గారణము శాస్త్రార్థముచేయువారి బుద్ధి విశేషములో నుండును. ఫలములను జెప్పువారు తమ తమ బుద్ధ్యనుసారముగా నూహించి చెప్పుటవలన నిట్టి భిన్నాభిప్రాయములు కలుగు చుండును.

సత్య——నియమములేక యెవరిబుద్ధికి తోఁచినట్టు వారర్థము చేయుచు వచ్చినచో శాస్త్రములవలన ప్రయోజనమేమి ?

మహా——శాస్త్రము లెవరి బుద్ధికి తోఁచినట్లు వారి కర్థమిచ్చునవికావు. అవి యందఱికి నేకార్థమునే యిచ్చును. అయినను శాస్త్రార్థ నిర్ణయము చేయువారు ముహూర్తము తిన్నగా కట్టలేక పోవుటవలనను గణన తిన్నగా చేయలేకపోవుట వలనను ఫలములోఁ గొన్ని వ్యత్యాసములు కలుగుచుండును.

సత్య——జనుల ధనప్రాణములతో సంబంధించిన వ్యవహారములలో సత్య నిర్ణయము చేయుట కేర్పఱుపఁబడిన పండితోత్తములనైనను చక్కగా కాలము కట్టఁగలవారిని, సరిగా, లెక్కవేయఁగల వారిని విచారించి యేర్పఱుపరా ?

మహా——పండితోద్యోగమునకు దేశములోఁ గల జ్యోతిష విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠతములనే యేరి యేర్పఱతురుగాని యిడిగు పశాస్త్రముగుటచేత నెవ్వరు గట్టివారో యెవ్వరు కారో యేర్పఱచుట యసాధ్యము ఇటువంటి శాస్త్రములు రహస్యముగా నుంచఁబడినంత కాలమే తమ మహిమలను గలిగియుండును గాని యందఱికిని వెల్లడించినచో మహిమలను గోల్పోయి పాటి తప్పిపోవును. కాఁబట్టి శాస్త్రమన్నది యెవరికిని దెలియకుండ సదా గోప్యముగా నుండవలెను.

సత్య——తమరు సెలవిచ్చినది కొంతవఱకు సత్యమేకాని——

మహా——కాని యని నీవేమో సంశయపడుచున్నావేమి ? నేను చెప్పినది సత్యమగునా ? కాదా ?

సత్య——తమరు సెలవిచ్చినది నిస్సందేహముగా సత్యము. అందసత్యమణుమాత్రమునులేదు. నాకు వేదవాక్యమునకంటెను తమరి వాక్యమునం దెక్కువ గౌరవము. సూర్య చంద్రులు గతులు తప్పినను తమ నోటినుండి యసత్యవాక్కులయలు వెడలునా ? శాస్త్రమర్మము లెప్పుడును సర్వజనులకును వెల్లడి చేయంగూడదు. అందులో ముఖ్యముగా మూడుశాస్త్రములు పరమగుహ్యములు. అందుచేతనే మా దేశమునందుగూడ చమవెఱుంగనివారు సహితము జ్యోతిశ్శాస్త్రములోను, వైద్యశాస్త్రములోను, మంత్రశాస్త్రములోను, మహావిద్వాంసులయి జనసన్మానముపొంది కోటీశ్వరు లగుచున్నారు.

మహా——ఈ సంభాషణమునుబట్టి నీవు రహస్యోపదేశమునకు పాత్రుండవయినట్టు నా బుద్ధికి పొడకట్టినది కాఁబట్టి నేనిప్పుడు మర్మము విడిచి సిద్ధాంతులు చెప్పు ఫలములలో వ్యత్యాసము కలుగుటకుఁగల నిజమయిన కారణమును తెలిపెదను నీవిది విశ్వాసహీనులతోఁ జెప్పక మహా రహస్యముగా నుంచవలెను ఇట్టి జ్ఞానదానముకెల్లవారును నర్హులు కారుసుమా !

సత్య——తమరు సెలవిచ్చినది పరమసత్యము. జ్ఞానోపదేశమున కందఱును యోగ్యులుకారు. నేను యోగ్యుఁడనని తమ చిత్తమునకు తోఁచిన పక్షమున——

మహా——నీ యోగ్యతావిషయమై మా కణుమాత్రమును సందేహములేదు జ్యోతిషము తప్పిపోవుటకు నిజమైన కారణము పరమేశ్వర శాపము నీవు భక్తాగ్రేసరుఁడవగుటచేత పరమ రహస్యమైనను దాచక నీ కిది నేను సమర్మకముగా నుపదేశించినాను. నీ విది భక్తహీనుల కెప్పుడును చెవిని వేయఁగూడదు ఇప్పుడు నీకు తృప్తి కలిగినదా !

సత్య——నిజమైన కారణమును గ్రహించుటచేత నేనిప్పుడు పరమ సంతుష్టాంతరంగుడ నయినాను. ఇది యత్యంత గుహ్యమైన పరమ రహస్యమనుటకు సందేహములేదు. ఇది దేవరహస్యమే కాకపోయిన పక్షమున, పురాణములను రచించిన మా దేశములోని సర్వజ్ఞులయిన మహర్షుల కొక్కరికైన దెలిసియుండకపోవునా ? నేను మా దేశము చేరినతోడనే దీనిని పద్మపురాణముయొక్కయుత్తరభాగములోని యష్టోత్తర శతసహస్రాధ్యాయమునందుఁ జేర్చి వ్యాసప్రోక్తము చేయించెదను. తమరీ శాపకారణము నామూలాగ్రముగా సెలవియ్యవలెను.

మహా——పూర్వకాలమునందు శ్రీ సాంబమూర్తివారు త్రిపురాసుర సంహారము చేయఁబూని యుద్ధ సన్నద్ధులయి యున్నప్పుడు ముందుగా శుక్రాచార్యులవారా వృత్తాంతమును తమ జ్యోతిశ్శాస్త్ర మహిమచేఁ దెలిసికొని శిష్యులకు తెలుపగా, వారు శివుఁడు వచ్చులోపల తమ పురములతో పాతాళలోకమునకు యాత్ర వెడలిరి. తరువాత సమస్త సన్నాహములతోను శివుఁడు వచ్చి త్రిపురములను గానక తన

దివ్యదృష్టిచేత నిదియంతయు శుక్రాచార్యుల కృత్యమని తెలిసికొని జ్యోతిష మెల్లప్పుడును యథార్థము కాకపోవును గాకయని శపించెను. దీని మర్మమిది.

సత్య—నేను ధన్యుఁడనయినాను. తమరు మర్మమువిడిచి యీ రహస్యమును నా కానతిచ్చినందున, సెలవయినపక్షమున నాకు తెలిసిన రహస్యము నొకదానిని దేవర వారితో మనవిచేసెదను జ్యోతిషమునకు పార్వతీశాపమున్నమాట మీ పురాణములయం దెచ్చటనైనఁ జూచియున్నారా ?

మహా—లేదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రమున కొక్క యీశ్వరశాపమేగాక పార్వతీ శాపము కూడ నున్నదా? ఏమి యీవింత!

సత్య—జ్యోతిశ్శాస్త్రము సందిగ్ధఫలముల నిచ్చుటకు ముఖ్య కారణము పార్వతీశాపమే పూర్వము సాంబశివులవారు సభలోఁగూరుచుండి జ్యోతిశ్శాస్త్రము యొక్క సత్యమును పరీక్షింపవలెనని యెంచి బృహస్పతినిజూచి యిప్పుడు పార్వతీ దేవి యేమి చేయుచున్నదో చెప్పుమని యడిగెను అతఁడు శాస్త్రదృష్టిచేతఁజూచి పార్వతీదేవి వస్త్రహీనయై యభ్యంజనస్నానము చేయుచున్నదని చెప్పెను. ఆ వాక్యముయొక్క యథార్థతను కన్నులార చూడవలెనని శివుఁడు తక్షణమే కొలువు విడిచి లేచి తిన్నగా నంతఃపురమునకుఁబోయి నలుగుపిండితోఁజేసి ప్రాణ ప్రతిష్ఠ చేసి కావలియుంచిన విఘ్నేశ్వరుఁడు లోపలికి పోనీకపోఁగా నతని శిరస్సు ఖండించి పోయి చూచి జ్యోతిశ్శాస్త్రముయొక్క సత్యమున కత్యాశ్చర్య పడెను. జ్యోతిశ్శాస్త్రమువలన స్త్రీలగుట్టు మగవారికి తెలిసిపోవుచున్నదిగదా యని పార్వతీదేవి యాగ్రహముతో జ్యోతిశ్శాస్త్రము ఫలింపక పోవునుగాక యని ఘోర శాపమిచ్చెను. జ్యోతిష్కులు చెప్పినఫలము తప్పిపోవుట కీశాపములే కారణములు గాని శాస్త్ర మెంతమాత్రము నబద్ధముకాదు.

మహా—దేవతలందఱును మహాదుర్మార్గులు. అందులోను దేవగురువైన బృహస్పతి పరమ దుర్మార్గుఁడు. కాకపోయిన పక్షమున నమూల్యమైన జ్యోతిశ్శాస్త్రమునకు నిష్కారణముగా శాపము తెచ్చిపెట్టునా? ఇటువంటి దుష్కార్యమును జేసినందుకు మా రావణ మహారాజుగారు లేకపోఁబట్టి బ్రతికిపోయినాఁడు. పాపి చిరాయు వనుట చేత నెల్లకాలము నాతనినే బ్రతుకనిమ్ము. సత్యమిప్పుడు నాకు పూర్ణముగా బోధపడినది. జగతునకు తల్లిదండ్రులయిన పార్వతీ పరమేశ్వరు లిద్దఱును శాపములు పెట్టిన తరువాత సిద్ధాంతులు చెప్పిన ఫలము తప్పిపోవుటలో నాశ్చర్య మేమున్నది? సిద్ధాంతులు లంచములు పుచ్చుకొని తప్పుఫలములను చెప్పుదు రందురుగాని చెప్పిన ఫలములు తప్పిపోవుటకు లంచము లక్కఱలేక యీ శాపములే చాలును.

ఇంతవఱకు సంభాషణ జరుగునప్పటికి నా పూజాసమయమును భక్తులు దర్శింపవచ్చు సమయమును సమీపించినందున నాయర్చకులురాఁగా మహాకాయుఁడు గారు నన్ను విడిచి లోపలికిఁ బోయిరి. అంతట నేనీవఱకు వర్ణించిన ప్రకారముగా నా నిత్యకృత్యములు యథావిధిగా జరుగ నారంభించెను.

అయిధవ ప్రకరణము

సభాసందర్శనము చేసి వచ్చిన తరువాత మూఁడవనాఁడు మధ్యాహ్నము మూఁడు గంటలవేళ మహాకాయుఁడుగారు వచ్చి. నేఁడు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునుగూర్చి సభ జరుగఁబోవుచున్నది గనుక తనవెంటఁ జూడ రమ్మని నన్ను పిలిచిరి. మొన్న బండిలో తగిలిన కుమ్మువలన గలిగిననొప్పు లింకను తిన్నగా పోకపోయినను, ఆయన మాటకు మాఱు పలుక వెఱచి ప్రయాణమై యాయనవెంట బయలుదేరితిని. బండిలో నెక్కినది మొదలుకొని సభామందిరము చేరువఱకును జరిగిన కథ యంతయు నించుమించుగా వెనుక వర్ణించినరీతిగానే యున్నది; గాని బండి దిగినతరువాత వెనుకటివలె మా యజమానుఁడుగాక సేవకులే నన్ను లోపలికిఁ దీసికొనిపోయి యొక యున్నతాసనముమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టిరి మేము వీధి గుమ్మముచేరఁగానే నాఁటిదినము సభలో తాను ధూమ్రాక్షవేషముతో నగలపెట్టెను దొంగిలించితినని తెచ్చియిచ్చిన త్రిశిరుఁడు మాకెదురుగా వచ్చి ప్రత్యుత్థానముచేసి మమ్ము లోపలికిఁగొనిపోయి యుచితాసనముమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టెను. మేము పోవునప్పటికే సభాభవనము మహాజనులతో నిండియుండెను. అందులోఁ గొందఱు జ్యోతిశ్శాస్త్రమబద్ధమని వాదించుటకయి యక్కడకువచ్చిరి; మఱికొందఱు వారి వాదమును ఖండించి పూర్వసిద్ధాంతమును స్థాపించుటకయి వచ్చిరి; తక్కినవా రుభయవాదములను విని వేడుక చూచుటకొఱకును నవనాగరికులను గేలిచేయుట కొఱకును వచ్చిరి. అప్పు డుపన్యాససమయ మయినందున పూర్వపక్షులలో నొకరు లేచి త్రిశిరుఁడుగారి నగ్రాసనాసీనునిగా నేర్పఱుపఁగోరెను; వెంటనే సిద్ధాంతులలో నొకరు లేచి నవనాగరికాగ్రగణ్యుఁడయిన యాయన నాపనికి నియమించుట కాక్షేపించి మహాకాయుఁడుగారి నగ్రాసనాసీనునిగా నేర్పఱుపఁగోరెను. అట్టి పూర్వనాగరికాగ్రగణ్యుఁ డగ్రపీఠమున కనర్హుఁడని మఱియొకఁడు లేచి నిషేధించెను. ఈ ప్రకారముగా వీరు నియమించినవారిని వారు పనికిరారనియు, వారు నియమించినవారిని వీరు పనికిరారనియు, ఉభయపక్షములవారును రెండుగడియలు తగవులాడిన పిమ్మట నుభయపక్షములవారు నంగీకరించినవా రొక్కరును దొరకకపోవుటచేత నాటికి సభ ముగియునట్లు కనఁబడెను. ఇంతలో నొక బుద్ధిమంతుఁడులేచి లంకానగరవాసులందఱు నేదో యొక పక్షములోఁ జేరినవారగుటచేత వారిని విడిచి విదేశీయుఁడయి నిష్పక్షపాతబుద్ధి గలవాఁడనయిన వాలఖిల్యమహర్షిని అగ్రాసనా

సేనునిజేసి సభసాగింపవచ్చునని యాలోచన చెప్పెను. ముల్లోకములను మ్రింగఁ జాలిన దేవాంతక నరాంతకులవంటి మహాసమర్థులంతమంది స్వదేశస్థులుండఁగా వ్రేలికణుపెడు లేని యంగుష్ఠమాత్రశరీరునికి పరదేశస్థుని కగ్రపీఠమిచ్చుట యవమానకరమని దేశాభిమానులు కొందఱాక్షేపించినను అర్హ్యతరులు మఱియెవ్వరును దొరకనందున పరస్పర జయకాంక్షులయియున్న యుభయపక్షములవారిలో ప్రధాన పురుషులు నాఁడే తమవిజయమును లోకవిశ్రుతము చేయవలెనన్న యపేక్షచేత నన్నగ్రాసనాసేనునిగా నంగీకరించిరి. నేను సూక్ష్మకాయుఁడనగుటచేత కుర్చీలోఁ గూర్చున్నపక్షమున నన్ను సభికులు చూడఁజాలరని యుపన్యాసకుని ముందుంచిన బల్లమీఁద నన్నుఁ గూరుచుండఁబెట్టిరి. ఉపన్యాసకుని పేరు దీర్ఘరోముఁడని సభవారిలో నొకరు నాతోఁ జెప్పిరి. అతఁడు వచ్చి బల్లముందు నిలువబడి నప్పుడు మన దేశపు నరపరిమాణమునుబట్టి నీలిపగ్గములవలె మూఁడు నాలుగు నిలువుల పొడవుగలిగి నేను గూరుచున్న బల్లనంటుచున్న యాతని గడ్డపు వెండ్రుకల దీర్ఘత్వమునుబట్టి దీర్ఘరోముఁడన్నది సార్థకనామధేయమని నేను భావించితిని. ఉపన్యాసవిషయమయి నేను సభవారికి విన్నవించినపిమ్మట నుపన్యాసకుఁడు తన యుపన్యాసము నుపక్రమించెను. మనవారు గ్రంథములలో మేఘగంభీరభాషణములని వర్ణింపఁగా వినుటయేకాని పిడుగులుపడినట్లు కర్ణకఠోరముగా నాఁ డాతని మాటలు చెవినిబడువఱకును మేఘగంభీరభాషణముల యర్థము నా కనుభవమునకు రాలేదు. ఆ దుస్సహమయిన శ్రవణవిదారణదారుణశబ్దములకు తాళలేక నేను నా చెవులలో గుడ్డలు దోపుకొంటిని. ఆ యుపాయముచేత సద్దణఁగినందునను బండ్లీకుదుపుచేతఁ గలిగిన యాయాసముచేత నిద్రవచ్చినందునను నా వెనుకనుంచిన దిండునకుఁ జేరగిలఁబడి నేను హాయిగా నిద్రపోయినాను. సభికులుమాత్రము నా గుట్టు తెలిసికోలేక నేను యోగముపట్టి యోగనిద్ర నవలంబించి దివ్యదృష్టిచేతను దివ్యజ్ఞానముచేతను నాఁటి యుపన్యాసమును మాత్రమేగాక జ్యోతిశ్శాస్త్రముయొక్క సత్యమును గూడ గ్రహించుచున్నానని తలఁచిరి. అందుచేత నుపన్యాసముయొక్క ప్రథమ భాగమును మీకుఁ దెలుపకపోయిన తప్పిదమును దీనిని జదువువారు మన్నింతురని నమ్మెదను. ఆవిషయమును తరువాత నితరులనడిగి తెలిసికొని మీకు తెలిపియుందును గాని అట్లు చేసినచో నా యోగ మహిమకే భంగముకలిగి జనులలో శాస్త్రమునందవిశ్వాసము కలుగునన్న భీతిచేత నేనితరుల నడుగక శాస్త్రమర్యాదను కాపాడుటకు కంకణము కట్టుకొన్న మీరు నా సమయోచితబుద్ధిని శ్లాఘింతురన్న పూర్ణవిశ్వాసముచేత శాస్త్రగౌరవమును నిలువఁబెట్టినాను. నేను గాఢ నిద్రలోనుండగా నుపన్యాసకుఁ డేదో ముఖ్యాంశమును జెప్పుచు బల్లమీఁద నొక గుద్దుగుద్దెను ఆ గుద్దుతో నన్నావఱకాశ్రయించియున్న నిద్రాదేవి భయపడి నన్ను ముందుకుఁ బడద్రోచి క్షణకాలములో నన్నువిడిచి పాఱిపోయెను. నేనును కన్నులు తెఱచి చూచి మెల్లగాలేచి మరల యథాస్థానముచేరి దిండునానుకొని సావధానచిత్తుండనై

కూరుచుంటిని. అప్పుడు నన్నుఁజూచిన సభాస్తారు లీమహామునియొక్క యోగనిష్ఠకు నడుమ భంగమువచ్చినదని కొందఱును; ఈ మహర్షి తనంత తానే లేచినాఁడుకాని సమాధి చెడలేదని కొందఱును. సమాధి చేసినపక్షమున మౌనముద్ర పూని ప్రాణాయామము పట్టి మరల యోగనిద్ర వహించునని కొందఱును. నానా విధములఁ జెప్పుకొనసాగిరి ఇంతలో నుపన్యాసకుఁ డితరులమాటలు చెవిచొరకుండ తానే యుచ్చైస్స్వరముతో మాటాడఁజొచ్చినందున వారిమాటలు పూర్ణముగా వినుటకు నా కవకాశము లేకపోయినది.

ఉపన్యాసకుఁడు — ఈ పాడుజ్యోతిశ్శాస్త్రము వివేకమును పాఱఁద్రోలి బుద్ధిని మ్రింగివేసి యాలోచన నడఁగఁద్రొక్కి తెలివిగల వారిని సహితము సమస్త విషయములయందును వంచకులయిన మూఢులకు దాసులను జేయుచున్నది. శాస్త్రనామము ధరించిన యీ పిశాచముయొక్క సమ్మోహనయంత్రములోఁ జిక్కి భ్రమపడి మనుష్య ప్రకృతి కలంకారమయిన స్వాతంత్ర్యమును పోఁగొట్టుకొని మనమందఱమును నిష్కారణముగా బుద్ధిపూర్వకముగాఁ దెచ్చుకొన్న కష్టముల పాలయి బాధపడుచున్నాము మనమొకయిల్లు కట్టుకోవలెనన్నచో మనకిష్టమయిన తావునను సమయమునను కట్టుకొనక మూర్ఖసిద్ధాంతిచెప్పిన తావునను ముహూర్తమునను కట్టుకొనవలసినవార మగుచున్నాము; నుయ్యి త్రవ్వించుకోఁ దలఁచుకొన్నచో మన మనస్సువచ్చిన యనుకూలమైన తావున త్రవ్వించుకొనక మూర్ఖసిద్ధాంతి చూపిన మూలను త్రవ్వించుకొనవలసినవార మగుచున్నాము; మన బిడ్డకు పెండ్లి చేయఁదలఁచుకొన్నచో మన కనుకూలుఁడుగా కనఁబడు వరుని నిర్ణయించి వీలయిన కాలమునందు వివాహముచేయక మూర్ఖ సిద్ధాంతి పెట్టిన నిశాముహూర్తమునందో యెప్పుడో ప్రవర్తనచేతఁ గాకపోయినను జన్మపత్రముచేత నతఁడు మంచివాఁడన్న వరుని కిచ్చి పెండ్లిచేయ వలసినవార మగుచున్నాము. మనమొక యూరికి పోఁదలఁచుకొన్నచో మనకు తీఱికయైన సమయమున బయలుదేఱక మూర్ఖసిద్ధాంతి చెప్పిన దినమునందును వారమునందును కాలమునందును ప్రయాణము కావలసిన వారమగుచున్నాము; మనము క్షౌరము చేయించుకోఁ దలఁచుకొన్నచో మన కవకాశముగా నున్ననాఁడు చేయించుకొనక మూర్ఖసిద్ధాంతి చెప్పిన తిథివారముల యందే తల గొఱిగించుకోవలసిన వార మగుచున్నాము. మనము క్రొత్తబట్టను కట్టుకోఁ దలచినచో కావలసినప్పుడు కట్టుకొనక మూర్ఖసిద్ధాంతి తెలిపిన దినమును వారమును వచ్చువఱకును వేచియుండ వలసినవార మగుచున్నాము. వేయేల? మనము క్రొత్తగా భార్యవద్ద పరుండఁ దలఁచుకొన్నను, గృహమునఁ బ్రవేశింపఁదలఁచుకొన్నను, రోగమునకు మందు పుచ్చుకోఁదలఁచుకొన్నను, మూర్ఖసిద్ధాంతియే మనకు కాలనిర్ణయము చేయవలెను. ఇట్టి నిత్యకృత్యములలోనే మనకు స్వాతంత్ర్యము లేనిచో లోకములో నింతకంటె క్రూరదాస్యము మఱియేముండును? మూర్ఖ సిద్ధాంతి—;

వృశ్చికరోముఁడు— మీరు మూర్ఖసిద్ధాంతియని లోకోపకారులయి మహా విద్వాంసులయిన జ్యోతిష్కులను నిర్హేతుకముగా దూషించి మహాదోషము కట్టుకొనుచున్నారు ఈ సిద్ధాంతులే యుండి వివాహాది కార్యములయందు మంచి ముహూర్తములు పెట్టి లోకమున కుపకారము చేయనిచో లోకమెట్టి దురవస్థల పాలగునో—

ఉప— మీరుపన్యాస మధ్యమున మాటాడరాదు—

మహాకాయుఁడు— మీరు సిద్ధాంతులను మూర్ఖులని దూషింపరాదు

త్రిశిరుఁడు— మీరిఁకముందు సిద్ధాంతికిముందు మూర్ఖశబ్దము పెట్టక మాటాడుఁడు.

ఉప— సిద్ధాంతులు లోకమునకుఁ జేయుచున్న యుపకారము చెప్పనక్కఱలేదు. లోకములోనున్న జాతకపత్రికలలోనెల్ల ను త్తమమైనదని చెప్పి యొకవరుని నిర్ణయించి మంచిముహూర్తము పెట్టి వివాహము చేయించి యీ సిద్ధాంతి మంచి దేవతులచాపు కట్టుకొనిపోయిన మూఁడుమాసముల పదిదినములలో జాతక పత్రికల లోని నూతేండ్లును ముహూర్తబలముచేత నూఱుదినములుగా మాఱఁగా చెల్లెలు వైధవ్యదుఃఖ మనుభవింపవలసినదైనది ఈ సిద్ధాంతి చెప్పిన ముహూర్తమునందు కట్టించి, పెట్టిన సుముహూర్తమునందు గృహప్రవేశమయిన మా పొరుగువారు నెలదినములలోపల గృహయజమానుఁడు స్వర్గస్థుఁడు కాఁగా తా మారుమాసము లిల్లుపాడుపడిచి పొరుగువారిపంచను జేరవలసినవారైరి. నా మిత్రుని తండ్రి యెన్నియో దినములాగి యీ సిద్ధాంతిచెప్పిన ముహూర్తమునందు గ్రామాంతరమునకు బయలుదేఱినను త్రోవలో దొంగలు కొట్టఁగా బండి విఱుఁగబడి కాలువిఱుగఁ గొట్టుకొని యర్ధరాత్రమునందు మరల స్వగృహమును జేరవలసినవాఁడయినాఁడు

వృశ్చి— అయ్యలారా! చిత్తగించినారా? ఈయన నన్నెట్లు దూషించుచున్నాఁడో! మూర్ఖపదము ప్రయోగించినప్పటికన్నను. ఈ దూషణభాషణము లధికకర్ణకఠోరములుగా నున్నవి. పెద్దమనుష్యు లింతమందియుండి పండితదూషణ జరుగుచుండఁగా చూచి యూరకుండుట మీకు ధర్మమా! వారి గ్రహచారము చాలక యాపదలు తటస్థమయినప్పుడు నేనేమిచేయగలను? ముహూర్తములు పెట్టుట నాపనికాని యాపదలు తప్పించుట నాపనికాదుకదా?

త్రిశి— మీరు మంచిముహూర్తములు పెట్టుటచేత విపత్తులు తొలఁగని పక్షమున మీ ముహూర్తములతో నేమిప్రయోజనము?

మహా— మధ్య మీరు మాటాడుట యుక్తముకాదు. సామాన్యముగాఁ జెప్పక వక్కాణించి యొక్కరినిగూర్చి చెప్పుట యుపన్యాసకునికి మంచిపనికాదు. జ్యోతిషమువలన లాభమే లేకపోయిన పక్షమున నింతకాలమునుండి సర్వజ్ఞులయిన మన పెద్దలందఱును జన్మపత్రములు వ్రాయించుకొని సమస్తకార్యములకును

శుభముహూర్తములు పెట్టించుకొనుచుందురా? వ్యవహారదక్షులయిన ప్రభుత్వము వారు వ్యవహార నిమిత్తము జ్యోతిషవిద్వాంసులను నియమించుచుందురా ?

ప్రతి — వీరి వ్యవహార విజయమునందలి సత్యము మొన్ననేకదా సభలో బయలఁబడినది? కల్పవృక్షములవలె పండితు లయిదుగురుచేరి సభలోఁ గూరుచుండి నేను గొనిపోయిన నగలపెట్టెను ధూమ్రాక్షుఁడు దొంగిలినట్లు సిద్ధాంతముచేసినారు.

మహా — అదియంతయు మోసము. నిజమైన వ్యవహారములో నిజము తెలియును గాని పరీక్షింపవలెనని మోనముచేసిన వ్యవహారములో సత్యమెట్లు బయలఁబడును?

ఉప — నా యుపన్యాసము ముగియనియ్యరా?

మహా — కానిండి.

ఉప — లోకమునకుఁ గలిగెడియుపకారము లోకములోనివారైన యీ సిద్ధాంతులకేకాని యితరలోకమున కణుమాత్రము గలుగదు. మనయింట కన్య రజస్వలయైనచో శాంతికావలెనో లేదో తెలిసికొనుటకయి ముందుగా సిద్ధాంతిగారికి దక్షిణముట్టవలెను; మనయింట నెవ్వరయిన పుట్టినపక్షమున పితృగండమున్నదో లేదో తెలిసికొనుటకయి ముందుగా సిద్ధాంతిగారికి దక్షిణముట్టవలెను; మనయింట నెవ్వరయిన చచ్చిరేని యిల్లు విడిచిపెట్టి లేచిపోవలయునో లేదో తెలిసికొనుటకయి ముందుగా సిద్ధాంతిగారికి దక్షిణముట్టవలెను. ఈ ప్రకారముగా పుట్టినది మొదలుకొని చచ్చువఱకును చెవులు కుట్టినను, పుట్టువెండ్రుకలు తీయించినను, అన్నము ముట్టించినను, చదువ వేసినను, మఱియేపని చేసినను సిద్ధాంతిగారిచేత ముహూర్తము పెట్టించుకొని యాయనకు ముట్టవలసిన ముడుపు నెప్పుడో యొకప్పుడు చెల్లింపక తప్పదు.

మహా — మీరు సిద్ధాంతులను వారి వృత్తిని నిందింపఁగూడదు. వారు జనులకు ఫలములు చెప్పియు ముహూర్తములు పెట్టియు పడిన ప్రయాసమునకు ప్రతిఫలముగా ధనస్వీకారము చేయుచున్నారు. కాని యూరక చిల్లిగవ్వయైనను గ్రహించుచుండలేదు. చేతనైన పక్షమున మీరు జ్యోతిశ్శాస్త్ర మబద్ధమనుటకు చాలిన యుక్తులను చెప్పుఁడు అప్పుడు మీ హేత్వాభాసములను ఖండించుటకు మేము పూనుకొందుము.

ఉప — ముహూర్తజాతకభాగము లసత్యమనుట కణుమాత్రమును సందేహములేదు. ఈ గ్రామమునందిద్దఱు రాజపుత్రు లొక స్త్రీనిమిత్తమున గర్భశత్రువులయి యొకరి నొకరు చంపవలెనని నిశ్చయించుకొని యిద్దఱును చెఱియొక జ్యోతిష్కునియొద్దకుఁబోయి యుద్ధవిజయమునకు ముహూర్తము పెట్టుమనియడిగిరి. ఇద్దఱు జ్యోస్యులును శాస్త్రవిచారముచేసి నాఁటిసాయంకాలము నాలుగు గడి

యల ప్రొద్దుండఁగా శత్రువిజయమునకు మంచి సమయమని ముహూర్తము పెట్టిరి. తనకే విజయము కలుగునని మొదటివాఁడును తనకే గెలుపు కలుగునని రెండవ వాఁడును మనస్సులలో నమ్మి తాము జ్యోతిష్కుల నాలోచించిన మాట యొండొరులకు తెలియనీయక రహస్యముగానుంచి యుద్ధాహ్వానములు మాత్రము చేసికొని యిద్దఱును బయలుదేఱి ముహూర్తసమయమున కూరి బైలికిపోయి ఘటికాయంత్రములు ముందుంచుకొని సరిగా యుక్తసమయమున దుడ్డుకఱ్ఱలతో యుద్ధమారంభించిరి ఇద్దఱును పరస్పర జయకాంక్షచేత చావమోఁదుకొనఁగా నందొకఁడప్పుడే దెబ్బలచేత కాలధర్మమునొందెను. రెండవవాఁడు కంటికిదెబ్బతగిలించుకొని చావు తప్పి కన్నులొట్టబడి యొంటికంటితో బ్రతికెను. ఆ మహాశూరులెవ్వరో, వారికి ముహూర్తము పెట్టిన మహాసూరు లెవ్వరో మీరందఱు నెఱుగుదురు. శాస్త్రమే యసత్యము కానిపక్షమున, ఏకముహూర్తమునందే యుద్ధమారంభించినయొక్కరికపజయమును నొక్కరికి జయమును నేల కలుగవలెను? ఇంకొక్క నిదర్శనము చూడుఁడు. మా పెద్దతమ్ముఁడును మా పాలికాఁపువాని పెద్దకొడుకును తృటికాలమైనను భేదములేక సరిగా నేక ముహూర్తమునందే జనన మొందిరి. జనన సమయమునం దిరువురకును గ్రహము లేకస్థానమునందే యున్నందున సమాన ఫలమునే యియ్యవలసినను, మావాఁడు చదువుకొని పరీక్షల నిచ్చి గొప్ప యుద్యోగము చేయుచుండఁగా మా పాలికాపుకొడుకు చదు వెఱుఁగక పొలము దున్నుచు నీచదశయందేయున్నాఁడు. శాస్త్రమబద్ధము కానిపక్షమున, ఏకసమయముననే జనన మొందినయిరువురకును గ్రహములు విరుద్ధఫలముల నేలకలుగఁజేయవలెను? సిద్ధాంతులు చెప్పిన ఫలములు కొందఱికి సరిగా కలుగ వచ్చును అప్పుడు సహితమా ఫలములు దైవికముగా కలిగినవే కాని సిద్ధాంతి యెఱిఁగి చెప్పుటవలనఁగలిగినవి కావు. ఏఁబదియేండ్లు బ్రతుకుదురని జన్మపత్రములలో వ్రాయఁబడియున్నవారు కొందఱంతకాలము జీవించినను, పలువు రంతకులోపలను ముగ్గురు నలుగు రటు తరువాతనుగూడ మృతులగుదురు ఈప్రకారముగానే కష్టములును సుఖములును దైవికముగాకొందఱికి చెప్పినట్లు కలిగినను పలువురకు కలుగవు కార్యసాఫల్య మెప్పుడుమయు క్తసమయమున తగినపని చేయుటవలనఁ గలుగునుగాని ముహూర్తము వలనఁగలుగదు. ఇల్లు కాలుచున్నప్పుడు వెంటనే నీరుపోసిన చల్లాఱునుగాని ముహూర్తము నిమిత్తము వేచియుండినచో చల్లాఱదు. పాముకఱిచినప్పుడు తత్క్షణమే విషవైద్యునికొఱకు పరుగెత్తి చికిత్స చేయించిన విషము దిగునుగాని ముహూర్తము నిమిత్తము వేచియుండినచో విషబాధ తగ్గదు. ఈ విధముగానే వ్యవసాయమునం దైనను, వాణిజ్యమునం దైనను, మఱియే యితర వ్యాపారమునం దైనను సుముహూర్తముల నిమిత్తము వేచియుండక యుక్తసమయమునందు కృషిచేసినప్పుడు మాత్రమే కార్యసాఫల్యమగును. మంచిముహూర్తమును నిరీక్షించుచు

పనిచేయక యోగ్యసమయమును వ్యర్థపుచ్చినచో మేలు కలుగుటకు మాఱుగా కార్యవిఘాతము గలిగి కీడు మూడును.

మహా—మీరు చెప్పెడు మాటలు యుక్తికిని లోకానుభవమునకును శాస్త్రమునకు విరుద్ధముగానున్నవి. మంచిసిద్ధాంతి శాస్త్రముచూచి యాలోచించి చెప్పినపక్షమున నొక్కయక్షర మైనను హెచ్చుతగ్గులు లేక ఫలములుసరిగా కలుగును. నాతమ్ముని జన్మపత్రమును మొన్న నే నొక సిద్ధాంతికి చూపఁగా వెనుక జరిగిన దంతయు పూసగ్రుచ్చినట్లు సరిగానతఁ డేకరువు పెట్టినాఁడు. శనిమహాదశలో నాకుప్రాణాంతకర మైన రోగము వచ్చునని ముందుగానే యొకసిద్ధాంతి చెప్పి తప్పించుకొనుటకు ప్రతిక్రియచేసికొమ్మని యుపదేశింపఁగా, నేను మెలఁకువపడి యుక్తసమయములో శనిగ్రహజపముచేయించి గ్రహశాంతి నిమిత్తము సంతర్పణము చేయించునప్పటికి నాకు రోగము రానేలేదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రము నిజమనుట కింతకంటెను ప్రబల నిదర్శనములు మఱేమి కావలెను ?

ఉప—మీరు సెలవిచ్చినవానిలో నొక్కటియు నిదర్శనమనిచెప్పుటకు వీలు పడదు. గతము చెప్పుట యొకగొప్పకాదు. అట్లు చెప్పినదంతయు శాస్త్రజ్ఞానము వలననే చెప్పఁబడిన దనుటకును వలనుపడదు ఈ జ్యోతిష్కులవద్ద సాధారణముగా లోకులసంగతులను తెలిసికొనివచ్చి గ్రహములకంటె సూటిగా రహస్యముగా గురువులకు తెలుపఁగలశిష్యులుందురు అంతేకాక వారు తఱుచుగా మాయోపాయముల చేతను కొన్ని సమయములయందు ధనదానముచేతను కుటుంబములయందలి పరమ రహస్యములను సహిత మాకుటుంబములోని స్త్రీలవలనను పిల్లల వలనను సేవకులవలనను గ్రహించి యవి తమకు ప్రాణము లేనిగ్రహములు చెప్పినట్టుగా చెప్పి విమర్శ లేనివారి కాశ్చర్యము కలిగింతురు. గ్రహపూజవలన మీకు రావలసినరోగమే మొరాక తప్పిపోయినట్లు మీరు సెలవిచ్చుచున్నారు శాస్త్రమే నిజమయి దానివలన తప్పక రోగము రావలసిఉండినపక్షమున రోగమువచ్చి తీఱవలెనుగదా ? గ్రహశాంతికయి సంతర్పణములు సమారాధనములు చేయుటవలన రావలసిన యపాయము తప్పుననుట జ్యోతిష్కులును పురోహితులును చేరి స్వోదర పూరణార్థమయి పన్నిన మాయోపాయము. నిజముగా రోగము వచ్చినపక్షమున, గ్రహచారము తిన్నగాలేక శాస్త్ర ప్రకారము వచ్చినదందురు రోగము రాకపోయిన పక్షమున, నవగ్రహ జపాదులవలనను సంతర్పణములవలనను తప్పిపోయిన దందురు. ఈ కపటోపాయమువలన జ్యోతిష్కులు చెప్పినఫలము తప్పిపోయిన యెడల తమమీఁద నిందలేకుండ తప్పించుకొనుటకును, పురోహితులు మొదలయిన వారి కందఱికి నుదరపోషణము జరుగుటకును మార్గము కలుగుచున్నది. అంతేకాక యాకాశమందలి యచేతనము లైన గ్రహము లెక్కడ ? సచేతను లైన జీవులకు ఫలములిచ్చు టెక్కడ ?

మహా — మీ కుయుక్తు లెంతమాత్రమును విశ్వాసార్హమయినవి కావు. గ్రహములు జీవకోట్లకు తప్పక ఫలములిచ్చును. గ్రహములకును మనకును సంబంధము కలదనుటకు మీకు నేను కొన్ని ప్రత్యక్షనిదర్శనములు చూపెదను. చంద్రోదయాస్తమానములను బట్టి సముద్రమునకు పోటును పాటును వచ్చుచుండుట మనకు ప్రత్యక్షమేకదా? దీనికి మీరేమిచెప్పఁగలరు? అదిగాక పూర్ణిమ మొదలయినపర్వదినములయందు వెఱ్ఱిమొదలయినరోగములు ప్రబలుచుండుట యనుభవసిద్ధము. గ్రహములకే మనరోగాదికమునువృద్ధిచేయుట మొదలైన శక్తులు లేకపోయిన పక్షమున, అట్లేల జరగును. దుర్ముహూర్తమునం దారంభించిన పనులు చెడుట నేను స్వానుభవముచేత నెఱుఁగుదును. నేను కొన్ని దినములక్రిందట బృహస్పతికాలమునందు బయలుదేఱి దేవతాదర్శనమునకు వెళ్ళి పూజరులు దేవాలయముయొక్క తలుపులు తీయకపోఁగా దేవతాదర్శనము చేయకయే యెండలో మరల నింటికి రావలసినవాఁడనయినాను

బృహస్పతి కాలమనఁగా నేమో మనభరతఖండవాసులకు తెలియకపోవచ్చును. లంకలోఁ బుట్టినవారెల్లరును రాక్షసులగుటచేత రాక్షసుఁడైన రాహుగ్రహము వారికి శుభగ్రహము; దేవతా గురువగుటచేత బృహస్పతి వారికి పాపగ్రహము ఈ దేశమునందు మనము రాహుకాల మశుభసూచకమని యెట్లెంతుమో యట్లె యాదేశమునందువారు ప్రతిదినమును తొమ్మిదిగడియలకాలమును బృహస్పతికాలమని చెప్పి యాకాల మశుభసూచకముగా పరిగణించి యేకార్యమును జేయక విడుతురు

ఉప — వేఁడియెండ కాచినప్పుడు తీక్ష్ణములయిన సూర్య కిరణములచేత నేయి మొదలయినవి కరఁగునట్లును మన దేహములకు తాపమెక్కునట్లును మొత్తముమీఁద చంద్రాదిగ్రహములు పదార్థములకు కొన్నిమార్పులను గలుగఁజేయఁ గలుగును; గాని యొక పదార్థమున కొకవిధముగాను మఱియొకపదార్థమునకు మఱియొకవిధముగాను మార్పులను గలుగఁజేయఁజాలవు. ఎండలోఁబెట్టినప్పు డన్నిగిన్నెలలోని నేయి కరఁగవలసినదే కాని యొకగిన్నెలోని నేయి కరఁగుటయు, నొకగిన్నెలోని నేయి కరగకపోవుటయు తటస్థింపదు. చంద్రోదయాదులను బట్టి పోటో పాటో సమస్త సముద్రములకును నేక రీతిగాకలుగునే కాని చంద్రోదయముచేత నొక సముద్రమునకు పోటును మఱియొక సముద్రమునకు పాటును గలుగవు. ఆ విధముగానే గ్రహగతుల వలనను గ్రహస్థితులవలనను ఫలము కలిగెడుపక్షమున సమస్త జనులకు నేకఫలము కలుగవలెనేకాని వివిధజనులకు వివిధ ఫలములు కలుగుట యెన్నఁడును తటస్థింప నేరదు. కాఁబట్టి వివిధజనులకు వివిధ ఫలముల నిచ్చునని చెప్పెడు జ్యోతిశ్శాస్త్రము విశ్వాసార్హమయినది కాదు. బృహస్పతికాలమునందు వెళ్ళినవారికి కొందఱికి దైవికముగా కొన్ని సమయములయందు కార్యవిఘాతము కలిగినను కొందఱికి కొన్ని సమయములయందు కార్య

సిద్ధి యగుటయుఁ గలదు. నే ననేక పర్యాయములు బృహస్పతి కాలములో బయలుదేఱినను నాకు కార్యసిద్ధి యగుచునే వచ్చినది కాఁబట్టి కార్యసాఫల్యమునకుఁ గాని కార్యవైఫల్యమునకుఁగాని, బృహస్పతికాలాదులు కారణములు కావు. కొన్ని కాలములు మంచివవని కొన్ని కాలములు మంచివికావని భావించి యుక్తకాలమునఁ బనికిఁబూనక వృథా కాలహరణమును జేసెడు మౌఢ్యమునుబట్టి పెక్కుకార్యములు చెడుచున్నవి [1] ప్రతి సంవత్సరమును శూన్యమాసములని కొన్ని మాసములు వ్యర్థపరుపఁబడుచున్నవి; మిగిలిన మాసములలో శుభదినములు కావని కొన్ని దినములు వ్యర్థపఱుపఁ బడుచున్నవి. శేషించిన తిథులలో మంచివారములుకావని కొన్ని వారములు వ్యర్థపఱుపఁ బడుచున్నవి; ఆ యున్న కొన్ని వారములలో సహితము దుర్ముహూర్తమని, వర్జ్యసమయమని, బృహస్పతి కాలమని, నక్షత్రము మంచిదికాదని, విశేషకాలము వ్యర్థపఱుపఁ బడుచున్నది. ఈ ప్రకారముగా మూఢవిశ్వాసముచేత మంచి కాలమును వృథాగా పోఁగొట్టక యనుకూలకాలము నందెల్లను పనులు చేయుచు వచ్చినచో దేశమున కెంత సంక్షేమము కలుగును?

వృశ్చి-- ఇది యంతయు శాస్త్రదూషణము శాస్త్రనిందచేత నెంతయైన పాపమున్నది ఏమయ్యా? వాలఖిల్యా! అగ్రాసనాధిపత్యము వహించి శాస్త్ర తిరస్కారము జరుగుచుండఁగా చూచుచు నూరకున్నావేమి?

మహా-- అగ్రసనాసీనుఁడు తన యభిప్రాయమును జెప్పి దూషణ మాన్పవలెను

ఇప్పుడు నాకు గొప్పచిక్కు తటస్థమయినది ఇఁక మాటాడక యూరకుండుటకు వలనుపడదు. మాటాడినచో నెవ్వరి పక్షమున నేమిచెప్పినను కోపావేశముచేత మూర్ఖాగ్రణులను లెవ్వ రేమిచేయుదురో! అయినను నేను బుద్ధిమంతుఁడనగుటచేతను, పరమప్రమాణములైన మన శాస్త్రములు వచ్చి సమయములో నాకుతోడుపడుటచేతను. ధైర్యము తెచ్చుకొని యెవ్వరి మనస్సును నొవ్వకుండ సమయోచితముగా నిట్లంటిని--

---

1. కోరంగి గ్రామంలోని యింగ్లీషు పాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయుడి పదవిని స్వీకరించిన సందర్భం గూర్చి చెపుతూ స్వీయ చరిత్రలో పంతులుగా రిట్లా వ్రాశారు.

"ఆ పాఠశాలకు గార్యనిర్వాహకులుగానున్న యిరువురిలో నొకరు మా తాతగారి యొద్ద కొలువులో నుండిన యాతని కుమారుడును చుట్టమును సముద్రశుల్క పర్యవేక్షకుడును (Sea Custom Superintendent) అగు బలిజేపల్లి నారాయణమూర్తిగారు పోగానే నేను వారి యింటనే దిగితిని అమావాస్యనా డేల బైలుదేరితివని నన్నాయన యడిగెను. ఈశ్వరుడు చేసిన దినములన్నియు సమానముగానే మంచివయినప్పు డేదినమున బైలుదేరిన నేమని నేను బదులు చెప్పితిని. అందుపైని జ్యోతిశ్శాస్త్రవిషయమున మా యిరువురకును వాదమయ్యెను."

పుట 52. స్వీ.చ; ప్ర.భా. 1982

" ఓ సజ్జనాగ్రగణ్యులారా! దూషణ యెవ్వరికిని కూడదు. అందులోను ముఖ్యముగా జ్యోతిశ్శాస్త్రదూషణ కూడదని మీ శాస్త్రములు మాత్రమేకాక మా శాస్త్రములును భేరీధ్వనితో ఘోషించుచున్నవి. జ్యోతిష్కుల మాటలనుగాని జ్యోతిశ్శాస్త్రమును గాని పరిహసించినవారు తామిస్ర నరకములో పడుదురని వరాహ మిహిరులవారు బృహత్సంహిత రెండవ యధ్యాయములో సెలవిచ్చి యున్నారు. అయినను దీర్ఘరోములవారిప్పుడు చెప్పుచున్నది పరిహాసముకానందున శాస్త్రదూషణమని చెప్పుటకు వలనుపడదు. చెప్పెడిదంతయు పూర్ణముగావినక యిది యిట్టిదని నిర్ధారణము చేయుటయు మంచిదికాదు: కాఁబట్టి సభవారు దయచేసి వారు చెప్పెడిదంతయు పూర్ణముగా విని తరువాత వారి వాదమును ఖండించి తమ పక్షమును సిద్ధాంతము చేయఁబూనవలెను."

వృశ్చి — ఇవి తప్పక దూషణ వాక్యములే. ఇటువంటి మాటలు మనము వినుకూడదు; ఇతరులను చెప్పనియ్యనుకూడదు.

మహా— ఈవరకు కొంత విన్నాముగనుక కడముట్టవిని యీ యుక్త్యాభాసములను ఖండించి యెల్లవారికిని భ్రాంతి నివారణము చేయుదుము. జ్యోతిశ్శాస్త్రమబద్ధమని యిటువంటివారు లక్షమంది లక్ష యుపన్యాసము లిచ్చినను, ఎవ్వరును నమ్మరు జ్యోతిశ్శాస్త్రములో చెప్పినట్టు సంతానము కలుగుచుండలేదా? కలిగిన సంతానమునకు విద్యాబుద్ధులు వచ్చుచుండలేదా?

ఉప— మీరు సంతానమనుచున్నారు గనుక చెప్పెదను వినుఁడి. మా పెద్దన్నగారి జన్మ పత్రములో నాతని కొలుగురు పుత్రులు కలుగునట్లున్నది; ఆయన భార్య జన్మపత్రములో నిద్దఱు కొడుకులును ముగ్గుఱు కూఁతులును కలుగునట్లున్నది. ఆయన వృద్ధుఁడయినను భార్యకు ముట్లుడిగినను వారి కీవఱకును సంతానయోగ్యత కలుగు చిహ్నములేవియుఁ గానరాకున్నవి. ఈ ప్రకారముగానే నా మిత్రుల జన్మపత్రముల ననేకములను శోధించి చూడఁగా సంతాన విషయమున వానిలోఁ జెప్పఁబడినదానికిని సరిగా జరిగినదానికిని మిక్కిలి వ్యత్యాసము కనఁబడుచున్నది. ఇఁక విద్యావిషయ మన్ననో యంతకంటెను తాఱుమాఱుగా నున్నది ఈవఱకు నేను జెప్పినప్రకారముగా, నా చిన్నన్నగారి కుమారుఁడును పాలికాఁపువాని కుమారుఁడును సరిగా నేకలగ్నమందును, ఏకముహూర్తమునందును, ఏకతార యందును, పుట్టినవారయినను మా యన్నగారి కుమారుఁడు పండితుఁడగుటయు పాలికాఁపువాని కుమారుఁడు నిరక్షరకుక్షి యగుటయు మీ రందఱు నెఱుఁగుదురు, దీనికి మీరేమి సమాధానము చెప్పఁగలరు? ఇదంతయు నేల? మనకు సమీపమునందే హిరణ్యాక్ష ద్వీపమున్నది గదా? అక్కడ వసించువారందఱును మూఢులయి మనుష్య భక్షకులయి యనాగరికులుగా నున్నారు. అక్కడివా రనేకులు విద్వాంసులు కావలసిన ముహూర్తములలోఁ బుటినను వారిలో నొక్కరికిని విద్యయన్న వాసనయే లేక యందఱును జ్ఞానశూన్యులుగా నున్నారు నే నీపని నిమిత్తమయి

యక్కడకుఁబోయి యనేకుల జన్మ పత్రములను వ్రాసికొని వచ్చి చూచినాను. చేతనైనపక్షమున నీ వైపరీత్యమునకు కారణమేమో జ్యోతిష్కులను చెప్పమనుఁడు.

వృశ్చి — జ్యోతిశ్శాస్త్రమా ద్వీపమునకు చెల్లదు.

మహా — విశ్వాసహీనులకును నిరక్షరకుక్షులకును గ్రహములు సహితము ఫలములను కలిగింపవు.

ఉప — ప్రత్యక్షవిరోధము చూపినను చూడనొల్లక కన్నులు మూసికొని జ్యోతిశ్శాస్త్రము సత్యమని చెప్ప నిశ్చయించుకొని వచ్చిన వారిముందఱ యుక్తి వాదమువలన కంఠశోషణము కలుగుటతప్ప వేఱుప్రయోజనము కలుగదు. ఈ పాడు జ్యోతిశ్శాస్త్రము మనదేశమున కెంతహానినైనను జేయుచున్నది. కొందఱు సిద్ధాంతులు చెప్పిన యాయుఃపరిమాణమును నమ్మి తమకు చావుసమీపించినదనుకొని బెంగపెట్టుకొని నిష్కారణముగా దీర్ఘవిచారమును కొన్ని సమయములందు మరణమును కూడ పొందుచున్నారు. కొందఱు సిద్ధాంతులు రోగాదికము వచ్చునని చెప్పిన మాటలునమ్మి రోగములు వచ్చినప్పుడు బాధపడుటకు మాఱుగా రాని రోగములనిమిత్తము మనోవ్యథచెంది వానిని తప్పించుకొనుటకయి తమ విత్తమును వంచకులపాలు చేయుచున్నారు. శిశువులు పుట్టిన నక్షత్రములనుబట్టి సిద్ధాంతులు చెప్పిన మాతృ గండములను పితృ గండములను మాతుల గండములను భ్రాతృ గండములను విశ్వసించి శిశుహత్యలను గూడఁ జేయించుచున్నారు. అనేకులు సిద్ధాంతులు చెప్పిన యోగములు నమ్మకొని దుర్భ్రమలుపడి కాలము వ్యర్థపుచ్చి తుద కాశాభంగము పొంది వ్యాకులపడుచున్నారు. ఒక జ్యోతిష్కుఁడు మన యూరిలో నొక కాపువానివద్ద ధనము స్వీకరించి వానికి తోఁటలో చెట్టుమొదట పాఁతు దొరకునని చెప్పఁగా వాఁ డొకటి తరువాత నొకటిగా చెట్ల మొదళ్లెల్లను త్రవ్వి యెందును ధననిక్షేపమును గానక చెట్లు చచ్చుటచేత దరిద్రుఁడయి మున్నున్నది సహితము పోఁగొట్టుకొని కలకాలము దుఃఖపడవలసినవాఁ డయ్యెను. ఇట్లనేక నిదర్శనములు కనఁబడుచున్నను జనులు తమ మూఢ విశ్వాసమును విడువఁజాలక సూర్యచంద్రాది జడపదార్థములవలనఁ దెలిసికొని ఫలములను జెప్పుదుమన్న మహాత్ములకు బానిసలయి బుద్ధిపూర్వకముగా కష్టములకు తలయొగ్గుచున్నారు. మన మనసువచ్చినప్పుడు కన్నబిడ్డకు పేరు పెట్టుకొనుటకును, క్రొత్త తలగుడ్డ ధరించుకొనుటకును, క్రొత్త నగ పెట్టుకొనుటకును పొలమును దున్నుకొనుటకును విత్తనములు చల్లుకొనుటకును, పండిన పంటకోసుకొనుటకును, గుఱ్ఱమునో గోవునో కొనుటకును, మందు పుచ్చుకొనుటకును, ప్రభుదర్శనము చేయుటకును విజ్ఞాపనపత్రికను పంపుకొనుటకును, ఇటువంటి మఱి యే యల్పకార్యమును చేయుటకును కూడ స్వతంత్రులముకాక మనము సమస్తమునకును, మింటనుండు గోళాకారములగల నోరులేనిజడపదార్థములు చెప్పునట్లేనడుచుకోవలసినయెడల లోకంలో

వింతకంటె బానిసతనము మఱి యేముండును? ఓ యగ్రాసనాసీనా! ఇది మనము కోరి తెచ్చుకొన్న బానిసతన మగునో కాదో నీవు చెప్పుము. దురభిమానముచేత మా వారు తెలిసియు తెలియనట్లు నటించినను పక్షపాతమును దురభిమానమును లేని నీవైన సత్యము చెప్పుము. ఈ పాడునమ్మకము మనుష్యుల హృదయములలో ననావశ్యకము లయిన భయములను, విచారములను, బాధలను తెచ్చిపెట్టుచుండలేదా? ఇది పలుమాఱు దురాశలను కలిగించి క్రమమైన ప్రయత్నమును మాన్పుచుండలేదా? ఇది ప్రజలయొక్క పండువంటి బుద్ధిని మంటఁగలిపి వారిని జడవస్తువులను నమ్మి పొట్టపోసికొనువారికి దాసులనుగాఁ జేయుచుండలేదా? ఓ మహర్షీ! నీ మౌనము చాలించి యీ ప్రశ్నలకు సదుత్తరము చెప్పు.

వెనుక సభవారు నన్ను హెచ్చరించినప్పుడు నేను తన కనుకూలముగాఁ జెప్పుటచూచి యీ దీర్ఘరోముఁడు నేను శాస్త్రప్రమాణబద్ధుఁడనై నిష్ఠాచారపరాయణుఁడ నన్నసత్యము తెలిసికోక నేనేమో తన కనుకూలముగా నుత్తరము లిత్తు నని భ్రమపడి యిప్పుడీప్రశ్నలు వేసెను అప్పుడీ దీర్ఘరోముఁడు చెప్పినదానిలో శాస్త్రదూషణ మంతగా లేదని చెప్పినదానిని బట్టియే ప్రాచీనాచార పరాయణు లయిన సభవారందఱును మనసులో నా మీఁద కొఱకొఱగానుండుట మదగ్రగణ్యుఁడ నగుట చేత నేనా వఱకే కనిపెట్టియున్నవాఁడను గాన మహాజనుల యనుగ్రహమునకు మరల పాత్రుఁడ నగునట్లుగా—"ఓయి దీర్ఘరోమా! త్రికాలవేదినైన నేను సత్యము పలికెదను వినుము. నేనిప్పుడు డాంతరదృష్టిచేతఁ జూచి యధార్థమును కరతలామలకముగా గనిపెట్టినాను. శాస్త్ర మెప్పుడును లవలేశమైన నబద్ధము కాదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రము పరమసత్యము. సత్యమునం దాదరముగల శాస్త్రబద్ధులయిన యాస్తికులందఱును శాస్త్ర విశ్వాసముచేత నీ విప్పుడు చెప్పినవిగాక యిఁక వేయి రెట్లునష్టములు వచ్చినను వానికన్నిటికి సహింపవలెను. మనకు శాస్త్రము ప్రమాణము గాని బుద్ధి ప్రమాణముకాదు. ఈ సత్యమును శిష్యులందఱు—" అని చెప్పుచుండఁగా దీర్ఘరోముఁడు నావంక కన్ను లెఱ్ఱచేసి చూచి నా నోటనున్న వాక్యమైనను ముగియకమునుపే తనముందు బల్లమీఁదనున్ననన్ను కుడిచేతితోఁ బట్టుకొని పయికెత్తి నోటవేసికొని గుటుక్కున మ్రింగెను. చూచితిరా? ఆ క్రూరరాక్షసుఁ డెంతపని చేసినాఁడో! ఎంత చదువుకొన్నను రాక్షసులకు మనుష్యభక్షణముచేయు స్వభావగుణము విడువదుగదా? మహోపాయ సంపన్నుఁడ నగుటచేత నాతనినోటఁ బడి నేను కాఁబట్టి బ్రతికి బయలఁబడితినిగాని సామాన్యమానవుఁడైనపక్షమున నంగుష్ఠ ప్రమాణముగలవాని జఠరాగ్ని కాహుతి కావలసినవాఁడే. నేను సూక్ష్మ బుద్ధినగుటచేత వాఁడు నన్ను తన గొంతుక్రోవి చొప్పింపఁగానే తిన్నగా లోపలికి పోవక యందుండి యేమి చేయుదునాయని యాలోచింపఁ జొచ్చితిని అప్పుడునాకు గరుత్మంతుఁడు మ్రింగిన కిరాతకాంత నుంచుకొన్న బ్రాహ్మణోత్తమునివలె

గొంతుకలోనుండి మండి పయికి వత్తునాయని యొక యాలోచన కలిగినది.[1] రామరావణ యుద్ధమునందు కుంభకర్ణుఁడు కపులను మ్రింగినప్పుడు వారు నవరంధ్రములలోనుండియు వెడలివచ్చునట్లు వత్తునాయని యొక యాలోచన కలిగినది. కంఠనాళమునుండి గర్భములో ప్రవేశించి యక్కడ జరుగుచుండు విశేషములనెల్లను కన్నులార చూచివచ్చి జీవించియున్న పురుషుని యుదరములో నేమేమి విచిత్రములు నడుచుచుండునో తెలిసి సత్యము తెలియక చిక్కులు పడుచున్న యిప్పటి శారీరశాస్త్రజ్ఞులకు జ్ఞానోపదేశము చేయుదునా యని యొక యాలోచన కలిగినది. ఇట్లు నాకప్పు డనేకములైన యూహ లుత్పన్నములు కాఁగా దీర్ఘవిచారము చేయక వేగిరపడి కార్యనిశ్చయము చేయుట బుద్ధిమంతుల లక్షణము కాదని యెఱిఁగినవాఁడనయి దీర్ఘముగా నాలోచించి, గర్భకుహరము ప్రవేశించిన పక్షమున నపవిత్రమైన మలద్వారమున పయికి వెడలవలసి యుండునుగాన బ్రాహ్మణుఁడనైన నాకది తగదని శారీర శాస్త్రజ్ఞుల కుపకారము చేయుపనిని విడిచిపెట్టి, శ్వాసకోశములను శోధించి వైద్యశాస్త్రజ్ఞుల కుపకారముచేయవలెనని నిశ్చయించి గొంతుక్రోవిలో నున్న ప్రాణిద్వారమునఁబోయి తిన్నగా నూపిరితిత్తులలోఁ బ్రవేశించితిని అక్కడ నా యిష్టదైవమైన ముఖ్య ప్రాణదేవుఁడు నాకు దర్శనమిచ్చి తనభక్తుని నిట్లుచేసి నందునకయి కోపముచేతనో యన నన్నుతత్క్షణమే తనబలముకొలఁదిని బయికిఁబంపిఁ వేసెను. వాయుబలముచేత నేనప్పు డాకాశబాణమువలె పయికెగసి బయలఁబడి యే ప్రకారముగానో క్షణకాలములో నాతని శ్మశ్రువుల నడుమఁ జిక్కుకొని యక్కడినుండి యుట్టిచేరులలోనుండి యెలుక క్రిందికి ప్రాఁకినట్లుగా నీలిపగ్గముల

---

1. ఆంధ్ర మహాభారతం ఆదిపర్వం ద్వితీయాశ్వాసంలో యీ వృత్తాంతం వుంది బ్రాహ్మణుణ్ణి భక్షించకూడదు అని వినత కొడుక్కి చెప్పింది. బ్రాహ్మణుడని ఎట్లా తెలుసుకోవడం అని అడిగాడు గరుత్మంతుడు,

"రయమున మ్రింగుడు గాలము క్రియ
నెవ్వడు కంఠబిలము క్రిందికి జనక
గ్నియుబోలె నేర్చుచుండును భయరహితా
వానినెరుగు బ్రాహ్మణకులుగాన్"

అని చెప్పింది తల్లి.

గరుత్మంతుడు సముద్రంలోని నిషాదులను భక్షించటానికి వెళ్ళి వాళ్ళను మ్రింగాడు. కాని గొంతులో మండుతున్నట్లనిపించింది. లోపల ఎవరు ? అని అడిగాడు.

"విప్రుడ నున్నవాడ నపవిత్ర నిషాదిమదీయ, భార్యకీ
ర్తిప్రియ దీనిబెట్టి చనుదెంచుట ధర్మమె నాకు నావుడున్
విప్రుల బొందియున్న యపవిత్రులు బూజ్యులుగారె కావుననే
విప్రకులుండ వెల్వడుము వేగమెనీవును నీ నిషాదియున్" అన్నాడు గరుడుడు.

వంటి గడపువెంట్రుకలు పట్టుకొని మెల్లగా క్రిందికి దిగజాఱి బల్లమీఁద నాయధాస్థానముచేరి మరల నగ్రాసనాసీనత్వమువహించి కూరుచుంటిని. నేనప్పు డారాక్షసుని నోటినుండి పయికి వెడలితినో ముక్కునుండి పయికి వెడలితినో చెప్పలేనుగాని మఱి యే యితర మార్గమునుండియు వెలువడలేదని మాత్రము దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. నేను పయికి వచ్చునప్పటి కా దుష్టరాక్షసుఁడు మెతుకు గొంతుకఁబడి పలకఁ బాఱినప్పుడు మన కగునట్లుగా క్రిందిగ్రుడ్డు మీఁదికిని మీఁదిగ్రుడ్డు క్రిందికిని వచ్చినవాఁ డయి యుక్కిరిబిక్కిరియయి దగ్గుచు నెంతో సేపాయాసపడెను. నిష్కారణముగా సజ్జన సంతాపము చేసినవారి కాపదలు ఘటింపక ఈశ్వరుఁడు సహించి యూరకుండునా ? నేను సురక్షితముగా పయికి వెడలివచ్చుట చూచి సభాసారు లందఱును నా మహిమ కత్యద్భుతపడి నేను నిజమయిన మహర్షినని నమ్మిరి సూక్ష్మరూపుఁడనయిన నేను హనుమానునివలె తపోమహిమచేత స్థూలరూపము నొంది యా దుష్టరాక్షసుని పొట్టచీల్చుకొని పయికి రానందునకయి సభవారిలో ననేకులు నా దయాగుణమును వేయినోళ్ళ శ్లాఘించిరి. నా యజమానుఁడు నావద్దకు పరుగెత్తుకొనివచ్చి వాత్సల్యముతో నా దేహము తడియొత్తి నా తడిబట్టలు తీసివేసెను నామహత్త్వముచేత నా ద్వీపమునందు నాఁటినుండియు జ్యోతిశ్శాస్త్రము నిరపాయముగా స్థిరపడినది జ్యోతిశ్శాస్త్రమే సత్యము కానిపక్షమున, కాదన్న వానిగర్భములోఁ జొచ్చి వానిని ప్రాణవశిష్టునిజేసి నిరపాయముగా పయికి రాఁగలుగుట మనుష్య మాత్రునకు సాధ్యమగునా యని యెల్లవారును సంతుష్టులయిరి. మా పక్షమువారు తమ వాదము గెలిచినదని జయజయధ్వనులతో బయలు వెడలఁగా నాఁటికి సభ ముగిసినది. ఇప్పటివలె గుటుక్కున మ్రింగక యేక్రూర రాక్షసుఁడయినను నన్ను పండ్లసందునఁ బెట్టుకొని నమలివేయు నేమోయన్న భయముచేత మహాకాయుఁడుగా రటుతరువాత నెప్పుడును నన్నే సభకును దీసికొని పోలేదు. ఓ హిందూ మహాజనులారా ! మీ వాఁడొకఁడు బయలుదేఱి దేశదేశముల వెంటఁబోయి యిక్కడ మీకు ప్రియతమమైన జ్యోతిశ్శాస్త్రమును స్థిరపఱిచి యాచంద్రార్కమైన శాశ్వతకీర్తిని పొందఁగలిగినందునకు మీరును నమందానందము పొందుఁడు.

ఆఱవ ప్రకరణము

ఆ మఱునాఁటినుండియు నాకీర్తి లంకాద్వీపమునందుదిగంత విశ్రాంతముగా వ్యాపించినది. పడిపోవుచున్న జ్యోతిశ్శాస్త్రమును నిలువఁ బెట్టితినని విద్వాంసులు వేయినోళ్ళ శ్లాఘింపఁ జొచ్చిరి. జ్యోతిషమును పునరుద్ధారణముచేసి దేశమునకు మహోపకారము చేసినందునకయి కవీశ్వరులు నామీఁద పాటలను పద్యములను జేసి ఈశ్వరుని యపరావతారమునని నన్ను స్తుతింపఁ జొచ్చిరి. ఇఁక నా మహిమలను విని యానందించి యింటింటను నా చిత్రచరిత్రమును కథగాఁ జెప్పుకొనుచు పామరులు చేసిన స్తోత్రపాఠములకు పరిమితి యేలేదు. పామరుల నోళ్ళనుండి స్త్రీల చెవులసోఁకి నూతులవద్దను నీళ్ళ రేవులవద్దను జరుగు మహా సభలలో చిత్రవిచిత్రముగా పెరిఁగి స్త్రీలనోళ్ళలోనుండి శాఖోపశాఖలుగా వ్యాపించి యంతఃపురములు చేరునప్పటికి నా మహిమలు నిజముగా కోటిగుణితము లయినవి. కొందఱు నేను సింహికగర్భములోఁ జొచ్చి కాయము పెంచిన హనుమద్దేవునివలె నా కాయమును పెంచితినని చెప్పుకొనఁ జొచ్చిరి కొందఱు నేను సురసగర్భములోఁ జొచ్చి యంగుష్టమాత్రశరీరుఁడై బయలువెడలిన హనుమద్దేవునివలె సూక్ష్మాతిసూక్ష్మమగు రూపమును ధరించితినని చెప్పుకొనఁ జొచ్చిరి ; కొందఱు నేను శుక్రాచార్యుల గర్భమును చీల్చుకొని వెలువడిన కచునివలె దీర్ఘరోముని గర్భగోళమును భేదించుకొని వచ్చి యాతనిని మృతసంజీవనీవిద్యచేత మరల బ్రతికించితినని చెప్పుకొనజొచ్చిరి ; కొందఱు నేను దీర్ఘరోముని పాదములు మొదలుకొని శిరస్సువఱకును నడిమికి రెండు చీలికలుగాచీల్చి తరువాత జర యనురాక్షసి జరాసంధునియర్ధదేహముల నొకటిగా సంధించినట్లుగా రెండు ఖండములను మరల నతికించి మంత్రప్రభావముచేత పునర్జీవితుని జేసితినని చెప్పుకొనఁ జొచ్చిరి ఇట్టి కథల నన్నిటిని పూర్ణముగా వివరించినచో నొక్క పెద్ద పురాణము కావచ్చునుగాని స్వోపకర్షమును జెప్పుకొనుట యిష్టము లేనివాఁడ నగుటచే వానిని నే నభివర్ణించుట మాని నా యపూర్వ మహిమలను లోకోపకారార్థముగా పురాణరూపమున రచియించి యాచంద్రార్కముగా లోకమున వ్యాపింపఁజేసి మన మహర్షులవలె శాశ్వత కీర్తిని సంపాదించుకొనెడు పుణ్యమును భక్తాగ్రేసరులకుఁ విడిచిపెట్టుచున్నాను. నాఁటినుండియు నన్ను దర్శింపవచ్చు భక్తులయొక్కయు భక్తురాండ్రయొక్కయు సంఖ్య దినదినాభివృద్ధి యగుచువచ్చినదన్న సత్యమును

బుద్ధిమదగ్రగణ్యులయిన మీతో నేను విన్నవింపవలసి యావశ్యకమే లేదుగదా ? అయినను మీ కింకొక సత్యమును మాత్ర మిప్పుడు వినిపింపవలసి యున్నది. లోకములో మనుష్యుఁడు గొప్పవాఁడయిన కొలఁదిని గొప్పతనముతోడఁ గూడ కష్టములును పెరుఁగుచుండును. భక్తులయినవారు స్వప్రయోజనపరులయి స్వలాభముకొఱ కాశ్రయించి పీడించుచుందురు; అసూయా పరులయినవారు పరోత్కర్షత్వమును సహింపలేక యపవాదములను వేసి బాధించుచుందురు

లంకా ద్వీపమునందు ప్రాచీనాచార నిష్ఠాగరిష్ఠులయిన శిష్టులందఱును నన్ను సనాతన సదాచారములను స్థాపింప నవతరించిన ఈశ్వరాంశ సంభూతునిగా భావించి బహూకరింపఁ జొచ్చినను. జ్యోతిశ్శాస్త్రమును రూపుమాప దీక్ష వహించి బద్ధకంకణులయి విఫలమనోరథులయిన నవనాగరికులు నన్ను ద్వేషించి నా యశస్సునకు భంగము కలిగించుటకును నా కపాయము కలిగించుటకును నానా విధములఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. ఆ రాక్షసుల క్రౌర్యము నెఱిఁగి నా యజమానుఁడయిన మహాకాయుఁడుగారు నాఁటినుండియు నన్ను సభలకుఁ దీసికొనిపోవుట మానివేసిరని యీవఱకే చెప్పియున్నాను గదా! ఆపదలు రానున్నకాలమునం దంతఃపురములలో దాఁచి సహస్ర భటులను కావలి యుంచినను రాకమానవు. ఆపదలు రారానికాలము నందు సముద్ర మధ్యమునందుఁ బడవైచినను రావు. నా యజమానుఁడు తన యింట నన్నెంత సురక్షితముగా నుంచి కాపాడుచుండినను, ఒకనాఁటి రాత్రి నాకొక్క ఘోరవిపత్తు సంప్రాప్తమయినది ఓ చదువరులారా! విధివిధాన మప్రతివిధానమగుట తెలిసికొని నా విషయమయి మీరు చింతిలఁబోకుఁడు.

ఒకనాఁటి యర్ధరాత్రము నందు నేను నా పాన్పు మీఁద సుఖనిద్ర చేయుచుండఁగా నా నడు మెవ్వరో పట్టుకొని నొక్కుచున్నట్లయి యులికిపడి లేచితిని. లేచి కన్నులు తెఱచి చూచునప్పటి కేదో జంతువు నన్ను నడుము మొదలుకొని మెడ వఱకును నోటఁ గఱచుకొని పోవుచున్నట్లు దీపము వెలుతురున కనఁబడినది కాని యా జంతు వేదో యానవాలు తెలిసినదికాదు. ఆ భయములో నన్ను వ్యాఘ్రము మిడుచ్చుకొని పోవుచున్నదని భ్రమ కలిగినది కాని ప్రక్కలనుండి దాని కాళ్ళునల్లగా కనఁబడినందున వెంటనే యా భ్రమ నివారణమయినది. అటుతరువాత నది భల్లూకమో వరాహమోయని తలఁచి యరణ్యములో నుండఁదగిన యా జంతువు లట్టింటి కెట్లు వచ్చునాయని వితర్కింప నారంభింపఁగా నింతలో సీలెతో పొడిచినట్లుగా వీపునకు కోఱయొకటి గ్రుచ్చుకొని తీవ్రవేదనను కలిగించినది. ఆ వేదనకు భయము తోడ్పడి నన్ను కొంతసేపు మూర్ఛలో ముంచినందున నావల నేమి జరగినదో నేను చెప్ప లేను. మూర్ఛతేఱి నేను మరల కన్నులువిచ్చి చూచునప్పటికి చుట్టును నంధకార బంధురముగా నుండెను; ఏప్రక్కఁ జూచినను నాకంటి కేదియు కనఁబడ లేదుగాని నా ముక్కునకు మాత్రము మురికి కాల్వలలో నుండి వచ్చునట్టి దుర్గంధము గుప్పున కొట్టుచుండెను. దానిని బట్టి నన్నా జంతువు మా యింటి వారి తూము

కాల్వలోనుండి యీడ్చుకొని పోవుచున్నదని నేనూహించినాను ఇట్లనుకొనుచుండఁ గానే నాకా దుర్గంధవిముక్తి కలిగినదికాని యా సౌఖ్యమును చిరకాలముండినది కాదు. జంతువు నన్ను నోటఁగఱచుకొని మా యింటివారి తూము కాల్వలోనుండి వీధిలోని కీడ్చికొనివచ్చి కొంతదూరము నడచిన తరువాత మరల నధిక దుర్వాసన గల మఱియొకరి తూము కాల్వలోనుండి మఱి యొకరియింటిలోనికిఁ గొనిపోయి దీపము వెలుఁగున్న యొక గదిలో నన్ను క్రింద దింపినది ఇది యంతయుఁజూచి యీ కపట కృత్యమంతయు నాకు శత్రువులుగానున్న కామరూపులయిన యీ నవ నాగరికులపని యని నేను మనస్సులో నిశ్చయించుకొన్నాను దీపము వెలుఁగున నన్నీడ్చుకొని వచ్చిన జంతువును నల్లగా నా కంటికి స్పష్టముగాఁ గనఁబడినది. దానిని జూచునప్పటికి నా మేను నిలువునను జెమిర్చి కంపమొందఁ జొచ్చినది. అది మనదేశమందలి యెలుఁగుబంటియంత యున్నది; ఎలుఁగుగొడ్డునకువలె దాని శరీర మందంతటను బొచ్చులేదు గాని వరాహమునకున్నట్లుగా మెడమీఁద మాత్రము దబ్బనములవలెఁ బయికి నిక్కఁబొడుచుకొని యున్న దీర్ఘలోమములున్నవి. మీరయిన పక్షమున దానిని పెద్ద యడవి పందియని భ్రమించియుందురుగాని యీ దేశపు జంతువుల పరిమాణముల నెఱిఁగియున్న నే నప్పుడొక్క నిమిషములో నది పందికొక్కని యది మాంసభక్షకజంతువు కాదని యంతరంగమునఁ గొంత సంతోషించినాను అప్పుడొక్క మూలుగు మూలిగి నన్నుఁ గొనివచ్చిన జంతువు నన్ను నట్టింట దిగవిడిచి తానొక కన్నములో నుండి యావలకిఁ బోయెను. అంతట సమస్తాభరణభూషితురా లయియున్న యొక కాంత మంచము మీఁదినుండి దిగివచ్చి మన పిల్లలు చందనపు బొమ్మను పయికెత్తినట్టుగా నన్ను తన కుడిచేతితో పయి కెత్తి రెండవ చేతిలోని యంగవస్త్రముతో నా శరీరమంతయు తుడిచి నన్ను తన మంచముమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టి తానును నా కెదురుగాఁ గూరుచుండెను. కాళికా శక్తివలె నెదురఁ గూరుచున్న యామె మోగమును జూడఁగానే నా మనస్సులో పరి పరిలాగు నాలోచనలు పుట్టఁజొచ్చినవి. నా శత్రువు లెవ్వరైన నన్ను బాధించి చంపుటకయి యిట్లు తెప్పించి యుందురని మొట్టమొదట తోఁచినది. తరువాత నొకటి తరువాత నొకటిగా ననేకాలోచనలు కలిగిన పిమ్మట కట్టకడపట రాక్ష సాంగనయైన యామె నన్ను మోహించి బాణాసురుని కూఁతురైన యుషాకన్య యనిరుద్ధుని చిత్రలేఖచేతఁ దెప్పించుకొన్నట్లుగా నన్నీ మూషకరాజు చేతఁ దన యొద్దకు రప్పించుకొని యుండునాయని సంశయము తోఁచినది తరువాత మా యిరువురకును నడిచిన సంభాషణమును బట్టి నా యీ కడపటి యూహయే సిద్ధాంత మయినట్టు మీరిప్పుడే తెలిసికొనఁగలరు. ఆ కాంత యద్భుతపడి చూచుచున్న నాకు తన్ను తెలుపుకొని. తనపేరు త్రిజట యగుట చెప్పి యిట్లనియెను—

త్రిజ— ఓ ఋషివర్యా ! నా వంక వెఱఁగుపడి చూడకు. ముల్లోకములను జయించిన సార్వభౌముని వంశములోని రాజకన్యకు జీవితేశ్వరుని గావించి ధన్యుని

చేయుతలంపున నిన్నిటకు రావించితిగాని హానిచేయు తలంపున రప్పింపలేదు. ఇంద్రుని జయించి యింద్రజిత్తని పేరొందిన మేఘనాదుండను రావణ పుత్రునకు నేను మునిమనుమరాలను

సత్యా—అమ్మా! నీకు నా మీఁదఁగల యనుగ్రహముచేత నేను నిజముగానే ధన్యుఁడనయినాను. నా పేరు సత్యరాజాచార్యులు. నేను ఋషివంశ్యుఁడను పేరున కర్హుఁడనుగాను

త్రిజ— నీ పేరేమియైనను గానిమ్ము; నీ వొక్క ఋషివని మాత్రమే కాక యంగుష్ఠమాత్ర శరీరులయి నిరంతరమును సూర్యుని రథము చుట్టును తిరుగుచుండెడు క్రతుపుత్రులైన యఱువదివేల వాలఖిల్యులలో నొక్కఁడవని కూడ నేనెఱుఁగుదును. ఇఁక నావద్ద నేమియు దాఁచఁబోకు.

సత్యా—మీరట్లన్న నేనేమి చెప్పఁగలను?

త్రిజ— ఏమియుఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఇఁక రాత్రి యెంతోలేదు. మాటలతో వృధాకాలహరణము చేయక కార్యాంశమును వినుము. నీ యొక్క మహా మహిమలను నా చెలికత్తెల వలన విని నీకు వలచి చిక్కినదానను. గాంధర్వ విధిని వరించి యిప్పుడే నన్ను చరితార్థురాలిని జేయుము

సత్యా—అటువంటి మాటలు మీరు సెలవియ్యకూడదు

త్రిజ—దీనురాలనయి ప్రార్థించుచున్న నా కోరిక వృథ పుచ్చుట మీకు ధర్మము కాదు మీ ఋషులయొక్కయు దేవతలయొక్కయు గుట్టంతయు నే నెఱుఁగుదును రాక్షసస్త్రీలమాట యటుండఁగా తిర్యగ్జంతువులతో సంభోగించుటకు సహితము సంశయింపలేము.

సత్యా—సంశయింపనివారెవ్వరు? మహాఋషులా?

త్రిజ—ఒక్క మహాఋషులు మాత్రమే కాక వారి దేవతలును సంశయపడ లేదు. మందపాల మహర్షి లావుకపిట్టతో సంభోగించి సంతానము కనెను. విభండకమహర్షి లేడిని పొంది ఋశ్యశృంగుడను కొడుకును గనెను మీ వాయు దేవుఁడు కేసరియను వానరుని భార్యవలన హనుమంతుని గనెను సూర్యుఁ డశ్వమును జేరి యశ్వినులను గనెను, శ్రీకృష్ణుఁడు జాంబవంతుఁడను భల్లూక రాజుయొక్క పుత్రికను వరించెను. దేవేంద్రుఁడును సూర్యుఁడును ఋక్షవిరజుఁ డను మర్కటమును కామించి వాలి సుగ్రీవులను గనిరి. మీవారి గుట్టు నాకు తెలియదనుకొన్నావా?

ఈ మాట లనునప్పటి కారాక్షసియొక్క పురాణపరిజ్ఞానమునకు నాకత్యా శ్చర్యము కలిగినది. మన పురాణములలోని రహస్యములిన్ని యీయాఁడుదానికెట్లు తెలిసినవో! శ్రీరాములవారికి తరువాత నే నొక్కఁడను దక్క భరతఖండవాసులు మఱియెవ్వరును లంకాద్వీపమునకు వచ్చియున్నట్లు నేను వినియుండలేదు. ఇఁక నెవ్వరీమెకీగాథను జెప్పియుందురు? ప్రపంచమునందంతటను లోకానుగ్రహార్థ

ముగా తిరుగుచుండెడు హిమాలయభ్రాత అయిన మహాత్ములెవ్వరో యీమెను శిష్యురాలినిగా నంగీకరించి గుప్తవిద్య నీమె కుపదేశించియుందురు. ఇది నిశ్చయము కాకపోయినయెడల లంకాద్వీపములో నంతఃపురములయం దుండెడు రాజకన్య కిటి శాస్త్రమర్మము లెట్లు తెలియును? ఎటువంటి మహాత్ములు చెప్పినను పరదేశస్థులకు మన వారి మహిమలువిస్తరముగాఁదెలియవు ఈమె చెప్పిన విషయములలో నెన్నో ప్రమాదవచనము లున్నవి. ఉర్వశిని జూచుటచేత స్నానము చేయుచున్న విభండక మహర్షికి జలములో వీర్యపతన మగుటయులేఁడి యానీరుత్రాగి గర్భముధరించి ఋశ్య శృంగుని కనుటయు తెలిసికోలేకశృంగునివిభండకుఁడు లేఁడినిపొందినట్లు చెప్పినది. ఋక్షవిర జుఁడు నీటిలో మునిఁగి వానర స్త్రీయైనప్పు డింద్రసూర్యులు కామించినకథ తెలియక వారు పురుషరూపముతో నున్న ఋక్షవిరజునినే కామించినట్లు చెప్పినది ఇట్టి వ్యత్యాసములనుగూర్చి నాలో నే నాలోచించుకొనుండఁగా నారాక్షసాంగన కొంత సేపూరకుండి మరల ప్రశ్నలు వేయుట కారంభించినది

త్రిజ—ఓమునీంద్రా! నేనడిగినదానికి ప్రత్యుత్తరము చెప్పక మౌనము ధరించి యూరకున్నావేమి? శీఘ్రముగా సమ్మతిని తెలుపు సదుత్తరమును జెప్పుము

సత్య—నేనేమని యుత్తరము చెప్పగలను? వారు మహర్షులును దేవతలునయినందున వారికెట్టి పనికయినను సామర్థ్యము కలిగినది మనుష్యమాత్రుఁడ నయిన నాకెట్లు కలుగును?

త్రిజ—నీవు నిజముగా మనుష్యుఁడవయినను సందేహింప వలసినపనిలేదు. రాక్షసస్త్రీలను వివాహము చేసికొన్నమనుష్యులును మీలో ననేకులున్నారు. భీముఁడు హిడింబ యనురాక్షసితో సంభోగించి ఘటోత్కచుని గనెను. ప్రద్యుమ్నుఁడు వజ్రనాభదైత్యుని కూఁతురైన ప్రభావతిని బొంది పుత్రునిగనెను. అనిరుద్ధుఁడు బాణాసురపుత్రియైన యుషాకన్యను వరించెను. ఇఁక మాఱుమాటాడక స్థూలరూప మునుధరించి నన్ను కృతార్థురాలిని జేయుము కామరూపములను ధరించి యిష్టకామోపభోగములను పొందిన మీఋషుల మహిమలు నాకపారముగాఁ దెలియును.

సత్య—పూర్వకాలపు మహర్షులవద్దనేకాని యిప్పటివారి కటువంటి శక్తులు లేవు కామరూపమును వహించు సామర్థ్యము నావద్దలేదు.

త్రిజ—నీమాట నేనునమ్మను; ఆలస్యముచేసి స్త్రీహత్యకొడిగట్టక స్థూలరూప మునుపొందుము. తెల్లవాఱఁబోవుచున్నది మంచిమాటలచేత నాప్రార్థనను వినని పక్షమున బలాత్కారముగా నైన నా మనోరథము తీర్చుకొనెదను కొన్నిదినముల క్రిందట నీవు దీర్ఘరోమునిగర్భములోఁ జొచ్చి వెక్కసముగా పెరిగి పొట్ట చీల్చుకొని పయికి వచ్చినకథ నేను వినలేదనుకొన్నావా? ఇఁక నావద్ద నీమాయ మాటలు మాని నీ కామరూపమహిమచేత స్థూలాకారమును ధరింపుము.

అప్పుడు నాకేమిచేయుటకును తోఁచలేదు. బ్రాహ్మణులకు రాక్షసస్త్రీని గాంధర్వ వివాహమున కలియుగమునందు స్వీకరింపవచ్చునా యన్నధర్మసందేహ మొక్కటి నామనస్సును బాధింపఁజొచ్చినది; రాక్షస స్త్రీలను వరించిన భీమాదులు క్షత్రియులు; అది ద్వాపరయుగము. ఈ ధర్మసందేహమును విడిచి లంకాద్వీపమునందు మన ధర్మ శాస్త్రముతో పనిలేదని యంగీకరించి యొప్పుకొన్నను. మనదేశము నందలి గ్రామదేవతలను సహితము బొత్తులలోని చంటిపిల్లలనుగా గణింపఁదగినంత మహాకాయము గల యీ రాక్షసికి వరుఁడు కాఁదగినంత పొడుగు నేనెట్లెదుగఁ గలను ? ఆ చిన్నదియిది గాంధర్వవివాహమని చెప్పుచున్నను నాదృష్టికిది కేవల రాక్షస వివాహముగాఁ బొడకట్టుచున్నది. మనదేశములో కన్యను వరులెత్తుకొని పోవుటధర్మము; ఈ రాక్షసవివాహమున కన్యయే వరుడెత్తుకొని వచ్చుట తటస్థించి నది; హా! దైవమా! నేనేమి చేయుదును? కామ దేవుఁడు కల్పించిన యీ యాపద నెట్లు తప్పించుకొందును? ఎంత చదువుకొన్నను స్త్రీలబుద్ధి యెప్పుడును పెడదారినే పోవునుగదా ? మహావిద్వాంసులారా ! ఈచిన్నదానికి నన్ను తనంత స్థూల రూపము వహించుమని నిర్బంధించుటయేకాని తాను నాకుఁదగిన సూక్ష్మరూప మును ధరింపవలెనన్న యాలోచన తోఁచినదికాదు ఇక్కడ నింకొక ధర్మసూక్ష్మత యున్నది రతిసమయమునందు స్త్రీలు నిజరూపమున పొందుదురని పెద్దలుచెప్పుదురు అది యాలోచించియే యీమె నన్ను స్థూలరూపము పొందుమని నిర్బంధించుచున్న దేమో ! రాక్షస విగ్రహములుగల హిడింబాదులను పొందునప్పుడు భీమాదు లేమి చేసిరో ! ఓ భరతఖండవాసులారా ! మనుష్యులైన భీమాదులే పెరిగి రాక్షస రూపమును ధరించిరో, రాక్షసులైన హిడింబాదులే చిక్కి మనుష్య రూపమును ధరించిరో, పురాణములను శోధించి నాకు తెలుపుఁడు; నేనీమాట లనుకొను చుండఁగా త్రిజట నామీఁద చేయివేసి వేగిరము స్థూలరూపముపొందుమని నన్ను నొక్కెను అప్పుడునాబ్రతుకు సింహపుపెండ్లికొడుకు కాలిక్రిందఁబడి నలిగినయెలుక పెండ్లికూతురుబ్రతుకు కాఁగా, ఆ నఖక్షతమునకు సహింపలేక నేను బావురని పెద్ద పెట్టున నేడ్చితిని. [redacted]కూఁత విని వెలుపలినుండి యెవ్వరో అమ్మాయీ ! ఆపిల్లి కూఁత యెక్కడిది?॥ అని యడిగిరి. ఏమియులేదని చెప్పి త్రిజట యెవ్వరైనను వచ్చి చూచిపోదు రన్నభయముచేతఁ గాఁబోలును నన్ను మంచముమీఁదినుండి దింపి గోడమూలనున్న మందసము తాళముతీసి నన్నందులోఁబెట్టి మరల తాళము వేసెను. ఆ మందసము చిన్న గదియంత యున్నది తాళముచెవి పెట్టు రంధ్రము గవాక్షమంత యున్నందున లోపలికి తగినగాలి వచ్చుచుండుటచేత నే నాయాసపడక యొకబట్టమడతమీఁద నొరిగి కొంచెముసేపు నిద్రపోయినాను. ఆనిద్రలో మహా కాయముగల వానరమొకటివచ్చి నన్నీడ్చుకొని పోవుచున్నట్లు కలగని యులికిపడి లేచితిని. స్వప్నములో కోఁతినిగాని వరాహమునుగాని చూచినపక్షమున భయము కలుగునని స్వప్నశాస్త్రాభిజ్ఞులగు పెద్దలు చెప్పుదురు గదా! ఈ కల వేకువజామున

వచ్చినదగుటచే నెలదివసములలోనే దానిఫలము కలుగునని నేను మఱింత భయపడఁ జొచ్చితిని. "దుస్స్వప్నే దుర్జనస్పర్శే స్నానమేవ విధీయతే" యన్న శాస్త్ర ప్రకారముగా స్నానము చేయవలెనన్నను పెట్టెలో మూయఁబడి యుండుటచే నాకదియు సాధ్యమైనదికాదు.

శ్లో॥ రామం స్కందం హనూమంతం వైనతేయం వృకోదరం
శయనే యఃస్మరేన్నిత్యం దుస్స్వప్నం తస్య నశ్యతి

అన్నశ్లోకమును నేను రాత్రి పరుండఁబోవునప్పుడు పఠింప మఱచిపోయిన దోషముచేత నాకీ దుస్స్వప్నము సంప్రాప్తమయినది. కామ రూపులయిన రాక్షసుల యొక్క యీదేశమునందు దీనికేమి ప్రతిక్రియ చేయవలెనో తెలియకున్నది: ఈ పెట్టెలో నుండి ముందుగా నీవలనఁ బడినఁగదా తరువాత ప్రతిక్రియ మాట యాలోచింపవలెను ? నాశత్రువు లెవ్వరేరూపమును ధరించివచ్చి నా కేయపాయమును సేయుదురోయని నాయుల్లము తల్లడిల్లుచున్నది హా ! దైవమా ! ఏమిచేయుదును ? కామరూపమునుపొందు శక్తిని మాభరతఖండవాసుల కెప్పుడును ప్రసాదింపకుము. ఈ కామరూపధారణము దుష్టులకు మాయవేషములు వేసి కొనివచ్చి సాధువులకు హానిచేయుట కొఱకేకాని మంచివారికే సత్కార్యములు చేయుటకొఱకును నావశ్యకమైనది కాదని నాకిప్పు డనుభవము వలనఁ దెలియుచున్నది.

ఏడవ ప్రకరణము

ఆపెట్టెలో నే నొకబట్టమడతమీఁదఁ గూరుచుండి పైని చెప్పినట్లు నాలో నే నాలోచించుకొనుచుండఁగా నేదో తేలుకుట్టినట్టు నా నడ్డిమీఁద నొకపోటుపొడిచినది. ఆ పోటుతో నా ధ్యానమంతయుచెడిపోయినందున నిప్పుత్రొక్కిన క్రోఁతివలె నొక్క మొగురెగిరి యులికిపడి లేచి నాలుగుమూలలను గంతులువైచుచు నిది యేదుస్స్వప్న ఫలమని భయపడుచు నందుకు తిరిగి చూచునప్పటికి నా కన్నులయెదుట మన మూషకమంత జంతువొకటి మహా భయంకరముగా కానఁబడెను అది యెలుకవలె నున్నను దానికి తోఁకగాని వెనుకవైపున కాళ్ళుగాని యేమియులేవు, అవయవ రహితమై తోలుకప్పిన యెముకలులేని నల్లని మాంసపు ముద్దవలెనున్న యా చరమ కాయమే దాని శరీరములో నాలుగింట మూఁడువంతులున్నది; ద్రాక్షసారాయము పోసిన తోలుతిత్తివలె నుబ్బి మెత్తగానున్న, యాచరమకాయమునకంటె దానిలో చతురాంశమంతయున్న పూర్వకాయమున్నది; ఆపూర్వకాయమునకు ప్రక్కకు మూఁడేసి చొప్పున రావణాసురుని భుజములవలె నాఱుకాళ్ళున్నవి; దక్షప్రజాపతి మెడ కతికించిన మేషశిరస్సువలె చిన్నదిగా నున్న దానిశిరస్సున కిరుపార్శ్వముల యందును పట్టుకారులవలె రెండుడెక్కలున్నవి; దాని దేహచ్ఛాయ యమవాహన మైన మహిషచ్ఛాయను బోలి నామనస్సున కప్పు డంధకాసురుని స్మరణకు తెచ్చి నది. నాకన్నులయెదుట నట్లు నిర్భయముగా నిలువఁబడిన యాజంతువు పయికి మత్కుణమువలె కానఁబడినను అది కామరూప ప్రభావముచేత నట్టి రూపమును వహించిన ఘోరరాక్షసుఁ డయినందునకు సందేహములేదు. విద్వన్మహాసభలో నేనట్లు ప్రతిపక్షులనోడించి జ్యోతిశ్శాస్త్రము నాచంద్రార్కముగా నిలువఁబెట్టిన నాఁటినుండియు పరాజితులయిన క్రూరరాక్షసులు నా మీఁద పగపట్టి నానావిధ మాయవేషములచేత నాకపాయము చేయఁజూచుచున్నారు. ఆ దేశమునందలి జ్యోతి శ్శాస్త్ర మహిమచేత నేటిరాత్రి నేనీపెట్టెలో నుందునని ముందుగాఁదెలిసికొని నాకు హానిచేయవలెనన్న ద్రోహబుద్ధితో వచ్చి యెవ్వఁడో యొక రాక్షసుఁడు నాకంటె ముందుగానే పెట్టెచొచ్చి దాఁగియున్నాఁడు. అట్లు కానియెడల తాళమువేసిన పెట్టె లోని కాజంతు వెట్లువచ్చును? వచ్చినను మత్కుణరూపము నేల ధరించును? ధరిం చినను నేనువచ్చినదాఁక దాఁగియుండి దొంగవలె నేమఱుపాటున మీఁదఁబడి వన్నేల కఱచును? ఇన్ని హేతువులుబట్టి యాజంతువు రాక్షసుఁడగుట నిశ్చయము.

అయినను నాకిప్పు డీరాక్షసునిపేరు తెలియనందున నిజమైనపేరు బయలఁబడువఱకును మన కథాంశము నిమిత్తము నేనాతని మత్కుణాసురుఁడని పిలిచెదను. నేను భూదేవుఁడ నన్నయంశము మీకు తెలిసినదే కదా. దేవతలు రాక్షసులను తారసిల్లినప్పుడు మహాయుద్ధము సంభవించుననియు మీరెఱుఁగుదురు. మనుష్యాశనుఁడగుటచేత నన్ను మ్రింగవలెనని యారాక్షసుఁడే మొట్టమొదట నా మీఁదఁబడెనో దుష్ట శిక్షణము చేయవలెనని నేనే మొట్ట మొదట రాక్షస సంహారమునకు పూనితినో వీరావేశపరవశుఁడ నయి యుండుటచేత నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేను గాని మాయిరువురకును జరిగిన యుద్ధము దేవాసుర యుద్ధమును మించినదని మాత్రము దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. ఆరంభదశలో కొంతసేపు మాయిరువురకును బాహాబాహిని నఖానఖిని దంతాదంతిని ఘోరయుద్ధము జరిగినది నాగకుమారుని మీదికి దుముకు గరుత్మంతునివలె నే నారాక్షసుని మీఁదికి కుప్పించి యుఱికి నా రెండు బాహువులతోను వానిబాహు వొకటి యొడిసిపట్టి శ్రీకృష్ణులవారు గోవర్ధనగిరి యెత్తినట్లు పయికెత్తి గిరగిర త్రిప్పి నేలమీఁదవేసి కొట్టఁబోయితిని. కానియారాక్షసుఁడు క్రిందఁబడక మాయచేసి తనబాహులతోనాచేయిఁ గట్టిగాపట్టుకొని వదలక కత్తులవంటి తన డెక్కలతో నాకుత్తుక కత్తిరించ వలెననియో యమపాశములవంటి తన బాహుపాశముల నాఱింటిని నా మెడ కొక్కసారిగా చుట్టి బిగించి యూపిరివెడలనీయక ప్రాణములు గొనవలెననియో దక్షిణ భుజముమీఁదుగా నా కంఠసమీపమునకు ప్రాకఁ జొచ్చెను గాని నేనింతలో మెలఁకువపడి మోచేతివద్దికి పరుగెత్తునప్పటికే యెడమచేతితో నే నారాక్షసుని కాలుపట్టుకొని నేలమీఁదమోఁపి సింహనాదము చేసితిని నా సింహనాదము యొక్క దారుణధ్వనిచేత దిగ్గజముల చెవులకు చెవుడు పట్టియుండును; ఆకాశమునుండి గవ్వలవలె నక్షత్రము లన్నియు నేలమీఁద రాలియుండును. నేనప్పు డాపెట్టెలో నిర్బంధింపఁబడి యుండుటచేత పయికివచ్చి చూడలేకపోయితినిగాని లేని యెడల క్రిందరాలిన నక్షత్రములను కొన్నిటి నేఱి మూటకట్టి తెచ్చి నామాటకు నిదర్శనముగాను నాపౌరుష ప్రకటనమగునట్లుగాను మీకుఁజూపి మీ కద్భుతము కలిగించియుందును నేను విసరివైచినప్పుడా రాక్షసుఁడు పర్వతమువలె నేలఁగూలియు చావక బట్టమడత మీఁదపడి మరలలేచి మహావేగముతో నావంక పరుగెత్తుకొని రాఁజొచ్చెను. నే నెదురుగాఁ బోయి కుంజరముమీఁదికి కుప్పించు సింహమువలె రాక్షసునిమీఁదికి లఘించి కాలఁదిని నొక్కతన్ను తన్నితిని. ఆతన్ను తగిలియున్నయెడల వాఁడు పొట్ట పగిలి చావలసినవాఁడే కాని యారాక్షసుఁడు తన మాయాబలముచేత నాపాదఘాతమును తప్పించుకొని ప్రక్కకు తొలఁగెను. ఆ పదతలాఘాతముచేత పెట్టెయంతయు నదిరి పర్వతగుహవలె మాఱుమ్రోసెను. నా కాలితాఁకున పెట్టెక్రిందికిదిగి పెట్టెతోఁగూడ భూమి పాతాళమంట క్రుంగుటచేత నాఁడు శేషునితలల కెంతో నొప్పికలిగి యుండును. అతఁడా దుర్భర వేదనచేత శిరసు కదల్చినప్పుడు భూకంపము కలుగక

మానదు. ఓ భరతఖండ వాసులారా! హూణశకము ౧౮౭౭ వ సంవత్సరము మార్చి నెల యేడవ తేదినిగాని దానికి కొన్నిదినము లీవలావలను గాని భూకంపము కలిగిన దేమో స్మరణకుఁ దెచ్చుకొనుఁడు ఆ కాలమునం దెక్కడనైనను భూకంపము కలిగినట్లు మీకు జ్ఞప్తికి వచ్చినను వార్తాపత్రికలయందు చదివినను పెద్దలవలన వినినను స్వప్నములయందు జూచినను, అది నా పాదతాడనము చేతనే యైనదని గ్రహింపుఁడు. ఎన్ని విధములచేత విచారించినను మీకాభూకంపవార్త గోచరము కానిపక్షమున, మీరు మన పంచాంగములను జదివి వానియందైనను జూచి జ్యోతిష శాస్త్రమహిమకు సంతోషింపుఁడు. ప్రక్కకు తొలఁగిన యా రాక్షసుఁడు బట్టమడత చివరవఱకును పరుగెత్తి యక్కడనుండి మరలి మరల నా వంకకు నడువ నారంభింపఁగా నేను వెనుకకుఁబోయి పార్శ్వభాగమునకు వచ్చి యొక్క కాలొడిసి పట్టి ద్వంద్వయుద్ధము కారంభించితిని భీమదుర్యోధనులకు జరిగిన ద్వంద్వయుద్ధము వలె మా పోరాటము మహా ఘోరముకాఁగా రాక్షసుఁడు ధర్మయుద్ధమున నన్ను గెలువలేక యధర్మయుద్ధమున కారంభించి నా కాలు కఱువబోయెను. నేనా కాటు నకు భయపడక ధైర్యము విడువక పట్టినపట్టు వదలక నట్టిట్టు గదలక విష్ణుమూర్తి యొక్క పంచాయుధములవంటి నఖములతోఁ జీల్చి వాని వజ్రకాయమును ఛేదింప లేక తుదకు వాఁడుపదేశించిన మార్గముననే యవలంబించి దంతములుపయోగించి తన గదా ఘాతమున భీముఁడు సుయోధనుని తొడలు విరుగఁగొట్టినట్లు కఱుక్కున కొఱికి నా మునిపండ్లతో వాని కాలొక్కటి తొడవఱకు రెండు ఖండములు చేసితిని. ఈ ప్రకారముగా యుద్ధమునంతను వర్ణించిన పక్షమున భారత రామాయణములంత గ్రంథము పెరుగునని భయపడి యా పనిని పురాణకర్తలకు విడిచి నేనిక్కడ మా సమర పర్యవసానమును మాత్రము చెప్పెదను. శ్రీరాములవారు రావణాసురుని వింశతిబాహువులను నఱికినట్లును శ్రీకృష్ణులవారు బాణాసురుని సహస్ర బాహువు లను నఱికినట్లును నేనా మత్కుణాసురుని యాఱు బాహువులను దంతా దంతిని నఖానఖిని యుద్ధము చేసి నఱికి నా యసహాయ శూరత్వమును జూపితిని. అప్పుడు రాక్షసుఁడు దేవేంద్రుని వజ్రాయుధముచేత ఱెక్కలు తెగి పడిన పర్వతమువలె కదల మెదల నేరక కూలఁబడెను. ఈ లోపల ప్రభాతసమయ మగుచుండెను అది రాక్షసులకు మంచి సమయము కాదని యెఱిఁగినవాఁడనయి వెంటనే మీఁదబడి కాలి కొలఁదిని పొట్ట మీఁద త్రొక్కితిని ఆ దెబ్బతో మనుష్య రక్త పానము చేసి బలిసి యున్న వాని పొట్ట పగిలి చిమ్మన గొట్టములతోఁ గొట్టినట్టు బుస్సుమని రక్త ధారలు పయికెగసి నా మొగమునఁ బడెను. పరశురామువలె క్షాత్రమును పూని శత్రు సంహారముచేసి పెట్టెలో నెత్తురు మడుగులు చేసినను, ఆ రక్తము కంటఁబడఁగానే బ్రాహ్మణ ధర్మమైన దయాగుణము మరల వచ్చి నన్ను క్షణకాలము మూర్ఛలో ముంచెనుగాని నేనంతలో తెలివి తెచ్చుకొని మరల శత్రువువంకఁ జూచితిని. శత్రు వప్పటికినిజావక తన ఱెక్కల నాడించుచుండెను. అగ్నిశేషమును ఋణశేషమును

శత్రుశేషమును నుండఁగూడదని రాజనీతివేత్తలు చెప్పుట స్మరణకుఁ దెచ్చికొని నే నప్పుడు నా రెండు చేతులతోను రాక్షసుని రెండు డెక్కలను బట్టుకొని శ్రీకృష్ణుల వారు బకాసురుని చీల్చినట్లు నిలువునఁ జీలఁజూచితినిగాని యీలోపలనే నా భుజ బలాతిశయము చేత వాని డెక్కలు నడిమికి విఱిగిపోయినవి అంతట రాక్షసుఁడు విగతాసుఁడయినాఁడు అప్పుడు దేవతలు నా మీఁద పుష్పవర్షము కురిసియుందురు గాని పెట్టెలోనుండుటచే దానిని జూచి యనుభవించు భాగ్యము నా కన్నులకు కలిగి నదికాదు. మహాపుణ్యప్రదమైన యీ మత్కుణాసుర విజయ కథను శ్రద్ధతోఁ చదివినవారును భక్తితో విన్నవారును పద్యకావ్యముగా రచించి లోకమున ప్రసిద్ధి పఱిచినవారును మూఁడు లోకముల యందును మత్కుణ బాధ నుండి విముక్తు లగుదురు.

శ్లో. మవర్ణాది మకారాంతమ్ సటమ్ కువర్ణ సంయుతమ్
అవంతణకారోపేతమ్ ఏతన్మంత్రం విదుర్బుధాః.

పరమ గోప్యమైన యీ మత్కుణ మహామంత్రమును పరమ విశ్వాసముతో నిత్యమును జపించువారికి సమస్త విషబాధలును తొలఁగును.

మత్కుణాసుర వధానంతర మా రాక్షసుని దేహమునుండి యొక విధమయిన దుర్గంధము బయలు వెడలి నా ఘ్రాణేంద్రియమునకు దుస్సహము కాఁజొచ్చెను. ఆ దుర్గంధసముద్రము నుండి వెలువడు సాధన మెట్లాయని నాలో నేనాలోచించు చుండఁగా నింతలో మా రణ కోలాహలముచేత మేలుకువవచ్చియో పెట్టెలోని బటను దేనినైన తీసికొనవలసి వచ్చియో మఱి యే హేతువు చేతనో త్రిజట మంచము దిగివచ్చి పెట్టె తాళము తీసి మూఁత పయికెత్తెను అందువలన వెలినున్న వాయుదేవుఁడు లోపలికివచ్చి దుర్వాసనను కొంత తొలఁగించి భక్తుఁడ నైన నాకపరిమిత సుఖప్రదాయకుఁ డయ్యెను ఇంతలో త్రిజట పెట్టెపద్దఁ గూరు చుండి లోపల తొంగిచూచి బట మడతమీద మడుగు కట్టియున్న రాక్షసుని రక్త ప్రవాహమును గని యీ యెఱ్ఱమఱక యెట్లయినదని వాసనచూచి యీ నల్లి పోతుదని పలుకుచు మత్కుణాసురుని కళేబరము తీసి దూరముగా విసరివైచెను ఆమె విగ్రహమునుజూచి భయపడి యొకమూల నొదిగియున్న నన్ను చేతితో బట్టుకొని కొంచెము పయికెత్తి "ఓ వాలఖిల్యా! ఇంతటనైనను నీవు స్థూలరూపమును ధరించి నా మనోరథమును సఫలముచేయుము రాక్షసాంగనా పరిగ్రహము వలన నీకు పాపములేదు. పూర్వము మీ భూలోకములో చంద్రవంశపు రాజయిన యయాతి వృషపర్వుఁడను రాక్షసరాజు కూఁతురైన శర్మిష్ఠను వరించి వంశకర్తయైన పూరుఁడు లోనుగాఁ గల కొడుకులను గన్నవార్త మీ పురాణములయందు వినలేదా? మాఱు పలుకవేమి?" అని తన వ్రేళ్ళతో నా ప్రక్కలు నొక్కెను. నేనా బాధకుతాళ లేక యింతకుముందే మత్కుణాసురునితోడి సంగరమునందు నఖానఖిని దంతా

దంతిని పోరాడి గడిదేఱియున్న రసికుఁడ నగుటచేత నా కన్యయొక్క పాణి గ్రహణము చేసి యా మృదు హస్తము మీఁద నఖక్షత దంతక్షతములను జేసితిని. నవోఢయగుటచే నా సుందరి నా రసికత్వమును గ్రహింపలేక కెవ్వున కేకవేసి చేతిలోనున్న నన్ను క్రింద విడిచిపెట్టెను భాగ్యము చేత నేను బట్టమీఁద పడఁ బట్టిగాని యంతయెత్తునుండి పెట్టెకొయ్యమీఁదనేపడుట తటస్థించినపక్షమున నా తల రెండు వ్రక్కలయియుండును ఆ చిన్నది కెవున్న కేక వేయఁగానే లోపలనుండి యెవ్వరో "అమ్మాయీ! అట్లు కేకవేసితివేమి?" అని యడిగిరి "మరేమియులేదు. ఎలుక" అని త్రిజట యుత్తరమిచ్చెను "ఎలుక నిన్ను కఱచినదాయేమి? ఎలుక కాటువలన విషమెక్కును ఎక్కడకఱచినది?" అని పలుకుచు నొక యంగన లోపలికి వచ్చెను. ఆమె వచ్చుట చూచి వెంటనే పెట్టె మూఁత వైచి తాళము వేసి త్రిజట "అమ్మా! యెలుక నన్ను కఱువలేదు నా చీర నిమిత్తము పెట్టె మూత తీయఁగా పెట్టె మీఁదనున్న యెలుక నా చేతి మీఁది నుండి ప్రాఁకి యీ పెట్టెలో నుఱికినది. నేను భయపడి కేకవేసి పెట్టెమూఁతవేసినాను," అని చెప్పెను. "మంచిపనిచేసినావు. ఎలుకలబాధ మనయింట విస్తారముగా నున్నది ఎక్కడిదో చూరెలుక యొకటి మన గదిలో ప్రవేశించి దండెమీఁది బట్టలన్నియు కొట్టివేయుచున్నది నేఁటికి దాని కాయువు మూడి పెట్టెలో దూఱినది. పాఱిపోవునేమో పెట్టెతలుపుతీయకు పెట్టె నెత్తిమీఁద బెట్టి మన తాటకచేత నావలికిఁ బంపెదను" అని యా రెండవ సుందరి చెప్పెను వారి సంభాషణము వలన నేనా కాంత త్రిజట తల్లియని గ్రహించితిని అప్పుడు తల్లి బిడ్డలకు మఱియు నీ క్రిందిరీతిని ప్రసంగము జరిగెను.

బిడ్డ—అమ్మా! ఈ పెట్టె తాటకచేత పంపరాదు. అది యిందులోని యెలుకను చంపివేయును

తల్లి—అమ్మాయీ! నీ కిష్టములేనియెడల చంపక దీనిని దూరముగాఁ గొనిపోయి యూరిబైట విడిచిరమ్మని నేను తాటకతో గట్టిగా చెప్పెదనులే.

బిడ్డ—నీవెన్ని చెప్పినను తాటక దీనిని చంపకమానదు. అది క్రూరురాలు. దానిమాట నేను నమ్మను. నా సఖియైన హిడింబిని కూడ వెంటఁబంపి దూరముగా వదలిపెట్టించెదను—ఓ హిడింబీ! ఓ హిడింబీ! వేగిరము రా

తల్లి—ఇష్టమున్నయెడల హిడింబినికూడఁ బంపవచ్చును—ఓ తాటకా! నీ చీపురుగట్టవిడిచి యిటురా వీధియరుగులు తరువాత తుడువవచ్చునులే.

"అమ్మా! వచ్చుచున్నాను" అని దూరమునుండి యొక ధ్వని వినవచ్చినది.

"ముందుగా నీవిటురా నీ పని తరువాత చేసికోవచ్చునులే" అని మరల త్రిజటతల్లి దానిని పిలిచెను. "పని కావచ్చినది. చేసికొని వచ్చెదను" అని దూరము నుండి మరల ధ్వని వినవచ్చెను. "అది యెంతసేపటికిని రాకున్నది నేను పోయి తీసికొనివచ్చెదను" అని త్రిజట తల్లి నడిచెను. ఆమె కాలిచప్పుడు వినఁబడఁగానే

నాకు భయ మధికము కాఁజొచ్చినది. ఇంతలో నెవ్వరో లోపలికి వచ్చుచున్నట్లు మరల కాళ్ళచప్పు డయినది. ఆ యడుగులచప్పుడు చెవినిబడఁగానే నా పాలిటికి మృతదేవత్యుయైన తాటకయే వచ్చుచున్నదని నా గుండెలు తటతట కొట్టుకొన నారంభించినవి. అప్పుడెవ్వరో యిద్దఱు గుసగుసలాడుచున్నట్టు మాటలు వినఁబడఁ జొచ్చినవి. అది రాక్షసుల కేకాంతమైనను వారి గుసగుసలు సూక్ష్మశబ్దగ్రహణ శక్తిగల మనుష్యుల శ్రవణేంద్రియములకు స్పష్టముగా వినఁబడుచునే యుండును. అందుచేత చెవియొగ్గి వారి మాటల నాలకింప మొదలుపెట్టితిని

"ఓ హిడింబీ! రాత్రి నీవు తెచ్చిన వాలఖిల్యుఁ డీపెట్టెలో నున్నాఁడు అమ్మతో నిందున్నది యెలుకయని నేను బొంకినాను."

"ఇప్పుడు నేనేమి చేయవలెను?"

"ఇతని కపాయము కలుగకుండ కాపాడి యేలాగుననైనను నీవీతనిని నాకడ మరలఁ జేర్పవలెను. నాఁటి రాత్రితెచ్చుట తెచ్చుటగాదు. నేఁటిపగలు తెచ్చి నీ ప్రాణసఖియైన త్రిజట ప్రాణములు నిలుపవలెను."

"ఓ త్రిజటా! నీ నిమిత్తమయి నా ప్రాణములయిన నిచ్చెదను. ఆ రాక్షసి ముండ కన్నులుగప్పి మరలతెచ్చి నీ ప్రియవల్లభుని నీ కెట్లు సమర్పింపఁ గలుగుదునో నాకు తోఁచకున్నది"

"అమ్మ తాటకను తీసికొనివచ్చుచున్నది. ఇఁకమాటల కవకాశములేదు. ఇదిగో పెట్టె తాళముచెవి. ఇది నీవు దానిచేతి కియ్యక పదిలముగా నీయొద్ద నుంచుకొని యేదో మాయోపాయముచేత దానిని దూరముగా పంపివేసి పెట్టెతీసి యీ వాలఖిల్యుని నీ యొడిలో వేసికొని తీసికొనిరా."

"త్రోవలో నేదో యుపాయ మాలోచించెదను"

అనుచుండఁగానే మరల పాదముల చప్పుడు వినఁబడినది. ఇఁక నాకు ప్రాణభయములేదని నా గుండెలు కొంత కుదుటపడినవి. "ఈ పెట్టె దీనినెత్తి మీఁదికెత్తు" అను శబ్దముతోనే పెట్టె కదల నారంభించెను ఆ పెట్టెలో నా కప్పుడు కలిగిన యనుభవైకవేద్యమయిన సౌఖ్యము మనదేశమునందలి మోటుబండ్లలో నెక్కి యెత్తుమెఱక పల్లములుగల దారులలో ప్రయాణములుచేసి మోకాళ్ళకును మోచేతులకును శిరస్సులకును దెబ్బలు తగిలించుకొన్నవారికిఁ దక్క మఱియెవ్వరికిని దెలియదు హృదయైకవేద్యమయిన యీ భోగమును గొంతసేపనుభవించిన తరువాత పెట్టె భూమిమీఁద మోపినట్టయి యీ కాంతలసంభాషణ మారంభమయ్యెను

"ఓ హిడింబీ! ఈ యెలుక నేమి చేయుదము?"

"ఓ తాటకా ! చేఁయుటకే మున్నది? ఈ పొదలచేరువను విడిచిపెట్టుదము. దీనిని చంపవలదని త్రిజట చెప్పినమాట నీవు వినలేదా?"

త్రిజట మాటల కేమిలే. మనము దీనిని చంపక విడువరాదు. మొన్న నా యలుకుగుడ్డ కన్నములోని కీడ్చుకొనిపోయినది యీ యెలుకే."

"మంచిది. ఆలాగుననే చేయుదము నీవా శ్మశానమువద్దకిఁబోయి యొక కఱ్ఱ తీసికొనిరా. నేను పెట్టెమూఁతతీయఁగానే కఱ్ఱతో నీవీ యెలుకను చావమోఁదుదువు గానిలే."

"ఈ యాలోచన దివ్యముగా నున్నది. కాలుచున్న కాష్ఠములో నుండి యొక కఱ్ఱనుగొని యిక్కడ నున్నట్టే వచ్చెదను"

ఈ మాటలు చెవినిబడఁగానే నే నావఱకును పెట్టెకుదుపువలనఁ గలిగిన గాయముల బాధను మఱచిపోయి ప్రాణభీతిచేత మానసికమైన మరణవేదనను పొంద నారంభించినాను. ఈ మనోవేదన ముందఱ నా శరీరవేదన పర్వతములో పరమాణువంతగానైనను తోఁచలేదు. ఏమిఁయు పాలుపోక యిట్లారాటపడుచున్న సమయములో హిడింబి పెట్టెమూఁతతీసి నన్ను పైకితీసినది. ఇంతలో నెవ్వరో దూరమునుండి "హిడింబీ ! హిడింబీ !" అని పిలువఁజొచ్చిరి. "అయ్యో ! ఈ వాలఖిల్యుని నా యొడిలోఁ బెట్టుకొని నా బట్ట సవరించుకొనుటకైన నవకాశము లేకపోయినది! కానీ! ఇతని నిప్పటి కీపొదలో దాఁచి వారిని సాగనంపి మరలవచ్చి యొడిలోఁ బెట్టుకొనిపోయి నా చెలికి సమర్పించెదను. ఈ లోపల తాటకవచ్చి యడిగినయెడల పెట్టెతీయఁగానే యెలుక పాఱిపోయి యేదో కలుఁగులోదూఱినదని చెప్పెదను" అని తా ననుకొనుచు నన్ను చేరువ పొదలోఁబెట్టి తానా వచ్చెడివారి కెదురుగాఁ బోయెను. నేను దూరముగా నున్నను వారిమాటలు నాకు వినఁబడుచునే యుండెను

ఆ వచ్చిన పురుషులలో నొక్కఁడు—ఓ హిడింబీ! రాత్రి వాలఖిల్య మహర్షి నెవ్వరో యెత్తుకొనిపోయినారఁట! ఆతనిని వెదకుటకయి మహాకాయుఁడు గారు మమ్ముబంపినారు. ఆతనిజాడ నీకేమియు తెలియలేదుగదా?

హిడిం—తెలియలేదుగాని నేనొక్కమాటవిన్నాను. ఎవ్వఁడో యంగుష్ఠ మాత్ర శరీరుఁడైన పురుషుఁ డొక్కఁడు జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రతిపక్షులైన నవనాగ రికుల సభలో నున్నాఁడని విన్నాను.

పురు—ఆ సభ యెక్కడనో మాకు కొంచె మానవాలు చెప్పఁగలవా?

హిడిం—ఇక్కడకు నాలుగు యోజనముల దూరములోనున్న తోఁటలో నున్నది. దారిచూపెదను రండి.

అని వారిని తీసికొని హిడింబి ప్రక్కసందునకు తిరిగి యదృశ్యయైనది. "మీరనుకున్న వాలఖిల్యుఁడను నేనే! నా పేరు సత్యరాజాచార్యులు." అని నేను మహాకాయుని భృత్యులను పేరులుపెట్టి పిలిచి గొంతు పగులునట్టుగా నఱచితినిగాని నా మాట వారు వినిపించుకొన్నవారు కారు. పొదనుండి వెడలి వారివెంట పరుగెత్తుటకు తాటక కఱ్ఱగొనివచ్చి యెక్కడ చావమోఁదునో యన్న భీతిచేత నాకు సాహసము లేకపోయినది.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

హిడింబి నన్ను పొదలోఁ గూరుచుండఁబెట్టి పోయిన తరువాత మనస్సులో పరిపరిలాగున నాలోచనలు కలుగఁజొచ్చినవి. తాటక కఱ్ఱగొనివచ్చి చావఁగొట్టునేమోయన్న భయము మొట్టమొదట పుట్టినదిగాని యారక్షసి పెట్టెలోనున్నది యెలుకయనుకొనియెను చావమోఁదు నిమిత్తము కఱ్ఱకొఱకు వెళ్ళినదన్న మాట స్మరణకు వచ్చిన తరువాత భయనివారణమయినది. ఇంతలో హిడింబివచ్చి నన్ను పట్టుకొని యేమిచేయునో యన్నభయము మఱియొకటివచ్చి నామనస్సును మఱింత బాధింపఁజొచ్చినది హిడింబి చేతిలో మరలఁ జిక్కుకొన్న పక్షమున నాకు మరణవేదనకన్నను క్రూరతరమయిన బాధ సంభవించును అది నన్నొడిలోఁ బెట్టుకొనిపోయి తన చెలియైన త్రిజటకు మరల సమర్పించిన పక్షమున, త్రిజట నన్నేమి బాములఁ బెట్టునో! మరల నే పెట్టెలోనో పఱపుక్రిందనో పెట్టి త్రిజట నన్ను దాఁచినపక్షమున నేనీసారి యూపిరి వెడలక యజ్ఞపశువువలె చావవలసి వచ్చును. అని యాలోచించుకొని హిడింబివచ్చు లోపలనే పొదవిడిచి పాఱిపోవలెనని నిశ్చయించుకొని నేను మెల్లగా పయికి వెడలివచ్చి యొక చెట్టు చాటునకు నడిచితిని. ఇట్లొక చెట్టు మొదలుచేరి నలుదిక్కులకును చూడ్కి నిగిడించునప్పటి కొకదిక్కునుండి తాటక చేతికఱ్ఱ ధరించి మృత్యుదేవతవలె నా వంకకే వచ్చుచుండెను. మఱియొక దిక్కునుండి శ్మశానములుదాటి పెద్ద వానరమొకటి నా వంకకే వచ్చుచుండెను. ఇంకొక దిక్కునుండి యా పురుషులను విడిచి హిడింబి యొక్కతెయు నా వంకకే పఱుగెత్తుకొని వచ్చుచుండెను త్రేతాగ్నులవలె మూఁడు రూపములును నా కంటఁబడఁగానే నా కప్పుడు ముగ్గురు మృత్యుదేవతలాసన్నమయినంత భయము వేసినది. చెట్టున కెగఁబ్రాకుఁదమన్న దాని ప్రకాండము నా కౌఁగిటి కొదుగదు. తొఱ్ఱలో దూఱుదమన్న నెందు వెదకినను తొఱ్ఱ గానరాలేదు. ఏమి చేయుటకును దోఁచక నేను దిగ్భ్రమనొంది దిక్కులు చూచుచుండఁగా ముందుగా హిడింబివచ్చి పొద చేరి నన్నే కాఁబోలును వెదక నారంభించెను. ఇంతలో తాటకవచ్చి పెట్టెచేరి మూఁత తెఱచి యాశ్చర్యపడ నారంభించెను. అప్పుడు తాటక హిడింబిని జూచి నీవా పొదలో నేమి వెదకుచున్నావని యడిగెను నీవు కఱ్ఱకొఱకు పోయిన తరువాత నెలుక యెంతయున్నదో చూడవలెనన్న చపలత్వముచేత పెట్టె మూఁత యెత్తి తీయఁగా నొక్క యెగురెగిరి యావలబడి యెలుక యీ పొదలో దూరినందున

దానిని వెదకుచున్నానని హిడింబి యుత్తరము చెప్పెను. నేనామాట లాలకించుచు నేమఱియున్న సమయమునందు మెల్లగా వానరము నా వద్దకువచ్చి నన్ను చంకన బెట్టుకొని చెట్టుమీఁది కెగఁబ్రాకెను నా దుస్స్వప్న ఫలమిప్పుడు నాకు పూర్ణముగా ననుభవమునకు వచ్చినది. నాకు కలలోఁ గనఁబడిన కోతియే ప్రత్యక్షమయి నన్ను వృక్షాగ్రమునఁ బెట్టినది అక్కడ నుండి క్రిందికి జారిపడితినా చట్రాతిమీఁదఁ బడిన గాజుకాయవలె నా తల వేయిప్రక్కలు కాక మానదు. ఏ కొమ్మనైనను గట్టిగా కౌఁగిటఁ బట్టుకోవలెనన్నను పట్టుకోనీయక యీ పాడుకోతి యెడమచేతితో భల్లూకపు పట్టుపట్టి నన్నొడిలోఁ బెట్టుకొనికదల నియ్యకున్నది చెట్టు పయిని నేనిట్టి యవస్థలో నుండఁగా క్రింద హిడింబియు తాటకయు నన్ను వెదకుచు నేనున్న చెట్టు మొదటికి వచ్చిరి.

తాట—అయ్యో చేతఁజిక్కిన యెలుకను నిష్కారణముగా బోఁగొట్టితివి గదా!

హిడిం—నీవు కఱ్ఱ నిమిత్తమయిపోయి యెంతసేపటికిని రాకపోఁగా నెంత పెద్ద యెలుకో చూడవలెనని మూత కొంచెము తీయఁగానే యెలుక పైకుఱికి పాఱి పోయినది.

తాట—మహాకాయుని యింటనున్న వాలఖిల్యమహర్షి నెవ్వరో యెత్తుకొని పోయినారని చెప్పుచుండగా వినుచు నిలుచుండుటచేత కఱ్ఱ తెచ్చుటకు కొంచె మాలస్యమయినది. ఎలుక పైకిరాఁగానే తఱుముకొనిపోయి పట్టుకోలేక పోయినావా?

హిడిం—ఇంతలో మహాకాయుని భృత్యులిద్దఱిక్కడకు వచ్చియుండని యెడల దానిని నేను పోనిత్తునా? వాలఖిల్యమహర్షి రాత్రి యంతర్ధానమయినమాట చెప్పుచు వారు నన్ను కొంతదూరము తమ వెంటఁ గొనిపోయినారు.

తాట—ఇక్కడ కలుగులేవు. ఎలుక యీచెట్టుపైకి ప్రాఁకలేదుగదా?

హిడిం—ఎలుకలు చెట్లెక్కునా?

తాట—చూచితివా చెట్టుమీఁద నెంతపెద్ద వానరమున్నదో?

హిడిం—ఏది? అదా? అవునవును. దానియొడిలో నేమో యున్నట్టున్నది.

తాట—అదృశ్యుఁడయిన వాలఖిల్యునివలె కనఁబడుచున్నాఁడు. అవునవును. అతఁడే. మా కోడిపిల్ల పోయినప్పుడు ప్రశ్నయడుగఁబోయిన వాలఖిల్యుఁ డితఁడే.

హిడిం—ఈ వాలఖిల్యుఁడు మనకు దొరికిన బాగుండును. మన త్రిజట వాలఖిల్యుని జూడవలెనని యెన్నోసారులు నాతోఁ జెప్పినది. మనమితని దీసికొని పోయి యామెచేతికిచ్చి రెండుమూఁడు దినములు మనయింట నుంచుకొందము.

తాట—నీవన్నయాలోచన బాగున్నది. ఈ కోఁతిని బెదరించి మనమా వాలఖిల్యుని పట్టుకొంటిమా వేయిసువర్ణములు సంపాదించి మనము ధనికురాండ్రము కావచ్చును. మహాకాయుఁడెంత సొమ్మిచ్చియైన సీతనిని వదలుచుకొని పోక మానఁడు.

హిడిం—అట్లయిన మనమీ వాలఖిల్యుని పట్టుకొందము, నీవు చెట్టెక్కఁ గలవా ?

తాట—ఎలుకను బట్టుకొనుటకయి దుమికెడు పిల్లివలె నేనీ చెట్టుమీది కొక్క గంతువేసి వాలఖిల్యుని బట్టుకొనెదను నీవీకఱ్ఱచేతఁ బట్టుకొని క్రోఁతి క్రిందకుఱికి పాఱిపోకుండ జాగరూకతతో కాచి చూచుచుండుము.

ఆ మాటలు వినునప్పుడు నా బ్రతుకు ముందఱికివచ్చిన గోయియు వెనుకకుఁ బోయిన నూయియు వలెనుండెను ఈ ముగ్గురిలో నెవ్వరిచేతిలోఁ బడినను నాకు ప్రాణసంశయస్థితియే సంభవించును ఆ ముగ్గురును త్రేతాగ్నులనుగా నేనీవలకే పోల్చియున్నానుగదా ! నన్నుఁగొనిపోయి దక్షిణస్వీకరించి విడువఁదలఁచినందున తాటకను దక్షిణాగ్నియనవచ్చును. నన్నుఁగొనిపోయి తన చెలికత్తె కర్పించి నన్ను గృహపతినిగాఁ జేయఁదలఁచినందున హిడింబిని గార్హపత్యాగ్ని యనవచ్చును నా నోటిలోనేదో క్రుక్కియో తోఁక నా మెడకుఁజుట్టఁ బెట్టియో హోమము నిమిత్తమై బ్రాహ్మణులు పశువునుబట్టినట్టుగా నూపిరి వెడలనియ్యక నాప్రాణములు గొనఁ దలఁచినందున మర్కటము నాహవనీయాగ్నియని చెప్పవచ్చును. ఈ మూఁడగ్నులలో నాకప్పుడు దక్షిణాగ్ని మేలుగ తోఁచినందున నా యజమానుఁడైన మహాకాయుని వద్దఁజేరి సుఖింపవచ్చునన్న యాశచేత నేను తాటక చేతిలోఁ జిక్కఁదలఁచుకొని వానరముయొక్క యొడికోనుండి దుమికి యా రాక్షసిని కౌఁగి లించుకొనుటకయి చేతులు చాఁచుకొని సంసిద్ధుడనయి కూరుచుండియుంటిని. తా నొకటి తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచునుగదా! తాటక వృక్షమారోహించుట చూచి యా దుష్టవానరము నన్ను విడిచి పాఱిపోక తన తోఁకను నేను మొదట ననుకొన్న ట్టుగా నా మెడకుఁగాక నా పొట్టకు చుట్టఁబెట్టి నన్ను తన వీపుమీఁద నదిమిపెట్టి యా చెట్టుమీఁదినుండి మఱియొక చెట్టుమీఁదికి దుమికెను అంతట తాటక చెట్టు దిగివచ్చి హిడింబితో నేమో యాలోచించి వానరమును రాళ్ళతో విసరనారంభించెను. దానికి సహాయురాలయి హిడింబియు మామీఁద శిలల రువ్వసాగెను. ఆ శిలాయుద్ధమునకు తాళఁజాలక వానరరాజు చెటుమీఁదినుండి యుఱికి నన్ను వీపుమీఁద వేసికొని పాఱి పోవఁజొచ్చెను. వెనుకనుండి యఱచుచు నారాక్షసాంగన లిరువురును మమ్ము తఱుముకొని వచ్చిరి. ఇట్లు కొంతదూరము పరుగెత్తునప్పటికి వెనుకఁజెప్పిన మహా కాయుని భృత్యులిద్దఱును ప్రక్కదారిని వచ్చువారిని గలిసికొని యేలపరుగెత్తుచున్నా

రనియడిగిరి. ఆ చెడుకోఁతి వాలఖిల్యుని నెత్తుకొని పాఱిపోవుచుండగా విడిపించుట కయి పరుగెత్తుచున్నామని వారుత్తరము చెప్పిరి. ఇట్లు నలుగురును నొక్కచోటఁ జేరునప్పటికి పూర్వమునన్నుమండోదరి యప్పుడప్పుడు తీసికొని వచ్చెడి యుద్యాన వనముకడకు మేము వచ్చితిమి. అంత నలుగురును గలిసి తనవెంటఁబడ మర్కట రాజణుమాత్రమునను భయపడక నన్నువిడువక యక్కడనుండి యొక్క యంగవేసి యెగిరి సువేలాద్రిమీఁదికి దుమికెను.ఆ వానరుఁడు గంతువేసినస్థలమునకు సువేలాద్రి నాలుగు యోజనముల దూరములో నున్నదని నేనంతకుముందే మండోదరి వలన వెటిఁగియున్నాను. మర్కటము నన్ను వెన్నునఁ బెట్టుకొని కుప్పించి యుఱుకఁ బోవునప్పుడు దైవమాయచేత నా కొక్క యావులింత వచ్చినది పూర్వాచారపరాయ ణుఁడ నగుటచేత పెద్దల యాచారమును మిఱరాదని నేనప్పుడు కొండంతయాప దలో నున్నను నా యావులింత పోవువఱకును చిటికలువేయుచుంటిని ఆ కోఁతితో నేను సువేలాద్రిశిఖరమున వ్రాలనప్పటికి లెక్కవేయఁగా నా చిటికలు సరిగా పది యైనవి. ఆ లెక్కనుబట్టి పదిచిటికల కాలములో వానరము నాలుగు యోజనముల దూరము దుముకునని నేను తెలిసికొంటిని. అప్పుడు నేను ముందువంకఁ జూచు నప్పటికి నాయెదుట లవణసముద్రము మేఘమండలములనంటు తరంగములతోను మేఘనాదములతో వియ్యమందు సంతతధ్వనితోను భయంకరముగాఁ గానఁబడెను వానర మింక ముందువంకకు పాఱిపోవుట కవకాశము లేనందున నలుగురు వచ్చి చుట్టవేసి నన్నుదక్కించుకొని మహాకాయున కియ్యవచ్చునని నాలోనేను సంతోష పడుచుంటిని. ఇట్లు నేను మనోరథ సామ్రాజ్యానందము నొందుచుండఁగానే వానరము కుప్పించి ముందువంక కుఱుకుట కుద్యుక్తమయి యున్నట్లుకనఁబడెను. అందుచేత నే నీసారి యెంతదూరము దుముకునో చూడవలెనన్న యుత్సాహముచేత ముందు సముద్రమున్నమాట మఱచిపోయి చిటికలు వేయుటకు మొదలుపెట్టితిని ఇన్నూటయేఁబది చిటికలు లెక్కపెట్టునప్పటికి వానరము నన్ను గొని సముద్ర మున కావలి యొడ్డుననున్న యొక విశాలమయిన యిసుకతిప్పలో వ్రాలినది. అప్పుడు నేను గణితశాస్త్ర ప్రకారముగా లెక్కవేసి యిన్నూటయేఁబదింటిని పదింటిచేత భాగింపఁగా వచ్చినలబ్ధ మిరువదియైదుకాఁగా, పదిచిటికల కాలములో దుముకఁగల దూరము నాలుగుయోజనములగుటచేత నిరువదియైదును నాలుగుచేత గుణించి సము ద్రముయొక్క వెడలుపు సరిగా నూఱుయోజనములని తెలిసికొని నేనత్యాశ్చర్య పడితిని ఆహా! మన పూర్వులమహత్త్వము నే మని శ్లాఘింతును! వారు నిజంగా సర్వజ్ఞులేనుండీ. అణుమాత్రమయినను హెచ్చుతగ్గులులేక నూఱుయోజనములని రామాయణములోఁ జెప్పినదానికిని నేను కన్నులారా కొలిచి లెక్కవేసినదానికిని సరిగా సరిపోయినది. లంకకును మన దేశమునకును నడుమనున్న సముద్రమిదియే కదా ? నేను సముద్రమును దాఁటునప్పుడు శ్రీరాములవారు కట్టిన వారా వధిని స్పష్ట ముగా జూచినాను. మనుష్యులు లంకకుఁ బోవకుండుటకయి మరలివచ్చునప్పుడు

శ్రీరాములవారు కట్టను నడుమనడుమ తెగఁగొట్టిన సందులు నాకంటికి కరతలామలకముగాఁ గనఁబడినవి. మన పూర్వులను గురించి యాలోచించుచు నేను కొంచె మేమఱియుండఁగా వానరము నన్ను వెన్నుపిడిసినుండి తోఁకతో పైకెత్తి మఱి యొక్క దుముకు దుమికినది. ఈసారి నేను వీపుమీఁదనానుకొని దృఢముగా నుండక వాలమున వ్రేలుచు భయభ్రాంతుఁడయిన యుండుటచేత చిటికలువేసి దూరమును కనుఁగొనలేకపోయినాను. నేనిట్లు దిగ్భ్రమ నొందియుండఁగానే యా వానరము నన్ను నట్టడవిలోవిడిచి యదృశ్యమయినది. అప్పటికి సూర్యగతిని బట్టి నాలుగయిదు గడియల ప్రొద్దెక్కినట్లు తోఁచినది. కన్నులువిచ్చి చూడఁగా నక్కడిచెట్లు మొదలయినవి లంకలోనివానివలె నత్యున్నతములుగాక మన దేశములోని సామాన్య వస్తుజాలమువలెనే యున్నవి. ఆ వానరముయొక్క వీపునానుకొని సముద్రమును దాఁటునప్పుడు నాకు తోఁచలేదుగాని నన్నిక్కడకుఁ గొనివచ్చి విడిచిన యామహానుభావుఁడెవ్వఁడాయన్న యాలోచన నా మనస్సున కిప్పుడు కలిగినది. అతఁడు వాయుపుత్రుఁడైన హనుమంతుఁడయినందుకు సందేహములేదు అతఁడు హనుమంతుఁడే కాకపోయినచో శతయోజనాయామమయిన సముద్రము నొక్కయంగను దాఁటుటకు మఱియొక్కనికి సాధ్యమగునా? కాదు మనపెద్దలు చెప్పినట్లుగా నతఁడు రావణాసురుని కాష్ఠమారిపోకుండునట్లుగా ప్రతిదినమును తాను దంతధావనము చేసికొన్న పుడకల నందు వేయుటకయి పోవుచుండును గాన నేఁటి యుదయమున నన్నుజూచి జాలిదలచి పాదలేపములేని నేను రాక్షసుల దేశమునుండి రాలేనని యిక్కడ తెచ్చి విడిచినాఁడు. నేనీ యడవిలోని ఘాతుకమృగముల వాఁతబడక బ్రతికి యిచ్చటివారి యండఁజేరఁ గలిగినపక్షమున, రెండుమూఁడు మాసములలో వారి భాష నేర్చుకొని తరువాత నాకథను మీకు మహాత్ములచేతఁ బంపెదను.

సంపూర్ణము

అనుబంధం – 1

చింతామణి బహుమాన ప్రకటన

ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యంలో మొట్టమొదటిసారిగా నవలా రచనలో పోటీలు నిర్వహించిన పత్రిక చింతామణి. 1892 వ సంవత్సరంలో రాజమండ్రి నుంచి ప్రారంభమై ఐదారేళ్ళు వచ్చి ఆగిపోయింది దీని ప్రకటన యాజమాన్యం న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారిది. వావిలాల వాసుదేవ శాస్త్రి, వీరేశలింగం ఆచంట సుందరరామయ్య ప్రభృతులు సుబ్బారావు పంతులుగారికి పత్రికా నిర్వహణలో తోడ్పడేవాళ్లు. తెలుగులో నవలలు రావడం లేదనీ, నవలలు వ్రాసే వారికి ప్రోత్సాహం కలిగించడానికి ఉద్దేశిస్తూనూ, 1893 నుంచి చింతామణి పత్రిక నవలా రచనలో పోటీలు నిర్వహించింది. నవలా రచనా పోటీలో పాల్గొనదలచిన వాళ్ళు పాటించవలసిన నియమ నిబంధనలు వీరేశలింగం పంతులుగారే రూపొందించారని ఊహించడానికి అవకాశం ఉన్నది. 1893 వ సంవత్సరం జరిగిన మొదటి పోటీ ప్రకటనం యీ విధంగా ఉంది.

మొదటిసారి వెలువడ్డ ప్రకటనకు వివరణలు, సవరణలు కూడా పొందు పరుస్తూ ఆ తర్వాత సంచికలో విపులంగా నవలా రచనకు సంబంధించిన అంశాలు నిబంధితమైనాయి.

చింతామణి బహుమానములు

1893 మార్చి నెల సం 2, సం. 9

తెలుగు భాష నభివృద్ధి చేయుటకును, తద్గ్రంథకర్తలకు ప్రోత్సాహము కలిగించుటకును 'చింతామణి బహుమానము' లని రెంటిని ద్రవ్య రూపమున నేర్ప రచినారము. అందు మొదటి బహుమానమును ఒడసిన వారికి డెబ్బదియైదు రూప్యం

బులును రెండవ బహుమానమున కేబది రూప్యంబులు నియ్యబడును. ఈ బహు మానంబులనంద బ్రయత్నించువారీ క్రింది నిబంధనల కొడంబడి యొక 'వచన ప్రబంధము'ను వ్రాసి యంపవలెను.

1. ప్రబంధము (Novelette) ముద్రితమైనప్పుడు చింతామణి పుటలవంటి 50 పుటలకు తక్కువ కాకుండవలెను.

2. ప్రబంధమును వ్రాయునప్పుడు స్ఫుటమగు విడి యక్షరములతో కాగితమున కొక ప్రక్కను మాత్రమే వ్రాసి యంపవలెను గ్రంథము యొక్క మూల కథ హృదయ రంజకముగను స్వభావ విరుద్ధముగాకయు సులభ శైలిగ నుండవలెను.

3. ఆ గ్రంథము చింతామణి పత్రికాధిపతిగారికి జూన్ నెల 1 వ తేదీకిలోపుగ జేరవలయును.

4. గ్రంథముల నంపువారు తమ తమ నామంబులను గ్రంథము పయిని వ్రాయక యేదియో యొక గురుతునా గ్రంధము యొక్క మొదటి పుట పయినుంచి దానిని తెలియజేయుటకుగాను వేరొక యుత్తరమును వ్రాసి, అందు తమ నామంబులను పయి నిబంధనల కొడంబడుచు దాము పంపిన గ్రంథ నామమును దమ చిరునామాయును వ్రాసి యంపవలెను.

5. అట్లు పంపబడిన పుస్తకముల పరిశీలనార్థమయి మహారాజశ్రీ వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రిగారును కందుకూరి వీరేశలింగముగారును చింతామణి పత్రి కాధిపతులను మధ్యవర్తులుగా నేర్పడి, హృద్యంబులగు వానిని రెంటిని గొని తత్ఫలితమును సాధ్యమయినంత త్వరలో జూలయి నెల చింతామణి పత్రికలో బ్రచురింతురు.

6. బహుమానము లియ్యబడిన గ్రంథములు చింతామణి పత్రికయందు బ్రకటింప బడుచుండును. ఆ పత్రికయందవి పూర్ణముగా బ్రకటింపబడిన తరు వాతనే కాని యంతకులోపుగా గ్రంథకర్తలు వానిని బ్రత్యేకముగా బ్రక టించు కొనగూడదు. బహుమానములు పడయని గ్రంథములు మరల వాని కర్తల కంపబడును.

అనుబంధం - 2

చింతామణి బహుమానములు

1893 ఏప్రియల్ సం 2 సం. 10

"గత పత్రిక యందు ప్రకటింపబడిన చింతామణి బహుమానముల నిమిత్తమయి ప్రయత్నించువారు వ్రాయవలసిన వచన ప్రబంధము లెట్లుండవలయునో తెలుపవలసినదని మమ్మనేకు లడుగుచున్నందున వారికి మార్గదర్శకములుగా నుండుటకయి కొన్ని సంగతుల నిందు వ్రాయుచున్నాము. ప్రబంధమనగా కల్పితమైన కథ. ఆ కథను పురాణేతిహాసాదుల నుండి గాని, చరిత్రముల నుండి గాని గైకొని కథా సారస్యమున కనుకూలముగా నుండులాగున దానికి నూతనాంశములను జేర్చి పెంచి వ్రాయవచ్చును; లేదా కవి మొదటి నుండి కడవఱకును స్వబుద్ధి చేతనే నూతన కథను కల్పించియైనను వ్రాయవచ్చును. కథాంశము, వ్రాయువారి బుద్ధి విశేషము ననుసరించియుండును గాన దానిని గుఱించి విధులు చెప్పుట యనావశ్యకమేయైనను, కథ పూర్ణముగా కల్పితమయినను గొంతవఱ కితర గ్రంథముల నుండి గ్రహింపబడినదైనను చమత్కారముగా నుండి చదువువారికి హృద్యముగా నుండవలెనని చెప్పుట యనావశ్యకము కాదు. శృంగారమో, వీరమో యేదో యొక రసమును ప్రధానముగా జేసికొని వివిధ రస సంయుతముగ నుండునట్లుగాని యాయా రసమును పోషించుటకయి వివిధ కష్టసుఖములను ప్రయత్నములను కార్య విఘాతములను కార్య సాఫల్యములను మధ్య సందర్భోచితముగ దీసికొని వచ్చుచు కథయంతయు నొక్కని చరిత్రమువలె నుండునట్లు వ్రాయవలెను. కథ యందు వచ్చు పాత్రములలో నొక పురుషుని సన్మార్గునిగా జెప్పెడు పక్షమున వాని వర్తనమును తదనుగుణముగానే యంతకంతకు వికసింపజేసి ధర్మ మార్గానుసరణము నిమిత్తమయి కష్టములకోర్చుట ధర్మ మార్గము తొలగవలసి వచ్చునని పరితాపపడుట సత్కార్యమునకు వచ్చు విఘ్నములను ధైర్యోత్సాహములతో వారింపబాటుపడుట మొదలయిన సంగతులను

బలపఱచి వ్రాయవలెను. కథలోని యింకొక పాత్రమును దుష్టునిగా జెప్పెడు పక్షమున వాని దుష్ప్రవర్తనమును సహితము క్రమ క్రమముగా విస్తరింపజేసి మొట్టమొదట మనస్సులో దుశ్చింత పుట్టినప్పుడు పాపమునకు భయపడి వెనుక తీసి రాగ ద్వేషాదుల ప్రేరణముచే తన కార్యక్రమమునకు లోబడుట, తరువాత గొంత పశ్చాత్తాపపడినను దిన దిన క్రమమున కఠినుడయి యకార్యకరణమునకు సందేహింపకుండుట, మోసము మొదలయిన దుష్కార్యముల వలన మొదట గొంత కాలము కార్య సిద్ధియగునట్లు కనబడినను కడపటి కృషియంతయు విఫలమయి ధర్మమునకే విజయము కలుగుట మొదలయిన సంగతులను బలపఱచి వ్రాయవలెను ఈ ప్రకారముగానే యొక పాత్రమును శూరునిగానో, భీరునిగానో, కాముకునిగానో, విరాగినిగానో యెట్లు చెప్పినను తత్తద్రసోచితముగా వాని గుణముల నంతకంతకు విస్తరింపజేసి స్వభావము ననుసరించి వర్ణించవలెను. మధ్య మధ్య నెన్ని పాత్రములు వచ్చుచున్నను, కథకంతకును ముఖ్య నాయకుడొక డుండవలెను; నాయకునితోడిపాటుగా నొక కథానాయికయు నుండవచ్చును. ఈ వచన ప్రబంధములయందు కథ కేవల కల్పితమే యైనను స్వభావ విరుద్ధముగా నుండక నిజముగా జరుగుచున్న చరిత్రమువలె నుండి చదువు వారికి హృదయాహ్లాదకరముగా నుండవలెను కథలో సందర్భోచితముగా జనుల యాచారవ్యవహారములను కార్యములు జరిగిన స్థలములు మొదలయిన వానిని వర్ణింపవలసినప్పుడా వర్ణనలను అసంభావ్యములుగా నుండునట్లు చేయక నైసర్గికముగాను వినోదకరముగాను జేయవలెను. కథయందు రసోచితముగా శృంగార వర్ణనము చేయవచ్చినను మన కావ్యములయందున్న రీతిగా కుచకచ సంభోగాది వర్ణనలు చేయకూడదు కథ చమత్కారముగా నుండవలసినను నీతి బాహ్యముగా నుండగూడదు; మొత్తముమీద కథయొక్క ఫలితార్థమంతయు నేదో యొక నీతిని బోధించునదిగా నుండవలెను. కవి హాస్య వచనములు మొదలయిన వానిచేత వాక్చమత్కృతిని జూపవలసినను స్త్రీలు చదువగూడని మృదుత్వము తప్పిన మోటు మాటలుగాని యంశములుగాని యుపయోగింపగూడదు. ఒక్కతే పాటగా కథనంతను ప్రథమ పురుషమునందే వ్రాయక నాటకములయందు పాత్రము లొండొరులతో మాటాడుకొనునట్లు నడుమ నడుమ సంభాషణములను బెట్టుచు వచ్చిన బాగుగనుండును. సంభాషణములను జేయువారి యొక్క కులాదులనుబట్టి జాతీయముగా వారి సంభాషణలను గ్రామ్యపదములలో నుంచవచ్చును. సంభాషణములు గాక మిగిలిన కథాంశమునందు సహితము సాధ్యమైనంత వరకు కేవల

గ్రాంథిక పదములను దీర్ఘ సమాసములను విడిచి మృదు మధుర పదములతో, సులభశైలినే యుపయోగించవలెను. చదువు వారికి హృదయ రంజకముగా నుండుట కయి తగిన స్థలముల యందర్థాలంకారములను శబ్దాలంకారములను గూర్చుట యావశ్యక మేమయినను అలంకారముల నిమిత్తమయి రసమునకుగాని పద లాలిత్యమునకు గాని భావ గౌరవమునకుగాని యెంత మాత్రమును భంగము కలుగ నియ్యగూడదు

ఇటువంటి వచన ప్రబంధములను పశ్చిమ ఖండవాసులు విశేషముగా వృద్ధి చేసిరే కాని మనవారీ విషయమున నంతగా గృషి చేయలేదు ఆదేశమునందు సహితము మొట్టమొదట నీ పుస్తకములు కథల మూలముననే యారంభమయి యంత కంతకు స్వాభావికమయిన యిప్పటి ప్రబంధ రూపమున వృద్ధి పొందినవి. మన దేశమునందలి పంచతంత్రము, హితోపదేశము, హంసవింశతి, శుకసప్తతి మొదలయిన కథలా దేశమునందు మొట్టమొదట పుట్టిన కథల వంటివే కొంతకాలమయిన తరువాత మన దేశమునందా కథలు సంస్కృతమున దశకుమార చరిత్రము మొదలైనవి గాను తెనుగున షోడశ కుమార చరిత్రము మొదలయినవిగాను గొంతవఱకు వృద్ధినొందెనుగాని యా వృద్ధి క్రమక్రమముగా రాక యంతటితో నిలిచిపోయినది. ఇంగ్లీషువారు వ్రాసిన గ్రంథములను జూచి యిప్పటి మనవారు వచన ప్రబంధములను వ్రాయ నారంభించినారుగాని యింకను మన భాషలో నుండవలసినన్ని పుస్తకములు పుట్టలేదు. రాజశేఖర చరిత్రము, సత్యరాజా పూర్వ దేశయాత్రలు, సత్యవతీ చరిత్రము, సత్యసంజీవని మొదలయిన పుస్తకములీ తరగతిలో జేరినవి. ఇంగ్లీషు భాషా పరిశ్రమము లేక యిటువంటి వచన ప్రబంధములను రచియింపదలచుకొన్నవారు కొంతవఱకు పయి పుస్తకములను దమకు మార్గప్రదర్శకములనుగా జేసికొనవచ్చును. మన భాషయందిటువంటి నూతన ప్రబంధములను, తన్మూలమున భాషను వృద్ధి చేయుటయే యీ చింతామణి బహుమానముల యుద్దేశము. ఇప్పుడుద్దేశింపబడిన పుస్తకములు సామాన్యమయిన వ్రాతలో నూఱు పుటలున్న పక్షమున, ముద్రింపబడినప్పు డేబది పుటలలో నిముడవచ్చును.

అనుబంధం - 3

చింతామణి బహుమాన నిర్ణయము

చింతామణి 1893 జూలై, సం. 3 సం. 1

చింతామణి బహుమానములకయి పంపబడిన పుస్తకములను పరిశీలించి బహుమాన నిర్ణయము చేయుటకేర్పడిన మధ్యవర్తులు ముగ్గురును నేకాభిప్రాయము గలవారై మొదటి బహుమానమును ఖండవిల్లి రామచంద్రుడు గారికిని. రెండవ బహుమానమును తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణగారికిని ఇచ్చుటకు నిశ్చయము చేసినారు. బహుమానములు పడసిన గ్రంథములలో మొదటిదానిని ఈ పత్రిక యందు ప్రచురించుట కారంభించినాము. ఈ గ్రంథము ముగిసిన తరువాత రెండవ గ్రంథమును బ్రకటింతుము.

అనుబంధం - 4

Second Year's Chintamani Prizes

చింతామణి సం 4 సం. 2 1894 ఆగస్టు

For the encouragement of Telugu authors, we offer two prizes in cash called "Chintamani Prizes" the first Rs. 125/- and the second of Rs. 75/- for the best Telugu novelette under the following conditions.

[అని ఇంగ్లీషులో ప్రకటించి తొలిసారి బహుమాన ప్రకటనం చేసినప్పటి నిబంధనలనే తెలుగులో మళ్ళీ ప్రకటించారు. రెండో బహుమాన ప్రకటననుబట్టి నవలలు చేరవలసిన గడువు తేది 1-3-1894 - సం॥]

రెండో సంవత్సరపు చింతామణి బహుమాన ప్రకటనం.

"ప్రకటన ననుసరించి యీ సం॥ము పదునైదుగురు వచన ప్రబంధములను వ్రాసి మాకు బంపియున్నారు....

ఉన్న వానిలో సమస్టి మీద నాలోచించి చూడగా గోటేటి కనకరాజుగారిచేత రచియింపబడిన వివేక విజయమును, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచేత రచియింపబడిన రామచంద్ర విజయమును బహుమానార్హములని యేర్పడినవి. అయినను పయి రెండుగ్రంథములు నించుమించుగా సమాన గుణవంతములుగానే కనబడినందున ... వానిలో నొకటియే యగ్ర గౌరవమున కర్హమయినదని నిర్ధారణము చేయుటకు వలనుపడలేదు. కాబట్టి రెండును సమాన గౌరవమునకే యోగ్యములయినవని యేర్పఱచి రెండు బహుమానములకును నిర్ణయింపబడిన ధనమును మొత్తము చేసి యిరువురు గ్రంథకర్తలకును సమానముగా బంచిపెట్టుటకు నిశ్చయించినాము....

మఱియు మా వద్దకు బంపబడిన పుస్తకములలో బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిగారు రచించిన భాస్కర విలాసమను చిన్న పుస్తకము బహుమానమును పొందకపోయినను రచనా కుశలత్వము, నీతి బోధకత్వము మొదలయిన గుణ విశేషములనుబట్టి యిందు ప్రచురింపబడుచున్నది